

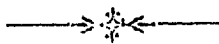
BIBLIOTHECA BUDDHICA.

СОБРАНИЕ
БУДДІЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

ИЗДАВАЕМЫХЪ
ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.

ТОМЪ I.
ÇIKSHĀSAMUCCAYA.

Изданъ
С. Бендалль.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Всѣ Остр., 9 лнн., № 12
1902.

BIBLIOTHECA BUDDHICA. I.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

Cecil Bendall M. A.

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON;
UNIVERSITY LECTURER IN SANSKRIT, AND FORMERLY FELLOW OF GONVILLE
AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

Published by the Academy of Sciences

ST.-PÉTERSBOURG, (1897—)1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Pétersbourg,	N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,	N. Kymmel à Riga,
M. Klukine à Moscou,	Luzac & Cie. à Londres,
E. Raspopof à Odessa,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mk.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Novembre 1872 N. Doubrovinski, Secrétaire perpétuel.

TO

EDWARD BYLES COWELL

गुरुवे । कल्याणमित्राय ।

AFFECTIONATELY DEDICATED

BY HIS PUPIL

THE EDITOR.

CONTENTS.

General title-page.

Photographic plate (frontispiece).

Dedication.

Table of Contents.

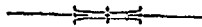
pag.

Preface i*—iv*

List of Abbreviations v*—vi*

Introduction: § 1. General character and plan of the work	I
§ 2. Authorship and date	III
§ 3. Relations to Buddhist literature	VI
§ 4. Language (Dialect, grammar etc.)	XIII
§ 5. Lexicography }	XVII
§ 6. Prosody and metre }	
§ 7. The MS. and versions (with description of the Plates)	XXIV
Summary	XXXI
Kūrikās (memorial verses) in Sanskrit, Tibetan and English	XXXIX—XLVII
Text	1—366
Index I (works quoted)	367
Index II (words)	372
Additional Notes	394
Typographical errors	417

(The preliminary Introduction to Fasc. I, if preserved, should be bound at the end of the book).

PREFACE.

As the Introduction gives all that I have at present to say on the text itself, the present remarks are confined to some explanations of my own work upon it.

The Introduction deals with the text from several points of view; but one important aspect is left untouched: namely, its value as an exposition of Mahāyāna-teaching. In spite of the difficulty in getting Oriental translations published I am continuing the preparation of a translation of the text, and I hope either in connection with this, or as a separate essay, to bring out the more important doctrinal features of the book, feeling as I do that it contains much matter likely to interest a wider circle of readers than a publication such as the present can command. The argument of the book, however, will be at once gathered from the Summary, which follows the Introduction; and it is hoped that the notices of subject-matter added in Index I will also serve to illustrate not only the *Çikshāsamuccaya* but also the numerous works (mostly lost in their original text) from which it draws its inspiration.

The considerable bulk of the 'Additional Notes' constitutes a rather heterogeneous feature in the work. My object in writing foot-notes was to render the study of this often difficult text as

attractive as might be to students acquainted with non-Buddhistic Sanskrit only: — *lokāvarjanāya* as Çāntideva would say. My desire was to spare such readers the annoyance of turning to a commentary as well as to a glossary at the end of the book. A further advantage has accrued from this arrangement in the shape of various criticisms that the notes have received during the progress of the edition, so that I have been enabled to correct and to supplement. For this reason and more especially on account of the great progress made in Buddhistic studies during the seven years occupied in the work, I have after all to request my readers to refer to the Additional Notes as well as to the foot-notes, particularly in the early part of the book.

The Glossary (Index II) follows the same lines as the notes. I have included in it some rare words even though registered in the two dictionaries of Böhtlingk. In the hope of advancing the interpretation of Buddhistic terminology I have often preferred to the discreet silence of the mere *index verborum* an explanation which I felt to be only provisional and liable to correction in the light of future research. Both Index II and Introduction § 4 are of course to be regarded as contributions merely, not as exhaustive catalogues of the lexical and grammatical peculiarities.

There remains now only the pleasant duty of acknowledging varied help received. My friend Serge d'Oldenburg, who some eight years ago induced me to undertake this edition, has aided me from first to last by many useful suggestions and by unobtrusive help the more appreciated because given by him often during times of great personal affliction. His place as acting editor was occasionally taken by Dr. C. Salemann, whose sympathies and knowledge extend beyond the Iranian studies by which he is best known.

Professor E. B. Cowell to whom the work is dedicated, gave me much help and encouragement in the earlier stage of the work.

Help from Chinese Sources from the late Thomas Watters, acknowledged in the Introduction to Fasc. I, was continued up to my friend's lamented death in January 1901. By an extraordinary piece of good fortune my help from the Far East did not end here. For in the same year Prof. Leumann read a portion of Fasc. I with his Japanese pupil Mr. U. Wogihara, and put me into communication with this gentleman whose dexterity in handling the vast Chinese literature of translations from the Sanskrit is astonishing. The results of his identifications of many passages are registered in Index I and in Additional Notes. His skill in finding his way through literary jungles is only equalled by his courteous promptitude as a correspondent.

Prof. Leumann himself has been good enough also to read the proofs of § 4 of the Introduction. My friend and former pupil Mrs Bode was kind enough to write out for press the Indices, which I had jotted down, very roughly; and most kindly volunteered for the dreary labour of verifying each index-reference in the proofs.

Last but not least comes my γνήσιος σύζυγος, associated both as an editor of *Āntideva* and in the present *Bibliotheca*, Louis de la Vallée Poussin. His keen interest in the Mahāyāna no less than his friendly sympathy for my work have made him my most active helper¹⁾, and every sheet of the book has in some way profited by his suggestions. The intimate relation of his commentator Prajñākaramati to the *Ākṣhāsamuccaya* is explained in the Introduction § 3; and if this worthy has sometimes deceived his readers by a parade of 'borrowed plumes' of erudition, I can only say with the poet:

Utiliter nobis perfidus ille fuit.

I cannot conclude these remarks without once more referring to the liberality of the Imperial Academy of Sciences in the in-

1) Other literary help is acknowledged in the notes; but I must add a word here as to aid in photography from my friends Dr. F. J. Allen and Miss E. Ridding.

ception and carrying out of the present international series. The Academy worthily maintains its great traditions of patronage for Oriental learning, and sets a noble example to all nations, especially such as number amongst their-fellow subjects adherents of Oriental faiths, amongst which the 'Good Law' of Buddha must ever take a prominent place.

Cambridge, August 1902.

Cecil Bendall.

Abbreviations and list of chief works cited.

A.	= The archetype -MS when compared with other MSS.; elsewhere called simply «MS».
Ang-n.	= Aṅguttara-nikāya.
app.	= 'apparently'.
Aṣṭ-P.	= Aṣṭasāhasrikā-Prajñāpāramitā, ed. <i>Bibl. Indica</i> .
Atthasāl.	= Atthasālinī, comm. on Dhammasaṅgaṇī, ed. PTS.
B. & R.	= Sanskrit-Worterbuch von O. Böhtlingk u. R. Roth.
B ² or W. K. F. }	= Böhtlingk's abridgment of the same (Worterbuch in kürzerer Fassung).
B. Sk.	= Buddhist Sanskrit.
Bodhic.	= Bodhicaryāvatāra, ed. Minaev in 'Zapiski' tom. IV and reprinted in J. B. T. S. India.
Bodhic. ṭīkā or Bep. (IX) }	= Commentary on Canto IX of the last; ed. by L. de la Vallée-Poussin in his Bouddhisme. Études.
Bep.	= Bodhicaryāvatāra-pañjikā, the whole commentary edited by the same scholar in <i>Bibl. Indica</i> (available for latter part of text only, and for Introduction and Index).
Camb. Cat.	= Catalogue of Buddhist Skt. MSS in the Univ. Library, Cambridge by C. Bendall. 1883.
Ch.	= Childers's Pali Dictionary.
Dh.-p. or Dhammap. }	= Dhammapada.
Dh.-s. and Dh.-saṃgr. }	= Dharmasaṃgraha (Anecd. Oxon. Aryan Series I. 5).
Dh.-sṃi	= Dhammasaṅgaṇī.
Divy.	= Divyāvadāna.
ed.	= 'edition', or 'edited by'.
Itiv.	= Itivuttaka.
JBTSI	= Journal of the Buddhist Text Society of India (other well-known Journals similarly cited by initials).

- Kāraṇḍa-v. = Kāraṇḍavyūha. Calcutta, 1873.
 K. F. = Analyse du Kandjour... par L. Feer (Annales du Musée Guimet tom. 2).
 Lal.-v. = Lalitavistara, ed. *Bibl Indica*.
 Mādhy.-vr̥ = Mādhyamika-vṛtti ed. BTSI (Poussin's edition only available for Index).
 Majjb.-n. = Majjhima-nikāya.
 marg. = the marginal annotations of the archetype.
 Mhv. = Mahāvastu.
 Mil.-P. = Milinda-pañha.
 MS = the archetype; see above (A.).
 M.-Vyutp. = Mahāvvyutpatti ed. Minaev (Vol. I. ii. of his 'Buddhism'. 1887)
 Nanjio = Catalogue of the Chinese translation of the.. Tripitaka 1883.
 Nep. B. L. = Nepalese Buddhist Literature by Rājendralāla Mitra 1882
 Pischel or } = Grammatik der Prakrit-Sprachen von R. Pischel (*Grund-*
 Pischel, Gr. Pk. } *riss*, I. 8).
 Pugg.-p. = Puggala-paññatti.
 Rāṣṭrap. = Rāṣṭrapālapariprechā, ed. *Bibl. Buddhica*.
 Saddh.-p. = Saddharmapundarīka.
 Tāran. = Tāranūtha's Geschichte des Buddhismus, tr. Schiefner.
 Trigl. or } = Buddhistische Triglotte (St. Petersburg, 1869; cf. Pavolini in
 B. Trigl. } *Giorn. Soc. Asiat.* XIII. 87).
 tr. = 'translation' or 'translated by'.
 Vajracch. = Vajracchedikā.
 Vis.-M. = Visuddhi-magga.

INTRODUCTION.

Traditional portrait of Āntideva. ¹⁾

§ 1. General character and plan of the work.

The Ākshāsamuccaya is, as its name implies, a 'Compendium of doctrine'. The doctrine is that of the Māhāyāna school of Buddhism; and there is thus a singular fitness in its having been in part at least the first to appear in a series designed to furnish the original texts mainly, if not exclusively, belonging to this school.

The form of the book is one familiar to students of Indian literature: an author's commentary on *Kārikās* or memorial verses written by himself.

These *Kārikās*, twenty-seven in number, are printed ²⁾ at

1) See below § 7 ad fin.

2) So far as the actual words of the *Kārikās* exist (for they are not all quoted in full), it would have been desirable to print them far more prominently *in the text*; but I only became aware of their separate existence in the course of my study of the Tibetan version, which at first (in the absence of any guide to my attempts at Tibetan study) I ventured to use only sparingly. My friend la Vallée-Poussin had previously seen from his studies of the Bodhicaryāvatāra-commentary that some kind of *mūla* must exist.

the end of the present Introduction and constitute a kind of formal framework to the book.

At first sight it would seem natural to suppose that the *Kārikās* were written first and the book or quasi-commentary afterwards. I am however by no means sure that this was so. Both seem to me a practically simultaneous result of the author's general reading of Buddhist literature.

One curious feature of the *Kārikās*, which has helped me to this conclusion, is that in several cases they themselves acknowledge their dependance on earlier literature. Thus, Kār. 9 contains an old traditional saying of the Master which is met with as early as the *Samyuttanikāya*¹). *Kārikā* 12 goes a step further and actually proclaims the source of its inspiration. Kār. 14 line 1 must also be an old saying, though I have not succeeded in verifying it.

Again, the phraseology of a *Kārikā* is sometimes suggested by a passage which appears to be quoted in support of it: for example, Kār. 27 (356.8, 9) is clearly inspired by the quoted passage at 357.4-11²).

It will be seen from the outline-summary of the whole work, which is also subjoined to the present Introduction that the general argument or groundwork of the treatise is very simple, consisting of introductory matter on the essential duty (faith and self-renunciation) of a Bodhisat, followed by three aspects of his life each regarded from three points of view.

Beyond the *Kārikās*, which as we have seen are not wholly original, a very small proportion of the book is the work of the compiler himself. Besides a short poetical exordium and a post-script (the latter of not unquestionable authenticity, wanting in

1) And elsewhere; see 'Additional Notes' to 119.9.

2) It will be also seen that both the *Bodhicaryāṅga*-commentary and *Dīpaṃkara* (cited below § 3) quote the *Kārikās* as from the *Çikshāsamuccaya*, not as a separate work.

the Tibetan version; see § 7, below) he contents himself with the briefest possible explanations, generally in prose, and makes the scriptures that he quotes, or groups round his Kārikās, tell the story of the religion as viewed by him.

Thus the scheme of the book is similar to that of a standard work from which many of us gained our early notions of the doctrines of Greek philosophy: Ritter & Preller's *Historia Philosophiae*¹⁾ *græco-romanæ ex fontium locis contexta*.

§ 2. Authorship and date.

The unique MS²⁾ on which the present edition is founded nowhere gives the name of the author. But the Tibetan version (Tanjur, Mdo 31) attributes both the Kārikās and the work itself to རྟོན་པཌཌཱུ་ or Çāntideva. This attribution is fully confirmed by the Mahāyāna doctor Dīpaṃkara Çrījñāna (Atiça) who frequently refers to Çāntideva and quotes from our text as a composition of his. See below (§ 3) as to this and the further evidence from the Çikshāsamuccaya - abhisamaya.

Tāranātha³⁾ represents Çāntideva as having been born a prince of Saurāshṭra in the days of Çīla son of Çrīharsha. It is true that neither this 'Çīla' (if that be his real name) nor any other son of Çrīharsha is known to either Indian or Chinese⁴⁾

1) A more recent and familiar instance of a work on — this plan is the late Mr. H. C. Warren's «Buddhism in Translations». Here, however, the connecting matter contributed by the author is added not *pari passu*, but in the «Introductory Discourses» at the head of each Section of the Book.

2) For notes on the MS. and other materials of the present edition see § 7.

3) 'Geschichte' pp. 146, 163; where Çā appears as a younger and ecclesiastically junior (pp. 162, 164) contemporary of Dharmapāla (early VIIth cent.: I-tsing).

4) See Sylvain Lévi in J. As (Sième série) 1892, tom. XX. 337. My lamented friend Mr. Watters also examined the Chinese records, especially the T'ang Shu from which Ma-touan-lin's account is taken *verbatim*. All agree in placing a usurping minister as Çrīharsha's successor, but Mr. Watters could not accept M. Lévi's restitution 'Arjuna' as correct, since all the records including T'ung-chien-kang-mu ('mirror of history') have the form 'A-lo-na-shun'.

records. Tāranātha also mentions two¹⁾ other works of Āntideva, the Sūtrasamuccaya and the Bodhicaryāvatāra, stating that the last was written *after* the other two. The Tibetan Chronicler's statement as to the *common* authorship of the Āikshās. and Bodhicaryāvatāra is confirmed by two pieces of internal evidence: 1) in the poetical exordia of the two works there are several stanzas in common; 2) in Bodhic. V. 105, 106 we find the repeated study of the Āikshāsamuccaya or Sūtrasamuccaya, especially of the former, enjoined on the student²⁾.

1) The attribution to Āntid of a fourth work (*Āripultra . . aṣṭaka*) in the Tanjur-Index (Berlin copy; verified also at India office) seems to be doubtful. See Huth in Sitzb. K. Pr. Ak. Wiss. (Phil.-II.) Berlin. 1895. Bd. XV pp. 284, 272. The text of vol. 123 of the Tanjur is unfortunately missing at the India Office. It will be seen in Tāranātha p. 166 that the legend lays stress on these *three* works only. In Wassiljev, Buddhismus p. 310 (340) 'Āntideva' is a slip for Vinayadeva. See the Tib. equivalent and compare *ibid.* p. 232, note. In Tanjur, Rg. 48.1. I find a short hymn (Sahajagīti) attributed to Āntideva.

2) Several interpretations of these stanzas have been proposed:

1) that of Prajñākaramati the commentator, who asserts the existence of four books, a Āikshās° and Sūtras° by Āntideva and another pair of the same name by Nāgārjuna. No trace of or allusion to a Āikshās° by N. has been found and I do not see how *dvitīyam* can be reasonably made to mean 'a second pair'. I may mention that I have collated the Tib. version and find that it fully agrees with the Sanskrit text of Prajñ.'s comm. on these stanzas.

2) that of Prof. Kern ('Manual', p. 127 n. 5), who makes the passage refer to two books only, both by N. This seems to me equally untenable as a rendering of the passage and is even more at variance with facts, for the reasons stated below, regarding the authorship of the present work.

3) that Āntideva is referring to three books, a Āikshās° and Sūtras° by himself and a Sūtras° by N. This goes very well with the Sanskrit text and agrees with Tāranātha; according to it *dvitīyam ca* has the very natural meaning: «and the second Sūtras°, that composed by N.» The objections to it are (a) the absence (as yet) of any trace of a Sūtras° by Ā.; & (b) the difficulty of supposing that Ā. would describe the work of a celebrated ancient author as «second» to his own of the same name. I do not regard these objections as fatal, but to any scholar who feels them so I would suggest as an alternative rendering:

4) to render: «let him look at the Sūtras° which was composed by N. and which is his (the pupil's) second study». This would agree well with Tanjur, where we actually find that the *saṃkṣhepa* of the Sūtras° (ff. 80) does form a contrast to the *vistara* of the Āikshās° (ff. 216).

This would hardly have been written, if the borrowing of verses in the exordium had formed a case of plagiarism.

Prajñākaramati, the commentator on the Bodhicary-āvatāra, of whom I shall have more to say later on, agrees with Tāranātha as to the common authorship of the Çikshāsamuccaya and Bodhicaryāvatāra¹).

I have found nothing in the text itself to contradict the statement of Tāranātha as to the age of Çāntideva. One point notably confirms it. The pandits who translated the book into Tibetan were three in number: two Indians, Jinamitra and Dānaçīla, and one Tibetan Ye-çes-sde²) (Jñānasena). Of these the last two³) flourished under the celebrated Tibetan king Khri-lde-sroñ-btsan who reigned 816—838 A. D. A century and a half seems to me an interval just such as one would expect between the composition of a book of this kind and its translation for the use of the Tibetans, whom one would naturally suppose to have been more anxious in the early days of their conversion for the old scriptures than for quite new works. In any case 800 A. D. will be admitted as the latest possible *terminus ad quem*.

The *terminus a quo* is somewhat more difficult to determine.

Unlike the commentator of the Abhidharmakoçavyākhyā Çāntideva quotes only Buddhist authors; and of their chronology we know but little. It must suffice to say that Çāntideva represents an advanced stage of Buddhism, in a somewhat scholastic

1) Besides the passage quoted in the last note compare Bep. ad I. 25 (p. 32 of Poussin's edition in the *Bibl. Indica*) and Bep. ad V. 104 quoted below in Additional Notes (to 66. 15), where the Çikshās^o is cited as the work of Çāstra-līrt (Çākāra), a natural description by a commentator of his author.

2) A portrait of this worthy is given at the beginning of the volume of the Tanjur (India Office copy) containing the present work.

3) See G. Huth in Sitzungsab. der K. Preuss. Akad. der W., Phil.-hist. Kl., Bd. XV (1895) pp. 274—75.

aspect, but with very slight references to Tantrism¹⁾ and these too uncontaminated by the peculiar mystic hedonism²⁾ which dragged down some of the later literature to the level of very thinly veiled *Kāma-śāstra*.

In spite therefore of the miraculous details³⁾ with which Tāranātha has overlaid his account of our author, I consider that the period indicated by him, from the age of Dharmapāla till shortly after the death of Āriharsha, i. e. the middle of the VIIIth century, as substantially correct.

It will be seen from the extracts from Dīpankara below (§ 3) that Āntideva was regarded by an Indian Buddhist scholar early in the XIth century as one of the greatest Mahāyāna doctors; while to Tāranātha and the other Tibetan writers who form the authority of Wassiljev (*Buddhismus*, pp. 290, 314, 326) his name is equally familiar.

§ 3. Relations to extant Buddhist literature.

The present work being practically an anthology, it is most important to consider the accuracy of quotation shown by the author.

Especially when compared with the vague and loose way in which Brahmanical commentators often cite their authorities, it

1) It is perhaps characteristic of the Buddhism of Tibet in the 9th century (as I have found it in Nepal at the present time) that precisely one of these few mystic passages in the book (139.4—140.12) which we should most gladly (for Āntideva's credit) have passed over lightly, is selected by the Tibetan translators for repetition at the end of the book. It is evidently meant as a kind of devotional exercise in connection with the reading of the book, like the '*dhyānas*' printed in native editions with the *Bhagavadgītā*. Minaev (*Zap.* IV. 226) emphasizes the non-tantric character of Āntideva's works.

2) Poussin *Bouddhisme* Ch. V, § 2; some extracts of this kind occur in the *Subhāshita-saṃgraha* (see p. VIII below).

3) *Geschichte* pp. 165—167. Tāranātha's naive confession (p. 167.18) of absence of topographical confirmation of one of his statements, reads as though he had made some attempt to verify his sources.

may be maintained that Çāntideva's bibliographical standard is a remarkably high one. He not unfrequently cites chapter¹⁾ as well as treatise.

In the case of all extant works I have collated his quotations²⁾ with MSS. Even when these have been early palm-leaf copies, it will be seen, I think, from my notes that the readings preserved in the anthology are better than those of the original MSS.

Different recensions from those which we possess have been in some cases used.

An interesting case is the extract (57. note 2; compare Add. Notes) from the Saṃgharakṣitāvadāna, a tale included in the collection now called Divyāvadāna. It is a case of a 'textus ornatior'.

The short extracts from the Avalokanā-sūtra (89, 90) a work incorporated in the Mahāvastu under the title Avalokita-sūtra, have likewise a bibliographical interest, as they represent a text quite independent of that preserved in the somewhat modern MSS. on which M. Senart has had to rely for his admirable edition (Mhv. II pp. 362, 369). In one case, that of the Daṣabhūmi, we have fragments of a MS³⁾ at least as old as Çāntideva's time. Here too our author's accuracy comes out well.

It would be incorrect, however, to suppose that the whole of the extracts were specially made by Çāntideva for the book. The evidence of the Madhyamaka-vṛtti and Mahāvvyut-

1) In some cases he has unfortunately omitted the name of the book and named only the chapter-title. An instance occurs at 134 7, where the identification is given in «Additional notes» ad loc. Unidentified cases probably occur at: 165.17 313. 1; but see 52, note 1.

2) Except a few of the shorter extracts from the Samādhi-rāja (Candra-pradīpa), and one or two passages in the Gaṇḍavyūha, where there is no chapter-division to guide one.

3) See 291 note 7 and the plates appended to the present work. I hope to return in the future to the criticism of this fragment.

patti¹⁾ seems to show that certain passages from authoritative books were regularly quoted and requoted as stock-pieces. I have called attention to several cases of this in the Summary of Contents, and in Index I by the use of the expression 'locus classicus'.

Kindred to this subject is the relation of these Sanskrit Mahāyāna books to the other Buddhist writings. I have elsewhere (JRAS. 1898 p. 870) pointed out in detail the position of Mahāyāna writers in regard to the older documents of the religion, taking as my chief text the extracts at pp. 210—222, which are neither translated nor adapted from the corresponding Pāli passage, but represent the Mahāyānist's handling of the «common tradition of Buddhism»²⁾.

Quotations from Āntideva in Sanskrit.

It will hardly be expected that many allusions should be made in extant Sanskrit literature to an author so late in Indian Buddhist history as ours. I have however found two quotations from him in the Subhāshita-saṃgraha an anthology³⁾ discovered by me which I propose shortly to publish. These are some extracts from the Bodhic. IX (Subh. 28.6): and later on (96.5) another passage or passages not identified⁴⁾. Both are introduced by the phrase: *Āntideva-pādair apy uktam*.

The relation of Prajñākaramati, the author of the commentary on Āntideva's Bodhicaryāvatāra, at present in course

1) Cf. 67 n. 2. I generally exclude the testimony of the Bodhicaryāvatāra-commentary as to which I speak below; on the other hand the works described below (pp. X—XII) sometimes quote these stock passages. Atīṣa (Tanj. 31. 308a) cites others.

2) Another parallel is the quotation at 76. 7—15; compare Aṅg-n. VII. xlvii.

3) I showed to my friend la Vallée some passages; and some of these he printed in Le Muséon N. Sér. Tom. I.

4) I quote the opening stanza:

*yathā gūruḍāka[h] stambham sādhayitvā vinaṣyati |
sa tasmiṃś cīranāśte'pi vishūḍim upaṣāmayet ||*

of publication'), to the *Çikshāsamuccaya* is, I believe, unexampled even in Indian literature. *Prajñākaramati* frequently refers to the *Çikshās.* by name, quoting as from it, not only the original portions of the work, but also in some cases the passages quoted by *Çāntideva*, and this too without indication of their ultimate origin. The curious feature, however, of the book is that not only these (exceptional) instances of specified quotation from *Çāntideva*, but also the whole number of the very abundant quotations in the work from named *sūtras* are, with two or three exceptions, taken direct from the *Çikshās.* I say 'direct' advisedly, because in several instances not only are groups of quotations²⁾ reproduced in the same order, but even the actual words used by *Çāntideva* in introducing or coordinating them³⁾.

References to *Çāntideva* by Indian authors preserved in Tibetan.

The *Mahāyāna*-literature preserved in the *Tanjur* also supplies a number of references to *Çāntideva* and his works. I have noted several in three of the other works included in the volume of the *Tanjur* (*Ido.* 31), at the head of which stand the *Çikshāsamuccaya-kārikās* and the *Çikshāsamuccaya* itself.

1) The *Çikshāsamuccaya-abhisamaya*, a short tract standing next to the *Çikshās.* in the *Tanjur* (221—222 a) and doubtless meant to be read as a pendant to it.

The opening verse states that «*Çāntideva* touched the feet

1) *Paricch.* 9 printed in «*Bouddhisme. Etudes*» pp. 234 sqq. London, 1898 (from «*Mémoires couronnés*». Acad. royale de Belgique. Tom. LV); *Par.* 1—5 etc. in *Bibl. Indica*. N. Ser. n° 983—; both publications by L. de la Vallée Poussin.

2) See 'Additional Notes' to 8.15, 9.8, etc., etc.

3) Compare *Çi.* 120. 3, 5 with *Bcp. ad. V.* 54 and *Çi.* 144. 9 with *Bcp. ad V.* 87. A full index of quotations will appear in la Vallée's forthcoming edition. English readers will recall the use made by later writers of that curious «*Çikshāsamuccaya*», Burton's «*Anatomy of Melancholy*».

of Mañjughosha [having] collected from all the *sūtrāntas* passages for teaching»¹⁾.

The author of this tract is called in the short title at the commencement simply 'the (man) of Suvarṇadvīpa'²⁾, but in the colophon 'Suvarṇadvīparāja-Çrīmad-Dharmapāla'³⁾. The book was 'recited'⁴⁾ (?) to Kamala, the traditional⁵⁾ *guru* of Dipaṃkara in Bengal and to Dipaṃkara himself. It would thus be not later than the beginning of the XIth century. In view of the assertion that the attribution of the Çikshās. to Çāntideva rests on an erroneous 'Tibetan record', it is worth noting that the book is thus the work of a stranger to Tibet, and was 'translated' (into Tibetan) by Dipaṃkara and the *bhikṣu* Thsul-khrims-rgyal-ba.

2) The Çikshākusumamañjarī (ff. 222 a—246 a) by the 'great pandit Vairocanarakṣita'⁶⁾ of Vikramaçilā, in Bengal),

1) 221.a. 3—4: རྒྱུང་པའི་རྒྱུང་སྐྱོད་ཀྱི་ལྷན་གྱི་ལྷན་པའི་ལྷན་།

བསྐྱབ་པའི་གནས་ལྷན་མཛོལ་གྱི་ལྷན་བསྐྱབ་།

The reference to the Çikshās. is unmistakeable, as its Tib. title is བསྐྱབ་པ་གྱི་ལྷན་བསྐྱབ་པ. The homage to Mañjughosha may well refer to the closing words of the Çikshās. which, though wanting in our Tib. translation, are preserved also in the Chinese. Compare also Bodhic. X. fin.

2) གསེར་གླིང་པ

3) གསེར་གླིང་གྱུ་ལ་པོ་དཔལ་ལྷན་ཆོས་གླིང་. Compare Sarat Ch. Dās, JBTS. vol.

I. i. 8 note ‡, a passage apparently taken from some book which (as so often!) he does not specify.

4) གསུངས་; but Sarat Ch. ibid. p. 31 and (with him) Waddell 'Lamaism' p. 36 say «delivered».

5) Sa'rat Ch. op. cit. p. 8, note †.

6) The form is certain as it appears in translation at the beginning, and in transcription at the end, of the book. Our copy has Vikramaçilā.

an author of whom I have found no other mention than the notice in the «Life of Atis'a»¹⁾ that he studied under A. at Vikramaçilā.

This work, as its name suggests, is written on lines similar to the Çikshās.; and for the most part may be regarded as a direct imitation of it. It quotes from the same *sūtras*²⁾, and discusses *çikshā* under the same nine-fold classification adopted by Çāntideva.

It will be seen from the comparative table below³⁾ that the whole plan and framework of our book are most closely followed.

Later in the work we find actual plagiarism; for at f. 243. a. 3 not only is Kārikā 23 b of the Çikshās. borrowed, but followed by the identical quotation (from the Vajracchedikā) with which Çāntideva illustrates (Çikshās. 275. 10-13) his memorial verse. On the same page Kārikā 24 b is also borrowed, or adapted⁴⁾, and illustrated by a reference to the dialogue of Sudhana and Maitreya, with the omission (as also in Çāntideva, Çi. 276. 13; cf. Bodhic. I. 14) of the name of the book (Gaṇḍavyūha) where the dialogue is given.

1) Translated by Sarat Ch. Dās in JBTS. vol. I. See p. 17.

2) e. g. *Candrapradīpa* 238. a. 2; *Akshayamatīsūtra* 229. a. 2; *Ugraparipr.* 229. a. 5.

3) Çi-kus. 225a. on <i>ātmabhāvarakṣhā</i> and <i>bhoga-r°</i>	}	Çi-s. Ch II sq; Ch. XIV
» 229a on <i>çruta</i> with quotation from <i>Ugraparipr.</i>		
» 229, 230 on the <i>araṇyavāsa</i> wild beasts, visit. of king (230a 4).	}	» » » (cf. p. 197).
» 234b-238a on <i>smṛtyupasthāna</i> .		
» 241 <i>ātmabhāvaraçuddhi</i> , <i>bhoga-r°</i>	}	» » VIII } Kārikās 17, 21.
» 242 <i>punya-çodhana</i> .		
		» » XV }

The three *vardhanas* are discussed 243 — ad fin.

4) The lines are: རྟོག་མར་སྒྲིང་རྩེ་བསྐྱེད་ནས་སྒྲུ།
རྟོག་པ་འབད་བས་སྒྲེལ་བར་བྱ།

which may be compared with the Tib. of Kār. 24b printed below, just before the text.

That the *Çikshāsamuccaya* is not referred to by name will surprise no one acquainted with Indian literature¹).

3) The *Bodhimārgadīpa-pañjikā* (ff. 273 b—334 a) by *Dīpaṅkara* called *Atiṣa* (first half of XIth century).

In this book *Çāntideva* is repeatedly referred to, and mentioned amongst the chief *Mahāyāna*-doctors²). Besides the lists detailed in the note there is a list of doctors who 'elucidated the meaning of *Sūtras*', worth quoting here: *Nāgārjuna*, *Āryadeva*, *Candrakīrti*, *Çāntideva*, *Bhavya*, *Açvaghosha* and *Candragomin*: (324 b)³).

Numerous quotations are made from *Çāntideva*'s works. Of these the most important occurs at 303 a where we read: «*Ācārya Çāntideva* in the *Çikshāsamuccaya* [says:] 'following all Buddha's word' (etc., *Kār.* 19 b)⁴)»; later on (317. a. 7) we find mention of «the *sūtrāntas* and [works] made to illustrate the meaning of other *sūtrāntas*: *Sūtrasamuccaya*, *Bodhisatva*-

1) «The normal attitude of a Hindu towards his sources is silence», E. W. Hopkins, 'The great Epic of India', p. 63.

2) In the opening verses we find an enumeration: *Lama Gser-glin*, *Çāntideva* (associated with the *Bodhisat Mañjughosha* cf. note 3 below, and *Bodhibhadra* (བྱེད་ཐུབ་པ་མཆོད་); at 319 a 7: *Nāgārjuna*, *Āryadeva*, *Candrakīrti*, *Bhavya*, *Çāntideva*, *Bodhibhadra*.

3) Just below we are told that '*Çāntideva* too according to the precept of *Nāgārjuna*, having gained the inner meaning of *Mañjughosha* saw the truth'. སྒྲོ་བ་དཔེ་མཛོད་ཀྱི་ཏེ་བ་ (thus carelessly transcribed, not translated, here and just before) ཡང་འཕགས་པ་བླ་སྐྱེའི་མཛོད་དག་གི་ (read གིས་, as in previous clauses) འཕགས་པ་འཇམ་པའི་དབྱུངས་ཀྱི་གནད་པ་ (read བ་, or, better, གནད་པ་ 'permission', with St. Petersburg Tanjur) ཐོབ་པར་བྱས་ཏེ་བདེན་པ་གཟིགས་པ་ཡི་[ནི་]ནོ། Cf. *Tāran.* 165. 1. 2

4) སྒྲོ་བ་དཔེ་མཛོད་ཀྱི་པུས་ཀྱི་བསྐྱེའི་མཛོད་པ་ཀུན་ལས་བཅུས་པར་། རྗེ་གསལ་མངས་བྱས་གསུངས་ཐུགས་ཀྱི་འཕྲིན་། འཕད་པ་མཛོད་ན་དག་སོང་འགྲོ། Compare the Tib. text of the *Kārikās*, below.

bhūmi, [Bodhi-]caryāvatāra, and Āṭikshāsamuccaya». The selection of these four works seems to me significant especially as the order appears to be mainly chronological.

§ 4. Language

(Dialect, grammar, word-formation).

The literature of Buddhism rests, as all scholars will admit, on a basis originally vernacular. With the rise of the varied divisions in the church the linguistic aspect of the literature becomes more complicated. In the days of Aśoka only slight dialectic variations are necessary to make the official language of the edicts intelligible in the several localities where they are promulgated.

In the case of the Sthaviravādins (and possibly other sects) who adopted the Pali, descended from the vernacular and underlying, or represented by, the language of the Edicts, the stages seem clearer. We get an early form in the newly-discovered Dharmapada¹⁾, an intermediate stage or stages in the older verses of the Pali Piṭakas and a later stage in the ordinary Piṭaka-prose.

The linguistic history of the numerous other sects is not so easy to trace.

The statement of Wassiliev (Buddhismus, 294 [267]), founded on Tib. authorities, that the several schools of Buddhism identified themselves with special forms of speech is very credible²⁾.

In any case it is abundantly clear that the Buddhists who wrote Sanskrit, did so with Pali-Prakrit originals, whether spoken

1) Le manuscrit kharoṣṭhi par E. Senart J. As. Sept. 1898.

2) Of the Buddhistic Apabhramṣa attributed by him to one school, I hope shortly to publish specimens discovered by myself, with verification from the Tanjur.

or written, as their sources and models, lying in the earlier periods close behind them.

A curious instance of the consciousness of something else than Sanskrit as the real underlying sacred language is found in the charm occurring at 142.15 quoted from the Vidyādhara-piṭaka where the conclusion is practically a sentence of Pali. This is no doubt used as a liturgical and thaumaturgic language just as Sanskrit in its turn is used in the far East; or as Latin¹⁾ is used in the West. Childers in his Pali Dictionary makes much (sometimes a good deal too much) of the alleged ignorance of 'Northern' Buddhists in misunderstanding of Pali (and Prakrit) forms. Some of these were no doubt wrongly²⁾ Sanskritised in course of time. One of his instances is *phāsum*. This word occurs in a sūtra (of some antiquity)³⁾ quoted in the present work; see p. 129.5. In the note on this passage I refer⁴⁾ to 32.2 to show how *phāsu* came in Buddhist usage to have this meaning. One sees here that the word, standing side by side with *sukham* which is quite sufficient for the sense, is simply put in for its pleasant archaic ring to the ears of the faithful.

Another good instance is the form *gahanatā*, occurring at 172.3 in a kind of Decalogue belonging to the very earliest material of Buddhism. Here the old vernacular form was clearly kept for its venerable associations. It could deceive no Indian Buddhist reader from the clearness of the context, in spite of its

1) Compare Shakspeare, Hamlet I. i. 42. The belief in the efficacy of Latin for laying ghosts survives amongst Roman Catholics in England.

2) When I find how wonderfully well even as late as the IXth century the paṇḍits who translated the Prākṛit Dohakośhas into Tibetan understood the extremely difficult forms of that work, I must unhesitatingly reject Childers's supposition (Dict.) p. 536 et al., that the 'Northern Buddhists' were misled by ignorance of Pali.

3) p. 55 n. 3.

4) I had not seen Dr. Hörnle's instructive parallels from Jain usage with his optional explanation (*sparṣanārha*); since adopted by Dr. Pischel (Gr. Pr. § 208). See also Dr. Leumann's review in WZKM. III. 342 sq.

formal¹⁾ resemblance to *gahana* 'deep'; that the Tibetan translators were not deceived is observed in my note on the word. Another case of retention of Prakrit sounds (*vedh*-for *vyath*-) is noticed at 35. n. 11 Moreover if the forms *saṃkalikā*, *saṃkalā-bhūta* at 211.9, 11 be compared with the corresponding Pali *saṃkhalikā* at Majjh. I. p. 58, med., it will be found that the confusion of forms is sometimes on the side of the Pali tradition²⁾ and that the Sanskrit-writing Buddhism preserves the etymological one.

Under the head of sandhi note *puno'pi* (194. 14) and *yathariva* (304. 10).

Under noun-forms³⁾ note the instrumentals in *-eno* and genitives in *-asyo* at 194.7 and 195.11 (verse passage). With the former we may compare the Pkt *-cnaṃ*, and note as an analogy (if there be no actual reminiscence) the Vedic verse-form *-enā*⁴⁾. *svastinā* occurs at 104.11 (and note 5) and 116.2 (prose). In noun-genders we find *dhātu* as a feminine (138 n. 3) as often in Pali; *palāya* as a masc. (242.8); and possibly (but see Pischel, Gr. Pr. § 379) *ādi* no longer neuter in the phrase *ādim kṛtvā* 292.5 (note 2).

Pronouns *ayu* for *ayaṃ* (in verse) 103.5; 206.2 *si* 'his' 302.5 and note. *ettaka* 174 n. 3; *tātuka*, *yātuka* 346.16 (similar forms in Pischel § 153).

1) I was at first disposed to alter the form to *gahanatā*; but the subsequent discovery (see Additional Notes) of another quotation of the same passage confirms the text as I left it.

2) See Senart cited in my note. The curious double form of *ṣṛīkhalā* in Prakrit with *lh* or *l* (Pischel § 218) may have helped in the confusion

3) I have not tabulated here the forms *ṛśībhiḥ* . . *ṛśīṇām* occurring together in the Dharaṇī quoted at 331.8, 9 as these read to me like a deliberate sacrifice of grammar to metre. Cf. gen. pl. *-āna* in verse (17. 1, etc.). The MS. (*valcat quantum*) actually reads a form in *-enā* at 347.5, which I have preserved.

4) Similarly in the genitive Whitney allows for three passages of the Veda a form in *-asyā* (*-asiā*) (e. g. Rv. I. 162.19). The above two forms are confirmed by MSS. of the book quoted (cf. Add. Notes ad loc.). With *bhikṣhusya* (155. 1) cf. Franke, Pali u. Sk., p. 66; and with *balāto* (4. 1) *ibid.* p. 122

Verb-forms. The imperative 2nd pers. plural uses, as regularly in Pkt. (Pischel § 471), the 2^d pers. of the indicative; see 61 n. 1. The incorrect present-form *dadanti* (335.10) occurs also frequently in the late portions of the Mbh.¹⁾ More interesting is the future form *kāhiti* (101.6) from *kr*; cf. Pischel § 533 ad fin. *siñcishyati* (155.1) *yuñjishyāmi*²⁾ 201.4; and *bhesyanti* (45.12, 46.16) though phonetically nearer Skt., are also formed on Prakrit principles. The potential *stiya* = *syāt* (115.2) is a curious and indeed questionable form; the more usual *siya* occurs at 302.3. Of the s-aorist (cf. Pischel § 516) examples are *krīḍishu* 92.12 and the curious form *mucyishu* from the passive base. Perhaps also *ṣṛṇūshu* (94.21). *°tāpsīs* 20.7.

For the gerunds the distinction between *-tvā* and *°ya* is not observed, as happens also in Pkt. (Pischel § 581) and occasionally in Sanskrit (Whitney § 990 a). Examples: *parivarjayitvā* 113.18; *vinivartayitvā* 130.13; *adhyāvasitvā* 200 n. 3. *daditvā* occurs (302.7) also in Pali.

Amongst forms in *-ya*, *vijahya* occurring twice in 106.11 is noteworthy. Possibly to make metre we ought to read one or both forms *vijahāya*, according to Prakrit usage (Pischel § 591). The passive participle *jighatsita* used actively (274.7) is an example of the later Buddhist (and vernacular) usage, of which the stock-example is the name Avalokiteśvara.

Amongst exceptional causals note *dhamayati* (178.3) Pali *dhameti*, and *daṇḍāpayati* (63.13; 67.10) with which compare Pischel § 552 and Whitney cited at 64 note 4.

The compound verb *pottiya-* (174.7 and note) is, as noted, thoroughly Prakritic.

Under the head of word-formation we may note the Pkt. suffix *-ima* (Pischel § 602) in *purima* 177.7, 193.9.

1) Hopkins, 'Great Epic' 265.12. In verse plural-forms like *pūjayi* (4.16) occur.

2) A prose-passage, and from the same archaic sūtra as referred to above à propos of *phāsu*.

-*kā* in *ghātikā* 269.2 *prekshikā* 52.18, 267.15 seems to be used like -*tā* to express a state. Another class of formations which I have not as yet found elsewhere are the abstracts in -*tā*, -*nā*, -*anātā* formed not direct from verbal roots after gunation, but directly from the present-stem. Such are: *anutsrjanātā* (*srjat*) 183.9; *vipaṣyanā* 108.16; *avamanyanā* (*manyate*) 9.7 (*sic lege*), 92.6; *akrudhyanātā* 35.9; *aparitasyanā* 36 n. 1; *anācchindanātā* 126.15; and even *pratihanyanā* 251.14, which must come from a Passive base¹).

In the common compound word *hrīrapatrāpya* the retention of the nominative form in the first member (sometimes allowed even in Class. Skt. for nouns in *ṛ*; Whitney 1250. f., cf. Pāṇ. VI. iii. 25), is due, no doubt, to a reminiscence of the Pāli-Prākṛt *hīrottappa*.

§ 5. Lexicography.

The vocabulary (Index II.) has been arranged to include the chief words of rarity, difficulty or linguistic interest.

It may, however, not be out of place here to call attention to several verbal roots occurring which appear to be new to be literature either as to form or meaning, although registered in the Dhātupāṭha. See the entries under the roots *kuṭṭ*, *cagh*, *jhash*, *pams*, *pac*. Derivatives from *sphaṇḍ* (172 n. 1) and probably from **cip* (182 n. 1) also occur.

§ 6. Metrics.

No essay has been as yet written on the metre and prosody of Buddhist literature as a whole. Nevertheless, the subject is one of great importance to the editor of texts, as well as to the

1) Since writing the above I find that this very class of formations provoked the wrath of Kumāṛila. See *Tantravārttikū* p. 173.19 quoted by Poussin JRAS. '02, p. 371 note, where *paṣyatā* (not as yet found) is given as an example of barbarism. Cf. also *vikīraṇa* Av.-ç. 96.7 and Speyer ad loc.

critical student. This has been recognized by Prof. Fausböll in the valuable appendix to his first edition of the Dhammapada (p. 436 sqq.), while in the short preface (pp. VI, VII) to his new edition he expressly pushes further the results obtained by metrical criticism.

One must not ask too much of the pioneer who brings out an *editio princeps*. But it certainly would have been well if editors of verse-texts both Sanskrit¹⁾ and Pāli had paid more attention to metre. Is it too exacting to propose as a canon for the editor of the future that no one has a right to print as verse, without note or comment, lines that will not scan? If new rules are required let him enunciate them in his preface. (The present remarks are an attempt in this direction). If after every deduction has been made, the 'legitimus sonus' does not appear, then let him note the fact in his commentary. This will be tantamount to an admission that the true text has not been preserved, or to an invitation to the critical ingenuity of the scholarly reader.

Prosody.

In Buddhist Sanskrit poetry the general rule that any two consonants suffice to make the preceding vowel 'long by position', does not apply.

It seems to me not improbable that the former existence of a very large body of Buddhist poetry²⁾, where less prosodial strictness prevailed, may account for some of the discrepancy in the native authorities on Prosody, as to what constitutes 'position'³⁾.

A good typical passage for the study of these metrical usages is the extract from the Gaṇḍa-vyūha at pp. 101—04,

1) In Buddhist literature the most flagrant instances are the editions of the Buddhist Text Society of India. As to Epic literature compare Hopkins, Great Epic Ch. IV.

2) And possibly also popular song-literature, less strictly composed.

3) See the valuable essay of Weber, *Ind. Studien* VIII. 219 sqq.

especially as here we have been able to control the readings of our MS by an ancient Codex of the sūtra quoted.

Here, then, in a single line (102.5) we find vowels short before mute + *r* or *l* (*dharmātri ripākleṣa*) and at 102.8 before mute + *v*, (*varādvīpa*)². It may be noted that all the examples from the Gaṇḍavyūha, if not vowels at the end of a word (cf. Weber, Ind. St. VIII. 226.1) occur all at the end of members of a compound. The case of *ādvitīya* (195.16) seems to go a step further.

The licence however extends beyond the case (familiar from Latin usage) of a mute followed by a liquid. In a single line (103.2) we find two short vowels before sibilant + nasal (*maitrī snehāsmṛti*). Soft mute + nasal: *priyājñ* (Rāṣṭrap. 21.6). Nasal + semivowel *sāmyak*³ (18.11, where my note is unnecessary).

Many of these licences are possibly to be explained by reference to a Prākṛt original, which would of course give forms such as *adutiya*, *sati* and so on.

A similar influence is probably traceable in some curious cases where double consonants seem to be quite disregarded, a phenomenon with which we may compare in ancient times the spelling of the Aṣoka inscriptions, or in modern times our own ordinary careless English pronunciation of double letters as compared with that of Italian³. See *tānnimna* 54.1 (which should have been printed as a Trishtubh: see Add. Notes; 106.13, *ājīvāl*³ (si vera lect.) 103.8. To the same category belongs a scansion such as the remarkable

āksāyākshāntī ākshobhya 328.3, where *aksh*³ is common, being pronounced indifferently as *ākḥh* or *ākḥ*.

1) A licence exceptionally allowed in Classical Sanskrit poets. See Bollensen in ZDMG. xiv. 291.

2) So too *priyādvēsha* 206.4 (from Lalit.-v.), and compare Bollensen ZDMG. xiv. 292.

3) Max Müller gives an analogous case from the Rgveda. 'Vedic Hymns' (S.B.E. vol. 32) p. cix.

Not less suggestive of Prākṛitic influence is the case where a *short* vowel is scanned *long* before a consonant + ॠ e. g. *pari-grhātā* 43. 6, 8.

Anusvāra. As early as the Pāli Canonical texts we find *anusvāra* regarded in two opposite lights:

1) an evanescent sound liable (α) to be dropped or (β) to be elided with the preceding vowel like final m in latin. See Dhammap. v. 74 and the exx. cited by Fausböll (ed. 1. pp. 268—9) ad loc. As to analogous Vedic usage see F. M. Müller, 'Vedic Hymns' (S. B. E. vol. 32) p. CXVII;

2) a strongly pronounced nasal, which may be scanned long irrespectively of the natural quantity of the preceding vowel. Example: Majjh.-n. I, p. 168.7.

Of 1 (α) examples are quite common. It will suffice to cite the genitive plural in -*ānā'*, often found in verses both in Buddh. Skt. and also in Pāli. 1 (β) is rare, but I think not unexampled in Buddh. Skt. Of 2) examples are quite common in at least one poem the Bhadracarīpraṇidhāna [297.3 (twice), 5 and note] and the usage occurs occasionally elsewhere¹). In Prākṛt it is frequent²).

Metre.

It will hardly be expected from the editor of a collection like the present which is only partly in verse, and verse of widely varying dates, to give a minute metrical analysis of all the verse-passages here quoted. Still in the absence of any work even on Sanskrit metres in general (still less on the metres of Buddhistic poetry) at once comprehensive and practical³), a short classified

1) e. g. Samādhirāja (Candrapradīpa): so that at 194. is the text, which I now find to be confirmed by the R.A.S. Hodgson MS., may stand, and need not be amended as I suggested in the note. Compare also 17.4 (from the same work).

2) Exx. in Hāla, Weber's ed. 1, Intr. p. 47. See also Pischel, Gr. Pr. §§ 348—350 on the whole question, comparing §§ 178, 179.

3) i. e. to occupy the same relation to the native authorities and to usage that Whitney's Grammar does in matters of language.

summary of the chief metrical features of the present work may be acceptable.

The metres may be thus arranged:

I. *Āloka*, and

II. *Trishṭubh-Jagatī* — the two commonest metres.

III. Fixed metres (*akṣharachandas*)—to which group indeed the greater part of class II really belongs. Here we may subdivide thus:

1. A new metre 242—3.
2. *Dodhaka* 2, 256, 297, 327—347.
3. *Toṣaka* 203—207.
4. *Rathoddhatā* 101.
5. *Vasantatilaka* 1, 217. 12.
6. *Ārdulavikrīḍita* 259.
7. *Mālinī* 366 (last stanza; not in Tib.).
8. *Pramitākshara* 195, 318—320.

IV. The intermediate class called *Ardha-samavṛtta*.

1. *Pushpitāgra* 195. 6—11, 257.
2. *Aupacchandāsika* 1.
3. *Vaitālīya* 237—241.

V. *Mātrachandas*.

1. *Āryā* (ordinary type) 155. 4—9.
2. a new variety (?) 262.

VI. Metrical prose (?) 164. 3—7, 262.

I. As to the *āloka* the passages quoted in this metre are mostly of the ordinary type. On reading the excellent chapter on Epic metres in Prof. Hopkins's 'Great Epic' I perceive that certain corrections which I had proposed on metrical grounds become unnecessary in view of the usage of the earlier *āloka*-writers. Thus at pp. 14, l. 8 the reading of the MS. (see note 1) may stand. It is merely a case of a hypermetre (here with the

third *vipulā*) really common in early *çlokas*, just as I had myself found it in the *tristhubh*-group (p. 92, note 4) later extending it (p. 160, n. 5) to the *çloka*. See Hopkins op. cit. p. 253. Similarly at p. 45.1, nothing need be altered, if we regard it merely as hypermeter with the second *vipulā*¹⁾.

II. It would certainly have been clearer if I had from the first treated the *Tristhubh-Jagatī* class as a more or less free metre, instead of attempting, as I did more especially in Fascic. I., to make the lines conform to the classical norm of *Indravajra*. As a matter of fact the great majority of the lines do conform to this norm, but traces of earlier usage, analogous to those occurring in the *Mahābhārata*, are constantly found. To the frequent hypermetron we have already referred: and in the same note (p. 92, n. 4) I point out the easy²⁾ transition to *Jagatī* (*Vamçastha*). The resolution indicated at 217 n. 4 seems unusual, nor have I found even in the numerous Epic forms of *Tristhubh* collected by Hopkins an exact parallel for the development noted at 299 n. 2.

III. On the not very numerous metres of this class not much need be said.

We may take first the unidentified or new metre occurring at pp. 242, 243. As there observed (note 5) the arrangement of syllables occurs as the first *pāda*³⁾ of a longer metre (*Upasthita-pracupita*). In the passage before us we also find line broken by two cæsuras: and moreover the initial long syllable, as so frequently, is liable to resolution. Thus the final result is:

— | — — — — — | — — — ||

1) An example of the fourth *vipulā* 'almost completely absent in Classical writers' (Hopkins) occurs at 127.10. 53.9 is a rare *çloka*-form. See Hopkins p. 457 (Æ 45).

2) Accordingly the correction at 80.8 seems superfluous.

3) It also occurs as the first *pāda* of two stanzas in the *Mahābhārata*; Hopkins, Gr. Epic p. 352.

Only nr. 2 the simple dactylic *Dodhaka* can be called a favorite. In the last of the passages cited (p. 327 sqq.) it is handled with some freedom, dactyls (---) being frequently resolved into ----.

3. *Totaka* is closely analogous to the last with 4 anapaests in each pāda in place of the 3 dactyls and spondee.

4—7. Of *Rathoddhatā*, *Vasantatilakā*, *Çārdūlavikrīḍita* and *Mālinī* we have, as will have been seen, only a few examples. The second occurrence (217. 13. 14) of *Vasantatilaka* is interesting as coming after a *trishṭubh*, thus illustrating the development of the stanza (noted by Hopkins p. 333) from the hypermetric *trishṭubh*.

8. *Pramitākshara*. I take this metre last, because, as will be seen from 318 note 3 and the notes (esp. 321 note 1) and variants in the succeeding pages, the free treatment of the metre places it as a transition between this class and classes IV and V. It is of interest to note that the few *pramitāksharas* occurring in the *Mbh.* are associated with lines of the latter class (Hopkins p. 353).

Summarizing the usage of this class (fixed metres) as whole, we may note that none but the *Dodhaka* (no. 3) is much used and that this is handled in the free manner characteristic of early poets.

IV. *Ardhasamavṛtta*, metres of unequal pādas. Of *Pushpitāgra* we have two examples which call for no remark¹⁾.

The only example of *Aupacchandāsika* occurs in the few verses in the introduction, doubtless by *Çāntideva* himself.

Of *Vaitāliya* closely allied to the last we have a more interesting example, pp. 237—241, and as it is taken from the *Lalitavistara*, of which MSS are at least numerous though none are ancient, one can discuss its details with increased confidence.

1) See Add. Note to 195. 12, 13 as to what seemed a variety of *Pushpitāgra*. The variants illustrate the difficulty of dealing with metre on the basis of a single MS., even a good one.

It will be seen from the notes that the metre is handled with considerable freedom, though not more so on the whole than in the 30 instances occurring in the Dhammapada analysed by Fausböll (ed. I, p. 441).

V. *Mātrachandas* (Āryā etc.).

There are very few examples of Āryā in the book.

1. The three stanzas on p. 155, ll. 4-9 are possibly Çāntideva's own.

2. The passage at p. 262 is more interesting, surrounded as it is by what looks like metrical prose. I have called attention in the note (3) to the peculiarities, but the passage is too short to found elaborate theories on it, though it has a somewhat primitive appearance, metrically speaking.

VI. I have ventured to call p. 262 lines 9—12 and probably also ll. 1, 2 of the same page, 'metrical prose'. I place provisionally 164.3-7 under the same heading; though possibly the future editor of the *Suvarṇa-prabhāsa* (in the present series, I hope) may have more to say about it.

§ 7. On the MS. and the versions, Tibetan and Chinese

(with a description of the Plate and of the portrait [p. I]).

The unique MS.¹⁾ on which the text of the present edition mainly depends is written on stout paper, of the kind generally employed (in cases where palm-leaf was discarded) in Nepal from the XIVth to the XVIth century. It has no glaze and is of a brownish white colour, the edges being smeared with yellow²⁾. The MS. is written by two scribes, as is shown in the Plate fig. 1 which

1) Cambridge University Library (Wright Collection) Add. 1478, described in my printed Catalogue at p. 106. The India Office MS. is, as I have stated in the preliminary Introduction (to fasc. I), a mere copy of this MS.

2) The same applies to a part of the body of the last page shown in Plate fig. 2, where the yellow portion appears darker in the photograph.

reproduces the pages where the second scribe finished his task and the first resumed. In my description of the MS. (Catalogue p. 106) I estimated the age of these writings as 'XIV—XVth century'.

In the writing of the first scribe the following early features should be noted:

The curve generally (though not invariably; modern form °*napat-tih* Plate, fig. 1 l. 2. col. 2) used for medial *i*.

The short form (without flourish) of medial *ū* (Fig. 1 l. 2 *ṣūpa-dyate*, *ṣūro*).

Initial *I* and *Ṭ* (Fig. 2 l. 1. *Iti*; Fig. 1. 4. *Ṭṣvaraḷi*).

Dh 1) (Fig. 2. 1 *dharmā*) and *ṣ* (*ṣreṣṭhī* Fig. 1. 2).

These four forms all show forms distinctly earlier than the Bengali MSS. of the XVIth century²⁾.

Bengali MSS. of the XVth century are not common.

The best example is that reproduced at Pl. 33 of the Pal. Soc. Or. Ser. In this document *I* (initial) presents a different form from our MS, and *p* is a little nearer to the Nāgarī (in itself a mark of antiquity); but *i* (medial) and *dh* are notably more modern than our MS., and *ṣ* slightly so.

Rāj. Mitra's MS. (in «Notices» V. Pl. ii) belonging to Çaka 1417 also comes at the end of this century (1495) but is markedly more modern³⁾.

Of the XIVth century we have unfortunately no MSS. in Bengali hand to compare⁴⁾, and can thus only be guided by the forms of certain letters which (notably *i* medial, *dh* and *ṣ*) resemble

1) In inscriptions this form (d) last occurs early in the XIth century according to Bühler, *Ind. Paläographie* Tafel V, cols. xvi, xvii.

2) To this century belong several of the MSS. reproduced (rather roughly) in Rāj. Mitra's «Notices» vol. 5 etc. See also Palaeographical Society, Or. Ser. Pl. 82, A 1, in spite of my doubts at the time when I edited the plate. Very numerous MSS. since discovered and mostly examined by myself have left no doubt as to the meaning of the abbreviation «la. saṃ.». Accordingly the date of this MS. is Lakṣmana Saṃvat 452 (A.D. 1571).

3) The date on Rāj. Mitra's Pl. i. of his vol. VI seems to me doubtful.

4) Rāj. Mitra's MS. reproduced in «Notices» V. pl. iv. looks at first sight like an exception, but any one who will read the second line of the colophon (including the chronogram), not merely the figures, will see that he has mistaken Çaka for Vikrama.

more closely our earliest Bengali MSS. (Pal. Soc. Or. Ser. pl. 81; end of XIIth cent.). Of the second scribe I have less to say because he writes a more conventional and less progressive hand, the 'Lantsa'. On the other hand it will be seen from the 'Table of Letters' that there is a certain amount of progressiveness in the writing even of the Lantsa type. There is, for example, no certain case of *dh* formed like Nagari ढ after A. D. 1216¹). So that the evidence of this test-letter as formed by *both* scribes brings us to about the same time, the end of XIIth or beginning of the XIIIth century. If, therefore, any correction be necessary, it would be in the direction of making the MS. older and describing it as 'XIII—XIVth century'. Against this conclusion it must not however be forgotten that paper is very rare in Nepal at so early a date²).

Regarding the punctuation and sandhi of the MS I made some observations in my preliminary Introduction [to Fasc. I]³). On the latter point I may here note that from Fasc. II of the text onwards I adopted (often for the sake of clearness) what seemed to be a fairly consistent⁴) usage of the MS., the extension of the use of *avagraha* to the case where initial *ā* follows final *ā* (not merely *e* or *o*).

On the marginal notes in the MS. see the preliminary Introduction p. V.

There are two colophons, which can be read in the Plate, fig. 2.

1) Cambr. Add. 1648; exact date verified by Prof. Kielhorn. 'Lantsa' is Hodgson's name (As. Res. XVI, Plates).

2) See my Cambridge Catalogue p. xxviii; and on the whole question of paper in the several parts of India compare Hörnle in JASB for 1900; LXIX. i. 121. A. D. 1354 is there given as the date of the earliest paper MS. in the Maithili writing.

3) On the dot in the punctuation of Buddhist Sanskrit MSS., see also Kern Jāt-m., preface p. viii.

4) Consistency is not, however, a virtue of our scribes; even the spelling *dushkha* (Prelim. Introd. p. IV. n 2) which I considered quite settled, is not adopted by the second scribe

As to the first, in the handwriting of the chief scribe of the MS, I know nothing of the Mahayanist Jāgaddala-panḍita-Vibhū-ticandra who gave the MS. as a pious gift.

The second colophon, written in writing of the XIXth century and blurred in the photograph for the reason already mentioned, refers to the ownership of the MS. in much later times. Niramuni living at the celebrated Yampi-vihāra (cf. *Cat.* 77, 173) in Lalit-Patan is identical with the pandit who made (in 1832) the copy of the Bhadrakalpāvadāna now in the Wright-collection at Cambridge (Add. 1411; *Cat.*, pp. 88—91). The handwritings agree, as I find on comparison with that MS.

Fig. 3 of the Plate has been selected as a specimen of the secondary authorities, the MSS of the now extant sūtras quoted by Āntideva. The negative is one of a considerable number taken by or for me from a mass of fragments, which I discovered in the library of H. E. the Mahārāja of Nepal and subsequently obtained on loan at the India Office for my use. I propose to describe the collection in some detail in the full account of my Journey, which I have still to publish. At present I may say that I consider this fragment as the finest example of calligraphy among the palm-leaves of the early period (IV—VIIth cent.) yet discovered. The squareness and regularity of the letters bring it nearer to the standard of a well-cut Gupta inscription than any example of penmanship that I have seen. It will be especially instructive to compare it with a good example of the Nepalese Gupta inscriptions, such as that of Amṣuvarman with date equivalent to A. D. 635 forming Plate I in my 'Journey ... in Nepal'.

The agreement of the two documents in several of the more important «test-letters» is perfect; e. g. *y* (characteristically Nepalese) *k*, *śh*, *s*; also *ū* medial. As archaisms in the MS. note the forms of 1) *ī* (initial) which disappears at beginning of VIth cent. 2) *ḷ* (initial) with apex to left, cf. Bower-MS. 3) *h* formed like Roman J, III—Vthcent. only.

On the whole therefore, allowing for the more archaic character of epigraphic writing as compared with MSS., the sixth century seems the latest possible date.

The Plates.

It should be here noted that in the photographic plate figures 1 & 2 are photographed to exactly half the size of the original. Fig. 3 is rather under half-size, as the MS measured (on the average of its much frayed and broken leaves) about 19 inches (48 to 49 centimètres).

The smaller plate at p. I. gives the traditional portrait of Çāntideva, reduced ($\frac{1}{2}$) from a drawing by a native artist (early XIXth cent.) contained in an Album belonging to the Asiatic Museum (St. Petersburg) which is to be published by d'Oldenburg in the present *Bibliotheca*. It is most interesting to note that the second portrait of our author mentioned below as existing in the Tanjur (London copy; not in the St. Petersburg copy) represents substantially the same physiognomy and costume, with some varieties of detail. The head forms in the opposite direction, but is covered by a similar cap, to which three horizontal stripes are added. The right hand instead of forming a *mudrā* (?) holds a small *pātra* like that figured by Gruenwedel in *Myth. B.* p. 114. The throne is rather more ornate in the Tanjur, and is sloped so that the feet there almost assume (in allusion to Çāntideva's princely origin?) the forbidden *rājatilā*-pose (infra 385.15).

The Tibetan version.

The copy of the Tibetan version employed is contained in the block-print forming vol. *kī* (31) of the Tanjur (Mdo) in the India Office.

On the first page are portraits of Çāntideva and of the Tibetan translator Ye-ces-de (see p. V.).

The translation seems to be fully up to the standard of intelligent literalness, characteristic of these works. So that its value to the editor of a unique MS. would be hard to overrate.

Besides this it has the advantage of representing an unabridged and consequently older recension of the text. Besides variants mentioned in the notes, I would call attention to the extract at p. 178.9 sqq. from a sūtra (Upāli-paripṛcchā) of which I have succeeded in discovering a fragment of the Sanskrit original. Here it is instructive to find that the Tib. agrees with the original text, reproducing all its (unnecessary) repetitions and verbiage, whereas our recension of the Çikshā-text at ll. 12—13 makes a judicious abridgement *evam yāme yāme*^o. Here the Tib. plods wearily through each watch! So too at 196 (note 5) the Tib. quotes at greater length. On the date of the version see p. V. above.

The Chinese version.

In Nanjio's Catalogue its identity is concealed in a strange manner. The title (no. 1298) is rendered 'Mahāyāna-saṃgītibodhisattva-vidyūśāstra'. The author is said to be 'the Bodhisattva Dharmayaśas'¹⁾ (i. e. doubtless Dharmakīrti) and it was translated A. D. 1004—1058. It was no doubt the imperfection of this description that prevented my lamented friend Mr. Watters from finding the version, in spite of my repeated enquiries as to anthologies in general. As it is, I am entirely indebted for such knowledge as I have of it to my friend Prof. Leumann, through whom I first learned its existence, and to his Japanese pupil Mr. U. Wogihara who has spared no pains in sending me every detail regarding the book that I enquired of him. As the discovery was only made during the printing of the last Fasciculus, the bulk of the information concerning it is necessary relegated to the 'Additional Notes'.

The Chinese version, two centuries later than the Tibetan, agrees more closely with our present text than the earlier version

1) The same 'Dharmayaśas' is credited with the authorship of the Vajrasūci, elsewhere always ascribed to Aśvaghosha.

does, as regards the compass of the text translated. See for instance Add. Notes to 195 n. 7, 199 n. 1, 235 n. 5, 250 n. 1 and other passages where the Chinese *agrees* with our Sanskrit in reproducing an *abridgement* of a longer version preserved in the Tibetan. On the other hand, the *namaskāra* to Mañjuçrī at the end of the whole work, wanting in the Tibetan, is reproduced in the Chinese¹).

In a few cases (less numerous than those just noticed) the two versions agree with one another in excluding passages found in our Sanskrit. A case in point is the passage 269.10—270.7 [compare 269 n. 4 and Add. Note]²). Still more interesting is the first line of Chapter XV (cf. Add. Notes), which reads almost like a criticism on Çāntideva inserted by a later redactor of the text.

We can thus distinguish at least three stages in the text: 1) the IXth cent., the date of the Tibetan version, 2) the XIth cent., that of the Chinese version, 3) XIVth cent., approximately the date of our MS.

1) It is probably referred to in other documents preserved in the Tanjur see p. X. n. 1 above.

2) Compare also 283 n. 2 and Add. Notes.

SUMMARY.

Chapter 1¹⁾ (Proem and Kārikās 1—4).

Introductory
portion.

Exordium in verse, extolling the merit of hearing the Word. The author has no new tale to tell nor is he striving to explain another's meaning, but to speak his own mind²⁾ (1). The auspicious moment must be chosen, though this is hard to find.

Preliminaries of the religious life: self-abnegation for others' good, faith, and the quest of enlightenment (Kār. 1, 2). Poetical eulogies on faith (2—5).

On *bodhicitta* (direction of the mind towards enlightenment) Illustrative quotations. Parable of the *paçurathagatika* bodhisat (7). Four causes for *bodhicittotpāda* and two subdivisions of *bodhicitta* (8. 8—15). *Bodhicitta* valuable in itself apart from conduct (*caryā*) (9). The vow³⁾ (*saṃvara*) of the bodhisat

1) In this abstract I have emphasized the *Kārikās* discussed, as these give the best key to the work as a whole, as well as to the chapter-division. The *names* of the chapters (not invariably forthcoming in the MS.) are here neglected as unsatisfactory, since they often reflect only the latter portions of the chapters, not the whole of each. The large numbers in parentheses refer to the pages of the text.

2) So I understand *svamano bhāvayitum* 'to exhibit or show forth the products, not primarily of others' invention, but of my own; namely my original *Kārikās*, which the quotations from other authors merely illustrate'. The Tib. takes the phrase 'meditate in (or, on) my own mind' 4. b. 3).

3) Here begins really the discussion of Kār. 3 (see below). The *Kārikā* is never fully quoted and only alluded to quite at the end of the present discussion (17. 9, 10). From the Tib. I have suggested an English translation and a partial restoration in the table of *Kārikās*, which I have printed at the end of this Introduction, that it may immediately precede the main text itself.

can be taken even by one who has not entered on the *bhūmis* (stages of enlightenment). The taking of the vow, its conditions and its solemnity (11. 15, 16). In taking it one must not be content with the *prātimokṣa* merely, but must learn its vital points from the scriptures (Kār. 3; pp. 17. 5—12).

On self-abnegation: several extracts on the duty of abandoning for the good of others, not only material things, but also one's past and future *Kuṣālamūla*.

Main Argument.

Chapter 2 (Kār. 5, 6).

Part I.
On Preservation.
I, § 1.

The duty of self preservation (Kār. 5); because (Kār. 6) only thus can one preserve others.

This self-preservation is to be effected (1) by never giving up the *kalyāṇamitra* (true friend) (34—41); and (2) by study of the scriptures (41—44).

Chapter 3 (Kār. 7a).

On the different means of self-preservation.

The avoidance of evil (*anartha*); Kār. 7a. General topic (45—47). Special means: by avoiding frivolity (47—49). Māra's machinations (49—51). Avoid also: bad friends, forgetfulness of *bodhicitta*, despondency¹), want of enthusiasm (51—55); also avoid evil by active service (*vaiyāvṛtya*) of man, and of the Church.

Chapter 4 (same topic).

Other kinds of evil. *Locus classicus* on sin and confession (59—66). Five sins (*mūlāpatti*) of a sovereign; eight of an *ādīkarmika bodhisatva*.

Memorial verses by Çāntideva on the same subject (66—7). The ten great transgressions (*akuṣāla karmapatha*) and there

1) Thus hope by implication is also a Buddhist virtue.

future expiations in hell (69—73). Avoidance of carnal passion (73—78).

Duties of married life (78); more as to carnal passion (78—83).

Sin of not helping the Faithful. Honour to bodhisats and to the laity (87 sq.). Attempts for their salvation; how to be “fishers of men” (94—5). Sin of opposing religion (95—97).

Chapter 5 (same topic; and Kār. 7b).

Special means for avoiding evil; making solemn resolve (*samādāna*) (97—99). Other instances of resolve (100—101). Avoidance of covetousness and of five *ārāmas* (102—115).

‘How to secure all this avoidance? By avoiding all fruitless waste’ (Kār. 7b; 116). The bodhisat must act only in the interest of others. His mind must have no ‘leakage’ (*achīdracittatā*); but without the abandonment of the active duty (*caryā*) of a bodhisat be associated with ‘vacuity’ (*śūnyatā*).

Chapter 6 (Kār. 8—13).

The last-named avoidance is secured by mindfulness (Kār. 8a). Twelve varieties¹⁾ of this (118). Enthusiastic observance of this rule leads to quietude of mind (Kār. 8b). Concentrated thought (*samādhi*) as a means to knowledge, leading both to *prajñā* and *samprajanya* (119, 120). Such *samādhi* joined with *śīla* (for these are mutually helpful) leads to the preparation of the mind (*citta*) on which all depends, to *dharma* (in all senses) and hence ultimately to *bodhi* (121—23). One must therefore keep the mind in quietude and steadiness (Kār. 9b, 10) fearless of a

1) Referred to as if a locus classicus in Bcp. ad V. 29 (111. 14).

doomed world's contempt (Kār. 11); one must succour all beings (Kār. 12), causing no scandal (125), using kindly speech (126), by gifts of medicine (cf. Kār. 13) food etc., (127—143). Medicine includes use of spells; specimens at 140—42.

Part I, § 2.

Chapter 7 (Kār. 14—16).

Not only one's bodily faculties, but their due [exercise and] enjoyment (*bhoga*) must be maintained (Kār. 14). We must accumulate so as to have a store from which to give to others. How to give. (144—46).

Part I, § 3.

Preservation of merit (*punya* *rakṣā*) (Kār. 15a).

The true motive for meritorious action is neither hope of heaven nor fear of hell. Good action, especially giving, must be ungrudging¹) and unostentatious (Kār. 15b). He who desires merit must be (Kār. 16) free from covetousness and pride, contented and unquestioning as to the Faith. Absence of covetousness and of pride exemplified (149—51). The contrary deeds are works of Māra (151—2), classified in ten groups. Humility and devotion to teachers (153—7). Charity (*maitrī*) and modest courage.

Part II.
On Purification.

Chapter 8 (Kār. 17—19).

Part II, § 1.

Purification of the bodily frame and faculties (Kār. 17). 'Animals, who once were men, may eat my corpse; and ultimately after rebirth attain heaven and nirvāṇa'. Purity of person (159—60). Purification from sin (Kār. 18, 19). Four remedies against influence of accumulated bad *Karma* (160): 1) self-accusation and confession (160—171); 2) outweighing the past evil action by good acts, e. g. by *śūnyatā* *ādhi* *mukṭi* regarding the

1) In Pauline language: μὴ ἐκ λύπης (cf. *paṭcattāpa*)-ῆ ἐξ ἀνάγκης. (II. Cor. ix. 7).

great sins (171—2), by mystic vision in dreams and by ritual-offerings (173), by the virtue of meditation on sacred Names and by fasting (174—5); 3) expiation, especially by abstention from taking life and from stealing (176—77); 4) by 'taking refuge' and purifying the heart.

Chapter 9 (Kār. 20).

The virtue of patience for accomplishing the four objects mentioned in Kār. 20. Indifference to worldly conditions (180); patience even under tortures and attainment of a certain form of *samādhi* (181—2). On the state called *muditā* (183—4). Three aspects of patience (184—8).

Chapter 10 (Kār. 20a pāda 1).

On hearing the word (*śruta*). Eighty forms of this (190); definition of *dharmaśambhārayoga* (191). Certain *śāstras* to be avoided (192).

Chapter 11 (Kār. 20a, pāda 2).

Praise of the forest-seclusion (193—6); its conditions and the duties of the recluse (196—201). Visits from kings and others (197). Characteristic objects of dread to the recluse (198—200). He must think that though he is alone, the Buddhas know his thoughts.

Chapter 12 (Kār. 20b).

Special subjects of meditation for the forest-life. On the *dhyāna-pāramitā*. Meditations on the impurity (*aṣubha*) of the body (Kār. 20b pāda 2) as a cure for the vice of passion (206—212). Benevolence and pure affection as a cure for the vice of hatred (*dvesha*) (212—219). Meditation on the theory of causation as a cure for the vice of 'confusion' (*moha*).

Chapter 13 (Appendix to Kār. 20).

Apparently as an appendix to the foregoing, the four *smṛtyu-pasthānas* (subjects of mindful reflection) are treated: 1) on the body as impure (228—232: cp. supra 206—212); 2) on the sensations (*vedanā*); 3) on thought (*citta*) (233—6); 4) on the conditions of existence (*dharma*).

Chapter 14 (same topic).

A further digression (suggested by the closing section of the last chapter) on *cūṇyatā* 'the vacuity of things'. *Locus classicus* on the nature of the *dharmas* and *karmaphalasambandha* (244—256). Further extracts as to the doctrine of vacuity (257—64). Such doctrine embodies the *prajñāpāramitā* and conduces to 'purity of thought' (264). To the same end contribute 'self-disdain' and avoidance of [evil] communications (265, 266).

Part II,
§§ 2, 3.

Chapter 15 (Kār. 21).

Purity in respect of enjoyment (Kār. 21a), and of religious action (*punyaṣoḍhana*, *caryāpariṣuddhi*) (21b) under the aspects of 1) liberality (270—1); 2) virtuous action (271—3) in general, all the *pāramitās* being implied.

Part III.
On Increase.

Chapter 16 (Kār. 22—25a).

Part III, § 1. On increase in general (Kār. 22). Increase of bodily and mental vigour (Kār. 23a) Ten ways in which a Bodhisat shows power (273—75). Increase of enjoyment (Kār. 23b; 275).

Part III, § 2. Increase of holiness which is the 'root of all increases' (Kār. 24). For this he must strive with firm resolve, and must 'do good to the unthankful and evil' (276—284). How to

strengthen the resolve; more as to the resolve itself (284—86), which should be linked together for mutual support with compassion (286—289). The value of religious observance and of worship (Kār. 25a). Confession and penitence, as already described, and other observances (289—91). *Locus classicus* on the ten *mahā-praṇidhānas* (solemn aspirations) (291—295). On *pariṇāmanā* (296—7).

Chapter 17 (Kār. 25a, contd.).

How do such observances produce merit? Advantages of various acts of veneration, especially to *stūpas* (297—309). On veneration of a Buddha; on 'meeting with and seeing' him (*samavadhāna*, *darṣana*) (309), even by pictures or book-illustrations (311). Preservation of *caityas* etc. (311—12). Means of increasing holiness in general, both inward and outward.

Chapter 18 (Kār. 25b).

One must practise faith and three other virtues (Kār. 25b, pāda 1) namely: reverence, humility and courage. These 'lead to distinction' (*viṣeṣhagāmitāyai*). One may also cultivate the «five moral qualities» or the «five moral forces» (each set beginning with faith) (316—317). Also one should be mindful (Kār. 25b, pāda 2) of Universal Love (*maitrī*) and of Buddha (317—322); also of 'the Law' and the 'Church' (322—327); likewise of the virtues of Bodhisats in general (327—347).

Chapter 19 (Kār. 26, 27).

Increase of holiness furthered in three ways: (1) by care for the weal of all beings under all conditions (Kār. 26a, pāda 1). The salvation of the world must be our thought when making votive offerings, and at other times (348—50). (2) by gifts in

sincerity (Kār. 26a, pāda 2). The spirit in which offerings, both substantial and in the form of teaching, are to be made. Auspicious formulas for the preacher. (3) by the 'mind of enlightenment' (see Ch. 1), which really implies all the rest (356).

How to attain perfection (Kār. 27). It comes (1) by watchfulness, (2) mindfulness, (3) thorough understanding.

357—364. Epilogue (365 : *namaskāra* to Mañjuçrī).

Kārikās of the Īkshāsamuccaya.

Introduction. Kārikās 1—4.

1. यदा मम परेषां च भयं दुष्खं च न प्रियं ।
तदात्मनः को विशेषो यत् रत्नामि नेतरं ॥ १)

2. 10, 11.

2. दुष्खात्ते कर्तुक्ामेन सुखात्तं गतुमिच्छता ।
अद्भ्यमूलं दृढीकृत्य बोधौ कार्यं मतिर्दृढा ॥

2. 13, 14.

3. [.....महायानाद्] बोधिसत्त्वस्य संवरः ।
मर्मस्थानान्यतो विद्यायिनानापत्तिको भवेत् ॥

17. 10, 11.

1—3.]

When both my neighbours and myself
hate fear and pain, what difference then
has that Self really, so that I
preserve it, not my fellow man? १)

He who would make an end of pain
and gain joy's furthest end, must fix
full firm faith's root and set his mind
firm on enlightenment of heart.

The bodhisat's vow of restraint
from the Great Way is manifest;
hence one must know its vital points
and thus be void of all offence.

XXXIX

1) Contrast the teaching 'to the M'b.h. (Udy.-p. 37. 18; = Manu VII. 213), quoted in Pāṇca-tantra.

7. तत्रात्मभावे का रक्षा यदनर्थविवर्जनं ।

केनैतल्लभ्यते सर्वं निष्कलस्यन्दवर्जनात् ॥

44. 10; 116. 12.

8. एतत्सिद्ध्येत्सदा स्मृत्या स्मृतिस्तीव्रादराद्भवेत् ।

आदरः शममाकृतात्म्यं ज्ञात्वातापेन ज्ञायते ॥

118. 8; 119. 1-3.

9. समाहितो यथाभूतं प्रज्ञानातीत्यवदन्मुनिः ।

‡ शमाच्च न चलेच्चित्तं बाह्यचेष्टानिवर्तनात् ॥

119. 8 (and Add. Notes ad loc.); 123. 12.

देवा'लुख'यस्तुद'गद'दे'र ।

गर्हे'यम्'लुष्टुम्'य'स्तुद'य'शे' ।

दे'गुण'गद'गी'ल'ल'ल'ल'ल'ल' ।

ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल' ।

दे'प'द'द'द'द'द'द'द'द'द' ।

द'द'य'म'म'म'म'म'म'म'म' ।

मु'ल'दे'दे'दे'दे'दे'दे'दे'दे' ।

मे'ल'य'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'l' ।

म'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'ल'l' ।

मे'ल'य'ल'ल'ल'ल'ल'l' ।

मु'ल'य'ल'l'l'l'l'l'l' ।

मे'ल'ल'दे'दे'ल'ल'ल'l'l'l' ।

'Herein how do I guard my frame'?

'It means, to shun the way of ill'.

'And that how must I quite secure'?

'By ever shunning fruitless waste'.

This aye complete by mindfulness;

devotion keen gives mindfulness.

Devotion wisely bred of zeal

is the great soul of inward peace.

"Whoso hath fixed mind knows well"

"all as it is", thus said the Sage;

from inward peace move not thy heart,

turning away from outward acts.

10. सर्वत्रापलौ मन्दमतिस्त्रिधाभिभाषणात् ।

आवर्तयेज्जनं भव्यमदियथापि ज्ञापते ॥

124. 3 (and Add. Notes).

11. अनदियं तु तं लोकः परिभू जिनाङ्कुरे ।

भस्मच्छन्नो यथा वक्त्रिः पथ्येत नरकादिषु ॥

124. 10.

12. रत्नमेघे जिनेनोक्तस्तेन संक्षेपसंवरः ।

येनाप्रसादः सबानां तद्यत्नेन विवर्तयेत् ॥

124. 13.

गुण'दु'मै'कै'न'ल'म'म'न'
म'न'स'न'म'न'म'न'म'न'
म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'
म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'
म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

म'न'म'न'म'न'म'न'म'न'

Steadfast in all, with loving speech
gently win over worthy folk.
For thus the bodhisat becomes
unto all men acceptable.

The worldling that contemns the scion
of Jina, and accepts him not,
shall burn alive in all the hells
like fire that smoulders under ash.

Therefore the essence of the Vow
Jina in Ratnamegha tells:
All that destroys men's seated faith,
that one should strenuously eschew.

13. एषा रत्नात्मभावस्य भैषद्यवसनादिभिः ।

आत्मातृष्णोपभोगास्तु क्लिष्टापत्तिः प्रज्ञायते ॥

143. 1, 2.

Part I. Section 2.

14. सुकृत्तारम्भिणा भाव्यं मात्रज्ञेन च सर्वतः[ः] ।

इति क्षिणापदस्य भोगरत्ना न दुष्करा ॥

143. 18.

Part I. Section 1.

15. स्वार्थविपाकवैतृण्याच्छुभं संरन्तितं भवेत् ।

पद्यात्तापं न कुर्वति न च कृत्वा प्रकाशयेत् ॥

146 31; 147. 18; 148. 2, 3.

འདིནྟེ་བདག་ལུས་བསྐྱེད་བཞི།
སྒྲོནྟེད་གོས་ལ་སྒོགས་བཅས་བས།
བདག་ལ་སྟེད་བས་ལོངས་སྐྱེདྟེ།
ཏྲོན་མོངས་བཅས་བཤི་ལྷུང་བར་འགྱུར།

Thus duly to preserve one's frame
by raiment and by medicine comes;
but to indulge one's own desires
leads to the fall of sinful men.

ལྷགས་སྐྱེདྟེ་གྲོགས་བཅུས་བརྒྱ།
ཐམས་ཅད་ལ་ཡང་ཚད་རྟོག་ཅུ།
དེ་ལུས་བསྐྱེད་བཤི་གནི་ལས།
དེ་ལོ་ལོངས་སྟེདྟེ་བསྐྱེད་མི་དགར།

“Put still thine hand to noble deeds
and know withal the golden mean”.
This precept should not make it hard
to guard the power well to enjoy.

མང་དོན་དམ་སྟེན་སྟེདྟེ་སྐྱེད་ས་བས།
དེ་གི་བུ་ཏྲུ་བསྐྱེད་བར་འགྱུར།
འཕྱོད་མར་ཡང་དེ་གི་བུ་སྟེ།
ལུས་བརྒྱུར་ལུང་བསྐྱེད་མེ་བུ།

Thy merit guard by taming thirst
for seeing fruit of thine own acts
mature; resign it, ne'er repent
nor blaze abroad thy goodly deed.

1) So the Tib. of the Kārikās (I O. and St. Pet. copy); in the text (= 143. 18) the I. O. copy seems to read སྐྱེདྟེ།

16. लाभसत्कारभीतः स्यादुन्नतिं वञ्चयेत्सदा ।

बोधिसत्त्वः प्रसन्नः स्याद्धर्म विमतिमुत्सृजेत् ॥

148. 6, 7.

Part II. Section 1.

17. शोधितस्यात्मभावस्य भोगः पथयो भविष्यति ।

सम्यक्सिद्धस्य भक्तस्य निष्कापास्येव देहिनाम् ॥

18. तृणाच्छन्नं यथा शस्यं रोगीः सीदति नैघते ।

बुद्धाङ्कुरस्तथा वृद्धिं क्षीणश्चक्रवो न गच्छति ॥

159. 10.

1) Text (Tib. of 148. 6) द्यन ?).

From honour and from gain recoil;
highmindedness for ever shun.
The bodhisat steadfast in faith,
in the good law must have no doubt.

When once the frame is purified,
it will be wholesome to enjoy
for beings, if 'tis fully good,
like rice, without or speck or taint.

Even as a crop that's choked by weeds
perishes, never flourishing;
so, choked by sin, to increase due
a Buddha-scion reaches not.

छेदं दनं सगुप्तं शैश्वर्यं न हि गणयति ।
विदस्य स ह्यगं दुःखं दयमं तु ।
सुदं कुप्यते स तस्य दयमं ददति ।
ऊषा वा पीदति गच्छति स दयमं तु ।

पुण्यं वै दमं यत्तु ददति तुल्यं ।
यत्तु यति रितं स तु ददति तुल्यं ।
नमस्य ऊष्यते गच्छति स ददति तुल्यं ।
गच्छति स मे ददति तुल्यं ऊष्यते यत्तु ददति तुल्यं ।

ह्येवमपि न हि गच्छति स ददति तुल्यं ।
यत्तु यति रितं स तु ददति तुल्यं ।
नमस्य ऊष्यते गच्छति स ददति तुल्यं ।
गच्छति स मे ददति तुल्यं ऊष्यते यत्तु ददति तुल्यं ।

19. आत्मभावस्य का शुद्धिः पावक्लेशविशोधनं ।

संबुद्धोक्त्यर्थस्यैव यत्नाभावे त्वपायगः ॥

160. 2.

ལུས་ཀྱི་རྟག་པ་གང་ནི་ན།
 རྟོག་ན་ཏྲི་མེད་ས་ནམ་གྱི་དཔྱིན།
 རྟོག་ས་པ་ས་རྒྱལ་ཀྱི་ས་ཀྱི་ས་ལྷུ་ལ་རུ།
 འཕད་པ་མེད་ན་ན་ན་མེད་འགྲོ།

What means 'to purify our frame'?
 The purging it from ill and sin,
 following all Buddha's word implies
 strenuously, — else to hell we go.

20. तमेत श्रुतमेवेत संश्रयेत वनं ततः ।

समाधानाय पुष्येत भावयेद्द्रुमादिकम् ॥

179. 5-9.

བརྟེན་གྱི་ཐོས་པ་བཤེས་བར་བྱ།
 རྟོག་ས་ན་ལྷན་ལུ་གན་ས་བར་བྱ།
 མཉམ་བཤེས་པ་ན་ལ་བ་བཤེན་གྱི་ནི་བྱ།
 མི་ལུ་ག་ལ་སོགས་པ་སྟོན་པ་བར་བྱ།

Be patient, seek to hear the Word,
 then to the forest-cell repair;
 centre thy mind on thought intense,
 fix it too on the 'Impurities'.

Part II. Sections 2, 3.

21. भोगशुद्धिं च ज्ञानीयात्सम्यग्गान्धर्वशोधनात् ।

भून्यताकरुणामर्भचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥

267. 11; 270. 8.

ཡང་རྟག་འཆོལ་ལྟུང་ས་པ་ཡིས།
 འེངས་སྟེ་རྟག་བར་ཐོས་བར་བྱ།
 རྟེན་བ་སྟེ་མེད་ཀྱི་སྟེ་མོ་ཅན།
 བསྟོན་པ་ས་བསྟོན་ན་ལ་བ་བར་བྱུང་།

How purely to enjoy discern,
 till ¹⁾ all thy life is fully pure.
 Make pure thy merit through thineacts,
 fulfilling mercy and the 'Void'.

1) The Tib. construes as if *ajīva-ḥ* = *jīvanasya śodhanena*, but it seems best taken as a preposition.

Part. III. Section 1.

२२. गृहीतारः सुखदुःखः स्वल्पं चेदमनेन किं ।

न चातिनृसिञ्जनकं वर्धनीयमिदं ततः ॥

279. 19, 11.

Part III. Section 2.

23. मातृभाषास्य का वृद्धिबलानालस्यवर्धने ।

॥ ताकंरुणागर्भाद्दानाद्भोगस्य वर्धनं ॥

271. 10; 275. 10.

Part XI, Section 3.

24. तात्वादानेन गतेन व्ययवसायाप्यो दृढो ।

आरुणां च पुरस्काराय गतेन प्रगच्छन्ते ॥

27(1.4, H.

॥ व. न. क. स. म. व. वि. म. व. न. ॥

[illegible]

॥ अ०. ३०. ॥

विश्वामित्रः

॥ यः शिवं ध्यायेत्तस्य भवति ॥

ལྷ་ཤྲོ་མིང་དང་ཤྲོ་བ་ཤྲོ་དྲུག་ཡོད།

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ἡμεῖς οὖν οὕτως ἔσμεν ὡς ἡμεῖς

[illegible]

سیدنا ابی طالب علیہ السلام

25. भद्रचर्याविधिः कार्यो वन्दनादिः सदादरात् ।
अद्वादीनां सदाभ्यासः मित्रीबुद्ध्याद्यनुमृतिः ॥

289. 13; 316. 3 and 317. 18; 318 a.

26. सर्ववस्थासु सत्त्वार्थो धर्मदानं निरमिषं ।
बोधिचित्तं च पुण्यस्य वृद्धिहेतुः समासतः ॥

350. 20—23; 356. 1.

27. सिद्धिः सम्यक्प्रह्णानामप्रमादविवोजनत् ॥
स्मृत्याथ संप्रज्ञानेन योनिश्रित्यित्तेन च ॥

356. 8, 9.

यत्रदयैस्तुत्तमदिः कार्यवदिर्न ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
नृपयवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।

पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ॥

पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ।
पुण्यवर्द्धनं पुण्यवत्तु ॥

Good Conduct's ordinance of praise
and all beside devoutly keep;
faith and the virtues cherish aye,
mindful of Love, of Buddha too.

In brief: all beings' weal always,
the pious and unworldly gift,
the mind of true enlightenment,
these increase give to holiness.

Perfection lies in self-denial;
by never leaving watchfulness
it comes by understanding full,
by mindfulness and deepest thought.

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHEISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

C. Bendall M. A.

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON; FORMERLY FELLOW
OF GONVILLE AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

I.

ST. PETERSBURG, 1897.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Petersbourg,	N. Karbasnikof à St.-Petersbourg, Moscou et Varsovie,
N. Oglobline à St.-Petersbourg et Kief,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic
M. Klukine à Moscou,	

Prix: 1 Rbl. = 2 Mk 50 Pf.

Imprime par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Août 1897. N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

INTRODUCTION

(preliminary).

The text of the *Çikshā-samuccaya*, of which the present fasciculus represents the first third is preserved in a single ancient MS. now forming part of the Wright collection of the University Library, Cambridge.¹⁾ Amongst the papers of the late Professor Minaev was found a transcript of the India Office MS. (a copy made for Mr. Hodgson of the unique codex just referred to), which he had had made apparently for quotation in his great work on Buddhism²⁾, rather than for publication.

It is in fact, especially in the portion now published, a very indifferent performance; but I have been glad to utilize it as a basis, as the labour of copying would (in view of my very limited leisure) have greatly retarded the present publication.

The only other authority for the text as a whole is the Tibetan version, for which I have used the very roughly printed

1) Described at p. 106 of the present writer's Catalogue of the Collection (Cambridge, 1883) and there assigned to the XIV—XVth cent. In the description for Jayadeva read *Çāntideva* pupil of Jayadeva.

2) For references to the portion now published, see pp. 85, 90 (= 88 14 *infra*), 173 (= 68.12, 67.19, 59.10) of the translation by M. de Pompidon (Paris, 1894).

copy in the Hodgson collections of the India office. In several passages indistinct and faulty readings in this xylograph have been kindly set right by Professors d'Oldenburg and Ivanovski from a clearer copy at St. Petersburg. In cases of doubt I have often quoted the actual words of this version, not from any desire to parade Tibetan scholarship which I do not possess, but rather to afford to those whose equipment from this most valuable armoury for Buddhist research is stronger than my own, an opportunity for checking my results. At the same time I have at times ventured to add English equivalents, derived from Jäschke's Dictionary for the possible guidance of readers unacquainted with Tibetan.

Occasional help from Chinese sources¹⁾ most readily given by my friend Mr. T. Watters is acknowledged in the notes. I have also received valuable suggestions from Professors Cowell and S. d'Oldenburg.

The MS. is on the whole carefully written, though it has not been possible, owing to minor inconsistencies rather than to downright error to deduce from it a complete system of orthography²⁾. Regarding *sandhi* I have endeavoured to take a middle course, correcting what appeared to be clerical errors, but also leaving uncorrected several combinations, where a considerable alteration of form would have resulted from the application of strict rules.

1) *i. e.* From the Chinese versions of books cited by Āntideva.

2) A few prevalent spellings such as *duṣkḥa*, *saṭra* have been regularly adopted. Senart's observations on these points in the Introduction to his *Mahāvastu* vol. I. are very valuable.

Even in MSS. of the classical Sanskrit, as Whitney¹⁾ observes some euphonic laws are commonly disregarded: can we then suppose that Buddhist authors, who in verse allow themselves such license in matters like hiatus and elision should in prose have strictly conformed to grammatical euphony?

As to punctuation, a somewhat interesting feature in the MS. is the use of single-point level with the middle of the letters as a minor stop, the equivalent of our comma or semicolon, often without causing a break in the *sandhi*. Thinking however that this might be confused with *visarga*, I have replaced it by the half-*danḍa*, to the use of which in early MSS. I have elsewhere²⁾ called attention.

The marginal annotations of the archetype are reproduced in the foot-notes. These are partly omissions supplied³⁾ by careful readers, partly explanations⁴⁾ extracted, it may be, from commentaries⁵⁾ by previous readers, and fractures due to accidental causes such as worms I have been in many cases able to supply from the Tibetan.

I reserve further remarks for future occasions connected with the publication of the present text, as well as for the annotated translation which I have already commenced.

1) Grammar § 206 a.

2) Palaeographical Society. Oriental Series. Plate LXXXI. I have of course freely added *danḍas* of all kinds, wherever such punctuation seemed required by the sense. -

3) Accurately from other copies, as the Tibetan shows.

4) Cf. Tārānātha, tr. Schiefner p. 233.

5) Cp. p 10.13 with the foot-note (4) and further explanation in *Additional Notes*.

It remains only for me to express my sense of the honour conferred on me by the distinguished Academy to which Oriental learning is already so deeply indebted, in having accepted me as the editor of this the first volume of the *Bibliotheca Buddhica*.

University College:
London, August 1897.

Cecil Bendall.

Additional notes and corrigenda.

- Page 6 line 16 Read *sarvadharmāpravṛtti* and see p 90 note 4.
- » 10 » 4 The phraseology of this gloss is derived from Bodhicaryāvatāra V. 50.
- » 23 note 4 Somewhat similar appears to be the use of *saṁtāna* in Sinhalese. The word is rendered 'thought, reflection' in Clough's Dictionary; but where it occurs in the titles of Ch. 2 and 3 of the *Amavatura* (pp. 20, 32 of Jayatilaka's edition). Vikramasīpha (Cat. Sinhalese MSS. B. M. p. 29) translates it 'character'.
- » 26 line 13 The MS. reads: *°rūpān pratikūla*°; but the sense of the passage, as well as the Tib. (22. a. 2) *lta-na sdug* 'fair to see', support our text The form *apratikūla* recurs at 27.3.
- » 26 note 3 Cf Burnouf. Lotus p. 289.
- With pp. 26—28 generally compare the *dānādāhikāra-sūtra* in the Divyāvadāna (Tale 34).
- Page 33 line 12 The letters *°jīvyam* are much broken away; but the restoration is certified by the Tibetan (27. a. 2) རྒྱལ་པོ་ཅན་ . . . རྒྱལ་པོ་ཅན་
འཛོམས་
- » 45 note 5 For *bhavishyantii* read *°anti*
» not » not and
dele stop after parenthesis.
- » 58 line 7 Read *khalistokam*, and compare R. Morris in Transactions IXth Or. Congress. (London 1892) I. p. 482.
- » 82 » 1 Scan *prasronty*. Compare notes to p. 83.
- » 88 » 14 *°netrīm* MS but for this, as for Min aev's *°netrām* («Recherches», p. 90) there is no authority. Read *netram*.
-

Abbreviations and works often cited

(Citations by pages, unless the contrary is mentioned).

- A. The archetype MS. when this is compared (in the case of passages quoted from extant works) with other MSS.: elsewhere it is designated simply «MS.»
- B. R. Sanskrit-Wörterbuch von O. Böhtlingk u. R. Roth.
- Böhtl.² or } Böhtlingk's Abridgment of the same work (Sanskrit-Wörterbuch
W. K. F. } in Kürzerer Fassung).
- Ch. Childers's Pali Dictionary.
- Dh.-s. Dharmasamgraha. (Anecd. Oxoniensia: Aryan Series. I. 5.). Cited by sections.
- Divy. Divyāvadāna, ed. Cowell and Neil, Cambridge 1886.
- J. P. T. S. Journal of the Pali Text Society.
- K. F. Analyse du Kandjour par A. Csoma . . traduite . . et augmentée par L. Feer (Annales du Musée Guimet, tom. 2).
- Lal. v. Lalitavistara, printed in *Bibliotheca Indica*.
- marg. The marginal annotations or corrections of the archetype.
- MS. The archetype; see above (A.).
- Mhv. Mahāvastu, ed. Senart. Tom. I. II. Paris 1882—1890.
- M. Vyutp. Mahāvvyutpatti, ed. Minaev; forming part of Vol. I. pt. 2 of his 'Buddhism', St. Petersburg 1897. Cited by sections.
- Nanjio. A Catalogue of the Chinese translation of the Buddhist Tripiṭaka; Oxford 1883. Cited by sections.
- Nep. B. L. Nepalese Buddhist Literature by Rājendralāla Mitra. Calcutta 1882.
- Ord. Sk. } = ordinary (i. e. non-Buddhistic) Sanskrit.
Class. Sk. }
- tr. = 'translated' or 'translation.'
- Wassiljev. Der Buddhismus. German translation. St. Petersburg 1869. The numbers in parentheses refer to pages of this translation.

शिलासमुच्चयः ।

दानपारमिता नाम प्रथमः परिच्छेदः ॥

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वभ्यः ॥

॥ (१) यस्याश्रवेण नरकादि - मरुताप्रपातदाहृदिदुष्खमनुभूतमभूद्वद्विः ।

तीव्रं पुनः पुनरनन्तगणतचित्तैस्तच्छ्रोतुमादरमुदारतरं भजधम् ॥

श्रुत्वा ~ ~ ~ पापमनुद्धतात्मा पूर्वार्जितं च विपुलं नपयत्यशेषम् ।

अप्राप्तपूर्वमपि सौख्यमवाप्नुवन्ति क्लानि सुखाच्च न कदाचिदपि प्रयाति ॥

सम्बोधिसत्त्वसुखमुत्तममक्षय -- | ~ ~ ~ ऽप्यसमसंपदमाप्नुवन्ति ।

5

तद्धर्मरत्नमतिदुर्लभमप्यलब्धं लब्धक्षणाः शृण्वत सादरमुच्यमानम् ॥

आपातु च त्रिभुवनैकाकृतस्य वाक्कां श्रोतुं प्रसन्नमनसः सुरनागसत्त्वाः ।

गन्धर्वयक्षगरुडासुरकिन्नरेन्द्राः प्रेतादयः श्रवणाज्ञाततृषः सहर्षाः ॥

(२) सुगतान्समुतान्सधर्मकायान् प्रणिपत्यादरतो ऽखिलांश्च वन्द्यान् ।

सुगतात्मजसम्बरावतारं कथयिष्यामि समुच्चितार्थवाक्यैः ॥

10

न च किञ्चिदपूर्वमत्र वाच्यं न च संग्रन्थनकौशलं ममास्ति ।

अत एव न मे परार्थयत्नः स्वमनो भावयितुं ममेदमिष्टम् ॥

मम तावदेनेन याति वृद्धिं कुशलं भावयितुं प्रसादवेगः ।

यदि मत्समधातुरेव पश्येदपरो ऽप्येनमतो ऽपि सार्थको ऽयम्^(४) ॥

1) Metre Vasantatilaka.

2) Dushka for duhka always in MS.

3) Metre Aupacchāndasika.

4) For ll. 9—14 cf. Bodhicaryāvatāra I, 1—6.

क्षणसम्पदियं मुडुर्लभा प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ।

यदि नात्र विचि[2 a]त्यते कितं पुनरप्येष समागमः कुतः ॥

यद्योक्तमार्यगोपडव्यूक्तसूत्रे । आर्यज्ञयोष्मायतनविमोक्षे ॥

डुर्लभा ऽष्टाक्षरानिवृत्तिर्डुर्लभो मनुष्यप्रतिलभो डुर्लभा क्षणसंपत्विशुद्धिर्डुर्लभो
5 बुद्धोत्पादो । डुर्लभा ऽविकलेन्द्रियता । डुर्लभो बुद्धधर्मश्रवो । डुर्लभं सत्पुरुषसमव-
धानं । डुर्लभानि भूतकल्याणमित्राणि । डुर्लभो भूतनयानुशासन्युपसंस्कारः⁽²⁾ । डुर्लभं स-
म्यग्जीवितं । डुर्लभः सद्धर्मे तदनुकूलः प्रयत्नो मनुष्यलोक इति ॥

॥ तदेवंविधं समागममासाद्य संवृत्तिपरमार्थतः सुविदितसंसारदुष्खस्योपशमनसुखा-
भिलाषिणो बुद्ध्युत्पन्नानुभावात्तु यस्य महासत्त्वस्यैवं प्रत्यवेक्षोत्पद्यते ॥

10 यदा मम परेषां च भयं दुष्खं च न प्रियं ।

तदात्मनः को विशेषो यत्तं रक्षामि नेतरम् । इति

तेनात्मनः सत्वधातोश्च ॥

दुष्खान्तं कर्तुं कामेन सुखान्तं गन्तुमिच्छता ।

अहामूलं दृढीकृत्य बोधो कार्या मतिर्दृढा ॥

15 उक्तं हि रत्नोत्काधारण्यम्⁽³⁾ ॥

⁽⁴⁾ अद्वयमानु जिनान्जिनधर्मान् अद्वयते चरि बुद्धसुतानाम् ।

बोधि अनुत्तर अद्वयमानो ज्ञायति चित्त महापुरुषाणाम् ॥

अद्व पुरोगतेमातृजनेत्री⁽⁵⁾ पालिकवार्द्धिक सर्वगुणानाम् ।

1) This passage occurs in MS. Hodgson № 2 of the R. Asiatic Society f. 62 a, where the following variants are found. l. 4 °*pratīlāho*, l. 7 °*jīvitam manu-
shyalōke* °*durlabhā dharmānūdharmapratipattiḥ*.

2) For the form *anuṣṣāsanī* (not in lexx.) see below f. [23 b] and note there.

3) M. Vyntp. LXV. 50; OXC VII. 53.

4) Metre: Dodhaka.

5) The MS. has the corrupt and unmetric reading पूर्वङ्गमुमात्रज्ञ°. For this Prof. Co well suggested to me पुरङ्गम् Cf. क्षेमपुर below. But the Tib has (5 a.4) རྩོད་

कांत्यिनोर्दनि ओघप्रतारणि । अद्द निदर्जनि [2 b] लेगपुरस्य⁽¹⁾ ।

अद्द अनाविलचित्तप्रसादो गानविवर्जितगौरवमूला ।

अद्द निधानधनं चरणाद्यं पाणि गत्रा शुभसंपदमूलम् ॥

अद्द प्रमोदकरी परित्यागे । अद्द प्रदर्पकरी त्रिनधर्मे ।

अद्द विशेषकरी गुणज्ञाने । देशिक प्रापणि बुद्धगतो ये ॥

5

इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर्तये । अद्दबलं अत्रिगर्दनतये ।

निअग्रज्ज्ञेश - अधर्षिकतये । ऐपिक अद्द स्वयंभुगुणानाम् ॥

अद्द असङ्गतसङ्गसुखेपुं अन्तगावर्जित एवन्तणाद्यम् ।

अद्द अतिव्रतगु गारपयस्य । दर्जिक उत्तगमोत्तपयस्य ॥

वीजमपूतिकु हेतुगुणानां⁽²⁾ अद्द विरोद्धाणि बोधिद्वयस्य ।

10

वर्द्धनि ज्ञानविशेषसुखानां । अद्द निदर्जिक सत्यज्ञानानां ॥

ये सद् अद्द सगौरवबुद्धे । ते तु न शील न जित त्यजन्ति ।

ये तु न शील न जित त्यजन्ति । ते गुणावांस्तुतये गुणावत्तः⁽⁴⁾ ॥

ये सद् अद्द सगौरवधर्मे । ते त्रिनधर्म अतृप्तगुणोत्ती ॥

ये त्रिनधर्म अतृप्तगुणोत्ती । तेधधिगुणोत्ति अचिन्तियधर्मे ॥

15

ये सद् अद्द सगौरवसंघे । ते अविवर्तिक संघप्रसन्नाः ॥

ये अविवर्तिक संघप्रसन्नास्ते अविवर्तिक अद्दवशातः ।

संज्ञे, see Jäschke Dict. p. 101. b. For *mañña* cf. the Pali *māñña*, though perhaps *māñña* itself may stand in this sense in a *gāthā*-passage.

1) Scan (and pronounce ?) as if the Pali form *khema* cf. *guṇa* (*g*)*ñānta* *ekalshana*, etc. below. See also Senart, *Mhv.* I p. 128 *ad fin.*; and compare Windisch, *Māra* p. 35

2) In margin उपायानां न केनचित्सद् संगतया भूयतया सङ्गस्योपायसमाधिलाभ-निमित्तं अद्द.

3) In margin (some letters being lost) हेतुभूता गु[णा]नां वीजं अद्द

4) In margin ते गुणे स्तुतौ नेर्ध्यालवः शीलव्रतः

- ये अविचर्तितक श्रद्धवलानो⁽¹⁾ इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर तेषाम् ॥
 इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर येषां तेहि चिचर्जित पापकमित्राः । [3 a]
 येहि चिचर्जित पापकमित्राः धार्मिकमित्रपरिर्यक् तेषाम् ॥
 धार्मिकमित्रपरिर्यक् येषां ते विपुलं कुशलोपचिन्वति ।
 5 ये विपुलं कुशलोपचिनोत्ती हेतुवलोगताय मक्तात्मा ॥
 हेतुवलोगताय मक्तात्मा । तेष उदारयिमुक्तिविशेषाः ।
 येष उदारयिमुक्तिविशेषास्ते सद् धिष्ठित सर्वजिनेभिः ॥
 ये सद् धिष्ठित सर्वजिनेभिस्तेषु यययति बोधयि चित्तम् ।
 येषु यययति बोधयि चित्तं ते अभियुक्त मर्कषिगुणेषु ॥
 10 ये अभियुक्त मर्कषिगुणेषु ज्ञातयबुद्धकुले अनुज्ञाताः⁽²⁾ ।
 ज्ञातय बुद्धकुले अनुज्ञातास्ते मनयोग अयोगाविमुक्ताः ॥
 ये मनयोग अयोगाविमुक्ताः । आशयु तेष प्रमादविशुद्धः ।
 आशयु येष प्रमादविशुद्धः तेष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठः ।
 येष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठस्ते सद् पारमितानु चरति ॥
 15 ये सद् पारमितानु चरन्ती ते प्रतिपन्न इहो मक्याने ।
 ये प्रतिपन्न इहो मक्याने ते प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् ॥
 ये प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् तेषु अनुस्मृति बुद्ध अनेया ।
 येषु अनुस्मृति बुद्ध अनेया । ते सद् पश्यिय चित्तिय बुद्धान्⁽³⁾ ॥
 ये सद् पश्यिय चित्तिय बुद्धान् । तेष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः ॥
 20 येष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः तेष न ज्ञातु रक्षयति यन्मः ।

1) The Tibetan རྒྱལ་ལོ་ལྷན་ confirms this curious adverbial form.

2) The MS. has the regular, but here unmetrical, prodelision.

3) °पश्य अचि° MS.

पेष न ज्ञातु रक्षायति धर्मः ते सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिर्।

इत्या[3 b]दिश्रद्धामूलो गुणाविस्तरो ऽनन्तस्तत्रोक्तः । तत्परिसमाप्य संक्षेपतः पुनराह ।

बुद्धिभसत्त्वपृथग्जनकाया । ये इमि अद्वधि ईदशि धर्मान् ।

ये तु शुभोपचिताः कृतपुण्यास्ते इमि अद्वधि हेतुबलेन ॥

यो दशनेत्ररजोपमसत्त्वान्⁽¹⁾ कल्पमुपस्थिति सर्वमुखेन ।

5

नोत तु तादृश पुण्यविशेषो यादृश अद्वधतो इमि धर्मान् ॥ इति ।

॥ तथार्यदशधर्मसूत्रे पि देशितं ॥

अद्वा कि परमं यानं येन निर्यान्ति नायकाः ।

तस्माद्ब्रह्मनुशारित्वं भजेत मतिमान्नरः ॥

अश्वाद्ब्रह्मस्य मनुष्यस्य शुक्तो धर्मो न रोक्षति ।

10

वीजानामग्निदग्धानामङ्कुरो क्षुरितो यथा ॥ इति ।

अत एवार्थललितविस्तरसूत्रे प्रतिवेदितं । अद्वायामानन्दयोगः करणीय इदं तथागतो विज्ञपयतीति ॥ तथा सिंक्षुपरिपृच्छायां⁽²⁾ अद्वया । ज्ञानमज्ञाणां वर्जयतीत्युक्तम् ॥ तदेवं । अद्वा-

मूलं दृढीकृत्य बोधिचित्तं दृढं कर्तव्यं सर्वपुण्यसंग्रहत्वात् तद्यथायसिंक्षुपरिपृच्छायां । सिंक्षेन राजकुमारेण भगवान्पृष्ठः ॥

15

संग्रहः सर्वधर्माणां । कर्मणा केन ज्ञापते ।

प्रियश्च भोति सत्त्वानां [4 a]यत्र यत्रोपपद्यते ॥

भगवानाह । सर्वसत्त्वप्रमोक्षाय चित्तं बोधाय नामयेत् ।

एष संग्रह धर्माणां भवते तेन च प्रियः ॥ इति ।

॥ तथार्यगण्डव्यूहसूत्रे पि वर्णितं । बोधिचित्तं कि कुलपुत्र वीजभूतं सर्वबुद्धधर्मा- 20

1) बुद्धान् इति केचित् MS in margine a sec. manu.

2) Nanjio, 23 (9) tr. 386—534 A.D.; 29 tr 502—557. K. F. p. 215.

3) Nanjio, 23 (87) M. Vyutp. LXV 70, and K. F. p. 217.

4) *Vijñānam*, Minaev, but the end of the word is illegible in the MS

पां । नेत्रभूतं सर्वज्ञगच्छुक्ताधर्मविरोक्षणातया । धरणिभूतं सर्वलोकप्रतिशरणातया यावत्पि-
तभूतं सर्वबोधिसत्त्वारक्षणातया ॥ पेयालं ॥ वैश्रवणाभूतं सर्वदारिद्र्यसंक्षेदनतया । चित्तामणि-
राजभूतं सर्वार्थसंसाधनतया । भद्रघटभूतं सर्वाभिप्रायपरिपूरणातया । शक्तिभूतं क्लेशशत्रुवि-
जयाय । धर्मभूतं ⁽¹⁾ योनिशो मनस्कारसंक्षेदनतया । खड्गभूतं क्लेशशिरःप्रपातनतया । कुठार-
भूतं दुष्खवृत्तसंक्षेदनतया । प्रहरणभूतं सर्वोपद्रवपरित्राणातया । वडिसभूतं संसारजलचरा-
भ्युद्धरणातया । वातमण्डलीभूतं सर्वावरणानिवरणाविकिरणातया । उद्गानभूतं सर्वबोधि-
सत्त्वचर्याप्रणिधानसंग्रहणातया । चैत्यभूतं सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य । इति हि कुलपुत्र
बोधिचित्तमेभिश्चान्यैश्चाप्रमाणैर्गुणविशेषैः समन्वागतमिति ॥

कथं पुनर्ज्ञायते । पृथग्जनस्यापि बोधिचित्तमुत्पद्यते । न वाच्या[4 b]त्रमेतदिति । अ-
10 नेकसूत्रात्तदर्शनात् ॥ यथा तावदार्यविमलकीर्त्तिर्निर्देशे ⁽⁵⁾ निर्दिष्टं । सुमेरुसमां सत्कायद-
ष्टिमुत्पाद्य बोधिचित्तमुत्पद्यते । ततश्च बुद्धधर्मा विरोक्षतीति ॥ रत्नकरपण्डसूत्राच्च ⁽⁷⁾ पृथ-
ग्जनोऽपि बोधिसत्त्व इति ज्ञायते ॥ । यथोक्तं । तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीः अपण्डकोषप्रजितो
प कलविङ्कपोतो । असंभिन्नापण्ड अणिष्क्रान्तः कोपात्कलविङ्क रूतमेव मुञ्चति ॥ एवमेव
मञ्जुश्रीः अविद्यापण्डकोषप्रजितोऽपि बोधिसत्त्वो । असंभिन्नात्मदष्टिरणिष्क्रान्तस्त्रैधातुकाद्बु-
15 द्धरूतमेव मुञ्चति । यदिदं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितरूतमेव ॥

⁽⁸⁾ सर्वधर्मप्रवृत्तिर्निर्देशेऽपि कथितं । जयमतेश्च बोधिसत्त्वस्य पृथिवी विदारमदात् । स
कालगतो महानिरयं प्रापतदिति । स हि शून्यतां नाधिमुक्तवान् शून्यतावादिनि च प्रतिधं
कृतवान् ॥

1) धमचक्र° marg.

2) तैमय MS.

3) More usually बडिश «fish-hook».

4) For the -dd cf Cambridge MS. Add. 1707 (as described in my Cat. p. 193)

5) Wassiljev, Buddhismus, 152 (164); 222 (243). M. Vyutp. LXV 15. K. F. p. 256. Nanjio 146, 147, 149. cf. also 144, 145, 181.

6) A passage of considerable length, partly broken away and otherwise not very clear, is added in the margin as an amplification or explanation of these words.

7) Wassiljev, Buddhismus 154 (167). M. Vyutp. LXV. 84. K. F. p. 243, Nanjio, 168, 169. N. is wrong in referring to the Avalokiteṣvaragunaratanakāraṇ-
ḍavyūha, which is quite a different work.

8) Nanjio 163. 164; tr. ca. A.D. 400. K. F. p. 256. M. Vyutp. LXV. 37.

॥ नियतानियतावतारमुद्रामूत्रे ऽप्याख्यातं ॥ कतमः पशुरथगतिको बोधिसत्वः । तस्य-
 था । कश्चित्पुरुषः पञ्चबुद्धेर्नैत्रपरमाणुरज्ञःसमान् लोकधातून्भित्तिगितुकागः स्यात् । स
 पशुरथमभिरुह्य मार्गं प्रतिपद्यते स चिरेण दीर्घेणाधना योजनगतं गच्छेत् । स तत्र मृत्तया
 वातमाडल्या पश्चात् खलु पुनः अनरणीतिं योजनमकुलाणि प्रत्याकृष्य प्रत्युदावर्त्ये-
 त । तत्किं शक्नुयात्स पुरुषस्तान् लोकधातून् पशुरथेनात्तिक्रमितुम् । पावदनभिलाप्या- 5
 नभिलाप्यैरपि कल्पैरेकमपि लोकधातुमतिक्रमितुम् । आह । नो ह्येदं भगवन् । भगवा-
 नाह । एवमेव मञ्जुश्रीः यः कश्चिद्बोधिचित्तमुत्पाद्य मक्षायानं । न धारयति । न पठति ।
 श्रावकयानीयान् सेवते । तैश्च सार्द्धं मंस्तत्रं करोति । श्रावकयानं च पठति स्वाध्यायति मी-
 मांसते परिवुध्यते ऽर्थाश्च पाठयति यावद्बोधयति । स तेन ध्यानप्रज्ञो भवति सोऽनुत्तरज्ञा-
 नमार्गात्प्रत्याकृष्यते प्रत्युदावर्त्यते । यदपि तस्य बोधिमयस्य बोधिभावनतः प्रज्ञेन्द्रियं 10
 प्रज्ञाचक्षुः तदपि तस्य धन्वीक्रियते प्रतिहृन्त्यते । अयं पशुरथगतिको बोधिसत्व इति ॥

तदेवमेवा प्रून्यतानधिमुक्तिर्गदायानानभिरतिश्चासंपूर्णाधिगुक्तिचित्तचर्यस्यापि प्रा-
 यो न संदृश्यते । प्रमेयवाधिमात्राधिगुक्तिचर्यस्य बोधिमयस्य । स हि रत्ननेत्रे⁽²⁾ सर्वत्रालचरि-
 तविपत्तिसमतिक्रातः पश्यने अमर्ष्ययमनाधिधारणीविमोक्षाभिज्ञाविद्याविक्रोदितो । अन-
 त्तधर्माभिरतिनिरागिपरातकल्पकोट्यनाभोगनिर्विकल्पप्रोतिवेगालोकाप्रतिलब्धश्चा- 15
 प्रमेयकाल्पकोटीनिधुतगतसकलपरममक्षायानप्रस्थानविचित्रभावनासंपूर्ण-परार्थप्रतिपत्ति-
 निर्याण-पुण्यज्ञानमभाराभिनिहाराभिनिर्वृत्तिः पूर्वयोगशतमकलसमृद्धश्च पश्यते । [5 b] अ-
 थैतन्नेपार्यं । कस्मादन्ये बोधिचित्तोन्त्यादका अस्यां भूमौ⁽¹⁾ नेष्यते । न चात्रेच्छ्या किञ्चिद्विशे-
 षचिह्नं नीतार्थं कर्तुं लभ्यते । अधिमात्रा⁽³⁾धिमुक्तिचर्याधर्मता वचनाच्च गम्यते । यथा मध्यम-
 डप्रकाराप्यधिमुक्तिचर्या ऽस्त्येवेति ॥ अस्य पुनस्तथागतगुणसूत्रस्य को ऽभिप्रायो । यदुक्तं । 20

1) Nanjio 131, 132; tr. A.D. 542. K. F. 260.

2) Ratnamegha-sūtra, Nanjio 151, 152; tr. A.D. 503. K. F. 264—265. M Vyutp. LXV, 12

3) अधिमुक्तिचर्या भूमौ marg.

4) अभिसमयालङ्कारे ऊष्मादीनां महादिदादशोक्तेः marg.; a note will be added to the translation.

5) Nan., 23(8), 1043 K. F. 214. M. Vyutp. LXV. 30 Tathāgatācintyagubhyānirdeṣa

कस्य भगवन् बोधिचित्तोत्पादः । आह । यस्य महाराजाध्याशयो ऽविकोपितः । आह । कस्य
 भगवन्नध्याशयो ऽविकोपितः । आह । यस्य महाराज महारुणोत्पादः । आह । कस्य
 भगवन्महारुणोत्पादः । आह । यस्य महाराज सर्वसत्तापरित्यागः । आह । कथं भग-
 वन् सत्ता अपरित्यक्ता भवति । आह । यदा महाराजात्मसौख्यं परित्यक्तं भवतीति । बो-
 5 धिचित्तमात्रमनुष्ठानां करुणाभिलाषसंजननार्यमिदमुक्तं । यथा न ते तथागतश्रावणे प्रव्र-
 जिता येषां नास्ति त्याग इति । एवमिदानीं बोधिचित्तनिन्दा दृष्टव्या न तु बोधिचित्त-
 मन्यथा नोत्पद्यत एव ॥

यथा दशधर्मकसूत्रे देशितं । इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वो गोत्रस्थः सन्ननुत्पादितबो-
 धिचित्तः तथागतेन वा तथागतश्रावकेण वा संचोद्यमानः संवेद्यमानः समादाप्यमानो
 10 ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ [6 a] बोधिचित्तमुत्पादयतीदं प्रथमं कारणं बोधिचित्तो-
 त्पादाय । संबोधेवा बोधिचित्तस्य वा वर्षा भाष्यमाणां श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ
 चित्तमुत्पादयतीदं द्वितीयं कारणम् । स सत्वा --- नशरणानद्वेषान् दृष्ट्वा कारुण्यचित्तमु-
 पस्थाप्य यावदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं तृतीयं कारणम् बोधिचित्तोत्पा-
 दाय । स तथागतस्य सर्वाकारपरिपूर्णतां दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
 15 त्पादयतीदं चतुर्थं कारणमिति । तच्च बोधिचित्तं द्विविधं बोधिप्रणिधिचित्तं च बोधिप्रत्या-
 नचित्तं च । यथार्थगण्डव्यूहसूत्रे भाषितं । दुर्लभाः कुलपुत्र ते सत्वाः सर्वलोके ये ऽनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ चित्तं प्रणिदधति । ततो ऽपि दुर्लभतमास्ते सत्वा ये ऽनुत्तरां सम्यक्सम्बो-
 धिमभिर्मप्रस्थिता इति । तत्र बोधिप्रणिधिचित्तं । मया बुद्धेन भवितव्यमिति चित्तं प्रणि-
 धानादुत्पन्नं भवति । श्रृङ्गसूत्रे पि । श्राव्योत्पादितस्यापि बोधिचित्तस्य बुद्धत्वहेतुत्वा-
 20 भिधानात् । कः पुनर्वादः किञ्चिदेव कुशलं कृत्वा । यद्योक्तं भद्रकल्पिकसूत्रे । धोपदत्तो नाम

1) निःकृपाणां [न] बोधिचित्तं marg.

2) Nanjio 399, Cūṛaṅgama-samādhi tr. before A.D. 417; Wassiljer, Buddhismus 175 (191), K. F. 249. M. Vyutp. LXV, 31. Q—s—nirdeṣa. Translated from the Chinese by Beal, Catena pp. 284—369.

3) Nanjio 403. Tr. 300 A.D., K. F. 220—222. cf. J. J. Schmidt, Ueber die tausend Buddhas etc. Mém. Acad. St. Pétersbourg. VI Sér. Sc. pol. hist. phil. II, 41—86.

तथागतो यत्र नक्षत्राग्नेन तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं ताम्बूलपत्रं [6 b] दत्त्वा गो-
पालकभूतेन । एवं त्रिद्युत्प्रदीपो नाम तथागतो यत्र यज्ञसा तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमु-
त्पादितं दशिकां दत्त्वा तल्लयागभूतेन । एवमनक्षत्रप्रभो नाम तथागतो यत्रार्चिष्मता तथा-
गतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं तृणाप्रदीपं दत्त्वा नगरावलम्बकभूतेन । एवं दृढविक्रमो
नाम तथागतो यत्र दुष्प्रधर्मेण तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं दत्तकाष्ठं दत्त्वा का- 6
ष्ठकारकभूतेनेत्यादि⁽¹⁾ ॥

चर्याविकले ऽपि च बोधिचित्ते नात्रगन्धता कर्तव्या । तन्म्याप्यनक्षत्रसंसारमुखप्रसव-
नत्वात् । यथार्थमैत्रेयत्रिणेन वर्णितं । तद्यथापि नाम कुलपुत्र चित्तमपि वज्ररत्नं सर्व-
प्रतिविशिष्टं सुवर्णालंकारमभिभवति । वज्ररत्ननाम च न चित्रकृति । सर्वदारिद्र्यं विनि-
वर्तयति । एवमेव कुलपुत्राजयप्रतिपत्तिभिन्नमपि सर्वज्ञताचितोत्पादवज्ररत्नं सर्वश्राव- 10
कप्रत्येकानुद्गुणानुवर्णालंकारमभिभवति बोधिसत्त्वनाम च न चित्रकृति । सर्वसंसारदारिद्र्यं
विनिवर्तयतीति । इतश्च विनापि चर्याया बोधिचित्तमुपकारकमिति ज्ञातव्यं⁽²⁾ । येनापररत्ना-
ववादकसूत्रे कथितं । यस्माच्च त्वं मद्दाराच्च बहुकृत्यो बहुवारणायः [7 a] । यस्यैव सर्वेषां
सर्वः सर्वथा सर्वं सर्वदा दानपारमितायां जित्वा । एवं यावत्प्रज्ञापारमितायां जित्वा ।
तस्मात्तर्हि त्वं मद्दाराच्च एवमेव सम्यक्संबोधिक्षुद्रं श्रद्धां त्रु⁽³⁾ प्रणिधिं च गच्छन्नपि ति- 15
ष्ठन्नपि निषण्णो ऽपि जयानो ऽपि ज्ञायदपि भुज्जानो ऽपि । पिवन्नपि⁽⁴⁾ सततसमितमनुस्मर ।
मनसिकुरु भावय । सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकानुद्गार्यश्रावकपृथग्जनानामात्मनश्चातीताना-
गतप्रत्युत्पन्नानि सर्वकुशलमूलान्यभिसेत्तिष्य तुल्ययिता पिण्डयिता ऽनुमोदस्वाययानु-
मोदनया यावदाकाशसमतया निर्वाणसमतया ऽनुमोदस्वानुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येक-

1) एवं मञ्जुश्री श्रीकीर्तिनाम तथाग° यत्र गुणघनेन तथाग° प्र° बो° उत्पादितं ।
एकमामलकं दत्त्वा वैद्यराजभूतेन marg.

2) Nanjio 248, 249, 250. K. F. 263 M. Vyutp. LXV. 105.

3) The MS. is obliterated. The first letters of *pranidhim* are hardly legible,
but the restoration appears the more certain from the Tib. word used, རྒྱུད་པ་.

4) Senart, Mhv. i., p. 422.

- बुद्धार्थश्रावकाणां पूजाकर्मणो निर्यातय । निर्यात्य च सर्वसत्त्वसाधारणानि कुरु । ततः सर्व-
सत्त्वानां यावत् सर्वज्ञताप्रतिलम्भाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूर्णाय दिने दिने त्रैकाल्यमनुत्तरा-
यां सम्यक्संबोधौ परिणामय एवं खलु त्वं महाराज प्रतिपन्नः सन् राक्ष्यं कारयिष्यसि रा-
क्ष्यकृत्यानि च न ह्ययिष्यसि बोधिसंभारांश्च परिपूर्यिष्यस्येति ॥ अत्रैव चास्य विपाकं
- 5 उक्तः । स खलु पुनस्त्वं महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तकुशलमूलकर्मणो [7 b] विपा-
केनानेकशतकृत्वो देवेषूपपन्नोऽभूः । अनेकशतकृत्वो मनुष्येषूपपन्नोऽभूः । सर्वासु च देवमनु-
ष्योपपत्तिश्चाधिपत्यमेव कारयसि । न च तावत्तत्र महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तस्य
कुशलकर्मण ऊनत्वं वापूर्णत्वं वा प्रज्ञायते । अपि च महाराज एकमपि सम्यक्संबोधि-
चित्तं सर्वसत्त्वोत्तारणारम्बणत्वात्सर्वसत्त्वामोचनारम्बणत्वात्सर्वसत्त्वसमाश्वासनारम्बणत्वा-
10 त्सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणारम्बणत्वादप्रमेयासंख्येयकुशलोपचयम् । कः पुनर्वादो य एवं ब-
हुलीकरोतीति ॥

एतच्च बोधिचित्तं द्वयकायदर्शनोत्पन्नं । तत्र पूर्वावदाने⁽²⁾ पठ्यते । एवं तावत्प्रणिधिबो-
धिचित्तं वेदितव्यं । इदं तु वक्तव्यं किमभूमिप्रविष्टस्यापि बोधिसत्त्वसम्भवाधिकारोऽस्ति
न वेति । अस्तीति वेदितव्यं आकाशगर्भसूत्रे लाभसत्कारार्थं⁽³⁾ मूलापत्तिश्चवणात् ।
15 दशभूमिकसूत्रे तु प्रथमायां भूमौ दर्शितं । न च कश्चित्सत्कारं कस्यचित्सकाशात्प्रतिकांत-
त्यन्यत्र मयैवैषां सर्वसत्त्वानां सर्वोपकरणाबाहुल्यमुपनामयितव्यमिति । तथा चाह ।
प्रमुदितायां⁽⁴⁾ बोधिसत्त्वभूमौ सुव्यवस्थितो भवत्यचलनयो[8 a]गेति । पुनश्चोक्तं । तथाग-

1) Cf. Pāli *ārammaṇa*.

2) Not *Pūrṇāvada*^o as one would be tempted to conjecture, for the Tib has
ཐུན་ཤེས་ཀྱི་ས་མཆོད་སྤུལ་. Pūrva is quoted (though not from Buddh literature) as a
nom. proprium; but see p. 13, 16. below.

3) Wassiljev, *Buddhismus* 171 (186); Nanjio 67, 68, 69. cf. also 70. KF.
p. 270. M. Vyutp. LXV. 18.

4) *आत्मोत्कर्षपर्येसने* marg. The use of a noun from *√pāms* hitherto found in
Dhātupāṭha only, tends to show these glosses are very early

5) Wassiljev, *Buddhismus* 302 (332); 309 (339—340); 324 (354) 327 (356).
Nanjio 105, 110. cf. also 87, 88 and K. F. 211. Here, apparently, and p. 11, 10
infra the MS. reads *°bhūmaka*^o.

6) Cf. Rāj. Mitra, *Nep. B. L.* p. 82.

तव⁽¹⁾शनिघतो भवति संबोधिपरायण इति । आकाशगर्भसूत्रे त्वाह् । आवाकयानमेवा⁽²⁾स्य न भवति प्रागेव गह्वायानमिति । तद्यार्थो⁽³⁾धपरिपृच्छायां मातृसर्पपर्यत्रनद्वस्यापि जिज्ञापदानि प्रज्ञप्तानि । प्रमुदितायां तु पद्यते । आत्मसंज्ञापगमाज्ञास्यात्गस्त्रेहो न भवति । कुतः । पुनः सर्वोपकरणास्त्रेह इति । तथा मस्तकादिदानमप्यत्रास्योक्तं ॥

एवमादिसूत्रेषु भूमिप्रविष्टस्यापि जिज्ञाप्रज्ञप्तिर्दृश्यते । यत्र चासामान्येन बोधिसत्त्व- 5 गधिकृत्योपदेशस्तत्राभ्यासायोग्यतया प्रतिषेधवाक्येन वा ऽदिकर्मिकबोधिसत्त्वने न जितितव्यं⁽⁴⁾ भवेदतत् । आर्यासंभवे तु सर्वत्र जितितव्यं । तत्राप्येकस्यां जिज्ञायां जिज्ञा- यामगज्ज्ञास्येतरजिज्ञानभ्यासादानापत्तिः ॥ आर्याज्ञयमति⁽⁵⁾सूत्रे ऽप्येवमवोचन् । दानकाले शी- लोपसंस्कारस्यापेक्षेति विस्तरः । न चात्र शिथिलेन भवितव्यं न च जेषासु न समुदागच्छति । यथा⁽⁶⁾बलं यथाभजमानमिति दृग्भूमिकसूत्रे वचनात् । अयं च संवरः स्त्रीणामपि मृदुल्लेखानां 10 बोध्यभिलाषचित्तानां लभ्यते । उक्तं हि बोधिसत्त्वप्राप्तिगोप्ते । चतुर्भिः शारिपुत्र धर्मैः [S b] समन्वागताः बोधिसत्त्वाः सत्यवादिनो भवन्तोत्पारम्याह् । इह शारिपुत्र कुलपुत्रो वा कु- लदुहिता वा ऽनुतरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्याद्वयवोर्पो विहरति कुशलधर्मपरिप- णापित्यारभ्य सर्व उपदेशः ॥

संवररक्षणं च बोधिसत्त्वजिज्ञापदाभ्यासपरमस्य सांवरिकस्यातिकालात्कर्तव्यं । एवं 15

1) Anusvāra deleted in MS.

2) सत्कारात्कान्तपो मुदितायां प्रागेव गह्वायानित्वात् आवाकयान . . . (letters lost here) marg.

3) °*tathāyogro* MS., but the Tib. འདྲེན་པ་མ་ཐོག་ makes the correction cer- tain. Translated into Chinese before A.D. 220. Nanjio 23 (19), 33, 34. K. F. 216 M. Vjypt. LXV. 72.

4) मस्तकादिदानं marg.

5) अयोग्यतानियेधयोः marg.

6) Wassiljev, Buddhismus 171, Nanjio 74, 77 (where evidently Aksharamati stands for Akshayamati) A° nirdeṣa Wassiljev, Buddhismus 327 sqq (358 sqq) K. F. 256. A° *pariprechā* Nanjio 23 (45) K. F. 218.

7) शीले ह्युदागमस्यार्थिनो धर्मदाने समाध्युपेक्षणमत्रोक्तं margin.

8) जिज्ञा.

9) K. F. 268. Cf. also Nanjio 1090, 1098.

ह्यस्य शिक्षातिक्रमे तीव्रमपत्राप्यं गुरुत्रिसंवादनं चोत्पद्यते । तत्र चानाभोगतः प्रेम-
गौरवसिद्धिरित्येष सामान्यसंवरधर्मः । अत एव बोधिसत्त्वाः तथागतानां पुरतः शिक्षा-
णामन्यतमशिक्षानिष्पत्तिकामाः समादानं कुर्वन्ति । तस्य च⁽¹⁾ कल्प्याणामित्रस्याभावे दश-
दिगवस्थितबुद्धबोधिसत्त्वाभिमुखीभावभावनया संवरो ग्राह्यः संवरमात्मबलं च तुल्यि-
5 त्वा । अन्यथा तु सर्वबुद्धबोधिसत्त्वाः सदेवकश्च लोको त्रिसंवादितः स्यात् ।⁽²⁾ सद्धर्मस्म-
त्युपस्थानसूत्रे हि किञ्चिन्मात्रं चित्रयित्वाप्यदत्तः प्रेतगतिरुक्ता प्रतिज्ञातं चादत्तो
नरकगतिः । किं पुनरनुत्तर्मधर्मखिलस्य जगतः प्रतिज्ञापासंपादयतः । अत एवोक्तं
धर्मसंगीति⁽³⁾सूत्रे 'सत्यगुरुकेण कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । सत्यसंगीतिः कुलपुत्र
धर्मसंगी[9a]तिः' । तत्र कुलपुत्र कतमत्सत्यं यद्वोधिसत्त्वो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
10 त्पाद्य तच्चित्तं जीवितदेतोरेपि न परित्यजति न सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते । इदं बोधिसत्त्वस्य
सत्यं ॥ यत्पुनर्बोधिसत्त्वो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य पश्चाच्चित्तं परित्यजति
सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते ऽयं बोधिसत्त्वस्य प्रतिकृष्टो मृषावाद इति ।⁽⁴⁾ आर्यसागरमति⁽⁴⁾सूत्रे पि
देशितं । स्याद्यथापि नाम सागरमते राजा वा राजमात्रो वा सर्वं नागरकं जनं श्वो
भक्तनोपनिमद्ध्येपेक्षको भवेन्नान्नपानं समुदानयेत्सत्यं सर्वजनकायं विसंवादयेत् । तत्र
15 ते ऽन्नपानभोजनमलभमाना उच्चगर्भतः⁽⁵⁾ प्रक्रमेयुः । एवमेव सागरमते यो बोधिसत्त्वः सर्व-
सत्त्वानाश्चास्यातीर्णात्पायामुक्तमोचनायानाश्चस्ताश्चासनाय यावन्न बाहुश्रुत्ये ऽभिषेगं
करोति नापि ततो ऽन्येषु बोधिपक्ष्यकुशलमूलेषु धर्मेषु । अयं बोधिसत्त्वो विसंवादयति

1) MS. °चाक्र°

2) Nanjio 679, 804. (Capp. 3, 4 deal with *naraka* and the *pretas*); translated A.D. 539. K. F. 274—275.

3) M. Vyutp. LXV. 21. Translated A.D. 515, Nanjio 426. K. F. 266. Wassiljev, Buddhismus 327 (358).

4) The Tib. & Ch. lists (K. F. 253. Nanjio 976) know only *Sāgaramati-paripricchā*. The «Sūtra» of our text is preserved in the Tib. མཛོད་ (11. a. 6).

5) Compare *Aṣṭasāhasrikā - prajñāpāramitā*, p. 232, l. 12; 588 l. 19 and the Tibetan equivalent (11. b. 1) རེད་པ་པོ་ལྟ་བུ་. The meaning «scoff, sneer» is just what the

passage requires and is confirmed by the cognate forms such as Hindi *cagh*: also *cachinnor* and *χαχάζω*. This passage should be added in confirmation of Jāschke's remarks s. v. (p. 358).

- उत्पादयाम संबोधी चित्तं-नाथस्य संमुखम् ।
 निमन्त्रये जगत्सर्वं दारिद्र्यान्मोचितास्मि तत् ॥
 व्यापादखिलचित्तं वा ईर्ष्यामात्सर्यमेव वा ।
 अद्याग्रे न करिष्यामि बोधिं प्राप्स्यामि यावता ।
 5 ब्रह्मचर्यं चरिष्यामि कामांस्त्यज्यामि पापकान् ॥
 बुद्धानामनुशिक्षिष्ये शीलसंवरसंयमे ।
 नाहं ब्रह्मरूपेण बोधिं प्राप्तुमिहोत्सङ्गे ॥
 (1) परात्तकोटं स्थास्यामि सत्त्वस्यैकस्य कारणात् ।
 क्षेत्रं विशोधयिष्यामि अप्रमेयमचित्तिर्यम् ॥
 10 नामधेयं करिष्यामि दश दिनु च विश्रुतं ।
 कायवाक्कर्मणी चाहं शोधयिष्यामि सर्वशः ॥
 शोधयिष्ये मनस्कर्म कर्म कर्तास्मि नाश्रुभम् । इति ॥

न चात्र सार्वकालिकात्संवरग्रहणाज्जन्मात्तरापत्तिशङ्का कर्तव्या ऽत्रैव सूत्रे ऽन्तो-
 भ्यप्रणिधानानुज्ञानादेवं क्युक्तं । यथा तेनान्तोभ्येण तथागतेन पूर्वं बोधिसत्त्वभू[10 b]तेनैवं
 15 वाग्भाषिता ' विसंवादिता मे बुद्धा भगवन्तो भवेयुर्यदि सर्वस्यां जातौ न प्रज्जयेयमिति ।
 एका ज्ञातिः प्रयत्नेन संशोध्या विबुधात्मना । अन्यास्तु जातोराबोधेः सैव संशोधयिष्यती-
 त्युक्तेः ॥ ॥ एवं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनान्तोभ्यस्य तथागतस्यानुशिक्षितव्यं । एवं शिक्षमाणः
 शारिपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वस्यां जातौ प्रज्जत्युत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा
 ऽवश्यं गृह्णावाप्तान्निष्क्रामति । तत्कस्य हेतोः । परमो कृत्यं शारिपुत्र लाभो यदुत गृह्णा-
 20 वाप्तान्निष्क्रमणमिति । यावत् ' भार्यापुत्रकुलितृक्षा चास्य न भवतीति । यथा जन्मात्त-
 रेव्यं दोषो न भवति तथात्रैव वक्ष्यमाणमित्यास्तां तावदेतत् ॥

1) अपराः MS Both परात्त and अपरात्त occur = «death», the latter form therefore being unmetric may be rejected.

तदेवं सनात्तसंवरस्य सामान्यमापत्तिलक्षणमुच्यते । येनापत्तिलक्षणोऽपि युक्तं वस्तु स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य परिकरेण चापत्तिप्रतिद्वपकेष्वनापत्तिप्रतिद्वपकेषु च संमुच्येत । बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वानां वर्तमानानागतसर्वदुष्खदौर्गन्धस्योपगमाय वर्तमानानागतसुखसौमनस्योत्पादाय च निःशाव्यतः कायवाचनःप्राक्रमैः प्रयत्नं करोति । यदि तु [त]त्प्रत्ययसामग्रीं नान्वेषते तदन्तरायप्रतिकाराय न घटने अल्पदुष्खदौर्गन्धस्य बहुदुष्खदौर्गन्धस्यप्रति- 5 कारभूतं नोत्पादयति । महार्थमिच्छत्यर्थात्कार्यानि न करोति लक्ष्मणमुच्यते । सापत्तिको भवति । संक्षेपतो⁽¹⁾ ऽनापत्तिः स्वशक्त्यविषयेषु कर्षिषु तत्र निष्फलतया शिष्ट्याप्रशस्त्यभावान् । प्रकृतिसाव्यतया त्वन्यद्वृत्त एव । यत्र स्वशक्त्यगोचरेऽपि त्यागमानर्थादापत्तिः स्यात्तत्र चिह्नं । सामान्यपापेक्षणा न चातु ततो मुक्तः ॥ एतत्समाप्तो बोधिसत्त्वः⁽²⁾ नाशरीरं । विस्तरतस्त्वप्रमाणकल्पापर्यवसाननिर्देशं । अथवा संक्षेपतो द्वे बोधिसत्त्वस्याप- 10 तो । यथा शक्तिपुक्तायुक्तनसमीक्ष्यारभते । निवृत्तः समो⁽³⁾ ज्ञात्ता⁽⁴⁾ सापत्तिको भवति । निवृत्त्य यदार्हमात्तक्रामत्यक्षयजालदोषेनापि चोदितः सापत्तिको भवति । कुतः ॥

एतदध्यायसंक्षेपमूत्रे वचनात् । अपि तु मैत्रेय चतुर्भिः कार्णैः प्रतिभानं सर्वबुद्धभा- 15 यि ----- भिः । इह मैत्रेय प्रतिभानं सत्योपसंक्षिप्तं भवति । नासत्योपसंक्षिप्तं धर्मोपसंक्षिप्तं भवति नाधर्मोपसंक्षिप्तं । ज्ञेशक्त्यायकं भवति न ज्ञेशविबर्द्धकं । निर्वाणगुणानुसंगसन्दर्शकं भवति न संसार [गुण]ानुसंगसन्दर्शकं । अभिज्ञानुर्भिः पेयालं । यस्य कस्यचिन्मैत्रेय एभि- 20 श्चतुर्भिः कार्णैः प्रतिभानं प्रतिभाति प्रतिभास्यति वा । तत्र श्रद्धेः कुलपुत्रैः कुलकुल-तृभिर्वा बुद्धसंज्ञोत्पादयितव्या शास्तृसंज्ञा कृत्वा । स धर्मः श्रोतव्यः । तत्कस्य हेतोः । यत्किञ्चिन्मैत्रेय सुभाषितं सर्वं तद्बुद्धभाषितं । तत्र मैत्रेय य इमानि प्रतिभानानि प्रतिक्षिपे- नैतानि बुद्धभाषितानीति । तेषु चागौरवमुत्पादयेत्पुद्गलविद्वेषेण तेन सर्वबुद्धभाषितं 20 प्रतिभानं प्रतिक्षिप्तं भवति । धर्मं प्रतिक्षिप्य धर्मव्यसनसंवर्तनीयेन कर्माणा ऽपायगामी भवति ॥

1) ०पमे MS.

2) K. F. 216.

3) ०नत्यो MS.

यः पुनरेतदभ्यासार्थं व्युत्पादितमिच्छति⁽¹⁾ तेनात्र शिलासमुच्चये तावच्चर्यामुखमात्रशि-
 क्षणार्थमभियोगः कर्णीयः शितारम्भस्यैव मङ्गफलत्वात् । यथोक्तं प्रशान्तिविनिश्चयप्रतिष्ठा-
 र्यसूत्रे । यश्च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमेभ्यो बुद्धेभ्यः प्रत्येकं सर्वेभ्यो गङ्गा-
 नदीवालुकासमानि बुद्धजेत्राणि वशिष्टाजमहामणिरत्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा दद्यादेवं ददङ्ग-
 5 ङ्गानदीवालिकासमान् कल्पान् दानं दद्याद् । यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व इमानेवंद्वयान्ध-
 र्मान् श्रुत्वा एकाक्षेन ग[11 b]त्वा चित्तेनाभिनिरूपयेदिमेष्वेवंद्वयेषु धर्मेषु शिलिष्यामोति ।
 सो ऽशिलितोऽपि मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो ऽस्यां शिष्यायां कुन्दिको वततरं⁽⁸⁾ पुण्यं प्रसवति । न
 त्वेव तद्दानमयं पुण्यक्रियावस्ति । तस्मादेवमनुशंसदर्शना बोधिसत्त्वेन न कथंचिन्निव-
 र्त्तितव्यं । यथात्रैवाह । तत्र मञ्जुश्रीर्ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुपरमाणुरजःसमाः
 10 सत्वास्तेषामेकैकः सत्त्वो राज्ञा भवेज्जम्बूद्वीपाधिपतिस्ते सर्व एव घोषयेयुः । यो महायानमुद्ग-
 ढीष्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति पर्यवाप्स्यति प्रवर्त्तयिष्यति तस्य नखक्रेदेनमासं
 पञ्चपलिकेन दिवसेनावतारयिष्यामः तं चैतेनापक्रमेण जीविताद्यपरोपयिष्याम इति ।
 सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व एवमुच्यमाने नो त्रस्यति न संत्रासमाप्स्यति ऽक्षश एकचित्तोत्पदे-
 नापि न बिभेति न विषोदति न विचिन्तित्सने । उत्तरि च सद्धर्मपरिग्रहार्थमभियुज्यते
 15 पाठस्वाध्यायाभिमुक्तो विकर्ति । अयं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वश्चित्तशूरो दानशूरः शीलशूरः
 क्षान्तिशूरः वीर्यशूरः ध्यानशूरः प्रज्ञाशूरः समाधिशूरः इति वक्तव्यः ॥ सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधि-
 सत्त्वः तेषां बन्धकपुरुषाणां न कुप्यति न रूप्यति न खिल दोषचित्तमुत्पादयति । स मञ्जु-
 श्रीर्बोधिसत्त्वो ब्रह्मसम इन्द्रसमो ऽक्रम्य इति ॥

इतश्चाग्निकाले शिलादरो मङ्गफलविपाकः । तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

1) *Vyutpādam* MS.

2) Nanjio 522, tr. A.D. 663 by Hsüen Tshang. K. F. 249. M. Vyutp. LXV. 52 (P: — *nirdeśah*).

3) These words are of course corrupt. If I rightly understand the correspond-
 ing Tibetan འཕོས་པའི་ཆེན་མོ་འདུ་མཆོད་ཀྱི་ཆེན་པོ་ (14. a. 6), some form like *adhika-*
taram (cf. Pāli) must be replaced.

⁽¹⁾ बुद्धान कोटीनयुतानुपस्सिये । दत्तेन पानेन प्रमन्नचित्तः ।

इत्रैः पताकाणि च दीपगालैः । कल्पान कोट्यो यथ गङ्गा[12 a]वालिकाः ॥

पथैव सद्धर्मे प्रलुब्धमाने । निरुध्यमाने सुगतस्य जासने ।

रात्रिं दिवं एक चरेष जिज्ञाम् । इक्षतः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

तस्मात्कर्तव्यो ऽत्रादरः ॥ उक्तानि च सूत्राक्षेपु बोधिसत्त्वजिज्ञाषदानि । यत्रोक्तमार्गैरुक्त- 5
नेधे । कायं च कुलपुत्र बोधिमत्वा बोधिसत्त्वजिज्ञासवरसंवृता भवन्ति । इह बोधिसत्त्वः
एवं विचारयति । न प्राप्तिमोक्षमेवमात्रकेण मया शक्यमनुत्तरां सम्यक्कर्मत्रोधिमभिसं-
बोद्धुं । किं तर्हि यागीमानि तथागतेन तेषु तेषु सूत्राक्षेपु बोधिसत्त्वसमुदाचारा । बोधिम-
त्त्वजिज्ञाषदानि प्रशस्तानि तेषु तेषु मया शिञ्जितव्यमिति विस्तरः । तस्मादस्मद्विधेन मन्द-
बुद्धिना दुर्विज्ञेयो विस्तरोक्तत्वादबोधिमत्त्वस्य संवरः । ततः किं युक्तं ॥ मर्गस्थानान्यनो 10
विद्याप्येनानापत्तिको भवेत् ॥ कतमानि च तानि मर्गस्थानानि यानि हि सूत्राक्षेपु मन्दा-
यानाभिरतानामर्थायोक्तानि ॥ यदुत ।

आत्मभावस्य भोगानां व्ययवृत्तेः शुभस्य च ।

उत्तमर्गः सर्वसत्त्वेभ्यस्तद्वत्ता शुद्धिर्वर्द्धनम् ॥

एष बोधिमत्त्वसंवरसंग्रहः । यत्र बोधिसत्त्वानामभ्यामन्विष्टानि ऽप्यापतयो व्ययस्वाप्यते ॥ 15

यथोक्तं बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे । यो बोधिसत्त्वेन मार्गः परिगृहीतः सर्वसत्त्वानां कृतेन
दुष्खनु [प]गामी । सचेद्बोधिसत्त्वस्य तं मार्गं परिगृह्णावस्थितस्यापि कल्पकोटैरत्यपेनैकं
सुखचित्तमुत्पद्येतात्तशो निपद्य⁽²⁾ चित्तमपि । तत्र बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं सर्वस-
त्त्वानामात्ययिकं परिगृह्णीतदपि मे वर्जयन्निर्णीदानीति । परिगृह्णीेतम् । [12 b]पि मञ्जुश्रो-
राह ॥ पञ्चेमानि देवपुत्रान्तर्गोणि यैरानन्तर्पेः समन्वागता बोधिसत्त्वाः क्षिप्रमनुत्तरासम्य- 20
कसंत्रोधिमभिसंबुध्यते । कतमानि पञ्च । यदा देवपुत्र बोधिसत्त्वो ऽध्याशयत्यनुत्तरायां सम्य-

1) Metre Upajāti, cf. Colebrooke Misc. Ess² n. 91. For °dharmā cf. Senart on Mhv i. 13. 8

2) °dyā MS

3) Four or five syllables wrongly restored a sec manu. The Tib. (15. b. 1) makes Mañjuśrī quote from a work on Vinaya.

कसंबोधौ चित्तमुत्पाद्य नात्तरा अवकप्रत्येकबुद्धभूमौ चित्तमुत्पादयतीदं देवपुत्र प्रथममान-
 त्तर्प्य । सर्वस्वपरित्यागितायां चित्तमुत्पाद्य नात्तरा मात्सर्यचित्तेन साहं स न्यमतोदं देवपुत्र
 द्वितीयमानस्तर्प्यम् । सर्वसत्त्वा मया त्रातव्या इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा सीदतीदं देवपुत्र
 तृतीयमानस्तर्प्यम् । अनुत्पन्नानिरुद्धान्सर्वधर्मानवभोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा दृष्टि-
 5 गतेषु प्रपततीदं देवपुत्र चतुर्थमानस्तर्प्यम् । एकक्षणसमायुक्तया प्रज्ञया सर्वधर्मानवभोत्स्य
 इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा तिष्ठति न विष्ठावति⁽¹⁾ अप्राप्तायां सर्वज्ञतायामिदं देवपुत्र पञ्च-
 ममानस्तर्प्यमिति ॥

तस्मादेवमात्मभावभोगपुण्यानामविरतमुत्सर्गरक्षाशुद्धिवृद्धयो ययायोगं भावनी-
 याः ॥ तत्र तावडुत्सर्गार्थं परिग्रहदोषभावनाद्वारेण वैराग्यमुत्पादयेत् त्यागानुशंसश्च
 10 भावयेत् । यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

अध्यवसिता ये बालाः काये ऽस्मिन्पूतिके सन्त्यग्⁽²⁾ ।

जीविते चञ्चले ऽवश्ये मायास्वप्ननिभोपमे ॥

अतिरौद्राणि कर्माणि कृत्वा मोक्षवशानुगाः ।

ते यासि नरकान् घोरान् मृत्युयानंगताबुधा । इति ॥

15 तथान्तर्मुखनिर्धारणया⁽³⁾ [13]⁽⁴⁾ मप्युक्तं ॥ ये केचित् सत्त्वा न भवन्ति विग्रहाः परिग्रह-
 स्तत्र निदानमूलम् । तस्मात्त्यजेद्यत्र भवेत् तृष्णा⁽⁵⁾ उत्सृष्टतृष्णस्य हि धारणी भवेत् ॥
 बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे कथितं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वः सर्वधर्मेषु परकीयसंज्ञामुत्पाद-
 यति । न कञ्चिद्भावमुपादत्ते । तत्कस्य हेतोः । उपादानं हि भयमिति ॥ आर्येन्द्रितपरिपू-

1) *Vishthāhāti* MS. The Tib. has གྲོ་བཞུགས་པ་ «does not pause», which would suggest some form like *vishtābhyate*.

2) The metre requires some word like *sadā*.

3) The Tib. title of this work is the same as that of a work in the «Kanjur», but there, as usually in the Chinese, translated *Anantamukha-sādhaka-dh*^o (K.F. 250). In some of the Chinese versions the title corresponds with that in the text (Nanjio, 357, 358).

4) The leaf of the archetype numbered 13 is now lost.

च्छायामप्याह । यदत्तं तन्न भूयो रक्षितव्यं । यद्देहं तद्रक्षितव्यं । यदत्तं तत्तृणान्नपाय । यद्देहं
तत्तृणावर्द्धनं । यदत्तं तदपरिग्रहं यद्देहं तत्सपरिग्रहं । यदत्तं तदभयं यद्देहं तत्सभयम् ।
यदत्तं तदोधिमारगोपस्तम्भाय । यद्देहं तन्मारगोपस्तम्भाय । यदत्तं तदक्षयम् । यद्देहं तत्क्षयि ।
यदत्तं ततः सुखम् यद्देहं तदारभ्य दुःखं । यदत्तं तत्क्षोणोत्सर्गाय । यद्देहं तत्क्षोणवर्द्धनम् ।
यदत्तं तन्महाभोगतापि । यद्देहं न तन्महाभोगतापि । यदत्तं तत्सत्पुरुषनार्गं । यद्देहं तत्का- 6
पुरुषकर्म । यदत्तं तत्सत्पुरुषचित्तप्रवृत्ताय । यद्देहं तत्कापुरुषचित्तप्रवृत्ताय । यदत्तं
तत्सर्वबुद्धप्रशस्ते । यद्देहं तद्बालान्नप्रशस्तम् ॥

यावत्सचेत्पुनरस्य पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमीत्युच्यते— तथा ऽन्येषु सत्त्वेषु तेन तिसृभिः
परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाषितव्यं । कतमाभिस्तिस्मृभिः । सम्यक्[प्र]युक्तस्य समचित्तस्य
बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न विषमचित्तस्य बोधिर्न मिथ्याप्रयुक्तस्य । अनानात्वचारिणो बोधिस- 10
त्त्वस्य बोधिर्न नानात्वचारिणः । याभिस्तिस्मृभिः परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाष्य --
न्यत्रे⁽¹⁾ ऽमित्रसंश्लोपादयितव्या ऽमित्रं ह्येतन्मम । न मैत्रं । यो ऽहम्स्यार्थाय बुद्धप्रज्ञता -
जिज्ञासा उद्भूतास्त्वा ऽस्मिन् पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमीत्पादयामि । न त्वान्येषु सत्त्वेषु ।
तेन तत्रा तत्रा चित्तमुत्पादयितव्यं यथा यथास्य सर्वसत्त्वेषु पुत्रप्रेमानुगता मैत्र्युत्पद्यते । आ-
त्मज्ञेमानु -- मैत्र्युत्पद्यते । एवं चानेन योनिजः प्रत्यवेक्षितव्यं । अन्यत एव आगत । प्र- 15
न्यतो ऽहं । सर्वसत्त्वा अपि गग पुत्रा अभूवन् । अहं च सर्वसत्त्वानां पुत्रो ऽभूवम् । नेह संवि-
द्यते कर्त्तृत्वस्यचि --- परो वा । यावदेवं हि गृह्यते । गृहिणा बोधिसत्त्वेन न क-
स्मिंश्चिद्वस्तुनि ममत्वं परिग्रहो वा कर्त्तव्यः । नाध्यवसानं । न नियतिः न तृप्तानुशयः
कर्त्तव्यः । सचेत्पुनर्गृह्यते गृहिणं बोधिसत्त्वं याचनक उपसंक्रम्य किञ्चिदेव वस्तु याचेत् ।
सचेदस्य वस्त्रपरित्यक्तं भवेत् । नैवं चित्तं निध्यापयितव्यं⁽²⁾ । यद्यहमेतद्वस्तु परित्यजेयं 20
यदि वा न परित्यजेयमवश्यं ममैतेन वस्तुना विनाभावो भविष्यति । अकामकेन मरणमुप

1) पुत्रे (?) cf. infra.

2) °dhyap° in the transcript.

गतव्यं भविष्यति । एतच्च वस्तु मां त्यज्यति अहं चैनं त्यज्यामि । एतच्च वस्तु परित्य-
 ज्याहं आत्तसारः कालं करिष्यामि एतच्च परित्यक्तं न मे मरणकाले चित्तं पर्यादाय
 स्थास्यति । एतच्च मे मरणकाले प्रीतिं प्रामोद्यमविप्रतिसारितां च जनयिष्यति । सचेत्पु-
 नरेवमपि समन्वाहृन् शक्नुयात्तद्वस्तु परित्यक्तुम् । तेन स याचनकश्चतसृभिः संज्ञप्तिभिः
 5 संज्ञपयितव्यः । कतमाभिश्चतसृभिः । दुर्बलस्तावदस्म्यपरिपक्वकुशलमूलः । आदिकर्मि-
 को मूढायाने । न चित्तस्य वशी परित्यागाय । सोपादानदृष्टिकोऽस्मि । अहंकारममका-
 र[14 a]स्थितः । क्षमस्व सत्पुरुष । मा परिताप्सीस्तिथाहं करिष्यामि तंश्चा प्रतिपत्स्ये ।
 तथा वीर्यमारप्स्ये । यद्यैनं च तवाभिप्रायं परिपूरयिष्यामि सर्वसत्त्वानां चेति । एवं खलु
 गृहपते । तेन याचनकः संज्ञपयितव्यः । एतच्च संज्ञपनमुपरि दोषपरिहारायोक्तं । मा भूदो-
 10 धिसत्त्वस्य तत्राप्रसादो बोधिसत्त्वे वा याचनकस्येति । न तु मात्सर्यमेवं अनवद्यं भवति
 कुत्सितं चेदं भगवता बोधिसत्त्वानां ॥

यथाह बोधिसत्त्वप्राप्तिमोले । चत्वार इमे शारिपुत्र धर्मा बोधिसत्त्वानां न संवि-
 द्यन्ते । कतमे चत्वारः । शाठ्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । मात्सर्यं बोधिसत्त्वानां न
 संविद्यते । ईर्ष्यापैशुन्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । नाहं शक्तो ऽनुत्तरां सम्यक्सं-
 15 बोधिमभिसंबोद्धुमिति । लीनं चित्तं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । यस्येमे शारिपुत्र चत्वारो
 धर्माः संविद्यन्ते स पण्डितैर्ज्ञातव्यः । कुहको वतायं । लपको वतायं । नष्टधर्मो
 वतायं । संक्षेपधर्मो वतायं लोकामिषगुरुको वतायं भक्तचोडकपरमो वतायमिति ।
 तथा चित्तशूराः खलु पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वा भवन्ति । यावत्स्वकस्तपरित्यागो भवति
 पादपरित्यागी । नासापरित्यागी । शीर्षपरित्यागी । अङ्गप्रत्यङ्गपरित्यागी । पुत्रपरि-
 20 त्यागी । दुहितृपरित्यागी । भार्यापरित्यागी । रतिपरित्यागी । परिवारपरित्यागी ।
 चित्तपरित्यागी । सुखपरित्यागी । गृहपरित्यागी । वस्तुपरित्यागी । देशपरित्यागी । रत्न-
 परित्यागी । सर्वस्वपरित्यागीति ॥

एवं नारायणपरिपृच्छायामप्युक्तं । न तद्वस्तुपादातव्यं यस्मिन् [11 b] वस्तुनि नास्य
 त्यागचित्तमुत्पद्यते । न त्यागबुद्धिः क्रमेत । न स परिग्रहः परिग्रहोतव्यो यस्मिन्परिग्रहे
 नोत्सर्जनचित्तमुत्पादयेन् न स परिवार उपादातव्यो यस्मिन्याचनकैर्वाच्यमानस्य परिग्रह-
 बुद्धिरुत्पद्यते । न तद्राध्यगुपादातव्यं न ते भोगा न तद्रत्नगुपादातव्यं यावन्न तत्किञ्चिद्वस्तु-
 पादातव्यं । यस्मिन् वस्तुनि बोधिसत्त्वस्यापरित्यागबुद्धिरुत्पद्यते ॥ अयि तु खलु पुनः कु- 5
 लपुत्र बोधिसत्त्वेन महांसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । अयं मनात्मभावः सर्वत्रान्वेष्टः परि-
 त्यक्तः उत्सृष्टः । प्रागेव बाह्यानि वस्तूनि यस्य यस्य सत्त्वस्य येन येन गच्छत्कार्यं भविष्य-
 ति तस्मै तस्मै तदास्यामि सत्त्वविद्यमानं कृस्तं कृस्तार्थिकेभ्यो दास्यामि पादं पादार्थि-
 केभ्यो नेत्रं नेत्रार्थिकेभ्यो दास्यामि । मांसं मांसार्थिकेभ्यः शोणितं शोणितार्थिकेभ्यो मज्जानं
 मज्जार्थिकेभ्यो ऽङ्गप्रत्यङ्गान्यङ्गप्रत्यङ्गार्थिकेभ्यः शिरः शिरार्थिकेभ्यः परित्यक्ष्यामि । 10
 कः पुनर्वादो बाह्येषु वस्तुषु यदुत धनधान्यजातव्यपरगतत्वाभरणकृपगतश्चक्रकृन्म्रा-
 मनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीपत्तनदासोदासकर्मकरगोरूपेयपुत्रदुहितृपरिवारेषु । अ-
 पि तु खलु पुनर्यस्य यस्य येन येन गच्छत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै सत्त्वाय तत्तदेवं सं-
 विद्यमानं दास्यामि । अशोचन्नविप्रतिसारी अत्रिपाकप्रतिकाङ्क्षी परित्यक्ष्यामि । अनपे-
 क्षो दास्यामि सत्त्वानुग्रहाय सत्त्वकारूपेण सत्त्वानुकम्पया तेपागेव सत्त्वानां संग्रहाय । यथा 15
 मे ऽमी सत्त्वाः सं [15 a] गृहीता बोधिप्राप्तस्य धर्मज्ञानकाः स्युरिति । येषां ॥

तद्यथापि नाम कुलपुत्र भैषज्यवृक्षस्य मूलतो वा द्रियमाणस्य गण्डतः शाखातः
 वृक्षतः पत्रतो वा द्रियमाणस्य पुष्पतः फलतः सारतो वा द्रियमाणस्य नेवं
 भवति विवाल्पो । मूलतो मे द्रियते यावत्सारतो मे द्रियत इति ॥ अपि तु खलु
 पुनरविकल्प एव कोनमध्योत्कृष्टानां सत्त्वानां व्याधीनपनयति । एवमेव कुलपुत्र बो- 20
 धिसत्त्वेन महांसत्त्वेनास्मिन्श्चातुर्माभौतिके आत्मभावे भैषज्यसंज्ञोत्पादयितव्या येषां येषां
 सत्त्वानां येन येनार्थः तत्तदेव मे कुरुतु कृस्तं कृस्तार्थिनः पादं पादार्थिन इति पूर्ववत् ॥

आर्यालपमत्तिसूत्रे ऽपि देशितं । अयमेव मया कायः सर्वसत्त्वानां चिंकरणीयेषु लपयितव्यः ।
 तद्यथापि नामेमानि बाह्यानि चत्वारि महांभूतानि पृथिवीधातुरव्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुश्च

नानासुखैर्नानापर्यायैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्नानापरिभोगैः सत्त्वानां नानोपभोगं गच्छति⁽¹⁾ ।
एवमेवाकृमिमं कार्यं चतुर्महभूतसमुच्छ्रयं नाना[सुखैर्]नानापर्यायैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्ना-
नापरिभोगैर्विस्तरेण सर्वसत्त्वानामुपभोग्यं करिष्यामीति । स इममर्थवशं संपश्यन् काण्डु-
ष्वतां च प्रत्यवेक्षते कापडुष्वतया च न परिखिद्यते सत्त्वावेक्षयेति ॥

- 5 ⁽²⁾ आर्यत्रयध्वजसूत्रे ऽप्याह ॥ इति हि बोधिसत्व आत्मानं सर्वसत्त्वेषु निर्यातयन् स-
र्वकुशलमूलोपकारित्वेन सर्वसत्त्वानां कुशलमूलैः सः[मन्वाः] [15 b] कर्तुं प्रदीपसममात्मानं
सर्वसत्त्वेषूपनयन् सुखसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वधिष्ठितं । धर्मकुक्षिसममात्मानं सर्वज्ञगति
संधारयन् आलोकितसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वनुगच्छन् ⁽⁴⁾ जगत्प्रतिष्ठापनसममात्मानं संप-
श्यन् । कुशलमूलप्रत्ययभूतमात्मानं सर्वज्ञगत्यनुगच्छन् । मित्रसममात्मानं सर्वसत्त्वेषु नि-
10 योजयमानो ऽनुत्तरसुखमार्गसममात्मानं सर्वसत्त्वेषु संदर्शयमानः अनुत्तरसुखोपधानसममा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु परिशोधमानः सूर्यसममात्मानं सर्वज्ञगति समीकुर्व⁽⁵⁾णः । एवं धर्मेपेतमा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु प्रयच्छन् । यथाकामकर्णायिवश्यमात्मानं सर्वलोके संपश्यन्नप्रचैत्या भवि-
ष्यामः ... सर्वज्ञगतिस्थित्यात्मानं संपश्यन् । समचित्ततां सर्वज्ञगति निष्पादयन् । सर्वोपकर-
णातीर्थमात्मानं संपश्यन् । सर्वलोकसुखदातारमात्मानं प्रत्यवेक्षमाणाः । सर्वज्ञगतो दानप-
15 तिमात्मानमधिमुच्यमानः सर्वलोकज्ञानसममात्मानं कुर्वणः बोधिसत्वचर्याप्रयुक्तमात्मानं
संज्ञयमानः । यथावादितथाकारित्वेनात्मानं नियोजयमानः । सर्वज्ञतासन्नाहसन्नहमात्मानं
प्रत्यवेक्षमाणाः । पूर्वनिमज्जितं चित्तमनुपालयमानः । प्रतिपत्तौ चात्मानं स्थापयमानो बो-

1) MS. गच्छति.

2) Tib. (19 a 1) འཕགས་པ་ རྟོ་རྩེ་བྱུང་བ་མཆོད་བྱེ་བོ་ prob. the same as the work
in Kahgyur III. 30 (K. F. 211).

3) «Light» Tib. ལྷན་པ་ (19 a. 3).

4) The Tib. has འགྲོ་བ་སྐྱེ་མཁས་ཀྱི་གནས་པོ་ lit «abode of all men» (19 a. 3).

5) स यथा समं निपतति marginal gloss.

धिसत्त्वत्यागचित्ततां मनसि कुर्वाण उद्यानभूतमात्मानं सर्वसत्त्वेषु संपश्यन् । धर्मरतिभूत-
मात्मानं सर्वलोकैषादर्शयमानः [16 a]मौमनस्वदातारमात्मानं सर्वमत्त्वानामधितिष्ठन् ।
अनन्तप्रीतिसंज्ञननमात्मानं सर्वज्ञगतो निर्यातयमानः सर्वशुक्लधर्माय द्वारभूतमात्मानं
सर्वलोके संधारयमानः । बुद्धबोधिदातारमात्मानं सर्वसत्त्वानां प्रणिद्धत् । पितृसममा-
त्मानं सर्वप्रज्ञायां नियोजयमानः । सर्वोपकाराधिकृत्याधिकरणमात्मानं सर्वमत्त्वधातौ 5
प्रतिष्ठापयमानः ॥

इति हि बोधिसत्त्व आत्मानमुपस्थापकत्वाय दानः याचनकेषु नीचमनमिकारचित्तो
भूम्यास्तरणाधिष्ठानचेता धर्मासमसर्वदुष्कृतसकृन्मनसिकारप्रवृत्तः सर्वसत्त्वोपस्थाना-
क्लात्तमानसप्रयुक्तो बालजनदुष्कृतस्थिरः स्थावराधिवासनज्ञात्यः अस्थितः कुशलमूला-
भियुक्तः अप्रयुक्तसर्वलोकाधातूपस्थानः कर्णो नासो संपरित्यजन् याचनकेभ्य उपमंक्रान्तेभ्यो 10
बोधिसत्त्वचर्योपात्ततथागतकुलकुलीनसंभूतचित्तः सर्वबोधिसत्त्वानुस्मरणविहारप्रसूतो
ऽमारात्सर्वत्रैलोक्यात्म -- त्यवेत्तमाणाः स्वशरीरानध्यवसितसत्त्वानः अनिकेतसर्वबुद्धध-
र्मानुस्मृतिविहार्यसाराध्वरारात्सारादानाभिप्राय इति हि बोधिसत्त्वो जिह्वां याचितः
समानो म -- वाता प्रेमणीयया मैत्र्योपचारविततया भद्रे सिंहासने राजार्हे निषाद्य तं
याचनकमभिभाषते दृष्टः । अरिष्टचित्तो भूत्वा जनतचित्तो अनुपकृतचित्तो महात्मन्सत्त्वा -- 15
[चि] [16 b]तो बुद्धवंशसंभूतचित्तो ऽलुलितसत्त्वानचित्तो महास्यामवलाधानो ऽनध्यवसि-
तशरीरचित्तो ऽनभिनिविष्टवचनचित्तो ज्ञानुमाडलप्रष्ठितक्रायो भूत्वा स्वकान्मुखाज्जि-
ह्वा -- याचनकस्य सर्वशरीरमधीनं कृत्वा वाचं प्रमुञ्चन् स्निग्धां मृद्धीं प्रेमणीयां मैत्र्यो-
पचारां । मृदाणां त्वं मम जिह्वां यथा कामकरणीयां कुरु । तथा कुरु यथा त्वं प्रीतो भवसि

1) *Upasthāyaka* = "servant" Divy. et alibi, buddhice. The form in *oṭa* is new.

2) The reading is doubtful.

3) My emendation is founded on the MS reading *arushṭa* under which has been written in a much later hand *alushṭa*.

4) This determines the meaning of *santāna* ('fixedness of mind') in Mhv. I. 90 4, ubi v. Senart (I. 446).

- प्रोतमानस आत्मना प्रमुदितो कृष्टः प्रीतिसौम [न] स्यजात इति स शिरः परित्यजन् सर्व-
 धर्माग्रशिरः परमज्ञानमवतरन् भवसवयरित्राण्यशिरोवोचि - गच्छन् सर्वजगदग्न्यशिरः
 अनुपमज्ञानमभिलप्यन् सर्वदिक्किङ्करः⁽¹⁾ प्राप्तुं ज्ञानराजनयिमुच्यमानो अनुत्तरसर्वधर्मैश्वर्यशी-
 र्यतां परिपूरयितुं कामो जनतयाचनकप्रीतिपरिस्फुट्येता । इति हि वोचिसखो हस्तयादा-
 5 न्यपरित्यजन्त्याचनकेभ्यः श्रद्धाकृस्तप्रयुक्तेनानुग्रहचारित्र्येण वोचिसखसिद्धचिन्तनत्यागप्रत-
 तयाणिना व्यवसर्गाभिर्नेन हस्तयादपरित्यागेन महाप्रतिष्ठानज्ञानतलव्यतिकारेण वो-
 चिसखचर्याध्यवसायेन वेदानानुग्रहतया दानप्रसादशक्त्या विनसचित्तोत्पादसंवरौ निय-
 र्यवस्थानताः [17 a] नचर्मशरीराहिनाभिन्नालुप्तकाण्डमन्तः अनोचचित्तः सर्वनारकनीका-
 ल्याणामित्रोपसन्ध्वंश्चिन्तयेताः सर्ववोचिमन्नमंत्राणि तैकत्यागनिर्माण इति हि वोचिसखः
 10 स्वशरीरनाजिप्य रुचिरमनुप्रयच्छन्त्याचनकेभ्यः प्रकृत्यितवोचिचित्तो । वोचिसखचर्याभि-
 लपितचित्तो ऽपर्याप्तवेदितचिन्तः सर्वयाचनकानिलापितचित्तः सर्वप्रतियाकृत्वाविद्विष्टचित्तः
 सर्ववोचिमन्नत्यागप्रतिप्रतिप्रतिप्रति ऽनिवर्त्यया प्रीतिप्रसन्नव्या स्वशरीरानयेत्तचित्तः स्व-
 शरीराद्गुचिरमनुप्रयच्छन् ज्ञानायतनमहायानप्रसूतचेता महायानाविनष्टमना इष्टमनास्तु-
 ष्टमनाः प्रीतमनाः मुदितमना मैत्र्यमनाः सुखमनाः प्रसन्नमनाः प्रमुदितप्रीतिसौमनस्यजातो
 15 मज्जामांसं स्वशरीरात्परित्यजन्त्याचनकेभ्यः कल्याणत्यागया । याचकानिलापितया वाचा
 तान् याचकानभिलप्यन्⁽²⁾ गृह्णन् भवतो नम शरीरान्मज्जामांसं यथा कामकृत्पाया तु-
 ल्यप्रीतिविवर्द्धनेन त्यागाचित्तेन । वोचिसखत्रित्तगणानियेचित्तेन महाकुशलनूलेन लोक-

1) MS. *prāptān*. I construe the infia. with *adhimuṣṭyavāna*. On the next word, *jñāna*², the following gloss (or part of text?) is added in the margin: *sarvato 'kshi-ṇīrosuḥham jñānam ity uṭṭh*.

2) The small upright bars added by the scribe or some (evidently not recent) reader of the MS. show that he took the compound as *etherished* and saved by friends from the evil of all the actions of Māra. I confess however that this seems to me forced: that, I prefer to suppose that something has been lost after *Charit* (unhurt by Māra's machinations), thus leaving the next compound quite clear and intelligible.

3) Cf. Pali *abhiṭāpa*.

मलापकर्षितेन प्रवरेणाध्याशयेन । सर्वबोधिसत्त्वसमतोपात्तिर्गृहादानार्म्भैर्मनसाकाङ्क्षितैः
 सर्वपाचकैर्ननुताप्यचित्तेर्दानवस्तुभिः अप्रत्यवेक्षितेन कर्मविपाकप्रत्ययेन सर्वलोकधात्व-
 विमुखया सर्वबुद्धक्षेत्रालंकारव्यूहपूजया सर्वज्ञगद्भिमुखया करुणापरित्राणतया । सर्वबुद्ध-
 बोध्यभिमुखया ⁽¹⁾ 'दणवस' -- [17 b] चारुणाया ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबोधिसत्त्वाभिमुख-
 या एककुशलमूलपरिचर्याया सर्वत्रैश्वर्याभिमुखेनार्यभसिंहनादनदनेन ⁽²⁾ 'अध्याभिमुखेन' स- 5
 र्वधसमताज्ञानेन -- लोकाभिमुखेनापरात्तकोटोगतकल्पव्यवसायेन बोधिसत्त्वप्रणिधाने-
 नापरितृप्त्यनाभिमुखेनाखेदचित्तोत्पादेन बोधिसत्त्वः स्वकृदयं परित्यजन्त्याचनकेभ्यो दान-
 वंशजित्तचित्तः पारगितानिष्पादनचित्तः सर्वबोधिसत्त्वदानानुद्धतमुप्रतिष्ठितचित्तः । अ-
 धिष्ठानसर्वपाचनकाप्रतिगाननचित्तः । ग्रध्याशयं परिजोधयमानः । सर्वज्ञगत्परि⁽⁴⁾पाचन-
 निदानं गृहाप्रणिधानं प्रतिपद्यमानो बोधिमत्त्वचर्यायां संवसमानः सर्वज्ञतासंभारं संभर- 10
 माणाः प्रणिधिमरिञ्जन्सो ऽत्र यकृन्बुक्ताफुप्युपं पाचकेभ्यः परित्यजन्त्याचनकाभिप्रसन्न-
 या दृष्ट्या प्रसन्नप्रीत्याकारैर्नेत्रैर्वोधिसत्त्वनिर्पतिन प्रेम्णा ऽव्युत्थितमनसिकारेण त्यागेना-
 सारात्कायात्सुप्रत्यवेक्षितेन सारादानचित्तेन श्मशानपर्यत्तेन कायानुस्मृतिमनसिकारेण
 वृक्षशृगालश्चभक्ष्यं शरीरं प्रत्यवेक्षमाणाः परभक्तिमनसिकृतया । शरीरानित्यतया ऽपवि-
 द्धशरीरेणा परभक्तचेतनेन एवं धर्ममनसिकारप्रयुक्तो बोधिसत्त्वस्तान्याचनकाननिमित्तं 15
 प्रेक्षमाणा एवं चित्तमुत्पादयति । यदि चारुमेतन्त्याचनकस्यैतच्छरीरादहं यकृत्बुक्ता-
 फुप्युपं दद्यां । यदि वा न दद्यां । आयुःक्षयपर्यत्ते नैषो [18 a] नित्यः श्मशानपर्यवसान

1) Dh. s. § 75.

2) Dh. s. § 85

3) MS. 'परितस्यना' For the form (not in ord. Sk) see Childers s. v. *paritas-*
sanā; compare also note to fol. [23 b] below.4) I have conjectured that these are the missing letters from the Tib which
has འཕྲོ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཕྱིངས་སུ་སྒྲིལ་པ་ལྟ་བུ་ལའི་ཕྱིར་སྒྲིལ་པམ་ཆེན་པོ་5) Both reading and sense are somewhat doubtful. Böhtlingk (W. Kurz. F)
gives to *avyutthāna* the meaning «das Nichtnachgeben»

इति । स एवं मनसिकारसंतोषितेन सत्तानेनैवं धर्मज्ञानेनाशयेन कल्याणमित्रसंज्ञाधिष्ठि-
तेन याचनकदर्शनेनासारात्कायात्सारमादातुकामो धर्मकामतया स्वमौसान्नखं परित्यज-
न्नेव तत्कुशलमूलं परिणामयतीत्यात्मभावोत्सर्गं कृत्वा ॥

भोगपुण्योत्सर्गो ऽप्यत्रैवोक्तेः । इति हि बोधिसत्त्वो नानादक्षिणोपप्रतिग्राहकेष्वन्या-
5 न्यपुद्गलदिगागतेष्वप्रमेयकृपणावनीपकेषु बोधिसत्त्वश्रवागतेषु बोधिसत्त्वशब्दं श्रुत्वा ऽगतेषु
बोधिसत्त्वप्रत्ययावकाशगतेषु बोधिसत्त्वदानपूर्वं प्रणिधानश्रुतेषु ^१ बोधिसत्त्वप्रणिधान-
चित्तिनिमित्तितेषु ^२ सर्वत्यागमनसाभिलषितेषु तृप्तयाचनकप्रतिमाननाचेतन आगतयाच-
नकक्षमापणचेतनो । मयैव तत्र दिशं गत्वा ययं प्रतिमानयितव्या अभविष्यते ^(१) येन युष्मा-
कमागमनक्षमो न स्यात् । एवं समृद्धप्रणिपातेन क्षमयति सर्वयाचनकान् क्षमयित्वा
10 स्नापयित्वा विश्रामितशरीरान् कृत्वा तेभ्यो यदृच्छ्योपकारणं प्रतिपादयति । यदिदं मणि-
रथान् ^(२) जम्बुद्वीपकल्याणकन्यारत्नपरिपूर्णान् यदिदं सुवर्णरथान् जनपदविशुद्धकन्यार-
त्नपरिपूर्णान् ^३ यदिदं वैडूर्यरथान्वानुकुलगीतवाद्यसंप्रवादितपरिपूर्णान् । एवं स्फ-
टिकरथान् सुमुखसुवेशधारिस्वलंकृतहृत्पानप्रतिकूलदर्शनचतुरकन्यारत्नपरिपूर्णानिति ।
तथात्रैव दोशतं मणिरथान्वा ददानः सर्वरत्नजालसंस्कृन्नानाज्ञाने ^(३) कृस्त्युपेतान् ।
15 [18 b] सवाहनान् चन्दनरथान् ददानो रत्नचक्ररथप्रयुक्तान् रत्नसिंहासनप्रतिष्ठितान्
याचन्नानारत्नकुत्रसंस्कृतव्यूहान् रत्नवितानविततसंस्कृतान् ध्वजपताकालंकृतचतुर्दि-

1) °shyana MS.

2) These syllables wholly or partly wanting in the MS., have been restored from the Tibetan (f. 22, a 1).

3) The MS. here and in the corresponding passages at 19 a (p. 28.3) below has the *vox nihili*, *āyāneya*. I have succeeded in restoring the text in all three passages from the Tibetan equivalent འཇུ་ཤེས་. This ought of course to have some form like *sarvajña* for its original; but clearly the Tibetan translator mistook the somewhat rare Sanskrit word (paralleled however in Pali) for a derivative of *jñā*. It may, however, be noted that Indian tradition, as represented by the *Ācva-tantrā* cited by B. and R. does connect the word with that root and not with the Vedic *ājāni*.

(1) क्तान् नानागन्धविधूपित-सारगन्धानुलेपानुलिप्तान् । सर्वपुष्पव्यूहावकीर्णान् कन्याश-
तसहस्ररत्नसूत्रकर्पितानश्चातगमनानधातसमवाहनप्रयुक्तान् । यावदप्रतिकूलमनोज्ञप्र-
वातगन्धान् मुदुहितपुत्रवचनोपचारप्रयुक्तान् । विविधगन्धचूर्णमम्भतकृतोपचारानिति ॥

पुनरैवाह । आत्मानं च सर्वसत्त्वानां निर्यातपन्नपस्थानं वा सर्वबुद्धानामु-
पादानो राज्यं वा परित्यजन् पटभेदकं वा नगरराजधानीं सर्वालंकारभूषितां य- 5
थाहं वा याचनकेषु सर्वपरिवारं परित्यजन् पुत्रदुहितृभार्या वा ददानो याचनकेभ्यः स-
र्वगृहं वापसृजन् । य[13]त्सर्वोपभोगपरिभोगान् वा ददानः । एवं पानदानं रसदानमपि
बोधिसत्त्वो ददानो विविधान् कल्याणानुदारान् विशुद्धानविकलांस्तित्तांस्त्रयणान्
कटकान् कषायान् नानारसाद्योपेतान् सुस्निग्धान् विविधरसविधिनोपेतान् धातुतोभणा-
समतास्थापनान् चित्तशरीरवलोपस्तम्भनान् प्रीतिप्रसादप्रागोद्यकल्पतान्ननान् । याव- 10
त्सर्वपरोपक्रमप्रतिषेधकान् सर्वव्याधिसमनारोग्यसंजननान् । एवं वस्त्रदानं पुष्पदानं
गन्धदानं विलेपनदानं माल्यदानं । शयनदानमावासदानमपाश्रयदानं प्रदीपदानं च । ग्ला-
नप्रत्ययभैषज्य [19 a]परिष्कारान् बोधिसत्त्वो ऽनुप्रयच्छन् याचन् नानाभाजनानि विवि-
धसंभाराण्यनेककांस्यपात्रीरुपमेयसंभारोपचिता । क्षिप्यमुवर्णाद्व्यचूर्णपरिपूर्णास्तानि
बुद्धेभ्यो भगवद्भ्यो ददानो ऽचित्यदक्षिणीयाधिनुक्तचेता बोधिसत्त्वस्त्वेभ्यो वा ददानः । 15
कल्याणमित्रमुदुर्लभचित्तोत्पादेन आर्पसंघाय वा ददानः । बुद्धशासनोपस्तम्भाय पुद्गलाय
वा ददानः । श्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यो वार्यगुणसुप्रसन्नचित्ततया मातापितृभ्यां ददानो । गुरु-
श्रुश्रुपोपस्थानचित्ततया आचार्यगुरुदक्षिणीयेभ्यो वा ददानस्तत्र तत्र गुरुसंभाराववादिशि-
क्षणाप्रयुक्तः । अन्न⁽²⁾न्नसं वा कृपणवनीपकयाचनकेभ्यो ददानः । सर्वसत्त्वाप्रतिकृतचतु-
र्भेत्रीपरिभावितचित्ततया । पेयालं ॥

20

इति हि बोधिसत्त्वो कस्त्यान्नानेया⁽⁸⁾न् ददानः सप्ताङ्गमुप्रतिष्ठितान् । षष्टिका-

1) New form: *Caturdīcam* (indecl.) in lexx. cf. Pali *catuddisa*.

2) अन्न^० MS.

3) See p. 26, note 3. For the order of members in the compound see B. & R.
s. v. आन्नानिय.

पनान् ⁽¹⁾ षड्विंशोपेतान् पद्मवर्णान् मुखविशुद्धान् सुवर्णालङ्कारान् हेमजालप्रतिच्छन्नश-
 रीरान् नानारत्नविचित्रालङ्कारजालशुण्डप्रतिष्ठव्यूकान् सुवर्णकल्याणान् कल्याण-
 [चारु]दर्शनान् । अल्लासयोगजनसङ्कल्पगमनोपचारान् अश्वाजानेयान्वा ⁽²⁾ दानः । सुखत्रा-
 क्तसुखशरीरोपेताननुजवसंपन्नाश्चतुर्दिग्गमनाहारजवोपेतानारोक्तसंपन्नान् दिव्यकल्या-
 5 णचारुसदृशसर्वविभूषणोपेतान् । स तान् दानः परित्यजन् गौरवेण गुरुजनेभ्यः
 कल्याणमित्रमातापितृभ्यः कृपावनोपक्रयाचनेभ्यः सर्वजगत्प्रतिग्राहकभ्यो मुक्तचि-
 त्तया ददानो । नागृहीतचित्ततयोवृमन्नन्महाकरुणापरिस्पृष्टेन सत्तानेन महात्याग-
 परिमाणब्रह्मो[19 b]धिस्तत्रगुणेषु प्रतिपद्यमानो ऽभिज्ञातबोधिसत्त्वाध्याशयान् परिशोधय-
 मानो यावदिति हि बोधिसत्त्व आसनदानं दानः परित्यजन् राजभद्रासनानि वैडूर्यपाद-
 10 कानि सिद्धप्रतिष्ठितानि सुवर्णसूत्ररत्नजालवितानान्यनेकचोवरस्पर्शोपेतप्रज्ञप्तानि स-
 र्वसारगन्धवासितोपचाराणि, विचित्रमणिराजसमुच्छ्रितध्वजान्यनेकरत्नकोटोनियुतशतस-
 ङ्कजालङ्कारव्यूकानि हेमजालवितानविततानि सुवर्णकिङ्किणीजालसंघटितमनोज्ञनादिन-
 धोषशब्दानि महात्यासनान्यभ्युक्तो[द्विद्ध]चतुर्दर्शनान्येकहस्त्रमहापृथिव्यनुशासननिप-
 दनाभिषिक्तानि । सर्वराज्यैश्चर्याधिपतेयनिपतनिपद्याप्रतिष्ठतचक्रशासनानुशासनसर्व-
 15 राजाधिपतेये प्रवर्तते ⁽⁶⁾ । एवं यावदिति हि बोधिसत्त्वः कृत्राणि दानः परित्यजन्महा-
 रत्नव्यूकप्रतिमण्डितानि रत्नदण्डानि किङ्किणीजालसंघटनानि । रत्नसूत्रकर्णिकाण्डाव-

1) MS. षड्विंशोपेतान् I have supposed a neuter *gantra*, a by-form of *gantri* (cf. *Buddhacarita* II, 12—a similar passage to this. See Cowell's preface, p. XV).

2) MS. *acvāyāneyamā* (last letters indistinct); see p. 26, note 3 above.

3) «With no niggardliness of mind». See R. Morris in *Academy*, 25 Feb. 1888.

4) These two letter-groups are quite uncertain. A marginal note has: उच्छ्रित
 ऊर्ध्वद्विष्टदृश्य.

5) *Adhipateya*, a Palicism not hitherto noted in Sanskrit; *niyata* (if the reading be correct) apparently = «regularly enjoined for».

6) The sentence, if the reading be right must apparently be parenthetical: «(and he, sc. the recipient of these gifts, flourishes in sovereignty)».

लीचिनामित्तवैरूपमणिहाराभिप्रलम्बितानि नन्दीघोषमनोज्ञशब्दोपचाराणि हेमजा-
लाभ्यत्तरविशुद्धकदनानि रत्नशलाकालंकारगतसदृशविततानि रत्नकोपसन्धारितान्य-
गुह्यचन्दनान्येकासारवर्गन्धकोटोन्मिषुतगतसदृशविधूपितवासितोपचाराणि जाम्बुनदप्र-
भास्वरशुद्धानि । तादृशानां कृत्राणामनेककोटोन्मिषुतगतसदृशलंकाराणां तदतिरिक्ता-
नि चासंख्येयकोटोन्मिषुतगतसदृशलंकाराण्यनपेक्षितो ददानः परित्यजन्नवसृजन्ननु- 5
प्रयच्छन्संमुखीभूतेभ्यो वा सत्वसारेभ्यो निर्वृतानां वा⁽¹⁾ तथागतानां चैत्यालंकाराय । धर्मप-
र्येष्टये बोधिसत्वकल्याणमित्रे[20 a]भ्यो बाभिजातबोधिसत्वधर्मभाणकेभ्यो वा माता-
पितृभ्यां वा संपरत्ने वा सर्वबुद्धशासने वा यावत्सर्वप्रतिप्रादुक्तेभ्यः स एवं तत्कुशलमूलं
परिणामयति ॥

यथा तावत्प्रथमायामेव परिणामनायां सर्वकुशलमूलप्रस्तावेपदिष्टं । एवं प्रणिधा- 10
नमुत्पादयति । कथमेतानि कुशलमूलानि सर्वत्रगडुपत्रोव्यान्युपकारिभूतानि भवेयुर्विशु-
द्धधर्मपर्यवसानानि येन सर्वसत्त्वानमेतैः कुशलमूलैर्नरकापायप्रतिप्रसन्नब्धिर्भवति । तैर्यग्यो-
निक्रियामलौकिकाद्दुःखस्कन्धान्निवर्तयेयुः । स तानि कुशलमूलानि परिणामयन्नेवं
तत्कुशलमूलं परिणामयति । अनेनाहं कुशलमूलेन सर्वसत्त्वानां नयनं भवेयं सर्वदुःखस्क-
न्धविनिवर्तनाय । सर्वसत्त्वानां त्राणं भवेयं सर्वक्षेत्रपरिमोचनतया । सर्वसत्त्वानां शरणं भवेयं 15
सर्वभयार्तणतया । सर्वसत्त्वानां गतिर्भवेयम् सर्वभूयन्नुगमनतया । सर्वसत्त्वानां परायणं
भवेयमत्यन्तयोगक्षेमप्रतिलम्बतया । सर्वसत्त्वानां आलोको भवेयं वित्तिमिरञ्जानसंद-
र्शनतया । सर्वसत्त्वानां उत्क्रा भवेयमविद्यातमोऽन्धकारविनिवर्तनतया । सर्वस-
त्त्वानां प्रद्योतो भवेयमत्यन्तविशुद्धिप्रतिष्ठापनतया । सर्वसत्त्वानां नायको भवेयम-
चित्त्यधर्मनयावतारणतया । सर्वसत्त्वानां परिणायको भवेयमनावरणज्ञानस्कन्धोपन- 20
यनतया । पेयालं ॥ तच्चाध्याशयतः परिणामयति न वचनमात्रेण । तच्चोदय-
चित्तः परिणामयति । क्लृष्टचित्तः परिणामयति । प्रसन्नचित्तः परिणामयति । प्रमु-

1) = Pali *nibbata*.2) Cf. the name of a Bodhisattva quoted in B. and R. from *Daśabhūmīśvara*:
Anūvaranajūānaviçuddhagarbha.

- दितचित्तः स्निग्धचित्तः परिणामयति । मैत्रचित्तः प्रेम[20 b]चित्तः अनुग्रहचित्तो हितचित्तः
 सुखचित्तः परिणामयति । तच्चैवं परिणामयति । इदं मम कुशलमूलं सर्वसत्त्वानां गतिविशुद्धये
 संवर्तेत । उपपत्तिविशुद्धये संवर्तेत । पुण्यमाकात्म्यविशुद्धये संवर्तेत । अनभिभूततायां सं-
 वर्तेत । अपर्यादानतायां संवर्तेत । डुरासदचित्ततायां संवर्तेत । स्मृत्यप्रमोषतायां⁽¹⁾ संवर्तेत ।
 5 गतिमतिविनिश्चयतायां संवर्तेत । बुद्ध्यप्रमाणातायां संवर्तेत । कायकर्ममनस्कर्मसर्वगुणा-
 लंकारपरिपूर्णा संवर्तेत⁽²⁾ ॥ अनेन मे कुशलमूलेन ते सर्वसत्त्वाः सर्वबुद्धानारागयेयुरारामपि⁽³⁾
 च मा विरागयेयुः⁽⁴⁾ । तेषु च बुद्धेषु भगवत्सु प्रसादमेव प्रतिलभेरन् । तेषां च तथागताना-
 मर्कतां सम्यक्संबुद्धानामतिके धर्मदेशनां शृणुयुः । श्रुत्वा च सर्वा विमतीर्विनिवर्तयेयुः ।
 यथाश्रुते⁽⁵⁾ च संधारयेयुः । सन्धारयन्तश्च प्रतिपत्त्या संपादयेयुः⁽⁶⁾ । तांश्च तथागतानाराधयेयुः ।
 10 चित्तकर्मण्यतां च प्रतिलभेरन् । अनवद्यानि कर्माणि समुदानयेयुः । मरुत्सु च कुशलमूले-
 खात्मानं प्रतिष्ठापयेयुरत्यस्तं च दारिद्र्यं विनिवर्तयेयुः सप्त धनप्रतिलम्भांश्च परिपूरयेयुः
 सर्वबुद्धानां चानुशिक्षयेयुः कल्याणेन्द्रियप्रतिलम्भं चाधिगच्छेयुः । उदाराधिमुक्तिसमतां च
 परिनिष्पादयेयुः । सर्वज्ञाने चावकाशं प्रतिलभेरन् । अप्रतिकृतचक्षुष्मतां⁽⁷⁾ च सर्वज्ञगत्यु-
 त्पादयेयुः⁽⁸⁾ । लक्षणालंकृततां च कायप्रतिपूरं प्रतिलभेरन् । सर्वगुणालङ्कारं च वाक्यवि-
 15 शुद्धिं परि[21 a]गृह्णीयुः । संवृतेन्द्रियतां दण्डवलप्रयुक्तां चित्तकल्यतां समुदानयेयुः । अनि-

1) Compare *mushitacruti* at F. 58 a. *infra* and M. Vyntp. there cited; also *asampramoshacārīṇo* at 23 b. *infra* and Pali forms quoted by R. Morris in *Academy*, 25 Feb 1888.

2) The scribe here adds a figure noting that these ejaculations are ten in number.

3) 4) Words peculiar to Buddhist Sanskrit from which other curious forms are quoted in *Divyāvad.*; v. index.

5) The text of the MS. has *yathārutam*, but a marginal note doubtless referring to this, has *grutā* (sic).

6) Here the scribe adds «5»; compare note (2).

7) नूनताच्च MS.

8) «10» added: see note (2) above.

श्रितविहारातां च परिपूरयेयुः । येन च सुखोपधानेन सर्वबुद्धाः संमन्वागतास्तत्सुखोपधान-
प्रतिलब्धाः सर्वसत्त्वा भवेयुरिति ॥ यथा पृष्ठी परिणामनोक्तेन विधिना परिणामयति ।
सर्वसत्त्वा 'ज्ञानाकाराद्रवस्तु असङ्गप्रयुक्तचेतसः ' आकारप्रज्ञातापिनो⁽¹⁾ ऽनध्यवसिताकाराः
प्रोतिभक्तानिरामियाकारा यावत् कामतृष्णाविनिवर्तकाः । सर्वसत्त्वाः धर्मरसमेधप्रव-
र्षका भवन्तु ' अनुत्तरधर्मरतिप्रोणितासत्तानाः । सर्वसत्त्वाः सर्वरसाग्रजिह्वा⁽²⁾ भवन्तु 6
रसनिमिता ग्रहोत्तारः सर्वबुद्धधर्मचित्तनप्रयुक्ताः अविपन्नयाना अग्रयाना उत्तमयानाः
शोघयाना मद्यायानाः । सर्वसत्त्वा अनुत्तरदर्शना भवन्तु बुद्धप्रोतिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्व-
कल्याणागिन्द्रदर्शनानुपकृतसत्ताना भवन्तु । सर्वसत्त्वा अग्रद्वैपश्यराजोपदर्शना भवन्तु । सर्व-
सत्त्वाः क्लेशत्रिपविनिवर्तकाः ' सर्वसत्त्वा आदित्यमण्डलोद्गतदर्शना भवन्तु सर्वसत्त्वतम-
स्तिनिर्पटलविधमनत्वात् ॥⁽⁴⁾

10

एवमात्मानमुपनिधाय स्वभावनानुग्रह्येन पठितव्यं । सर्वसत्त्वानामभिरुचिदर्शन-
तायां परिणामयामि ' सौमनस्यदर्शनतायां कल्याणदर्शनतायां परिणामयामि ' अभि-
लषितदर्शनतायां प्रकर्षितदर्शनतायां दोर्मनस्यादर्शनतायां बुद्धदर्शनोपेतायां परिणा-
मयामि ॥

सर्वसत्त्वाः शीलगन्धोपेना भवत्स्वनाच्छेद्यशोला बोधिसत्त्वपारमिताशोला[21 b]: ॥ 15
सर्वसत्त्वा दानत्रासिता भवन्तु सर्वत्यागपरित्यागिनः । सर्वसत्त्वा क्षात्रिवासिता भवन्तु अ-
नोभ्यचेतनाप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा वीर्यवासिता भवन्तु महावीर्ययानसन्नद्धाः । सर्वसत्त्वा
ध्यानवासिता भवन्तु प्रत्युत्पन्नबुद्धसंमुखीभावस्थिताः समाधिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा बो-
धिसत्त्वपरिणामनावासिता भवन्तु सर्वसत्त्वाः सर्वशुक्लाधर्मवासिता भवन्तु सर्वाकुशलधर्मप्र-
क्षोणाः । सर्वसत्त्वा दिव्यजयनप्रतिलब्धा भवन्तु महाज्ञानाधिगमाय । सर्वसत्त्वा आर्यशयन- 20

1) MS *o* *vinno*. *Ātāpi* «zealous» cf. Divy. index, or read *tāyino*; cf., Morris, R. J. P. T. S. 1891—3, p. 54

2) MS apparently *o* *pramāda*.

3) So a *secunda manu*; originally *o* *odanagata*°.

4) Böhrling, W.K.F. quotes *Lalitavistara* 36. 6.

सर्वसत्ताः सुखगमनगुप्ता भवन्तु सर्वबोधिसत्त्वचर्यानुप्रवेणिनः । अनेन कुशलगूलेन सर्वस-
त्ताः कल्याणमित्रात्यागचित्तानुत्सृष्टा भवन्तु कृतज्ञाः कृतानुपालनतया । सर्वसत्ताः क-
ल्याणमित्रैः सहैकार्था भवन्तु सभागकुशलगूलसंप्रदूषणतया । सर्वसत्ताः कल्याणाशया भवन्तु
कल्याणमित्रसंवसनसंपदविहाराधुधन्वनतया । सर्वसत्ताः कल्याणमित्रकुशलगूलार्कवि-
पाकविशुद्धा भवन्वेकप्रणिधानाः । सर्वसत्ता गद्यायानाभिर्ज्ञाः सं[22b]प्रस्थिता भवन्त्ववि- 6
ष्कम्भितयानसर्वज्ञतापर्यवसानाः । सर्वसत्ताः प्रच्छादितकुशलगूला भवन्तु सर्वबुद्धावस्था-
गोपनप्रतिलब्धाः । सर्वसत्ता गुणज्ञानाभिच्छादिता भवन्तु सर्वलोकोपल्लेगव्याप्यवृत्ताः ।
सर्वसत्ता अचिन्नावित्तिसंशुक्ताधर्माणो भवन्त्वविप्रबुद्धधर्मप्रवाहाः । सर्वसत्ताप्रकृत्रभूता
भवन्तु दृग्वलवितानान्विताः । सर्वसत्ता अत्यन्तबोद्ध्यासनप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसत्ता⁽²⁾बुद्ध-
विक्रासिर्निर्वासानप्रतिलब्धा भवन्तु सर्वत्रगद्वलोकनोया इति ॥ 10

आर्यगगनगञ्जसूत्रे ऽप्याह । मा भूत्तन्मम कुशलगूलं धर्मज्ञानकौशल्यं वा यत्र सर्वस-
त्त्वोपनीव्यं स्यादिति ॥

अतोतानागतशुभोत्सर्गस्त्वार्यालप्यमतिमूत्रे ऽभिहितः । कुशलानां च चित्तचेतसिका-
नानामनुस्मृतिरनुस्मृत्य च बोधिपरिणामना । इदमतोतकौशल्यं । यो ऽनागतानां कुशलगू-
लानां निध्यसिबोधैर्गुह्यो⁽⁴⁾र्कसमन्वाहारः । ये मे उत्पत्स्यन्ते कुशलाश्रितोत्पादा- 15
स्ताननुत्तरायां सम्यक्संबोधी परिणामिष्यामीति इदमनागतकौशल्यं ॥ तदेवं चेतसिके-

1) The last letters have partly fallen away but my reading is confirmed by the Tib *ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་གཞུང་པ་*.

2) The leaf is here much broken. The Tib. (26 b—27 a) has *སངས་རྒྱུ་རྒྱུ་*
པར་རྒྱུ་པའི་སྐྱོད་ཀྱི་གཞུང་པ་.

3) Cf. G.-g.-pariprecha in K.F. 252, also M. Vyntp LXV. 11.

4) Böhrling (W.K.F. VII. 352) suggests for *nidhyapiti* (quoting M. Vyntp. 245. 1053). «*etwa* Nachdenken, philosophische Betrachtung». The Tib. (27 a. 3) has *ངེས་པར་སེམས་ཤིང་*.

5) New as a noun; vb. *āmukhi-jr* in Lalitavistara p. 218. 17 and Divy.

नाभ्यासेन सर्वत्यागाधिमुक्तिं परिपूर्णे त्यागचित्तवेगापन्नेन कायप्रयोगेणोत्सृष्टसर्वपरिग्र-
हः । सर्वपरिग्रहमूलाद्रवदुष्खादिमुक्तो मुक्त इत्युच्यते । अनुत्तरांश्चाप्रमेयासंबन्धेयान् क-
ल्पान् नानाकारानन्तान् लौकिकलोकोत्तरान् सुखसंपत्प्रवर्णाननुभवति । तेन चात्मभावा-
दना वडिषामिषेणैव स्वयमनभिगतोपभोगेनाप्याकृष्य परानपि तारयति ॥ अत एवो-

५ [23 a] उक्तं रत्नमेघे । दानं हि बोधिसत्वस्य बोधिरिति ॥

॥ शिक्षासमुच्चये दानपारमिता प्रथमः परिच्छेदः ॥

II.

10 शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

एवमेवानात्मभावादीनामुत्सृष्टानामपि रक्षा कार्या । कुतो । यस्मात् ॥ परिभोगाय
सत्त्वा नामात्मभावादि दीयते । अरक्षिते कुतो भोगः । किं दत्तं यत्र भुज्यते ॥ तस्मात्सत्त्वो-
पभोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ॥ उक्तं हि बोधिसत्वप्राप्तिमोक्षे । परं शारिपुत्र रक्षिष्या-
मीत्यात्मा रक्षितव्यः । एवंद्वयया शारिपुत्र हितैषि⁽¹⁾कृतया समन्वागतो बोधिसत्वो जी-

15 वितहेतोरपि पापं कर्म न करोतीति ॥

वोरदत्तपरिपृच्छायामप्याह । शकटमिव भारोद्धृत्नार्थं केवलं धर्मबुद्धिना वाढ्य-
मिति । तथा ऽक्षयमतिमूत्रे ऽपि । कायदुष्खतया च न परिखिद्यते सत्त्वावेक्षितयेति ॥

तच्चात्मभावादिकं कथं पालयेत् । कल्याणमित्रानुत्सर्जनात् । यथोक्तमार्गगण्ड-
व्यूहे⁽⁴⁾ आर्यश्रीसंभवेन ॥ कल्याणमित्रसन्धारिताः कुलपुत्र बोधिसत्त्वा न पतन्ति दुर्गति-

1) This syllable, which would give a form explicable but not found, is possibly an addition to the MS.

2) M. Vyutp. LXV. 88. Viradattagrāhapatipariprechā; cf. Nanjio 23 (28) and K.F. 216.

3) For the form see Divy. 258.10.

4) With the text of the subjoined extract I have collated R. As. Lond. MS. Hodgson № 2. (called «H» below) f. 258. a sub fin.

पु । कल्याणमित्रसमन्वाद्धतानातिक्रामन्ति बोधिसत्त्वशिक्षां । कल्याणमित्रप्रतिक्त्वा ग्र-
 भ्युद्धता⁽¹⁾ भवन्ति लोकात् कल्याणमित्रपर्युपासिता⁽²⁾ बोधिसत्त्वा ग्रसंप्रमोयचारिणो भवन्ति
 सर्वबोधिसत्त्वचर्याम् । कल्याणमित्रपरिगृहीताः बोधिसत्त्वा दुर्दर्षा भवन्ति कर्मक्षेत्रैः ।
 सम्बोधकाः कल्याणमित्रा यकारणोयानां सन्निवारकाः प्रमादस्थानात् । निष्कासयितारः⁽¹⁾
 संसारपुरात् । तस्मात्तर्हि⁽⁶⁾ कुलपुत्रा एवं मनसिचारात्⁽⁶⁾ प्रतिप्रश्नव्येन⁽⁷⁾ कल्याणमित्रा- 5
 एयुपसं⁽⁸⁾ 23 b] क्रामितव्यानि । पृथिवीसमचित्तेन सर्वभारवहनापरिगमनतया वज्रसमचित्ते-
 नाभेद्याश्रयतया । चक्रवाटसमचित्तेन सर्वदुष्खासंप्रवेधनतया । लोकादासमचित्तेन सर्वक-
 र्मसमादानागुप्सनतया । रजोक्षणासमचित्तेन मानातिमानविचर्जनतया । यानसमचित्तेन
 गुरुभारनिर्वहनतया । श्वसमचित्तेनाक्रुध्यनतया । नौसमचित्तेन गमनगमनापरित्र-

1) Doubtless = «gone forth from»; cf. Childers p. 613.

2) For the form see Divyāv. Ind.; for the meaning, note to translation.

3) For the form cf. p. 30 supra, note (1).

4) *Sambodhanāni* (neut.) H. *saṅcodanāṇi* our MS

5) This occurs in II at f 251 b. 3 sqq.

6) So rightly II; our MS. °rā.

7) H. inserts *te*.

8) ... (8) These syllables supplied from II.

9) H. reads clearly °*nūparinamanatayā* (°रिन°) which gives good sense. Our MS. however shows the same form °*paritasyanatayā* that has been noted on p 25.7 above and also occurs a few lines below; a derivative of *tras* is of course possible, though less probable, here. The Tib. (28. a. 1) has མི་སྒྲིབ་ «not-changing place» (Jäschke p. 25).

10) *rajraṇḍa*. H

11) A «Policism» for व्ययः. Cf. *Milindapañho* p. 386.2 *pabbato... asampavēdhā*.

12) *Samā... yugupsanatayā* (three aksharas lost) A.; *samāḍānaghanatayā* H. Our reading is confirmed by the Tib. མི་སྒྲིབ་པ་ (28. b. 2). The meaning of *loka-dāsa* (ལོ་ཤྲི་བ་པ་) is rather to be sought in the *kammakara* of Mil.-P. 379 than in the similar Tibetan phrase cited by Jäschke, Dict., 45 a. 3.

13) *रजोपट्ट* H. «Besen» (Böhtl. 2) but ཐུག་རྩ་བ་ «the act of sweeping» Tib., 28. a. 2 fin

- स्यनतया । सुपुत्रसदृशेन कल्याणमित्रमुखवीक्षणतया । आत्मनि च ते कुलपुत्रातुरसंज्ञो-
 त्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु च वैद्यसंज्ञा । अनुशासनीषु भैषज्यसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु व्या-
 धिनिर्घातनसंज्ञा । आत्मनि च ते कुलपुत्र भीरुसंज्ञोत्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु प्रूरसं-
 ज्ञा । अनुशासनीषु प्रक्षरसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु शत्रुनिर्घातनसंज्ञा ॥ अत्रैव वाचनोपासिका-
 5 विमोक्षे वर्णितं । कल्याणमित्रानुशासनीप्रतिपन्नस्य कुलपुत्र बोधिसत्वस्य बुद्धा भगवतो
 ऽभिराद्धचित्ता भवन्ति । कल्याणमित्रवचनाविलोमस्थापिनो बोधिसत्वस्य सर्वज्ञता ऽसन्नी-
 भवति । कल्याणमित्रवचनाविचिकित्सकस्यासन्नीभवति कल्याणमित्राणि । कल्याणमि-
 त्रमनसिकाराविरहितस्य सर्वार्था अभिमुखा भवन्तीति । अत एवार्पसुधनः सारध्वजस्य
 भित्तोः पादौ शिरसाभिवन्द्यानेत्रशतसहस्रकृतः प्रदक्षिणीकृत्य सारध्वजं भिक्षुमवलोक्य
 10 प्रणिपत्य पुनः पुनरवलोक्यन्नियतं प्रणिपत्य [24 a] नमस्त्यन्वनमन्मनसि कुर्वन् चित्त-
 यन् भावयन् परिभावयन्नुदानमुदानयन् क्लृप्तं कुर्वन् । गुणानभिमुखीकुर्वन्निगमयन्त्रं स-
 त्तनुस्मरन् दृढीकुर्वन्नविजृम्भनसागमयन्नुपनिवध्नन् प्रणिधिं समवसरन् दर्शनमभिल-
 यन् स्वरनिमित्तमुद्गृह्ण्यवतस्यात्तिकात्प्रक्रातः । तथा कल्याणमित्रागतां सर्वज्ञतां संप-
 श्यन्नमुमुक्षो रुदन् पावन्मेघस्य इमित्तस्यात्तिकात्प्रक्रातः ॥
 15 बोधिसत्त्वप्रतिमोक्षे ऽप्युक्तं । इह जारिपुत्र बोधिसत्त्वो धर्मकामतया नास्ति तल्लोकि

1) Both MSS. here read *°nāparitasya°*; my conjecture, however, appears to be substantiated not only by 17. b. above, but also by the sense and language of the third simile of the ship in Milindapañho 376—7 (= II. p. 297 Rhys Davids), where the *terrors* of the sea are dwelt-on. The Tib. has མི་སྒྲི་ཤ་ «not weary».

2) *°khodāḥsh°* H.

3) This fem. form (not in lexx.) is supported here and just below by H.

4) Sc. *Gaṇḍavyūha-sūtre*; but I have not succeeded in verifying this extract in the text of that work. Compare however Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91.

5) Our MS. is not clear here. The word may be read *Dramiḍasya*, a form supported by the *Gaṇḍavyūha*, MS. («H») at f. 41 a. 3. Rāj. Mitra op. cit. p. 91 speaks of «Dravidian named Meghan»; and this is probably right, though the Vyutpatti (cited by B.R.) gives *Dramita* or *Dramiṭa* as *nomen proprium*.

रत्नं यन्न परित्यजति । नास्ति तत्कागोपस्थानं यन्न करोति । नास्ति तज्जङ्घाप्रेषणं यन्नो-
त्सहते । नास्ति तद्वाक्कर्म यन्नोत्सहते आचार्योपाध्यायगौरवतया ॥ पेयालं ॥ तत्कस्य
हेतोः । बन्धच्छेदगैष धर्मः संवर्तते । ज्ञातित्राद्याधिर्मरणाशोकपरिदेवदुष्खदौर्गन्धस्य-
च्छेदगैष धर्मः संवर्तते इति रत्नचित्तमुत्पाद्य भेषज्यचित्तमुत्पाद्य । सर्वसत्त्वानां ग्लान्य-
व्युपशान्तगैष धर्मः संवर्तते इति । एष्टव्यश्राव्याभिः सर्वसत्त्वानां ग्लान्यव्युपशान्तगैषवृत्तयो ६
धर्म इति ॥

उपदत्तपरिपृच्छायागप्युक्तं । सचेत्पुनर्गृह्यते पाठस्याध्यायार्थिको बोधिसत्त्वः कस्य-
चिदस्त्रिकाञ्चतुष्पादिकां गाथां शृणुयादुद्दिष्टेद्वा उद्गच्छेत्पादानशोलनात्तिर्वीर्यध्यानप्रज्ञा-
संप्रयुक्तां बोधिसत्त्वसंभारोपचयं वा तेन तस्मिन्नाचार्ये धर्मगौरवं करणीयं यावाद्दर्शनमप-
द्व्यञ्ज[न --] [24 b] गार्थोद्दिष्टः । यदि तावत् एवं कल्प्यास्तस्याचार्यस्योपस्थानपरिचर्या 10
कुर्यादगठतया सर्वलाभनत्कारपूर्वतया । अद्यापि गृह्यते न प्रतिपूरितनाचार्यस्याचार्यगौरवं
भवति । काः पुनर्वादो धर्म[गौरवं] ⁽¹⁾ ॥

प्रज्ञापारगितायामष्टसहस्रिकायामप्युक्तं ⁽²⁾ । कल्याणानिन्त्रेषु च तया कुलपुत्र तीव्रं गौ-
रवमुत्पादयितव्यं । प्रेम च करणीयं । यद्य खलु सदाप्रहृदितो बोधिसत्त्वो गृह्यसत्त्व एवं-
पैर्गुणैर्गौरवमनसिकारैर्गच्छन्नुर्व्विणान्यतमनगरमनुप्राप्तस् । तत्र तस्याक्षरायणमध्यग- 15
तस्यैतदभूत् । पञ्चदशममात्मभावं विक्रोगानेन मूल्येन धर्मोद्धतस्य बोधिसत्त्वस्य गृह्य-
सत्त्वस्य सत्कारं कुर्या । दीर्घरात्रं हि गमात्मभावसहस्राणि भद्रानि क्षीणानि विक्रीतानि
पुनरपरिनापो संसारे उपरिमाणानि ⁽³⁾ यानि यया कामहेतोः कामनिदानमनुभूतानि न पुनरे-
वंद्वेषाणां धर्माणां कृतेन ⁽⁴⁾ एवंद्वेषाणां वा सत्त्वानां सत्काराय ॥ यद्य खलु सदाप्रहृदितो बो-

1) These syllables or something like them may be supplied to fill the lacuna from the Tib. (29. a. 5): ལོས་ཀྱི་གུས་པ་ལྟ་ཅི་སྟེས་ཤེས་གསུངས་

2) See Ashṭ.-Pāramitā, Ch. XXX, pp. 495, sqq

3) च निर्यदुःखानि Ashṭ. P. text.

4) कृतस text.

धिसत्त्वो म्हासत्त्वो ऽत्तरायणामध्यगतः शब्दमुदीरयामास⁽¹⁾ घोषमनुश्रावयामास⁽²⁾ । कः पुरुषे-
 णार्थिकः कः पुरुषेणार्थिक इति पेयालं⁽³⁾ । अथ खलु मारः पापीयान् ब्राह्मणगृह्यतिक्तां-
 स्तथा समुपस्थापयामास यथा तं घोषं नाश्रीषुः⁽⁴⁾ । यदात्मनः क्रायकं न लभते तदैकासं
 गत्वा प्रारोदीदश्रूणि च प्रावर्त्तयेदेवं चावद्द्⁽⁵⁾ । अहो यतास्माकं दुर्लभा लाभा ये वयमात्मभाव-
 5 स्यापि क्रेतारं न लभामहे । अथ खलु शक्रो दे[25 a]वानामिन्द्रो माणवकद्वयेण यावत्स-
 दाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं म्हासत्त्वमेतद्वोचत् । किं त्वं कुलपुत्र दोनमना उत्कापिठतमानसो
 ऽश्रूणि प्रवर्त्तयमानः स्थितः ॥ सदाप्ररुदित एवमाह । अहं माणवक धर्मकामतया इमना-
 त्मभावं विक्रोय धर्मपूजां कर्तुंकामः सो ऽहमस्य क्रायकं न लभे । पेयालं⁽⁶⁾ ॥ अथ खलु स
 माणवकः सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं म्हासत्त्वमेतद्वोचत् । न मम कुलपुत्र पुरुषेण कृत्यमपि
 10 तु खलु पुनः पितुर्मे यत्नो यष्टव्यः । तत्र मे पुरुषस्य हृदयेन कृत्यं लोकि तेन चास्थिमज्जया
 च । तदास्यसि त्वं क्रयेण⁽⁷⁾ ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितस्यैतदभूत् । लाभा मे सुलब्धाः परिनिष्यन्नं
 चात्मानं जीने प्रज्ञापारमितोपायकोशस्थेषु । यन्मयात्मनः क्रायको लब्धो हृदयस्य रुधिरस्य
 चास्थिमज्जायाश्च ॥ स हृष्टचित्तः कल्यचित्तः प्रमुदितचित्तस्तं माणवकमेतद्वोचत् । दा-
 स्यामि माणवक येन ते इत आत्मभावादर्थः । यावत्सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो म्हासत्त्वस्ती-
 15 ष्णं शस्त्रं गृह्येता दक्षिणं बाहुं विद्धा लोकि तं [निस्त्रायति स्म] दक्षिणं चोक्तं विद्धा निर्मासं
 च कृत्वास्थि भेतुं कुञ्जमूलमुपसंक्रामति ॥

1) अनुश्रावयामास ... उदीरयति स्म text.

2) The omitted words are: कः पुरुषं क्रेतुमिच्छतीति and a paragraph giving the resolution of Māra..

3) प्रत्युप° some MSS. of the *Aṣṭasāhasrikā*.

4) A few unimportant words of the *Aṣṭasāhasrikā* text are here omitted by our author.

5) Hitherto only in lexx. But *krāyika* occurs in the *Divyāvadāna*.

6) 8 lines omitted of the text (p. 497).

7) So the printed text; our MS. has दास्यस्य तत्क्रयेण.

8) *Parinishp.* is a new compound, doubtless intens. of निष्य°; the text has आत्मभावं.

9) Supplied from *Aṣṭasāhasrikā* text.

यद्य खल्वन्यतरा श्रेष्ठिदारिकोपरिप्रासादतलगताद्वाक्षीत् सदाप्ररुदितं बोधि-
सत्त्वं यावत्सा श्रेष्ठिदारिका येन सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रम्येतद्वोचन् । किं नु
खलु त्वं कुलपुत्रैर्वंद्यपागात्मनः कारणां कारयसीति । यावत्तना दारिका पूजाप्रयोजनं
श्रुत्वा पुनराह । का पुनः⁽¹⁾ ॥ २३ ॥ स्ते कुलपुत्र ततो गुणानातिर्निष्पत्स्यते । स तमेतद्वोचन् ।
स दारिके कुलपुत्रो मम प्रज्ञापारमितानुपायकौशल्यं चोपदेक्ष्यति । तत्र वयं शित्तिप्याग- ६
स्तत्र वयं शित्तमाणाः सर्वसत्त्वानां प्रतिशरणं भविष्यामः । पेयो⁽²⁾ ॥ यद्य खलु सा श्रेष्ठिदा-
रिका सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वमेतद्वोचत् । आश्चर्यं कुलपुत्र । यावदुदाराः प्रणीताश्चामी
तथा धर्माः परिकीर्त्तिताः । एकैकस्यापि⁽³⁾ कुलपुत्रैर्वंद्यस्य धर्मस्यार्थाय गङ्गानदीवालीको-
पमानपि कल्पपनिवृत्तात्मभावाः परित्यक्तव्या भवेयुः । तत्रोदाराः प्रणीताश्चामी तथा धर्माः
परिकीर्त्तिताः⁽⁴⁾ । अपि तु खलु कुलपुत्र येन येन कृत्यं तत्ते दास्यामि सुवर्णं वा नर्णं वा मुक्तां 10
वा वैडूर्यं वा⁽⁵⁾ यावद्येन त्वं तं धर्मोद्धतं बोधिसत्त्वं सत्कारिष्यसि । यात्रद्विस्तेरेण तथा दारिकया
पञ्चशतपरिवारया सार्द्धं तस्य धर्मोद्धनस्य संकगणं कर्तव्यं ॥

अथ खलु धर्मोद्धतो बोधिसत्त्वो नृकामतः उत्थायामनात्स्वकं गृहं प्राविशत्⁽⁶⁾ । यावत्स-
प्त वर्षाण्येकसमाधिसमापन्न एवाभूत् । सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो नृकामतः मत्त वर्षाणि न
कामचित्तर्कमुत्पादयामास । न व्यापादवितर्कं न विर्हिंमावितर्कमुत्पादयामास । न रसगु- 15

1) The Ashṭasāhasrikā text gives his explanation verbatim.

2) °प्यामहे text.

3) For the passage omitted by our author see Ashṭasāhasrikā p 499, ll 1—10.

4) This word is omitted in the MS here and below, line 9.

5) तावत् added in A.-P. text.

6) प्रागेव वङ्गनामर्थाय A.-P. text.

7) यथा मम रोचते A.-P. text.

8) The enumeration is much longer in the A.-P. text: see p 500.

9) See Ashṭasāhasrikā Ch. 31, p. 520, a considerable passage being passed over by our author.

10) This clause gives the substance of a passage occurring at p. 520 (fin.) of the printed text.

(1) द्विमुत्पादयामासान्यत्र (2) कदा नाम धर्मोद्भूतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो व्युत्थास्यति । यद्वयं (3) धर्मोद्भूतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मासनं प्रज्ञापयिष्यामो यत्रासौ कुलपुत्रो निषद्य धर्मं देशयिष्यति तं च पृथिवीप्रदेशं सिक्तं संमृष्टं च करिष्यामो नानापुष्पाभिकीर्णं [इति चित्तयामास] (4) ॥ तान्यपि श्रेष्ठिदारिका प्रमुखाणि पञ्चदारिकाशतानि सदाप्ररुदितस्य बोधि-
 5 सत्त्वस्यानुशिक्षमाणानि द्वाभ्यामेवेर्धायथाभ्यां कालमतिनामयामासुः ॥ अथ खलु सदाप्ररुदि-
 तो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दिव्यं निर्घोषमश्रौषीदितः सप्तमे दिवसे धर्मोद्भूतो बोधिसत्त्वो
 महासत्त्वो ऽस्मात्समाधेर्व्युत्थाय मध्ये नगरस्य निषद्य [26 a] धर्मं देशयिष्यतीति । अथ
 खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं निर्घोषं श्रुत्वा आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौम-
 नस्यजातस्तं पृथिवीप्रदेशं शोधयामास सार्द्धं श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखैः पञ्चभिर्दारिकाशतैर्धर्मा-
 10 सनं प्रज्ञपयामास सत्तरत्नमयं । अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं पृथिवीप्र-
 देशं सेक्तुकामश्च । न चोदकं समन्तात्पर्येषमाणो ऽपि लभते येन तं पृथिवीप्रदेशं सिञ्चेद् ।
 यथापि नाम मारेण पापीयसा तत्सर्वमुदकमन्तर्धापितं अप्येव नामास्योदकमलभमानस्य
 चित्तं दुष्खितं स्यादौर्मनस्यं च भवेच्चित्तस्य वान्यथात्वं भवेद्येनास्य कुशलमूलान्तर्धानं
 भवेन्न वा भञ्जिरन् कुशलमूलानि । अथ खलु सदाप्ररुदितस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैत-
 15 द्भूत् । यस्त्रहमात्मनः कार्यं विद्धा इमं प्रदेशं रुधिरेण सिञ्चेयं । तत्कस्य हेतोः । अयं हि
 पृथिवीप्रदेश उद्धतरजस्को । मा रजोधातुरितो धर्मोद्भूतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
 काये निपततु । किमहमनेनात्मभावेनावश्यंभेदनधर्मिणा कुर्या । वरं खलु पुनर्ममायं काय
 एवंरूपया क्रियया विनश्यतु न च निःसामर्थ्यक्रियया । कामहेतोः कामनिदानं बहूनि

1) So A.-P. text and MS. for *grāhyam*:. Childers cites a passage where *giddha* (adj. neut.) is used nominally.

2) A.-P. has the better reading: *api tu*.

3) This reading (*yad* = «*ut*») is confirmed by a XII cent. MS. of the 'Ashṭa-sāhasrikā' in the British Museum. The reading of the printed text p 520 ad fin., *yaṇ nvaṇyam* (!) is possibly meant for *yaṇ nu vayanam*.

4) These words are supplied from the Ashṭasāhasrikā text.

मे आत्मभावमकृन्नाणि पुनः पुनरपरिमाणो ममारं मंरतो भिद्यन्ति । यदि पुनर्भिव्यक्ते का-
ममेवंद्वेषेष्टित्र धर्मस्थानेषु भिद्यन्तां ॥

अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो गह्वासत्त्व इति⁽¹⁾ प्रतिमं वक्ष्यामि तोदणं शब्दं गृहीत्वा
स्वकायं सम[26 b]स्ततो विद्धा तं पृथिवीप्रदेशं स्वरुधिरेण सर्वमसिञ्चत् । एवं ताभिरपि
दारिकाभिः कृतं । न च सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वम्य गह्वासत्त्वम्य तासा वा सर्वानां दारि- 5
काणां चित्तस्यान्यथात्वमभूत् । यत्र गारः पाशोयानवतारं⁽²⁾ लोकेति⁽³⁾ ॥

अत एवं चतुर्थमकसूत्रे⁽⁴⁾ उप्युक्तं । कल्याणमित्रं भित्तवो बोधिमत्त्वेन गह्वासत्त्वेन या-
वज्जीवं न परित्यक्तव्यमपि त्रीवितकृत्नोरिति ॥

तदेवं कल्याणमित्रानुत्तमर्गादात्मभावादीनां रक्षादिकं कार्यं ॥

सूत्राणां च भेदेक्षणाद्विधिमन्त्रजिज्ञासदानि हि प्रायः सूत्रेष्वेव दृश्यन्ते । तेषु तेषु 10
सूत्रास्तेषु बोधिमत्त्वमनुदाचारा बोधिमत्त्वजिज्ञासदानि प्रज्ञप्तानीनि वचनान् । तस्मात्तद-
नीनो गो भूदापत्तिनापन्नस्याप्यज्ञानादाव्यतिरिक्तिरिति सदा सूत्रदर्शनायादरः कार्यः । तद्नेन
कल्याणमित्रानुत्तमर्गेण सूत्रास्तदर्शनेन च सर्वः सद्धर्मपरिग्रह उक्तो भवति ॥

यथोक्तगार्हमासमतिमूत्रे । याभिरन्नरनिरुक्तिभिः सो ऽनभिलाष्यो धर्मः मूच्यते ता-
सागन्नरनिरुक्तीना यदा धारणं देशना याचद् 'अयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुल- 15
पुत्र ये ते धर्मभाणका एषामेवंद्वेषाणां सूत्रास्तानां देशयितारः प्रतिपत्तिमाराश्च तेषामपि-
धर्मभाणकानां यत्मेवमं भग्नं पर्युपासनमुत्प्यानगुपस्थानं गोर्ध्वं चित्रोकारः शुश्रुषा
आरुना परिग्रहशीवर्षिताऽपातृशयनासनगलानप्रत्यर्षभेषज्यपरिष्कारदानं साधुकारदानं
स्वाम्यारुना कुशलपत्तर्त्ता वर्षाभाषणमवर्षाप्र[तिच्छेद]⁽⁴⁾ [27 a]दनता 'अयमपि सद्धर्म-

1) So text: *itali* MS.

2) The A.P. text (p. 522) adds: kuṣalamūlantañña - karaṇāya

3) K F. 268.

4) These syllables which are lost in the MS I suggest from the Tibetan which has, if I rightly read the print, here rather indistinct. མེ་སྒྲུབ་པ་འཇུག་པ་ (32. b 2).

Paṭicchādana occurs in Pali in a similar way: see *Dhammapada* p. 376 quoted by Childers, s. v.

परियद्दुः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र याविवादपरमता । अघर्मे धर्मवादिनां च ।
 पुद्गलानां सद् धर्मेणा निग्रहः । अयमपि सद्धर्मपरियद्दुः । पुनरपरं कुलपुत्राप्रतिकृतसत्ता-
 नस्य सर्वसत्त्वप्रमोक्षबुद्धेर्निर्गमिषचित्तस्य परेभ्यो धर्मदानम् अयमपि सद्धर्मपरियद्दुः । पुन-
 रपरं कुलपुत्र यो धर्मश्रवणहेतुको वा धर्मदेशनाहेतुको वा उत्तज एकक्रमव्यतिकारो
 5 उत्तज एकउच्छ्वासप्रश्नामो वा । अयमपि सद्धर्मपरियद्दुः । पेयालं ॥ प्रकृतं चतेदं कुलपुत्र चित्तं
 विषयेषु । तस्य या निवारणा परिरता एकाग्रोभावो दमः जग उपजमो विनयो ऽयमुच्यते
 सद्धर्मपरियद्दुः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र येन धर्मेणा यो धर्मः प्रवर्तते तस्य धर्मस्याप-
 रियद्दो ऽनुयादानमयमपि सद्धर्मपरियद्दुः इत्यादि ॥

तत्र धर्मभाणकसेवादिना कल्याणमित्रानुत्सर्ग उक्तः । कल्याणमित्रलक्षणं च । तदेते-
 10 न सद्धर्मपरियद्देणा विना । न रता । न शुद्धिर्नबुद्धिस्ततश्च सो ऽपि न बोधिमव इत्यवश्य-
 कार्यः सद्धर्मपरियद्दुः ॥

उक्तं हि श्रीमालासिंहनादसूत्रे ⁽¹⁾ । यान्ययोमानि भगवन् गङ्गानदीवालिकासमानि
 बोधिसत्त्वप्रणिधानानि तान्येकास्मिन्महाप्रणिधाने उपनिविष्टान्युत्तर्गतान्यनुप्रतिष्ठानि
 यदुत सद्धर्मपरियद्दे । एवं महाविषयो भगवन् सद्धर्मपरियद्दुः इति ॥ पुनरत्रैवाह । स्या-
 15 यथापि नाम देवि महाबलवतो ऽपि युत्पत्त्यात्पो ऽपि मर्माण प्रहारे । वेधनीयो भव-
 ति वाचाकरश्च । एवमेव देवि मारस्य पापीयसः परितो ऽपि सद्धर्मपरियद्दो [27 b] वे-
 धनीयो भवति शोकावहः परिदेवकरश्च भवति । नार्हं देवि अन्यमेकमपि धर्मं कुशलं सम-
 नुपश्यामि मारस्य पापीयस एवं वेधनीयं शोकावहं परिदेवकरं च । यथायमन्त्यो ऽपि

1) Sic MS.

2) This is a new compound from the rare root *hrū* (by-form, *hr̥r̥i*) which means
 'to be or make crooked'. Native Pali lexx. (not however Childers) have *hurati*
 in the same sense. This agrees with the Tibetan which has (32. b. 5—6) རྒྱུ་ལྷ་

.. Cf. Jäschke, Dict. 350. b. 7.

3) K.F. 218.

[सद्धर्मं परिच्छेद इति ॥ पुनराह । स्याद्यद्यापि नाम देवि सुमेरुः पर्वतराजः सर्वान्कुलपर्व-
तानभिभवन्नभिरोचते च समभिरोचते चोन्नतेन विपुलत्वेन च । एवमेव देवि मद्यायानिकस्य
कायज्ञोचितनिर्पेक्षस्य⁽¹⁾ न च गृहोत्तचित्तस्य सद्धर्मपरिच्छेदो नद्ययानसंप्रस्थितानामपि का-
यज्ञोचितसापेक्षाणां मद्यायानिकानां सर्वान् कुशलान्धर्मानभिभवतीत्यादि ॥

तद्यार्यसागरमतिमूत्रे ऽप्याह⁽²⁾

6

परिगृह्यतो भवती जिनेभि-

र्देवेभि नागेभि च किन्नरेभिः ।

पुण्येन ज्ञानेन परिगृह्यतः

सद्धर्मधारित्वं तद्यागतानाम् ॥ पेयालं ॥

स ग्रन्थक्षेत्रेषु न ज्ञातुं ज्ञायते

10

सर्वत्र ज्ञातौ च जिनं स पश्यति ।

दृष्ट्वा च तस्मिँल्लभते प्रसादं

सद्धर्मधारित्वं तद्यागतानाम् ॥

ज्ञातिस्मरौ भवति⁽³⁾ मरुतात्मधर्मा

प्रब्रज्यलाभी भवते पुनः पुनः ।

15

परिश्रुद्धचारो प्रतिपत्तिसारः

सद्धर्मधारित्वं तद्यागतानाम् ॥ पेयालं ॥

लाभी च भोती विदुधारणीये⁽⁴⁾

न नश्यते काल्पशतेभि यच्छुभम् ।

1) *Kshasyā* MS.

2) Metres: *Upajāti* and *Vamçastha* (cf. Jacobi in *ZDMG* XXXVIII. 605).

3) To be read, or at all events pronounced for the metre, *bhoti*, as in the *gāthās* of Ch. 1.

4) *Vidyādhāraṇīnām* gloss a sec. manu.

- प्रतिभानवतो भवते असक्तः⁽¹⁾
 सद्धर्मधारित्वं तयागतानां ॥
 शक्तो ऽथ ब्रह्मा तथ लोकापालो
 मनुष्यराजा भुवि चक्रवर्त्ती ।
 5 सुखेन सौख्येन स बोधिं बुध्यते
 सद्धर्मधारित्वं तयागतानाम् ॥
 द्वात्रिंश काये ऽस्य भवन्ति लक्षणाः
 [28 a] अग्निन्दिताद्भो भवते विचक्षणाः ।
 न तस्य तृप्तिं⁽²⁾ लभि प्रेक्षमाणाः
 10 सद्धर्मधारित्वं तयागतानाम् ॥
 न तस्य संसृजतिं बोधिं चित्तं
 न चोद्धुरः पारमिता चरोषु ।
 असंगृहीतः कुशलः शतेभिः
 सद्धर्मधारित्वं तयागतानामिति ॥
 15 ॥ शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

III.

धर्मभाषाणांकादिरक्षा तृतीयः परिच्छेदः ॥

- उक्तस्त्रयाणामपि सामान्येन रक्षानुपायः । रक्षादयस्तु वाच्याः । तत्रात्मभावे का
 20 रक्षा वदनर्थविवर्जनं ॥ तत्रेति सद्धर्मपरिग्रहे वर्तमानस्यात्मभावरक्षा चित्त्यते यथा परान्न
 नाशयेत् । इदं चानर्थविवर्जनमार्यगमनगञ्जसूत्रे सद्धर्मधारणोद्यतैर्वीधिसत्त्वैर्भाषितं ॥

1) The words *bhō as* are a correction in a later hand, the original reading being *pratipattisāraḥ*.

2) Here for *labhante*: the form is cited as replacing other inflections by Muir Skt. Texts ², II, 122.

वयमुत्सङ्गामो भगवन्⁽¹⁾ निर्वृते द्विपदोत्तमे ।

सद्धर्मं धारयिष्यामः त्यक्त्वा कायं स्वर्गवितम् ॥

लाभसत्कारमुत्सृष्ट्वा सर्वं चोत्सृज्य संस्तवम् ।

अनुत्सृष्टा⁽²⁾ इमं धर्मं बुद्धज्ञाननिदर्शकम् ॥

आक्रोशपरिभाषांश्च दुरुक्तवचनानि च ।

5

ज्ञात्वा तान्मर्षयिष्यामः सद्धर्मप्रतिसंग्रहात् ॥

(3)
उच्चघनां तर्जनां च श्रवणमयज्ञांसि च ।

सर्व्यास्तान्मर्षयिष्यामो धारयन्त इमं नयन् ॥ पे ॥

एवंविधे मद्वाघोरे भित्तुराज्ञानतोभणे^(१)।

चिलोपकाले सत्त्वानां सद्वर्मे धार्यामहे ॥

10

गम्भोरा ये च सूत्रात्ता विमुक्तिफलसंहिताः ।

प्रतोच्छ्वा न भेस्यति⁽⁵⁾ चित्रा मृदयति ते कथास् ॥ पे ॥

नैत्रिं तेषु करिष्यामो ये धर्मप्रतिष्ठिताः ।

कारुण्यं च करिष्यामि धारयन्त इमं नयम् ॥

दष्टा दुःखलसत्तांश्च इच्छालोभप्रतिष्ठितान् ।

15

अश्रुपातं करिष्यामि गतिः कान्धस्य भाविता ॥

1) The metre requires, of course, a dissyllable: cf. the voc. form *bhagoh*.

2) Sic MS

3) Compare p. 12, note 5, above. The noun-form appears to be new.

4) The 'Fib (34. b. 2) has དག་སྒོའ་ཀྱའ་པོ་རབ་འབྱུག་ཅིང་ and this would seem to confirm *lshobhaya* though not of course strictly metrical. *Rājāna-* is quite clear in the MS., but as the compound-base of *rājan* it is difficult to justify even in a Buddhist poet.

5) *Bhesyanti* for *bhaṭishyanti* Pali *hessanti*; *mṛkshyanti* (though the MS. is not clear). I take to be an incorrect fut. from $\sqrt{\text{mṛṣ}}$. The Tib. appears to have no equivalent for this word.

- [28 b] सक्तैव च तं दृष्ट्वा सद्धर्मप्रतिबाधकं ।
 ह्रतो मैत्रमेष्यामो मा नो रुष्येत एव हि ॥
 रक्षिष्यामो यथाशक्त्या वाचाकर्मसु संवृताः ।
 सक्तैरान्न वक्ष्यामः स्वपापे ऽस्मिन्प्रतिष्ठितान् ॥
 5 दानैस्तथापि सत्कारैः परिपाच्येह तान्नरान्⁽¹⁾ ।
 पशैनां शोदयिष्यामो भूतमापायगोचरान्⁽²⁾ ॥
 गृह्णितं भवसंत्यक्ताः प्रातारण्यसुगोचराः ।
 मृगभूता भविष्यामो अल्पार्था अल्पकृत्यकाः ॥ ये ॥
 दाताः गाताश्च मुक्ताश्च ग्रामे ऽस्मिन्नवतीर्य च ।
 10 देशयिष्यामहे धर्मं सत्ता ये धर्मतार्थिका ॥
 सुद्वरमपि यास्यामो धर्मकामान्निशम्य च ।
 धर्मारामरतिप्राप्ता अर्थं कर्त्तास्मि देहिनाम्⁽³⁾ ॥
 संमुखं तत्र संदृश्य सत्त्वानां स्खलितं पृथु ।
 आत्मप्रेक्षा भविष्यामो धर्मसौरत्यसंस्थिताः ॥
 15 असत्कृताः सत्कृता वा मेरुकल्पाः प्रभूय च ।
 अनुपलिप्ता⁽⁴⁾ लोकेन भेस्यामो लोकनायकाः⁽⁵⁾ ॥
 भिन्नूणां भिन्नवृत्तानां परिवादं निशम्य च ।
 कर्मस्वका भविष्यामो मैषां कर्म विपच्यताम् ॥

1) °hanānna° MS.

2) This is the reading (quite clear) of the MS. I cannot construe it. The Tib. has (34. b. 6) ཡང་དག་སྒྲིག་མེད་སྤྱད་ཡུལ་གྱིས་, which seems to imply a reading *bhūtam* (adverbial = *bhūtataḥ*, p. 47.6) *apāpagocarāḥ*.

3) Apparently an irregular form (*metri gratia*) for °smo.

4) *Anopa*° MS.

5) Cf. *bhesyanti* sup̄r.

वधकान् मोक्षयिष्यति धर्मेषु हि वर्ततां ।^(१)

एते धर्मा न चास्माकं संविद्यन्ते कश्चन ॥

अस्माकं अग्रगणानां हि न च आगपाया गुणाः ।

भूतां चोदन संश्रुत्य इदं सूत्रं प्रतिज्ञिपन् ॥

संक्षिप्तवर्णनासनागादर्ज्यां कुतः प्रियः ।

चोद्नां भूततः श्रुत्वा सद्गर्भे ते निपत्ति तम् ॥

ये भिन्नत्रो भविष्यन्ति सद्गर्गप्रतिपादकाः ।

चेष्टिष्यते तथा तेषां कश्चिद्वर्गमिमं जृणोत्^(१)॥

रात्रानो माहयिष्यति भेस्यति च महावनः ।

बुद्धाधिष्ठानतः सत्त्वा धर्मं श्राव्यत्तिगं तदा ॥

तस्मिन्वाले वयं [29 a] कष्टे त्यक्त्वा वागं सन्निवितं ।

सद्धर्मं धारयिष्यामः मत्त्वानां हितकारणाद् । इति ॥

ग्रायसद्धर्मपादोक्तेऽप्युक्तं ॥^(५)

आचारगोचररत्नो ग्रसंसृष्टः शुचिर्भवेत् ।

वर्जयेत्संस्तव्यं नित्यं राजपुत्रेभि राजभिः ॥

1) A marginal note in MS, apparently referring to this word, has *partitum*.

2) For the use of *bhūta* (Tib. *yan-dng*, the usual equivalent of *samyak*) cf. *bhūtataḥ* just below. *Pratiśhipan* apparently for *ṛshipanti*

3) The MS. has the unmetrical reading: *mā laççid dharm imam [sic] çṛṇita*. The reading above suggested is intended to be construed interrogatively.

4) I. e. °shyant' imam, with elision as in Pali.

5) The passage occurs at p. 169 of Burnouf's translation and p. 265 of Kern's. The text has been collated with ff. 109b — 110a (= ११० १ १११) of MS. Or. 2204 (XIII cent) in the Wright collection of the British Museum, called W. below; and with RAS. Hodgson № 6 (= «R») ff. 100b sqq.

- ये चापि राज्ञां पुरुषाः कुर्यात्ते हि न संस्तवं⁽¹⁾ ।
 चण्डालमुष्टिकैः⁽²⁾ जौष्टैस्तीर्थिकैश्चापि मर्वशः ॥
 अधिमानोन्नमेवेत यिनयेज्ञागमे⁽³⁾ स्थिनान् ।
 अर्द्धतमंगतान् भिन्नन् दुःशीलाश्चैव वर्जयेत् ॥
 5 भिन्नुगो वर्जयेन्नित्यं क्वास्यमंलापगोचरां ।
 उपासिकाश्च वर्ज्या⁽⁵⁾ प्रकटमनवस्त्रिताः⁽⁶⁾ ॥
 स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्वाः संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ।
 कुलेषु चापि वधुकाः कुमार्यश्च विवर्जयेत् ॥
 न ताः मनोदयेज्जातु कौण्डिन्यं साधु पृच्छन् ।
 10 संस्तवं च विवर्जयेत्⁽⁸⁾ मौकारैर्⁽⁹⁾ र्धिकैः सह ॥
 स्त्रीयोपकाश्च ये मत्वा वर्जयेतेहि संस्तवं ।
 नेर्दल्लकमल्लेभिर्⁽¹⁰⁾ चान्ये तादृशा वनाः ॥

1) *Samsanam* W.

2) So W.: *mushtrilaili* R; *pauskakaili* A; «Batelenrs» Burnouf (and so Kern); but the meaning «Doms» cited by B.R. from Rām. 2. 59. 19 suits this passage well.

3) For *abhimāninō*. *Adhimānin* A.; *abhimānī* W.; *ābhimānīm* R.

4) *°ye cāgama* A; *yenāgama* W. cf. Kern. p. 265 note 2

5) For this potential form, cf. infra: and also *kareya* in *Lalitavistara* (Muir, SkT²II.121). R has (against metre) the regular *varjayet*.

6) «Notoriously loose female lay devotees» Kern, which agrees with our text Burnouf's «conuus [masc.] pour ne pas être fermes»; and the corrupt (?) *prāṭhāyā* *ava-sthitā* of W. and R., are less satisfactory.

7) This form of the acc. plur. (found in Véd.) is certified by the MSS.

8) *°yāt*. A.

9) *saukara* in the sense of «pork-butcher» seems new; *saukarika* is quoted in Bōh t¹² from this work: and *aurabhr.*° appears in the *Nachträge* to the same lexicon.

10) So R.; A is quite corrupt. «Musicians», Kern; but see *Manu* X. 22 and XII. 45 (and comm. ad locc.).

वारमुष्यान् सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिनः ।

प्रतिसंमोदनं तेभिः सर्वशः परिवर्जयेत् ॥

यदा च धर्मदेहेया मातृयामस्य पण्डितो ।

न चैकः प्रविशेत्तत्र नापि ह्यस्यस्थितो भवेदिति ॥

अयं चापरो ऽनर्थो भवेद्यदिदं मार्कर्मोक्तं प्रज्ञापारमितायां⁽¹⁾ । मारः पापीयांस्तस्य बो- 5
धिसत्त्वस्याचिरं पानसंप्रस्थितस्यास्तिके बलवत्तरमुद्योगमापत्स्यते । अत्रैवाह । पुनरपर-
मानन्दं यस्मिन्समये बोधिसत्त्वो मद्वासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां योगमापद्यते तस्मिन्समये मा-
राः पापीयांसो बोधिसत्त्वस्य विद्वेठनमुपसंहरन्ति अयं संज्ञयन्ति । उत्कायातान्दिशि
दिग्वा[29 b]हानुत्सृजन्ति संदर्शयन्ति । अप्येव नामायं बोधिसत्त्वो मद्वासत्त्वो ऽवनीयेत वा
रोमकूपो वास्य भवेदिति । येनास्त्यैकाचितोत्पादो ऽपि स्तयेतानुतरायाः सम्यक्संबोधेरि- 10
ति । पुनरपरमन्यविज्ञानसंज्ञिनो लिखिष्यन्ति यावत्पर्यवाप्स्यन्ति । न वयमत्रास्वादं ल-
भामहे इत्युत्थायासनात्प्रक्रमिष्यन्ति । एवं विज्ञम्भमाणा उच्चगच्छतो⁽²⁾ यावत्पर्यवाप्स्यन्तीति
मार्कर्म । एवमुत्पत्स्यन्ते जनपदग्रामादिवितर्काः । एवमाचार्योपाध्यायमातापितृमित्रा-
मात्यजातिसालोहितमनसिकाराः । एवं चोर⁽³⁾मनसिकाराः । एवं चोवरादिमनसिकाराः ।
पुनरपरं धर्मभाणकप्रहृन्दिको भविष्यति इमां गम्भीरां प्रज्ञापारमितां लेखयितुं यावद्वाच- 15
यितुं धर्मश्रवणिकाश्च किलासो भविष्यति⁽⁴⁾ । एवं विपर्ययात् । धर्मभाणकश्च देशात्तरं गन्तु-
कामो भविष्यति धर्मश्रवणिकाश्च नेति नेयं । एवं धर्मभाणको महेच्छो भविष्यति धर्म-
श्रवणिको ऽल्पेच्छ इति नेयं । संक्षेपाद्धर्मभाणकधर्मश्रवणिकयोर्वा काचिद्विधुरता सर्वं त-
न्मार्कर्मैत्युक्तं ॥

1) This is not the *Aṣṭasāhasrikā* recension, though the subject and language Ch. XI (pp 232—252 in printed text) closely correspond.

2) *°hehanām* MS.

3) Cf *Aṣṭ.*-S. p. 232. 11—12 and *supra* p. 12. 15.

4) Probably *caṭṭa*^o is the right reading; see *Aṣṭ* -S. p. 241. 10

5) Cf. *Aṣṭ.*-S. p. 243. 10.

आर्यगणनगञ्जसूत्रे ऽप्युक्तं । इति हि यावदकुशलधर्मानुवर्तनता । कुशलधर्मोत्सर्गश्च सर्वं तन्मारकमेति ॥

आर्यसागरमतिमूत्रे ऽप्याह । पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्व आर्ययको भवति प्राप्तश्रव्या-
सनाभिरतो ऽल्पेच्छुः संतुष्टः प्रविविक्तो ऽसंसृष्टो गृहस्थप्रव्रजितैः । सो ऽल्पार्थतया ऽल्प-
5 कृत्यतया च सुखं विक्रति न च बाहुश्रुत्यपर्येष्टावभिपुक्तो भवति न सत्परिपाकाय न
च धर्मश्रवणे वा धर्म[तां] [30 a] कथ्ये वा ऽर्थविनिश्चयकथायां वा वर्तमानायां संक्रमितव्यं
मन्यते । न परिपृच्छन्ज्ञातीयो भवति । न किंकुशलाभिपुक्तो भवति । तस्यार्यवासेन
चैकारामरतितया च क्लेशा न समुदाचरति । स पर्युत्थानविष्कम्भणमात्रेण तुष्टिं विन्दति ।
न चानुशयसमुद्याताय मार्गं भावयति । स तत्र नात्मार्थाय प्रतिपन्नो भवति न परार्थाय । अयं
10 भगवन् बोधिसत्त्वस्यार्यवासेप्रतिपुक्तः सप्तमो माराङ्कुश इति ॥ ये ॥ पुनरपरं भगवन्
बोधिसत्त्वः कल्याणमित्रप्रतिद्वेषकाणि पापमित्राणि सेवते भजते पर्युपास्ते । ये ह्येनं संग्रह-
वस्तुभ्यो विच्छेद्य पुण्यसंभारात्सद्धर्मपरिग्रहाद्विच्छेद्य प्रविवेके⁽⁴⁾ नियोजयति । अल्पा-
र्यायाल्पकृत्यतायां नियोजयति । आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिपुक्ताश्चास्मै कथा अभीक्ष्णं देश-
यति ॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्त्वो विवेकवासेन महायाने ऽभ्युद्भक्तेतस्मिन्समये तं बोधि-
15 सत्वं वैपावृत्य⁽⁵⁾ पलिबोधे⁽⁶⁾ नियोजयति वैपावृत्यं बोधिसत्त्वेनावश्यं करणीयं ॥ यस्मिंश्च समये
बोधिसत्त्वो वैपावृत्ये संनियोजयितव्यस्तस्मिन्समये विवेके नियोजयति । एवं चैनं वदति ।
आरब्धवीर्यस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न कुसीदस्य । सचेत्त्रमष्टाभिर्नवभिर्वा कल्पैरनुतरां स-

1) The syllable *ga* wrongly added in the transcript, arose from an early, but erroneous correction (as if to read *daṣakuṣala* instead of *akuṣala*).

2) Cf. *Kāraṇḍa-vyūha*, p. 56.8 (cited in Böhtlingk).

3) If the text is correct here, it must be understood in the sense which I gather from the Tib རྟོག་པ་མེད་ཀྱི་ཆོས་ལ་ལ་མེད་པ་མེད་ (36. b. 1) 'he is not devoted to search-
ing after [his own] profit.'

4) *Vekye* MS.; for the form, peculiar to Buddh. Skt see *Lal-v.* p. 217.1, and compare the whole passage with the present.

5) *Vaiyāpritya* MS., here and below (55.8 et al.).

6) *Paligodha* MS; but cf. the Pali *palibodha* and *pralugna*, 56.8 below.

म्यक्संबोधिं नाभिसंभोत्स्यमे । न भूयः शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुम् । तत्र भगवन् । बोधिसत्त्वो ऽत्त्यारब्धेन वीर्येण स्थानं खलु पुनरेतद्विद्यते यन्निर्वाणफलं [30 b] प्राप्नुयाद् । अयं भगवन् । बोधिसत्त्वस्य कल्याणमित्रप्रतिवृत्तेषां दण्डो माराङ्कुशः ॥ ये ऽपि ततो ऽन्ये बोधिसत्त्वयानोयाः पुद्गला माराङ्कुशाविद्धाः प्रत्यवृत्तेषु धर्मेषु चरन्ति तैः सार्द्धं रतिं विन्दन्ति । तथा हि तदनुवर्तका भवन्ति स द्धोऽनसेवी विज्ञेयमनधिगतो क्षीनगतिं गच्छति ॥ यदुत धन्वगतिं व्रैडिड्मूकगतिं पावदेकादणो माराङ्कुश इति ॥

येन चैवं सांतत्यारब्धवीर्यस्य निर्वेदात्मवशा बोधिमवभाव एव भवत्यन एव रत्नमेवे ऽभिहितं । इह बोधिमवः सर्वेषामेषु⁽¹⁾ वीर्यगर्भते । तथा चारभते यथा न कापखेदं संजनयति । न चित्खेदं । इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य सांतत्यवीर्यमिति । कीदृशं तद्वीर्यम् । येन खेदो भवति । यदिदमल्पव्रतस्य गुरुकर्मरम्भो ऽतित्रेला[यां] वापरिपक्षाधिमुक्तेर्वा दुष्कारका- 10 र्मरम्भस्तद्यथा स्वर्गासदानादिः । दत्तशानेनात्मभावः । कित्त्वकालपरिभोगाद्वारयति । अन्यथा हि तेषामेव मत्मानां बोधिसत्त्वखेदेन बोधिचित्तवीजनाशान्मरुतः पालराजेर्नाशः स्यात् ॥

अतश्च गगनगङ्गसूत्रे ऽभिहितं । अकालप्रतिकाङ्क्षाता मारकर्मणि । नाप्यकाल इत्यात्मभावत्यागचित्तमेव नोत्पाद्याभ्यासानारम्भादि न कदाचिदप्यात् । तस्मादेवं स्मृतिमु- 15 पास्त्राप्य बोधिचित्तपरिपाचनविरोधिभ्यो मोहात्स्वार्थघातिभ्यः पिशिताशनेभ्यः कर्मकारिभ्यश्चात्मभावो रक्षितव्यः ॥

भैषज्यवृत्तस्य सुदर्शनस्य मूलादिभोग्यस्य यत्रैव बीजं ।

दत्तापि संरक्ष्यमकालभोगात्संबुद्धभैषज्यतरोस्तथैव ॥

[31 a] अयं समाप्तो मारकर्मनिर्यः ॥

20

अस्य विसर्जनं रत्नमेघसूत्रे कथितं । कथं च कुलपुत्रात्र बोधिसत्त्वो मारकर्मपरिहारोपायकुशलो भवति । इह बोधिसत्त्वो ऽकल्याणमित्रं सर्वेण सर्वं परिव-

1) Cf. Divy. Index s. v. *īryā*.

2) *āyam abhayāsa*° MS.

र्जायति । [अ]प्रतिद्वपदेशवासं लोकायतमल्लसेवनभावनां लाभसत्कारपूजोपस्थान-
बद्धमानं सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । ये चान्ये उपक्लेशा बोधिपदयमार्गात्तरायिका-
स्तान्सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । तेषां च प्रतिपत्तं भजते ॥

अत्रैव चाकल्याणमित्रलक्षणमुक्तं । शीलविपन्नपुद्गलविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्ज-
ना वेदितव्या । एवं दृष्टिविपन्नाचारविपन्नाजीवविपन्नपुद्गलविवर्जनतया । सङ्गणिकाराम-
पुद्गलविवर्जनतया । कुशोदपुद्गलविवर्जनतया । संसाराभिरतपुद्गलविवर्जनतया । बोधिप-
राञ्जुखपुद्गलपरिवर्जनतया । गृहिसंसर्गविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्जना वेदितव्या । तेन च
कुलपुत्रैतानि स्थानानि परिवर्जयता न तेषां पुद्गलानामतिके दृष्टचित्तमुत्पादयितव्यं न
प्रतिघचित्तं नावमन्यनाचित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं चानेन चित्तमुपस्थापयितव्यम् । उक्तं
10 हि भगवता धातुशः सत्वाः कामादिधातुं आस्रवन्ति जायन्ते संस्यन्दन्ते संसर्गाच्च विनश्य-
न्ति । तस्मादहं संसर्गं वर्जयिष्यामीति ॥

बोधिचित्तसंप्रपञ्चो ऽप्यनर्थः तस्य च हेतुरुक्तो रत्नकूटे⁽¹⁾ चतुर्भिः काश्यप धर्मैः सम-
न्वागतस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिचित्तं मुह्यति¹ कतमैश्चतुर्भिः । आचार्यगुरुदक्षिणीयत्रिसंवादन-
तया परेषामकौकृत्ये कौकृत्योपसंस्करणतया । महायानसंप्रस्थितानां [31b] च सत्त्वानामव-
15 णायशो ऽकीर्त्यलोकिनिश्चरणतया मायाशाब्देन च परमुपचरति नाध्यायाशब्देनेति अस्य
विवर्जनमत्रोक्तं । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्त्वस्य सर्वसु जातिषु जातमा-
त्रस्य बोधिचित्तमामुखीभवति । न चात्रा मुह्यति यावद्बोधिमाण्डनिषदनात् । कतमैश्चतुर्भिः ।
यदुत जीवितहेतोरपि संप्रज्ञानमृषावाटं न प्रभाषते । अज्ञेनो कास्यप्रेक्षिकयापि⁽²⁾

1) See M. Vyutp. LXV. 39; K. F. 213. My friend Mr. T. Watters informs me that this passage occurs at the beginning of a work of which there are two translations in Chinese. See Nanjio 23 (43) and 805, who like Wassiljev gives the Sk. title of the work as Kāśyapa-parivarta. We must accordingly take *Ratnakūṭa* as a vague reference to the collection so called (Wassiljev, 154 (167), 305 (335).) But see Nanjio's literal Sanskrit version of the title of 805, as well as of 57 and 58.

2) The general sense is clear. The Tib. has: *ཡང་པ་ལྟེ་ཕྱིར་* 'on account of laughter'. Should we read *prekshitayā*, as a form *prekshitva* is quoted?

ग्रध्याजयेन च सर्वमत्वानागतिके तिष्ठत्यपगतगायाशाद्यतया सर्वबोधिसत्त्वेषु च जास्तृप्तं-
ज्ञापुत्पादयति । चतुर्दिजं च तेषां वर्णं निश्चायति । पाञ्च मत्वान्परिपाचयति तान्सर्वाननु-
त्तरायां सम्यक्संबोधौ समादायति । प्रदिग्गिकयानास्पृक्ष्यतया । दृभिः काश्यप चतु-
र्भिरिति ॥

सिंहपरिपृच्छायामप्याह ।

5

न ज्ञातु धर्मदानस्य ग्रन्तराघं करोति यः ।

तेनासौ लग्ने निप्रं लोकनायेहि सङ्गमम् ॥

तथा ज्ञातिस्मरा[द्]धर्मदानाज्ञानीधैव कुमार्केति ॥ तत्रात्रैव ।

बोधिचित्तं न रिञ्चति तेन मर्वासु ज्ञानियु ।

स्वप्नात्तरेऽपि तच्चित्तं किं पुनर्यदि ज्ञायनः ॥

10

आह ।

येषु विरतिस्थानेषु ग्रामेषु नगरेषु वा ।

समादायेति⁽⁵⁾ बोधाय तेन चित्तं न रिञ्चति ॥

ग्रार्पमञ्जुश्रीनुद्धतेत्रगुणव्यूहालंकारमूत्रे⁽⁴⁾ ऽप्याह । चुनभिर्धर्मैः समन्वागतो बो-
धिसत्त्वः प्रणिधानात्र चलति ॥ पे ॥ निवृत्तमानश्च भवतीर्ष्यनात्ममर्त्यपरिवर्तकश्च भवति- 15
परमपदं च दृष्ट्वा आत्मना भवतीति ।

इदमेव पात्रबोधिचित्तस्य स्फुटतरममप्रमो[32 a]पकारणं यत्तत्रैव रत्नकूटे ऽभिरु-
तम् । सर्वेषामप्येषु बोधिचित्तपरिकर्मणतया । बोधिचित्तपूर्वद्रुमतया चेति ॥

तथा हि चन्द्रप्रदीपमूत्रे पाठः । आरोचयामि प्रतिवेद्यामि वो यथा यथा वज्रुलु⁽⁶⁾

1) See p. 5, note 3.

2) °shreṇam MS.

3) *taṭ stha-satvātān samādāpuyati* margin. We should probably read °*tāpēti*. Compare Div. y. Index p. 693.

4) See p. 13, note 5.

5) °*vedanayāmi* MS.

6) So MS. for *bahulam* (Tib. མེད་ལུ་).

चित्तर्कयेन्नरः तथा तथा भवति तन्निघ्नचित्तः तेही चित्तर्केहि तन्निघ्नितेहीति ॥

अवसादोऽप्यनर्थ एतद्वर्जनं च रत्नमेघे दृष्टं । इह बोधिसत्त्वो नैवं चित्तमुत्पादयति ।
 दुष्प्राया बोधिर्मुन्यभूतेन सता । इदं च मे वीर्यं परीतं च कुसीदो ऽहं बोधिश्चा-
 दीप्तशिरश्चैलोपमेन बहून्कल्पान् । बहूनि कल्पशतानि बहूनि कल्पसहस्राणि समु-
 5 दानेतव्या । तत्राहमुत्सह इदं भागुद्वेष्टुं ॥ किं तर्हि बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पाद-
 यितव्यं । ये ऽपि तेऽभिसंबुद्धास्तथागता अर्हताः सम्यक्संबुद्धा ये चाभिसंबुध्यन्ते ये वाभि-
 संभोत्स्यन्तेऽपीदृशेनैव नयेन इदं प्रतीपदा । इदं नैव वीर्येणाभिसंबुद्धा अभिसंबुध्यन्ते
 ऽभिसंभोत्स्यन्ते च । यावन्न ते तथागतभूता एवाभिसंबुद्धाः । अहमपि तथा तथा घटिष्ये
 तथा तथा व्याघ्रस्ये सर्वसत्त्वसाधारणेन वीर्येणा सर्वसत्त्वार्थवणेन वीर्येण यथाहमुत्तरां
 10 सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्य इति ॥

पुनरपरोऽनर्थो रत्नकूटे⁽³⁾ दृष्टः । अपरिपाचितेषु सत्त्वेषु विश्वासो बोधिसत्त्वस्य स्व-
 लितं अभिज्ञानीभूतेषु सत्त्वेषु दारबुद्धधर्मसंप्रकाशनात् बोधिसत्त्वस्य स्वलितं ॥ उदार-
 धिमुक्तिकेषु सत्त्वेषु क्लेनयानसंप्रकाशनाद् । बोधिसत्त्वस्य स्वलितमिति । सम्यक्सम्^(32b)
 त्युपस्थितेषु शीलवत्सु कल्याणधर्मेषु प्रतिविमानना दुःशीलपापधर्मसंग्रहा बोधिसत्त्वस्य
 15 स्वलितमिति ॥

अनधिमुक्तिरप्यनर्थः । यद्योक्तं राष्ट्रपालसूत्रे ।

यस्य⁽³⁾ अधिमुक्ति न विद्यति बुद्धधर्मगणे च न तस्य धिमुक्तिः ।

शिक्षन्त्रतेषु न तस्य धिमुक्तिः पापमतेस्तिरपायमुखस्य⁽⁴⁾ ॥

1) After *nimna* (? corr. *nishtha*) the transcript reads *bodhi-cittah* from marginal addition in the archetype.

2) Cf. 52.12 supra.

3) Metre as on p. 2 above.

4) The Tib. has (f. 39, b. 2). ངན་སྤྱོད་ལ་སྤྱོད་ལ་སྤྱོད་ལ་ which must mean 'turned towards the three hells'; though Childers mentions *four apāyas*. *Tirapāya* therefore = *apāya-traya*.

स इतश्च्युतो मनुजेषु कर्मवशादबुधो हि त्रिगूढः ।

नरकेष्वथ तिर्यगतीषु प्रेतगतीषु च विन्दति दुष्खम् ॥

इति अस्य विसर्जनं रत्नकूटे ऽभिहितं दृष्टं । तेषु चास्य गम्भीरेषु बुद्धिनाशगाहते ।
तत्र तत्रागत एव साक्षीति कृत्वा न प्रतिनिधिति । तत्रागत एव वर्नीते । नाहं ज्ञाने ।
अनन्ता बुद्धवोधिर्नानाधिमुक्तिगतया तत्रागतानां सत्त्वेषु धर्मदेशना प्रवर्तत इति ॥ 5

वैयावृत्यवर्तमानेनानर्थविवर्जनकुशलेन भवितव्यं । बोधिसत्त्वप्राप्तिर्भोजे हि सद्-
धार्मिको धर्मश्रवणे । तत्रागतपूजायां च वैयावृत्यमुपदिष्टं तत्र या वृत्तिः सा रत्नराशिमुत्तमा⁽³⁾
दागता । तत्र वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वभिक्षुसंघस्य चित्तमभिराधयितव्यं । तत्र ये भि-
क्षव आरण्यकाः प्राप्तशय्यासननिवासोपेत्यो⁽⁴⁾ । वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वे न कर्मस-
मुत्थानं दातव्यं । यदि पुनरारण्यकस्य भिक्षोः संघपर्यायघ्नं शैलके⁽⁵⁾ कर्म प्राप्नुयात् । एतेन 10
वैयावृत्यकरेण भिक्षुणात्मनैव तत्कर्तव्यं । अन्यतरो वा भिक्षुरध्येष्यो न पुनः स आ-
रण्यको भिक्षुस्तपोऽयितव्यस्तत्र यो भिक्षुः पिण्डचारिको भवति तस्य तेन वैयावृत्यका-
रेण भिक्षुणा प्रणीतभोजनेषु संविभागः कर्तव्यः । तत्र काश्यप यो भिक्षुर्योगा^(33 a)चारि
भवति । तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा ऽनुलोमिकान्युपकरणान्युपमं कर्तव्यानि ग्लान-
प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराश्च । यस्मिंश्च प्रदेशे स योगाचारि भिक्षुः प्रतिवर्माति तस्मिन्प्रदेशे 15
नोच्चणब्दः कर्तव्यः । रत्नितव्यो वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा योगाचारि भिक्षुः । शय्यासनोप-
स्तम्भनास्य कर्तव्या । प्रणीतानि च मां प्रेषाणि⁽⁶⁾ योगाचारभूम्यनुकूलानि खादनीयभोजनी-
यान्युपनामयितव्यानि ॥ पे ॥ ये भिक्षवो बाह्यश्रुत्ये ऽभिपुक्ता भवन्ति तेषामुत्साहो दात-

1) See p. 50 note 5.

2) See p. 11 note 9

3) Nanjio 28 (44); tr. before A. D. 439.

4) Similar forms in Divy Index

5) The adjectival form appears to be new, for *śaikhya*, see Avadāna-
cataka (Index to Feer's tr. p. 479)

6) °preyā MS.

व्यः। यावत्ते ऽपि रक्षितव्याः। ये धार्मकधिका भित्तवो भविष्यन्ति । तेषां प्रतीकारध-
 र्मता कर्तव्या । यावद्द्वार्मश्रवणिकाश्चोन्नयितव्याः पर्यन्मण्डलं परिसंस्थापितव्यं ।
 सांकेध्यमण्डलं विशोधयितव्यं यावत्साधुकारबहुलेन चास्य भवितव्यं ॥ ये ॥ न क्वचि-
 द्दस्तुनि ऐश्वर्यसंज्ञोत्पादयितव्या । कियत्परीतमपि कार्यं संघमतेन कर्तव्यं । न स्वमतेन
 5 यावन्न सांघिकश्चातुर्दिशसांघिकेन ⁽¹⁾ संसृष्टः कर्तव्यः । एवं विपर्ययादेवं स्तौपिकेन मत्ता-
 न्योन्यसंसर्गप्रतिषेधः । यदि चार्तुदिशे संघे वैकल्यं भवेत्सांघिकश्च लाभ उत्सदो ⁽²⁾ भवेत्तेन
 वैयावृत्यकरेण भित्तुणा भित्तुसंघमेकमानसं कृत्वा । सांघिकलाभाच्चातुर्दिशसांघिक-
 कार्यं कर्तव्यं । एवं स्तूपे ऽपि प्रलुमे ⁽³⁾ ऽयमेव विधिर्दायक[ान्]दानपतोन् वा समादाप्य प्र-
 तिसंस्कर्तव्य इत्याज्ञा । यदि पुनः काश्यप कियद्बद्धुरपि स्तौपिको लाभो भवेत् । स वैया-
 10 वृत्यकरेण न संघेन चातुर्दिशसंघे उपनामयितव्यः । तत्कस्माद्धेतोः । या स्तौपिका अ-
 तश्च एकदशापि ⁽⁴⁾ श्रद्धैः प्रसादबहुलैर्निर्यातिता भवति । सा स[33b]देवकस्य लोकस्य चै-
 त्यं । कः पुनर्वादो रत्नं वा रत्नसमतं वा यच्च स्तूपे चोवरं निर्यातितं भवति । तत्तत्रैव
 तथागतचैत्ये वातातपवृष्टिभिः परित्यक्तं गच्छतु । न पुनः स्तौपिकं चोवरं हिरण्यमूल्येन
 परिवर्तयितव्यं । न हि स्तौपिकस्य कश्चिदर्धो नापि स्तूपस्य केनचिद्वैकल्यं यो हि कश्चि-
 15 त्काश्यप वैयावृत्यकरो भित्तू रुष्टचित्तः शीलवतां दक्षिणीयानामश्चर्यादाज्ञासिं ददाति स
 तेनाकुशलेन कर्मणा नरकगामो भवतीति । यदि मनुष्यलोकमागच्छति दासो भवति परक-
 र्मकरो लाभो च भवति खट्वपेटप्रचण्डप्रहाराणाम् । ये । दा[एडक]र्मभयतर्जितं भित्तुं

1) Cf. Feer, *Avad.* - c. pp. 479, 339.

2) Apparently in the sense of 'desire' occasionally found in the Pali *ussādo* (*Suttanip.* v. 515, tr. p. 89). Cf. Senart, *Mhv.* I. p. 372.

3) A remarkable 'Palicism'. Cf. *palibodha* at p. 50.15 above.

4) Cf. Whitney *Gr.* 2-§ 486 c; Speijer, *Syntax* p. 222, where this indecl. usage is noted as an archaism.

5) These two letters are uncertain in the MS. Tib. (40. b. 5) has ཨོན་པ་ས་

करोत्यकालप्रेषणमकालज्ञातं ददाति । स तेनाकुशलेन कर्मणा वज्रगङ्गुर्नाम प्रत्येक-
नरकस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । यावत्सकृन्नविद्धः कायो भवति । यादीप्तः । प्रदीप्तः संप्रवृ-
त्तः । पे । योजनशतविस्तारप्रमाणा जिह्वा भवति । तस्य तत्र जिह्वेन्द्रिये वद्धनि
गङ्गुशतसकृन्नाणि आदीप्तानि अयस्मयानि निखातानि भवन्ति । यो हि कश्चित्काश्यप
वैष्वत्यकरो भित्तुरागतागतं सांघिकं लाभं सन्निधिं करोति न कालानुकालं ददाति । 5
उद्दृष्ट्यापयित्वा⁽¹⁾ विद्वेष्टयित्वा ददाति । केषाञ्चिन्न ददाति । स तेनाकुशलमूलेन ब्रह्म नाम
गूढमृतिकाप्रेतयोनिस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । तत्रास्यान्ये प्रेता भोजनं गृह्णीत्वापदर्श-
यन्ति । स उद्दृष्ट्यागस्तद्भोजनमनिमिषाभ्यां नेत्राभ्यां पश्यमानः क्षुत्पिषामापरिगतो
दुष्खां । वेदनां वेत्ति न च वर्षसकृन्नेषां तस्य भोजनस्य लाभो भवति । यदपि कदाचि-
त्कार्हिचिद्भोजनं लब्धं [31 a] भवति तदुच्चारं भवति पूज्योपागतं वेति ॥ 10

संघर्त्तित्वाचदने ऽप्यनर्थ उक्तः । यास्त्वं संघर्त्तित सत्वानद्रातोः कुड्याकारा-
स्ते भिन्नव⁽²⁾ आसन् । तैः सांघिकं कुड्यं श्लेष्मणा नाशितं । तस्य कर्मणो विषाकेन
कुड्याकाराः संवृताः । यास्त्वं संघर्त्तित⁽³⁾ सत्वानद्रातोः स्तम्भाकारास्ते भिन्नव आस-
न् । तैः सांघिकस्तम्भः सिंहाणकेन नाशितः । तेन स्तम्भाकाराः संवृताः । यास्त्वं सत्वान-
द्रातोर्वृक्षाकारान् पत्राकारान् फलाकारान् ते ऽपि भिन्नव आसन् । तैरपि सांघिकानि वृ- 16
क्षपत्रपुष्पफलानि पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तानि तेन ते वृक्षपत्रपुष्पफलकाराः
संवृताः । यास्त्वं सत्वानद्रातो रज्ज्वकारान् समार्जन्याकारास्ते भिन्नव आसन् । तैः सां-
घिका रज्जुसम्मार्जन्यः पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तास्तेन रज्ज्वकाराः सम्मार्जन्याका-

1) A corrupt and doubtful form: Tib. (40 b.7 fin) has རྩོམ་པ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ 'jeering'

2) Divyāvadāna, Tale 23; see printed text p. 312 l. 13: also the trans-
lation in Burnouf's Introduction¹ pp. 328—9; but the present extract is from
a *textus ornatior*.

3) *Obuddhasya prāvākā Divy.-text.*

4) This example is not narrated at length in our Divy.-text

राश्र संवृताः । यं त्वं सत्वमद्राक्षीस्तद्वृत्तकारं स आगणोरक आसीत् । स तदुक्तं निर्मादय-
 ति । आगन्तुकाश्च भित्तवो ऽभ्यागताः । तैरसौ दृष्टः पृष्ठश्च आगणोरक किमयं संघस्य पा-
 नकं भविष्यति । स मात्सर्पेपिकृतचित्तः कथयति । किं न पश्यथ तदुक्तं निर्मादितं पीतं
 पानकमिति । ते वृत्ता वेलीति नैराण्यमापन्ना क्लृप्तदीनवदनाः प्रक्राताः । स तस्य क-
 ५ र्माणो विपक्षेन तदुक्ताकारः संवृतः ॥ यं त्वं सत्वमद्राक्षीस्तद्वृत्तलाकारं सोऽपि भिन्नुरासीत् ।
 तस्य पात्रवर्गं प्रत्युपस्थितं । तत्र चैकः आगणोरको ऽर्हन् मुद्राद्यारे⁽¹⁾ नियुक्तः । स तेनोक्तः
 आगणोरक ददस्य मे खलिस्ताकं कुट्टयित्वेति । स कथयति । स्वचिरं तिष्ठ तावन्मुहूर्तं
 व्यग्रो ऽस्मि यथात्कुट्टयित्वा दास्यामीति । स संज्ञातामर्थः कथयति । [31 b] आगणे-
 रक यदि नग कल्पेत् उह्वल्लं स्पष्टं तामेवाहमुह्वल्लं प्रतिप्य कुट्टयेयं । प्रागेव खलि-
 १० र्तोक्तिरिति । स आगणोरः संलज्जयति । तीव्रपर्यवस्थानपर्यवस्थितो ऽयं । यद्यहमस्मै
 प्रनिवचनं दास्यामि भूयस्या मात्रया प्रतोपमापत्स्यतीति तूष्णीमवस्थितः । यदास्य पर्य-
 वस्थानं विगतं तदोपमंक्रम्य कथयति । स्वचिरं ज्ञानीये त्वं को ऽहमिति । स कथयति । ज्ञाने
 त्वां काण्यस्य मय्यकमेवुद्धस्य प्रचक्षितं आगणोरकं । यद्यहमपि भिनुः स्वचिरः । आग-
 णोरकः कथयति । यद्यप्येवं तथापि तु यन्मया प्रचक्षितेन करणीयं तत्कृतं । किं कृतं क्ले-
 १५ षप्रक्षणां द्वित्रसकलत्रन्धनोऽहं सर्वबन्धनविनिर्मुक्तः । खरं ते वाक्कर्म निश्चारितं । अत्य-
 यमत्ययतो देजय । अप्येव नाम हतत्कर्मपरिणयं तनुत्वं पर्यादानं गच्छेदिति । तेनात्ययम-

1) Tib. གཞིང་པ 'a wooden basin, trough'-Jäschke. The forms *tatta* and *tattula* are alike unknown to Sk. dictionaries; but the Dravidian languages, Tamil and Malayalam, show forms of similar meaning to that given in the Tib.

2) Not in ed.

3) sc. *pinḍa-pātra*. Tib. བུང་པ་བློ་ (41.b.2).

4) The Tib. has (41. b. 2) དག་པོ་མཆོམ་པ་གཅིག་གཅིག་ལ་རུམ་པལ་པའི་
 ལམ་རེས་པལ་

त्ययतो न देजितं तेन कर्मणोद्भवलाकारः संवृत्तः ॥ यस्त्वं सत्त्वान्नातोः स्वात्त्याकारान् ।
 ते कल्पिकाकारा ग्रासन् भिन्नानुपस्थापकाः । ते भैषज्यानि क्लृप्त्यतो भिन्नुभिरप्रियमु-
 क्ताः तैश्चित्तं प्रदृष्य स्वात्त्यो भिन्नाः तेन स्वात्त्याकाराः संवृत्ताः । यं त्वं सत्त्वगन्तात्तीर्णव्ये
 क्तिन्नं तत्तुना धार्यमाणं तोजपि भिन्नुरासीच्छाभो आदित्यः तेन गात्सर्गभिभूतेन लाभः सं-
 परिवर्तितः । गो वार्षिकः स दैनैतिकः परिणामितः । यस्तु दैनैतिकः स वार्षिकः प- 5
 रिणामितः । तस्य कर्मणो विषयेन गध्ये क्तिन्नस्तत्तुना धार्यमाणो गच्छति ॥

॥ शिन्नासमुच्चये धर्मभाषणादिरत्नापरिच्छेदस्तृतीयः ॥

IV.

अपरेऽपि गच्छतो ऽनर्थाः सूत्रात्तेषूक्ताः । यथा तावदाकाशगर्भसूत्रे ⁽¹⁾ पञ्चैवाः कुलपुत्र 10
 क्षत्रियस्य गृह्णाभिषिक्तस्य मूलापत्तयः । याभिः[35 a] गृह्णापत्तिभिः क्षत्रियो गृह्णाभिषिक्तः
 सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमूलानि वापयति ⁽²⁾ यस्तुपतितः पारान्निकः सर्वदेवगनु-
 व्यमुखेभ्यो ऽवापयामी भवति । कनगाः पञ्च । यः कुलपुत्र गृह्णाभिषिक्तं स्तोत्रिकं वस्त-
 पद्वरति सांघिकं वा चातुर्दिशसांघिकं वा निर्यातितं वा । स्वयं वापद्वरति द्वाप-
 ति वा । इत्थं प्रथमा मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्धर्मं प्रतिनिपति श्रावकनिर्याणभाषितं वा प्रत्येक- 15
 बुद्धनिर्याणभाषितं वा गृह्णापाननिर्याणभाषितं वा प्रतिनिपति प्रतिषेधगतियं द्वितीया
 मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्मानुद्दिश्य गिरस्तुपडमुपडयापायवत्त्रप्राचूनः शिन्नाधारी वा शि-

1) *Bhaisajy*° MS.

2) v. sup. p. 10, 14. The present is the passage referred to in the *Bodhicaryāvatāra*, V. 104 (ed. Minaev. - Zap. Tom. 4) — a reference to which M. de la Vallée Poussin called my attention. See also Wassiljev, p. 171.

3) See f. 35. b. init. The Tib. (42 a 5) བུལ་བར་ཐོག་ (‘pulverises’) confirms the form in the text, hitherto only certified ‘*himsārthe*’ in the *Dhātupāṭhas* both Sk. and Pali (s. v. jhas) *Jāsayati* in Cat.-Br. II. 2.2. 19 is similarly used.

- ज्ञाधारी वा तस्य दुःशीलस्य वा शीलव्रतो वा काषायगि वस्त्राण्यपहरति अपहार्य-
ति । गृहस्थं वा करोति काये दण्डैः प्रहरति चारुके वा प्रतिपति जीवितेन वा विपोज-
यतीं तृतीया मूलापत्तिः ॥ गः पुनः क्षत्रियः संचित्य मातरं जीविताद्यपरोपयति पि-
तरगृहं भगवच्छ्रावकं वा जीविताद्यपरोपयति सगर्भं वा संधं गिनति तद्योगतस्याहृतः
5 मम्यकमंभ्रुहस्य संचित्य दुष्टचित्तो रुधिरगुत्पादयति ॥ एभिः पञ्चभिरानर्त्तैः⁽¹⁾ कर्मभिरन्य-
तरान्यतरं कर्मात्पादयतीं चतुर्थी मूलापत्तिः ॥ यः पुनः क्षत्रियो ऽहेतुवादी भवति पर-
लोकोपेतकः । दशाकुशलान्कर्मपद्यान्समादाय वर्तते ऽन्यांश्च बहून्सवान्दशस्वकुशलेषु
कर्मपथेषु मगादापयति विनयति निवेजयति प्रतिष्ठापयतीं पञ्चमी मूलापत्तिः ॥ पे ॥
यः पुनर्धामभेदं जनपदभेदं नगरभेदं राष्ट्रभेदं करोतीयं मूलापत्तिः ॥ पे ॥ आदिकर्मिणां म-
10 क्कामानसंप्रस्थितानां [35 b] कुलपुत्राणां कुलदुहितृणां वाष्टौ मूलापत्तयो । याभिर्मूलाप-
त्तिभिः स्खलिता आदिकार्मिका मक्कामानसंप्रस्थिताः सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमू-
लानि कापयन्ति⁽²⁾ । वस्तुपतिताः पराजिता देवमनुष्यमक्कामानसुखादापायगामिनो भवन्ति
चिरं च ममारे मीदन्ति कल्याणनित्रचिरहिताः । कतमा श्रष्टौ । ये सत्वाः पूर्वदुश्चरितहे-
तुनास्मिन् क्षिप्ते पञ्चकपाये⁽³⁾ लोके उपयन्नास्त इतरकुशलमूलाः कल्याणनित्रं संनि-
15 श्रित्येदं परमं गम्भीरं मक्कामानं शृण्वन्ति । ते च परीतबुद्धयो ऽपि कुलपुत्रा अनुत्तरायां
सम्यक्संबोधौ चित्तगुत्पादयन्ति । तेपामादिकर्मिका ये च बोधिसत्त्वा इदं परमगम्भीरं शून्य-
ताप्रतिसंयुक्तं सूत्रात्तं शृण्वन्ति उद्दिशन्ति पठन्ति । ते यथाश्रुतं यथापर्यवाप्तं परेषां⁽⁵⁾ पूर्वबुद्धि-
सदृशानां स्वर्थं सुव्यञ्जनं विस्तरेणाग्रतः स्मारयन्ति प्रकाशयन्ति । ते ह्यकृतशमा बालाः
पृथग्जनाः शृण्वन्त उन्नस्यन्ति संत्रस्यन्ति संत्रासमापद्यन्ते । ते संत्रासेन विवर्तयन्त्यनतुरायाः

1) See Wassiljev 240 (264) note 2. The usage at 17.20.—18.7 above is different.

2) v. supra 59, 11.

3) *kalpāyusatsavasamkleśadrshṭayaḥ* marg.; cf. Dh.-s § 91.

4) A marginal gloss *arvācīna* on this word, for which see Divy. Ind.

5) *saṃvarāt pūrva*, margin.

सम्यक्संबोधेऽशितं आचरयानि चित्तं प्रणिदधति । एषा आदिकार्गिकत्रोधिमत्तस्य मूलाप-
त्तिः प्रथमा ॥ यथा मूलापत्त्या न कुलपुत्रः सर्वे पूर्वोत्तरपितं कुशलमूलं कापयति । वस्तु-
पतितः पराजितः स्वर्गापवर्गमुखात् । विसंवादितं चास्य बोधित्तमपायमानी भवति ।
तस्माद्बोधिसत्त्वेन मरुतसत्त्वेन परपुद्गलानामाशयानुजयं प्रथमं ज्ञात्वा यथाशयानां सत्त्वानान-
नुपूर्वेण धर्मदेशना कर्तव्या । तद्यथा मरुतमगुद्रेऽनुपूर्वेणावतरयति ॥ ये ॥ 5

पुनरपरमादिकार्गिको बोधिमत्तः कस्यचिदेव (36 a) वक्ष्यति ॥ न त्वं शक्यमि पद्-
पारगितामु चर्गो चर्तु । न त्वं शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिमेवोदुं । जीघ्रं त्वं आचर-
यानि प्रत्येकबुद्धयानि वा चित्तमुत्पादय । तेन त्वं संसारान्निर्वास्यमि । यावन्नयापूर्वोक्तमिय-
मादिकार्गिकस्य बोधिसत्त्वस्य द्वितीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरमादिकार्गिको बोधिमत्तः कस्यचिदेवं वक्ष्यति । किं भोः प्राणिनोक्षयिनेन । 10
शौलेन सुरक्षितेन जीघ्रं त्वमनुत्तराणां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयस्व । मरुतयानं पठ । यत्ते
किञ्चित्कायब्रह्मोभिः क्षेपप्रत्ययादकुशलं कर्म ममुदानोतं तेन पाठेन शुद्धिर्भवत्य-
विपाकं । यावन्नयापूर्वोक्तमियमादिकार्गिकस्य बोधिसत्त्वस्य तृतीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्रं केषाञ्चिदादिकार्गिको बोधिमत्त एव वक्ष्यति । वर्जयते⁽¹⁾ पूर्वं कुलपु-
त्राः आचरयानकथां । मा शृणु न पठत ना परेषामुपदिशत । गोपयत आचरयानकथां । 15
न पूर्वं तस्मात् मरुत्पालं प्राप्स्यथ । न पूर्वं तनो निदानाच्छ्रुताः क्षेपान्ते कर्तुं । श्रद्धयत
मरुतयानकथां । शृणुत मरुतयानं पठत मरुतयानं परेषां चोपदिशत । ततो पूर्वं सर्वदुर्गत्य
पापपद्मान् जगयिष्यथ । निघ्नं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिमेवोत्स्यथ ॥

यदि ते तस्य वचनकारिणो भवन्तीदृशे दृष्टिगतगुणगृह्णीयुः । उभयोर्ऽपि मूलापत्तिर्भ-
वतीयमादिकार्गिकस्य बोधिसत्त्वस्य चतुर्थी मूलापत्तिः ॥ 20

पुनरपरमादिकार्गिका बोधिमत्ता द्विजिह्विका भवन्ति अन्यथा निर्दर्शयन्ति । इदं च
मरुतयानं कीर्तिशब्दश्लोकार्थं लाभसत्कारहेतोः पठन्ति स्वाध्यायन्ति धारयन्ति वाचयन्ति

1) The MS. has the indic. (*°tha*) for this verb only.

देशयन्ति परेषां च श्रुतमा[36 b]त्रमुपदिशन्ति । एवं च वक्ष्यन्ति । वयं मक्यायानिका नान्ये ।
 ते परेषामोष्यापत्तिं लाभसत्कारहेतोर्यतस्ते लभन्ते उपभोगपरिभोगान्परिभ्यस्तत्प्रत्य-
 यात्ते प्रकुप्यन्ति तेषां चावर्णां निशारयन्ति कुत्सन्ति पंसयन्ति⁽¹⁾ विजुगुप्सन्ति । आत्मानं
 चोत्कर्षयन्ति न तान् । अतस्ते ईर्ष्याहेतुना चोत्तरिमनुष्यधर्मैरात्मानं विज्ञपयन्ति । त-
 5 तस्ते तेन वस्तुना पतिताः पराजिता मक्यायानसुखादेतां मक्यागुरुकामापत्तिमापद्यन्ते यया-
 पायगामिनो भवन्ति । यथा कश्चित्पुरुषो रत्नद्वीपं गच्छेद्भूतं नावा समुद्रमवतरते स मक्या-
 समुद्रे स्वयमेव तां नावं भिन्द्यात्तत्रैव मरणं निगच्छेद् । एवमेव ये आदिकर्मिका बोधि-
 सत्त्वा मक्यागुणासागरमवतर्तुकामा ईर्ष्याहेतोस्तद्वदन्ति । तत्प्रत्ययात्ते अद्वानावं भित्त्वा प्र-
 ज्ञाज्ञीवितेन वियोगे प्राप्नुवन्ति । एवं ते बाला आदिकर्मिका बोधिसत्त्वा ईर्ष्याहेतोरनुत्त-
 10 प्रत्यया मक्यागुरुकामापत्तिमापद्यन्ते । इयं पञ्चमो मूलापत्तिरादिकर्मिकस्य बोधि-
 सत्त्वस्य ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागते ऽध्वनि गृहस्थप्रव्रजिता आदिकर्मिका बोधि-
 सत्त्वा ये ते गम्भीराः शून्यताप्रतिसंयुक्ताः सूत्रात्ताधारणोत्तान्तिस्माधिभूमिस्वलंकृतमक्या-
 विद्वत्पुरुषाणां कृतश्रमाणां बोधिसत्त्वानां गोचरास्तान्मक्यायानसूत्रात्तान् धारयन्ति पठ-
 15 त्ति स्वाध्यायन्ति परेषां च विस्तरेण वाचयित्वा प्रकाशयन्ति । अहं चेमान् धर्मान् स्वबुद्ध्या
 बुद्धिर्व च पुनरहं कारुण्यहेतोस्तवोपदिशामि । त्वया वा पुनस्तथा भावयितव्यं यथा त्व-
 मत्र गम्भीरेषु धर्मेषु[37. a] प्रत्यक्षो भविष्यसि । एवं ते ज्ञानदर्शनं भविष्यति यथा मम ।
 एतर्हि⁽²⁾ न पुनरेव ददाति पठितमात्रेणाकृमिमानेवंद्रयान्धर्मान् गम्भीरगम्भीरानुपदिशामि
 न साक्षात्क्रियया ॥ लाभसत्कारहेतोरत्मानं विक्रोषाति । तत्प्रत्ययात्सर्वत्र्यध्वगता-
 20 नामर्कतां सम्यक्संबुद्धानां बोधिसत्त्वानामार्यपुद्गलानां च पुरतः सापराधिको भवति । मक्या-
 गुरुकामापत्तिमापद्यते । विसंवादयति देवमनुष्यान्मक्यायानेन । आवकयानमेवास्य न भव-

1) Hitherto in Dhātupāṭha only: but cf. *pamsana* p. 10 note 4.

2) *mamait*^o without punctuation MS.

ति । प्रागेव मद्यानस्यावतारविशेषाधिगमः । प्रागेवानुत्तरा सम्यक्संबोधिः ॥ तद्यथा
 कश्चित्पुरुषो मद्यावो प्रस्थितः क्षुत्तर्षप्रयोजितः स तत्र मद्यालवृत्ते प्रतिष्ठितः ।
 आहारार्थं स उदारफलवृत्तमपकाय गन्धसंपन्नं रससंपन्नमनास्वाद्य विषवृत्तमभिरुक्ष्य वि-
 पफलानि भुञ्जीत भुक्त्वा च कालं कुर्यात् । तदुपमांस्तान्युद्गलान्वदामि । ये दुर्लभं मनु-
 व्यलाभं लब्ध्वा कल्याणमित्रं सन्निश्चित्य मद्यानमवतर्तुकामा लाभसत्कार्यशोक्तो- 5
 रात्मानमुपदर्शयति परान्पस्येति एवं त्रयां मद्यागुरुकामापत्तिमापद्यते यथा गुरुकयापत्या
 सर्वविज्ञानां परमज्ञगुप्तिना भवति । अयापगामिनस्तथात्रयाश्च पुद्गला न सेवनीयाः सर्व-
 तन्त्रियब्राह्मणत्रिदूशाणां । यश्च तान् सेवते स सातिमारी भवति सर्वविज्ञानां । इयं कु-
 लपुत्र बोधिसत्वस्य षष्ठी मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागते ऽध्वनि क्षत्रियाणां पुरोहितचण्डाला अमा- 10
 त्यचण्डाला भट्टचण्डाला मूर्खाः पण्डितमानिनो मद्याधना मद्याभोगाः । बहुवि-
 धेषु दानमयपुण्यक्रियावस्तु[37 b]षु संदृश्यते ते त्यागमदमत्ता मानमदर्पेण क्षत्रियं
 विभेदयन्ति । अमणान् क्षत्रियैः । ते क्षत्रियान्निश्चित्य अनणान् दण्डापयन्ति⁽³⁾
 अर्थ⁽⁴⁾ दण्डेन मुपयन्ति । तेनोपद्रवेण ते भिन्नवः पौद्गलिकं वा सांघिकं वा चातु-
 र्दिशसांघिकं वा स्तौषिकं वा अमणौरपकृत्य तेषां प्राकृतं प्रदाप्यते । ते पुनश्च- 15
 ण्डालाः क्षत्रियस्योपनामयिष्यन्ति । ते उभयतोऽपि मूलापत्तिमापद्यन्ते । ये क्षत्रियचण्डा-
 लाः अमणौः सार्द्धं प्रदुष्यन्ति तथाद्वयं च ते धर्मं प्रज्ञपयिष्यन्ति । अर्धमे वा धर्ममपकाय । सू-
 त्रविनयशिना अनपेक्ष्य कालोपदेशमहाप्रदेशानपकाय । मद्याकरुणानेत्रीप्रज्ञापारमित
 शिन्नोपायकौशल्यशिनाः याश्चापरेषु सूत्रेषु शिन्ना उपदिष्टास्ता अपकाय । तथाद्वयां धर्म-
 युक्तिं भिन्नूणां विच्छेदनार्थपूर्वकं क्रियाकारं प्रज्ञपयन्ति । यैः क्रियाकारैर्भिन्नूणां विच्छेदना 20

1) *parām* MS.: for *pams* cf. *supra* 62, 3.

2) See *Divy. Ind.*

3) This form (not in *lexx.*) recurs in a metrical passage below, 39 b.

4) *artha* MS.

5) *purohita-candālādya, bhedanāt saṅghikādi-dravyāpaharaṇāc ca. marg.*

स्योपायक्रीणल्यं मद्याने चर्वाणुपदर्शयति । यात्रद्वैवर्त्तिकभूमी च प्रतिष्ठापयति ॥ पे ॥ यदि तेषां संमुखं दर्शनं न ददाति । यस्तमभिषाचति । तेनादिकर्मिकेण बोधिस-
त्वेन सापराधेन पश्चिमे पामे उत्वायासनात्प्रादुखेन स्थित्वा धूपं धूपयितव्यं । अरूणा
देवपुत्र आवाचितव्यः^१ एवं च वक्तव्यं । अरूणा अरूणा मद्याकृप मद्याभाग मद्योदितस्त्वं ब्रम्बु-
होपे मां करूणायाक्कादयस्व । जीघ्रमात्रजगर्भं मद्याकारूणिकं मम वचनेन बोधय । [38 b] 5
मम स्वप्नाक्षरे तनुपायमुपदर्शय येनादुमुपायेनापत्तिं प्रतिदेशयामि । अर्थे मद्याने उ-
पायप्रज्ञां प्रतिलप्स्यामीति ॥ तेन तत्कालं शय्यायां निद्रापयितव्यं सहोद्वेते^(१) अरूणे
इह ब्रम्बुहोपे आकाजगर्भस्य बोधिसत्वस्येह समागमो भवति स्वदृष्टेण च । तस्यादिक-
र्मिकस्य बोधिसत्वस्य स्वप्नाक्षरे पुरतः स्थित्वा तां मूलापत्तिं देजयति मद्यानोपा-
येन । तथाहूपं च तस्योपायज्ञानं संदर्शयति । येनोपायक्रीणल्येन स आदिकर्मिको बोधि- 10
सत्वस्तत्रैव बोधिचित्तासंप्रमोषं नाम समाधिं प्रतिलभते सुदृढव्यवस्थितश्च भवति म-
द्याने इत्यादि ॥

अथ वा योऽत्र सूत्रे ऽध्येषणमन्त्रः पूर्वमुक्तः । तेनायं विधिः कार्यः । एवं स्यात् । अरण्ये
उपवने ऽभ्यवकाशे वागहं वा तगरं^(२) वा कालानुसारि वा धूपयितव्यं । प्राञ्जलिना च
भूत्वा समस्ततो दिग्विदिक्षु च पञ्चमण्डलकेन वन्दित्वा इमे मन्त्रपदाः प्रवर्तयितव्याः । त- 15
द्यथा । सुमृश^(३) कारूणिक । चरतु^२ । विचर । सत्तर । कारूणिक । मुरर मुरर वेगधारि
नमुचमे भुजयते^(५) कारूणिक चित्तमणि^(६) पूर्य कारूणिक सर्वाणां मे स्थापय । आज्ञाधारो

1) *Saha* apparently with loc ; but possibly a compound; compare Pāṇini's *sahapūrvāhṇam*.

2) *tagarum*. MS.

3) *सु'मृ'श'* (apparently) Tib.; but the reading has been corrected and is indistinct

4) *na* added in marg.; not. in Tib.

5) *सु'भु'ज'य'ते* Tib.

6) Cf. Wassiljev, *supra cit.*, p. 59 note 2-

स्फुग्⁽¹⁾ २ । रतिविवेक गु । दृष्टिविवेक गु । पूरय कारुणिक पूरयतु ममांशा । सर्व-
 द्या चाशोकगति स्वाहा ॥ विधिः पूर्ववत् । सर्वव्याधिदुःखसर्वभयसर्वोपकरणाविघातप्र-
 तिघाते सर्वाभीष्टसिद्धये च कार्यः ॥ यदि न त्रिपादयोगे बोधिसत्त्वाः कथमेयामापत्तिनियमो
 ऽन्येषां चाधिक्यं । अथ तेन साम्बरिकाः । कथमेयामापत्तिव्यवस्था । कथं वा तद्दोषा-
 5 त्साम्बरिका अपि गृह्यते । नैष दोषः । ये [39 a] पां यत्र बहुलं संभवः ते तत्राकोटिताः स्व-
 नामग्रहणदर्शनाद्भ्योत्पादनार्थं । परस्परतस्तु सर्वैः सर्वा आपतयः परिकर्तव्याः ॥ येन
 वा प्रकृतिमहासावद्यतयाऽसमादानोऽप्यभव्यो भवत्युच्छिन्नकुशमूलश्च सुतरां तेन साम्ब-
 रिका इत्यलमनया चितया ॥

उपायकौशल्यसूत्रेऽपि मूलापत्तिरुक्ता । किं वापि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः प्राप्तिमोक्ष-
 10 शिक्षायां शिक्षमाणाः कल्पशतसङ्क्रममपि मूलफलमन्नः स्यात् । सर्वसत्त्वानां च सूक्तडरु-
 क्तानि जमेत् । श्रावकप्रत्येकबुद्धभूमिप्रतिसंयुक्तैश्च मनसिकारैर्विहरेदियं बोधिसत्त्वस्य
 गुरुका मूलापत्तिः । तद्यथा कुलपुत्र श्रावकयानापो मूलापत्तिमायन्नः सो ऽभव्यस्तैरेव
 स्कन्धैः परिनिर्वातुम् । एवमेव कुलपुत्रो ऽप्रतिदेश्यैतामापत्तिमनिःसृज्य तान् श्रावकप्र-
 त्येकबुद्धमनसिकारानभव्यो बुद्धभूमौ परिनिर्वातुमिति ॥

15 आसां च मूलापत्तीनां सुखग्रहणधारणार्थमेकोपयमतानां च संप्रहकारिका उच्यते ॥

रत्नत्रयस्वर्करणादापत्याराजिका मता ।

सद्धर्मस्य प्रतिज्ञेपाद्धितीया मुनिनोदिता ॥

दुःशूलस्यापि वा भिक्षोः काषायस्तैन्यताडनात् ।

चारुके वा विनिज्ञेपादपप्रव्राजनेन च ॥

1) The MS. (with which the Tib. agrees) reads here and below (twice) *grā* clearly. This however is probably a misunderstanding of the old form of the figure-7 (seven repetitions of the charm).

2) རྩྭ་ལྷ་ཅི་ Tib. The Sk. is indistinct, it apparently reads *sapathāṇā*.

पञ्चानसर्पवर्णानिमध्यादृष्टिप्रदेण वा ।
 ग्रामादिभेदेनाद्यापि मूलापत्तिर्निनोदिता ॥
 शून्यतायाश्च कथनात्सत्वेपु कृतबुद्धिषु ।
 बुद्धत्वप्रस्थितानां वा संबोधेर्विनिवर्तनात् ॥
 प्रातिगोत्रं परित्याज्य मन्त्रायाने नियोजनात् ।
 शिष्ययानं न रामादिप्रकृषाणापेति वा यद्वात् ॥
 परेया यद्वाणाद्यापि पुनः स्वगुणाकाशनात् ।
 परंपसनतो ला[39 b]भसत्कारसोक्तहेतुना ॥
 गम्भीरज्ञात्तिक्रोऽस्मिन्ति मिष्ट्यैव कथनात्पुनः ।
 दण्डापवेदा श्रमणान् दद्याद्वा जरात्रयात् ॥
 गृह्णीयाद्दीपमानं वा शमये त्याजनात्पुनः ।
 प्रतिसंलीनभोगं च स्वाध्यायिपुनिवेदनात् ॥
 मूला आपत्तयो ह्येता मन्त्रानरक्तेतत्र ।
 आर्षस्याकाशगर्भस्य स्वप्ने देश्याः पुरःस्थितेः ॥
 बोधिचित्तपरित्यागाद्याचक्रायाप्रदानतः ।
 तीव्रमात्सर्पलोभाभ्यां क्रोधाद्वा सवताउनात् ॥
 प्रसाद्यमानो यत्नेन सत्वेपु न तितित्तते ।
 ज्ञेयात्परानुवृत्त्या वा सद्धर्माभासवर्णनाद् १ इति ॥

5

10

15

आर्षतितित्तिगर्भमूत्रे ऽप्युक्तं । यो मन्त्रावृत्तान् गमोद्दिश्य प्रव्रजितो दुःशीलपापसमाचा-
 रो भित्नुर्नुभूतः कण्ठम्वक्रीतो अश्रमणाः श्रमणप्रतिज्ञः अव्रतचारी ब्रह्मचारिप्रतिज्ञः । 20
 घस्तः पतितः पराजितो विविधैः ज्ञेयैः । अथ च पुनः स दुःशीलपापसमाचारो भित्नु-

1) See p. 60, note 1.

2) Pali *kasambu* 'rubbish', with the whole passage compare M. Vyntp. cclxxvii. 16, 18—19.

रग्यापि सर्वदेवानां यावत्सर्वमनुष्याणां यावत्पुण्यनिर्धानां दर्शयिता भवति कल्याण-
मित्रं । किं चापि स घपात्रभूतः तेन च पुनः शिरस्तुण्डमुण्डेन काषायवस्त्रप्रावरणैर्यो-
पधेन दर्शनहेतुनापि बहूनां सत्त्वानां विविधकुशलमूलोपस्तम्भनकरः सुगतिमार्गदर्शको
भवति । तस्माद्यो ममोद्दिश्य प्रव्रजितः शीलवान् दुःशीलो वा तस्य नानुज्ञानमिच्छकव-
८ त्तिराज्ञामपि यन्ममोद्दिश्यप्रव्रजितस्य सद्धर्मणापि काये दण्डप्रहारं वा दातुं चारके
वा प्रक्षेप्तुं । अङ्गमङ्गं विकर्तनं वा कर्तुं जीविताद्वा व्यपरोपणं कर्तुं [40 a] । किं पुन-
रधर्मेण ॥

किं चापि मृतः कथ्यते ऽस्मिन् धर्मविनये । अथ च पुनः स पुद्गलो गोरोचनेकस्तू-
रिकासदृश इति । अत्रैवाह । ये ममोद्दिश्य प्रव्रजितान् पानभूतान् पात्रभूतान्वा विहेठ-
१० पिष्यन्ति ते सर्वेषां त्र्यधगतानां बुद्धानामतीव सापराधा भवन्ति । समुच्छिन्नकुशलमूला
दग्धसत्त्वानां अवीचिपरायणा भवन्तीति ।

अत्रैवाह । सर्वबुद्धैरधिष्ठितोऽयं मोक्षधनो यदुत रक्तकाषायवस्त्रमिति । अस्मि-
न्नेव चोक्तं । तेन खलु पुनः समयेन बहूनि आवकनियुतशतसङ्ख्याणि बहूनि च बोधि-
सत्त्वनियुतशतसङ्ख्याणि भगवतोऽस्तिके एवंद्वयं पूर्वकृतं कर्मावरणं प्रतिदेशयन्ति । वयम-
१५ पि भद्रे भगवन् बहूनां पूर्वकाणां तत्रागतानां प्रवचने पात्रभूतान् पात्रभूतांश्च बुद्धानां भग-
वतां आवकपानीयान् पुद्गलाञ्जुगप्सितवत्तः पंसितवत्तो रोषितवत्तो ऽवर्णायशःक-
द्याश्च निश्चारितवत्तः । तेन वयं कर्मावरणेन त्रिधपायेषु विविधां तीव्रां प्रचण्डां दुःखां
वेदनां प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पेयालं ॥ वयं तत्कर्मावरणशेषमेतर्हि भगवतो ऽस्तिके प्रतिदे-
शयिष्यामः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकान्वचनैस्तर्जितवत्तः परिभाषितवत्तः । के-
२० चिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकानपात्रभूतान्पात्रभूतांश्च प्रहरितवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं
चोवरान् कृतवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकाणामुपभोगपरिभोगानाच्छिन्नवत्तः ।
केचिद्वदन्ति । वयं भगवन्मुद्दिश्य प्रव्रजितान् गृहस्थान्कारितवत्तः [40 b] तत् अस्थानं
सादिताः । केचिद्वदन्ति । अस्माभिर्भगवन् बुद्धानां भगवतां आवकां घपात्रभूताः पात्रभूताश्च
सापराधिकाश्चारके प्रक्षेप्तास्तेन वयं कर्मावरणेन बहून् कल्पांस्तृषपायेषु विविधां ती-

त्रां प्रचण्डां दुष्खां वेदनां प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पे० ॥ तद्वयमेतर्हि कर्मावरणशेषं भगवतो
इतिके प्रतिदेशपापः । आगत्यां संवरमापद्येम । प्रतिगच्छातु भगवानस्माकमनुकम्पामुपा-
दाय । उद्धातु भगवानस्माननन्तपापेभ्य इति विस्तरः ॥

प्रब्रज्यात्तरायसूत्रे⁽¹⁾ उप्यनर्थ उक्तः । चतुर्भिर् मृदानाम् धर्मैः समन्वागतो गृही
अन्तगाप्राप्तो भवति । ज्ञात्यन्धश्च जडश्चानिहकश्च चण्डालश्च ज्ञातु⁽²⁾ सुखितो भवत्यभ्या- 5
ख्यानवद्धलश्च पण्डकश्च पण्डकश्च नित्यदासश्च । स्त्री च भवति स्या च शूकरश्च गर्दभ-
श्रोष्ट्रश्चाशीविषश्च भवति तत्र तत्र ज्ञातौ ॥ कतमैश्चतुर्भिः । इह मृदानाम् गृही
पूर्वजिनकृपाधिकाराणां सत्त्वानां नैष्कर्म्यचित्तस्य प्रब्रज्याचित्तस्यार्यमार्गचित्तस्यात्तरायं
करोति । अनेन प्रथमेन ॥ पुनरपरं गृही धनलौत्येन पुत्रलौत्येन कर्मविपाकमश्र-
द्धत् पुत्रस्य वा दुहितुर्वा भार्याया वा ज्ञातिसंघस्यैश्वर्यस्थाने वर्तमाने प्रब्रज्या- 10
त्तरायं करोति । अनेन द्वितीयेनेति ॥ अन्यद्वयं । सद्धर्मप्रतिक्षेपः अगणत्राक्षणेपु च प्र-
तिघः ॥

दश चाकुशलाः⁽³⁾ कर्मपदाः अनर्थाः । सद्धर्मस्मृत्युपस्थानाद्विपाककटुका द्रष्टव्याः । ततः
किञ्चिन्मात्रं सूत्रं सूच्यते । प्राणातिपातविपाकलवस्तावद् । यद्याह । तन्मवाग्निशिखाचरा
नाम पक्षिणो ये ऽग्निशिखामध्यगता [41 a] न दृश्यन्ते संकृष्टतराश्च नारकेपाणां⁽⁴⁾ कपालं 15
भित्त्वा रुधिरं पिवन्ति । कपालात्तरचरा नाम पक्षिणो ये मस्तकं भित्त्वा ज्वलितमस्तक-
लुङ्गा⁽⁵⁾न्पिबन्ति । जिह्वामिषभुजो नाम पक्षिणो ये जिह्वां विदार्याभितो ऽभितः प्रभज्यन्ति ।
सापि जिह्वा भुक्ता पुनरपि संजायते पद्मदलकोमलतरा । एवमर्थानुवृत्तसंज्ञा दत्तोत्पाटका

1) Not in Feer's or Nanjio's lists.

2) Mhvs I. 101. 111 and Senart *ad loc.*

3) Cf. Dh.-s. § 56.

4) On Buddhist hells in general see Feer in J. As. 1892 (VIII. 20) pp. 185 sqq.

5) Quoted by B.R. from the M Vyutpatti, for the more usual *mastulunga* 'brains'.

- नाम कण्ठनाड्यपकर्षका नाम । क्लोमेकाशिनः । ग्रामाशयादाः । स्त्रीकुसुमवर्तका⁽¹⁾ अन्नवि-
वरखादिनः । पृष्ठवंशचरा नाम । मर्मगुह्यका नाम पक्षिणो ये सर्वाणि मर्मविवराणि भि-
त्त्वा मर्माणि कृतयित्वा⁽²⁾ विवराणि प्रविश्य मज्जामण्डं पिबन्ति क्रन्दमानानां । सूचीक्लि-
द्रा नाम पक्षिणो ये सूचीसदृशतुण्डा रक्तं पिबन्ति । एवमस्थिविवराशिनः षट्⁽³⁾भक्षिणः ।
5 नखनिकृत्तका मेदोदाः स्नायुविशेषकाः । केशोण्डुका नाम पक्षिणो ये केशमूलान्युत्पादय-
न्ति ॥ स एवमवोचीप्रदेशस्त्रीणि योजनशतसहस्राणि पक्षिभैरुपपत्तो नाम तत्र तैरन्यैर्नार-
केयैः सहानेकानि वर्षशतसहस्राणि भक्ष्यते संभवति च । स कथञ्चिदपि तस्मान्मुक्तः सर्व-
स्मादुष्खजालपरिवृतः । अश्वप्रपातो नाम द्वितीयः प्रदेशस्तत्र गच्छति । त्राणान्वेषी शरणा-
न्वेषी परित्राणान्वेषी समस्तत एकादशभिर्चिस्किन्धैरावृतो निःसहायः कर्मपाशबन्धन-
10 बद्धः समस्ततः शत्रुभिरावृतः कात्तारमनुप्रपन्नः सर्वस्मान्नरकपुञ्जादधिकतरं व्यसनमभिप्र-
पन्नस्तं अश्वप्रपातं नाम प्रदेशमनुधावति । पतिते ऽतीव पादः प्रविलीयते । उत्तितः
पु[41 b]नरपि संभवति । सुकुमारतरः शूलपातरः खराभिस्तोज्राभिर्वेदनाभिर्भिभूतः । त-
स्यैवं भयविक्रववर्दनस्य करचरणसर्वाङ्गप्रत्यङ्गप्रविलीयमानस्य स प्रदेशः अश्वप्रपातो
नाम प्रादुर्भवति । स तस्मिन्देशे निपतति पतितः अश्वे प्रपतति त्रीणि योजनसहस्राणि ।
15 पुनरपि कर्मकृतेन वायुनोत्क्षिप्यते । स प्रपतमानः कंकवायसंग्रोलूकैर्भक्ष्यते । यावत्-
स्यैवमुत्क्षिप्यमानस्य च प्रपततश्चानेकानि वर्षशतसहस्राणि गच्छति । कथञ्चिदपि त-
स्मान्मुक्तः परिधामितश्चक्राङ्गं विवरं नाम प्रदेशमनुधावति । तस्मिन् प्रदेशे सहस्रारा-
णि चक्राणि प्रादुर्भवन्ति वज्रनाभिनि तीक्ष्णज्वालानि शीघ्रभ्रमाणि तस्य सहगमनादेव ता-

1) MS. *pliha vanvarti*°; [sam]va° a sec. manu.

2) The MS. appears rather to read *krittay*°. The form in the text is quoted by Whitney from *Lāṭyāyana*.

3) Six skins according to Caraka and others, apud Jolly, Trans. Int. Congr. Or. Lond. (1892) vol. I. p. 457.

4) *okāni ca* MS.

नि चक्राणि शरीरं प्राप्य धमसि ॥ पे ॥ ⁽¹⁾ प्रत्येकं सर्वाङ्गानि प्रमत्ततो दहन्ति पादतले चांसं
 शङ्कुभिर्भिज्यते । एवं मत्तोऽप्यपर्वते । मात्तोऽप्येकः प्राणिनातिभिः मात्तर्वह्निःपरमाणुशः
 प्रभस्यते । भुक्तो भुक्तः पुनरपि संज्ञायते मुकुमारतरः । मुकुमारतया भूयोऽप्याधिकतरां वे-
 दनामनुभवति । भुक्तभुक्तस्य प्रभूततरमेवास्य तज्ज्ञासं प्रादुर्भवति । तस्य ⁽²⁾ प्राणातिपातकृ-
 तोपचितस्य तत्फलं भवति ॥

6

अदत्तादानविपाकमाह । स एष दुष्कृतकर्माक्षचारो घालातचक्रनिर्माणगन्धर्वनगर-
 मृगतृष्णिकासदृशं मरुद्वर्धनात् पश्यति रत्नवस्त्रधनधान्यनिकरभूतं । तस्यैवं लोभाभि-
 भूतस्य कर्मणा मोक्षिनेऽस्यैवं भवति । न मेदमिति । स एवं मोक्षितः पापकारी प्रञ्जलिताङ्गा-
 र्कपूर्लङ्घयित्वा तद्विणमनुधावति । स कर्मकृतिर्गमपुरुषैर्गृह्यते [12 a] शस्त्रजालमध्य-
 गतः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गः पात्रते विणस्यते दह्यते ऽस्थ्यवशेषः क्रियते । न चान्यानादिकाल- 10
 प्रवृत्तः स लोभस्तामप्यवस्थां गतस्य परिहृयत इति ॥

काममिध्याचारमधिकृत्याह । एष म पापकर्ता तस्माच्छस्त्रसङ्कटान्मुक्तः कथमप्य-
 झार्कपूर्लङ्घयित्वा कर्मणा धामितः प्रदेशमन्यं प्रपद्यते । वितथदर्शनं नाम तत्र कर्मकृ-
 तां स्त्रियं पश्यति या तेन पूर्व नष्टस्मृतिना दृष्टा । दृष्टा चानादिकालाभ्यस्तो रागाग्निरु-
 त्पद्यते । स तेन धावति येन ता स्त्रियः । ताश्चायोमय्यो नार्यः ⁽⁵⁾ कर्मकृताः । ताभिरसौ गृ- 15
 ह्यते । गृहीत्वा चौष्टात्प्रभृति तथा भुज्यते यथास्य सर्पपफालमात्रप्रमाणमपि नावशिष्टं ।
 तस्मिन् शरीरे भवति । पुनरपि संभवति । पुनरपि भुज्यते । स कटुकां खरा वेदनामनुभवं-
 स्तस्माद्वागाग्निर्न निवर्तते । येन ता स्त्रियस्तेन भूयः सः संधावति । न चास्य तत्पीडा त-

1) The marg. adds as a note here: *punar jaya[n]te punar bhramanti*.

2) Compare Divyāv. 301 et seqq.

3) In the sense of 'fine' hitherto in lexx. only.

4) So MS.

5) Feer l. c p. 202. Pañca-gati (in J.P.T.S. 1884) p. 155, v. 31. —

धावाधते यथा रागाग्निः । अथ ता स्त्रियो भूयो ध्वजमयायोमयप्रञ्जलितगात्रास्तं मनुष्यमादाय
ज्वालामालाकुलसर्वशरीरास्तं नार्क्ये⁽¹⁾ सिक्तामुष्टिवद्दिन्दति । पुनरपि संभवतीति पर्य-
वत् ॥ पे ॥

स्त्रियो मूलमपायस्य धननाशस्य सर्वथा ।

5 स्त्रोविधेया नरा ये तु कुतस्तेषां भवेत्सुखम् ॥ पे⁽²⁾ ॥

यावत् । स्त्री विनाशो विनाशानामिह लोके परत्र च ।

तस्मात्स्त्रियो विवर्द्धाः स्युर्दोच्छेत्सुखमात्मन इति ॥

मृपावाद्मधिकतयाह । स तैर्धनपुरुषैर्गृह्यते गृह्यतां च तन्मुखं विदारयति तस्माज्जि-
ह्वामपकर्षयति । सा च जिह्वा कर्मवशात्पञ्चयोजनगतप्रमाणा भवति । तस्य मृपावाद-
10 स्य[व]लेन[42 b] तस्याग्र सहनिर्गमनकाले ते यमपुरुषाभूमावानाह्वयति⁽³⁾ प्रदीप्तायोमय्या ।
कर्मकृतं च क्लृप्तकृतं प्रादुर्भवति प्रदीप्तायसंपुक्तं बलवद्भिर्बलौर्वेदस्तदस्यात्तर्गतं जिह्वायां
वहति । तत्र पूरुहधिरकुमिन्नाविण्यो नद्यः प्रवहन्ति ॥ पे ॥ सा च जिह्वा तथा सुकुमा-
रा यथा देवानामति⁽⁴⁾ यावत्स वेदनातस्तनति⁽⁵⁾ क्रन्दति विक्रीशति न चास्य तदुःखं क-
श्चिदपनयतीति विस्तरः । तस्यैवं प्र[च]ण्ड[6]म्वेदनामनुभवतो ज्ञेयानि वर्षशतसहस्राणि सा
15 च जिह्वा कृष्यते । सा कश्चित्तस्य नार्कस्य मुखे प्रविशति । स भयविकूलवदनो येन वा
तेन वा निःपलायते ऽङ्गारकर्पूषु⁽⁷⁾ दह्यमानो निमज्जन् । तस्यैवं दुःखार्तस्याग्ररास्यापरा-

1) So MS. ? correct to °kīyam.

2) *Ramādi-strīdoshā vācyāḥ* marg.

3) °nehay°. MS.

4) *akshih* MS.

5) *tan* is a rare Vedic root, elsewhere of the 4th (-ya) conj.; cf. however *stānati*.

6) The partially lost word is represented by the Tib. རྩོལ་པོ་ (50.a.3). Cf. p. 69.1.

7) °shūsū MS.

यणस्य पुनरपि यमपुरुषाः⁽¹⁾ प्रादुर्भवन्ति मुद्गरासिपाणयः । ते तं पुरुषं गस्तकात्प्रभृति या-
वत्पादौ चूर्णयन्तीत्यादि ॥

पैशुन्यविपाकस्तु यथैव गृयावादस्य त्रीणि योजनशतानि त्रिहेति विज्ञेयस्तु । तां य-
मपुरुषा निस्त्रिंशानादाय प्रदीप्तधारान् त्रिहतां निक्षति । तन्बुधैश्चान्यस्मिन् प्रदेशे भ-
क्ष्यते । परमनाटुका वेदनां प्रतिवेदयते स क्रन्दति विक्रोशत्यव्यक्तानरं त्रिहताविरक्षित 5
श्रुत्यादि ॥

पारुष्यविपाकगारु । ते तां त्रिहताणां च विदार्य गृह्णति । गृह्णीत्वा निजित्तिधरिः शस्त्रै-
श्चिह्त्वा तस्य भूय एव खादनोपायेन मुखे प्रलिपति । स च त्रिघन्सार्वदतः क्षुत्क्षान्धनः
स्वरुधिरालापरिस्नुतां तां च स्त्रिहतां भक्षयति । सा च त्रिहता क्षिप्त्वा पुनरपि संजायते
कर्मवशात् । यद्य स भूमौ वेदनार्तः परि(43 a) वर्तते विचेष्टते क्रन्दते । तर्ह्येवं वेदना- 10
र्तस्य परिवृत्तनयनतार्कस्य दुष्प्यार्तस्य दोनरयासह्यस्यैवान्निनः स्वकृतमुपभुञ्जा-
नस्य यमपुरुषा अनुशासनोमात्रां भाषते ॥

त्रिहताधनोर्वनिर्गुतास्तीक्ष्णो वाग्विजिह्वस्त्वगा ।

पारुष्यमिति यदृष्टं तस्येतत्फलगातम् ॥ इति विस्तरः ॥

संभिन्नप्रलापविपाकगारु ॥ तस्य तत्प्रञ्चलितं ताम्रवलोदितं त्रिहतां दक्षति । त्रिहतां 15
दग्धा काण्ठं दक्षति । काण्ठं दग्धा रुदग्धं दक्षति रुदग्धं दग्धास्त्राणां दक्षति । तान्यपि
दग्धा पक्षाशयं दक्षति । पक्षाशयमपि दग्धाधोगागेन निर्गच्छति ॥ यमपुरुषा गाथा-
माहुः ।

1) Cf Feer, J. c. p. 205.

2) *niçitairddhā*° MS.

3) Tib. རྩོམ་པ་ལྟུང་པ་ (51.b a) Pali *samphappulāpa* cf. Dh.-saṃgr § 56 and
R. Morris in *Academy* 25 Feb. 1888.

पूर्वोत्तरावक्षपदं निरर्थकमसंगतम् ।

अवद्वे पक्षया प्रोक्तं तस्यैतत्फलमागतं ॥

यानसत्यवती नित्यं न चाध्ययनतत्परा ।

न सा जिह्वा तुर्धैर्दृष्टा केवलं मांसखण्डिका । इति विस्तरः ॥

५ अभिध्याविपाकमाह । अथ पश्यति रित्तं तुच्छमसारकं कर्मकृतं बहुद्रविणं
परपरिगृहीतं तस्य कर्मचोदितव्यामोदितस्यैवं भवति । ममेदं स्यादिति । ततः स
नारकास्तेनैव धावति येन तद्रव्यं । तस्याभिध्याव्यमानसस्याकुशलस्यासेवितभावितवं-
कुलीकृतस्य तत्फलं यदसौ नरके विपरीतं पश्यति । तस्यैवं पश्यतो ऽभिध्यावकुलस्य
रुस्ते शस्त्रं प्रादुर्भवति स तेन धावति । तेषामप्यन्येषां नारकाणां रुस्ते शस्त्राणि प्रादु-
10 र्भवन्ति । स तैः सह शस्त्रेण युध्यते यावत्तथा कर्तयते यथा सर्पपफलमात्रमपि न भवति मां-
समस्य शरीरे तथास्त्रिकङ्कालावशेषः क्रियते ॥ पे ॥ परेषां सम्प-⁽³⁾[43 b]मम स्या-
दिति चिन्तितं । तस्याभिध्यासमुत्थस्य विषस्य फलमागतमिति ॥

व्यापादफलमाह । कर्ममयाः सिद्धव्याघ्रसर्पाः क्रोधाभिभूताः पुरतस्तिष्ठते । एतेभ्यो
भयभीतो येन वा तेन वा निःपलायते । स कथं शक्नोति पलायितुमशुभस्य कर्मणाः । स
15 तैर्गृह्यते । गृहीत्वा च पूर्वं तावन्मस्तकाद्गुह्यते यावत्पार्श्वतः सर्पैर्विषदंष्ट्रैः संदश्य संदश्य
भक्ष्यते । व्याघ्रैरपि पृष्ठतो भक्ष्यते । पादावपि वङ्किना दंष्ट्रा⁽⁴⁾ह्यते । स यमपुरुषैर्दूरादिषुभिर्वि-
ध्यत इति विस्तरः ॥

1) Hitherto in lexx. only: but *abhidhyālu* 'covetous' occurs in Divy. 302. 24 (supra cit.), for which see the form below, *abhidhyākhyā*.

2) *ṣarshapa*° MS

3) Three aksharas lost. From the Tib. འཕྲུལ་ (52.a.2) supply *sampad* or the like.

4) Obliterated in MS., but supplied from Tib. (52.a.4) རྩོད་པུ་ལྷོ་མེས་པ་ལྷོ་མེས་

मिथ्यादृष्टिपालं पनुरपरिमितं । पाठस्तु संनिप्यते । शस्त्रवर्षतोमरवग्रवर्षाशनि-
पापाणावर्षे कृत्यते । एकादशभिर्हिस्वान्धैः नुत्तिपपासाग्निना च सुखनिर्गतेन निरुत्तरं
दह्यत इति ॥ काममूलाश्च सर्वानर्था इति तेभ्य एवोद्वेजितव्यं । यथात्रैवाह । अस्त्यग्निमु-
ण्डो नाम नरकः । तत्र कातरणा कर्मणा सत्वा उपपद्यते । येनाश्रमणोऽश्रमणाप्रतिज्ञेन
मातृग्रामस्य नृत्तगीतस्याभरणानां वा शब्दं श्रुत्वायोनिजेन मनस्कारेणान्तिमबुद्धिना ८
तच्छ्रुत्वा कसितलडितक्रोडितान्यग्रुचि⁽¹⁾ मुक्तं ॥ पे ॥ तत्र ते नारका अयोवर्षेण स-
र्वाङ्गप्रत्यङ्गशशूण्यते ऽङ्गारवर्षेण च पच्यते दह्यत इत्यादि । एवं पौराणिकामास्वादनस्मर-
णात्पडुमो⁽²⁾ नाम नरकः पच्यते स्वप्नात्तभूतस्मरणाच्च । तत्र ते नारकाः कुम्भिपु⁽³⁾ पच्यते । ते
द्रोणिष्वयोमपैर्मुषैर्लह्यन्त इति विस्तरः ॥

एवमप्सरसः प्रार्थनया ब्रह्मचर्यपरिणामनान्महापडुमो⁽⁴⁾ नाम नरक उक्तः । तत्र तारन-⁽⁵⁾ 10
दीतरङ्गिणी नाम प्रवहति । तस्यां नद्या पान्यस्वीनि ते पापाणाः । पच्छे[11 a]वालं ते
केशाः । यः पङ्कस्तन्मासं । या आपः तत्कथितं ताम्रं । ये मत्स्यास्ते नारका इत्यादि ॥
एवं पुरुषस्य पुरुषेण सह मैथुनविप्रतिपत्तेः अप्रमेया अकारणा विज्ञेयाः पच्यते । एवं शि-
शुभिः सह विप्रतिपत्तेः तारनद्यामुत्तमानान्दार्कान्पश्यति । ते तं विलपन्ति । स तां नदी-
मवगाहते । तेषु बालकेषु तीव्रस्नेहप्रतिबन्धजोक्कडुब्बवेगात् । एवं गोवडवान्नीडका- 15
दिषु प्रकृतिसावद्यः काममिथ्याचारः खर्तरविपाकः पच्यते । तासामेव गोवडवादीनां
तप्तायोमयीनां अकुशलनिर्मितानां योनिमार्गेण स तिर्यक्कामसेवी प्रविशति । स तासा-

1) *Qulram* marg.

2) A quasi-Pali form; cf. *Suttanipāṭa* p. 124.s. Other authorities (Feer, J. As. 8. XX. p. 216) make Paduma a cold hell.

3) So MS. Correct *kumbhesku* or *°ishu*? The Brahmins have a *Kumbhi-pāla*-hell

4) Cf. Dh.-s. § 122.

5) Name of a *sāgara* in Dh.-s. § 126.

मुदरे प्रदीप्ताङ्गारनिकरपरिपूर्णो स्विग्यते पच्यते बहूनि वर्षशतसहस्राणीति विस्तरेण
द्रष्टव्यम् ॥

एवमन्यनाशितास्वपि भिन्नुशीषु विप्रतिपन्नानां महानरकपातनाः पद्यन्ते । एवं
स्वस्त्रीघ्नप्ययोनिमार्गेणा गच्छन्तः । एवं प्रसह्यानीतास्वपि परस्त्रीषु लब्धासु च कन्यासु ।
6 एवमुपवासस्थासु एवं गुह्यणां पत्नीषु ज्ञातिशब्दमानितासु च विप्रतिपत्तेः तीव्राश्चापरिमा-
णाश्च महानरकपातनाः पद्यन्ते ॥

सप्तमैथुनसंपुक्तसूत्रे⁽¹⁾ व्याहृतः । इह ब्राह्मणा एकतयो ब्रह्मचारिणामात्मानं प्रतिज्ञाणीति ।
स नैकैव मातृग्रामेण सार्द्धं द्वयं समापद्यते ऽपि तु मातृग्रामं चतुषा द्वयं निध्यापन् पश्य-
ति । स तदा स्वादयति अध्यवस्यति अध्यवसायं तिष्ठति । अयमुच्यते ब्राह्मण ब्रह्मचारी
10 संपुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंपुक्तः । अपरिश्रुद्धं ब्रह्मचर्यं चरति ॥ एवं मातृग्रामेण सार्द्धं
संक्रोतः संकिलिकिलायमानस्य [44 b] आस्वादयतः अपरिश्रुद्धं ब्रह्मचर्यमुक्तम् ।
एवं मातृग्रामापस्थानमास्वादयतः । एवं तिरःकुड्यगतस्य⁽²⁾ तिरोडुग्ध्यगतस्य⁽³⁾ वा मातृग्रामस्य
नृत्तगीतादिशब्दनास्वादयतो मैथुनसंयोगमित्युक्तम् । एवं पञ्चकामगुणसमर्पितं परमबल्लो-
कास्वादयतः ॥ एवं देवादिस्थानेषु ब्रह्मचर्यपरिणामनात्संपुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसं-
15 पुक्त इति ॥

यतश्चैते कामा एवं स्मरणप्रार्थनाविषयमपि गता एवमनर्थकरास्तेनैव कामापवादक-
सूत्रे⁽⁴⁾ अभिहितम् । निवारय भिक्षो चित्तं कामेभ्यः । सभयश्चैष मार्गः सप्रतिभयः सकण्टकः
सगहनः उन्मार्गः कुमार्गो वेदनापथः । असत्पुरुषसंसेवितः । नैष मार्गः सत्पुरुषसंसे-
वितः । न तमेव चित्तपसि । कस्मात् अल्पास्वादाः कामा उक्ता भगवता । बहुदुःखबहूप-

1) Not in Nanjio or K. F.

2) For the form cf. Vyutp. ap. B.R.: for the meaning the tale of Pyramus.

3) For *dūshya* (here = ۛۛۛ ?) cf. Divy. p. 614, note 14.

4) Not in Nanjio or KF.

द्रवा बह्वपायासा । अदीनवोऽत्र भूयान् । रोगो भित्तवः कामा गण्डः शल्यमध्यमध्यमूलमा-
 मिषवडिसं मृत्युरनित्याः कामास्तुक्काः मृषामोषधर्मिणाः स्वप्नोपमाः कामाः । किमप्येते-
 बालोल्लापनाः ॥ पे ॥ यथा मृगाणां बन्धनाय कूटं द्विजानां बन्धनाय जालं । मत्स्यानां
 बन्धनाय कुपिनं⁽¹⁾ मर्कटानां बन्धनाय लेयं⁽²⁾ पतङ्गानां बन्धनायामिस्कन्धः⁽³⁾ । एवं कामाः ॥
 पे ॥ कामपर्येषणां चरतो दीर्घरात्रं सिंहानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । याव- 5
 श्लोधातकानां गवासनानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । यावन्मण्डूकानां सतां सर्पा-
 णां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । दीर्घरात्रं कामान् प्रतिसेवमानानां चोरा इति कृत्वा
 गृहीतानां शिरश्छिन्नानामतो न प्रज्ञायते । पा[45 a] रदारिकाः पारिपन्थिका ग्रामधातका
 जनपदधातका यावद्गन्धिमोचका इति कृत्वा गृहीतानां शिरश्छिन्नानामतो न प्रज्ञायते ।
 दुष्खं तोत्रं खरं कटुकमनुभूतं रुधिरं प्रस्यन्दितं प्रघरितं यच्चतुर्भुजमहासमुद्रेषूदकात्प्रभूत- 10
 तरे ॥ पे ॥ कायो ह्ययं बह्वादीनवः । अस्थिसंघातः स्नायुसंबद्धो मांसेनानुलितः चर्म-
 णा पर्यवनद्धः क्वया प्रतिच्छन्नः किञ्चिच्छिन्नः⁽⁴⁾ कृमिसंघनिषेवितः सत्त्वानामनर्थकः क्लेश-
 कर्मणां वस्तु ॥ अस्मिन्काये विविधा आबाधा उत्पद्यते । तद्यथा चक्षुरोगः श्रोत्ररोगो
 यावदर्शासि पिठको भगन्दरः ॥ पे ॥ कायिकाः सत्तापाः कायिकं दुष्खं । कायस्य जीर्ण-
 ता भयता कुञ्जता । खालित्यं पालित्यं वलिप्रचुरता । इन्द्रियाणां परिपाकः परिभेदः 15

1) The form is new: the meaning 'net' assigned to the by-form *kupinī* in Cabdak. is confirmed by the context, and by the Tib. རྒྱུ་

2) Tib. རྒྱུ་ 'snare'. Of the form in the text (which may also be read *neyah*) I find no trace in lexx.

3) Tib. (53 b. 8) རྩུ་མ་ལེས་ཤྲོལ་པའི་མེ་འི་རྩུ་ལྟོ་ 'smoke of fire . . for moths', but *patāṅga* (as B.R. show) specially connotes the meaning of a moth that burns itself (πυρρόαυτος) so that some sort of naked flame must be meant: cf. Divy. 444.5 (inf.) and note at p. 709.

4) Not in lexx: but cf. Pali *vicchiddaka*.

संस्काराणां पुराणीभावो वर्तरीभावः । यावन्नार्हस्येवमुद्धरत्तं प्रघर्त्तं⁽¹⁾ जुगुप्सनीयं कार्यं प्रतिषेवितुं ॥ पे ॥ का तव भित्तो कामाशाप्तिः । कश्च त्वां प्रलोभयति । कथं च त्वं प्रा-
 दितो मूर्क्षितो ऽध्यवसितो ऽध्यवसानमापन्नः । यदाहं परिनिर्वृतो भवामि । सद्धर्मश्चात्त-
 र्क्षितो भवति । त्वं च कामान्प्रतिसेव्यं विनिपातगतो भविष्यसि । कदा ग्रामरणादात्मानं
 5 परिमोचयिष्यसि ॥ अलं भित्तो निवारय चित्तं कामेभ्यः । अकालः कामपर्येषणायाः । का-
 लोऽयं धर्मपर्येषणाया इति ॥

उद्यत्तपरिपृच्छायामप्याह⁽¹⁾ । तेन काममिध्याचारात्प्रतिविरतेन भवितव्यं स्वदारसं-
 तुष्टेन परदारानभिलाषिणारक्तनेत्रप्रेक्षिणा निर्विषमनसा । एकाक्षदुष्खाः कामा ।
 इत्यभोक्षणां मनसिकारप्रयुक्तेन । यदाप्यस्य स्वदारेषु का[45 b]मवितर्क उत्पद्येत । त-
 10 दापि तेन स्वदारेषुभानुदर्शिना उच्चस्तगनसा । क्लेशवशतया कामाः प्रतिसेवितव्याः ।
 न त्वध्यवमानविनिवृद्धेन नित्यमनित्यानात्माशुचिसंज्ञिना । एवं चनेन स्मृतिरूपस्था-
 प्या । तथाहं कारिष्यामि यथा संकल्पैरपि कामान्न पारिभोक्ष्ये । कः पुनर्वादो द्वोन्द्रियसमा-
 पत्या वानङ्गविज्ञप्त्या वेति ॥

पुनर्त्रैवाह⁽²⁾ । बोधिसत्त्वेन स्वभार्याया अस्तिके तिस्रः संज्ञा उत्पादयितव्याः । कतमा-
 15 स्तिन्नः । रतिक्रोडासहायिकैषा नैषा परलोकसहायिका । अन्नपानसहायिकैषा नैषा क-
 र्मविपाकानुभवनसहायिका । सुखसहायिकैषा नैषा दुःखसहायिका ॥ यावदपरा-
 स्तिन्नः । शीलात्तरायसंज्ञा ध्यानात्तरायसंज्ञा प्रज्ञात्तरायसंज्ञा ॥ अपरास्तिन्नः । चोरसंज्ञा
 वधकसंज्ञा नरकपालसंज्ञा इति ॥

चन्द्रोत्तरादारिकापरिपृच्छायामप्युक्तं⁽²⁾ । अथ चन्द्रोत्तरादारिका समनसैर्⁽³⁾ प्रघावत्तं तं

1) Cf. f. 24a, supra and *Ugraparipr°* at 8a.

2) A Candrottārādārikā-vyākaraṇa is given in Nanjio, 441 (tr. A.D. 591) K.F. p. 258.

3) °tara° MS.

महत्तं जनकायं दृष्ट्वा तस्यां बेलयां विद्यायसात्तरति तालमात्रगभ्युद्गम्य स्थिता च तं
महत्तं जनकायं गाथाभिर्ध्यभाषत ॥

(1) कायं गमेन्नघमिमं मनोज्ञं सुवर्णवर्णां ज्वलनप्रकाशम् ।

न रक्ताचित्तस्य हि मानुषस्य प्रज्ञापते जोगनकं शरीरम् ॥

ये वामिकर्पूषमसंप्रदोत्तान् त्यजन्ति वामान्विषयेष्वगृह्णाः ।

5

षडिन्द्रियैः संवरसंवृताः ये ब्रह्मचर्यं च चरन्ति शुद्धम् ॥

दृष्ट्वा च दारान् हि परस्य ये वै कुर्वन्ति माताभगिनीति संज्ञां ।

प्रासादिकास्ते हि सुदर्शनीया भवन्ति नित्यं परमं मनोभाः ॥

स्फुटामिमा वेत्थ्य⁽²⁾ पुरो सगताद् यो रोगकूपान्मम चातिगन्धः ।

न रागचित्तेन मयात्रितोऽयम् ॥ 10 ॥ फलं तु दानस्य दमस्य चेद्गम् ॥

10

न मे समुत्पद्यति रागचित्तं मा बीतरागासु जनीष्व रागं ।

सन्ती मयायं पुरतो मुनीन्द्रः मत्थं पश्चा वेन्नि न ज्ञातु मिथ्या ॥

यूयं च पूर्व पितरो ममासं⁽³⁾ घृष्टं च युष्माकमभूजनित्री ।

धाता स्वसा चापि पिता बभूव को रागचित्तं जनयेन्नन्यां ॥

प्रधातिताः प्राक् च ममाय सर्वे । घृष्टं विशस्ता च पुरा भवद्भिः ।

15

सर्वे भ्रमित्रा वधकाः परस्य⁽⁴⁾ । कथं तु वा ज्ञायति रागचित्तम् ॥

न व्रपवत्तो हि भवन्ति रागात् । न रक्ताचिताः सुगतिं व्रजन्ति ।

न निर्वृतिं यासि च रक्ताचिता रागो हि तस्मात्परिवर्जनीयः ॥

1) Metre: *Ākhyāṇakī*

2) MS. apparently *vetthe*

3) There is a fracture in the MS.; but apparently the reading is the form in the text In the previous line the MS. reads *visastā*.

4) *°rasparam* or *°yaram* MS

- कामस्य हेतोर्निरयं पतति । प्रेतास्तिरश्चोऽथ⁽¹⁾ भवति रागात् ।
 कुम्भाण्डयता असुराः पिशाचा भवन्ति ये रागपरीतचिताः ॥
 काणाश्च खञ्जाश्च विजिह्वाकाश्च । चित्रपकाश्चैव भवन्ति रागात् ।
 भवन्ति नानाविधदोषभाजाश्चरन्ति ये कामचरि जघन्याम् ॥
- 5 यच्चक्रवर्तित्वमवाप्नुवन्ति । भवन्ति शकास्त्रिदशेश्वराश्च ।
 ब्रह्माण ईशावशवर्तिनश्च तद्वत्सचर्यं विपुलं चरित्वा ॥
 ज्ञात्यन्धभावा बधिरा विसंज्ञा । श्रूयकरोष्ट्राः खरवानराश्च ।
 हस्त्यश्चगोव्याग्रपतङ्गमत्ताः⁽²⁾ भवन्ति नित्यं खलु कामलोलाः ।
 क्षितीश्वराश्चैव भवन्त्युद्राः सुश्रेष्ठिनो वै गृह्यत्यमात्याः ।
- 10 सुखसौमनस्येन च यासि वृद्धिं ये ब्रह्मचर्यं विपुलं चरन्ति ॥
 कभक्षितापानय धूमगरान्⁽³⁾ बन्धांस्तथा ताडनतर्जनांश्च ।
 हेरं शिरः कर्णाकर्णानिनासाः⁽⁴⁾ पादस्य चार्च्छन्ति हि कामदासा । इति ॥
 ॥ उदयनवत्सराजपरिपृच्छायां च विवर्णिताः कामाः ॥ ॥
 दृष्ट्वा⁽⁵⁾ व्रणं धावति मत्तिका यथा ।
 दृष्ट्वा⁽⁶⁾ व्रणं धावति गर्दभो यथा ।
- 15 दृष्ट्वाशुचिं धावति गर्दभो यथा ।
 श्वानश्च श्रूना [46 b] इव मांसकारणात् ।
 तथैव धावन्त्यनुधाः स्त्रिये रताः ॥

1) So the MS. for *tiryāñco* (not metrically possible); should we read the fem. *tiraṇṇyo*?

2) *°kshilāh* (contra metrum) MS.

3) *Dhūparāgān* corrected in a much later hand to *dhūmagārān* MS.
 दु'स'सु'सु' Tib. Perhaps some torture by suffocation is intended. On *kabhali* (?)
 see Addenda.

4) *°sā*, MS.

5) Translated into Chinese before A.D. 316; Nanjio, 38. K.F. 217.

6) Metre: Upajāti. *Vanam* MS.

7) *°makshikera* MS.

घविद्यापिधिता बालान्तमःस्कन्धने ⁽¹⁾घ्रावृताः ।

स्त्रीषु सक्तास्तथा मूढा ग्रन्थेद्वयं वायसाः ॥

गारस्य गोचरो ह्येष प्रस्थिता येन दुर्गतिः ।

घास्वादसंज्ञिनो मूढा गीदस्थाने यथा क्रिणिः ॥

कीटकुम्भो यथा चित्रो यत्र यत्रैव दृश्यते ।

5

पूर्वो गूत्रपुरीषेण दृतिर्वा वातपूरिता ॥

मिङ्गाणकफालालाः मेष्मणि ⁽²⁾क्षित्तमन्तकाः ।

दैर्गन्ध्यं स्रवते नावाद्वासानां तद्यथा मधु ॥

अस्थिपूर्णं गुल्मद्वारं मांसचर्मादिभिश्चितं ।

गण्डभूतो ह्ययं कायः कुत्सितो ह्यामगन्धिकः ॥

10

नानाप्राणिभिः संपूर्णो गुल्मगण्डो यथा भवेन् ।

एवमेव ह्ययं कायो विष्टाद्यशुचिभाजनम् ॥

अस्या ⁽³⁾कुलं ह्युदरं सगत्कुपुष्पप्राणुलं ।

वृक्षौ विलोक्तं पित्तं मस्तलुडास्त्रिगजानाम् ॥

⁽⁴⁾अशोति क्रिमिकुलसंख्याणि यानि तिष्ठति घट्टरे ।

15

अथ बाला न पश्यति मोक्षमालेन ग्रावृताः ॥

1) *°tamask°* MS

2) *shām* MS

3) *hālā* is given in lex. as the name of the jasmine and several other flowers.

4) Thus I have emended the MS reading: *antrāny antragunam hy°*. The Tib (56 a 3) has simply, *མིའི་གཏེ་ལམ་གསལ་སྟེ* 'The belly is full of the twisted gut'. In the next line, *nyuklā* MS *Vilohita* for *lohita* (འཁྱུ་འཁྱུ་).

5) This word spoils the metre, but I preserve it as the Tib has *འཁྱུ་འཁྱུ་* «8 lakhs».

- नवत्राणामुल्लैः प्रसन्नवस्त्रशुचिं पूतिगन्धिकम् ।
 बाला निमित्तं गृह्णन्ति वचने दर्शनेऽपि च ॥
 उक्ताः पश्चान्न जानन्ति यो देशः सर्वकुत्सितः ।
 उच्चारगोचरा बालाः खेदसिद्धाणभोजिनः ॥
 5 नृगुप्सनीये रज्यते त्राणं दष्टेव मन्त्रिकाः ।
 कलास्वाधरते स्वेदो गन्धो वायति कुत्सितः ॥
 कुर्वन्ति दुष्कृतं कर्म येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ।
 क्षीनान्कामान्निषेवन्तो क्षीनान्धर्मान्निषेव्य च ॥
 गत्वा भ्रवीचिं दुष्प्रज्ञाः दुष्खां विन्दन्ति वेदनां ।
 10 उच्चार इव दुर्गन्धाः स्त्रियो वृद्धेः प्रकीर्तिताः ॥
 तस्माद्धीनस्य क्षीनाभिः स्त्रोर्भिर्भवति सङ्गतिः ।
 उच्चारभस्त्रां यो गृह्णबालावासं निगच्छति ॥
 यादृशं कुरुते कर्म तादृशं लभते फलम् ॥
 तत्रात्रै[47 a]वाक् ।
 15 तदेवंद्वैर्दुष्पक्षपर्येषितैर्भोगैः स्वजीविकार्थमुपसंस्कृतेन प्रभवन्ति श्रमणब्राह्मणोभ्यो
 दानं दातुं कृपावचनीयकयाचकेभ्यो ऽवशीकृताः स्त्रीभिः स्त्रीनिर्जिताः स्त्रीनिगृहीताः
 स्त्रीदासाः । तेनैव स्त्रीप्रेम्णा तस्या एव पोषणाय न शक्नुवन्ति दानं दातुं शीलं च समादातुं ।
 स तत्र रक्तः समानः स्त्रीपरिभाषितानि सङ्कते तर्जनावलोकननिर्भर्त्सनमपि सङ्कते । स
 मातृग्रामिण तर्जितः पुरुषः संसीदति विषीदति सुखं चास्या भ्रवलीकयति । कामहेतोः
 20 कामनिदानं च वशगता भवति । अयं महाराज कामलोलुपस्य पुरुषस्योच्चारसुखपरमस्या-
 शुचौ रतस्यासंप्रजन्त्याचारिणो दोषः ॥ पे ॥-

1) A new conjugational form. Tib. འཇུག་.

2) °bhatsa° MS.

श्रुत्वेदं तु संवेगं न तेषां भवति⁽¹⁾ निर्वृतिः ।
 भूपः कुर्वन्ति संसर्गं स्त्रोभिः सार्द्धं प्रमोदिताः ॥
 दुष्कामान्निपेवते भापते च शुगुप्सिताः ॥
 धर्मं श्रुत्वा र्धसंगूढाः भापते च सुभाषितं ।
 स्त्रीगतं चास्य तच्चित्तं विडालस्येव मूषिके ॥
 मुहूर्त्तं भवति⁽¹⁾ संवेगः श्रुत्वाथ जिनभाषितं ।
 पुनः कुप्यति रागोऽस्य विषकालाकूलं यथा ॥
 सूक्तस्येव उच्चासो मुहूर्त्तमनुवर्तते ।
 दृष्ट्वा वै ग्रय उच्चारं गृह्णतां जनयत्यसौ ॥
 एवं सुखार्थिनो बालाः प्रह्लाथ जिनजासनं ।
 क्लीनान्कामान्निपेवते येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥
 रक्ताः प्रमत्ताः कामेषु कृत्वा कर्म सुपापकाः ।
 शीलवतां विसंवाद्य पश्चाद्गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥
 यस्येदं धर्मनयं विदित्वा ।
 स्त्रीषु प्रसादः पुरुषस्य नो भवेत्⁽²⁾ ।
 विशोधितः स्वर्गपथोऽस्य नित्यम् ।
 न दुर्लभा तस्य वराग्रवोधिः ॥
 लब्ध्वा क्षणं हि स प्रज्ञो धर्मं श्रुत्वा च ईदृशम् ।
 सर्वान्कामान्विवर्त्येह प्रव्रज्यां निष्क्रमेद्बुधः⁽³⁾ इति ॥

5

10

15

प्रशास्तवि[47 b] निश्चयप्रातिकार्यसूत्रे⁽³⁾प्यपरो ऽनर्थ उक्तः ॥ यः काश्चिन्मञ्जुश्रीः कु-

1) Scan as a dissyllable or correct to *bhoti*

2) A monosyllable, compare the similar contractions above, 82. 1, 83. 1. 6

3) See p. 16 2 above

लपत्रो वा कुलङ्किता वा जाम्बूद्वीपकान्सर्वसत्ताञ्जीविताद्यपरोप्य सर्वस्वं क्रेत् ।
 यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रोः कुलपुत्रो वा कुलङ्किता बोधिसत्त्वस्यैककुशलचित्तस्यात्तरायं कु-
 र्यादक्षस्तिर्यग्योनिगतस्याप्येकालोपदानसङ्गतस्य कुशलमूलस्यात्तरायं कुर्याद्दक्षं ततो
 ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्य हेतोः । बुद्धोत्पादसंजनकानां सकुशलमूलानामत-
 5 रायः स्थितो भवति । यः कश्चिन्मञ्जुश्रोः परकुलोषु बोधिसत्त्वस्येवार्थमात्सर्यं कुर्यात्तस्य त-
 स्मिन्समये ततोनिदानं त्रीणि भयानि प्रतिकाङ्क्षितव्यानि । कर्तमानि त्रीणि । नरको-
 पपत्तिभयं ज्ञात्यन्धभयं प्रत्यक्षजन्मोपपत्तिभयं चेति⁽¹⁾ ॥

पुनराह ॥

- यस्तस्य कुर्यात्पुरुषो ऽप्रियं वा भूतं ह्यभूतं च वदेदवर्णं ।
 10 पुरुषं वदेत्कुद्धमनापि यस्तं क्षोभं च कुर्यात्पुनरस्य योऽपि ॥
 आत्मभावेन महुता नरकेषु स दुर्मतिः ।
 उत्पद्यते विपन्नात्मा दुष्खां⁽²⁾ स वेत्ति वेदनाम् ॥
 योजनानां शतं पञ्च जायते ऽस्य समुच्छ्रयः ।
 कोटीपरिवृतः श्रेष्ठश्च भद्यते च पुनः भृशम् ॥
 15 पञ्चमूर्धसकृत्स्नाणि भवत्यस्यापवादिनः ।
 जिह्वानां च शताः⁽³⁾ पञ्च भवत्येकैकमूर्द्धनि ॥
 एकैकस्यां च जिह्वायां शताः पञ्च ज्वलन्मुखाः ।
 लाङ्गलानां वक्तव्यस्य वाचं भाषित्व पापिकाम् ।

1) Cf. Dh.-s. § 184 and M. Vyutp. 120: *janmo*° must accordingly be corrected, probably to *jano*° or *janapado*°. Tib འཇམ་མེད་

2) °so MS.

3) *gata*, masc. pl. ('selten und immer metrisch'-Böhl. 2) -I find no instances quoted with the noun in gen. pl.

प्रतापने च पच्यते तोत्रदृष्टानलाकुले ।
 उत्पीडां बोधिसत्त्वानां मे कुर्वन्ति मसङ्गताः ॥
 तिर्गम्योनिः मनस्का न तेपां भोति दुर्लभा ।
 कल्पकोटिमहत्स्राणि शतानि नियुतानि च ॥
 ततः च्युता घोरविषा भोति सर्पाः सुदारुणाः ।
 नृत्पिपा ॥ १४ ॥ साभिभूताश्च नुर्वते कर्म दारुणम् ॥
 लब्धापि भोजनपानं तृप्तं नैवाधिगच्छति ।
 ततश्च्युतो मनुष्येषु स⁽²⁾ यद्युपपद्यते ॥
 ब्राह्मण्यो भोति दुर्मेधा दुष्टचेता ममंभृतः ।
 आर्यानाराधिका⁽³⁾ वात्तगुह्यता दुर्भाषितं नरः ॥
 मनुष्येभ्यश्च्युतश्चापि पुनर्गच्छति दुर्गतिम् ।
 कल्पकोटिसहस्रेषु ज्ञातवुद्धं न पश्यति ॥

5

10

पुनर्त्रैवाह । यावन्ति मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो बोधिमत्तस्यास्तिके प्रतिप्रचित्तान्युत्पादन-
 त्यवगम्यनाचित्तानि वा । तावत्तः कल्पान् सत्माहः सन्नद्धव्यो वस्तव्यं गया मरुतान् रक्षेति ।
 न मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवाददेव । १५
 तद्यथा मञ्जुश्रीर्वज्रमणिपूतं नान्येन कष्टेन लोष्टेन वा शक्यं भेतुमन्यत्र वज्राद् । एवमेव
 मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा न शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवाददे-
 वेति ॥ ॥

1) Name of a hell. cf. Feer, J. As. 1892 p. 195

2) A syllable is wanting; qu. supply a word meaning 'sickness' (Tib. རྩུང) ?

3) The exact form is not certain owing to a fracture in the MS, but the general sense, failing in honour to whom honour is due, is clear, cf. the Tib.

འཕགས་པ་མཆོད་པ་རྩེ་བྱེད་པ་ (57 b. c)

॥ अयंश्चद्वान्नाधानावतारमुद्रासूत्रे⁽¹⁾ व्याहृतः ॥ ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा
 कुलडुहिता वा दशसु दिक्षु सर्वलोकाधातुषु सर्वसत्त्वान्धकारेषु बन्धने क्रुद्धः प्रवेशयेत् ।
 यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा बोधिमत्वे क्रुद्धः पराञ्चुखं तिष्ठेत् । नैनं दुरात्मानं
 पश्यामीत्ययं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ यत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः सर्वज्ञाम्बू-
 5 द्वीपकानां सत्त्वानां सर्वस्वं दरेण्यश्चान्यो यादृशं तादृशं बोधिसत्त्वं गर्हेदयं ततो ऽसंख्येयतरं
 पापं प्रसवति ॥ यत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा गङ्गानदी-
 वालिकासमानस्तूपान्विनिपातयेद्देवता वा । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा म-
 द्वा[18 b]यानाधिमुक्तस्य बोधिसत्त्वस्य व्यापादखिलक्रोधचित्तगुत्पाद्य क्रोशयेत्परिभाष-
 येदयं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्माद्धेनोः । बोधिसत्त्वनिर्घाता हि बुद्धा भग-
 10 वतो बुद्धनिर्घाताश्च स्तूपाः सर्वसुखोपधानानि च सर्वदेवनिष्कायाश्च । बोधिसत्त्वमसत्कृत्य
 सर्वबुद्धा असत्कृता भवन्ति । बोधिमत्वं सत्कृत्य सर्वबुद्धाः सत्कृता भवन्ति । सर्वबुद्धान-
 नुत्तरया पूजया पूजयितुं कामेन बोधिमत्ताः पूजयितव्याः ॥

एतत्पूजाविपाकश्च प्रज्ञासचिनित्रयप्रार्तिहार्यसूत्रे⁽²⁾ ऽभिहितः ॥

यस्त्वेषां कुरुते रतां धार्मिकी धर्मवादिनां ।

15 दित्वा सुदुर्गतीः⁽³⁾ मेवाः शक्नो भवति देवराट् ॥

ब्रह्मापि यामस्तुपितो वशवर्त्ती⁽⁴⁾ पुनः पुनः ।

मनुष्येपूपपन्नश्च चक्रवर्त्ती स ज्ञायते ॥

1) Nanjio, 90: KF. 260. M. Vyutp. LXV. 73.

2) V. p. 16.2 supra.

3) *sudurgati* seems not to occur, but the Tib. (58.b.3) gives it the same mean-
 ing as *durgati*, viz. 'disaster' with the special sense of 'damnation (tohell)'. *Hitivā*
 of course from *hā*.

4) *Lalita-vistara* 465 ad fin.

श्रेष्ठी गृहपतिश्चापि भवत्याषो गृहाधनः ।

प्रज्ञास्मृतिभ्यां संयुक्तः सुखितो निरूपद्रव । इति ॥

अथ कतमं बोधिसत्त्वमधिकृत्येषं कारापकारचिन्ता । पृथग्जनमेव ॥

यथोक्तं अद्वावलाधानावतारमुद्रासूत्रे । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा सर्वलोकधातुरज्ञोपमानां सत्त्वानां दिवसे दिवसे दिव्यं गतरसमाकारं दद्यादिव्यानि ॥
च वस्त्रापयेवं ददङ्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पसमुद्रान्दानं दद्यात् । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा एकस्योपासकस्यान्यशास्तुर्दणकुशलकर्मपथसमन्वागतस्यैकदिवसमेक-
माकारं दद्याद्दुःखायं भगवतः शिन्तायां शिन्तित इति समारोपे कृत्वा । अयं ततो ऽसंख्येय-
तरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा सर्वलोकधा-
तुरज्ञोपमानां दणकुशलकर्मपथसमन्वागतानां उपासकानां दिवसे दिवसे दिव्यं गतरसमा- 10
कारं दद्यादिव्यानि च वस्त्रापयेवं ददङ्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पान्दद्यात् । यश्चान्यः कु-
लपुत्रो वा कुलडुहिता वा एकस्य भित्तोरेकदिवसमाकारं दद्याद् । अयं ततो ऽसंख्येय-
तरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

नियतानियतावतारमुद्रासूत्रे⁽¹⁾प्याह । सचेन्मञ्जुश्रीर्दशमु दिनु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वा
उत्पाटिताना भवेयुः परिकल्पमुपादाय । अथ कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा तेषां 15
सर्वसत्त्वानां मैत्रचित्तस्तान्यक्षीणि जनयेत् परिकल्पमुपादाय । यो बान्यो मञ्जुश्रीः कुल-
पुत्रो वा कुलडुहिता वा गृहायानाधिमुक्तं बोधिमतं प्रसन्नचित्तः पश्येद् । अयं ततोऽसं-
ख्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा दशसु दिनु स-
र्वसत्त्वान्वन्धनागारप्रविचिष्टान् बन्धनागारान्मोचयित्वा चक्रवर्तिसुखे स्थापयेद्ब्रह्मसुखे
वा । यो बान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा गृहायानाधिमुक्तस्य प्रसन्नचित्तो द- 20
र्शनाभिलाषो भवेद्दर्शी चास्योदाहरेद् । अयं ततोऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

⁽¹⁾ See p 7.1, above.

तथा क्षितिर्गर्भसूत्रे⁽¹⁾ व्याहृ। यः पुनर्भक्ष भगवन् क्षत्रियकल्याणो वामात्यकल्याणो वा भट्टकल्याणो वा श्रमणकल्याणो वा ब्राह्मणकल्याणो वा परं रक्षत्यात्मानं रक्षति परलोकं रक्षति । भगवच्छासने पात्रभूतमपात्रभूतं वा यावन्मुण्डं काषायखण्ड[49b]प्रावृत्तं परिरक्षति श्रोष्यति पूजयिष्यति श्रावककथां एवं प्रत्येकबुद्धकथां श्रोष्यति पूजयिष्यति ।

5. महायानकथां च महायानसंप्रस्थितान् पुद्गलान् शीलवतो गुणाद्यान् युक्तमुक्तप्रतिभान्⁽²⁾ तैः सार्द्धं रमति क्रीडति परिपृच्छति परिप्रश्नयति⁽³⁾ तेषां श्रोतव्यं कर्तव्यं मन्यते ॥ पे ॥ कियत्तं⁽⁴⁾ भगवन् पापं क्षपयिष्यति ॥ भगवानाह । तद्यथापि नाम कुलपुत्र कश्चित्पुरुष उ-
त्पद्यते । यः सर्वं जन्मबूदीपं सत्परिपूर्णां कृत्वा निष्ठतां बुद्धानां भगवतां दानं दद्यात्तथैव मध्याह्नसमये तथैव सायाह्नसमये दानं दद्यादनेन पर्यायेण वर्षशतसहस्रमेवंद्वयं दानं दद्यात् ।

10 तत्किं मन्यसे कुलपुत्रापि नु, स पुरुषो बद्ध पुण्यं प्रसवेत् ॥ आह । बद्ध भक्ष भगवन्स पु-
रुषः पुण्यस्कन्धं प्रसवेदप्रमेयमसंख्येयं । न तस्य पुण्यस्कन्धस्य केनचिच्छ्रयं प्रमाणमुद्ग-
हीतुं श्रम्यत्र⁽⁵⁾ तथागतेन ॥ भगवानाह । यस्तु कुलपुत्र क्षत्रियकल्याणो वा यावद्यथा पू-
र्वोक्तं । पे । स बद्धतरं पुण्यं प्रसवति । यावद्विपुलतरमप्रमाणातरमसंख्येयतरं पुण्यस्कन्धं
प्रसवति । यो मम पश्चिमायां पञ्चशत्या⁽⁶⁾ वर्तमानायां सङ्घर्षनेत्री रक्षति स रक्षत्योत्मानं ।

15 रक्षति परांश्च रक्षति परलोकं रक्षति मम शासनं श्रावकान् पात्रभूतानपात्रभूतान्वा याव-

1) See p. 13.7.

2) *muktumuktapr°* MS.; but see Divy. 329 s et al.

3) Pali *paripāṇihati*: 'consider' (Ch.) No compounds of the Sk denom. *proq-nayati* have hitherto been registered.

4) Here the MS. (not the Transcript) inserts a form *sal.etukam* not, apparently, reproduced in the Tib. (59.b.5).

5) The instrum. as in Pali, instead of the abl. of class. Sk.

6) *pāñcāśatyām* MS; cf. Vajracchedikā VI., and Prof. Max Müller's note to his translation (S.B.E. vol. 49. pt. 2 p. 115) The correction of 'fifty' to 'five hundred' is supported by the Tib. here and below [50 a.].

न्गुण्डान् काषायवच्चप्रावृतानपि रत्नति । न चिकेष्टयति । यावत्स्वयं राष्ट्रं परराष्ट्रं च वर्धयति । यथायान् जययति । सुरालये च प्रापयति चिरं चायुः पालयति । स्वज्जेतांश्च परज्जेतांश्च कापयति⁽¹⁾ । संवोधिमार्गे पदपारंगताऽ(30 a) शोषस्तम्भयति । सर्वापायाञ्जहति । न चिरं संसारे संसरति । नित्यं कल्याणगित्रैर्वृद्धेभ्य भगवद्विर्वोधिस्तैश्च महामतैश्च सार्द्धं समवधानगतो भवति । सततं कल्याणगित्राविरुद्धो न चिरेण यथाभिप्रायेषु बुद्धनेत्रे- 5
धनुत्तरा सम्यक्संवोधिमभिसेभोत्स्यते ॥ यद्य तावदेव सर्वदेवेन्द्राः सपरिवारा । यावत्पि-
त्रात्तेन्द्राः सपरिवारा उत्थायामनाद् येन भगवान् तेनाञ्जलिं प्रणम्येवमाहुः । ये ते भद्रं
भगवन् एतर्हनामते ऽर्धान् यावत्पश्चिनावा पञ्चशतया⁽²⁾ तत्रियकल्याणा भवन्ति यावद्भू-
पतिरुत्तयाणाः । ये । एवं नन्दार्त्तका एवं त्रिरत्नव्रणञ्जालापतारः । ये । वयमपि सर्वे स-
परिवारान्तं तत्रियकल्याणं यावद्भूयतिरुत्तयाणां दशभिराकारे रत्नविधानः परिवालयि- 10
ष्यामो वर्धयिष्यामः ॥ कनगेर्दशभिः । आयुञ्जास्य वर्धयिष्यामः आयुर्त्तरायं च धर्मेण नि-
वारयिष्यामः । आरोग्यं च परिवारं च धनस्कन्धं च उपभोगपरिणमं चैश्वर्यं च यशः क-
ल्याणगित्राणि प्रदानमप्यदं च वर्धयिष्यामः । एभिर्दशभिर्वात विस्तरः ॥

एवमभूमिप्रविष्टेष्वेवमं विपाकविस्तरं द्रष्टव्यः ॥

यवलोकनासूत्रेऽपि⁽³⁾

15

संवोधीं चित्तमुत्पाद्य दितार्थं सर्वप्राणिनां ।

यः स्तूपं लोकनाथस्य करोतीह प्रदत्तिनां ॥

1) V. p. p. 59. 12 supra

2) *pañcāś*° MS. See note 6 above

3) These stanzas occur (with considerable variants) in the second of the sūtras called *Avatākita* in the *Mahāvastu*. See Senart's text II. 362. 17—18 and 369. 2—3 To this reference I was led by Prof S. d'Oudenburg, who referred me to his art in *JRAS* for 1893 p. 310, where another quotation from this sūtra in the present work (Ch. 17) is noted. Compare also the work of the same Tib. name in *K.F.* 259.

इत्याद्यनुशंसविस्तरमुक्त्वाह ।

पस्त्रेषां बुद्धपुत्राणां नरः कुर्वीत अप्रियं ।

देवान्मनुष्यान्चर्जित्वा नरकं तस्य गोचरं ॥

इति विस्तरः पूर्ववत् ॥ न चात्र विज्ञेयहेतुः कश्चिदुपदर्शयितुं शक्यत इत्यसं विक-
5 त्पेन ॥

कर्मविरणविश्रुद्धिसूत्रे⁽¹⁾ऽप्यावरणशब्देनान[50 b]र्थ उक्तः । आवरणं मञ्जुश्रीरुच्यते राग
आवरणं द्वेष आवरणं मोह आवरणं दानमावरणं शीलजातिवैर्यध्यानप्रज्ञा आवरणं ।
ये । तत्कस्य हेतोः बालपृथग्जना मञ्जुश्रीदानं दाना मत्सरिणामतिके ऽप्रसादं कुर्व-
न्ति । ते तेनाप्रसादेन प्रतिघचितमुत्पादयति । प्रतिघखिलदोषेण महानरकेषूपपद्यते ।
10 शीलं रत्नतो दुःशीलान् कुत्सयति परिभाषति । ते तेषामवर्णं च भाषति । ते तेषां दोषं
श्रुत्वा बद्धजन्मस्याप्रसादं कुर्वन्ति । ते तेनाप्रसादेन दुर्गतिगामिनो भवन्ति । ते जातिं भाव-
यन्तः जातिमदेनात्मानमुत्कर्षयन्ति प्रमादयन्ति । वयं जातिवादिनः । इमे पुनरन्ये व्यापन्न-
चिताः । तेषां जातिमदनमतानां प्रमादमूलकानि दुःखान्युत्पद्यन्ते । ते वैर्यमारम्भाणां
आत्मानमुत्कर्षयन्ति⁽³⁾ परान् पंसयन्ति⁽³⁾ कुतोदा इमे भिन्नत्रो विक्रत्यननियुक्ताः अद्भुदेयं
15 परिभुञ्जानाः । नैतेर्हन्ति पानोयस्थालकमपि । ते तेन वैर्यारम्भेणात्मानमुत्कर्षयन्ति परं
च पंसयन्ति । तानहं बालानिति वदामि । ते ध्यानं समापद्यमानास्तत्र ध्यानसमापत्तौ स्पृ-
हामुत्पादयन्ति । तेषामेवं भवति । वयं समाधिविकारिणः । इमे ऽन्ये भिन्नत्रो विजिसचित्ता
विक्रन्ति । कुतस्ते बुद्धा भविष्यन्तीति विस्तरः ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिनिर्देशे⁽⁴⁾ ऽप्याह । बोधिसत्त आपत्त्यां चोदयति । हरेभवति बोधिः । क-

1) Nanjio 1094 tr. before A.D. 431. K.F. 262.

2) Five āvaranas are mentioned in the Tevijja-sutta (Dīgha-n. I. xiii. 30).
Cf. Rhys Davids in S.B.E. vol. XI, p. 182.

3) These words in margin a sec. manu.

4) Nanjio 163. 164 (tr. before A.D. 417) 1015; K.F. 256; M. Vyntp.
LXV. 37, where as in our text the title is °dharmāpra° (not °āpr. as Nanjio
& Feer). Cp. f. 4.b (p. 6.16) above, where the ā is to be restored.

र्मावरणं च परिगृह्णाति । ईर्यपां⁽¹⁾ चोदयति । दूरीभवति बोधिः । ईर्यपथेन चोदयति दूरीभ-
वति बोधिः । सचेद्वोधिसत्त्वस्यास्तिके कीनसंज्ञामुत्पादयति आत्मनि चोदार्संज्ञां तिणोत्पा-
त्मानं [51 a] कर्मावरणं च गृह्णाति । इह बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वमववदतानुशासता वा
शास्तृसंज्ञानुपस्थाप्याववदितव्यो ऽनुशासितव्यः । बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वस्यास्तिके न प-
रिभवचित्तमुत्पादयितव्यं । सचेदस्यापरित्यक्ता बोधिः । न देवपुत्र बोधिसत्त्वः क्वचिदेव कु- 5
शलमूलानि समुच्छिन्नाति । यथाद्वितीयबोधिसत्त्वमागम्योति । अनुत्पादितबोधिचित्ते ऽपि
तावद्वोधिर्भव्ये सत्वे ऽवमन्यना प्रतिषिद्धा । किं पुनरुदितबोधिचित्ते ॥

यद्योक्तं श्रूङ्गमसमाधिसूत्रे⁽²⁾ तत्र दृढमते कतमदनुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणां ॥ इह
दृढमते स पुद्गलः पाञ्चगतिके⁽³⁾ सारे उपपन्नो भवति । यदि वा निरूपेण यदि वा तिर्यग्यो-
नौ यदि वा यमलोके यदि वा देवेषु यदि वा मनुष्येषु । स च पुद्गलस्तोदणोन्द्रियो भवति । 10
उदारार्थमुक्तिकः । तमेनं तद्यागतः प्रज्ञानाति । अयं पुरुषपुद्गलो यावदियद्विः कल्पको-
टोऽनियुतशतसहस्रैरनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यति ॥ पे ॥ इयद्विद्यासंख्ये-
यकल्पशतसहस्रैर्वोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ पे ॥ इदं दृढमते उच्यते । बोधिसत्त्वस्यानुत्पा-
दितबोधिचित्तव्याकरणां । अथ खल्व्वायुष्मान्महाकाश्यपो भगवत्तमेतदवाचत् । अद्याप्ये-
षास्माभिर्भगवन्सर्वसत्त्वानामस्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या । तत्कस्य हेतोः । न ह्यस्मा- 15
कमेतज्ज्ञानं प्रवर्तते । कतमस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिपरिपाचकानीन्द्रियाणि संविद्यन्ते ।
कतमस्य न संविद्यन्ते । ततो वयं भगवन्नज्ञानानास्तद्याद्वेषु कीनसंज्ञामुत्पादयेम । तेन

1) Beneath this word is added a sec. manu caryā This word appears to find
its counterpart in the Tib. རྩུང་པམ་, which however occurs in the next clause,
where *iryaṇpathena* occurs in our text.

2) Supr. p. 8.10.

3) B & R cite 'Vjutp' 90 (?)

वयं ज्ञेयेम⁽¹⁾ ॥ भगवानाह । साधु साधु काश्यप सुभाषिता ते इयं वाक् । इदं च मया का-
 श्यपार्थवशं स[51 b]म्यश्यमानेन पुष्पाकमेवं धर्मो देशितो । मा भिन्नवः पुद्गलेन पुद्गलं प्र-
 विचेतव्यं । पच्छ्रोत्रं⁽²⁾ ज्ञापयति हि भिन्नवः पुद्गलः पुद्गलं प्रविचिन्वन् । अहं वा पुद्गलं प्र-
 मिणुषां यो वा स्यान्मादृशः । एतेन काश्यप निर्देशेन बोधिसत्त्वेन वा आचक्षेण वा सर्वस-
 5 त्वेनात्मनिके शास्त्रसंज्ञोत्पादयितव्या । मात्र कश्चिद्बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलो भवेत्तेन त-
 त्रात्मा रक्षितव्य इति । यस्य तु नियतमेव बोधिप्राप्तिचिह्नमस्ति तत्र सुतरामवमन्यना
 रक्षितव्या ॥

यद्योक्तमार्यसङ्घर्मपुण्डरीकसूत्रे⁽³⁾ ।

इष्टमयान्मृतिकसंचितान्वा प्रीताश्च कुर्वन्ति जिनस्य स्तूपान् ।

10 उद्दिश्य वा पांशुकराशयोऽपि अटवीषु दुर्गेषु च कारयन्ति ॥

सिक्तामया वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य जिनान् स्तूपान् ।

कुमारकाः क्रीडिषु तत्र तत्र ।

ते सर्वे⁽⁷⁾ बोधाय अभूयि लाभिनः ॥

1) Passive with active inflection (Whitney § 774) here possibly due to Pali or Prakrit influence.

2) The reading of the MS. (broken here) appears to be *yat siddham* or *yat sīgham*. The latter I have supposed to stand for *yat sīghram*.

3) MS. W (see p. 47, note 5 above) f 22. a. 2 Kern, tr. p. 50.

4) The metre is generally *Ākhyānāḥ*: but with two irregularities common in Buddhistic poetry (1) the addition of a syllable at the end (making the metre in fact into *Vamçastha*). (2) the resolution of the initial long into two short syllables. Compare the frequent anapaestic beginning in English 'blank verse'.

5) *prītaḥ prak^o A.*

6) So W., *jīnān* corrupted from *jīnānā* (cf. infra) A.

7) *cāpi* A; but see below.

यावत्⁽¹⁾ ॥

ये चित्रभित्तिषु कारोति विप्रहं ।

परिपूर्णागात्रां प्रकृतपुण्यलक्षणान् ।

लिखितस्वयं चापि लिखापणेन ।

ते सर्वे बोधाय अभूयि लाभिनः ॥

ये चापि केचित्किं गिनन्नागाः ।

क्रीडारतिं चापि विनोदयन्तः⁽²⁾ ॥

नखेन काष्ठेन कृतासि विप्रहन् ।

भित्तिषु पुरुषाश्च कुमारका वा ॥

सर्वे च ते बोधि अभूयि लाभिनः ॥ पे० ॥

वादापिता कल्लारियोऽपि पेक्षी ।

जलनण्डका⁽³⁾ वाप्यथ मण्डका वा ।

सुगतानमुद्दिश्यथ पूननार्थं गीतं च गीतं गधुरं मनोसं ।

सर्वे च ते बुद्ध⁽⁴⁾ अभूयि लोक ॥

कृत्वा च नो बहुविधधानुपूर्णा⁽⁵⁾ ।

किमल्पकम्पी सुगतान धातुषु ।

एवं पि वादायिव बाह्यभाण्डम् ।

पुष्पेण चैकेन हि पूजयित्वा ।

1) = *peyyālam*, three stanzas being omitted

2) °hān, W.

3) °yanti A.

4) °lāṭṭi, W.

5) See Kern, p. 51 note 2.

6) *ca buddhā abhūṣhi* A.

7) *bahuvīdharatna-A*; *bahu*-scanned as a monosyllable.

अनुपूर्वं ऋयति⁽¹⁾ किं बुद्धकोट्यः ।

येथा[52 a]ञ्जलिस्तत्र कृतापि स्तूपे ।

परिपूर्णं एकातलशक्तिका वा ।

ओनामितं शीर्षं भवेन्मुहूर्तं ।

5 ओनामितं काय तथैकवारं ।

नमोऽस्तु बुद्धाय कृतैकवारं⁽²⁾ ।

ये को तदा धातुधरेषु तेषु ।

चित्तिसचित्तरपि यैकवारं⁽³⁾ ।

ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम ।

10 सुगतान तेषां तद् तस्मि काले ।

परिनिर्वृतानामथ तिष्ठतां वा ।

ये धर्मनामापि श्रूणा⁽⁴⁾ सत्ताम् ।

ते सर्वि बोधाय अभूषि लाभिनः इति ॥

महाकरुणामुत्रे⁽⁵⁾प्युक्तं ॥

16 तद्यथा वाडिशिकेन मक्त्युदकसरसि मत्स्याकर्षणार्थं सामिषं वडिशं प्रक्षिप्तं भवे-
त्समनतरप्रक्षिप्तं च मत्स्येन निगीर्णं भवेत् । किं चापि स मत्स्य उदकसरसि भ्रमत्यथ
च पुनर्वद्वे एव स वक्तव्यो दृढेन सूत्रेण स्थलगतदण्डमुनिवद्धेन । यत्स वाडिशिक आग-
त्य तेन सूत्रलाघवेन जानाति 'गृहीतो मत्स्य इति । तमेन सूत्राङ्गीता स्थलगतं क-

1) *ṛ* W.

2) Here both MSS. read *avan*°: in W. *ānam*° is corrected (a sec. manu) to *avan*°.

3) *vācā* A.

4) *gruṇotsu* (?) W. The form *krīḍishu* above (92. 12) is somewhat similar.

5) No doubt the *Mahākaruṇā-puṇḍarika-sūtra*. Compare Nanjio 117, (where the Chinese title is similarly abbreviated) 180 (tr. before AD. 431); K.F. 239; M. Vyutp. LXV. 23.

रोति यथाकामकरणाय परिभोगाय । एवमेव ये सत्त्वा बुद्धेषु भगवत्सु चित्तं प्रसाद्य कुश-
लमूलमवरोपयन्ति । अतश्च एकचित्तप्रसादमपि । किं चापि ते सत्त्वा दुष्कृतेन कर्मावरो-
नाक्षेपेषूपपन्ना भवन्त्यत्र च बुद्धा भगवत्तस्तान्सत्त्वान् बौद्धेन ज्ञानेन संग्रह्यस्तुसूत्रेणा गृ-
हीत्वा संसारोदकसर्पस उद्धृत्य निर्वाणास्थले स्थापयन्तीति ॥

तस्मादेषु शास्तृसंज्ञा कार्या । वन्दमानाश्च मनसा वन्दितव्याः । भवति हि नवकोऽपि 5
बौध्दिचित्तबलाद्वन्द्यो । यथा मेघेन⁽²⁾ द्रमिडेन मृदाबोधिसत्त्वेनापि सत्ता नवका आर्यमुधनः स-
र्वशरीरेणा प्रणिप्रत्य वन्दितः । नियतार्थं चेदं । यथाध्यागयमंचोदनादिषु सर्वबोधिसत्त्वया-
निकपुद्गलनमस्कारोऽनुज्ञातव्यः⁽³⁾ सर्वशब्देनात्मनोऽपि प्रकृणात्⁽³⁾ । कथमेकत्र वन्द्य[52 b]व-
न्दकत्वं न विरुध्यते । परस्परं वन्द्यत्वेनैवालम्बनात् । अत एवानास्वादानादपुण्यभावः ।
किं च बुद्धानामप्येवमिष्यते । सा भूदवस्था । एकस्य चान्यूनतेति ॥ 10

आर्यसर्वधर्मचैपुत्यसंग्रहसूत्रेऽप्यनर्थ उक्तः । सूत्रं हि मञ्जुश्रीः सद्धर्मप्रतिज्ञेपकर्मा-
वारणां । यो हि कश्चिन्मञ्जुश्रीस्तथागतभाषितधर्मे कस्मिंश्चिच्छोभनसंज्ञां करोति । क्वचि-
दशोभनसंज्ञां स सद्धर्मं प्रतिनिपति । तेन सद्धर्मं प्रतिनिपता तथागतोऽभ्याख्यातो भव-
ति । धर्मः प्रतिनिप्तो भवति । संगोऽपवादितो भवति । य एवं वदतीदं युक्तमिदमयुक्तमि-
ति स सद्धर्मं प्रतिनिपति । न मया पृथक्कश्चिद्धर्मः आचकयानसंप्रयुक्तः प्रत्येकबुद्धाना- 15
संप्रयुक्तो मत्कायानसंप्रयुक्तो देशितः । तत्ते मोक्षपुरुषा इमं मय धर्मं नानाकरिष्यन्ति । इदं
आवकाणां देशितमिदं प्रत्येकबुद्धानामिदं बोधिसत्त्वानामिति । स नानात्वसंज्ञया सद्धर्मं
प्रतिनिपति । इयं बोधिसत्त्वस्य जिज्ञा । इयं बोधिसत्त्वस्याशिक्षेति सद्धर्मं प्रतिनिपति ।
धर्मभाषाकस्यास्ति प्रतिभानं नास्ति प्रतिभानमिति सद्धर्मं प्रतिनिपति । धर्मं धर्मतया क-

1) Cf. Dh.-s. § 19 and p. 39.

2) This refers to the passage of the Gandavyūha already cited at 36. 14.
above. See note there.

3) This clause is added a sec. manu

थयति सद्धर्मं प्रतिनिपति । अपगते बुद्धोत्पादे नास्ति धारणीप्रतिलम्भ इति धर्मं प्रतिनि-
 पति । नास्ति धर्मभाषकस्य धारणीप्रलम्भ इति धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाषकस्य चर्या
 दूषयति धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाषको न प्रतिपत्तिमंपन्न इति धर्मं प्रतिनिपति । प्रमा-
 देनैव चोदयति सद्धर्मं प्रतिनिपति । ईर्ष्यापथेन चोदयति सद्धर्मं प्रतिनिपति । अनर्चर्यया⁽²⁾
 5 शोलेविपत्त्या चोदयति धर्मं प्रतिनिपति । प्रति[58 a]भानेन⁽³⁾ संपादयतीति धर्मं प्रतिनिप-
 ति । आलोको ऽस्य धर्माणां न सुविदित इति धर्मं प्रतिनिपति । मत्वेण मत्तमबुध्यमानः
 प्रतिवदतीति धर्मं प्रतिनिपति । अनर्संज्ञया तद्यागतज्ञानं नावगाह्य इति धर्मं प्रति-
 निपति । सूत्रेण सूत्रं विरोधयतीति धर्मं प्रतिनिपति । गाथया गाथां विरोधयतीति धर्मं
 प्रतिनिपति । अनर्संज्ञया कश्चिदधिमुक्तं करोति कश्चिन्न करोतीति धर्मं प्रतिनिपति ।
 10 धर्मभाषकस्यार्थाव्यक्त्यागमिनामपतीति धर्मं प्रतिनिपति । विचक्षुः कर्मास्य करोति धर्मं
 प्रतिनिपति । संलापयन् वदतीति धर्मं प्रतिनिपति । इहास्यास्ति चर्या इहास्य नास्ति
 चर्येति धर्मं प्रतिनिपति । इदं सूक्तमिदमसूक्तमिति धर्मं प्रतिनिपति । अनेन नास्ति चर्ये-
 ति धर्मं प्रतिनिपति । अनेन बुद्धवचनसमय उक्तो नानेन बुद्धवचनसमय उक्त इति धर्मं
 प्रतिनिपति इति हि मञ्जुश्रीपर्यायविक्रिद्विलोपयति तावद्धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाषक-
 15 स्पेदं दूषयति चित्तयति वदति भिन्नुर्वा भिन्नुणो वा उपासको वा उपासिका वा । सर्वः
 स सद्धर्मं प्रतिनिपतित्यादि ॥

अत्रैव चोक्तं । यस्य कस्यचित्कुलपुत्रः तद्यागतस्य परिनिर्वातस्य धर्मः प्रतिभाति य-
 थाधिमुक्तानां सत्त्वानां देशयितुं । तस्यां च पर्यदि यद्येकसत्त्वस्यापि एकारोमर्ह्यो भवेदेका-
 श्रुपातो वा सर्वः स तद्यागतानुभावेन । तत्र मोक्षपुत्र्या अवोचिसत्त्वा बोधिसत्त्वप्रतिज्ञा बो-
 20 धिसत्त्वदूषका धर्मस्तैन्यकुक्कुटा एवं वदयन्ति धर्मोपदेशक्रमेभ्यः । किमेते । न बुध्यन्त इति ॥

1) A marginal gloss, apparently on this word, adds: *tucchaṃ sarra-prava-*
canam sarvadharma-cūnyatā.

2) *akṣharapāṭhako 'yam nārthapālaka iti: marg.*

3) *viparītārthakāṭhāt saṁvā: marg.*

ये ॥ ये बोधिसत्त्वेष्वन्यनां कुर्यात् । नाहं तेषां पर्यस्तकृतं निरयं ⁽¹⁾ [33 b] संवदामि । त-
त्कस्य हेतोः । यो बोधिसत्त्वो धर्मभाणकमपवदति ब्रुहं म विगर्हति धर्मं स प्रतिक्षिपति
संघं स जुगुप्सति । ब्रुहे सोऽर्गार्वो यो धर्मभाणके ऽगौरवः । ब्रुहं स न द्रष्टुकामो यो धर्म-
भाणकमद्रष्टुकामः । ब्रुहस्य सो ऽवर्णा भायते यो धर्मभाणकस्यावर्णा भायते । ब्रुहस्तेन प-
रित्यक्तो भवति यः प्रयमचित्तोत्पादिकेऽपि बोधिसत्त्वे प्रतिघचितं करोतीति ॥ ये ॥ 8
योऽप्ययं मैत्रेय पट्टारमिताममुदागमो बोधिसत्त्वानां संवेधाय तं ते मोक्षपुरुषा एवं वक्ष्य-
न्ति । प्रज्ञापारमितायामेव बोधिसत्त्वेन शिञ्जितव्यं । किं शेषाभिः पारमिताभिः ।
ते ऽन्यां पारमितां ह्यप्यितव्यां मन्यन्ते । तत् किं मन्यसे ऽजित दुष्प्रज्ञः म का-
शिरात्राभूद् येन कपोतार्थं एयेनाय स्वर्गानि दत्तानि ⁽²⁾ । मैत्रेय आह । नो ह्रीदं भगवन् ।
भगवानाह । यानि मया मैत्रेय बोधिसत्त्वचर्यां चरता पट्टारमिताप्रतिसंयुक्तानि कुशलगू- 10
लान्युपचितानि यत्कृतं नु तैः कुशलगूलैः ॥ मैत्रेय आह । नो ह्रीदं भगवन् ॥ भगवानाह ।
त्वं तावदजित पण्डितं कल्पान्दानपारमितायां पण्डितं कल्पान् शीलपारमितायां पण्डितं क-
ल्पान् ज्ञातिपारमितायां पण्डितं कल्पान् वीर्यपारमितायां पण्डितं कल्पान् ध्यानपारमितायां
पण्डितं कल्पान् प्रज्ञापारमितायां समुदागतः । तस्मै मोक्षपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति । एकनयेनैव
बोधिर्युक्तं श्रूयतानयेनेति । ते चर्यासु परिशुद्धा भविष्यन्तीत्यादि ⁽³⁾ ॥ 15

इति जिहामगुच्छे चतुर्थः परिच्छेदः ॥

V.

शीलपारमितायामनर्थवर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥

उक्तः संक्षेपतोऽनर्थः । तस्य विवर्जनं यथाध्ययनसंचोदनसूत्रे ⁽¹⁾ एवंविधानार्थश्रवणभ-
यो[रुक्तैः] [54 a] आदिकर्मिकबोधिसत्त्वैः समादानानि यथा गृहीतानि तथा कार्यं । एवं 20

1) *rayatā* (?) MS.

2) A tale of the Qibi-king. Fees, *Avad.* p. 127; Takakusu, *I-tsing*, p. 226; Kshemendra, *Avad. k. l.* II 109.

3) *neti vācya* margin (early hand).

4) See p 15 note 2, and add ref. to Nanjio 23 (25).

- द्वि तैरुक्तं । एते वयं भगवन्नद्याग्रेण तथागतस्य पुरतः । एवं समादानं कुर्मः । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृहिणं वा प्रव्रजितं वापत्त्या चोदयिष्यामो भूतेन वा भूतेन वा विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलमवमन्येमावर्णं चास्य भाषमे विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवे-
- 5 ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धः । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृहिणं वा प्रव्रजितं वा पञ्चभिः कामगुणैः क्रीडतं परिचारयत्तं दष्ट्वा प्रसादं कुर्याम विलोखं वा चित्तस्योत्पादयेमा-
गौरवं वोत्पादयेम न च तत्र शास्तृसंज्ञामुत्पादयेम । विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् ।
सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण मित्रकुलभिन्नादकुलनिदानं बोधिसत्त्वयानिकानां पुद्गलानां कायपी-
डां चित्तपडां वा कुर्याम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बो-
- 10 धिसत्त्वयानिकं पुद्गलं दष्ट्वा एकेनाप्यमनोज्ञवचनेनाभाषेम विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण त्रिस्कूलो राज्ञेः त्रिस्कूलो दिवसस्य बोधिसत्त्वयानिकं पु-
द्गलं न नमस्येम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेणास्य व्रतस-
मादानस्य कृतशो राज्यप्रतिलम्भं वा धनप्रतिलम्भं वा कायजोवितं वा न परित्य-
जेम [54 b] विसंवादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण श्रावकयानिकं
- 15 वा प्रत्येकबुद्ध्ययानिकं वा पुद्गलमवमन्येम । वयं विशिष्टतरा नैते इति विसंवादितोऽस्मा-
भिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नीचचिताश्चाण्डालसदृशचिता न विकरेम विसंवादितो-
ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेणात्मानमुत्कर्षयेम परं वा पंसयेम विसं-
वादितो ऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण व्यापादत्रिग्रहभयाद्योजनं वा
योजनशतं वा न पलायेम ईरिताः समाना विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं
- 20 भगवन्नद्याग्रेण शीलवत्तमात्मानं प्रतिजानीम बद्धश्रुतं वा धृतगुणिनं वान्यतरान्यतरेण
वा गुणेनात्मानमुद्भावयेम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण
प्रतिच्छन्नकल्याणा विवृतपापा न विकरेम विसंवादितोऽस्माभिस्तथागतो भवेद्वर्हन्सम्य-
क्संबुद्धः ॥ पे ॥ तत्र भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्वं महासत्त्वनामह्वयते स्म । कर्मावरणं मैत्रेय

नपयितुकामेन कुलपुत्रेणा वा कुलडुहित्रा वा एवं समादानं कर्तव्यं यत्रा एभिः कुलपुत्रैः
कृतमिति ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिनिर्देजे ऽप्याह ॥

तृष्कृत रात्रिं दिवमं तथैव ।

स बोधिसत्त्वान्प्रणमेत् मूर्ध्ना ।

5

तेषां न किञ्चित्स्खलितं भवेत् ।

चरेत् चर्यां हि मदा पथेष्टम् ॥

पश्येद्यदा कामगुणो रमत्तं ⁽⁷⁾ ।

न तस्य किञ्चित्स्खलितं भवेत् ।

गुणैरनन्तां वर बोधिचर्यां ।

10

एषो ऽपि कालेन हितां स्पृजेत् ⁽⁴⁾ ॥

युक्त्यानुपूर्व्या क्रिययानुपूर्व्या ।

भवेज्जिनो नैव हि एकवाचा ⁽⁵⁾ ।

वक्रयस्त्पयोद्यो निपुतानि चैष ।

सन्नाहसंप्रस्थितेना[55 a]न्यभावी ॥

15

अत्रैवाह । ये कुलपुत्रैर्वंद्येणा कर्मावरणानानर्थिकाः । तेन द्वितीयस्य बोधिसत्त्वस्य
सर्वधर्मा मु विप्रतिपत्तव्यं । सर्वाः क्रियास्तस्य विमोक्तव्याः । एवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
नाहं परचित्तं ज्ञाने दुर्विज्ञेया सत्तचर्या । इदं च खलु कुलपुत्रार्थवर्णं संपश्यंस्तद्वागत एवं

1) Pp. 6 16, 90 10 supra.

2) MS. *sambodhi*°; but the long syllable is not required by the metre

3) *bodhisatvam* marg.

4) *spr̥ṣishyate* MS

5) *vācayā* MS. with *caryayā* in margin.

6) *bahu* as a monosyllable, cf. supra.

7) The Tib. (66. b. 5 where read སྟོང་ཆེན་པོ་ for སྟོང་ཆེན་པོ་) confirms this rather
strange phrase, 'setting forth [clad in spiritual] armour'. Cf. Dh-s 108 93 15

धर्मं देशयति । न पुद्गलेन पुद्गलः प्रमातव्यः ॥ घटं वा पुद्गलं प्रमाण्यां यो वा स्यान्माद-
शः ॥ यः कुलपुत्रात्मानं रन्तितुकामस्तेन न कस्यचिच्चर्या विवेचयितव्या । न परेषां वि-
कुट्टना⁽¹⁾ कर्तव्या । अयमोदशोऽयमोदश इति । बुद्धधर्माभिपुक्तेन भवितव्यं रात्रिं दिवं धर्म-
पलिगुं⁽²⁾दमानसेनेति ॥

- 6 तत्रा न्नितिर्गभसूत्रे⁽³⁾पि कथितं । अथ तावदेव बहूनि शतमकुलाणि विद्वांसः सत्वा
उत्थायामनायेन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्राणम्यैवमाहुः । वयं भदत्त भगवतः पुरत एवं प्राणि-
धानं कुर्मः यात्राञ्चिरं वयं भदत्त भगवन्संसारे संसरेम⁽⁴⁾ तावन्मात्र प्रतिलब्धनात्तिकामा राज-
स्थानं प्रतिलभेम । गामात्यस्थानं । मा नगर्य्येष्ठस्थानं । मा ग्राम्येष्ठस्थानं । मा निगम-
्येष्ठस्थानं । मा पुरोहित्य्येष्ठस्थानं मा भट्ट्येष्ठस्थानं । यात्रन्मा सार्ववाक्येष्ठस्थानं ।
10 मोपाध्याय्येष्ठस्थानं । मा अमणाय्येष्ठस्थानं । मा गृह्यपतियेष्ठस्थानं । मा कुटुम्बियेष्ठ-
स्थानं यावत्सर्वशो वयं मा सत्त्वानामधिपतिस्थानं प्रतिलभेम यावन्न नात्तिप्रतिलब्धाः
स्याम⁽⁵⁾ । यतो निदानं⁽⁶⁾ वयमेवंद्वयमतिगाढं कर्म बुद्धानां शासनमालिपेम । इति विस्तरः ॥

चन्द्रप्रदीपमन्त्रेऽप्यनर्थविवर्जनमुक्तम् ।

नास्ति पापमकर्तव्यं कुमारौ तेषु भेष्यति ।

- 15 ना तेहि संस्ता[55 b]वं सार्द्धं कुर्याः तं कालि पश्चिमे ॥

आलपे संलपेय्यासि कुर्यासी तेघगौरवं ।

आनालीनः⁽⁷⁾ सत्करेय्यास्यप्रबोधयि कारणात् ॥

1) Not in lexx. The Tib. equiv. འཇུག་ (67 a. 1) confirms the meaning 'cen-
sure' hitherto attested for *ṛ'kuṭṭi* by the Dhātup. only.

2) A curious Prakritic form (cf. infra p. 105). Compare *parigredha* in M.
Vyutp. cx.

3) Supra p. 13. 7.

4) °mas MS.

5) mo MS.

6) Cf. *tato nidānam* Vajracch. § 8.

7) *rājakumārāṇām*, marg.

8) *anolīnaḥ* MS. *Anālīnaḥ* = «not desponding». Tib. (67. b 1) ལུས་པ་མེད་
Cf. *samlīna. āsi āgra*° MS.

वर्षायं परिपृच्छित्वा यस्ते वृद्धतरो भवेत् ।
 कुर्यामि गौरवं तत्र शिरसा पादत्रन्दनैः ॥
 न तेषां स्वलितं पश्येद् बोधिनाडं विपश्यतां ।
 प्रतिघातं न जनयेत् मैत्रचित्तः मदा भवेत् ॥
 यद्येषां स्वलितं पश्येद्दोषांस्तेषां न कीर्तयेत् ।
 यादृशं काङ्क्षितं⁽¹⁾ कर्म तादृशं लप्स्यते फलं ॥
 स्मितेन मुखचन्द्रेणा वृद्धेषु नवकेषु च ।
 पूर्वभाषो भवेन्नित्यं कृतमानश्च सर्वतः ॥
 चोर्वैः पिण्डपातिश्च कुर्यात्तेषामनुग्रहं ।
 एवं चित्तं प्रदध्यास्त्वं सर्वं भेष्यति नायका । इति ॥

5

10

यस्य च बोधिचित्तोत्पादिके गौरवं प्रमादश्च नोत्पद्येते । तेन⁽²⁾ स्वदुर्गतिप्रपातभय-
 नार्थं दष्टादष्टप्रागोक्तानुभवनार्थं स्वचित्तकलुषप्रमादनार्थं चित्तकल्यताचित्तकर्मण्यता
 प्रतिलाभार्थं च यथार्थगण्डव्यूहे बोधिचित्तोत्पादिकगुणा भगवद्वर्गमैत्रेयेणाचार्यमुधनम-
 धिकृत्योदाचितास्तथा भावयितव्याः ॥

एष दृष्ट्वा⁽³⁾ जर्वाधिपीडितान् प्राणिनां दुष्पञ्जतिरूपदुतान् ।
 जन्ममृत्युभयशोकापिनां⁽⁴⁾ तेषां⁽⁵⁾ धर्मि चरते कृपाशयः ॥
 दुष्पञ्चपरिपीडितं व्रगत्⁽⁶⁾ दृष्ट्वा पञ्चगतिचक्रमण्डले ।
 ज्ञानवज्रमयमेव ते दृढं दुष्पञ्चगतिचक्रभेदनं ॥

15

1) MS *ohiti*. The marg. adds *kurmas te*, which looks like an emendation by some reader who did not understand the form in the text. Cf. Childers s. v. *karoti*.

2) The slightly involved syntax is summarized by a note in the margin: *tena prasādatā [i-]guntā bhāṣyā itī yogaḥ*.

3) Metre: Rathoddhatā.

4) *tāpīnāḥ* H (v. p. 34, n. 4) fol. 154.

5) *tesu* H.

6) *dṛśhā* H

- रगदोषत्पाखाणकण्टकं दृष्टिसंग्रहकृतसंकुलम् ।
 सत्वक्षेत्रपरिजोधनार्थिकः प्रज्ञलाङ्गलदृढं गवेषते ॥
 गोकुलविद्यगङ्गनाशयं त्रगत् प्रज्ञचतुस्तनष्टदेशिकं ।
 तस्य तेन दिशः^(56 a) देशिकः प्रभुः सार्धत्राह त्रगतो भविष्यति ॥
 5 नात्तिधर्मत्रिचिमोतवाङ्मनो ज्ञानखड्गिपुल्लेजघर्षकः ।
 शूरमूर्त⁽⁶⁾ अभयस्य दायको देशको हि त्रगतो भविष्यति ॥
 धर्मानात्र समुदानयत्ययं ज्ञानमागरपये मुणितितः ।
 शास्तिरत्नचरद्दीपनायकः कर्णाधार⁽⁷⁾ त्रिभयाणीत्रे अयम् ॥
 ज्ञानरश्मिप्रणिधानगण्डलः सर्वमतभुवनानामानकः⁽⁸⁾ ।
 10 धर्मधातुगगने समुद्रतो बुद्धमूर्त्य समुद्देश्यते अयम् ॥
 मैत्रिचन्द्रसमाधिगतलः सर्वसत्त्वसगचित्तसुप्रभः ।
 मुल्ला⁽¹¹⁾ धर्मपरिपूर्णगण्डलो बुद्धचन्द्र समुद्देश्यते अयम् ॥
 आशये दृढतले प्रतिष्ठितो बोधिचर्य अनुपूर्व उन्नतः ।
 सर्वधर्मरतनाकरो ह्ययं ज्ञानसारवरो भविष्यति ॥
 15 बोधिचित्तभुजगेन्द्रसंभवो धर्मधातुगगने समुद्रतः ।

1) B², who cites M. Vy ut p. only for this form connects it with *sthānu*. Cf. Pali.

2) *kam eṣa* H.

3) A curious form, *metri gratia*, for *ohāvidyā*?; cf. Dh.-s. p. 49 § 67.

4) *darṣanapr*° H.

5) Dh.-s. § 73.

6) *putta* H.

7) *oru* A.

8) Cf. Childers s. v. *bhavo*.

9) *sanaḥ* H.

10) *dhātugagamahāprabho* H.

11) *pakṣa* marg. — a gloss suggested by the metaphor of the moon

12) *nāgarājaprabhavā meghā varṣantā*, marg.

धर्ममेघपुगपत्प्रवर्षणः⁽¹⁾ सर्वशुक्लफलशस्यवर्धनः ॥
 शुद्धि⁽²⁾ वति त्रिमलतमोऽप्यहं⁽³⁾ मैत्रिस्नेहस्मृतिभाजनं दृढम् ।
 बोधिचित्तविमलाग्निसुप्रभम्⁽⁴⁾ धर्मदीपं समुज्ज्वालपिष्यति ॥
 बोधिचित्तकललः कृपावृद्धो मैत्रपेशिरचलाशयो धनः ।
 बोधि अङ्गमनुपूर्वसंभवो बुद्धगर्भं अयु⁽⁵⁾ संप्रवर्धते ॥
 पुण्यगर्भमभिवर्द्धयिष्यति प्रज्ञगर्भमभिशोधयिष्यति ।
 ज्ञानगर्भं समुद्देश्यते अयं यादृशः प्राणिधिगर्भसंभवः ॥
 ईदृशाः कर्तृणामैत्रधर्मिताः सत्वमोचनं मतो ह्यिताशयाः ।
 दुर्लभा जगि सदेवमानुषे यादृशो अयु विशुद्धमानसः ॥
 ईदृशाशयसुमूलसंस्थितो ईदृशो दृढप्रयोगवर्द्धितः ।
 ईदृशस्त्रिभक्तादनप्रभो ज्ञानवृत्तफलदः सुदुर्लभः ॥
 एष सर्वगुणसंभवार्थिकः सर्वधर्मपरिपू⁽⁶⁾ [56 b] चक्षुर्नार्थिकः ।
 सर्वसंज्ञप्रविदारणार्थिकः सर्वमित्र भजते⁽⁷⁾ घतन्द्भितः⁽⁸⁾ ॥

5

10

1) °ne H.

2) °ddha II

3) The *t* is doubled *metri gratia* apparently. *Mala* = Tib. མེ (GS. n 7). Cf. Jäschke p. 262.

4) °ttamohan H.

5) *ayjv* as a short syllable is strange even in a Gāthā-passage; but the reading is confirmed by the Tib. མར་མེ' ... འཕར་ཕྱེད་ In II. the text has been altered; it appears now to read *dharmadvīpa-maitra ya janayishyati*.6) *ayam* says the marginal glossator, more reasonably than Rāj. Mitra, pref. to Lalitav. p 31 ('*ayu* for *eshah*').7) *jñānag*° II.8) *icchāpūrvam bhāṣakāḥ satvamocanasya* marg.9) *kalyāṇamitrāṇi bhagate* marg. (recent hand).10) *trishṇa* H

एष मारकलिक्षेशसूदनो एष दृष्टिमल्लिक्षेशशोधनः ।

एष सर्वज्ञगमोक्षपोद्घतो एष ते सद विशेष पण्डितः ॥

एष दुर्गति विशोधयिष्यति स्वर्गमार्गमुपदर्शयिष्यति ।

मोक्षमार्गमुपनेष्यते जगद् यादृशे गुणपथे प्रतिष्ठितः ॥

5 एष सर्वतडुल्लभोचको ।

एष सर्वगतिशौच्यदायकः ।

एष सर्वभयपाप्रह्नेरको ⁽²⁾

भेष्यते भवगतीनिःसूदन ⁽³⁾ इति ॥

एवमनया भावनयानर्थविवर्जनं सुकरं भवति । तथाध्याशयसञ्चोदनसूत्रेऽप्यनर्थवि-
 10 वर्जनमुक्तं । चतुर्भिर्मैत्रेय धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलः पश्चिमायां पञ्चश-
 त्यां ⁽⁴⁾ सङ्घमविप्रलोपे वर्तमाने ऽक्षतोऽनुपकृतः स्वस्तिना ⁽⁵⁾ परिमोदयते ॥ कतमैश्चतुर्भिः ।
 आत्मसखलितप्रत्यवेक्षणतया । परेषां बोधिसत्त्वयानिकानां पुद्गलानामापत्यचोदनत-
 या । मित्रकुलभिक्षादकुलानवलोकनतया । अमनस्कवचनप्रतिविरमणातया । एभिर्मैत्रेय
 चतुर्भिरिति पूर्ववत् ॥ अपरैश्चतुर्भिः । कतमैः । अल्पश्रुतसत्त्वपरिवर्जनतया । पर्षदनुपादा-
 15 नतया । प्रातश्चर्यासननिषेवणातया च । आत्मदमश्मथयोगमनुयुक्ततया च । एभिश्चतुर्भि-
 रिति विस्तरः ॥

पुनरत्रैवाह । आदिकार्मिकेण मैत्रेय बोधिसत्त्वेन प्रज्ञावलाधानप्राप्तेन लाभसत्कारप-
 रिवर्जितेन लाभसत्कारदोषदर्शिना भवितव्यं ॥ पे ॥ संगणिकारामपरिवर्जितेन संग-

1) bhaya A.

2) °dano H.

3) bhāvatini H.

4) See p. 88, note 6.

5) This form found hitherto in Sk. lex. only (cf. Zachariae, Die ind. Wörterb., p. 24, n. 9). For Pali cf. Childers s. v. sotthi sub fin.

6) Correct to °yogānuy° ?

णिकारामदोषदर्शिना भवितव्यं । भाष्यारामपरिवर्जितेन भाष्यारामदोषदर्शि[57 a]ना भ-
 वितव्यं । निद्रारामवर्जितेन निद्रारामदोषदर्शिना भवितव्यं । कर्मारामवर्जितेन कर्माराम-
 दोषदर्शिना भवितव्यं । प्रपञ्चारामवर्जितेन प्रपञ्चारामदोषदर्शिना भवितव्यं ॥ पे ॥ इह
 मैत्रेय बोधिसत्त्वेन मत्सत्त्वेन रागसंज्ञननो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । स्मृतिविधिसन-
 करो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । लाभालाभतया उन्नामावनामकरो लाभसत्कारः प्र- 5
 त्यवेक्षितव्यः । मोहोत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । कुलमात्सर्याध्यवसानो
 लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । आत्मार्थनिष्पादनतया शब्दोत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्य-
 वेक्षितव्यः । चतुरार्यवंश⁽¹⁾परिवर्जनतया आश्रोक्त्यापत्राप्यसंज्ञननो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः । एवं सर्वबुद्धानुज्ञानो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । मानमदोत्पादनो लाभस-
 त्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । गुह्यणामवमाननो लाभसत्कारः । मारपक्षो लाभसत्कारः । एका- 10
 क्षप्रमादमूलः कुशलमूलापकरणो लाभसत्कारः । विद्युच्चक्राणिसदृशो लाभसत्कारः ।
 वक्रपल्लिगोधपल्लिगुहो⁽²⁾ मित्रकुलभिन्नादकुलावलोकनो दौर्गन्धसंज्ञननः । बुद्धिविधाम-
 णो लाभसत्कारः प्रियवस्तुपरिणामनतया शोकभाजनो लाभसत्कारः । चतुःस्मृत्युपस्थान-⁽³⁾
 संमोषणः श्रुतधर्मदुर्वलोकरणाः चतुःसम्यक्प्रकाणपरिष्ठाणकरणाः लाभसत्कारः । मध्य-
 भिन्नापरिष्ठाणकरणाः । पूर्व सत्कारपश्चादसत्कारकरणाः । अमित्रसत्करणमित्रप्रकाणो 15
 लाभसत्कारः । पराभिसंधानतया गणिकासदृशः । ध्याना[57 b]प्रमाणपरिवर्जनः । नरक-
 तिर्यग्योनियमलोकप्रपातनो लाभसत्कारः । देवदत्तोद्भक्तसमाचारो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः ॥

1) The Tib. (69 b. 1) renders this word here and below (57 b) by 'རྒྱུ་མཚན་', the ordinary word for caste or family.

2) These two forms have hitherto been attested by the M. Vyutp. (civ. 50, 51) only.

3) Supra p. 100, note 2.

4) Dh.-s. 44.

5) Ibid. 45.

प्रदोष वर्धेति वितर्का उत्सदा ।

एतेन दोषेण न तत्र राजते ⁽¹⁾ ॥

न वर्धते चापि श्रुतेन भिक्षुः ।

अपुक्तमन्त्रेषु रतिं जनिता ।

तस्मात् [58 a] परित्यज्य अपुक्तमन्त्रान् ।

5

धर्मे रतिं विन्दे ⁽²⁾ नित्यकालम् ॥

सकृन्नशो ऽष्टानि मया स्वकानि ।

त्यक्तानि बोधिं प्रतिकाङ्क्ष तर्हि ।

न चास्मि तृप्तः शृणुमान धर्म ।

ते ह्येदमेव्यन्ति शृणोन् ⁽³⁾ धर्मम् ॥

10

सर्वेण सर्वं परिवर्जनीया ।

अपुक्तमन्त्राश्च अशिष्टमन्त्राः ।

धर्मे वरे तत्र रतिं जने ⁽²⁾ ॥

यो दुर्लभः कल्पगतैरनेकैः ॥

वने वसन्तेन गुणाधिकेन ।

15

परस्य दोषा न हि वीक्षितव्याः ।

अहं विशिष्टो अहमेव श्रेष्ठो ।

न एव चित्तं समुपादनीयम् ⁽⁴⁾ ॥

1) The MS. appears to read *na tatra rajāte*. But as the Tib. has མེ་རྒྱལ་པོ་ it seems best to read either as above suggested (with extra syllable as in the previous hemistich and often in this poetry); or else *na tatra jāte*, a form which might stand in a *gāthā* for *jāyate*.

2) Compare p. 61, note 1.

3) So I propose for the unmetrical *śṛṇumāna* repeated here in the MS.

4) For °utpād° through an intermediate form (cf. Pali °uppād°; or from °jñ-dñ°?

गदो यमं सर्वप्रगादमूलो ।
 न रुनेगिन्नू यवगन्यितव्याः ।
 यनुपूर्व एयो इरु प्रासनस्य ।
 नेकेन वन्नेन लभेत बोधिन् ॥

- 5 यत्रैव भाष्याहमनधिकृत्यारु ।
 यगौरवो भोति⁽¹⁾ भुतेन गतो ।
 चित्रादनक्षेपु निचिह्न भोति ।
 गुणितभुतिनापि यमप्रवन्धो⁽²⁾ ।
 भाष्ये रगतस्य इमे हि दोषाः ॥
- 10 घट्यातगचित्तात् मुद्गर भोती ।
 चित्तं न कायश्च प्रमत्त भोति ।
 उद्याननानानि वद्मनि⁽³⁾ गच्छन्ती ।
 भाष्ये रगतस्य इमे हि दोषाः ॥
- सद्धर्गचित्तात् प्रणाष्टु चालः ।
- 16 मुनार्कजो भोति यन्निग्धचित्तः ।
 विषय्यनायाः शनयाञ्च हरे ।
 भाष्ये रगतस्य इमे हि दोषाः ॥
- यगौरवो भोति सदा गुड्मणा ।

1) *bharati* MS.

2) Tib. བཤེན་པ་འཕྲུལ་ཞིང་ཤེས་བཞིན་པའ་འཕྲུལ་ (70 b. 6). *mushita-ṣṛuti* must be taken (if indeed the reading is correct) as formed on the analogy of *mushitasmyti* a form occurring both in classical and Buddh. Sanskrit. With *asampajānya*, also a new form, cp. Pali *sampajāñña*.

3) Margin: a . . *ulkaśhūpakarśhatitarkabahulaḥ*. The Tib. however appears to understand the passage as referring to pride (ཁྱེད་སྦྲུབ་) and its reverse.

पलिगोधर्मज्ञेषु रतिं जनित्वा ।

असारस्थापी परिक्रीणाप्रज्ञो ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

अमानितो देवगुणैः स भोति ।

नाप्यस्य तस्मिन् स्पृह संजनन्ति ।

5

प्रतिसंविदातो भवती विक्रीनो ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

परिभाष्यते चापि स पपिउतेभिः ।

ये कचिदस्ती पृथकायसान्नी ।

निर्ध्वकं ज्ञीवितु तस्य भोती ।

10

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

स शोचते कालु कारेतुं वालाः ।

प्रतिपत्ति क्रीनोऽस्मि किमप्य कुर्या ।

मुदुब्धितो भोति अलब्धगाधो ।

भाष्ये रमत्तस्य [58 b] इमे हि दोषाः ॥

15

चलाचलो भोति तृषां यथेरितं ।

विचिचित्सते एवमसौ न संशयः ।

न तस्य ज्ञातू दृढ बुद्धि भोती ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

1) Cf. supra p. 100, note 2. The glossator adds *gāmajālā* (does he mean *indrājālā*?).

2) *Bahubhāshitri* marg.

3) Hitherto found in the form *°samvid* only: but cf. Pali *paṭisambhīdā*.

4) *kālam kurvan* marg.

5) *evam me bhavishyati* *pratiśhṭhā* marg. This usage of *qāddha* is best explained, perhaps, by the meaning 'Verlangen' (*tipsāyām*) quoted in B. R. from Lexx. only. The Tib. (71 a. 3) renders the word simply ལོན་ 'bottom, depth'.

- नटा यथा तिष्ठति रङ्गमध्ये ।
 घन्यान प्रूणा⁽¹⁾ गुणान्प्रभायते ।
 स्वयं च भोती प्रतिप्रतिस्तीनो ।
 भाष्ये रगतस्य शे हि दोषाः ॥
 5 शठञ्च सो भोति लघुर्निराजः ।
 पुनः पुनचारभते विवाद्गम् ।
 सो ह्यरतो धार्यधर्गस्य⁽²⁾ भोती ।
 भाष्ये रगतस्य शे हि दोषाः ॥
 संक्षुध्यते सत्कृतं घन्यस्वयानः ।
 10 प्रकल्पते विप्रकृतो घनानो ।
 कपिर्वथा चञ्चलचित्त भोती ।
 भाष्ये रगतस्य शे हि दोषाः ॥ पे ॥
 रगित्वा भाष्यस्मि चिह्ं पि कालं ।
 न विन्दते प्रीतिमिदृतात्मसौख्यं ।
 15 वरं हि एकस्य पदस्य चित्तना ।
 प्रीतिं पदे पत्र लभेदनत्ताम् ॥
 नेतुत्वचे सारगिरास्ति किञ्चिन्-
 मध्येऽस्ति तत्सारं सुप्रेमणीयः ।
 भुक्त्वा त्वचं नेत् पुनः सशक्यं⁽³⁾ ।
 20 लब्धुं नरेणोनुरसं प्रधानम् ॥

1) anyeshām Bhīmādiṣṭīrūṇām marg.

2) The metre would require a correction to -dhrama- (ādhr being allowed in this verse) or -āhama-, both of which occur in the Aśoka inscriptions.

3) sa- is merely intensive; cf. *sacet*. The Pali *saśakkam*, acc. to Ch., is adverbial only.

यथा त्वचं तद्वदेहि भाष्यं ।

यथा रसस्तद्वद्विचारचिन्ता ।

तस्माद्विभाष्ये तु रतिं विहाय ।

चित्तेष्वर्थस्य सद्यप्रमत्ताः ॥

निद्राराममधिकृत्याह ।

5

मदुञ्च सो वर्धति मोक्षमालं ।

विचिकित्सको⁽¹⁾ भोति स दृष्टिप्राप्तः ॥

दृष्टीकृतान्यस्य बहूनि⁽²⁾ भोत्ती ।

यस्मान्मिदं ऽभिरतिं प्रयाति ॥

प्रज्ञा च तेषां भवती मुदुर्वला ।

10

परिकीयते⁽³⁾ बुद्धिर्न तस्य भोति ।

ज्ञानाच्च सो कीयति नित्यकालं ।

यस्मान्मिदं ऽभिरतिं प्रयाति ॥

कुसोद ग्रसो मलसो मप्रज्ञो ऽमनुष्यश्च⁽⁴⁾ लभेति तस्य ।

विकृष्टयत्ते च वने वसत्तं यस्मान्मिदं ऽभिरतिं प्रयाति ॥

15

कुशलेन चित्तेन सदा अनर्धिको ।

धर्मे च कन्दो न हि भोति तस्य ।

अधर्मकायश्च स भोति भूयो यस्मान्मिदं ऽभिरतिं प्रयाति ॥

सद्धर्मकन्देन विकीनमूढः परिकीयते सर्वगुणोहि वा[59 a]सः ।

शुल्लं च घातेति तमोऽधिगच्छती ।

20

1) *prajñāmāndyāt* marg.

2) *viṅhātīni* marg.

3) *prajñātāḥ* marg.

4) Scan *otāra*; cf. Pali.

यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥

प्रविशार्दो भोति प्रलीनचित्तः ।

प्रागोद्य तस्यो भवती न नित्यं ।

निद्रपापयस्तः जिघ्रिलाङ्ग भोती ।

5 यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥

यात्ना तु ज्ञात्वा च कुतोऽप्राप्तः ईर्यायते वीर्यबलैरुपेतान् ।

वीर्यान्वितानां च प्रवर्णा भायते यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥ पे ॥

यत्तत्तदुप्यस्य तस्य नाशनं ।

प्रपापपरिवर्तनाय मूलं ।

10 सर्वेऽस्मि बुद्धेऽस्मि सदा प्रशस्तं ।

तं चोपमार्गं सततं भजस्व ॥

कर्मागमघिकृत्यारु ॥

मुहुर्वचो भोति गुह्यमि चोदितः ।

प्रदन्तिनां गृह्णति नानुशासनं ।

15 विपन्नगोतिश्च स भोति तिप्रं ।

दोषा यमी कर्मरते भवति ॥

उत्काण्डितो¹⁾ भोति स नित्यकालं ।

गुरुस्वकर्माणि सदा विधित्तपन् ।

ध्यानप्रवृत्तौ न तस्य कृत्यं ।

20 दोषा यमी कर्मरते भवति ॥

तीव्रश्च संज्ञायति तस्य रागो ।

रसारसेषु यस्मिन् स मूर्च्छितः ।

1) ceshakarmakarane marg.

न तुष्यतेऽसात्रितरेतरेणा ।
 दोषा ग्रमी कर्मरते भवन्ति ॥
 गच्छत्या⁽¹⁾ च भोती परिषाण तुष्ठे
 न दुष्खितो भोति तया विहोनः ।
 मंकीर्णा भोती संघवेत्तु गर्दभो ।
 दोषा ग्रमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥
 दिवा च रात्रौ च ग्रनन्दचित्तो ।
 भक्ते च चोडे⁽²⁾ च भवत्यभीक्ष्णम् ।
 स्वनर्षिको भोति गुणैः स सर्वदा ।
 दोषा ग्रमी कर्मरते भवन्ति ॥
 कृत्यान्वसौ पृच्छति लौकिकानि ।
 अगुक्तगलैश्च रतिं प्रयाति ।
 पुक्तिश्च मल्लैः स न विन्दते रतिं ।
 दोषा ग्रमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥

5

10

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवत्तमेतदवोचत् । सुप्रतीतप्रज्ञास्ते भगवन् 15
 बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति विहोनप्रज्ञा ये ऽग्रधर्मान् वर्जयित्वा क्षीनानि कर्माण्यारप्स्यन्ते ॥
 एवमुक्ते भगवान्मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । एवमेतन्मैत्रेय । एवमेतद्यथा वद-
 सि [59 b] सुप्रतीतप्रज्ञास्ते बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति ये ऽग्रधर्मान्परिवर्जयित्वा क्षीनानि क-
 र्माण्यारप्स्यन्ते । अपि त्वारोचयामि ते मैत्रेय प्रतिवेदयामि ते । न ते बोधिसत्त्वास्तद्यागत-

1) Apparently to be scanned as dissyllable, if the reading be correct

2) *Sayathā* is the form (cf *saccā*) postulated by Trenckner (apud Childers 479) as the original of Pali *seyyathā*; though of course *sa* may be here simply the pronoun.

3) Evidently a proverbial phrase for 'food and raiment'. Cf *Saddh.*-P cited by B. R s v. *coda*.

शासने प्रवृत्तिता येषां नास्ति योगो नास्ति ध्यानं नास्ति प्रवृत्तां नास्त्यध्ययनं नास्ति
 बाहुमुत्थयर्णेष्टिः । अपि तु मैत्रेय ध्यानप्रवृत्ताप्रभावितं तयागतशासनं ज्ञानसंस्कृतं ज्ञा-
 नसमाहितं अभियोगप्रभावितं । न गृह्णन्कर्मात्तत्रेयापत्यप्रभावितं । अयुक्तयोगानामेतत्कर्म
 संसाराभिरुतानो यदुत त्रैयापत्यं ⁽¹⁾ लौकिककृत्यपल्लिगोधः । न तत्र बोधिसत्त्वेन स्पृक्षो-
 6 त्पादयितव्यः । सचेन्मैत्रेय त्रैयापत्याभिरुतो बोधिसत्त्वः सत्त्वमयैः स्तूपैरिहं त्रिसाकृ-
 मक्षसाकृलं लोकधातुं पूरयेन् । नाहं तेनाराधितो भवेयं न मानितो नापि सत्कृतः ॥
 पे ॥ तत्र तन्मूर्द्धापः पूरितः स्योद्धेवापत्यकैर्वैद्योधिस्तैः । सर्वैस्तैरेकस्योद्देशस्वाध्याया-
 भियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या कर्तव्या । तन्मूर्द्धापप्रमाणोद्देशस्वाध्यायाभि-
 युक्तैर्वैद्योधिस्तैरेकस्य प्रतिमंलभनाभियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या कर्तव्या ॥
 10 पे ॥ तत्कस्य हेनोः । दुष्कारमेतत्कर्म यदुत प्रज्ञाकर्म । उत्तरं निरुतरं सर्वत्रैलोक्यप्र-
 निविदिष्टमव्युद्धनं तस्मात्तार्हं मैत्रेय बोधिसत्त्वेन योगार्थिकेन वीर्यमारब्धुकामेन प्रज्ञा-
 यानभियोज्यमिति ॥

प्रपञ्चारानमधिकृत्यारु ।

- 15 ग्रहान्तर्णां तस्य न भोति द्वरे ।
 तणसंपदां तस्य न भोति श्रेष्टा ।
 एते धनर्था स्य भवन्ति नित्यं ।
 दोषा धनो तस्य प्रपञ्चचारिणाः ॥ पे ॥
 दोषानिमान्सम्यगवेत्य पठिततः सर्वान्प्रपञ्चान्परिवर्जयित ।
 सुलभा धनर्था हि प्रप[60 a]ञ्चचारिणाः ।
 20 तस्मात्प्रपञ्चेन न संवसेत ॥

1) I retain here (cf. contra 50. 15, 55. 6) the MS. reading, finding some autho-
 rity (Mañkha ap. Zachariae, Beitr. ind. lex. p. 82) for the form.

2) Supra p. 2. 1, 4; cf. M. Vyntp. cxx. 1.

3) Dh.-s. § 134.

यायाच्छतं योजनकं परं वरं ।

यत्र प्रपन्नो स्तिष्य⁽¹⁾ विप्रको वा ।

न तत्र वासं न निवेतु कुर्यान्मुहूर्त्तमात्रं स्तिष्य⁽¹⁾ यत्र ज्ञेयः ॥

नार्थार्थिकाः प्रपन्निता गुणार्थिका ।

मा विप्रहं कुर्वथ दुस्तचिताः ।

5

न बोधस्ति क्षेत्रं न कृपिर्वणिश्या ।

स्युर्यस्य अर्थाय प्रपन्न एते ॥

न पुत्र धीता न च बोधस्ति भार्या ।

न चास्य मित्रं न च बन्धुवर्गः ।

दास्यो न दाता न च ईश्वरत्वं ।

10

मा विप्रहं कुर्वथ प्रपन्निता ॥

कापायवस्त्राणि गृहीत्व श्रद्धया ।

ज्ञातप्रजात्तेर्हि निषेचितानि ।

ज्ञातप्रजान्ता उपज्ञात भोथ ।

प्रपन्न वर्जित्व जनेष्वेवास्ति ॥

15

आशोविपात्रक्षथ रौद्रचित्तान् ।

नरकाश्च तिर्यग्विषयो यमस्य ।

प्रपन्नचारस्य न भोति द्वरे ।

तस्माद्धि ज्ञातौ जनयेत वीर्यम् ॥ ये ॥

इमेन योगेन लभेत शुद्धिं ।

20

क्ष⁽²⁾पित् कर्मावर्णं अशेषं ।

धर्मेति मारं सचलं सवाक्त्वं यो धीरु तस्यैव जनेति ज्ञातिम् । इति ॥

1) Apparently for *syāt* (Pali *siyā*, Aṣoka *siyā*).

2) *pa* added in margin; but the whole line seems corrupt as regards metre.

संतेपतस्तत्रानर्थविवर्जनमुक्तं । तस्मात्तर्हि मैत्रेय बोधिसत्वयानिकेन कुलपुत्रेण वा कुलडुहित्रा वा पश्चिमायां पञ्चशत्या⁽¹⁾ सद्वर्गप्रलोपे वर्तमाने ऽक्षतनानुपकृतेन स्वस्तिना परिमोक्तुकामेन सर्वकर्मवर्णानि तपयितुकामेनासंसर्गाभिरतेन भवितव्यमरणव्यवसा-
 5 भावाभिरतेन प्रज्ञापारमिताविकाराभिरतेनेति ॥

आर्यरत्नमेधेऽप्यनर्थविवर्जनमुक्तं । तावत्पिण्डाय चरति पावदस्य कार्यस्य प्राप्तिर्भव-
 ति । अन्यत्र पेपु स्थानेषु चण्डा वा कुक्कारास्तरुणावत्सा वा गावः प्रकृतिदुःशीला वा
 तिर्यग्योनिगता । विद्वेठनाभिप्राया वा स्त्रीपुरुषदारकदारिका जुगुप्सि⁽²⁾ 60 ब्रतानि वा
 स्थानानि । तानि सर्वेणा सर्वं वर्जयतीति ॥

10 अनेनैतद्दर्शितं भवति पट्टे ऽपि बाधाकर एवंविधे⁽³⁾ तद्वर्जयत आपत्तिर्भव-
 तीति ॥

यद्य पदेवमाद्यनर्थविवर्जनमुक्तं केनैतल्लभ्यते सर्वनिष्फलस्यन्दवर्जनात् । फलमत्र
 परार्थ⁽⁴⁾ । तदर्थं यः स्यन्दो न⁽⁴⁾ संवर्तते । स निष्फलात्ताद्वर्जयितव्यः ॥

यथा चन्द्रप्रदीपसूत्रे कायसंवरमध्ये पठ्यते । न कृस्तलोलुपो भवति न पादलोलुपः
 15 कृस्तपादसंपत इति ॥

तथा द्वाधर्मकासूत्रेऽपि देशितं कृस्तविक्षेपः पादविक्षेपो ऽधावनं परिधावनं लङ्घनं
 प्लवनमिदमुच्यते कायदौष्ट्यमिति⁽⁵⁾ ॥

1) *pañcās*° MS. I have again followed the Tib.; see p. 88, n. 6.

2) °*karam evamvidham*, MS.

3) *satvārthaḥ* corrected to *parārthaḥ*. The Tib. (73. b. 7) གཤམ་ཞི་རྟོ་ confirms our reading.

4) *syanda* (*syandana* p. 119. 1) apparently = 'waste, streaming away'. The Tib. has རྩུང་བ་ 'cleaning away', 'removal'; compare the beginning of Chapter VI.

5) Hitherto in lexx. only; M. Vyntp. cix. 20. cited and corrected in Böhtl²⁴ Nachtr. Cf. Pali *duṭṭhulla*.

धार्यधर्मसंगीतिसूत्रे तु यथा बोधिसत्त्वानां पराश्रयत्कर्म न कल्पते । तथा स्पष्टमेव परिदीपितं यत्किञ्चिद्गमन् बोधिमत्त्वनां कायवर्गं यत्किञ्चिद्वाक्कर्म यत्किञ्चिन्मनस्कर्मा तत्सर्वं सत्त्वावेजितं प्रवर्तते महाकरुणाधिपतेर्य⁽¹⁾ मन्वहिताधिष्ठाननिमित्तं सर्वसत्त्वकृतसुखाध्यायप्रवृत्तं । न एवं हितागवः एवं संज्ञोभवति । सा गवा प्रतिपत्तिः प्रतिपत्तव्याया सर्वसत्त्वानां हितावका सुखावका च ॥ पे ॥ ग्रायतनेषु शून्यग्रामवत्प्रत्यवेत्तना ५ प्रतिपत्तिः । न चायतनपरित्यागं स्पष्टयतीति ॥

धार्यगमनगजसूत्रेऽप्युक्तं । तद्यथापि नागं हिंसाङ्गारुतः प्रविशति । एवमेव यतो गत एव चित्तस्य हिंसा भवति ततस्तत एव गारोऽवतारं लभते । तस्मात्सदाहिंसाचित्तेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । तत्रेयमहिंसाचित्तता यदि सर्वकारसनायाः शून्यतायाः परिपूरिति⁽²⁾ ॥

10

का पुनरियं सर्वाकारचरोपेता शून्यता । येयं बोधिसत्त्वचर्याया अपरित्यगेनाभ्यस्यमाना । अभ्यस्ता वा । सर्वभावंशून्यता । एषा च रत्नचूडसूत्रे विस्तरेणाख्याता ॥

तथाक्षयगतिसूत्रे ऽपि दर्शितं । पापका[61 a]नामकुशलानां धर्माणां प्रवृत्त्याय क्न्दं जनयतोत्यत्र⁽³⁾ प्रस्ताये यानि चान्यानि पुनः कानिचिद्व्याप्यपि चित्तचित्तेपकाराणि यानि समाधिस्क्रान्धस्य विपत्ताय संवर्तन्ते । अयमुच्यते समाधिविपत्तः । यावदिमे उच्यन्ते पा- 15 प[का] मकुशला धर्मा इति ॥

जिज्ञासमुच्चये शीलपारमितायामनर्थविचर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥ ॥

1) A form new to Skt.; but see Gh. s. v. *ādhipateyya*.

2) Hitherto in lex. only. «Erfüllung» Mahāvvy utp. 214. 71 Richtig Pali *pārī-pūrī*, Böhtl.² Nachtr.

3) M. Vyutp. xxxix. 2.

एवमेताभिः स्मृतिभिर्निष्कलस्यन्दनवर्जनं सिध्यति । मा च स्मृतिस्तीव्रादराद्वेत् ।
तत्रादरः कार्येषु स[61 b]र्वाभावेनाभिमुख्यम् । अथवाप्रतिपक्षः । अयं चादरः शमयमाकात्म्यं
ज्ञात्वा तात्पर्येण ज्ञायते । कस्तावदयं शमो नाम । य आर्यान्तयमसिद्धौ शमय उक्तः ॥

तत्र कतमा शमयान्तयता । या चित्तस्य जातिरूपजातिरवित्तेपकेन्द्रियसंयमः । अनु-
द्धतता । अनुन्नतता । अचलता । अचञ्चलता । सौम्यता । गुप्तता । कर्णपयता । आशानेयता⁽¹⁾ एका- 5
यता । एकारामता⁽²⁾ । संगर्णिकावर्जनता । विवेकारतिः । कायविवेकश्चित्ताविधमो । ऽरण्यमुखम-
नमिकारतात्पेक्षता । यावदीर्यापयगुप्तिः⁽³⁾ । कालज्ञता । समयज्ञता । मात्रज्ञता । मुक्तिज्ञता ।
सुभारता⁽⁴⁾ । सुयोपतेत्यादि ॥

किं पुनरस्य शमस्य माकात्म्यं यथाभूतज्ञानजननर्जातिः । यस्मात्स्ममाहितो यथाभूतं
प्रज्ञानातोत्यवदन्मनिः ॥

10

यद्योक्तं धर्मसंगीर्णो । सनाहितमनसो यथाभूतदर्शनं भवति । यथाभूतदर्शिनो त्र्योधिसत्त-
स्य सत्तेषु महाकाङ्क्षायां प्रवर्तते । एवं चास्य भवति । इदं मया मनाधिमुखं सर्वधर्मयथाभू-
तदर्शनं च सर्वसत्त्वानां निष्पादयितव्यं । स तया महाकाङ्क्षायां मंचोद्यमानो ऽधिशीलमधि-
चित्तमधिप्रज्ञं च जिज्ञां परिपूर्णा⁽⁵⁾ चतुरां सन्यक्संशोधिमभिसंशुध्यते । तस्मान्मया शीलसु-
स्त्रितनाप्रकम्पेनाजिज्ञासेन भवितव्यमिति । इदं शमयमाकात्म्यमात्मनः परेषां चानन्तापा- 15
यादिद्विःखलमतिक्रान्तलौकिकलोकोत्तरसुखसंपत्प्रकर्षपारप्राप्त्यात्मकमवगम्य तदभि-
लाषेणातापो भावयितव्यः । आदीतमृत्तागतेनेव शीतलजलाभिलाषिणा । तेन तोत्र
आदरो भवति जिज्ञासु । तेनापि स्मृतिरूपतिष्ठति । उपस्थितस्मृतिर्निष्कलं वर्जयति ।

1) See p. 26 note 3 and add ref. to Burnouf, Lotus p. 289 and Vajrayanti p. 111, 187. The present abstract form is new.

2) B. and R. refer to Cat. Br. 11. 5.7.1 (= Weber p. 867) only.

3) For this group cf. M. Vyutp. (126. 41—43)

4) Hitherto in M. Vyutp. (126. 28) only.

5) This paragraph is cited in the comm. to the Bodhicaryāvatāra, Ch. IX, (ed. de la Vallée-Poussin, p. 237), with variants: *asya śamathasya . . . tasyātmāhito* [for *tasmāt samāhito*?] and *uktavān munir iti*. Compare *ibid.* p. 235. 15: *samāhita cūttasya . . . yathābhūtaparījñānam utpadyata iti*.

6) Cf. 117. 10 *supr.*

यश्च निष्कालं वर्जयति तस्यानर्था न संभवा[62 a]ति । तस्मादात्मभावं रक्षितुकामेन स्मृ-
तिमूलमन्विष्य⁽¹⁾ नित्यमुपस्थितस्मृतिना भवितव्यं ॥

अत एवोपपरिपृच्छायां गृहिणा बोधिमत्तमधिकृत्योक्तं । तेन मुरमैरेयमद्यप्रमाद-
स्थानात्प्रतिचिरतेन भवितव्यममतेनानुन्मतेनाचपलेनाचञ्चलेनासंधातेनामुखरेणानुवडे-
नानुद्धतेनोपस्थितिस्मृतिसंप्रगन्धेनेति ॥ अत्रैव च प्रवृत्तबोधिमत्तमधिकृत्योक्तं स्मृ-
तिसंप्रगन्धस्याविनेष इति ॥

तत्र स्मृतिः आर्यवचूडमूत्रे ऽभिहित्वा । यया स्मृत्या सर्वक्लेशानां प्रादुर्भावो न भ-
वति । यया स्मृत्या सर्वनाशकर्मणामवतारं न ददाति । यया स्मृत्या उत्पद्ये वा कुपार्गे वा
न पतति । यया स्मृत्या दीवारिकमूत्रा⁽²⁾ सर्वेषामकुशलानां चित्तचैनमिकानां धर्माणामवका-
शं न ददातीत्यनुव्यते मन्यक्स्मृतिरिति ॥

संप्रगन्धं तु प्रज्ञापादगितापामुक्तं । चरंश्चरामीति प्रज्ञानाति । स्थितः स्थितो ऽस्मी-
ति प्रज्ञानाति । ज्ञानः ज्ञयित इति प्रज्ञानाति । निषण्णो निषण्णो ऽस्मीति प्रज्ञानाति ।
यथा यथा चास्यः कायः स्थितो भवति तथा तथैव प्रज्ञानाति ॥ पे ॥ सोऽतिक्रामन्वा प्र-
तिक्रामन्वा संप्रज्ञानंश्चारी⁽⁴⁾ भवति । अलोकिते विलोकिते ममि⁽⁵⁾ज्जते प्रमारिते संघाटीपट्ट-
पात्रचीवरधारणे । घणिते पीते खादिते निद्रात्मप्रतिविनोदने⁽⁶⁾ आगते गते स्थिते नि-
षण्णे मुक्ते ज्ञागारिते भाषिते तुष्णाभावे प्रतिसंलयने संप्रज्ञानंश्चारी भवतीति ॥

1) *ātmarakṣhāmūlākāraṇam smṛtir iti marg.*

2) *Unnaḍa* is new to Skt.; though Gh. quotes a Pali *unnala* which the comm. explains by *mānanālam ukkhipitā*. Thus *anunnaḍa* would differ little in meaning from *anuddhata* immediately following. The Tib. equivalent appears to be *མེ་ཁྲོད་པ་* (76 a. 2) 'not furious' (?).

3) Cf. Bodhic. V. 33.

4) The MS. has *°jānacārī* here and *°nancā* just below.

5) Cf. Senart, Mhv. I. 418; and Divyāv. 473. c.

6) 'Dispelling'. Noun-form new in Skt.; though Gh. gives *pañcinodana*.

जीलं हि समाधिसंवर्तनीयं⁽¹⁾ ॥

यद्योक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे । त्रिप्रं समाधिं लभते निर्द्वणं⁽²⁾ । विप्रमुद्धशीलेऽस्मिन्नानुशंस
इति ॥ अतोऽवगम्यते ये केचित्समाधिहेतवः प्रयोगास्ते शीलाक्षर्गता इति । तस्मात्समा-
ध्यर्थि[62 b]ना स्मृतिसंप्रज्ञान्यशीलेन भवितव्यं । तथा जीलार्थिनापि समाधौ यत्नः
कार्यः तत्रैव सूत्रे वचनात् ।

5

ध्यानानुशंसेषु हि पठ्यते ।

नासौ भोति अनाचारो आचारे मुप्रतिष्ठितः ।

गोचरे चरते योगा विवर्त्तेति अगोचरं ॥

निष्परिदाहिविकारी गुप्त इन्द्रियसंवृतः⁽⁴⁾ इति ॥

एताभ्यां च जीलसमाधिभ्यामन्योन्यमवर्धनकाराभ्यां चित्तकर्मपरिनिष्पत्तिः⁽⁵⁾ एतावती 10
चेयं बोधिसत्त्वजिता यदुत चित्तपरिकर्म । एतन्मूलत्वान् सर्वसत्त्वार्थानां ॥

उक्तं ह्यार्थरत्नमेघे । चित्तपूर्वङ्गमाश्र सर्वधर्माः । चित्ते परिज्ञाते सर्वधर्माः परिज्ञाता
भवन्ति । अपि तु

चित्तेन नीयते लोकः चित्तं चित्तं न पश्यति ।

चित्तेन चीयते कर्म शुभं वा यदि वाशुभम् ॥

15

चित्तं धमते ऽज्ञातवत् । चित्तं धमते तुरङ्गवत् । चित्तं दहते देवाम्बिवत् ।

1) *samādhaye samvartate* marg.

2) Tib. རྩོམ་མེད་མེད་པ་ (76 b 2). See Rh. Davids in J. R. A. S. for 1898, and Lal.-v. apud Burnouf. Lot. 865.

3) °स्मिन् आनु° MS. I have preserved the ā of the MS. (cf. Pali), though elsewhere it is written with ū.

4) *paridāha* is new as a noun in Skt.: but cf. Divyāv. 420. c and Pali usage.

5) Vajracch. p. 40. 8 sqq.

चित्तं कुरते महाम्बुवत् ॥ स एवं व्युपपरोक्षमाणा⁽¹⁾श्चित्ते सूपस्थितस्मृतिर्विकरति न चित्त-
स्य वशं गच्छति । अपि तु चित्तमेवास्य वशं गच्छति । चित्तेनास्य वशीभूतेन सर्वधर्मा व-
शोभवन्तीति ॥

तथार्थधर्मसङ्गीतिसूत्रेऽप्युक्तं । मतिविक्रमो बोधिसत्त्व आह । योऽयं धर्मो धर्म इत्यु-
5 च्यते नायं धर्मो देशस्थो न प्रदेशस्थोऽन्यत्र स्वचित्ताधीनो धर्मः तस्मान्मया स्वचित्तं स्वा-
राधितं स्वधिष्ठितं सुसमारब्धं सुनिगृहीतं कर्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । यत्र चित्तं तत्र गुण-
दोषाः । नास्ति निश्चिततायां⁽²⁾ गुणदोषः । तत्र बोधिसत्त्वो दोषेभ्यश्चित्तं निवार्य गुणेषु प्र-
वर्तयति ॥ तदुच्यते । चित्ताधीनो धर्मो धर्माधीना बोधिरिति ॥ अयं भगवन्⁽³⁾ धर्मं समा-
दानः सुखाभिसंबोधाय संवर्तत इति ॥

10 आर्यगण्डव्यूहसूत्रे ऽपि वर्णितं । स्वचित्ताधिष्ठानं सर्वबोधिसत्त्वचर्या [63 a] स्वचि-
त्ताधिष्ठानं सर्वसत्त्वपरिपाकविनयः ॥ पे ॥ तस्य मम कुलपुत्रैवं भवति । स्वचित्तमेवोप-
स्तम्भयितव्यं सर्वकुशलमूलैः । स्वचित्तमेवाभिष्यन्दयितव्यं धर्ममेवैः । स्वचित्तमेव परि-
शोधयितव्यमावरणाय धर्मेभ्यः । स्वचित्तमेव⁽⁴⁾ [दृढो]कर्तव्यं वीर्येणेत्यादि ॥

तथात्रैव मायादेव्यदर्शनाकुलीभूते आर्यसुधने रत्ननेत्राया नगरदेवतायास्तदर्शनार्थ-
15 मियमनुशासनी⁽⁵⁾ । चित्तनगरपरिपालनकुशलेन⁽⁶⁾ ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वसंसारविषयत्य-

1) This compound is new; the Tib. བརྟུག་པ་ལྟ་པ་ agrees with the meaning 'examine', assigned to *upaparīkṣh* in Divy-Index. -

2) The abstract form is new; but cf. the *niścittasamādhī* of M. Vyūtp. XXI. 34.

3) *dharma* MS.

4) Tib. བརྟུག་པ་

5) The passage that follows is considerably abridged from the text as preserved in MS. H (see p. 34 note 4) ff. 226. a. 5 — 227. b. 7.

6) °*prajñakṣena*. H.

संवसनतया । चित्तनगरालंकारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं⁽¹⁾ दर्शतश्चागतत्वाध्यालम्बन-
 तया । चित्तनगरपरिशोधनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यमीर्ष्यागात्सर्वज्ञाद्यापनयनतया ।
 चित्तनगरविचर्धनाभिपुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञतासंगारमरुत्वावीर्यवेगविचर्धनत-
 या । चित्तनगरदुर्गोधनदुरासदाभिर्निर्हरप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञेजमार-
 कापिकपापमित्रमारचक्रानवमर्दनतया⁽²⁾ । चित्तनगरप्रविस्तरणाप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवि- 5
 तव्यं मरुत्मेत्रोसर्वज्ञगत्स्फुरातया । चित्तनगरप्रतिच्छादनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवित-
 व्यं विपुलधर्मच्छत्रमर्वाकुशलधर्मप्रतिपत्ताभिर्निर्हरातया । चित्तनगरविवरणा⁽³⁾प्रयुक्तेन
 ते कुलपुत्र भवितव्यं आध्यात्मिकावाह्यवस्तु सर्वज्ञगत्संप्रापणातया । चित्तनगरदृढस्था-
 माभिर्निर्हरप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वाकुशलधर्मस्त्वसत्तत्त्ववसनतया⁽⁴⁾ । यावदेवं
 चित्तनगरविशुद्ध्याभिपुक्तेन कुलपुत्र बोधिमत्वेन शक्यं सर्वकुशलमूलसमार्जनमनुप्राप्तुं । 10
 तत्कस्य हेतोः । तथा हि तस्य बोधिसत्त्वस्यैवं चित्तनगर[63 b]परिशुद्धस्य सर्वावरणानि
 पुरतो न संतिष्ठन्ते⁽⁵⁾ बुद्धदर्शनावरणं वा धर्मश्रवणावरणं वेत्यादि ।

तस्माद्यवस्थितमेवं । चित्तपरिक्मेव बोधिसत्त्वजिज्ञेति । तज्ज्ञाचपलचेतसः ॥ जमाञ्च
 न चलोच्चितं वाक्कायेष्टानिवर्तनात् ॥ असंप्रग्रन्यपरतत्त्वस्य मुपितस्मृतेश्च चित्तं चलति
 समीहितादालम्बनादन्यत्र नोपमानत्वात् । यदा तु स्मृतिसंप्रग्रन्येन वाक्कायेष्टा निवर्ति- 16

1) Dh.-s. § 76.

2) *adhyālamāna* (noun-form new) app. = 'reaching'; for the verb, cf. Saddh.-
 P. ap. B. & R., who however propose to correct the text.

3) Cf. *brahmalāyika* in Sk. & Pali.

4) -*mṛdyat*° H. Compare p. 32. 11 supra.

5) °*sarva*° om. A.

6) °*dāraviv*° II; and the marg. of A. further explains: *vastubodhitam jagat
 syāc citta vivṛte*.

7) °*asambhavanatayā* II.

8) *pariuddhy*° II.

9) *na tiśhṭhanti*. A.

अत एव धर्मसंगीनिमूत्रे देशितं । यः सत्त्वान् रत्नति स शीलं रत्नतीति । अनया⁽¹⁾ कान्ति-
येन मातृयागेण सक् रक्षोवस्त्रादिषु लोकरत्ना च कृता स्यात् । एवं भोग्येषु जलस्वलोपु
मूत्रपुरीषस्नेहपूयादीनां कृतिसत्त्वानां रक्ष्यरक्षसि चोत्तमर्गेन कुर्याद्देवमनुष्यचित्तरत्नार्थं ॥

सद्धर्मस्मृत्युपस्थाने च रक्ष उत्तिष्ठे⁽²⁾ कृत्वा ऽनुत्तिष्ठेष्टाकारेष्टदत्तः प्रेतगतिः पव्यते ॥

तथा बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षेऽप्यप्रसादपरिहार उक्तः । न पुरतो दत्तकाष्ठे⁽³⁾ खादितव्यं न
पुरतः खेटे निनिसव्य इति । एष च गौरवलज्जाविधिः सर्वद्रष्टव्यो न ब्रह्मचारिष्वेव । अत्र
तु मूत्रे ब्रह्मचार्यधिकारः तेषु गुरुतरापत्तिभयतर्जनार्थं ॥ यद्यत्रैवाह । नोच्चैर्भाषिणा
भवितव्यमिति ॥ न चायं विधिः प्रादेशिकः । तथा ब्रह्मपरिपृच्छायामप्युक्तं न च वध-
सदृशेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यमिति । तथा प्राप्तिमोक्षादपि लोकाप्रसादकरमन्त्रेभ्य वर्ज-
नीये । तत्र तावद् ॥

10

मुखपूरं न भुञ्जीत सजब्दं प्रसृताननः ।

⁽⁶⁾ प्रलम्बपदं नासीत न वाङ्मं नर्दयेत्समम् ॥

एवं स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य दृष्ट्वा श्रुत्वा च लोकाप्रसादं रत्नेत । अग्रसादकरवचनवर्जनं तु न
सुकरमिति स्मरणबोधनार्थमुपदर्शयते ।

1) *diṭṭā marg*. With this paragraph compare Bodhic. V. 93 a

2) So clearly the MS. for the usual *ucchiṣṭa*.

3) These precepts do not occur in the *Bhikkhu-pāṭimokkha* of the Pali; but compare precepts 76, 79 of the similar work preserved in Chinese (Beal, *Catena* p. 286) Cf. Bodhic. V. 91.

4) K.F. 253.

5) Cf. Pali *Lucchipūram* 'bellyfull'. This stanza occurs at Bodhic V. 92.

6) This precept which has no parallel in the Pratimokshas as known from Pali, or as yet translated from Chinese interestingly illustrates a familiar posture for kings and other *laymen* found in Buddhist art, e. g. in the *Amaravati-sculptures* (Fergusson, *Tree and Serpent Worship* p. 193 fin.).

आर्यसागरगतिमूत्रे देशितं । नावलीनवचनो भवति । न व्यवकीर्णवचनः । नावस्य-
न्दनवचनः । नोऽब्जवालनवचनः । न रागानुनीतवचनः । न प्राकृतवचनः । नासंस्कृतव-
चनः । न व्यापादसंधुक्तावचनः । न चञ्चलवचनः । न चपलवचनः । न नटरङ्ग[64 b]वच-
नः । न मुखसाध्यवरोपणावचनो भवतीति ॥

- 6 आर्यतथागतगुह्यमूत्रेऽप्याह । न खलु पुनः कुलपुत्र बोधिसत्वस्य वायक्ता वा डुष्टा
वा मूढा वा क्लिष्टा वा । लुण्ठ्याकरणा वा स्वपक्षोत्कर्षणावचना वा । परपक्षनिग्रह-
वचना वा । आत्मवर्णनानुपपन्नवचना वा । परवर्णाप्रतिषेधवचना वा । प्रतिज्ञोत्तरावचना वा ।
अभिमानिकाव्याकरणावचना वेति ॥

आर्यदशभूमकसूत्रेऽप्युक्तं । येषं वागमनोज्ञा स्वसत्तानपरसत्तानविनाशनी⁽³⁾ तथाद्वयां
10 वाचं प्रकृप । येषं वाक् स्निग्धा मृद्वी मनोज्ञा मधुरा प्रियकरणी मनश्चापकरणी कृतक-
रणी कर्णामुखा हृदयंगमा प्रेमणी⁽⁴⁾ वर्णाविष्पष्टा विज्ञेया श्रवणीया अनिश्रिता⁽⁵⁾ बहुजन-
कात्ता बहुजनप्रिया बहुजनमनश्चापा विज्ञप्रशस्ता सर्वसत्त्वकृतिसुखावहा मनउत्प्लावकारी
मनःप्रह्लादनकारी स्वपरसत्तानप्रमोदनकारी रागद्वेषमोहसर्वज्ञेशाप्रशमनी तथाद्वयां वाचं
निश्चारयति । यात्रादितिकासपूर्वकमपि वचनं परिकार्यं परिकरतीति ॥

- 15 आर्यगगनगञ्जसूत्रे तूक्तं । गुरुवचनानवमर्दनतया⁽⁶⁾ । परवचनानाच्छिन्दनतया चादेय-
प्राकृतवचनो भवतीति ॥

1) Cf. p. 7 note 5.

2) The reading of MS. is apparently *kshūṇa*: Tib. རྩོམ་སྤྱོད་ 'bruised, impeded'.

3) *nivāṇānī* MS. but the Tib. མ་རྩུངས་པར་ཡེད་སྤྱོད་ makes the correction cer-
tain (79. b. 7).

4) So MS.; qu. correct to *premanīyā* (Lal. v. 59.10)?

5) Apparently, like Pali *anissita* (acc. to Childers p. 217) 'independent'.

6) The Tib. equiv. is གཤམ་ from a root for which Jaschke gives the mean-
ing 'break', both literally and metaphorically ('break a command').

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं । गगनगञ्जो बोधिसत्त्व आह । न बोधिसत्त्वेनैषा वाग्भाषितव्या
ययापरो व्यापयेत् । न सा वाग्भाषितव्या ययापरं तापयेत् । न बोधिसत्त्वेन सा वाग्भा-
षितव्या यत्परो जानीयात् । न सा वाग्भाषितव्या यायार्था निर्ध्या । न बोधिसत्त्वेन सा
वाग्भाषितव्या यया न विद्यामुत्पादयेत् । न सा वाग्भाषितव्या या सत्त्वानां न कृदप्यंगमा
न पौरी न कर्णसुखा [65 a] न सा वाग्भाषितव्येति ॥ 5

संक्षेपतस्तु पराप्रसादरक्षा आर्यसागरमतिमूत्रे देहिता । अपर एक धर्मो महायानसंघ-
काय संवर्तते स्वस्खलितप्रत्यवेक्षणतया सर्वसत्त्वानुरक्षेति ॥

एषा रक्षात्मभावस्य । यथापरैर्न नाशयेत् । यथा न परान्न नाशयेत् । अस्य तु ग्रन्थवि-
स्तरस्यार्थं पिण्डार्थो बोधिसत्त्वेन मनसा नित्यं धारयितव्यः ॥

मुनिश्चलं सुप्रसन्नं धीरं सादरगौरवं ।

10

सलङ्गं सभयं शान्तं पराराधनतत्परम् ॥

आत्मसत्त्ववशं नित्यमनवग्रेषु वस्तुषु ।

निर्माणमिव निर्माणं धारयाम्येष मानसम् । इति ॥

किमेतावती आत्मभावरक्षा । न हि । किं तर्हि भैषज्यवसनादिभिः सह । तत्र द्वि-
विधं भैषज्यं । सततभैषज्यं ग्लानप्रत्ययभैषज्यं च ।

15

तत्र सततभैषज्यमधिकृत्यार्यरत्नमेधे ऽभिक्षितं । तस्मात्पिण्डपात्रादेकं प्रत्यंशं स-
ब्रह्मचारिणां स्थापयति । द्वितीयं दुष्खितानां तृतीयं विनिपतितानां चतुर्थमात्मना परि-
भुङ्क्ते । परिभुञ्जानो न रैक्तः परिभुङ्क्ते ऽसक्तो ऽगृहो ऽनध्यवसितः । अन्यत्र यावदेव काय-
स्य स्थितये । यापनायै । तथा परिभुङ्क्ते यथा नातिसंलिखितो भवति । नातिगुरुकायः ।

1) The play on words is obvious. For *nirmāṇa* (Tib. རྒྱལ་པོ་) compare *nir-
māṇakāya* in Wassiljev 127 (137) These stanzas occur at Bodhic. V. 55, 57.
with the reading *sunīcitam* in line 1.

2) *lṛṣa* marg.: compare the gloss in Childers s. v. *sallekhiyam*. Neu-
mann (tr. Majjhiman. pref. p. XVI) objects to the connexion of *sallekha* etc.,
with *ṽlikh*, but his own derivation (*ibid.* I p. 22) is not convincing.

तत्कास्य हेतोः । अतिसंलिखितो हि कुशलपक्षपराबुद्धो भवति । अतिगुरुकापो मिद्धा-
वष्टब्धो भवति । तेन तं पिण्डपातं परिभुज्य कुशलपक्षाभिमुखेन भवितव्यमित्यादि ॥

आर्यरत्नराशावप्युक्तं । तेन ग्रामं वा नगरं वा निगमं वा पिण्डाय चरता धर्मसंनान्ते
संनान्ते पिण्डाय चर्तव्यं । तत्र कतमो धर्मसंनान्तः । अमनघ्रापानि दृष्ट्वा न प्रति-
५ कृतव्यं । मनघ्रापानि दृष्ट्वा नानुनेतव्यं । एवं मनघ्रापामनघ्रापेषु शब्दगन्धरसस्पर्शव्येषु
विज्ञप्तेषु नानु(65 b)नेतव्यं न प्रतिकृतव्यं । इन्द्रियसुसंवृतेनानुत्तिष्ठतनुषा (1) पुगमात्रप्रे-
क्षिणा (2) दाताज्ञानेवचितेन पूर्वधर्ममनसिकारमनुत्सृजता नामिपप्रक्षिप्तया सत्तत्या पि-
ण्डाय चर्तव्यं सावदानचारिणा च भवितव्यं । यतश्च पिण्डपातो लभ्यते तत्रानुयो न क-
र्तव्यः यतश्च न लभ्यते तत्र प्रतिघातो नोत्पादयितव्यः । दशकुलप्रवेगे न चैकादशा-
१० त्कुलाद् भिन्ना न लभ्यते । तथापि न परितप्तव्यं एवं च चित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं बहु-
कृत्या (3) क्लृप्ते अमनघ्राणाणां गृह्यतयो न तैरवश्यं मन दातव्यं । इदं तावदाश्चर्यं यन्माते
समन्वाहुरिति । कः पुनर्वादो यद्विज्ञां दास्यति । तेनैवमपरितपता पिण्डाय चर्तव्यं ॥ ये
चास्य सत्ताश्चतुष आभासमागच्छन्ति स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । अस्तजस्तिर्गयोनिगता-
स्तत्र नैत्रोक्तरूपाचित्तमुत्पादयितव्यं । तथाहं करिष्यामि यथा ये मे सत्ताश्चतुषा आभा-
१५ समागच्छन्ति पिण्डपातं वा दास्यन्ति तान्सुगतिगामिनः करिष्यामि । तादृशं योगमाप-
त्स्ये । तेन लूकं (4) वा प्रणीतं वा पिण्डपातं संगृह्य समताच्चतुर्दिशं व्यवलोकयितव्यं । क

1) For both phrases cf. Lalit-v. p. 230 ad fin.

2) Hitherto only found in M. Vyutp. (127. 25); but cf. Pali *bahukicca*.

3) *grarāṇa* MS., a common confusion in MSS.: cf. B & R. s. v.

4) Cf. Divy. 425.13 and Morris in J.P.T.S. for 1891, pp. 1, 2 and Trans. Or. Congr. (1892) I. 487. The context as well as the Tib. equiv. ལྷོ below, where the word occurs twice, shows that the meaning is 'scanty'; and neither 'bad' (Cowell, Böhtlingk) nor 'rough' (Morris). Morris's contention that *lūka* really = *ruksha* seems indeed to be disposed of by the passage at p. 131. 4., where the two occur together.

इह ग्रामनगरनिगमे दरिद्रः सत्त्वः । यस्यास्मात्पिण्डपातात्संविभागं करिष्यामि । यदि
 दरिद्रं सत्त्वं पश्यति तेन तत्पिण्डपातात्संविभागः कर्तव्यः । अथ न कश्चित्मत्वं दरिद्रं प-
 श्याति । तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । सत्यनाभासगताः सत्त्वा ये न चक्षुष आभामं नाग-
 च्छति । तेषामितः पिण्डपातादयं प्रत्यंशं निर्यातयामि । दत्तादानाः परिभुजतां । तेन त-
 त्पिण्डपातं गृहीत्वा तद्दर्शयाम्यतनमभिरूढं धौतपाणिना जीभनसमाचारेण श्रमणाचारि- 5
 त्रकल्प[66 a]समवागतेनाधिष्ठानाधिष्ठितेन पर्यङ्कं बद्ध्वा सपिण्डपातः परिभोक्तव्यः ॥
 पे ॥ परिभुजता चैवं मनसिकार उत्पादयितव्यः । सत्यस्मिन्काये ऽजीतिः क्रिमिकलु-
 सस्त्राणि । तान्यनेनैवौघसा सुखं फामु⁽¹⁾ विकृत्तु । इदानीं चैषामानिषेण संप्रहं करिष्या-
 मि । बोधिप्राप्त्यश्च पुनर्धर्मेण संप्रहं करिष्यामि । यदि पुनरस्य लूहं पिण्डपातं भवति ते-
 नैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । लूहाद्वारतया मे लघुः कापो भविष्यति प्रह्मणान्तम उच्चारप्र- 10
 स्तावनिष्यन्द्वा मे परीतो भविष्यति । अद्वादेयं च परीतं भविष्यति । कायलघुता चित्तल-
 घुता च मे भविष्यति । अल्पज्ञानमिदं मे भविष्यति⁽²⁾ । यदा पुनरस्य प्रभतः पिण्डपातो
 भवति तत्रापि मात्राभोजिना⁽³⁾ भवितव्यं उत्सर्जनधर्निणा च । ततः पिण्डपातादन्यतरायां
 शिलायां⁽⁴⁾ भवतीत्येवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ये केचिन्मृगपतिसंगा आमिषभोजनेनार्थिक्तास्ते
 दत्तादानाः परिभुजतामिति ॥ 15

पुनराह । तेन सर्वेण रससंज्ञा नोत्पादयितव्या ॥ पे ॥ चण्डालकुमारसदृशेन मया

1) The present passage tends to modify Childers's strictures (s. v. *phāsu*) on the obtuseness of the 'Northern' (Sanskrit-writing) Buddhists. Jacobi (Z D.M.G. Bd. 34 p. 311) would derive the form from *pra* + *asu*, not from *spārha*, as Ch. Cf. also p. 32, note 1.

2) Here the Tib. adds (81. b. 5) རེ་ཤེན་པ་ལྟ་བུ་ལྟོས་ཏེ་ (= *pegyālam*), as though an omission had been made from the text of the original sūtra.

3) Cf. *mattabhojana*, comm. on Dhammap. 204 (p. 355).

4) *utsryanadharmā* MS.

5) Perhaps here in the sense of 'door-post' quoted by B.R. from Lexx.

भवितव्यं । चितकायचौत्तेण ' न भोजनचौत्तेण । तत्कस्माद्धेतोः । कियत्प्रणीतमपि भो-
जनं भुङ्क्ते । सर्वं तत्पूतिनिष्यन्दपर्यवसानं दुर्गन्धपर्यवसानं प्रतिक्कूलपर्यवसानं । तस्मा-
न्मया न प्रणीतभोजनाकाङ्क्षणा भवितव्यं । तेन नैवं चितमुत्पादयितव्यं । पुरुषो मे पि-
एउपातं ददाति न स्त्रीः । स्त्री मे पिएउपातं ददाति न पुरुषः । दारको मे पिएउपातं ददा-
ति न दारिका । दारिका मे पिएउपातं ददाति न दारकः । प्रणीतं लभेऽहं न लूहं । सत्कृ-
त्य लभेऽहं नासत्कृत्य । चपलं लभेऽहं न कृच्छ्रेण प्रविष्टमात्रं च मां समन्वाहरेणुः । न
मे कश्चिद्विज्ञेयो भवेत् । सुनिहितोऽल्लभेऽहं (66 b) प्रणीतावानारसोऽल्लभेऽहम् । न हो-
नदरिद्रभोजनं लभेऽहं प्रत्युद्गच्छेयुमां स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । इमे ते सर्वे ऽकुशला मन-
सिकारा नोत्पादयितव्यः ॥ पे ॥ प्रायेण हि सत्त्वा रसगृह्णा भोजनहेतोः पापानि कर्माणि
10 कृत्वा नरकेषूपपद्यन्ते । पे पे पुनः संतुष्टा अगृह्णा अलोलुपा रसप्रतिप्रसन्नधा जिह्वेन्द्रियसं-
तुष्टाः कियच्छूकेनापि भोजनेन ज्ञापयन्ति । तेषां द्युतानां कालगतानां स्वर्गोपपत्तिर्भव-
ति । सुगतिगमनं भवति देवमनुष्येषु । ते देवोपपन्नाः सुधां परिभुञ्जते । एवं काश्यप पि-
एउचारिकेण भिक्षुणा रसतृष्णां विनिवर्तयित्वा निध्यप्तचित्तेन सुपरिपक्वान् कुल्माषान्
परिभुञ्जता न परितप्तव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः । कायसंधारणार्थं मार्गसंधारणार्थं मया भोजनं
15 परिभोक्तव्यं ॥ पे ॥ यदि पुनः काश्यप पिएउचारिको भिक्षुर्मेषाकुलवृष्टिकालसमये वर्त-
मानं न शक्नुयात् पिएउपायवतर्तुं । तेन मैत्र्याहारसंनद्धेन धर्मचित्तामनसिकारप्रतिष्ठितेन
द्विरात्रं त्रिरात्रं वा भक्तच्छद्च्छिन्नेन एवं संज्ञोत्पादयितव्या । सत्तिं यामलौकिकाः प्रेता
दुष्करकर्मकारिणो ये वर्षशतेन खेटपि एउमप्याहारं न प्रतिलभन्ते । तन्मया धर्मधोनिश-
श्चिताप्रतिष्ठितेन कायदौर्बल्यं वा चित्तदौर्बल्यं वा नोत्पादयितव्यं । अधिवासयिष्यामि
20 नुत्तिपपासां । न पुनरार्यमार्गभावनायां वीर्यं संसर्पिष्यामि ॥ पे ॥ यत्र कुले पिएउपातं शु-

1) This I supply on conjecture, the Tib. (82. a. 5) having simply सन्नस्ये

'good'.

2) *punas te* MS.

चिं कारयेत्तत्र कुले आसने निपद्य धर्मी कथा कर्तव्या । यावन्न स पिण्डपातः शुचीकृतो भवेत्तेन पिण्डपातं गृहीत्वा उत्थायासनात्प्रक्रमितव्यं । पिण्डचारिकेण काश्यप भिन्नुणा [67 a] नावभासकरेण भवितव्यं न लपना न कुक्कुना कर्तव्या ॥

तत्र कतमो ऽवभासः⁽²⁾ । यत्परेषामेवं वाचं भाषते । लूको मे पिण्डपातो रूक्तो मे पिण्डपातः यासीन्न च मे यावदर्थं भुक्तं । वक्रज्वनसाधारणाश्च मे पिण्डपातः कृतः । अल्पं मे भुक्तं 5 जिघत्सितो ऽस्मीति । यत्किञ्चिदेवंद्रपमवभासनिमित्तं । इयमुच्यते चित्तकुक्कुना । सर्वमेतत्पिण्डचारिकेण भिन्नुणा न कर्तव्यं । उपेतकभूतेन । यत्पात्रे पतितं लूकं वा प्रणीतं वा शुभं वाशुभं वा तत्परिभोक्तव्यमपरितप्यमानेनाशयशुद्धेन धर्मनिध्यसिद्धकलेन । कायत्रापनाद्वर्गार्पणार्गस्योपस्तम्भार्थं स पिण्डपातः परिभोक्तव्य इति ॥

तद्यार्थेऽप्यपरिपृच्छायामप्युक्तं । यस्याश्चास्तिके पिण्डपातं परिभुज्य न शक्नोत्यात्मनः 10 परस्य चार्थं परिपूरयितुमनुज्ञानाम्यहं तस्य पिण्डचारिकस्य बोधिसत्त्वस्य निमज्जणमिति ॥

एवं तावत्सततभैषज्येनात्मभाववत्ता कार्या । तत्रापि न मत्स्यमांसेन लङ्कावता-
रसूत्रे⁽⁵⁾ प्रतिपिद्धत्वात् ॥

1) 'Deceit'. B² quotes Jātaka-m. 2831 for this word.

2) This usage of *avabhāsa* 'a broad hint', apparently new to Skt., corresponds exactly with that of the Pali *abhāsa* explained by Ch. (together with that of *ni-mitta*) s. v. (p. 298).

3) Cf. note 4 on p. 128 supra.

4) A Prakritic form of *yāpana*, not hitherto found in the meaning 'maintenance', for which the Pali *yāpana* is commonly used.

5) Very briefly described by Raj. Mitra *Nep. B. L.* For chapter-titles see my *Cat. Buddh. Sk. MSS.* p. 21. Tr. into Chinese A. D. 443 (Nanjio p. 54) K. F. 237. The present passage occurs in Ch. 8 (dealing with *māṃsa-bhaksana*) at f. 127. b. 2 of MS. Or. 1079 of the Brit. Museum (Wright Coll.) called «W» below; R.A.S. Hodgson 5 (= «H»).

तथा क्युक्तं । मांसं सर्वमभक्ष्यं कृपात्मानो बोधिसत्वस्येति वदामि ॥ पे ॥

⁽¹⁾स्वाज्ञान्याद्यभिचाराच्च शुक्रशोणितसंभवात् ।

उद्देजनीयं भूतानां योगी मांसं विवर्जयेत् ॥

मांसानि च पलाण्डूश्च मद्यानि विविधानि च ।

5 गृञ्जनं लशुनं चैव योगी नित्यं विवर्जयेत् ॥

मत्तणं वर्जयेत्तैलं शल्यविद्धेषु न स्वपेत् ।

क्लिङ्गाक्लिङ्गेषु सत्त्वानां यच्च स्थानं महाभयम् ⁽²⁾ ॥ पे ॥

लाभार्थं कृत्यते प्राणी मांसार्थं दीयते धनं ।

उभौ तौ पापकर्माणौ पच्येते रौरवादिषु ॥ यावत् ⁽⁴⁾

10 योऽतिक्रम्य मुनेर्वाक्यं मांसं भक्षेत दुर्मतिः ⁽⁵⁾ ।

लोकद्वयविनाशार्थं दीक्षितः शाक्यशासने ।

ते यान्ति परमं धोरं नरकं पापकारिणः ।

रौरवादिषु रौद्रेषु ⁽⁶⁾ पच्यन्ते मांसखादकाः ॥

त्रिकोटिस्तुद्धं मांसं वै अकल्पितमयाचितं ।

15 अचोदितं च नैवास्ति तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ।

मांसं न भक्षयेद्योगी मया बुद्धिश्च गर्हितं ।

अन्योन्यभक्षणः सत्त्वाः क्रव्यादकुलसंभवाः ॥ यावत् ॥

दुर्गन्धः कुत्सनीयश्च उत्तमश्चापि ज्ञायते ।

1) f. 131 a 3 in W.

2) *pañca sthānam* (^{on} W.) *mahādbhayam* H.

3) *satvo* W.

4) not in W; nor is there any omission at this point.

5) *bhakshyati durgatī* W.

6) *jāyante* A.

7) *vai nāsti* A.

चण्डालपुत्रसकुले डोम्बेषु च पुनः पुनः ॥
 डाकिनीजातियोनी च मांसादे⁽²⁾ ज्ञायते कुले ।
 ऋत्न[67 b]मार्जारयोनी च ज्ञायतेऽसौ नराधमः ॥
 कृत्तिकक्ष्ये⁽³⁾ मकुमेघे⁽⁴⁾ निर्वाणाङ्गुलिमालिके⁽⁵⁾ ।
 लङ्कावतारसूत्रे च मया मांसं विगर्हितं ॥
 बुद्धेश्च बोधिसत्वेश्च श्रावकेश्च विगर्हितं ।
 खादते यदि निर्लज्ज उन्मत्तो ज्ञायते सदा ॥
 ब्राह्मणेषु च ज्ञायते अथवा योगिनां कुले ।
 प्रज्ञावान्धनवांश्चैव मांसाद्यानां विवर्जनात्⁽⁶⁾ ॥
 दृष्टश्रुतविशङ्काभिः सर्वे मांसं विवर्जयेत् ।
 तार्किका नावबुध्यन्ते क्रव्यादकुलसंभवाः ॥
 यथैष रागो मोक्षस्य अक्षरापकारो भवेत् ।
 तथैव मांसमद्यादि अक्षरापकारं⁽⁷⁾ भवेत् ॥
 वनस्त्यनागते काले मांसादा मोक्षवादिनः ।
 काल्पिकं निर्वच्यं च मांसं बुद्धानुवर्णितं ॥

5

10

15

1) *trūcāshu* W.

2) *°ādo* W.

3) *°alashc* MSS. *Hastikalshyā-sūtra* M. Vyutp LXV. 76; Nanjio 193—4; K F. 261.

4) K.F. 265 (?)

5) *nirmāṇāṅg°* W. II ; what work is intended is not clear to me: cf. Wassiljev 149 (161).

6) *°alac* A. The *Angulimāliya-sūtra* (Nanjio 484; K.F. 261; Wassiljev 154 (166)) is doubtless meant.

7) So H.: A. and W. are corrupt and unmetrical.

8) *°ādir* . . . *°karo* A. *°māṇsādīdyādīdyā* . . . *°karo* W.

अथ त्वग्निय आहूतं पुत्रनाशोत्थं पुनः ।

नात्रया प्रतिशूलं च गोमो पिण्डं समाचरेत् ॥

मित्रोन्निवारिणा नित्यं सर्वदा गर्हितं नृणा ।

सिंह्यामगंगागोदा नरु एकत्र संगयेत् ॥

तद्वाच्यं भलयेन्नालमुद्देशतर्कं नृणां ।

गोतयर्गनिस्तुत्यादायाणामेव त्रै घनः ॥

यत्तु ज्ञानयनोपायवर्ते मांभक्ततां पद्यते तन्महाव्यसाधकत्वाज्जिदोषम् ॥

एवं हि तन्मोक्षं ।

ह्येनागदिव्यानादि। मितु नालं ।

10 मनाधिगच्छेत्तु किं ननुवृत्तये ।

निरुद्धं नवान्नं नदामविच्यद् ।

चिकित्सिते यस्मिन्नाधि लब्धः ॥

न च गन्धमातृणां भिरुक्तात् । तेन यस्मिन् मैत्री शङ्कापि नास्तीत्यदोषः ॥

1) *icāhāraḥ*, without hiatus A; H. W. (likewise unmetrically) °*jyavad*
āhāraḥ.

2) mītrāṇa udājanakoraṇa (3) W.

3) Possibly a chapter of some work; cf. also M. Vyutp. XXV. 2.

4) I have endeavoured to restore the metre (*ālhyūnākī*) and sense of this passage, originally in *śle* script mixed and further corrupted by our MS., from the Tib. (84. a. 1) which gives connected sense.

b) The reading is not clear: **niruddhi* for *nirodha* does not occur; but the Tib. has རིག་པ་ཅན་གྱིས་ཤིག་ཏུ་བྱུང་བར་འགྱུར་ 'sentient beings would for ever go to decay.'

6) *°dhyān vicikitsate smin* is the unmetrical reading of the MS. *asmi* I have conjectured (metri gr.) for *asmin*, hiatus and elision of final *n* being common in *gūthās*.

7) The Tib. adds འཇིགས་མེད་ཀྱི་མཚན་ = *iti*, showing that the quotation ends here.

यद्यप्यार्थरत्नमेघे ऽभिक्षितं । समाजानिकेन⁽¹⁾ निरामिषेण भवितव्यमिति ॥

तदन्यत्रैवं ज्ञातीयमत्वार्यसंदर्शनार्थं । विनये ऽपि यदनुज्ञातं तत्तु त्रिकोटीपरिशुद्धभ-
जणे न प्रकाशात्तैराय इति । तत् परित्यागेन शुद्धदृष्टीनामभिमाननिरासार्थं । तद्वद्वतया च
भव्यानां शासनानवतारपरिहारार्थं ॥

तथा क्लृप्तं लङ्कावतारसूत्रे । तत्र तत्र देवता पाठे गितापदानामानुपूर्वी⁽⁵⁾ बन्धनिश्चे- 5
णोपदविन्यासयोगेन । त्रिकोटीं वद्धा । तत्र उद्दिश्य कृतानि प्रतिपिद्धानि ततो ऽक्षयः
प्रकृतिमृतान्यपि प्रतिपिद्धानीति ॥

उक्तं सततभैषज्यं । ग्लानप्रत्ययभैषज्यं तत्सेव्यमेव ॥

आयकविनयेऽपि तावदात्मार्थं ब्रह्मचर्यवासार्थं पात्रचीवरूपि चिक्रीय । कायसंधा-
रणमुक्तं । किं पुनरपरिमितजनपरित्राणाहेतोर्वोधिसत्त्वजरीरस्य दुर्लभा चेदृशी जगत्प्र- 10
तिलाभोत्सवसंपद् । इति तत्प्रदर्शनार्थं च भगवता तत्र स्वयं भैषज्योपयोगः प्रदर्शितः ॥

उक्तं चार्थरत्नमेघसूत्रे । तैर्यदा प्रचारितं भवति तदा सत्यां वेलापामसत्यां वा तेषा-
मिमाम्येवंद्वयाणि कार्यापस्तम्भनान्युपकरणानि न लभ्यन्ते ऽभ्यवर्तुं । यदुत सर्पिर्वा
तैलं वा मूलरसो वा गण्डरसो वा फलरसो वा । न चान्यानभ्यवर्ततो दृष्ट्वा प्रतिघचि-
तमुत्पादयति । यदि पुनः खलु पश्चाद्वक्तिको⁽⁶⁾ बोधिसत्त्वो वा [68 a] ग्लानो भवति । य- 15
थाद्वेषेणास्य ग्लान्येन जीवितान्तरायो भवति कुशलपक्षात्तरायो वा तेन निष्कौकृत्येन
भूत्वा निर्विचिक्रितमेकेन भैषज्यचित्तमुपस्थाप्य प्रतिनिसेव्यानीति ॥

1) Pāli, *śosānika* v. Parivāra XV, 6. 5. Cf. Burnouf, Intr. p. 309.

2) A gloss explains this: *tad uddiṣṭya hatam, svahatam, hanyamānam drish-
tam*. The Tib. here and just below renders *triakoṭi* simply རྒྱུ་མ་གུ་སྟུམ་ «the three
classes».

3) Tib. རྒྱུ་མ་གུ་སྟུམ་ 'renunciation (of pleasures)'.

4) *cuddhi* MS. 'excessive spiritual pride in one's pure (puritanic) views'.

5) *ānupūrvā* MS.

6) A reference to the seventh *dhūtāṅga* precept; cf. Parivāra XV. 6. 12, and Childers, p. 310.

वसनोपभागप्रयोजनमुपपरिपृच्छासूत्रे ऽभिक्रितं । द्वापरत्राप्यकार्षीणः⁽¹⁾ प्रच्छादनार्थं
 तु अमणलिङ्गसंदर्शनार्थमिमानी च कषायाणि देवमानुषासुरस्य लोकस्य चैत्यमिति⁽²⁾
 चैत्यार्थं सम्यग्धारितव्यानि । निर्वृतिविरोगरक्तानि एतानि । न रागरक्तानि । उपश-
 मानुकूलान्येतानि । न संज्ञेशसंधुन्नपानुकूलानि । एभिश्च काषायैर्विवृतपापा भविष्या-
 5 मः । सुकृतकर्मकारिणो न चोवरमण्डनानुयोगमनुयुक्ताः । एतानि च काषायाण्यार्यमार्ग-
 संभारानुकूलानोति कृत्वा तथा करिष्यामो यथा नैकक्षपामपि सकषायाः कार्ये काषायाणि
 धारयिष्याम इति ॥

अत्र च कारणं रत्नराशिसूत्रे ऽभिक्रितं ।

ये पुनस्ते काश्यप वैदर्भ⁽⁴⁾ असंयता इतः अमणगुणधर्माड्डहुराः कार्ये काषायाणि वस्त्रा-
 10 णि धारयन्ति । न चैतेषु गौरवमुत्पादयन्ति । तत्र काश्यप अमणवर्णप्रतिरूपके नाम प्रत्ये-
 कनर्कं । तत्र काश्यप प्रत्येकनर्के अमणरूपप्रतिरूपेण ताः कारणाः कार्यन्ते आदीप्त-
 चैला आदीप्तशीर्षा आदीप्तपात्रा आदीप्तासना आदीप्तगयनाः । यः कश्चित्तत्र तेषामुपभो-
 गपरिभोगः स सर्व आदीप्तः संप्रज्वलित एकज्वालीभूतः । तत्र तैः अमणवर्णरूपेण दुष्खां वेद-
 नामनुभवतीति ॥

1) Several words have been lost here, as we learn both from the Tibetan and Chinese versions (the original of Nanjio 23 (19) kindly communicated by Mr. Waters). The objects against which the clothes protect are mosquitoes, gnats, and wind, to which the Tibetan adds sun-heat and serpents. In the opening words of the quotation, also, something may have been lost. In the Tibetan the first words are: རྩོམ་ཆེན་འཇམ་མག་མེད་ཡོད་པས་དྲི་སྟེ་ (84 b 3).

2) Cf. 56. 11 supra.

3) The MS. reads *nirvrit virūga*°. This I have ventured to alter from one of the Chinese versions, which may be rendered «emancipation-dyed are the robes».

4) The MS. is corrupt here: the margin adds a syllable which looks like *ryūūt*. The Tib. equivalent (84 b fin.) appears to be རྩོམ་ 'slack'. Prof. Cowell suggests *vaidhuryūd*.

आर्यरत्नमेधेष्युक्तं । यदि भवेद्भयवकाशिको ⁽¹⁾ बोधिसत्त्वो ग्लानकायो ऽप्रतिबलका-
यस्तेन विह्वरितितेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ज्ञेयप्रतिपत्तार्थं तद्वागतेन धृतगुणाः प्रज्ञ-
प्ताः । [68 b] तद्याहं करिष्यामि यथा विह्वरस्थ एव ज्ञेयानां प्रकृणाय घटिष्यामि । तत्र
च विह्वरे न गृह्णमुत्पादयामि नाध्यवसानं । एवं चास्य भवति । कर्तव्यो दानपत्तीनाम-
नुग्रहो नास्माभिरात्मभरिभिर्भित्तव्यमिति ॥ 6

पुनरत्रैवाह । ते शय्यां कल्पयन्तो दक्षिणेन पार्श्वेन शय्यां कल्पयन्ति । पादस्योपरि
पादमाधाय चोर्वैः असंवृतकायाः स्मृताः । संप्रज्ञानानां उत्थानसंज्ञिन आलोकसंज्ञिनः श-
य्यां कल्पयन्ति । न च निद्रासुखमास्वादयन्ति । न पार्श्वसुखमन्यत्र गवर्देवैषां मक्ताभूतानां
स्थितये ज्ञापनायै । इत्यनया दिशा सर्वपरिभोगाः सत्त्वार्थमधिष्ठातव्याः । आत्मतृष्णोपभो-
गास्तु ज्ञाष्टायन्तिः प्रज्ञायते ॥ 10

यद्योक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

ते भोजनं स्वादुरसं प्रणीतं

लब्ध्वा च भुञ्जन्ति अयुक्तयोगाः ।

तेषां स आहारो वधाय भोतो ।

यद्य हस्तिपोतान विषा अधीता ⁽²⁾

15

इति ॥

आर्यरत्नराजिसूत्रेऽपि भगवता अद्वादेयपरिभोगे परिकीर्तिते । अथ तस्यामेव पर्षदि
योगाचाराणां भित्तूणां द्वे शते इयं धर्मपर्यायं श्रुत्वा प्ररुदिते । एवं च वाचमभाषत । कालं
वयं भगवन् करिष्यामो । न पुनर्प्राप्तफला एकापिण्डपातमपि अद्वादेयस्य परिभोदयामः ॥

1) Another of the *dhūṭāṅgas* or *dhūṭāgūṇas*. Cf. *Parivāra* sup. cit.

2) *°adhautalā* MS. The Tib. (85 b 2) appears to take the line to mean that medicinal herbs ཡད་རྩ་ when not properly cleansed (peeled?) མ་སྤྲུགས་ may injure young animals.

भगवानाह । साधु साधु कुलपुत्रा एवंद्वर्षैर्लज्जाभिः कौकृत्यसंपन्नैः परलोकावगमभ्यर्क्षि-
 गिरिदं प्रवचनं श्रोते ॥ अपि तु । द्वयोरेकं काश्यप अद्वादेयमनुजानामि । कतमयोर्द्वयोः ।
 युक्तस्य मुक्तस्य च । यदि भिन्नवो भिन्नपुंक्तो योगाचारो मम शिक्षायां प्रतिपन्नः सर्वसंस्का-
 रेष्वनित्यदर्शी । सर्वसंस्कारदुःखविदितः सर्वधर्मेधनात्माधिमुक्तिः शान्तनिर्वाणाभिका-
 5 ङ्गी सुमेरुमात्रैरालोपैः अद्वादेयं भुञ्जीत । अत्यन्तपरिश्रुद्धैव तस्य सा दक्षिणा भवति । येषां
 च दायकानां दानपतीनां सकाशाच्छ्रद्धादेयं परिभुक्तं ततस्तेषां दायकदानपतीनां मूर्च्छि-
 कः [69 a] पुण्यविपाको भवति । मद्वाद्युक्तिकः । तत्कस्माद्वितोः । अग्रमिदमौपधिकानां⁽²⁾
 पुण्यक्रियावस्तूनां येषं मैत्रचित्तसमापत्तिः । तत्र काश्यप यो भिन्नदायकस्य दानपतेरस्ति-
 काञ्चीवरपिण्डपातं परिभुज्याप्रमाणं चेतःसमाधिं समापद्यते ऽप्रमाणस्तस्य दायकस्य दा-
 10 नपतेः पुण्यक्रियाविपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यः । स्यात्काश्यप त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां⁽³⁾
 लोकधातौ मद्वासमुद्राणां तयो न त्वेव तस्य पुण्यनिष्यन्दस्य कश्चित्तनय इति ॥

तदेवं पिण्डपातगमनारम्भे भोजनारम्भे वा त्रिषु स्थानेषु स्मृतिरूपस्थाप्या दायकानु-
 यत्ते । कायक्रिमिसंग्रहे । सर्वसत्त्वार्थसाधके च सद्धर्मपरिग्रहे ॥

तथागताज्ञासंपादने तु सर्वकार्येषु स्मृतिः कार्या । आदिशब्दान्मन्त्रैरपि रत्ना कार्या ॥
 15 तत्रापि तावदिमां त्रिसमयराज्ञोक्तां⁽⁴⁾ विद्यां मण्डलसमयार्थमुच्चारयेत् । नमः सर्वबुद्ध-

1) °nāmaharaddhi° MS.

2) *satvā upadhi marg.* Cf. M. Vyntp. XCIII, where *upadhi* is added as a fourth *punya* *kriyā* *vastu* besides the three (*dāna*° *śīla*° *bhavana*°) familiar from Pāli (Ch. p. 393). The Tib. has (85 b — 86 a 1) ཇུས་པས་སྤྱད་པའི་སྤོངས་པུ་པའི་དོན་པོ་རྣམས་; and this appears to agree with the phraseology of the Buddh. Triglote (ed. Schiefner 1859; f. 20 b) where the reading of the fourth *punya* *kr*° must be *aupadhi* *kaṃ*, not ཇུས་པུ་ nor *dzai-watrikaṃ* (l) as Jäschke (p. 468) would suggest.

3) *dhātu* acc. to Ch. is sometimes fem. in Pāli.

4) Probably the same as the Trisamaya-vyūha of KF. 309.

बोधिसत्त्वानां श्रौं विरजि २ गद्वाचक्रविरजि । सत २ सारत २ त्रपि २ विधमनि । सभ-
जनि⁽³⁾ । संभजनि । तर्मति । सिद्ध अग्रे⁽⁴⁾ तं स्वाहा ॥

अनेन सर्वमण्डलप्रविष्टो भवति ॥ अथवा तथागतद्वयमष्टसङ्खं जपेत् सलौकिक-
लोकोत्तरमण्डलप्रविष्टो भवति । कातमच्च तत् ॥ ॥ नमस्त्रैयविधिकानां तथागतानां स-
वर्त्राप्रतिकृतावाप्तिधर्मतावल्लिनां । श्रौं असमसम समस्ततो ऽनन्तनावाप्तिशामनि⁽⁶⁾ ह्र २ ६
स्मर स्मरण विगतरागबुद्धधर्मते । सर २ समवला । ह्रस २ । त्रप २ । गगन गद्वाचलर-
क्षण । ज्वल ज्वलन सागरे स्वाहा ॥

अयं सर्वतथागतानामात्मभावः । यत्रानुत्तरं गौरवं भावयितव्यं । अनेनादिकर्मिका अ-
पि सत्वेधनत्वं बुद्धकृत्यं कुर्वन्ति । ययमेव पर्मां रतां गारादिभ्यः सर्वदुष्टेभ्यः करोति ।
द्वस्तताडेन भस्मना सर्पपैरुदकेन दृष्ट्या मनसा वा सोमाव्रन्धं करोति ॥ 10

व्याधि[69 b]पु भेषज्यमुदकं चाभिमन्त्र्योपयोज्यं ॥ वनकुसुमानि वा चैत्ये प्रतिमायां
सद्धर्मपुस्तके वा समाहितो निवेदयेत् ॥ पत्तप्रयोगान्महाव्याधिभिरभिमुच्यते । बुद्धत्रोधि-
सत्वालम्बनेन सर्वसत्त्वाश्चाभिलाषिणा च चित्तेन भद्रचारिविधिपूर्वकं⁽⁷⁾ च जप्तव्यः । अयं
विधिरस्य कल्पस्यावसाने द्रष्टव्यः । त्रिसमयज्ञापिनश्चाप्राप्यतो न दोषः । उत्तिसष्टस्या-
प्यश्रुचेर्न दोषः । मुद्राकारा न भक्षणीया न लङ्घनीया । न मञ्जारोक्तः कर्तव्यः । न मद्यं पा- 15
तव्यं । अधिमुक्तिचर्या शिलापदेष्वचलस्य निर्विचिकित्सस्य दुःशीलपूर्वस्यापि सिध्यति ।
पण्डितस्यापण्डितस्य वा नियतं सिध्यति ॥

1) °*raji sūta* Tib. The Sanskrit text is mostly transcribed, not translated in the Tib. version of these and other charms.

2) *tāyī* Tib.

3) °*mahātī* Tib.

4) So Tib.; MS. *traṇ*.

5) ? Cf. K.F. 319 (n° 26).

6) °*titāṣāsanī* MS.

7) Compare the *Bhadracaripraṇidhānarāja*, a Buddhistic charm of which several MSS. are extant, compare my Cambridge Cat. pp. 14, 103, 167.

तथा चात्रैवोक्तं ।

बोधिचित्तं दृढं यस्य निःसंगा च मतिर्भवेत् ।

विचिकित्सा नैव कर्तव्या तस्येदं सिध्यति ध्रुवम् । इति ॥

बोधिचित्तदृढता चात्र पृथग्जनचलचित्तताया नियमार्थमुक्ता न तु भूमिप्रविष्टम-
5 धिक्त्य ॥

यस्मादत्रोक्तं । प्रत्युद्धारतामवभासतां च प्रतिलब्धुकामेन ¹ मदान्धकारादालोकं
प्रवेष्टुकामेन ² यद्भूयसा विनिपतितेन साध्यं । तथा कुतो ममाल्पपुण्यस्य सिद्धिरिति
नीचचित्तप्रतिषेधः । न चातिक्रातदुर्गतिरुत्साहोर्भिबद्धलस्योपचिताप्रमेयपुण्यस्कन्धस्य
भूमिप्रविष्टस्यायं पूर्वोक्तो दोषः संभवति । अत्र च मत्त्राणामज्ञानान्नाधिकान्तरपाठे दोषो
10 ऽस्ति । नापि न्यूनतादोषः । नापि विधिघ्नसदोषः । किंतु अद्वैते बोधिचित्तवेगं सर्वो-
त्सर्गवेगं च प्रमाणाकृत्याविचारतः प्रवर्तितव्यमवश्यं बुद्धबोधिसत्त्वमिदमेव परोक्षसिद्धिश्च
भवति ॥

अथचानेन सर्ववज्रधर्मत्वेण रत्नां कुर्यात् । नमस्त्रैयब्धिकानां ⁽¹⁾ तथागतानां सर्ववज्र-
धराणां चण्डाल २ । चल २ । वज्र २ । शासन ⁽²⁾ २ । फलन ⁽³⁾ २ । चर ⁽⁴⁾ २ । मारण २ ।
15 वज्रदालफट ⁽⁵⁾ । ललितशिखर समस्तवज्रिणि । ज्वल २ । नमोऽस्तु ते अग्रोप्रशासनानां
रण २ हं फुल स्फाट वज्रोत्तमे स्वाहा ॥

अनेन पठितमात्रेण सर्वविघ्नविनायका नोपसंक्रामन्ति । देवनागादयो न प्रसक्त्ये ।
भोजनपानशयनासनवसनपूजोपकरणानि चाभिमन्त्रितेन [70 a] जलेन दृष्ट्या मनसा वा र-
तेत । अचलकूटदयेन वा सर्वमेतत्कुर्यात् ॥ इदं च तत् ॥

1) Tib. not clear.

2) *onā* Tib.

3) So the Tib. *hyana* (?) MS. text; *phāla* marg.

4) *tara* Tib.

5) *sphoṭaya* (bis) Tib.

नमः समस्तवज्राणां त्राट । अमोघ चण्डगहारोपणा⁽¹⁾ स्फोटय ह्रँ । धामय २ ह्रँ । त्राट
ह्रँ । माँ । ओँ यलं ददे तेजोमालिनि स्वाहा ॥

अनेन प्रथमं पिण्डमष्टाभिगच्छितं भुञ्जीत भैषज्यराज्ञतां बुद्धबोधिसत्त्वानामनुस्मृत्य ॥
विषप्रतीकारस्तु ॥ तद्यथा । इलमिति । तिलमिति । इलितिलमिति । डुम्बे । डुःसे ।
डुःसालीये । डुम्बालीये । तक्ते । तर्क्षारणे । मर्मो । मर्मरणे । कश्मोरे । कश्मीरमुक्ते । ६
अघने । अघनघने । इलमिलीये । अत्राप्ये⁽⁴⁾ । अप्ये⁽¹⁾ श्येते । श्येततुण्डे । अनानु-
रुते⁽⁵⁾ स्वाहा ॥

य इमां विद्यां सकृच्छृणोति स सात वर्षाण्यहिना न दृश्यते । न चास्य काये विषं
क्रामति । यश्चेनमर्च्छिदं सप्तधास्य स्फोटन्मूर्द्धा अर्धकस्येव मञ्जरी ॥

य इमां विद्यां धारयति स यावज्जीवमहिना न दृश्यते । न चास्य काये विषं क्रा- 10
मति । इमानि च मन्त्रपदानि सर्पस्य पुरतो न वक्तव्यानि यत्कारणं सर्पो त्रियते ॥

तद्यथा⁽⁶⁾ । इह्ना । चिह्ना । चक्को । वक्को । कोडा कोडिति । निकुरुडा निकुरुडे-
ति । पोडा पोडेति । मोडा । मोडेति । पुरुडा पुरुडेति । फट रक्के । फुटपड रक्के । नाग रक्के ।
नागटपडरक्के । सर्प रक्के । सर्पटपडरक्के । अक्के । क्ल विषशाते⁽⁸⁾ शीतवत्ताले⁽⁹⁾ क्ल-
लले । क्लले⁽¹⁰⁾ तपिड २ । तड २ । ताडि २ । मल २ । स्फुट २ । फुटु २ । स्वाहा ॥ 15

1) See K.F. 298, and my Camb. Cat. pp. 45, 127.

2) *spyho!aya* Tib.

3) Charms against serpent-bites are prescribed in the Vinaya (K.F. 172),
cf Bower-MS. pts. VI. VII.

4) Tib. not clear for these two forms.

5) *°ragate* Tib.

6) I have recorded only the more interesting variants of the Tib. in this
paragraph.

7) om. Tib.

8) So Tib.; *vishe* *ñte* MS.

9) *ñitabad tele* Tib.

10) Tib. adds a few more syllables.

इति हि भिन्नो ज्ञाङ्गुल्या विद्यायां उदाहृतायां सर्वभूतप्रमाणे सर्वे तयावित्तदान-
न्यायभूते सत्यमविपरिमितमविपर्यस्तं । इदं विषयविषयं भवतु । दातारं गच्छतु । दृष्टारं
गच्छतु । अग्निं गच्छतु । जलं गच्छतु । स्थलं गच्छतु । तन्मं गच्छतु । कुर्वं गच्छतु । भूमिं
संक्रामतु । शास्तिं गच्छतु स्वाहा ॥

6 चोरादिप्रतीकारे मारीची जपेत् ॥ तद्यथा । पराक्रमसि । उद्यमसि । वैरमसि चर्कम-
सि । मर्कमसि । वनमसि । अस्तर्हानमसि । या[70b]ये मे रक्ष । उत्पये मे रक्ष । जनतो मे रक्ष ।
चौरतो मे रक्ष । राजतो मे रक्ष । भिक्तो मे रक्ष । व्याघ्रतो मे रक्ष । नागतो मे रक्ष । सर्प-
तो मे रक्ष । सर्वतो मे रक्ष । रक्ष २ नां सर्वसत्त्वांश्च सर्वभयेभ्यः सर्वोपाये सोपसर्गेभ्यः स्वा-
हा ॥ उवाडिति २ सर्वदुष्टानां ग्रन्थिं वन्दामि स्वाहा ॥ ॥ नमो रत्नत्रयाय । नमो मारी-
10 च्यै देवतायै । मारीच्या देवताया कृदयनावर्तयिष्यामि ॥ तद्यथा । वत्तालि । वत्तालि । व-
दालि । वत्तालि । वत्तामुखि । सर्वदुष्टानां निवारय । वन्द्यं मुखं स्वाहा ॥

इमामपि विद्यामनसजातिस्मरहेतुं महाप्रभावां सप्तमहाशद्वरां विद्यावरयिष्कोप-
निबद्धां सर्वनवरत्नार्थं प्रयुञ्जीत ॥

तद्यथा । अट्टे । वट्टे । नट्टे । कुनट्टे । ल्के । ठके । ठरके । उरुमति । रुरुमति । तुरु ।
15 किलि निलि । सर्वसौष्ट्यदग्ग⁽⁴⁾ । नमो सच्चसम्मसंनुक्काणं⁽⁵⁾ सिक्खसु मे मत्तयदाः स्वाहा ॥

1) This *Dhāraṇī* is extant both in Sanskrit (Rāj. Mitra, *Sk. Buddh. Lit.* 174) and in Tib. (KF. 318). The first three words, not in the MS., have been replaced from the Tib. (88. a. 2), with which the Sanskrit as given by Rāj. Mitra substantially agrees.

2) *bandham . . guḥḍam . . āṣṭram . . mahāāṣṭram* asi Tib.

3) See L. de la Vallée Poussin in J.R.A.S. 1895, p. 433. .

4) Tib. རྩ་ཕྱེད་ཅེས་རྒྱུ་

5) *°bujjhāṇam* MS. *buddhāṇam* Tib. The rest of the Prakritic forms occur in both.

6) *siddhāndu me manīra°* Tib.

एषा रक्षात्मभावस्य भेषज्यवसनादिभिः ।

सत्त्वार्थस्मृतिपूर्वकमेव वक्तव्या ॥

आत्मतृष्णोपभोगात्तु क्षिष्टापत्तिः प्रज्ञायते ॥

सर्वं हि बोधिमत्वेनोत्सृष्टं सर्वसत्त्वेभ्यः ॥ तत्र यदि विस्मृत्य परद्रव्यमात्मभरणात्-
व्याया परिभुङ्क्ते क्षिष्टापत्तिमापद्यते । अथ त्रितृष्णो ऽन्यासक्तो वा सत्त्वकार्यमनुस्मृत्य ६
भुङ्क्ते न क्षिष्टापत्तिमापद्यते । परद्रव्यमंशी स्वार्थेन भुङ्क्ते स्तेयापत्तिमापद्यते । पूर्वार्थेण
प्राप्तिमोक्षे पाराजिको भवति । मत्त्वस्वामिकैस्तु भोगैः सत्त्वस्वामिक एवात्मभावः संरक्षत
इत्यदोषः । न हि दासस्य नित्यं स्वामिकर्मव्यापृतस्य⁽¹⁾ स्वद्रव्यमस्ति येन वर्तेत ॥

उक्तं च धर्मसङ्गीतिमूत्रे । दामोपमेन बोधिमत्वेन भवितव्यं सर्वसत्त्वकिङ्करणीयप्राप-
णात्तेति ॥

10

न चैकात्मस्वाम्यर्थपरस्य दामस्य व्याध्यादिविज्ञानमतेः स्वामिनमननुज्ञाप्यापि भु-
ज्ज्ञानस्य कश्चि[71 a]दोषः । नाप्येवं कुर्वाणस्य बोधिसत्त्वस्यात्तिके कस्यचिद्धिदितवृत्ता-
त्तस्याप्यप्रमादो युज्यते मात्सर्गत्यागचित्तापरिज्ञानात् ॥ न चात्र न्याये कश्चित्संदेहो यु-
क्तः । सर्वोत्सर्गो हि पूर्वमेव भगवत्कण्ठोक्त्या प्रतिपादितः । तथा चात्मभावरक्षा सत्त्वार्थ-
मेवोक्ता । तस्य स्पष्टात्रबोधार्थमयं न्यायो ऽभियुक्तो न तु स्वार्थपेक्षयेति ॥

15

इति शिलासमुच्चये आत्मभावरक्षा षष्ठः परिच्छेदः ॥ ६ ॥

VII.

भोगपुण्यरक्षा सप्तमः परिच्छेदः

एवं तावदात्मभावरक्षा वेदितव्या । भोगरक्षा तु वक्तव्या । तत्र सुकृतारम्भिणा भाव्यं
मात्रज्ञेन च सर्वत इति शिलापदादस्य भोगरक्षा न दुष्करा ॥

20

1) Cf. p. 114, note 1.

उपययिष्यन्त्यां हि शिक्षाऽनुमुक्तं । सुमनोजितकर्मकारिता सुकृतकर्मकारिता च ।
तेन भोगानां दुर्न्यासा प्रेत्यवेक्षा⁽¹⁾ अवज्ञाप्रतिषेधः सिद्धो भवति । चतुष्टयप्रस्तावेन च मात्र-
ज्ञाता युक्तिज्ञता चोक्ता ॥ तेनैदं सिद्धं भवति । यदिदे⁽²⁾ अल्पाद्यन्मोगेनापि कार्यसिद्धौ क्षत्या
स्वयमन्यैर्वा ब्रह्मतन्मोगनाशनेपेक्षा न कार्यते ॥

- 5 अत एवोपययिष्यन्त्यानुमुक्तं । पुत्रनायादासोदासकर्मकार्यौत्प्रेषणां सन्धकपरिभोगे-
नेति । तथा स्वयश्चोदियन्मुत्ताप्यत्तरायकरौ त्यागात्यगौ न कार्यौ । अधिकसत्त्व-
शक्तेस्तुल्यशक्तेर्वा बोधिसत्त्वस्याधिकतुल्यकुशलात्तरायकरौ त्यागात्यगौ न कार्यविति
सिद्धं भवतीति ॥

- इदं च संशयः बोधिसत्त्वप्राप्तेभोजेभित्तिः । यस्तु हस्तु पुनः शारिपुत्रादिनिष्क्रान्त-
10 गृह्णावाप्तो बोधिसत्त्वो बोध्यङ्गैरभियुक्तास्तेन कथं दानं दातव्यं । कतरं दानं दातव्यं । कि-
यद्व्यं दानं दातव्यं ॥ ये ॥ धर्मदायकेन भवितव्यं धर्मदानयतिना । यच्च शारिपुत्र गृह्णो
बोधिसत्त्वो गङ्गादीवालिक्कासनादि बुद्धनेत्राणि तत्तत्प्रतिपूजानि कृत्वा त्यागतेन्यो
ऽर्हन्ः सम्यक्संनृकेन्यो दानं दद्याद् । यच्च शारिपुत्र अन्नञ्चाययान्तो बोधिसत्त्व एवां
चतुष्टयदिकां [71 b] गायो प्रकाशयेदयमेव ततो ब्रह्मरं युगायं प्रसजति । न शारिपुत्र तथा-
15 गतेन प्रसजितस्याभिषेदानमनुजातं ॥ ये ॥ यस्य हस्तु पुनः शारिपुत्र यात्रागतः यात्र-
यायन्तो लानो भवेद्धानेको धर्मलब्धः । तेन साधारणभोजिना भवितव्यं सार्द्धं सन्नसुचारि-
भिः । सचेत्पुनः काञ्चिद्वागत्य यात्रं वा चोवरं वा वाचेत् । तस्यातेरिहो नवेदुकात्तुल्यता-
न्निचोवराद् । यथा परित्यक्तं दातव्यं । सचेत्पुनस्तस्योर्ध्वं चोवरं नवेद्यानिमित्तं ब्रह्म-

1) 'requiring painstaking application'; *Samyutta Nikaya* Diry. 27.25.

2) = 'selfish' as in Pall.

3) Here the margin adds: *janita-parishkṛtānyāpāraṇi rūpāni na śāryāpāraṇi* । *śāryāpāraṇi* *vyāpāraṇi* *atyāpāraṇi* *pi na śāryāpāraṇi*. But this passage is not reproduced in the MS. (89. a. 6-b. 1).

4) *anārambhāya* marg.

5) *apūrnāya* marg.

यथासः । तत्र परित्यक्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । अविमर्शनीयं त्रिचीवरमुक्तं तथामतेन । सचेत्पुनः शारिपुत्र बोधिमत्तः त्रिचीवरं परित्यज्य याचनकगुरुको भवेत् तेनाल्पेच्छता आसेविता भवेत् । यस्तु खलु पुनः शारिपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वस्तेन धर्म आसेवितव्यः । तत्र तेनाभियुक्तेन भवितव्यमिति ॥

अन्यथा ह्येकमंगदार्थं मक्तः सत्त्वराजेस्तस्य च सत्त्वस्य बोधिसत्त्वशयपरिकर्मात्तरा- 6
यान्मक्तोर्ध्वस्य हानिः कृता स्याद् । अत एवोदारकुशलपक्षविवर्जिताऽपत्तालि⁽¹⁾ इत्यु-
च्यते । एवं तावत्त्यागप्रतिषेधः । अत्यागप्रतिषेधोऽपि ॥

यथार्यसागरमत्तिसूत्रे मत्तयानात्तरायेषु बहुलाभता पठ्यते । यो ऽयं विधिरात्मन्यु-
क्तः सो ऽन्यस्मिन्नपि बोधिसत्त्वे प्रतिपाद्य इति कुतो गम्यते ।

आर्योऽपरिपृच्छायां देजितत्वात् । परकृत्यकारितः स्वकार्यपरित्याग इति ॥ 10

तथार्यविमलकीर्तिनिर्देशे⁽²⁾ ऽप्युक्तं । संसारभयभीतेन किं प्रतिसर्तव्यम् । आह । संसा-
रभयभीतेन मञ्जुश्रीर्वो धिमत्तेन बुद्धमाहात्म्यं प्रतिसर्तव्यं । आह । बुद्धमाहात्म्यस्थानु-
कामेन कुत्र स्यातव्यं । आह । बुद्धमाहात्म्ये स्थातुकामेन सर्वसत्त्वसमतायां स्यातव्यं ।
आह । सर्वा[72 a]सत्त्वसमतायां स्थातुकामेन कुत्र स्यातव्यं । आह । सर्वसत्त्वसमतायां स्था-
तुकामेन सर्वसत्त्वप्रमोक्षाय स्यातव्यमिति ॥ 15

तथा च धर्मसङ्गीतौ सार्धवाहो बोधिसत्त्व आह । यो भगवन् बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वानां
प्रथमतरं बोधिमिच्छति नात्मनः । यावदियं भगवन् धर्मसङ्गीतिरिति ॥

उत्सर्गादेव चास्य स्वार्थाभावः सिद्धः । किं तु सत्त्वार्थहानिभयादयोग्ये सत्त्वे सुभरं ना-
रोपयति । यत्र तु सत्त्वार्थहानिं न पश्यति तत्र स्वयं कृतमन्येन वा जगद्धितमाचरितमिति

1) Not in lexx. Tib. མ་ལ་སྤྱོད་སྤྱོད་ (90. a. 8) 'not having kept (?)'.

2) *MS.

3) See p. 6, n. 5 and add. citation in Madhyamaka-vṛtti (Camb. Cat. p. 116).

को विशेषो । यद्यमपरबोधिसत्त्वकुशलसिद्धये न स्वकुशलमुत्सृजति । अथ स्वदुर्गतिदु-
ष्खाद्विभेति । द्वितीयस्यापि तदेव दुष्खं । अथ तदुष्खेन मे बाधा नास्तीत्युपेतते । यथो-
क्तैः सूत्रैः सापत्तिको भवति ॥

यथा च रत्नकूटसूत्रे । चत्वार इमे काश्यप बोधिसत्त्वप्रतिपत्तिका इत्यादिभ्योक्तं । आत्म-
5 सुखार्थिको भवति न सर्वसत्त्वदुष्खापनयनार्थिक इति ॥ तस्मादुग्रपरिपृच्छाविधिना पूर्व-
वदात्मा गर्हणीयः एषा तु बोधिसत्त्वशिक्षा यथार्थनिरारम्भेण धर्मसङ्गीतिसूत्रे निर्दिष्टा ।
कथं कुलपुत्राः प्रतिपत्तिस्थिता वेदितव्याः । आह । यदा सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह ।
कथं सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह । यन्मैत्रीं च महाकरुणां च न त्यजति । सुभूतिराह ।
कतमा बोधिसत्त्वानां महामैत्री । आह । यत्कायजीवितं च सर्वक्रुशलमूलं च सर्वसत्त्वानां
10 निर्यातयति न च प्रतिकारं काङ्क्षति । आह । कतमा बोधिसत्त्वानां महाकरुणा । यत्पूर्वतरं
सत्त्वानां बोधिमिच्छति नात्मन इति ॥

अत्रैव चाह । महाकरुणामूलाः सर्वबोधिसत्त्वशिक्षा इति । अवश्यं च भगवतेर्दे न
निवारणीयं । अन्यतरबोधिसत्त्वार्थे ना [72 b] र्थित्वादवश्यं तूपदिशतीति निश्चीयते ।
येन दातुर्महादानिणीये महार्थदानान्महापुण्यसागरविस्तरो दृश्यते ⁽¹⁾ *** अन्यथा तु
15 केवलमेव विधातिनो मरणं स्यात् ॥

यत् तु प्रशास्तविनिश्चयप्रातिहार्यसूत्रे देशितम् । य एष ते महाराज वर्षशतसङ्क्रमेण
परिच्ययोऽत्र प्रविष्टः स सर्वः पिण्डोक्त्यैकस्य भित्तोर्यात्रा भवेदेवं प्रत्येकं सर्वभित्तूणां ।
यश्चोद्देशस्वाध्यायाभियुक्तो बोधिसत्त्वः सगौरवो धर्मकामः श्रद्धादेयमाहारं परिगृह्यैवं चि-
त्तमुत्पादयेत् । अनेनाहं धर्मपर्येष्टिमापत्स्य इति । अस्य कुशलस्यैष देयधर्मपरित्यागः शत-
20 तमीमपि कलां नोपैतीति ॥ तद्गृहसुखपल्लिशुद्धमधिकृत्योक्तं । न तु पूर्वोक्तविधिना कश्चिदो-
षः ॥ उक्तो समासतां भोगरत्ना । पुण्यरत्ना वाच्या । तत्र स्वार्थविपाकवैतृण्याच्छुभं संरे-
क्षितं भवेत् ॥

1) I have marked a lacuna *** here as the Tib. (91. a. 4), (not very legible in this passage) contains some matter not quite corresponding to the Sanskrit text.

यथोक्तं नारायणपरिपृच्छायां । स नात्महेतोः शीलं रक्षति ⁽¹⁾ । न स्वर्गहेतोः । न जक्र-
तहेतोः ⁽²⁾ । न भोगहेतोः । नैश्वर्यहेतोः । न रूपहेतोर्न वर्णहेतोर्न यशोहेतोः । पे ॥ न निर-
यभयभीतः शीलं रक्षति । पे ॥ एवं न तिर्यग्योनिभयभीतः शीलं रक्षति । अन्यत्र बुद्धनेत्री-
प्रतिष्ठापनाय शीलं रक्षति । यावत्सर्वसत्त्वहितमुख्ययोगक्षेमार्थिकः शीलं रक्षति ॥ स
एवंद्वेषेण शीलस्कन्धेन समन्वागतो बोधिसत्त्वो दशभिर्धर्मेन कीयते । कतमैर्दशभिः । यदुत 5
न चक्रवर्तिराख्यातपरिहीयते । तत्र च भवत्यप्रमत्तो बोधिप्रतिकाङ्क्षी ⁽⁴⁾ बुद्धदर्शनमभिका-
ङ्क्षते । एवं ब्रह्मत्वादुद्धर्शनभोग्यप्रतिलम्भाद्धर्मश्रवणान्न परिहीयते । यावद्यथाश्रुतप्रति-
पत्तिसेवादानाय बोधिसत्त्वसंवरसमादानान्न परिहीयते । अनाङ्ग्यप्रति[73 a]भागात्सर्वकु-
शलधर्मप्रार्थनध्यानान्न परिहीयते ॥ एवं शीलस्कन्धप्रतिष्ठितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
सदा नमस्कृतो भवति देवैः । सदा प्रणंसितो भवति नागैः । सदा नमस्कृतो भवति यक्षैः । 10
सदा पूजितो भवति गन्धर्वैः । सदापचायितश्च भवति नागेन्द्रासुरेन्द्रैः । सदा सुनानितश्च भव-
ति ब्राह्मणाक्षत्रिपद्मेष्टिगृहपतिभिः । सदाभिगमनीयश्च भवति पण्डितैः । सदा समन्वाह-
तश्च भवति बुद्धैः । शास्तृसंमतश्च भवति सदेवकास्य लोकस्यानुकम्पकश्च भवति सर्वस-
त्त्वानां ॥ पे ॥ चतस्रो गतोर्न गच्छति । कतमाश्चतस्रो । यदुताज्ञागतिं न गच्छत्यन्यत्र
सत्त्वपरिपाकात् । बुद्धपूज्यबुद्धक्षेत्रं न गच्छति । मिथ्यादृष्टिकुलोपपत्तिं न गच्छति । स- 15
र्वदुर्गतिगतिं न गच्छति ॥

एवं पूर्वोक्तसृष्टस्यापि पुण्यस्य ज्ञेशवशात्पुनरुपादीयमानस्य रक्षा कार्या । पुण्यदाना-
दपि यत्पुण्यं ततोऽपि न विपाकः प्रार्थनीयो ऽन्यत्र परार्थात् । किं च पुण्यं रक्षितुं कामः । प-
श्चात्तापं न कुर्वति ॥

यथोक्तमुग्रपरिपृच्छायां । दत्त्वा च न विप्रतिसारचित्तमुत्पादयितव्यमिति ॥

20

1) *rājya*° marg.2) *na brahmatvāhetoh* marg.3) *°yamaloka*° marg.4) *na śakratvāt parihīyate* | *tatra ca bhavaty apramatto bodhipratī-*
kāṅkṣhī marg

पृष्ठदौर्बल्यादौर्बल्यं । विप्रतिमारात् पापवत्पुण्यस्यापि क्षयः स्यादित्यभिप्रायः । न
च कृत्वा प्रकाशयेद् । अनेकपर्यायेण हि भगवता प्रह्वत्नकल्याणता । विवृतपापता वर्णि-
ता । तत्र विवृतस्य क्षयो गम्यते । पापस्य दौर्मनस्येनैव पुण्यस्य सौमनस्येनापत्तिः सत्त्वार्थ-
निरामिषचित्तस्य प्रकाशयतः ॥

- 5 यथा रत्नमेघे वैद्यदृष्टान्तेनात्मोत्कर्षो निर्दोष उक्तः । पुनः पुण्यरत्ना कामो

लाभसत्कारभीतः स्यादुन्नतिं वर्जयेत्सदा ।

बोधिसत्त्वो प्रसन्नः स्याद्धर्मे विमतिमुत्सृजेत् ॥

इदं च रत्नकोटे अभिहितं । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्त्वस्योत्पन्नो-
त्पन्नाः [73 b] कुशला धर्माः परिकीर्यन्ते । यैः [चतुर्भिर्मुक्ताः⁽¹⁾] न वर्धन्ते कुशलैर्धर्मैः । कतमै-

- 10 अतुर्भिः । यदुताभिमानिकस्य लोकापतमन्त्रपर्येष्ट्या । लाभसत्काराध्यवसितस्य कुल-
प्रत्यवलोकनेन⁽²⁾ । बोधिसत्त्वविद्वेषाभ्याख्यानने । अश्रुतानामनिर्दिष्टानां च सूत्रात्तानां प्र-
तिक्षेपेणेति ॥

आर्यसर्वास्तिवादानां⁽³⁾ च पव्यते । पश्यच्च भिनव एतं भित्तुं केशनखस्तूपे सर्वाङ्गेन प्र-
णिपत्य चित्तमभिप्रसादयन्तम् । एवं भदत्त । अनेन भिन्नवो भिन्नुणा यावतो भूमिराक्रान्ता-

- 15 धर्शीतियोजनसकृन्नाणि यावत् काञ्चनचक्रं । अत्रात्तरे यावत्त्या वालिकास्तावत्त्यनेन
भिन्नुणा चक्रवर्तिराध्यसकृन्नाणि परिभोक्तव्यानि । यावद्वायुष्मानुपालिर्येन भगवान् ते-
नाञ्जलिं प्रणम्य भगवत्तमिदमवोचत् । यदुक्तं भगवतात्य भिन्नोरेवं मद्वात्ति कुशलमूला-
नि । कुत्रेमानि भगवन् कुशलमूलानि तनुत्वं परिजयं पर्यादानं गच्छति । नाहमुपल्ले एवं

1) These two words are added in margin, and are not represented in the Tib. (92. b. 2—3). The words *yaiḥ . . kuṣḍalair dharmaḥ* though represented in the Tib., do not appear to give good sense.

2) A new compound, «paying attention to» Tib. ལྟོག་ཆེན་ Cf. Pali *mukham oloketi*.

3) Sic MS. Tib. འཇམ་གསལ་པ་མཁས་ཅན་ཡོད་པ་དུ་སྒྲི་པ་རྣམས་ཀྱི་གཞུང་ལྔ་མཁུ་

Read *oḅādinām* (?).

नतिं चोपकृतिं च समनुपश्यामि । यथा सत्रक्षचारि सत्रक्षचारिणोऽन्तिके दुष्टचित्तमत्पादयति । यत्रोपाले इमानि मरुतानि कुशलमूलानि तनुत्वं परित्यज्यं पर्यादानं गच्छति । तस्मात्तन्नुपाले एवं शान्तितव्यं यद्ग्रन्थधूपायामपि चित्तं न प्रद्वेषयिष्यामः । प्रागेव सविज्ञानके काय इति ॥

आर्यमञ्जुश्रोविक्कीडितसूत्रे⁽²⁾प्याह । प्रतिघः प्रतिघ इति कल्पगतोपचितं कुशलमूलं ५ प्रतिरुति तेनोच्यते प्रतिघ इति ॥

आर्यगण्डव्यूहसूत्रे च ममत्तमत्तपरित्राणयोगसः स्त्रिया रात्रिदेवतया⁽³⁾ पूर्वावदानं कथयत्यागिदितं । ते तेनान्योन्यावगम्यनात्तमुदितेनाकुशलमूलेनायुःप्रमाणादपि परिकीयन्ते स्म । वर्णादपि वलादपि परिकीयन्ते स्मेति । यत्र च न कदाचिदुन्नतिः कार्ष्णिकेति प्रदर्शनार्थं सदेत्यु[71 a]च्यते ॥

10

लाभसत्कारस्तु कदाचिदभ्युपगम्यतेऽपि । यद्योक्तं आर्यरत्नमेघे । इह कुलपुत्र बोधिसत्वः सुमेरुमात्रमपि रत्नराशिं लग्नानः प्रतिगृह्णाति । प्रत्यवरमपि वस्तु प्रतिस्तम्भानः । तत्कस्य हेतोः । तस्यैवं भवति । एते सत्त्वा मत्सरिणो लुब्धा लोभाभिभूताः⁽⁴⁾ । तद्धेतोः तत्प्रत्ययं तन्निदानं मरुत्वारिस्कन्धावष्टब्दा इव संसारसागरे उन्मज्जनिमज्जनं कु-

1) 'even when [one is distraught] on the heated pillar, much less when the body has all its powers of perception'. *sthūnā* = *sūrmā* has hitherto been vouched for by lexx. only; but see now Mhv. II 314 1. On the *sūrmā* see (c. g.) Manu XI. 104.

2) K. F. 230; Nanjio 184 (tr. A. D 313); Wassiljev 175 (162).

3) Cf. Rāj. Mitra, Nep B. L p 91 fin. I have not verified the present extract in MS. II (v. p. 2 n. 1 supra), but a conversation between Sudhana and the *rātri-devatā* there more correctly named Samantasatvratrānaujaḥṣṛī occurs at f. 150.

4) The MS. reads here *kuṭṭaḥkaḥkaḥ* preceded by an equally mysterious form *khaṭṭaṭṭaḥkaḥ* in the margin. The sentence in the Tibetan (93. a. 5) ends. འདྲུངས་པ་ཡིས་ཀྱིས་ From this we may conjecture some Prākṛit form of *lshudra(-ka)* (to which the lexx. give the secondary sense of 'mean', 'miserly') similar to those (*lshuddāka* etc.) mentioned by Senart on Mhv I. 302. 12.

वर्ति । तदेषां भविष्यति दीर्घरात्रमर्थाय कृताय सुखाय । सर्वं प्रतिगृह्य न स्वीकरोति ।
न लोभचितमुत्पादयति । अन्यत्र सर्वसत्त्वसाधारणां बुद्धधर्मसंघेषु कारां⁽¹⁾ करोति । यथा
डुष्वितानां च सर्वसत्त्वानामुपज्ञोच्यं करोति । तं च दानपतिं समुत्तेजयति संप्रकर्षय-
तीति ॥

- 5 तथात्रैवोक्तं । तेन च दानेन नोन्नतो भवतीति ॥ पुनरत्रैवाह । यदि पुनरस्य तद्वेतो-
स्तत्प्रत्ययं तन्निदानं कीर्तिशब्दश्लोको भवति तत्र नोन्नामजातो भवति न मानजातो न
मदजातः । एवं चास्य भवति । न चिरेण कालेन यस्य चायं कीर्तिश्लोकशब्दः समुत्थितो
यैश्च समुत्थापितो यश्च कीर्तिशब्दश्लोकस्त्रयमप्येतत्सर्वेण सर्वं न भविष्यति । तत्र कः प-
ण्डितजातीयो ऽनित्येषु न च स्थितेषु धर्मेष्वधुवेक्षणाश्चासि⁽²⁾ केधनुनयचित्तमुत्पादयेदुन्न-
10 तो भवेन्मानदर्पितो वा । एवं हि बोधिसत्त्वो लाभसत्कारकीर्तिशब्दश्लोकेषु सूपस्थित-
स्मृतिर्विकृतीति ॥

पुनराह । चण्डालकुमारोपमाश्च लोके विकृतिरिति नीचनीचिन मनसा । मानमदर्पा-
धिगताश्च⁽³⁾ भवन्ति पैश्रुन्यसंज्ञायाः सततसमितं प्रत्युपस्थितत्वादिति ॥

- पुनरप्युक्तं । इह कुलपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहवासः प्रव्रजितो बोधिसत्त्वो मृतकसदृशोऽहं
15 मित्रामात्य[74 b]ज्ञातिसालोहितानामिति निरुतमानो भवति । वैत्रप्यं मे ऽभ्युद्धतं वि-
वर्णानि च मे वासांसि प्रावृत्तान्यन्यश्च मे आकल्पः संवृत इति निरुतमानो भवति । मुण्डः
पात्रपाणिः कुलात्कुलमुपसंक्रमामि भिक्षाकृतोर्भिक्षानिदानमिति निरुतमानो भवति ।
नीचनीचेन चित्तेन चण्डालकुमारसदृशेन पिण्डाय चरामोति निरुतमानो भवति । पैण्ड-
लिको ऽस्मि संवृतः । परंप्रतिबद्धा च मे जीविकेति निरुतमानो भवति । अवधूतमवज्ञातं
20 प्रतिगृह्णामीति निरुतमानो भवति । आराधनीया मे आचार्यगुरुदक्षिणोया इति निरुतमा-
नो भवति । संतोषणीया मे सन्नद्धचारिणी । यदुत तेन तेनाचारगोचरसमुदाचारेणेति नि-

1) *kārā* (fem.) 'praise; cf. Divy. index.

2) *ānāsvasikeshu* MS.: for the meaning cf. Divyāv. 207. 28.

3) *darpyavigata* MS.

कृतमानो भवति । अप्रतिलब्धानबुद्धधर्मान् प्रतिपत्स्य इति निकृतमानो भवति । कुद्धानां व्यापन्नचित्तानां सत्त्वानां मध्ये नास्तिवहुलो विकृतिर्व्याप्नोति निकृतमानो भवतीति ॥

आर्यसागरमतिमूत्रेऽप्युक्तं । सत्कायपरिशुद्धश्च भवति । लक्षणसमलंकृतगात्रमृदुतरूपाकृस्तपदः स्वविभक्तपुण्यनिग्यन्दगात्रो ऽकीर्णोन्द्रियः सर्वार्थप्रत्यक्षपरिपूर्णाः । न च द्वयमदमतो भवति । न कायमागमयोगानुगुक्तः । न क्रियद्वोनानामपि सत्त्वानां द्वयविकला- ४ नानाप्यवनमति प्रणमति धर्मप्राप्तानुपादायेति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । स्यान्नद्यापि नाम भगवन् यदा महासागरः प्रतिमं निष्ठते तदा निम्ने पृथिव्योपदेजे संतिष्ठते । तस्य निम्नत्वाद्वात्पृथक्त्वेण मर्त्यनद्यश्च सर्वप्रश्नवर्णानि च प्रपत्तिः । एवमेव भगवन् निर्गमस्य गुरुदक्षिणा⁽¹⁾गौरवस्य बोधिमवस्थात्पृथक्त्वेण तानि गम्भीराणि धर्मसुखानि श्रो[75 a]तेन्द्रियस्याभानमागच्छति । स्मृतौ चावतिष्ठते । त- 10 स्मात्तर्हि भगवन् गो बोधिमतो मानोन्नतो भवति नानस्तब्धः न च गुरुदक्षिणागेभ्यो ऽवनमति न प्रणमति वेदितव्यं भगवन्माराङ्कुशाचिको वताथं बोधिसत्त्व इति ॥

आर्यलोकोत्तरपरिवर्ते⁽²⁾ चोक्तं । देहेनानि भो जिनपुत्र बोधिमत्त्वानां मारकर्मणि । कृतमानं दण । यदिदं गुरुदक्षिणायाचायर्मातापितृश्रमणात्राक्षणासम्यग्गतसम्यक्प्रतिपत्नेष्वगौरवता मारकर्म । धर्मभाषाकानां त्रिणिष्ठधर्माधिगतानामुदारधर्मदेजकानां महायानस- 15 माद्वानां निर्वाणपद्मविधिज्ञानां धारणीसूत्रात्तरात्रप्रतिलब्धानां नावनमति । गर्वितस्तब्धश्च भवति । धर्मभाषाके न गौरवमुत्पादयति । न शुश्रूषां न चित्रिकारं⁽³⁾ करोति । मारकर्म धर्मश्रवणासांकेत्ये च निषण्ण उदारधर्मविगे समुत्पन्ने धर्मभाषाकस्य साधुकारं न

1) cf. Karandavyūha (ref. in B²) 96 21 *bhīṣhūṇām cīlavatām dakṣhiṇīyūnām*.

2) M. Vyutp. lxv. 9.

3) 'regard', a form peculiar to Buddh. Skt., wh. Böhtlingk (W.K.F. Nachtr. VI) with one MS. of M. Vyutp. (XCVII. 6) would correct to *cittāṭhāra*. But see Senart, Mhv. I. 444; and regarding his illustration from Pāṇini (III. iii. 150) compare the usages of ὀνομαζέειν for the transition from 'étonnement' to 'respect'.

- प्रयच्छति मा कश्चिदस्मिन्प्रशंसतीति⁽¹⁾ मार्कर्म ॥ अभिमानं चोत्पाद्यात्मानं प्रतिगृह्णाति ।
 परांश्च न गृह्णाति । आत्मज्ञतां च नावतरति । चित्तनिध्यप्तिं नोत्पादयति । मार्कर्म ॥
 अधिमानं चोत्पाद्याज्ञानवद्व्युद्यमानो वर्णादीणां पुद्गलानां वर्णां प्रतिक्वदयति । अवर्यं भा-
 षते । न च परस्य गुणवर्णेनात्मना भवति । मार्कर्म ॥ ज्ञानाति च । अयं धर्मो ऽयं विनयो
 5 भूतमिदं बुद्धवचनमिति । पुद्गलविद्वेषेण धर्मविद्वेषं करोति । सद्धर्मं प्रतिजिपति । अ-
 न्यांश्च विग्राहयति । मार्कर्म ॥ उच्चमानं प्रार्थयते परिकारधर्मं न मार्गयति । परोप-
 स्थानं सोऽभिधाति⁽²⁾ अभिनन्दति । वृद्धस्थविराणां चिरचरितब्रह्मचर्याणां न प्रत्युपतिष्ठते
 न च प्रत्युद्गच्छति । मार्कर्म ॥ भृकुटीमुखः खलु पुनर्भवति । न स्मितमुखः । न खिल मधु-
 रवचनः । सदा कठिनचित्तश्चिह्नान्वेषी । अवतारप्रेमी । मा[75 b] र्कर्म ॥ अभिमानं च
 10 पतित्वा पण्डितान्नोपसंक्रामति । न सेवते । न भजते । न पर्युपास्ते । न परिप्रश्नयति । न
 परिपृच्छति । किं कुशलं किमकुशलं किं करणीयं किं कृतं दीर्घरात्रमर्थाय क्तिताय सु-
 खाय भवति । किं चाऽकृतं दीर्घरात्रमनर्थाय क्तिताय सुखाय भवतीति । सज्जडः सज्जडतरो भव-
 ति । मोक्षव्यूहो मानग्राही । अनिःसर्गदर्शी । मार्कर्म ॥ स मानाभिभूतो बुद्धोत्पादं वि-
 रागयति । पूर्वकुशलमूलं क्षपयति । नवं नोत्पापयति । अनिर्देशं निर्दिशति । विग्रहमा-
 15 रभते विवादबहुलश्च भवति । स एवं धर्मविहारी स्थानमेतद्विद्यते यस्मिन्मिथ्या महां-
 प्रपातं पतेत् । अथ च पुनर्वोधिचित्तबलाधीनद्वैश्वर्यं प्रतिलभते । स कल्पगतसत्क्षेपु
 बुद्धोत्पादं नासादयति । कुतः पुनर्द्धर्मव्यवणम् । इदं दशमं मार्कर्म ॥ इमानि भो जिनपुत्र दश
 मार्कर्मणि । यानि परिवर्ज्य वोधिसत्त्वा दश ज्ञानकर्माणि प्रतिलभते । अत्रैव च ज्ञानक-
 र्मसु पच्यते । निर्मानता सर्वसत्त्वेष्विति ॥

1) 'lest anyone should praise him for it'; cf. Speijer, Syntax p. 319. n. 1.

2) The MS. reads *sābhigati*. The Tib. (95. a. 1) has $\text{ལཱ་ཁྱེ་མེས་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་}$

ལྷོ་ལྷོ་

3) Possibly a case of sa-intensive; cf. Childers p. 406, and supra pp. 110 n. 3, 113, n. 2.

धार्यराष्ट्रपालसूत्रेऽप्युक्तं ।

अपायभूमिं¹ गतिमन्त्रेषु ।

दरिद्रतां² नोचक्रुलोपपत्तिम् ।

ज्ञात्यन्ध्यदीर्घस्वमयात्पस्थामतां ।

गृह्णन्ति ते मानवजेन गूढाः ॥

5

इति ॥

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं । सत्वनेत्रं बोधिमत्वस्य बुद्धनेत्रं यतश्च बुद्धनेत्राद्बुद्धधर्माणां
लाभागमो भवति । नार्हामि तस्मिन्निवृत्तिपत्तुम् । एवं चास्य भवति । सर्वं सुचरितं दुश्च-
रितं च सत्त्वान्निश्चित्य प्रवर्तते । दुश्चरिताश्चमाद्यापायाः प्रवर्तते । सुचरिताश्चयादिवमनु-
ष्या इति ॥

10

अत एव रत्नोत्काधारपद्यामप्युक्तं । इह भो जिनपुत्राः प्रथमचित्तोत्पादिको बोधिस-
त्त्वः आदित एव सर्वसत्त्वानामस्तिके दशप्रकारं चित्तमुत्पादयति । कतमदशप्रकारं । तद्य-
था । क्लितचित्तां सुखचित्तां दायाचित्तां स्निग्धचित्तां [76 a] प्रियचित्तां अनुग्रह-
चित्तां आरत्नाचित्तां समचित्तां आचार्यचित्तां शास्त्रचित्तां । इदं दशप्रकारं चित्तमु-
त्पादयतीति ॥

15

अद्वावलाधानावतारमुद्रासूत्रेऽप्युक्तं । सर्वसत्त्वानां शिष्यत्वाभ्युपगमे स्थितोऽस्मि ।
परांश्च सर्वसत्त्वशिष्यत्वाभ्युपगमे प्रतिष्ठापयिष्यामीत्याश्वासं प्रतिलभते ॥ पेयालं ॥ सव-
सत्त्वघवनमप्रणमनतायां प्रतिष्ठितोऽस्मीति पूर्ववत् ॥

तत्रावनमनप्रणमनतायां सर्वसत्त्वेषु निर्मानता ॥

तथार्थविमलकोर्त्तिनिर्देशे । परिशुद्धबुद्धनेत्रोपपत्तये सर्वसत्त्वेषु शास्त्रप्रेमोक्तं । लोका- 20
प्रसादानुरागार्थं त्वासनपादप्रख्यालनकर्म कुर्वतापि चेतसा स्त्रीषु वाक्त्राणाप्राप्तेषु वा वि-
निपत्तिषु बोधिसत्त्वेन प्रेमगौरवाभ्यासः कार्यः ॥

1) 54. 16 supra.

2) So MS. for *prakhāṭana*: cf. Pali *paḷḷhāleti*

सिञ्चिष्यति । अथ खत्वायुष्मानानन्दो तस्य ग्लानस्य भिन्नुस्य चीवराणि धोवति । भगवानुदकमासिञ्चति ॥ पे ॥ अथ खत्वायुष्मानानन्दस्तं ग्लानं भिन्नुं साधु च सुष्ठु चानुपरिगृह्णा वह्निर्धा⁽¹⁾ हरित्वा स्नापयेत् । भगवानुदकमासिञ्चतीति । आह च ।

यान्⁽²⁾पराध्य मकुहं विराध्य कष्टां विपत्तिमाप्नोति ।

प्राणपरित्यगैरपि तेषां ननु तोषणं न्याय्यं ॥

5

एते ते वै सत्वाः प्रसाद्य यान्सिद्धिमागता वक्तवः ।

सिद्धिक्लेत्रं नान्यत् सत्वेभ्यो विद्यते जगति ॥

एते चित्तागणयो भद्रघटा धेनवश्च कामडुघाः ।

गुरुवच्च देवतेषु च तस्मादाराधनीयास्ते ॥

किं च⁽⁴⁾ निष्कुञ्चवन्धूनामप्रमेयोपकारिणाम् ।

10

सत्वाराधनमुत्सृज्य निष्कृतिः का परा भवेत् ॥

शिरसा धारयामास पुरा नावो यवेप्सितम् ।

जटासुध्युपितान्सत्त्वान्भूत्वा यत्नेन निश्चलः ॥

मिन्दृष्टिं देहं प्रविशत्यवीचीम् येषां कृते तत्र कृते कृतं स्यात् ।

महापकारिष्वपि तेन सर्वं कल्याणमे[77 a]वाचरणीयमेषु ॥

15

स्वयं मम स्वामिन एव तावद्यदर्शमात्मन्यपि निर्व्यपेक्षाः ।

अहं कथं स्वामिषु तेषु तेषु करोमि मानं न तु दासभावम् ॥

1) °dhā nī haritū MS. With haritū for hrtū compare the Pali.

2) Metre of first three stanzas: Āryā.

3) Cf. Bodhic. III. 19. Prof. d'Oldenburg compares the quotation from the Jambhalastotra of Candragomin in the Nūmasaṃgīti-ṭīkā:

ubhadrāghaṭaḥalpapūḍapacintāmaṇayo 'py acetanāntaḥ |
te 'pi sukhayanā satvān kimu na Bhagavān svārtakṛpayā ॥.

4) = Bodhic. VI. 119.

5) pratyupakāro buddhānaṃ marg.

6) The following verses down to the end of the citation p. 157.8 occur at Bodhic. VI. 120—184, 115. A few variants are noted below.

- येषां सुखे याति मुदं मुनीन्द्राः येषां व्यथायां प्रविशति मन्युम् ।
 ततोषणात्सर्वमुनीन्द्रतुष्टिस्तत्रापकारे ऽपकृतं मुनीनां ॥
 आदीप्तकायस्य यथा समत्तान् । न सर्वकामैरपि सौमनस्यम् ।
 सत्वव्यधायामपि तद्वदेव न प्रीत्युपायोऽस्ति महाकृपाणाम् ⁽¹⁾ ॥
 5 तस्मान्मया यज्जनदुष्खनेन ⁽²⁾ । दुष्खं कृतं सर्वमहादयानां ⁽³⁾ ।
 तदद्य पापं प्रतिदेशयामि यत्खेदितास्ते ⁽⁴⁾ मुनयः क्षमत्ताम् ॥
 आराधनायाद्य तथागतानां सर्वात्मना दास्यमुपैमि लोके ।
 कुर्वन्तु मे मूर्ध्नि पदं जनौघाः निघ्नन्तु वा तुष्यन्तु लोकनाथः ॥
 आत्मीकृतं सर्वमिदं जगतिः कृपात्मभिर्नैव किं संशयो ऽत्र ।
 10 दृश्यन्त एते ननु ⁽⁴⁾ सत्वद्वपास् । त एव नाथाः किमनादरो ऽत्र ॥
 तथागताराधनमेतदेव स्वार्थस्य संसाधनमेतदेव ।
 लोकस्य दुष्खापकमेतदेव तस्मान्ममास्तु व्रतमेतदेव ॥
 यथैको राजपुरुषः प्रमथ्नाति महाजनं ।
 विकरोति न शक्नोति दीर्घदर्शी महाजनः ॥
 15 यस्मान्नैव स एकाकी तस्य राजबलं बलं ।
 तथा न दुर्बलं केचिदपराद्धं विमानयेत् ॥
 यस्मान्नरकपालाश्च कृपावत्तश्च तद्वलं ।
 तस्मादाराधयेत्सत्त्वान् भृत्यश्चाडनृपं यथा ॥
 कुपितः किं नृपः कुर्याद्येन स्यान्नरकव्यथा ।
 20 यत्सत्त्वदीर्घमनस्येन कृतेन ह्यनुभूयते ॥

1) . . 1) *dāyamayānām* . . . *sarva-mahākṛpāṇām* Bodhicāryāv. text.

2) sic MS.; *duḥkha*dena Bodhic.; cf. *གཤོག་པུས་པས་* Tib. (97. a. 6).

3) *tanmun*° Bodhic.

4) *drīṣyāntu etena tu* Bodhic.

5) melius Bōdh. *vikartum nāiva*°.

तुष्टः किं नृपतिर्द्वान्वद्भुत्वसगं भवेत् ।

यत्सत्त्वसौमनस्येन कृतेन ज्ञानुभूयते ॥

आस्तां भविष्यद्भुतं सत्त्वाधनमंग्रं ।

इहैव सौभाग्यवजः सौस्वित्यं किं न पश्यसि ॥

प्रामादिकत्वमारोग्यं प्राणोक्तं चिरजीविनं ।

5

चक्रवर्तिमुखं स्फूर्तिं जगो प्राप्नोति संमरन् ॥

मैत्राशयश्च यत्पूज्यः सत्त्वगाढात्म्यमेव तत् ।

बुद्धप्रसादाद्यत्पुण्यं बुद्धभावात्म्यमेव तत् ॥ ॥

अत एव हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे मैत्रोभावप्रालम्बितम् ।

यावन्ति पूर्णां बुद्धविधं यप्रमेयाः ।

10

नेत्रं शतेषु नियुतं च त्रिम्बरे⁽¹⁾ ।

तां पूज कृत्वा अनुलिपयन्[77 b]कानां ।

संख्याकलापी न भवति मैत्रचित्ते ॥

तस्मादेवंविधेषु नृणां दत्तिगायेपूजतिं वर्जयेत्तदा । एषा चोन्नतिर्योनिजोमनस्का-
रात्संभवतीति ॥

15

तस्यानवतारे यतः कार्यः । यद्योक्तं रत्नगेये । कथं च कुलपुत्र बोधिसत्त्वो ऽयोनिशो-
मनस्कारापगतो भवति । इह बोधिसत्त्व एका कीर्त्तुः गतः प्रविवेकास्थितो नैवं चित्तमुत्पा-
दयति । अहं अमंकीर्णाधिकारी । अहं प्रविवेकास्थितः । अहं प्रतिपन्नस्तापघाते धर्मवि-
नये । ये तन्ये श्रमणा वा ब्राह्मणा वा सर्वे ते संकीर्णाधिकारिणः । संसर्गवज्रला उद्धुरा⁽²⁾-
स्ताग्रागताद्धर्मविनयात् ॥

20

1) Name of a high number peculiar to Buddh. Skt., not determinable from the Tib. (nor elsewhere, probably'), which has གཅིན་པོ་ལྔ་ལྔ་ལྔ་ 'about a thousand bil-
lion'. *lshetraḥ* . . *nayuta* MS. I have not identified the metre of these lines.

2) *uddhṛtaḥ* marg.

एवं हि बोधिसत्त्वो ऽपोनिशोगनस्कारापगतो भवति ॥

पुनरत्रैवोक्तम् । इह बोधिसत्त्वो वीर्यगारुण्यमाणा न तन्महद्दीर्यमास्वादयति । न च तेन वीर्येणात्मानमुत्कर्षयति । न परान्धसयति⁽¹⁾ । तस्यैवं भवति । को हि नाम सप्रज्ञज्ञा-
तीयः स्वकर्माभिपुक्तः परांशोदयेत् ॥

5 एवं हि बोधिसत्त्वो ऽनुन्नतवीर्यो भवति ॥

एष तु पुण्यरत्नायाः संज्ञेपो यद्बोधिपरिणामना ॥

तथा स्तुतनार्यान्तगगतिसूत्रे । न हि बोधिपरिणामितस्य कुण्डलमूलस्याक्षरा कश्चि-
त्परित्यक्तो यावद्बोधिमण्डानिपदनात् । तद्यथापि नाम भद्रेण शारदतीपुत्र महासमुद्रपति-
तस्योदकाविन्दोर्नाक्षरास्ति तयो यावन्न कल्पपर्यवसानं । इति ॥

10

॥ इति शिक्षासमुच्चये भोगपुण्यरत्ना सप्तमः परिच्छेदः ॥

VIII.

पापशोधनं अष्टमः परिच्छेदः

उक्ता त्रयाणामप्यात्मभावादीनां रत्ना । शुद्धिरधुना वक्तव्या । विमर्श⁽³⁾ ।

शोधितस्यात्मभावस्य भोगः⁽⁴⁾ पृथगो भविष्यति ।

15 सम्यक्सिद्धस्य भक्तस्य निष्कण्ठास्येव देहिनाम् ॥

यथोक्तनार्यतथागतगुह्यसूत्रे । यानि च तानि महानगरेषु महाप्रमशानानि भवन्त्यने-
कप्राणिशतसङ्ख्याकीर्णानि । तत्रापि स बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महात्तमात्मभावं मृतं का-

1) cf. 63. c supra.

2) *samkhyepo* MS.

3) *godhanaphalam tāvād āha* marg.

4) *satcānām* marg.

5) A new form, but attested by the Tib. *གཞིགས་མེད་* (98. b. 1) 'without an atom of dirt'.

लगतमुपदर्शयति । तत्र ते तिर्यग्योनिगताः सत्वा यावदर्थं नासं परिभुञ्ज्यायुःपर्यन्ते मृताः
कालगताः सुगतौ स्वर्गलोके देवेषूपपद्यन्ते । स चैत्र तेषां हेतुर्भवति यावत्परि[78 a]नि-
र्वाणाय । यदिदं 'तस्यैव बोधिसत्त्वस्य पूर्वप्रणिधानपरिशुद्धा' । येन दीर्घरात्रमेवं प्रणिधानं
कृतं 'ये मे मृतस्य कालगतस्य नासं परिभुञ्जीरन् । स एव तेषां हेतुर्भवेत् स्वर्गोत्पत्तये
यावत्परिनिर्वाणाय तस्य शीलवतः । अध्यति चेतना 'अध्यति प्रार्थना' 'अध्यति प्रणि- 5
धानमिति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । स धर्मकायप्रभावितो दर्शनेनापि मत्त्वानामर्थं करोति । अवगोनापि स्व-
र्शनेनापि मत्त्वानामर्थं करोति । तद्यथापि नाम ज्ञातमते जीवकोन वैद्यरात्रेन सर्वभैषज्यानि
समुदासीय भैषज्यतरुमन्दातमगं दारिकाद्वयं⁽¹⁾प्रामादिकं दर्शनीयं मुक्तं मुनिष्ठितं सु-
परिकर्मकृतं । सागच्छति गच्छति तिष्ठति निर्यादति शय्यां च कल्पयति । तत्र ये आग- 10
च्छत्यानुरा गच्छात्मानो राजानो वा राजमात्रा वा श्रेष्ठिगृह्यत्यनात्यकोदृराज्ञानो वा ।
तान्स जीवको वैद्यरात्रस्तथा भैषज्यदारिकया सार्द्धं संयोजयति । तेषां मननत्तरमयोगनाप-
न्नानां सर्वव्याधयः प्रस्रभ्यन्ते ऽरोगाश्च भवन्ति सुखिनो निर्विकाराः । पश्य ज्ञातमते जीव-
कस्य वैद्यरात्रस्य लौकिकव्याधिचिकित्साज्ञानं यग्यन्तेषां वैद्यानां संविद्यते । एवमेव
ज्ञातमते तस्य धर्मकायप्रभावितस्य बोधिसत्त्वस्य यावत्तः सत्वाः स्त्रीपुरुषदारकादारिका 15
रागदोषमोक्षसंतप्ताः कायं स्पृशन्ति । तेषां संस्पृष्टमात्राणां सर्वक्लेशाः प्रस्रभ्यन्ते विगतसं-
तापं च कायं संज्ञानन्ति ॥ यदिदं तस्यैव बोधिसत्त्वस्य पूर्वप्रणिधानमुपरिशुद्धत्वात् । एतद्-
र्थमात्मभावः शोध्यः ॥

किं च अजोधने दोषमाह ।

तृणाक्षत्रं यथा जस्यं रोगैः सीदति नेधते ।

20

बुद्धाङ्गुरस्तथा वृद्धिं क्लेशक्षत्रो न गच्छति ॥

1) This word in margin (later hand).

2) 'etwa Burggraf' B², quoting Lal-v. 136. 15 (an enumeration similar to the present). Tib. རུ་ཁྱེ་ལྷན་ 'feudatory prince' (Jäschke).

प्रतिपत्तिरिति न वृद्धये चेत्यभिप्रायः ॥

आत्मभावस्य का श्रुतिः । पापक्षेत्रविशोधनं ।

मनुद्धोत्तयर्थसंज्ञा । यत्नाभावे त्रयायगः ॥

तत्र पापजोधनं चतुर्थमक्रमूत्रे देशिनम् । चतुर्निर मेत्रेय धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वो
5 महामत्रः कृतोपचितं पापमभिभवति । कतमेच्चतुर्भिः । यदुत । विद्वयणासमुद्राचारेण प्र-
तिपत्तिसमुद्राचारेण । प्रत्यापत्तिवलेन । आश्रयवलेन च ॥ तत्र वि[78b]द्वयणासमुद्राचारे
ऽकुशलं कर्माव्यचारानि तत्रै तत्रैव च विप्रतिमावकुलो भवति ॥ तत्र प्रतिपत्तिसमुद्रा-
चारः कृत्वाप्यकुशलं कर्म कुशले कर्माव्यत्यश्रमभियोगं गतः ॥ प्रत्यापत्तिवलेन संवरमना-
दानादकरणासंवरलाभः ॥ तत्राश्रयवलेन बुद्धधर्मसंवरणागमनमनुत्पृष्टव्योपचितता च ।
10 सुत्रसवत्तमनिश्रयेण न शक्यते प्रायेनाभिभवितुं । इति मेत्रेय चतुर्निर्धर्मैः समन्वागतो बो-
धिसत्त्वो महामत्रः कृतोपचितं पापमभिभवतीति ॥

तत्र कथं विद्वयणासमुद्राचारे भावयितव्यः । यथा सुत्राप्रभामोक्षमसूत्रे⁽⁵⁾ उच्यते ॥

समन्वाहस्तु नां बुद्धाः कृपाकारुण्यचेतसः ।

ये च दशदिशि लोके तिष्ठन्ति दिपदोत्तमाः ॥

1) *kṣepapāpam* marginal gloss (partly deleted).

2) *ātmaśāntaḥ śāntaḥ* marg.

3) Apparently 'self-reproach'. Tib. has simply *འཇིག་རྟེན་ལྟ་བུ་* (92. a. 6).

4) *atyā[r?](kābhīyogataḥ* MS.; *འཇིག་རྟེན་ལྟ་བུ་* Tib. (92. a. 7).

5) The following passage has been collated with three MSS. of the sūtra: Cambridge, Univ. Library Add. 1342, f. 8. b. 6 (called B.); *ibid.* Add. 875, f. 10. b. (C); London, R. As. Soc. Hodgson M. S. f. 9 (H), and with the printed text (pp. 12—16) of the Buddhist Text Society (P), from advance-sheets kindly forwarded by Rāi Garat-Candra Dās Bahādur. H. has many errors due to the extremely inferior copyist, which are not all noted. *Sarāṇaḥ*^o forms possibly a case of the anapaestic beginning noted at p. 92, n. 4.

6) *śānti* A.; *atyāyam prāṇīhṇanāṁ āpādāḥśu vyatrasitāḥ* P.

यच्च मे पापकं कर्म कृतं पूर्वं सुदारुणं ।
 तत्सर्वं देशयिष्यामि स्थितो⁽¹⁾ दशबलाग्रतः⁽²⁾ ॥
 मातापितृनञ्जानता⁽³⁾ बुद्धानामप्रज्ञानता ।
 कुशलं चाप्रज्ञानता⁽⁴⁾ यत्तु पापं कृतं मया ॥
 ऐश्वर्यमदमत्तेन कुलभोगमदेन च ।
 तारुण्यमदमत्तेन यत्तु पापं कृतं मया ॥
 दुश्चित्तितं दुःकृतं च दुष्कृतेनापि कर्मणा ।
 अनादीनवदर्शिना⁽⁷⁾ यत्तु पापं कृतं मया ॥
 बालबुद्धिप्रचारेण⁽⁸⁾ अज्ञानावृतचेतसा ।
 पापमित्रवशाच्चैव ज्ञेशव्याकुलचेतसा ॥
 कीडार्तिवशाच्चैव शोक्रोगवशेन वा ।
 अतृप्तघनदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 अनार्यजनसंसर्गे⁽⁹⁾ रीर्ष्यामात्सर्यहेतुना ।
 शाब्ददारिद्र्यदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 व्यसनागमकाले ऽस्मिन् कामानां भयहेतुना ।
 अनैश्वर्यगतेनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥
 चलचित्तवशेनैव कामक्रोधवशेन⁽¹⁰⁾ वा ।
 नृत्विपासार्दितेनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥

5

10

15

1) *sthito'ham* A. P.2) *°balāgrataḥ* H.3) *pitṛnajanānta* A.; *°pitṛnavajanāntaḥ* H; *pitṛnavajanānād* P.4) *°nanta* A.5) *yatra* B. C. P., hic et infra.6) *kularūpa*° B. C. H. P.7) *darśinā ca yat*° A.; *°vadrīśhṭena* B. C.; *°vanasṭhṭena* P.8) *°cālena* P.9) *rosha* A.; *rāga* P.10) *ca* A.

- पानार्थं भोजनार्थं च वस्त्रार्थं स्त्रोषु क्लृप्ता ।
 विचित्रैः क्लेशसंतपिष्यन्तु पापं कृतं मया ॥
 कायवाङ्मनसां पापं त्रिधा दुश्चरितं चित्तं⁽³⁾ ।
 पत्कृतमीदृशै र्वपैस्तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 5 पतु बुद्धेषु धर्मेषु श्रावकेषु तथैव च ।
 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 पतु प्रत्येकबुद्धेषु बोधिसेतुषु वा पुनः ।
 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
⁽⁵⁾ सद्धर्मः [79 a] भाषाकेष्वेव अन्येषु गुणवत्सु वा ।
 10 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 सद्धर्मः प्रतिज्ञितः स्यादज्ञानं तेन मे सदा ।
 मातापितृष्वगौरवं तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 मूर्खत्वेन बालत्वेन मानदर्पावृत्तेन च ।
 रागद्वेषेण मोहेन तत्सर्वं देशयाम्यहम्⁽⁹⁾ ॥
 15 व्यवलोकयन्तु मां बुद्धाः समन्वाकृतचेतसः⁽¹¹⁾ ।
 अत्ययं प्रतिगृह्णन्तु कारुण्यार्पितचेतसः⁽¹³⁾ ॥

1) *vividha kleṣa* B. C. H.

2) *vāṇmānasam* B. C.; ; *vācamānasam* (unmetrically) P.

3) *tridhātu caritaṃ ca tat* B. C. H. P.

4) *īdriṣam rūpam* B. C.

5) This stanza does not occur in B. C. P.

6) *syāt svyñā*° H.; P.'s reading I can neither scan nor construe.

7) *agauravam yacca A. tṛṣ ca gauravam* B. C.

8) *mūrkhatvānāpi bālatve* B. cf. P.

9) Here our author passes over some half-dozen stanzas (pp. 13.13—14.10 in P.).

10) Scansion as above 160.13; cf. also Pali *olokentū. °kaya māmi buddha mocaya māmi bhayaṃ[t] tataḥ* H., cf. P.; *mocayantu ca māmi bhayaṃ* B. C. Compare seven lines below.

11) °*tasā* B. P.

12) So B. P.; *mama gr*° A.

13) This and the next three lines do not occur in B. C.

यत्तु पापं कृतं पूर्वं मया कल्पशतेषु च ।
 तस्यार्थं शोकचित्तोऽहं कृपणीयो भयादितः ॥
 भवामि पापकर्माणां सततं दीनमानसः ।
 यत्र यत्र चरिष्यामि न चास्ति मे बलं वाचित् ॥
 सर्वे कारुणिका बुद्धाः सर्वे भयहृता जगे⁽⁴⁾ ।
 अत्ययं प्रतिगृह्णन्तु मोचयन्तु च मां भयात् ॥
 क्लेशकर्मफलं मर्ह्यं प्रवाहयन्तु तथागताः ।
 त्वापयन्तु च मां बुद्धाः कारुण्यसंतिदेवैः ॥
 सर्वं पापं देशयामि यत्तु पूर्वं कृतं मया ।
 यच्च एतर्हि मे पापं तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 आपत्यां संवर्मापये सर्वदुष्कृतकर्मणाम् ।
 न क्वादयामि तत्पापं यद्वेन्मम दुष्कृतम् ॥
 त्रिविधं कापिकं कर्म वचसा च चतुर्विधम् ।
 मनसा त्रिप्रकारेण तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 कापिकृतं वाचकृतं मनसा च विचिन्तितं ।
 कृतं दशविधं कर्म तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

5

10

15

1) *krpane trshṇayārā*° P.

2) So P.; *bhāyāmi pā* A.

3) So P.; *raṭi me* A: *cāsti me balā lacit* II.

4) *jīnāḥ* H; cf. P.

5) *malam* A.

6) So, with hypermetron, A. P. H.; (to be scanned as if °*vāhentu*); B has *pravāhantu* representing more closely the scansion of the line.

7) °*vimalodakāḥ* B. H.; cf. P.

8) The above reading of A. is unmetrical (*samvaram* as dissyllable?). *apattyā sarvam āpadyam* B.; *āyatyā sarvam āpadyam* C; *āpadbhyaḥ sarvapāpēbhyaḥ* P.

9) H. is hopelessly corrupt and unmetrical here. The reading of its archetype may have been: *caturvidham tu mānasam. Vācikaṁ tu caturv° mānasam triprakāram tu* B. C. P. leaves a *lacuna*.

10) H. is corrupt and unintelligible in this stanza °*taṁ ca vākkṛtaṁ* B. C.

यच्च मे पापकं कर्म अनिष्टफलदायकं⁽¹⁾

तत्सर्वं देशयिष्यामि बुद्धानां पुरतः स्थितः ॥

भवगतिसंकटे बालबुद्धिना पापं यन्मे कृतं सुदारुणम् । दशबलमग्रतः स्थितः तत्सर्वं पापं प्रतिदेशयामि । देशयामि च तत्पापं यन्मया संचितं जन्मसंकटे विविधैः कायप्रचा-
 5 रसंकटैर्भवसंकटलोकसंकटे चापलचलचित्तसंकटे मूर्खबालकृतक्लेशसंकटे । पापमित्रागम-
 संकटेन च । भयसंकटरागसंकटे दोषमोक्तमसंकटैरपि क्षणसंकटे कालसंकटे पुण्योपाज्जन-
 संकटैरपि । जिनसंकटसंमुखस्थितः । तत्सर्वपापं प्रतिदेशयामि ॥

विशेषतस्तु बोधिसत्त्वापत्तीनां गुर्वीणां लघ्वीनां देशनार्योपालिपरिपृच्छायामुक्ता⁽⁸⁾
 [79 b] । का पुनर्गुर्वी मूलापत्तिः ॥ सामान्यतस्तु तत्रोक्तं । सवेडुपाले मक्यान्-
 10 संप्रस्थितो बोधिसत्त्वो मक्यासत्त्वो गङ्गानदीबालिकोपमा रागप्रतिसंपुक्ता आपत्तीराप-
 द्येत । यां चैकतो द्वेषसंप्रयुक्तामापत्तिमापद्येत बोधिसत्त्वयानं प्रमाणीकृत्य ॥ पे ॥
 इयं ताभ्यो गुरुतरा आपत्तिर्येयं द्वेषसंपुक्ता । तत्कस्यहेतोः । योऽयं द्वेष उपाले सत्त्वप-
 रित्यागाय संवर्तते । रागः सत्त्वसंयुक्त्यैव संवर्तते । तत्रोपाले यः क्लेशः सत्त्वसंयुक्त्यैव सं-
 वर्तते । न तत्र बोधिसत्त्वस्य क्लं न भयं ॥ पे ॥ तस्मात्तर्हि त्वामुपाले याः काश्चन रागप्र-
 15 तिसंपुक्ता आपत्तयः सर्वास्ता अनापत्तय इति वदामि । कोऽत्राभिप्रायः । सत्त्वसंयुक्त्यैव पू-
 र्वमेव विशेषितत्वाद् । अर्ध्याश्रयकृपावतो ह्ययमुपदेशः ॥ यस्मादनन्तरमाह । तत्रोपाले येऽनुपा-
 यकुशला⁽⁴⁾ बोधिसत्त्वास्ते रागप्रतिसंपुक्ताभ्य आपत्तिभ्यो बिभ्यति । ये पुनरुपायकुशला

1) *vāhakaṃ* B. H.

2) The following paragraph corresponds generally with H. 11. a. 2—4; but the variants are too numerous to record, nor can I restore the metre (?), though P. prints it as verse. Our text, however, agrees substantially with the oldest known text of the Suv.-pr. (Camb. Add. 2831 f. 9 b, kindly collated by Miss Rid-
 ding). Chief variants: *kāma-* for *kāya-* (l. 4) and *kṛtāṃ mayā dānas°* for *punya-*
pārjanas°.

3) Citations, in verse however, from a work of this name occur in Madhy-
 vr., pp. 35, 62—3, 82—3. See also the book mentioned by Nanjio 28 (24) and
 stated by him to bear the longer title *Vinayavinīṣṭaya-upāli-pariprechā*,
 with which compare K. F. 216.

4) Cf. Saddh.-P. Ch. II (tr. Kern, p. 30 n. 1)

बोधिसत्त्वास्ते द्वेषसंप्रयुक्ताभ्यः घ्रापत्तिभ्यो विभ्यति न रागप्रतिसंप्रयुक्ताभ्य इति ॥

के पुनरुपायकुशलाः⁽¹⁾ । ये प्रज्ञाकृपाभ्यां सत्त्वत्यागात्त्रिचार्पणे । उभयथा हि सत्त्वत्यागो भवति 'केवलप्रज्ञया दुष्प्लक्ष्ण्यतावबोधात्' 'केवलया च कृपया क्षेशवलादचिरेण⁽²⁾ कृपाहानिः ॥

यदुक्तमुपायकौशल्यसूत्रे । तद्यथा कुलपुत्र मंत्रविद्याधरः पुरुषो राज्ञा पञ्चपाशकेन ६ बन्धनेन बद्धः स्यात् । स यदा काङ्क्षते प्रक्रमणाप तदेकमल्लविद्याचलेन सर्वबन्धनानि क्षिप्त्वा प्रक्रमेत् । एवमेव कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्त्वः पञ्चभिः कामगुणै रतिं विन्दति तैश्चाक्रोर्णो विक्रति । यदा च पुनराकाङ्क्षते तदा प्रज्ञावलाधानेन एकेन च सर्वशताचितेन सर्वकामगुणान् प्रभुष्य च्युनो ब्रह्मलोक उपपद्यत इति ॥

द्वेषेऽपि किं नैवमिष्यते । प्रकृतिमरुतासावगच्छन् । कृपावैकल्ये चोपायस्त्वेवासेभ- 10 वात् ॥

परार्थसिद्धिं वा स्वार्थाद्भुतरामधिमुच्यमानः कोपपरवत्तपापि परमनुशास्यानुताप- पूर्वकमापत्त्यां संवरमुत्पद्यते । अक्षितनिवारके⁽³⁾ क्रोधे को दोषः । श्वकाण[80a]दानेन तद्वासनादोपात्कृपाहानिदोषः । तच्छेदेन मूलच्छेदोप इति पश्चादर्शयिष्यामः । यद्यपि तस्य सत्त्वस्य तद्धितं तथार्थं बोधिसत्त्वकृपाहान्या मरुतः सत्त्वार्थानुबन्धस्य हानिः 15 स्यात् ॥

अर्थसत्यके परिवर्तेऽपि पुत्रदृष्टातः करुणाधिष्ठित एव वेदितव्यः । यश्च तत्रापि कृपाप्रतिषेधः स लोकार्थपाण्डित्येन लोकावर्जनार्थं⁽⁴⁾ । निवार्यमाणश्च यदि कृतकामे बो-

1) Reading and punctuation from the Tib. (101. b 6). °kuṣalā na ye° MS.

2) āraṇena svayam cātīyāgāt marg.

3) vinā prajñam lśhamana . . . kteḥ marg. Apparently this gloss (not rendered in Tib.) is meant to explain kṛpāhāniḥ. The form lśhamana is new to Sk., but occurs in Pali (khamana).

4) See 66.3 and cp. M. Vyutp. lxx. 20 and K. F. 270.

5) ne marg., as if noting a variant °vāraṇe

6) Apparently: «for the sake of winning the world».

धिसत्वे प्रतिघं लेभत स बोधिसत्त्वः स्यादुभयोरनर्थः ॥

रगेऽपि तर्हि दोषः पठ्यते । कामानुषेवणि भोति ग्रन्थ मनुजो । मातापितृघातयो ।
कामान् सेवतु शीलवत्तु वधयो । तस्माद्विवर्जितसदा इति ॥

स्वसौख्यसंगेन च परदुष्खोपेक्षा दृष्टा ॥ सत्यं दृष्टा । येन परदुष्खं स्वदुष्खतया ना-
5 भ्यस्तं । येन त्वभ्यस्तं ⁽¹⁾ तस्योभयदोषासंभवः ॥

यद्योक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे । तद्यथापि नामानन्द कश्चिदेव पुरुषो ऽधस्तात्पादतलमादाय
यावन्मूर्धन्यादीप्तो भवेत् । संप्रसृतित एकञ्जालिभूतस्तं कश्चिदेव पुरुष उपसंक्राम्य एवं
वदेद् । एहि त्वं भोः पुरुष निर्वापितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गो-
भूतः क्रीडस्य रमस्व परिचारयस्वेति । तत्किं मन्यसे आनन्द ! अपि तु स पुरुषो ऽनिर्वा-
10 पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः क्रीडेत रमेत्परिचरेत् ॥ आनन्द आह । नो ह्येदं भ-
गवन् ॥ भगवानाह । क्रीडेतानन्द स पुरुषो रमेत्परिचरेत्परिक्लृप्तमुपादायापरिनिर्वा-
पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गोभूतो । न त्वेवं तथागतस्य पूर्वं बो-
धिसत्त्वचर्या चरमाणस्य सत्त्वान् त्रिभिरपयैर्दुष्खितान् दृष्ट्वा दरिद्रानभूत् सौमनस्यं वा चि-
तप्रसादो वेति विस्तरः ॥ लोकेऽपि पुत्रे ब्रूलमारोप्यमाणे । पश्यतेर्मातापित्रोर्न स्वसौ-
15 ख्यसंगो दृष्टः स्वानुद्वपकृपावशात् । ⁽³⁾ प्रच्छन्नस्तर्हि सत्त्वामिकामु निस्त्वामिकामु वा-
कुलधर्मध्वजस्तितामु काममिध्याचारो न स्यात् । सति सत्त्वार्थे सत्त्वानुपघाते चानुबन्धं निवृ-
प्यादोषः [80b] ॥ सम्यग्ब्रह्मचारिणीषु कृतार्थत्वादूरात्परिहारः । पूज्या च मातृभगिन्या-
दिवत् । ⁽⁵⁾ एवं तर्हि भिनोरप्येवमापन्नं । न तस्यापरेण ब्रह्मचर्यप्रकारेण सत्त्वार्थसाधनात् ॥

1) *svasukhasaṅgaḥ paradushkhopeshā 'ca marg.*

2) . . 2) a stock-phrase; cf. *infra* and Divy. 219.22, 220.2. The form *samanvaṅgi-*
bhūta is regarded by Böhtlingk (W.K.F.) as suspicious.

3) Something seems to be wanting here. Tib. (102. b. 7) རྟེན་པ་ཞིག་ཀྱི་ཕྱི་ཕྱོད་

ཐོན་པ་ཞིག་ཀྱི་ཕྱི་ཕྱོད་

4) *satvātī* MS.; but Tib. (103 a 1) རྟེན་པ་ཞིག་ཀྱི་ཕྱི་ཕྱོད་

5) *samyak[sic] brahmacārī cen[.]na kāmomithyācārāḥ syāt marg.*

तथा क्षुत्कर्मार्थात्तयमतिमूत्रे । कालाकाले पुनरनेनोपेता करणीयेति ॥

अथ ततोऽप्यधिकं सत्तार्यं पश्येत् । शिक्तां निक्षिपेत् ॥

उपायकौशल्यसूत्रे ज्योतिर्माणवकं द्वाचत्वारिंशद्वर्षसहस्रब्रह्मचारिणमधिकृत्य सप्तमे पदे स्थितस्य⁽¹⁾ कारुण्यमुत्पद्येत । किं चाप्यकुमिदं व्रतं खण्डयित्वा निर्यपरायणः स्यात् । तथाप्युत्सहेऽहं नैरयिकं दुष्खं प्रतिवेदयितुमद्य चेयं स्त्री सुखिता भवतु । मा कालं करोतु । इति हि कुलपुत्र ज्योतिर्माणवकः पश्चान्मुखो निवर्त्य तां स्त्रियं दक्षिणेन पाणिना गृहीत्वैवमाह । उत्तिष्ठ भगिनि यथाकामकरणीयस्ते भवामीति ॥ पे ॥ सोऽहं कुलपुत्र मदाकारुण्यचित्तोत्पादेनेत्तरेण कामोपसंस्कितेन दशकल्पसहस्राणि पश्चान्मुखमकार्यम् । पश्य कुलपुत्र यदन्येषां निर्यपसंवर्तनीयं कर्म । तदुपायकुशलस्य बोधिसत्त्वस्य ब्रह्मलोकोपपत्तिसंवर्तनीयमिति ॥

10

पुनरत्रैवाह । यदि बोधिसत्त्व एकस्य सत्त्वस्य कुशलमूलं संज्ञयेत्तथाहूयो चापत्तिमापद्येत यथाहूययापत्त्यापन्नया कल्पशतसहस्रं निर्ये पच्येत । उत्सोढव्यमेव भगवन् बोधिसत्त्वेनापत्तिमापत्तुं तच्च नैरयिकं दुष्खं । न त्वेव तस्यैकस्य सत्त्वस्य कुशलं परित्यक्तुमिति ॥

पुनरत्रैवाह । इह कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्त्वो यदा कदाचित्कस्मिंश्चित्पापमित्रवशेनापत्तिमापद्येत । स इतः प्रतिसंश्लिषते । न मयैभिः स्कन्धैः परिनिर्वापयितव्यं । मया 15 पुनरेवं संनाहः संनद्धव्यः । अपरात्तकोटिः संसरितव्या सत्त्वानां परिपाचनहेतोरिति । न मया चित्तदाहः करणीयो । यथा यथा संसरिष्यामि तथा तथा सत्त्वान्परिपाचयिष्यामि । अपि त्वेतां चापत्तिं यथाधर्मं प्रतिकरिष्यामि । आयत्यां संवरमापत्त्ये । सचेत्कुलपुत्र प्रज्जितो बोधिसत्त्वः परिकल्पमादा[81 a]प सर्वाश्चतस्रो मूलापत्तीरतिक्रमेदनेन चोपायकौशल्येन विनोदयेद् । अनापत्तिं बोधिप्लवस्य वदामीति ॥

1) Seven steps proverbial for the complete and irrevocable; usually however (B.R. s. v. *saptapada*; cf. 91 a infra) of marriage or friendship; here of the completely chaste sage, *striyam pratyākhyāya gatasya marg*.

2) They were mentioned above pp. 59—60.

स्फुटं चर्यरत्नमेघे आनत्तर्पचिकीर्षुपुत्तयमारणानुज्ञानात् ॥

आवकविनयेषि मूलापत्तिस्त्यान एव कारुण्यान्मृगादिमोक्षिणो ज्ञापत्तिरुक्तैव ॥

अयं च रागे गुणो यद्वोधिसत्रे रागमुत्पाद्य सुगतिर्लभ्यते । न तु क्रोधेन ॥

यद्योक्तमुपायकौशल्यसूत्रे । प्रियंकरे वोधिसत्रे रक्ता ..⁽¹⁾ [ध्रि]व्योत्तरां दारिकामधिकृत्य ।

5 प्रियंकरस्य प्रणिधेः पुनः पुनर्या इ⁽²⁾स्त्रि प्रेक्षेत सरागचिता ।

सा इस्त्रिभावं परिवर्जयित्वा पुरुषो भवेत् यादृगुदरसन्वः ॥

पश्यस्व आनन्द गुणास्य ईदृशाः । येनान्यतत्वा निरयं व्रजसि ।

तेनैव श्रूयेत जनित्वं रागं गच्छति स्वर्गं पुरुषत्वमेव च ॥ पे ॥

नैपद्यराज्ञेषु मन्दायशेषु । को वोधिसत्रेषु जनयेत्⁽⁴⁾ द्वेयम् ।

10 येषां किलेशोऽपि सुखस्य दायकः । किं वा पुनर्यः⁽⁵⁾ तान् सत्करेया इति ॥

एवमन्यस्मिन्सत्त्वार्थोपाये सति रागज्ञापत्तिरनापत्तिरुक्ता ॥

उपायकौशल्यसूत्रे च गणिकावत्कृतार्थो वोधिसत्रो निरपेक्षस्तं सत्त्वं त्यजतीति वि-
स्तरेणोक्तम् ॥

अलब्धभूमेऽथ यद्व्यापितासु चरितवत् इयं चिता । नेतरस्येत्यास्तां प्राप्नोति ॥

15 तस्माद्वेपस्यावकाशो न देयः । उक्तं ह्युयासिपरिपृच्छायां । वोधिसत्त्वानां शारिपुत्र द्वे
महासावधे आपत्ती । कतमे द्वे । द्वेपसद्गता मोक्षसद्गता चेति । तत्र शारिपुत्र प्रयत्ना

1) This letter is added in the margin. In the Tib. (104 a 1) the name of the girl is རྩེ་དྲུག་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ (= Çrī-dānavatī or the like).

2) *istri* MS. and *stri* in text line. The ordinary 'Gāthā'-form (cf. Lal-r. pref. 23.4) restores the metre (cf. p. 92 n. 4) in both cases.

3) °*āśvā* MS.

4) qu. read for metre some form like *janeva*?

5) So MS., with — for ~.

6) *yenāyam satīṣṭah* | *tan* marg.

7) *surinītaṃ natvā* marg.

आपत्तिर्दशवर्गे ऋजुकेन⁽²⁾ देशयितव्या । कृस्तापत्तिः पञ्च⁽¹⁾ वर्गे गुर्वी देशयितव्या । स्त्रिया कृ-
स्तग्रहणां चतुर्दर्शनं । दुष्टचित्तापत्तिरेकपुद्गलस्य द्वयोर्वा शारिपुत्र तां गुर्वी दशयेत् । प-
ञ्चानतर्पसमन्वागतापत्तिर्वोधिसत्त्वेन ह्यापत्तिर्दारिकापत्तिर्कृस्तापत्तिः स्तूपापत्तिः संघा-
पत्तिस्तथान्याश्चापत्तयो बोधिसत्त्वेन पञ्चत्रिंशतां⁽³⁾ बुद्धानां भगवतामस्तिके रात्रिर्दिवं एका-
किना गुर्वी देशयितव्या ॥

5

तत्रेयं देशना । अकृमेवंनामा बुद्धं शरणं गच्छामि । धर्मं शरणं गच्छामि । संघं शरणं
गच्छामि ॥ नमः शाक्यमुनये तथागतायार्हते सम्यक्संबुद्धाय । नमो वज्रप्रमर्दिने । नमो र-
त्नार्चिषे । नमो नागेश्वरराजाय । नमो वीरसेनाय । नमो वीरनन्दिने । नमो रत्नश्रिये ।
नमो रत्नचन्द्रप्रभाय । नमो ऽमोघदर्शिने । नमो रत्नचन्द्राय । नमो निर्मलाय । नमो विम-
लाय । नमः प्रसूदताय । नमो ब्रह्मणे । नमो ब्रह्मदत्ताय । नमो बहूणाय । नमो बहूणादे- 10
वाय । नमो भद्रश्रिये । नमश्चन्दनश्रिये । नमो ऽनन्तौजसे । नमः प्रभासश्रिये [81 b] । नमो
ऽशोकश्रिये । नमो नारायणाय । नमः कुसुमश्रिये । नमो ब्रह्मज्योतिर्विक्रीडिताभिज्ञाय त-
थागताय । नमो धनश्रिये । नमः स्मृतिश्रिये । नमः सुपरिकीर्तितनामधेयश्रिये । नम इन्द्र-
केतुध्वजराजाय । नमः सुविक्रातश्रिये । नमो विचित्रसंक्रमाय । नमो विक्रातगामिने । न-
मः समस्तावभासव्यूहश्रिये । नमो रत्नपद्मविक्रामिणे । नमो रत्नपद्मसुप्रतिष्ठितशैलेन्द्र- 15
राजाय तथागतायार्हते सम्यक्संबुद्धाय ॥ एतं प्रमुखा यावत्तः सर्वलोकाधातुषु तथागतार्ह-

1) Cf. Ch. s. v. *vaggo*.

2) 'Straightway (?)'; cf. Pali *ujjukam*. The Tib. (104 a. 6—7) has འུ་ཁུ་བ་
མཐུ་འུ་ཁུ་བ་འུ་ཁུ་བ་ which would imply *ādikarmika-bodhisattvena* or the like.

3) Dr. Waddell, *Lamaism* p 353 speaks of the 'Thirty-five Buddhas of Con-
fession' citing Schlagintweit, *Buddhism* p. 123 sqq, where an address to 51 Bud-
dhas, closely analogous to the present formulary is given at length. A ritual con-
nected with the same Thirty-five Buddhas is extant in Tibetan under the title:
བདེ་བར་ཀུན་ཀྱིས་བསྐྱོད་པའི་མཆོད་རྟེན་པ་ལྔ་ཉེ་བའི་སྐུ་རྒྱུད་ 'The Ganges-cur-
rent, the treatise of praise to the 35 Confession-Sugatas'.

- तः सम्यक्संबुद्धास्तिष्ठन्ति धियन्ते पापयन्ति । ते मां समन्वाहृत्तु बुद्धा भगवन्तो यन्मया-
 स्यां ज्ञातौ अन्यासु वा ज्ञातिघनवराग्रे ज्ञातिसंसारे संसरता पापकं कर्म कृतं स्यात्कारितं
 वा क्रियमाणं वानुमोदितं भवेत् । स्तौपिकं वा साङ्गिकं वा द्रव्यमपहृतं स्यात् कारितं
 वा क्रियमाणं वानुमोदितं भवेत् । पञ्चानन्तर्याणि कृतानि स्युः कारितानि वा क्रियमाणा-
 5 नि वानुमोदितानि भवेयुः । दशाकुशलान्कर्मपथान्समादाय वर्तितं स्यात्परं वा समादायिताः
 स्युर्वर्तमाना वानुमोदिता भवेयुर्येन कर्मावरणोनावृतो ऽहं निर्णयं वा गच्छेयं तिर्यग्योनिं
 वा यमविषयं वा गच्छेयं प्रत्यक्षजनपदेषु स्नेहकेषु वा प्रत्याज्ञापयेयं दीर्घायुष्केषु देवेषूपपद्ये-
 यमिन्द्रियविकलतां वाधिगच्छेयं मिथ्यादृष्टिं वोपगृह्णीयां बुद्धोत्पादं वा विरागयेयं ।
 तत्सर्वं कर्मावरणं तेषां बुद्धानां भगवतां ज्ञानभूतानां चतुर्भूतानां सान्निभूतानां प्रमाणभू-
 10 तानां ज्ञानतां पश्यतामग्रतः प्रतिदेशयामि आविष्करोमि न प्रतिच्छादयाम्यापत्यां संवर-
 मापद्ये । समन्वाहृत्तु मां ते बुद्धा भगवन्तो यन्मयास्यां ज्ञातावन्यासु वा ज्ञातिघनवराग्रे
 वा ज्ञातिसंसारे संसरता दानं दत्तं भवेदक्षशस्तिर्यग्योनिगता[82a]प्राप्यालोपः शीलं वा र-
 क्षितं भवेद्यच्च मे ब्रह्मचर्यवासकुशलमूलं यच्च मे सत्वपरिपाककुशलमूलं यच्च मे बोधिचि-
 त्तकुशलमूलं यच्च मे अनुत्तरज्ञानकुशलमूलं तत्सर्वमैकध्यं पिण्डयित्वा तुलयित्वाऽभिसंति-
 15 प्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ उत्तरोत्तरया परिणामनया यथा परिणामितमतोर्तैर्बुद्धैर्भग-
 वद्विर्यथा परिणामयिष्यत्यनागता बुद्धा भगवन्तो यथा परिणामयत्येतर्हि दशसु दिनु
 प्रत्युत्पन्ना बुद्धा भगवन्तः । तथाहमपि परिणामयामि । सर्वं पुण्यमनुमोदयामि । सर्वान्बु-
 द्धानध्येषयामि । भवतु मे ज्ञानमनुत्तरम् । ये चाभ्यतीतास्तथापि च ये अनागता ये चोपि
 तिष्ठन्ति नरोत्तमा जिनाः । अनन्तवर्णान् गुणासागरोपमानुयैमि सर्वान् शरणं कृताञ्जलिः ।
 20 ये बोधिसत्वाः करुणबलैरुपेता विचरन्ति लोके सत्कृताय प्रूराः त्रायन्तु ते मां सद्पाप-
 कारिणं । शरणं यामि तान् बहुबोधिसत्त्वान् ॥

1) *yaç ca* MS. In the foregoing passage probably something has been lost
 (Tib. 105. a. 4 sqq.).

इति हि शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनेमान् पञ्चत्रिंशतो बुद्धान् प्रमुखां कृत्वा सर्वताथागता-
 नुगतेर्मनसिकारैः पापशुद्धिः कार्या⁽¹⁾ तस्यैवं सर्वपापविशुद्धयस्तत्र च बुद्धा भगवतो मुखा-
 न्युपदर्शयन्ति सत्त्वविमोक्षार्थमेव । नानाव्यञ्जनकारमुपदर्शयन्ति विधासत्त्वालपृथग्जनानां
 परिपाचनहेतोः ॥ पे ॥ न शक्नो सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धनिष्कारपत्तिकौकृत्यस्थानं वि-
 शोधयितुं यद्वोधिसत्त्वस्तेषां बुद्धानां भगवतां नामधेयधारणापरिकीर्तनेन रात्रिं दिवं त्रिस्क- 5
 न्धकर्मपर्यायप्रवर्तनेनापत्तिकौकृत्यान्निःसरति समाधिं च प्रतिलभते ॥

उक्तो विद्वत्पापसमुदाचारः । प्रतिपत्तसमुदाचार उच्यते । तत्र गम्भीरसूत्रात्परिच-
 यात्पापक्षयो भवति ॥

यथा वज्रच्छेदिकायामुक्तं⁽²⁾ पे ते सुभूते कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा श्वानेवंद्वयान्
 सूत्रात्तानुद्ब्रवीत्यसि यात्रत्पर्यवाप्स्यसि । ते परिभूता भविष्यन्ति सुपरिभूताः । तत्कास्य 10
 हेतोः । यानि तेषां सत्त्वानां पौर्वत्रन्गिकानि कर्माणि कृतान्यपापसंवर्तनोपानि । तानि
 तेषां परिभूततया दृष्ट एव धर्मे क्षपयिष्यन्ति बुद्धबोधिं च प्राप्स्यन्तीति ॥

ग्रन्थता[82b]धिमुत्तयाऽपि पापशुद्धिर्भवति तथागतकोपसूत्रे वचनात् । यः काश्यप
 पिता च न्यात्प्रत्येकबुद्धश्च तं ज्ञोयिताद्यपरोपवेदिमयं प्राणातिपातानां । इदमयमद-
 तादानानां यदुत त्रिरत्नद्रव्यापहरणात् । इदमयं काममिध्याचाराणां यदुत माता स्याद्- 15
 र्हेत्ती च । इदमयं मृपावादानां यदुत तथागतस्याभ्याख्यानं । इदमयं वैश्रुन्यानां यदुतार्थ-

1) °yāh MS.

2) Hitherto in lex. (the Buddhistic Trikāṇḍaśeṣha) only, Pali *kukuccam*
 Cf. supra p. 142; see also now Mhv. III. 175 a.

3) Cp. Buddha's title *Triskundhalapathadaṇḍika* (M. Vyutp. I. 75) and the
Triskandhaka, a treatise which explains 'les trois agrégats, moralité, médita-
 tion et habileté ou sagesse' [*lauçalya?*] K F. 274.

4) Supr. p. 160. 5—7.

5) The beginning of Vajracch. § 16, judiciously abridged

6) Max Müller's text omits *taṃ* and varies somewhat in the order of words.

7) *cānupr*^o printed text.

संघस्यावर्णः । इदमयं पारुष्याणां यदुत्तार्याणामवस्फण्डनं⁽¹⁾ । इदमयं संनिप्रप्रलापानां यदुत्त
 धर्मकामानां वित्तेपः । इदमयं व्यापादानां यदुत्तानत्तर्यपरिकर्षणम्⁽²⁾ । इदमयमभिध्यानां य-
 दुत्त सन्यसगतानां लाभकरणाचितता । इदमयं मिथ्यादृष्टीनां यदुत्त गहनतादाष्टिः⁽³⁾ । इमे
 काश्यप दशाकुशलाः कर्मययौ मन्दासावय्याः । नचेत्काश्यप एकसत्र द्भिरेवं मन्दासावय्यै-
 5 दंशभिरकुशलैः कर्मययैः समन्वागतो भवेत् । स च तत्रागतस्य हेतुप्रत्ययसंयुक्तां धर्मदेष्टानां
 भवत्तरेन् । नात्र काश्चिदात्मा वा सत्त्वो वा जीवो वा युद्धलो वा यः करोति प्रतिसंवेद्यते
 इति ह्यकृताननभिसंस्कारां मायाधर्मतामनन्तेशधर्मतां प्रकृतिप्रभास्वरतां सर्ववर्माणामव-
 तरत्यादिशुद्धान्तर्वर्धनानभिश्च द्यात्ययिमुच्यते । नाहं तस्य सत्रस्याप्रायगमनं वद-
 मीति ॥

10 कर्माचरणविश्रुद्धिमूत्रेऽप्युक्तं । पुनरपरं मञ्जुश्रीर्यो बोधिसत्त्व आयात्तिननायात्तं प-
 ष्यति । अचिनयं विनयं पश्यति । संक्लेशं व्यवदानं⁽⁴⁾ पश्यति । संसारयानुं निर्वाणयानुं
 पश्यति । स कर्माचरणविश्रुद्धिं प्रतिलभत इति ॥

त्रिसमयराज्ञे अपि पापप्रतिपन्नसमुदाचार उक्तः ॥ अन्निणी निमील्य वृद्धबोधिसत्त्वा-

1) A new form: probably the meaning is 'reviling'. The Dhātupāṭha, where alone *ṣ'aphaṇḍ* has hitherto been found, gives *pariḥṣa* as its meaning, whereas the Tib. (106 b. 4) translates it བཟོལ་པ་ 'injuring'.

2) Apparently 'turning over in one's mind' = according to the meaning assigned to *parikarṣh* by B. R. in Mbh. XVII. 11. 33. Tib. རྒྱུ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ 'preparing to commit' (f).

3) See 74. 5 supr., and compare now Mhv. III. 527.

4) I leave the reading of the MS.; but the Tib. རྒྱུ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ taken in connection with a passage like the comm. (p. 399) on Dhammapada 318 where *gāṇa-
 nasamkhāṭṭhāya micchādiṭṭhiyā sammādinnaṭṭā* occurs, leaves no doubt that *gāṇaṭṭā*
 (not elsewhere found) is really referable to *ṣ'grah*, not *ṣ'gāṇ*. In Mhv. I. 91. 11—15
gāḥana and *grahāṇa* occur together.

5) Cf. Divy. 616. 23.

लम्ब्वचिन्तः शताक्षरगष्टसकृत्तं जपेत् । निमोलितान् एव बुद्धबोधिसत्त्वान्पश्यति विग-
तपापो [83a] भवति । अथवा चैतयं प्रदक्षिणीकृत्यत्रष्टसकृत्तं जपेच्चैत्यप्रतिमायाः सद्धर्मपु-
स्तकानां चैकतमं पुरस्वक्त्यापमेव विधिरिति ॥

चुन्दाधारणी⁽¹⁾ वा तावज्जपेन्नात्रत्पापतपनिमित्तानि पश्यति स्वप्ने । तद्यथा क्रन्दना-
दिद्धर्मैर्⁽²⁾ धितोरादिभोजनान्तु विगतपापो भवति । वगनादा चन्द्रमूर्धदर्शनादाकाशगमनाञ्च 5
लितानलमहिषकृष्णापुरुषपरानयाद् भिक्षुभिक्षुणीसंघदर्शनात्तीरवृत्तगन्धर्वपगिरिसिंहा-
सनप्रासादनाथारोहणाद्धर्मश्रवणाच्च पापक्षयः संलक्षयितव्यः ॥

तथागतविम्बपरिवर्तेऽपि प्रतिपन्नसमुदाचार उक्तः । तद्यथा पुरुषो मीढावलिप्तः
सुधीतस्नानं कृत्वा गन्धैर्विलिप्येत । तस्य तद्गोर्मन्थं वातं⁽³⁾ विगतं स्यादेवं पञ्चानन्तर्यका-
रिणास्तत्पापं विगच्छति । योऽपि दृष्टानुशलनकर्मपथसमन्वागतस्तथागते श्रद्धां प्रतिलभ्य 10
तथागतविम्बं कारयेत्तस्यापि तत्पापं न प्रज्ञायते विज्ञेयतो बोधितचित्तसमन्वागतस्य ।
विज्ञेयतोऽभिनिष्क्रान्तगृह्णावासस्य शीलवत इति ॥

पुष्पकूटधारण्यगिप्युक्तं । यश्च खलु पुनः सिंहुविक्रीडिततथागतं संमुखं वर्षं वा व-
र्षसकृत्तं वा वर्षगतसकृत्तं वा सर्वसुखोपधानैरूपतिष्ठेद् । यश्च परिनिर्वृतस्य तथागतस्य
चैतये बोधितचित्तसंगृहीत एकपुष्पमारोपयेत्तथागतपूनायै त्रिनाञ्जलिं चोपनामयेज्जलेन वा 15
सिञ्जयेदिपिकापदं वा दद्यान्निर्माल्यं चापनयेदुपलेपनप्रदानं वा पुष्पप्रदानं वा दीपप्रदानं
वां कुर्यादात्मनाः एकक्रमव्यतिकारं वातिक्रम्य वाचं भाषते । नमस्तस्मै बुद्धाय भगवत
इतिमात्रेऽत्र सिंहुविक्रीडितकाङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा यदसौ कल्पं वा क-
ल्पगतं वा कल्पसकृत्तं वा दुर्गतिविनिपातं गच्छेन्नेदं [83b] स्थानं विद्यत इति ॥

1) Prob. the same as the work described Nanjio 344 sq. and K.F. 318.

2) *chardanam* MS.

3) Figuratively used like *chardana* above. For both roots cf. Divy 275 s.

4) Nanjio 387—389; 757; translated before 280 A.D. K.F. 325.

भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराजसूत्रेऽप्युक्तं । ये पञ्च शिलापदानि धारयन्ति । ये दश शिलापदानि धारयन्ति । ये च वोधिसत्वसंवरं चतुर्थे⁽¹⁾ शतं शिलापदानां धारयन्ति । ये पुनरभिनष्क्रान्तगृह्णावासा भिन्नवः पञ्चाशाधिके द्वे शिलापदशते धारयन्ति । याश्च भिन्नुपयः पञ्चशिलापदशतानि धारयन्ति । ये च यथापरिगृहीताच्छिन्नासंवरान्यतराच्छिन्नापदाद्गृह्णा भवन्ति । स-
 ६ चेत्ते दुर्गतिभयभीतास्तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराजस्य तथागतस्य नामधेयं धारये-
 युर्धवाविभवतश्च पूनां कुर्युः । न भूयस्तेषामपायगतिः प्रतिक्राद्धितव्या ॥

अथ भगवानायुष्मन्तमानन्दमामल्लयते स्म । अद्दधासि त्वमानन्द⁽²⁾ पत्तीयसि⁽³⁾ । यद्वहे
 तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराजस्य तथागतस्य गुणान्वर्णयामि । अथ ते काङ्गा वा
 विगतिर्वा विचिकित्सा वात्र गम्भीरे बुद्धगोचरे ॥ अथायुष्मानानन्दो भगवत्तमेतद्वो-
 10 चत् । न मे भदत्त भगवन् काङ्गा वा विगतिर्वा विचिकित्सा वा तथागतभाषितेषु सूत्रा-
 तेषु । तत्कस्यहेतोः । नास्ति तथागतानामपरिश्रुद्धकायवाङ्मनःसमुदाचारता । इमौ भग-
 वन् चन्द्रसूर्यवेवं मर्द्धिकावेवं मरुतुभावौ पृथिव्यां पतेतां । सुमेरुः पर्वतराजा स्थाना-
 चलेत् । न तु बुद्धानां वचनमन्यथा भवेत् ॥ किंतु भदत्त भगवन् सत्ति सत्ताः श्रद्धेन्द्रियवि-
 कला ये बुद्धगोचरं श्रुत्वा न अद्दधति । तेपामेवं भवति । कथमिदं नामधेयं स्मरणमात्रेण
 15 तस्य तथागतस्य एतत्का⁽³⁾ गुणानुशंसा भवति । ते न अद्दधति । न पत्तीयन्ति । प्रतिनिप-
 त्ति । तेषां दीर्घरात्रमनर्थापाहितायामुखाय विनिपाताय भविष्यति ॥ भ[84a]गवा
 नाह । अस्थानमानन्दानवकाशो येषां तस्य नामधेयं निपतेत् कर्णे तेषां दुर्गत्यपायगमनं
 भवेदिति । दुःश्रद्धानीयश्चानन्द बुद्धानां बुद्धगोचरः । यच्च त्वमानन्द अद्दधासि पत्तीयसि ।

1) The Tib. has simply 'four hundred'. The margin adds the syllable *skam*; so that Minaev's transcript had the reading *catuskamāham* [sic].

2) A thoroughly Prakritic form. Compare the Mahārāṣṭrī form *pattiyas* (Jacobi, *Ausgew. Erzählungen* p. 125). Below, opposite to the two first syllables *pattiyanti* a later marginal corrector has written *prati*. Prof. Max Müller makes a similar restoration (S. B. E. vol. xlix. pt. II. p. 101-note).

3) A Pali form used in Buddh. Skt. (cf. Senart, *Mhv.* I. 884).

तथागतस्यैषोऽन्भावो द्रष्टव्यः । अभूमिश्चात्र आवकप्रत्येकबुद्धानां स्थापयित्वा एकत्रा-
तिप्रतिबद्धान् बोधिसत्त्वान् मत्तासत्त्वानिति ॥

यत्रैव चोक्तं । ये चान्ये आन्ताः कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वाष्टाङ्गसमन्वागतमु-
पवासमुपवसन्ति । एकवार्षिकं वा त्रिवार्षिकं वा जिज्ञासुं धारयन्ति । येषामेवमभिप्रायः
एवं प्रणिधानं । अनेन ययं कुशलमूलेन पश्चिमायां दिशायां सुखावत्यां लोकाधातौ उपप- 6
द्येयं पत्रामिताभस्तयागतः । येः श्रुतं भविष्यति तस्य भगवतो भैषद्यगुरुवैद्व्यप्रभवाज्ञस्य
तथागतस्य नामधेयं । तेषां मरणकालसमये ऽष्टौ बोधिसत्त्वा मत्तागत्यमार्गमुपदर्शयन्ति ।
ते तत्र नानारङ्गेषु पद्मोपपादुकाः प्रादुर्भवन्ति । कोचित्पुनर्देवलोक उपपद्यते । तेषां त-
त्रोपपन्नानां तत्पूर्वकं कुशलमूलं न लीयते । दुर्गतिविनिपातभयं च न भविष्यति । ते त-
तश्च पुत्रा इह मनुष्यलोके राजानो भवन्ति । चतुर्दशैश्वराश्वक्रवर्तनः । अनेकानि सत्त्व- 10
कोटोनिपुतशतसङ्ख्याणि दश कुशलेषु कर्मपथेषु प्रतिष्ठापयन्ति । अपरं पुनः क्षत्रियमहा-
जालकुलेषूपपद्यते । ब्राह्मणमहाजालकुलेषूपपद्यते । गुरुपतिमहाशालकुलेषु प्रभूतध-
नधान्यकोपकोष्ठागारकुलेषूपपद्यते । ते ह्यसंपन्ना भवन्ति । परिवारसम्पन्ना भवन्ति ॥

तत्रैवोक्तं । येन च पुनर्मातृग्रामेण तस्य भगवतो भैषद्यगुरुवैद्व्यप्रभवाज्ञस्य तथागत-
स्य नामधेयं श्रुतं भविष्यति । उद्भूतोऽयं वा । स तस्य पश्चिमो मातृग्रामभा[84b]वः प्रति- 15
काङ्क्षितव्य इति ॥

मञ्जुश्रीबुद्धलेत्रगुणव्यूहलंकारमूत्रे ऽप्युक्तं ।

ज्ञानोत्तरप्रभाकेतुं प्रणिधानमतिं तथा ।

ज्ञानेन्द्रियं मञ्जुघोषं भक्तितः प्रणामाम्यहम् ॥

1) Cf. Ch. s. v. *uposatha*.

2) See Senart, Mhv. I. 490.

3) Lal.-v. 257. c; Dh.-s. § 120.

4) Cf. Ch. s. v. *kusulakammap*^o.

5) A stock-phrase; cf. Vynt p. § 187. c—s. and B.R. s. v. *mahāṣāla*.

य एषां बोधिसत्त्वानां नामधेयं तु धारयेत् ।

[ए]तस्य मातृग्रामस्य स्त्रीभावो न भविष्यति ॥

उक्तः संज्ञेपात्प्रतिपक्षसमुदाचारः ॥ प्रत्यापत्तिबलमधुनोच्यते ॥

यद्योक्तमार्यक्षितिर्गर्मसूत्रे । प्राणातिपातात्प्रतिविरतो भवति बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
 5 सर्वसत्त्वानामभयं ददः । अनुत्तमो⁽¹⁾ ऽनुपाप्तो⁽²⁾ ऽलोमर्क्षः स तेन कुशलमूलेन कर्मविपा-
 केन । यत्पूर्वात्तकोटिपञ्चगतिचक्राद्वहेन संसारन्युद्यतेन⁽³⁾ प्राणातिपातहेतुना काय-
 वाञ्छनसाकर्मचरणां क्लेशाचरणां धर्माचरणां कृतं वा स्यात्कारितं वानुमोदितं स्यात् ।
 तत् सर्वं⁽⁴⁾ तेन प्राणातिपातवैरमणचक्रेण सर्वानर्थं मर्दयति । यावदशेषमधिपाकं कुरुते ।
 सन्निपायसंभागे देवमनुष्याणां प्रियो भवति निरातङ्को दीर्घायुष्क इति ॥

10 यावत्पुनरपरं कुलपुत्र यो बोधिसत्त्वो यावज्जीवमदत्तादानात्प्रतिविरतो भवति स
 सर्वसत्त्वानामभयं ददाति । अन्यत्रासयत्नेनासंज्ञाभिण स्वलाभेन संतुष्टो विहरति । अघा-

1) *anutrāso* MS.; cf. Pali forms ap. J.P.T.S. 1887, p. 116. Tib. ལྷན་པ་མེད་མེད་
 'not causing fear'; with a similar causal sense a form *utrās ma* is quoted from
 Dhātup. '

2) ལྷན་པ་མེད་མེད་ (cf. p. 32, n. 3) 'not causing agitation'. This accords
 well with the meaning of *āyāsati*. Childers's translation 'despair' for *upāyāso*
 seems not to fit the passages he quotes, so well as 'agitation, mental anguish'.

3) Reading uncertain, Tib. simply ལྷན་པ་ མེད་ 'having entered' (109. b. 3).

4..4) The construction is involved and the reading doubtful. The MS. has *yaḥ*
 (clearly) . . *syāt sa [revam added in margin]*: «by the maturing of *karma*, through
 abstinence from taking life he annuls everything ruinous which . . . ». Otherwise we
 must take *anartham* as a noun and correct *kṛtam* etc. to *kṛto*.

5) The phrase occurs at Lal.-v. 556 6 (cited and corrected in B²); cf Pali
veramaṇī.

6) Apparently used in the sense of *sabhāgatā* 'community' *brahmalokasabhā*
 Divy. 122. 16 *manuṣhyāṇām* s^o ib 194. 30. *sanikāya* seems not to occur.

7) *anyatrāsapatnena* . . *salābhena* MS. My reading is founded on the Tib.
 which reads (109. b. 5) ལྷན་པ་མེད་པ་... རྒྱལ་པོ་མེད་ ཡ is clear in our MS., but ཡ
 and ཡ were confused in the archetype

र्मिकभोगानभिलाषी स तेन कुशलमूलेन यावददत्तादानहेतुकं कर्मावरणं मर्दयति प्रमर्द-
यति यावदशेषमविपाकं कुरुत इति ॥ पे ॥

एवं दशापि कुशलाः कर्मपथाः स्वविपत्ताकुशलघातकास्तत्र पठ्यन्ते ॥

तथा चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽपि व्यापादविरत्या सर्वपापक्षयः श्रूयते । यथाह ।

सहिष्याम्यत्र बालानामभूतौ परिभाषणां ।

5

आक्रोशेनं तर्जनां च अधिवासिष्यि नायकः ॥

क्षपयिष्ये पापकं कर्म यन्मया पुरिमे कृतम् ।

अन्येषु बोधिसत्तेषु व्यापादो जनितो मयेति ॥

उक्तं प्रत्यापत्तिवलयम् ॥ आश्रयवलयं तु वक्तव्यम् ॥

अत्र सूक्तिकावदानमुदाहार्यम् ।

10

ये वृद्धं शरणां यासि न ते गच्छन्ति दुर्गतिं ।

प्रक्षाय मानुषान्कायान्दिव्यान्कायान्लभन्ति ते ॥

इत्येवं धर्मं संघं चाधिकृत्य पापक्षयः ॥

आर्यमेतैरविमोक्षे तु बोधिचित्तेन पापविशुद्धिरुक्ता । काल्पो[85a]द्वाह्वाग्निभूतं सर्व-
दुष्कृतनिर्दहनतया । पातालभूतं सर्वाकुशलधर्मपर्यादानकरणातया ॥ पे ॥ तद्यथा कुल-

पुत्रं ह्यह्वाग्निसंज्ञं नाम रसज्ञातं । तस्यैकं पलं लोहपलसहस्रं सुवर्णकिरोति । न च तत्र
तत्⁽⁶⁾ पलं शक्यते तेन लोहपलसहस्रेण पर्यादातुं । न लोहोर्कर्तुं । एवमेवैकः सर्वज्ञता-
चित्तोत्पादरसधातुः कुशलमूलपरिणामनाशानसंगृहीतः सर्वकर्मक्षेत्रावरणलोहानि प-

1) MS. (unmetrically) *ākroṣṭm*.

2) 'bear with', as in Pali.

3) Scan *lshapaishye*.

4) Tale 15 of the *Divyāvadāna*-collection. The stanza occurs at p. 196.5 of the printed edition.

5) *kāyān upāsate* edition.

6) *sa* MS.

यादाय सर्वधर्मान्सर्वज्ञतावर्णान्करोति । न च सर्वज्ञताचित्तोत्पादरसधातुः शक्यः सर्वकर्म-
 ल्लेशलोदैः संज्ञेशयितुं पर्यादातुं वा । तद्यथा कुलपुत्रैकः प्रदीपो यादृशे गृहे वा लयने वा
 प्रवेश्यते स सक्तं प्रवेशितो वर्षसहस्रसंचितमपि तमोन्धकारं विधमयति । अत्रभासं च क-
 रोति । एवमेवैकः सर्वज्ञताचित्तोत्पादप्रदीपो यादृशे सत्त्वक्षये गृह्णे ऽविद्यातमोन्धकारानु-
 5 गते प्रवेश्यते स सक्तं प्रवेशितो ऽनभिलाष्यकल्पशतसहस्रसंचितमपि कर्मल्लेशावरणत-
 मोन्धकारं विधमति । ज्ञानालोकं च करोति ॥ तद्यथा कुलपुत्र चित्तामणिराजमुकुटानां
 महानागराज्ञां नास्ति परोपक्रमभयं । एवमेव बोधचित्तमहाकरुणाचित्तामणिराजमुकु-
 टावबद्धानां बोधिसत्त्वानां नास्ति दुर्गत्यपापपरोपक्रमभयमिति ॥

आर्योपालिपरिपृच्छायामप्युक्तं । इहोपाले महायानं संप्रस्थितो बोधिसत्त्वः सचेत्पू-
 10 र्वाह्णकालसमये आपत्तिमापद्येत । मध्याह्नकालसमये सर्वज्ञताचित्तेनाविरहितो विक्रो-
 दपर्यन्त एव बोधिसत्त्वस्य शीलस्कन्धः । सचेन्मध्याह्नकालसमये आपत्तिमापद्येत साया-
 ह्नकालसमये सर्वज्ञताचित्तेनाविरहितो भवेदपर्यन्त एव बोधिसत्त्वस्य शीलस्कन्धः । एवं
 यामे यामे विधिरुक्तः । एवं ह्युपाले सपरिहारा शिक्षा महायानसंप्रस्थितानां बोधिस-
 त्वानां । तत्र बोधिसत्त्वेन नातिकौकृत्यपर्युत्थानमुत्पाद्य नातिविप्रतिसारिणा भवितव्यं ।
 15 सचेत्पुनः श्रावकयानीयः पुद्गलः पुनः पुनरापत्तिमापद्येत । नष्टः श्रावकस्य पुद्गलस्य [85 b]
 शीलस्कन्धो वेदितव्यः । इति ॥

इति शिक्षासमुच्चये पापशोधनमष्टमः परिच्छेदः ॥

1) Tib. ཡུཤུག་མ་སྤྱོད་ཀྱི་ (110. a. 7) = ὡμα ἐπιγενομένης.

2) If genuine, compare Pali *dhameti*: but *dhamati* below.

3) New in literature; cf. B² (Nachtr.) s. v., who quotes M. Vyutp. §. 109. 55.
aparīyutthānatā infra, 191. 7.

IX.

ज्ञानिपारमिता नवमः परिच्छेदः ॥

॥ तदेवमविरतप्रवृत्तां वहुसुखां⁽¹⁾ दौःशोत्योत्पत्तिं रत्नत्रये च कर्मावरणाविबन्धमपन-
यन् ज्ञेयविशोधने प्रयतेत ॥

तत्रादौ तावत् क्षमेत । अतस्तस्य हि श्रुतादौ वीर्यं प्रतिहन्यते ऽखेदसदृशात् । अ- 5
श्रुतवांश्च न समाध्युपायं ज्ञानाति । नापि ज्ञेयशोधनोपायम् । तस्मादखिन्नः श्रुतमेवेत ।
ज्ञानतोऽपि संकीर्णाचारिणः समाधानं दुष्कारमिति । संश्रयेत वनं ततः । तत्रापि विज्ञेयप्र-
गमनानभिषुक्तस्य चित्तं न समाधीयत इति । समाधानाय युज्येत । समाहितस्य च न कि-
ञ्चित्पालमन्यत्र ज्ञेयशोधनादिति । भावपेदशुभादिकम् ॥ इत्येतानि तावत्ज्ञेयशुद्धेरुदे-
शपदानि ॥

10

इदानीं निर्देश उच्यते । तत्र ज्ञानिस्त्रिविधा धर्मसंगीतिसूत्रे ऽभिहिता⁽²⁾ । दुष्खाधि-
वासनज्ञानिः । धर्मानिधानज्ञानिः । परापकार्गम्यज्ञानिश्चेति । तत्र दुष्खाधिवासनज्ञा-
निविपक्षो ऽनिष्टगमप्राप्तदुष्खभीरुता । इष्टविधातप्राप्तश्च सुखाभिषङ्गस्ताभ्यां दौर्मन-
स्यं । ततो द्वेषो लीनता च ॥

अत एवाह चन्द्रप्रदीपसूत्रे । मुखे ऽनभिषङ्गः । दुष्खे ऽवैमुख्यमिति ॥

15

रत्नमेघसूत्रेऽप्युक्तं । य इमे आध्यात्मिकाः शोकपरिदेवदुष्खदौर्मनस्योपायासास्तान्
क्षमेते ऽधिवासयतीति ॥

1) So MS.; but Tib. ལུག་པ་ལྷན་པ་མེད་པོ་, as if *bahuduhkhām*.

2) The same triad in the Dharma-saṅgraha § 107 (v. l. *paropāl*°).

3) *nishthā*° MS.; but མེ་མ་ལྷན་པ་ Tib.

4) ལུག་པ་ 'despondency' cf. *samlina* and Pali *sallina*.

अर्योप्रदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । पुनरपरं गृह्यते गृहिणा बोधिसत्त्वेनानुनयप्रतिधा-
 पगतेन भवितव्यमष्टलोकधर्माननुलसने । तेन भोगलाभेन वा भार्यापुत्रलाभेन वा धनधा-
 न्यवित्तलाभेन वा नोन्नमितव्यं न प्रकर्षितव्यं । सर्वविपत्तिषु चानेन नावनमितव्यं । न
 दुर्मनसा भवितव्यं एवं चानेन प्रत्यवेक्षितव्यं । मायाकृतं सर्वसंस्कृतं विठपनप्रत्युपस्था-
 5 नलक्ष्मि[86a]णं । कर्मविपाकानिर्वृत्ता ह्येते । यदिदं मातापितृपुत्रभार्यादासीदासकर्मकारयोरु-
 षेयमित्रामात्यज्ञातिसालोक्षिता । नैते मम स्वकाः । नाकुमेतेषामिति ॥

अपि च ।

- यद्यस्त्येव प्रतीकारो दौर्मनस्येन तत्र किम्⁽³⁾ ।
 प्रतीकारेऽपि मुह्येत दुर्मनाः क्रोधमूर्च्छितः ॥
 10 लीनत्वाद्वा कृतोत्साहो गृह्यते पर्यापदा ।
 तच्चित्तया मुधा याति क्रुस्वमायुर्मुहुर्मुहुः ॥
 तेनाभ्यासात्त्यजेदेतं निर्धकमनर्धवत् ॥
 कथं च दौर्मनस्यत्यागो ऽभ्यस्यते । लघुमुकुमारचित्तोत्सर्गात् ॥
 यद्योक्तमुग्रदत्तपरिपृच्छायां । अपगततूलपिघ्नूपमताचित्तस्येति ॥
 15 आर्यगण्डव्यूहे ऽप्युक्तं । दुर्बोधनं चित्तं ते दारिके उत्पादयितव्यं सर्वक्लेशनिर्घाताय ।
 अपराजितचित्तं सर्वाभिनिवेशविनिर्भेदाय । अतोभ्यचित्तं विषमाशयत्वसागरावर्तप्रयाते-
 क्षिति ॥

न चाभ्यासस्य दुष्कारं नाम किञ्चिदस्ति । तथा हि मूढतराणामपि तावद्भारहृत्कार-

1) Dh.-s. § 61; M. Vyutp. § 125.

2) The whole compound occurs at M. Vyutp. 245. 827.

3) This line occurs at Bodhic. VI. 10 a. In the margin of our MS. has been written the line next following (VI. 10 b): *atha nāsti pratikāro daurmanasyena tatra kim?*

4) 'Cotton-wool', used as here as simile for softness in the only two passages (Dīvyāy. 210.14; 388.14) where the form occurs.

कैवर्तकर्मकादीनां दुष्खाभ्यासात्तुल्यतरफलेऽपि वस्तुनि संवृढकिणाङ्कितं चित्तगवसदेन
 न परिभूयते । किं पुनः सर्वमंमारसुखसर्ववोधिसत्त्वमुखानुत्तरपदसमाधिगमफले कर्मणि ।
 तथा प्राक्कना अपि किञ्चिदपकारिष्ठात्मदुष्कृतेनैव कृतेषु स्वयं मृत्युषु प्रकृतं गाढ-
 प्रकारवेदना अपि संग्रामयन्त्येव । किं पुनर्नाधिष्ठकालापकारिषु दुष्खोपात्तकुशलघनल-
 वस्तैन्येषु नरकेषु नावध्यघातकेषु भवचारकपालकेषु निःमरणाद्वारदिग्राहकेष्वानुकूल्ये 5
 ऽपि दृढतरवाधाकरेष्वनपकृतवैरिष्वनवधिकात्पावद्दृढवैरेषु ज्ञेयजन्तुषु प्रकृतमुत्साहो
 दुष्खसहनं वा न भवेत् । विज्ञेयतस्त्रिभुवनविज्ञयाय ब्रह्मपरिकरस्य मारुजवरप्रतिगृही-
 तजगद्वन्दिमोक्षाय संग्रामयतः । तत्रात्मदुष्खाभ्यामपूर्वकं कष्टं कष्टतराभ्यासः मिथ्यति ।
 यथा चाभ्यामवजात्सत्त्वानां दुष्खमुखमंज्ञा । तथा सर्वदुष्खोत्पादेषु सुखसंज्ञा प्रत्युपस्था-
 नाभ्यामान् सुखमज्ञैव प्रत्युपतिष्ठते । एतन्निग्रन्दफलं च सर्वधर्मसुखाक्रान्तिं नाम समा- 10
 धिं प्रतिल[86b]भते ॥

उक्तं हि पितापुत्रमंगलग्ने । अस्ति भगवन्सर्वधर्मसुखक्रान्तिं नाम समाधिः । यस्य
 समाधिः प्रतिलम्भाद्वोधिसत्त्वः सर्वारम्भणावस्तुषु सुखमेव वेदनां वेदयते । नादुष्खासुखां ।
 तस्य नैरयिकामपि कारणां कार्यमाणास्य सुखमज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । मानुषोमपि 5
 कारणां कार्यमाणान्य कृतेष्वपि ह्यिमानेषु पादेष्वपि कर्णेष्वपि नासास्त्वपि सुखमज्ञैव 15
 प्रत्युपस्थिता भवति । वेत्रैरपि ताड्यमानस्याद्वेत्रैरपि कृशाभिरपि ताड्यमानस्य सुखसं-

1) *gam* MS

2) This denom. hitherto in gramm. only.

3) Cf. M. Vyutp. XXI. 83 *sariadhamātīkramāṇo nāma samādhīh*.

4) Nanjio 23 (16); K.F. 215; M. Vyutp. LXV. 8. Cited also in Bodhica-
 ryāvatāratikā, 326.

5) Here follows one of the evidently traditional lists of tortures for which
 Buddhist writers have so morbid an affection. Compare Rh Davids, tr. Mil.
 Pañh. I. 277 n 6 and Ang. nikāya II. 1.1 (with Buddhaghosa's comm.
 printed at pp. 113—14 of Morris's ed. of 1883) cited by him.

ज्ञैव प्रवर्तते बन्धनागारेष्वपि प्रतिसस्य ॥ पे ॥⁽¹⁾ तैलपाचिकं वा क्रियमाणस्य । इत्तुकुटित-
वद्वा कुट्टयमानस्य । नडचिप्पितिकं वा चिप्यमानस्य तैलप्रच्योतिकं वा दीप्यमानस्य स-
र्पिःप्रच्योतिकं वा दधिप्रच्योतिकं वा दीप्यमानस्य सुखसंज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । उ-
त्कामुखं वा क्रियमाणस्य सिंहुमुखं वा क्रियमाणस्य शुष्कवर्तिकां वा वर्त्यमानस्य ॥
5 पे ॥ कार्पाषाण⁽²⁾च्छेदिकं वा क्षिप्यमानस्य पिष्टपाचनिकं वा पाच्यमानस्य कृस्तिभिर्वा मर्द्य-
मानस्य सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । अन्तिपुत्पाद्यमाने जीवशूलिकमपि क्रियमाणस्य सर्वशो-
वाघातं निषीयि शिरसि वा प्रपात्यमाने सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । न दुष्खसंज्ञा । नादुष्खासुख-
संज्ञा ॥ तत्कस्य हेतोः । तथा हि बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दीर्घरात्रं चर्या चरत एतत्प्र-
णिधानमभूत् । पे मां भोजयेरन् । ते उपशमशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । पे मां पालयेयुः स-
10 त्कुयुर्गुरुकुयुर्मानयेयुः पूजयेयुः सर्वे ते उपशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । पेऽपि मामाक्रोशेयु-
र्विस्पर्शेयुस्ताडयेयुः शस्त्रेणाक्लिन्थुर्यावत्सर्वशो जीविताद्यपरोपयेयुः सर्वे ते संबोधिसुखस्य
लाभिनो [87 a] भवेयुः । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमाभिसंबुध्येरन्ति ॥ स एभिर्मनस्कारैः स-
मन्वागत एतेन कर्मणा । एभिः प्रणिधिभिः समन्वागतः सर्वसत्त्वानुगतां सुखसंज्ञामासेवते
निसेवते भावयति बद्धलीकरोति । स तस्य कर्मणो विपाकेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तं नाम स-
15 माधिं प्रतिलभते । यस्मिन्समये बोधिसत्त्वेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तो नाम समाधिः प्रतिल-
ब्धो भवति तस्मिन्समये ऽज्ञोभ्यो भवत्यसंकार्यः सर्वमारकर्मभिरिति विस्तरः ॥

अयं हि प्रयोगः सर्वपरित्यागपूर्णाः । सर्वचर्यादुष्करचर्यासाधनः सर्वज्ञातिदृढीक-
रणाः सर्ववीर्यासंसादनः⁽³⁾ । सर्वध्यानप्रज्ञाङ्गसंभारः । तस्मान्नित्यमुदितः स्यात् ॥

1) This passage is not in the Pali lists. The Chinese version of the sūtra (*supra cit.*, kindly communicated by Mr. Watters) renders: «making mincemeat of one — pounding like sugar-cane, crushing like rushes». *taṭṭapācika* may, accordingly be the name of some dish, fried in oil. The MS. reads *kaṭṭitakadyā*. *cippa-tilka* and *Veip* are new to Sanskrit. The genuineness of the root is proved by the Marathi forms *cipnen*, *cepenen* 'squeeze'. Derivatives with a formative *-ṭa* (as in Pali *cumbāṭa*) occur in Sansk. Pali and Hindi.

2) cf. Buddhaghosa, p. 114 med., and Rh. Davids, p. 277.7, *supr. cit.*

3) The MS. reading is perhaps *°sīdana*.

यथाह चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

सगौरवः प्रीतमनाः साद⁽¹⁾ भवेत् ।

सौम्याय दृष्टीय सदा स्थितो भवेद् । इति ॥

उक्तं चान्त्यमतिमूत्रे । तत्र कतमा मुदिता । यावद्धर्मानुस्मरणात्प्रीतिः प्रसादः प्रा-
मोद्यं चित्तस्यानवलनीता⁽²⁾ ऽनवमृग्यता⁽³⁾ ऽपरितर्पणा । सर्वकामरतीनामपकर्षणा सर्वधर्म- 5
तीनां प्रतिष्ठानं । चित्तस्य प्रामोद्यं कायस्यौद्धित्यं बुद्धेः संप्रकर्षणं मनस उत्प्लवः । त-
थागतकायाभिनन्दनरतिर्लक्षणा⁽⁴⁾ नुव्यञ्जनविभूषणपर्येष्टिकौशल्यं । कुशलधर्मश्रवणापरि-
खेदता तत्त्वधर्मप्रतिगर्णाप्रतिपत्तिप्रीतिप्रसादप्रमोद्यं मुदितस्य धर्मोत्प्लवः । सततं सत्त्व-
प्रतिवृत्तबुद्धिता । तोत्रच्छन्दता । बुद्धधर्मपर्येष्टिषु तस्य च धर्मच्छन्दस्यानुत्सर्जनता⁽⁵⁾ । उदा-
रेषु बुद्धधर्मेष्वधिगुक्तिः । विमुक्तिः प्रादेशिकपापापकृष्टचित्तोत्पादः । मात्सर्यासंकुचितश्चि- 10
त्तोत्पादः । याचितस्य दातुकामता । दत्तो दत्ता च त्रिणण्डलपरिशोधितं दानप्रामोद्यम् ।
शीलवत्सु सदा प्रसादः । दुःशीलेष्वनुग्रहप्रीतिः । स्वशीलपरिशुद्ध्या सर्वदुर्गन्धमतिक्र-
माद्यासनं । तथागतशीलपरिणामनता । दृढाभेद्यता । परदुरुक्तादुरागतेषु वचनपथेष्वप्रति-
वृत्तचित्तता । नास्ति सौर्त्यं⁽⁶⁾ । [87b] निर्मानता । गुरुषु गौरवाचनामश्चित्रीकारः । सदा
स्मितमुखता भृकुटिविगतता । पूर्वाभिलाषिता ऽकुहनता ऽनेष्येयिकता⁽⁷⁾ श्रुदाशयता चित्ता- 15
कर्कशता ऽकुटिलता । सर्वत्रानुगमदर्शिता । आत्मस्खलितप्रत्यवेक्षिता । आपत्तिष्वोदनता
संरञ्जनीयधर्मेष्वनुवर्तनता । शास्त्रप्रेम बोधिसत्त्वेषु । आत्मप्रेम धर्मेषु । ज्ञोचितप्रेम तथाग-

1) This syllable uncertain.

2) Cf. *linatā* supra 179.14

3) Cf. Lal-v. 37.11.

4) Cf. Lal-v. 114.10.

5) Sic MS; *anācchindanatā* (126.15 supra) is somewhat analogous.

6) The fifth of the six *yānas* detailed in M. Vyutp. § 59.

7) Cf. Bōhtl.² s. v., the present passage confirming his correction of Divy. 39.12, 40.6 where the compound is the same.

8) The reading has been corrected in the MS., and remains doubtful. Possibly the Vedic *ईषः* *eshāishya* 'worth striving for' (R.v. X 102.11) is to be compared.

सर्वसत्त्वानाग्निकाडुचघनां मद्धते । उन्मननां कुतसनां सद्धते (४४॥) सर्वसत्त्वानामाक्रोणप-
रिभाषां दुरुक्तदुरागतान्वचनपयान्सद्धते । सर्वसत्त्वपीडां सद्धते । सर्वसत्त्वभारांश्च सद्धते
उत्तारयति वा न च खिद्यते । न च लोपते । न मंलीयते । न विषीदति । बलमुपदर्शयति ।
स्थान संव्रनयति । वीर्यमारुगते । पराक्रमं पराक्रमते । उत्साहं व्रनयति । उन्मूलचित्तं नि-
गृह्णाति । म आकुष्ठो न प्रत्याक्रोजति । ताडितो न प्रतिताडयति । रोषितो न प्रतिरोष- ६
यति । क्रुद्वाय न प्रतिक्रुध्यति । एवं चित्तगणानामनाहं संनहति^(१) * * *

1) Both MS and xylograph are indistinct. The former perhaps reads *unmūdhya*^o; the latter (H5b 1) seems to read མྱ་རྩི་པོ་སྤྲོད་པོ་ 'a mind of infatuation' — a meaning which does well enough for *unmūdha*, a permissible form, as grammatical writers preserve the compound *un-muh*, though with partic. *unmugdha*.

2) No lacuna is indicated in the MS; but it is clear from the Tibetan version (of the present work) and the Chinese version (of the sūtra quoted), that several lines have fallen out. They commenced with *tadyathā* or the like, and gave the substance of the *cittaguanā*. The Tibetan has:

འདི་ཉི་ཉུང་ཐོག་པ་མེད་པའི་མོན་འདྲི་ཉི་ལྔ་ཉིད་ཐམས་ཅད་དང་གི་བསྐྱེད་པའི་ཐོག་པའོ།
དེ་ཅིང་ཕྱིར་དེས། ཐེམས་ཅན་དེ་དག་གི་ལྷན་ཕྱིར་སྤྲོ་ཆེ། འཕྲོ་བ་དག་གོ། བདག་གི་ལྷན་པས་
ཐོག་པ་མཚུངས་པར་འདྲོ་བའོ། ཐེམས་ཅན་དེ་དག་གི་མང་རྒྱུ་མི་བསྐྱེད་པ་དག་གོ། བདག་
གི་ཐེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལྱི་མི་བསྐྱེད་པ་ལྷན་པའི་ཕྱིར་གོ་ཆ་བཞོན་པའོ། ཐེམས་ཅན་དེ་དག་
ཉི་ཤེས་ཐམས་ཅད་དཔལ་པ་དག་གོ། བདག་མཚོན་པ་དང་ཐེས་པ་ཡོང་ཤ་སྤྲོ་ཆོལ་བའོ།
མོན་(ཐེམས་ཅན་)གཅིག་ལ་གཅིག་འདྲིན་ཅིང་ཡང་སྤྲོ་འདྲིན་པ་གནས་པ་དག་གོ། བདག་གི་
ཤེས་པ་མཚུས་པའི་ཐེས་པ་ཡོང་སྤྲོ་ཆོལ་བའོ། (116b. 1-9).

I venture to render this:

«Thus [thinks he]—‘This scripture of the Mahāyāna is not in harmony with the World as a whole. Why? Yonder beings (i. e. the worldly) are such as go with the current. I love to try for the contrary to the current. They are not in harmony with one another; I have put on armour in order to abandon the non-harmony of all those men. They are such as feel joy in the spirit of harm; I altogether seek for patience and certainty. They cheat one another and persevere in it; I altogether seek for taking my fill of wisdom’»

As to the Chinese versions of the original work in which the passage occurs, Mr. Watters writes: 'The title of the sūtra quoted from was evidently *Sāgara-*

मचेत्पुनरेते सत्त्वा यावत्तो दशसु दिनु प्रताप्यमानाः प्रभाव्यन्ते ते सर्वे ऽस्मिन्नास्तिनो-
 र्पातियोगेन⁽¹⁾ मां पृष्ठतः पृष्ठतो ऽनुवद्मोयुः । यत्रैष पृथिवीप्रदेशे स्थितो वा नियसो वा च-
 द्भ्रम्यमाणो वा शयानो वा बोधिचित्तमुत्पादयिष्यति दानचित्तं वा यावत्प्रज्ञाचित्तं वा श्रु-
 तकुशलमूलचित्तं वोत्पादयिष्यति तत्रास्य पृथिवीप्रदेशे शतधावद्दीपपत्रप्रमाणं कायं
 5 हेत्स्यामो विकारिष्यामो विध्वंसयिष्यामस् । ते चेत्सर्वसत्त्वा मामाक्रोशयेयुः परिनाशयेयुः
 कुत्सयेयुः पंसयेयुः सत्याभिर्वाग्भिः पर्याभिर्वाग्भिः समुच्चरेयुरविष्टिता अनर्थकर्माणाः श-
 तधावद्दीपपत्रप्रमाणं मम कायं ह्यिह्युर्भिन्नुर्विकारेयुर्विध्वंसयेयुः । एवं नया न कस्यचि-
 त्सत्त्वस्यास्तिके लोभचित्तमुत्पादयितव्यं । तत्कस्य हेतोः । पूर्वा कोटिः संसारस्याप्रमाणो-
 कृता यत्र मे ऽयनात्मभावो नरकगतस्यापि तिर्यग्योनिगतस्यापि यमलोकागतस्यापि म-
 10 नुद्यगतस्यापि कामाक्षरपलिंगुद्धस्य धर्मानश्रुतवतो विषमाजीवगोचरस्य निर्यकजीवि-
 नः भङ्गप्रत्यङ्गस्य शतधा हिनो भिनो निकृता विविधानिश्च कारणाणि कारितो न च
 मया ततो निदानमात्मार्थः कृतो न परार्थः । मचेत्पुनर्ममैते सर्वसत्त्वा अथरासकोटिं ह्यिह्यु-
 र्भिन्नुर्विकारेयुर्विध्वंसयेयुस्तथापि नयापरित्यक्तैव सर्वसत्त्वा । अथरित्यक्ता एव सर्वस-
 त्त्वाः । अथरित्यक्तः कुशलो धर्महृद्ः । तत्कस्य हेतोः । सर्वा ह्येया कायपीडा कायवि-

mati sūtra. This is shown by the Chinese translation of the title given in the early translation № 61 in B. Nanjio's Cat. But the text before the Sanskrit author [Çāntideva] was apparently that of № 976 [called by Nanjio *Ṣ-pariprocā*] which differs from the other in some details. The Chinese rendering of the passage in № 976 is to this effect: "... He thinks with himself: 'I must now put on the armour of Mahāyāna-patience and for this reason, Mahāyānism is at the opposite pole from worldliness; the people of the world follow the current of life and death, my Mahāyānism goes against the current; the people of the world are always at loggerheads, Mahāyānism tells mortals to cut off the cause of quarrel; the people of the world are given to angry passions, in Mahāyānism patient endurance increases and prevails; the people of the world cheat and defraud one another, my Mahāyānism tells all to be filled with kindness'."

1) *pāla* (? *pa*) *yo* MS. My-correction is founded on the Tib. རྩོམ་ཆེན་པོ་ལྔ་པ་
 'a pair of pointed weapons'.

2) For the more usual *saṃudācar* 'address'; cf. Senart, *Mh v.* I. p. 441.

3) cf. 105.12 *supra*.

व[88b]र्तना । नैर्यिकस्य दुष्प्लस्य शततमीमपि कलां नोपैति यावदुपनिषदमपि न क्ष-
मते । नरकावासमप्यरुमुत्सहे । न पुनर्मया बुद्धधर्माः परित्यक्तव्या न सर्वसत्त्वार्म्बणा
महाकरूणा ॥ पे ॥ यन्निदानं पुनर्व्यापाद उत्पद्येत । तं वयं धर्मं प्रकृश्यामः । कतमश्च स
धर्मो । यदुत कायप्रेम कायनिकेतः कायाध्यवसानं । उत्सृष्टश्च काय उत्सृष्टो व्यापादः ।
एवं धर्मगणानाविष्टः सागरमते बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वपीडां स्रुते ॥ पे ॥ यः कायस्योत्सर्गः 5
कायपरित्यागः कायानवेत्ता । इयमस्य दानपारमिता ॥ यत्काये क्लिग्माने सर्वसत्त्वान् मै-
त्र्या स्पर्ति⁽²⁾ । वेदनाभिश्च न संक्लिपते । इयमस्य शीलपारमिता ॥ यत्काये क्लिग्माने य
एवास्य कायं क्लिन्दति तेषामेव प्रमोक्षार्थं क्षमते । न च चित्तेन क्षण्यते क्षात्तिबलं चोपदर्श-
यतीयमस्य क्षात्तिपारमिता ॥ येन वीर्येण तं सर्वज्ञताक्लृदं नोत्सृजति चित्तवलाधीनं च प्र-
तिगृह्णाति । संसारमेव चानुवध्नाति । कुशलमूलार्म्भमेव चारभते । इयमस्य वीर्यपारमि- 10
ता ॥ यत्काये विकीर्यमाणो तत्सर्वज्ञताचित्तोत्पादरत्नं कर्तुं न संमुह्यति बोधिमेवापेक्षते
शान्तप्रशान्तमेव प्रत्यवेक्षते । इयमस्य ध्यानपारमिता ॥ यत्काये क्लिग्माने कायस्य तृणाकाष्ठ-
कुड्यवत्प्रतिभासोपमतां प्रत्यवेक्षते मायाधर्मतां च कायस्यावतरति । भूतानित्यतां च भू-
तदुष्प्लतां च भूतानात्मतां च भूतशान्ततां च कायस्योपनिध्यायति । इयमस्य प्रज्ञापारमि-
तेति विस्तरः ॥ पे ॥

- 15

पुनरपरमस्यैवं भवति । एष सत्त्वः कुसीदः शुक्लधर्म⁽⁴⁾रहितः । स मामाक्रोशयति प-
रिभाषते । दत्त वयमारब्धवीर्या भविष्यामः । अतृप्ताः कुशलमूलपर्येषणाभिपुक्ता । एष एव
तावन्मया सत्त्वः पूर्वतरं बोधिमण्डे-निपादयितव्यः । पश्चान्मयानुत्तरा सम्यक्संबोधिर्मिसं-

1) Rendered by the Tib. (116. a. 5) ལྷོ 'cause'; but the phrase is clearly a pro-
verbial one: cf. Vajracch. § 24 fu.

2) This is the transitive usage of *ṣp̥har* characteristic of Buddh. Sk.;
cf. Böhtlingk W.K.F. VII. 384, where M. Vyuṭp. § 68 is cited and the reading
corrected.

3) Compound new in Skt; Pali *upanyjñāyati* (J.P.T.S. 1887, p. 127).

4) Dhammap. 87, p. 16.

बोद्धव्येति ॥ पे ॥ ईदृशानामस्माभिः सत्त्वानामदात्तानामगुप्तानामनुपशान्तानामद्याय संना-
हः संनद्धव्याः ॥ पे ॥ कृतं वयं धर्मतां प्रतिसरिष्यामः^१ को ऽत्राक्रोशति वा आक्रुश्यते वा ।
स परिगवे[89a]षमाणो न तं धर्ममुपलभते । य आक्रोशति वा आक्रुश्यते वा । स आत्मप-
रानुपलब्धोपलम्भदृष्टिविगतः नमत इति ॥

- 5 भगवत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ । एवं चित्तमुत्पादयति । येन मया सर्वसत्त्वानां विवाद उत्सारयित-
व्यः^२ सो ऽहं स्वयमेव विवदामि । लाभा मे दुर्लब्धा यो ऽहं जल्पिते प्रतिजल्पामि । येन
मया सर्वसत्त्वानां संक्रमभूतेन भवितव्यं सो ऽहं परस्य त्वमित्यपि वाचं भाषे । पर्युषं वा
प्रतिवचो ददामि । इदं मया नैव वक्तव्यं जडसमेन^३ । एडकमूकसमेन मया कलकविवादेषु
भवितव्यं^४ । परतो डुरक्तान् डुरागतान् डुर्भाषितान् भाष्यमाणां न्वचनपद्यान् श्रृण्वता चित्तं
10 नाघातयितव्यं । परेषामस्तिके न ममैतत्साधु न प्रतिद्वयं यो ऽहं परस्य दोषात्तरं संजनये-
यम् । एतन्न मम प्रतिद्वयं यदहं परेषां दोषात्तरमपि संश्रोतव्यं मन्ये । तत्कस्य हेतोः । न
मयाशयो विक्रोपयितव्यो येन मया सर्वसत्त्वाः सर्वसुखोपधानेन सुखंयितव्याः परिनिर्वाप-
यितव्याश्चानुत्तरां सन्यक्संबोधिमभिसंनुध्य तत्र नामाहं व्यापये । न च मया परेषां स्वप-
रादानामपि व्यापत्तव्यं । स नामाहं मो⁽²⁾हं क्षोभं गच्छामि । इदं तु मया कर्णीयं^५ । दृढय-
15 राक्रमतया पराक्रान्तव्यं । न मया ज्ञोवितात्तराये ऽपि क्रियमाणे क्षोभः कर्णीयः । न मया
भृकुटीमुखे उत्पादयितव्येति ॥

बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे ऽप्युक्तम् । ये क्रुद्धाः सत्त्वास्तानाश्चासयति क्षमापयति^६ । अनुलोम-
यति धर्मेण तोषयतीति ॥

इति शिक्षासमुच्चये क्षातिपारमिता परिच्छेदो नवमः ॥ ९ ॥

1) The Tib. gives no help to the identification of this work. Apparently a recen-
sion of the Prajñāpāramitā is intended; compare the quotations in Ch. XII
below. See also the successive extracts in Madhy.-vr., 160. 10—18 ('uktam Bhaga-
vatyām') and 162. 16—30 ('uktam bhagavatyaṁ Prajñāpāramitāyām').

2) Added in margin. The Tib. 117 b 2 has ཁོ་ཁོ་ཁོ་ཁོ་ཁོ་ཁོ་ཁོ་ as if
the reading were kim aham tamo gacchāmi?

X.

वोर्यपारमिता दशमः परिच्छेदः ॥

एवं नात्तिप्रतिस्थितः श्रुते वोर्यमारभेत । अन्यथा श्रुतमेवास्य विनाशाय संपद्यते ॥
यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

विषद्वद्ध⁽¹⁾ धर्मपर्यायुणोषा शीलं न रक्षेत श्रुते नमसि ।

5

न बाहुश्रुत्येन स शक्युः त्रापितुं दुःशालयेन व्रजमानं दुर्गतिम् ॥

श्रुतानुशंसास्तु नारायणपरिपृच्छायामुक्ताः । तेषां हि कुलपुत्राः श्रुतयतः प्रज्ञागमो
भवति । प्रज्ञावतः ज्ञेयप्रणमो भवति । निःज्ञेयस्य मार्गो ज्वतारं न लगते ॥

अत्र च गच्छेत्⁽²⁾ (89b) तस्य ज्ञातकं विस्तरेणा कृत्वात् । धर्मकामानां हि विमल-
तेजः । बोधिसत्त्वानां गच्छासत्त्वानां समीरवाणां सप्रतीगानां अन्यलोकधातुस्थिता अपि 10
बुद्धा भगवतो मुखमुपदर्शयन्ति धर्मं चानुश्रावयन्ति⁽³⁾ । धर्मकामानां विमलतेजः । बोधिस-
त्त्वानां गच्छासत्त्वानां पर्वतकन्दर्वृक्षमध्येषु धर्मनिधानानि निक्षिप्तानि । धर्ममुखान्यनन्तानि
पुस्तकगतानि कर्तृलगतानि भवन्ति । धर्मकामानां विमलतेजः बोधिसत्त्वानां पूर्वबुद्ध-
दर्शिन्यो देवता बुद्धप्रतिभान्मुखमुपमंक्षुरन्ति ॥ पे ॥ परिज्ञोणायुष्काणां बुद्धा भगवतो देवता-
श्रावुर्वलं चोपसंक्षुरन्ति । बुद्धाधिष्ठानेन देवताधिष्ठानेन च काङ्क्षामाणा वर्षसकृन्नमवन्ति- 15
ष्ठते ॥ पे ॥ यावत्कल्पं वा कल्पावशेषं वा यावद्वा आकाङ्क्षन्ति धर्मगौरवज्ञातानां बोधि-
सत्त्वानां बुद्धा भगवतो ज्ञानमप्यपनयन्ति । व्याधीनपनयन्ति । स्मृतिमुपसंक्षुरन्ति । गतिं म-

1) The readings of Sansk. and Tib. are alike doubtful in these gūthās.

2) After *bahū* a later hand has inserted the syllable *na*.

3) *śakṣu* MS.

4) Cf. Minacv, Recherches, p. 35, n. 1.

5) . . 5) This sentence is erroneously repeated in the MS.

6) Cf. 15. 14 supra.

तिं प्रतिभानं चोपसंहरति ॥ पे ॥ दृष्टिकृतानि विनोदयति । सम्यग्दृष्टिं चोपसंहरति ।
धर्मगौरवेण । विमलतेजः । बोधिसत्त्वानां मन्दासत्त्वानां सर्वोपक्रमभयानि न भवन्ति । त-
स्मात्तर्हि विमलतेजः श्रुतसंभारकौशल्यभियुक्तेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यमिति ॥

किमाकारं श्रुतं बोधिसत्त्वविनये प्रशस्तं । यथा आर्याल्लयमतिसूत्रे ऽभिक्रितं । अशी-
5 त्याकारप्रवेशं श्रुतं । तद्यथा । इन्द्राकारमाशयाकारमध्याशयाकारं प्रयोगाकारं निर्माणा-
कारमप्रमाणाकारं कल्याणमित्राकारं गौरवाकारं ⁽¹⁾ प्रदक्षिणाकारं भुवचनाकारं पर्युपासना-
कारमवहितश्रोत्राकारं मनस्काराकारमवित्तेपाकारमवस्थानाकारं रत्नसंज्ञाकारं भैषज्य-
संज्ञाकारं सर्वव्याधिशनकाकारं स्मृतिभञ्जनाकारं गतिबोधनाकारं मतिरोचनाकारं बुद्धि-
प्रवेशाकारमतृप्तबुद्धधर्मश्रवणाकारं त्यागवृक्षाकारं दाताज्ञानेयाकारं वज्रश्रुतसेवना-
10 कारं सत्कृत्यप्रोत्थनुभवनाकारं कायौदित्याकारं चित्तप्रह्लादनाकारमपरिखेदश्रवणाकारं
धर्मश्रवणाकारं प्रतिपत्तिश्रवणाकारं परदेशनाश्रवणाकारं अश्रुतश्रवणाकारं अभिज्ञा-
श्रवणाकारमन्ययानास्पृक्षाश्रवणाकारं प्रज्ञापारमिताश्रवणाकारं बोधिसत्त्वपिच्छश्रव-
णाकारं संप्रवृत्तश्रवणाकारमुपायकौशल्यश्रवणाकारं ब्रह्मवि[90 a]हाराश्रवणाकारं
स्मृतिसंप्रज्ञानश्रवणाकारं गौरवाकारं उत्पादकौशल्यश्रवणाकारमनुत्पादकौशल्यश्रव-
15 णाकारमश्रुभाकारं मैत्र्याः श्रवणाकारं प्रतीत्यसमुत्पादाकारं अनित्याकारं दुष्खाकारम-
नात्माकारं शास्त्राकारं शून्यतानिमित्ताप्रणिहिताकारं अनभिसेत्काराकारं कुशलभिसे-
त्काराकारं सत्ताधिष्ठानाकारं अविप्रणाशाकारं स्वाधीनाकारं स्वचित्तरत्नणाकारं वो-
र्यस्याश्रंसनाकारं धर्मनिव्यत्याकारं क्लेशविपत्ताकारं स्वपक्षपरिकर्षणाकारं परपक्षक्लेश-
निग्रहकारं सप्तधनसमवशरणाकारं सर्वदारिद्र्योपहृदाकारं सर्वविदत्प्रशस्ताकारं पाण्ड-
20 ताभिन्दनाकारं आर्यसंमताकारं अनार्यप्रतादनाकारं सत्यदर्शनाकारं स्कन्धदोषविवर्ज-

1) Added in margin.

2) Probably the book so called (K.F. 215; Nanjio 23 (12), 1005) translated by Hiouen Thsang, not a division of literature. The same *pitaka* is mentioned in the opening words of the *Laṅkāvatāra* (Raj. Mitra, Nep. B.L. 114.22 and my own Cambridge Cat., 21. 3).

नाकारं संस्कृतदोषपरितुलनाकारमर्थप्रतिशरणाकारं धर्मप्रतिशरणाकारं⁽²⁾ सर्वपापाकर-
णाकारं आत्मपरहिताकारं सुकृतकर्माननुत्पन्नाकारं विशेषगमनाकारं सर्वबुद्धधर्मप्रति-
लाभाकारमिति ॥

पुनरत्रैवाह । यश्च धर्मसंभारयोगः स एवास्य ज्ञानसंभारो भवति । तत्र कतमो धर्म-
संभारयोगो येयमल्पार्थता ऽल्पकृत्यता ऽल्पभाषता ऽल्पपरिष्कारता पूर्वरात्रापररात्रं 5
जागरिकायोगमनुयुक्तस्य श्रुतार्थपरितुलनता 'भूयो भूयः पर्येषणता ' चित्तस्यानाविलता '
नोवरणा⁽¹⁾नां विष्कम्भनता ' आपत्तिषु निःशरणाज्ञानं ' अकौकृत्यता ' अपर्युत्थानता । प्र-
तिपत्तिसारता ' धर्मनिघ्नता⁽³⁾ धर्मप्रवणता धर्मप्राग्भारता⁽⁴⁾ । पराक्रमसंपन्नता आदीप्तशि-
थैलोपगता ज्ञानपर्येष्ट्या ' तन्मयविद्धारिता । अशिथिलशीलता ऽनित्तिसधुरता विशेष-
गामिता संगणिकाविब्रजनमेकारामता ऽरण्याभिमुखमनस्कारता आर्यवंशसत्तुष्टिः⁽⁵⁾ धृत- 10
गुणोच्चलनता धर्मारामरतिरतता लौकिकमन्त्रास्मरणता लौकोत्तरधर्मपर्येष्टिता स्मृ-
त्यप्रमोषता ' अर्थगत्यनुग⁽⁶⁾ 90b; मता । मत्या मार्गानुलोमता । धृत्या संवरप्रत्ययैशाना-

1) A new form: Tib. (119 a 5) ཡོང་སྤྱུ་འཇུག་པ་ Cf. infra 1. 6.

2) Here the Tib. has two mere *ākāras* referring to preserving [what is heard] in one's consciousness (ཤེས་) and 'in sūtras of true purport' (དེས་པའི་དོན་གྱི་མདོ་སྤྱེ་ལ་).

3) See Senart, Mhv. I. 587.

4) Pali form; cf. Ch. s. v., and likewise s. v. *viklambāṇa* Tib ལྷུ་པ་པ་རྒྱུ་མ་ 'the obscurations (depravities) of the mind' — five in number, as in the Pali authorities.

5) .. 5) A stock-phrase in Buddh literature for intense earnestness; cited by Ch. from Jāt. [I] 11[.15], and to be replaced (on MS. authority) in Lal. - y. 216 ad fin, where Rāj. Mitra's text reads wrongly °*pracarano*.

6) *gatjāṛthagatyanugamatā* MS.; Tib. དོན་དོན་གསུམ་པའི་རྗེས་ལྷོ་ལ་ 'following up the perception of the meaning'.

नुगमः⁽¹⁾ । ह्रीरपत्राप्यालंकारता । ज्ञानानुगमनसारता । अज्ञानविधमनता । अविद्यामोह-
तमस्तिमिरपटलपर्यवनदस्य प्रज्ञाचतुर्विंशुद्धिः । सुविशुद्धबुद्धिता । बुद्धिविस्तीर्णता । अ-
संकुचितबुद्धिता प्रभिन्नबुद्धिता । प्रत्यक्षबुद्धिता । अपराधीनगुणता । स्वगुणैर्मन्यनता ।
परगुणापरिकीर्तनता । सुकृतकर्मकारिता । कर्मविपाकानुद्धुरता । कर्मपरिशुद्धिज्ञान-
5 मिति ॥⁽²⁾

किं श्रोतव्यं । उक्तं भगवता ज्ञानवैपुल्यसूत्रे । सार्धकानि शास्त्राणि शिक्षितव्या-
नि । अपार्थकानि परिवर्जयितव्यानि । तद्यथा । लोकायतशास्त्राणि दण्डनीतिशास्त्राणि
काव्योद्देशशास्त्राणि वादविद्याशास्त्राणि कुमारक्रीडाशास्त्राणि जन्मभविद्याशास्त्राणि ॥
पे ॥ यान्यपि तदन्यानि कानिचिन्मोक्षप्रतिकूलानि शास्त्राणि संगोक्षाय सेव्यते तानि स-
10 र्वाणि बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन परिवर्जयितव्यानीति ॥

एवं श्रुतवता चित्तं शोधयितुमर्ह्यमाश्रयणीयं । कथं पुनराशयसंपन्नस्याप्युद्भूतपरि-
पृच्छायां गृह्यमनुज्ञाते । यत्नवतोऽप्यसामर्थ्यात् । परदारादिष्वपि तर्हि नापत्तिः स्यात् ।
न तेषामसामर्थ्येऽपि प्रकृतिदुष्टत्वाद्गृह्यास्य च प्रज्ञप्तिभावव्यवृत्तादिति ॥

॥ इति शिक्षासमुच्चये वीर्यपारमिता परिच्छेदो दशमः ॥ १० ॥

1) °gamahrīr° MS. I follow the Tib. in dividing the clauses.

2) The Tib. adds as the end of this quotation: བརྒྱུད་པ་སྤྱི་རྒྱུ་ (bhadanta
Cāriputra) བྱུང་ལྷུ་མེས་སྤྱི་རྒྱུ་ (bodhisatvānām) ཡོ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ (jñāna-
sambhārah ut supra) མེ་ཟོན་པ་ཤེས་ཀྱི་སྤྱི་རྒྱུ་ (na parihāyate (?) iti).

3) On the meaning 'a magical performance for procuring . . 'death', and for
other spellings of this word see Hörnle, Bower, MS. Pt. VI (really an extract
from Pañca-rakshā) p 227, n. 8. Tib. བྱུང་སྤྱི་ 'imprecation'. For the whole
passage cf. Minaev. Journ. Publ. Instr. 1871. № 11 p. 97 and S. d'Oldenburg
«Записки» VIII, 60—61.

4) This syllable a sec. manu. .

XI.

अरायसंवर्गानि नामैकादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमुग्रदत्तपरिपृच्छाविधिना गृह्णोपान्नात्रयित्वा श्रुतवता चित्तं शोधयितुमरण-
माश्रयणीयमिति स्थितं ॥ तथा चोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

न ज्ञातु कामान्प्रतिषेवणाः पुत्रेषु दारेषु जनित तृष्णां ।

5

गृहं च सेवित्वं जुगुप्सनीयमनुत्तरां प्राप्स्यति सोऽयबोधिम ॥

ये काम वर्ज्येति यदा ऽग्रिकर्तृषु पुत्रेषु दारेषु जनित तृष्णां ।

उत्तस्त गेहोदभिनिष्क्रमन्ति न दुर्लभा तेऽप्ययमबोधिः ॥

न कश्चि बुद्धः पुत्रिणेण आसीदनागतो भेष्यति यो ज्वतिष्ठते ।

येहि स्थितैरेव अगारमध्ये प्राप्ता इयं उत्तम अयबोधिः ॥

10

प्रहाय रा[91 a] इयं यद्य खेटपिण्डं वसेदरण्येषु विवेककामः ।

ज्ञेशान् प्रहाय⁽¹⁾ विनिकृत्य मानं बुध्यन्ति बोधिं विरजामसंस्कृताम् ॥ पे ॥

अनेहि पानेहि च चोदरेहि पुष्पेहि गन्धेहि त्रिलेपनेहि ।

नोपस्थिता भोति नरोत्तमा जिना यद्य प्रव्रजित्वा चरमाणधर्मान् ॥

यश्चैव बोधिं प्रतिवाङ्मूलाः सत्त्वार्थं निर्विण कुसंस्कृताः ।

15

अरण्यभिमुख⁽²⁾ सप्त पदानि गच्छेद् अयं ततः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

यदि पुनर्विसभागसत्त्वानुनयात्परिपत्कामतया वा लाभादिकामतया वा विवेकप्रवे-
शे विलम्बेत । तदर्थमत्रैवोक्तं ।

1) So MS. against metre: read *prahāya klepān*.

2) Cf. *Lusamgatam* 'schlechte Verbindung' quoted from Mbh. by B. & R.

3) Though metrically irregular, these words preserve the sense; Tib. རྒྱལ་པོ་
ཡར་ལྷོ་ལྷོ་ (120 b 5). With *sapta padāni* cf. 167. 3.

- न विज्ञ बालेहि करोति विग्रहं सत्कृत्य बालान्परिवर्जयति ।
 ममात्मिके चे⁽¹⁾ति प्रदुष्टचित्ता न बालधर्मेहि करोति संस्तवम् ॥
 न विज्ञ बालान करोति सेवनां विदित् बालान स्वभावसंततिम् ।
 कियच्चिरं बालसुसेविता पि पुनो ऽपि ते भोति अमित्रसन्निभाः ॥
 5 न विज्ञ बालेष्विह विश्वसति विज्ञाय बालान स्वभावसंततिम् ।
 स्वभावभिन्ना प्रकृतीय बालाः कुतो ऽस्ति मित्रं हि पृथग्जनानां ॥
 सद्धार्मिके⁽²⁾नो वचनेन उक्ताः क्रोधं च दोषं च अप्रत्ययं च ।
 प्राविष्करोती इमि बालधर्मा इममर्थं विज्ञाय न विश्वसति ॥
 बाला हि बालेहि समं समेति यथा अमेध्येन अमेध्य सार्द्धम् ।
 10 विज्ञः पुनर्विज्ञनेन सार्द्धं समेति सर्पिर्पथ सर्पिमण्डे ॥
 तथा च पुनर्त्रैवमाह ।
 सुसुखिताः सद ते नरलोके येषु प्रियाप्रिय नास्ति कर्हिचित् ।
 ये च न कन्दरके ऽभिरमन्ते ग्रामणाकं सुसुखं अनुभोति ॥
 येषु ममापि तु नास्ति कर्हिचित् । येषु परिग्रह सर्वशु नास्ति ।
 15 खड्गसमा विचरन्ति⁽⁶⁾ लोके गगने पवन यथैव व्रजति ॥

1) The Tib. renders as if the reading were: 'mamāntike te [sc. bālāḥ] pra-dushtacittā' iti [matvā] vijñāna na karoti'.

2) Cf. Pāli *saḥadhammika* (e. g. Mahāvagga, VI. 31. 4). -eno (if genuine, compare *saṃvṛtasyo* below) must be coordinated with the Prakrit instr. -enam.

3) This confirms the reading, questioned by Böhtlingk (W.K.F., VII. 362), of Divy. 201 (not 210).ss.

4) Unmetrical; but certified by the Tib. རྩལ་སྤྱོད་ (121 a 3). Qu. correct to *°ikām sukhām?*

5) This illustrates the usage of *khaḍga* = *pratyekabuddha* recorded in lex.; cf. B. R. s. v. Compare also Suttanip. 6—12; Mhv. I. 357—8.

6) i. e. *vicarant' ime*.

7) The metre is quite irregular; but the substantial correctness of the text is shown by the Tib. བསྟན་པའི་ལོ་ལྷན་པ་ (121 a 4).

स्युः सुखिता वत ते नरलोके येष न सज्जति मानस लोके ।
 वायुसमं सद तेष्विह चित्तं नो च प्रियाप्रिय विद्यति संगो ॥
 अग्रिय मे दुःखितेहि निवासो येषपि प्रिया दुःखितेहि वियोगो ।
 यत्त उभे अपि तेहि ब्रह्मिवा ते सुखिता नरपे रत धर्मे ॥

पुनरत्रैवोक्तम् ।

5

भवति सततमल्पकृत्ययोगी पृथु गुण दोषत सर्वं वर्जयित्वा ।
 न विवदति [91 b] कदाचि युक्तयोगो इमि गुण तस्य भवत्यरपयवासे ॥
 सद भवति निविषा संस्कारेणैव न भवति तस्य पृथा कश्चिं लोके ।
 न च भवति विवृद्धिरासवाणां वनवसतोऽस्य भवति आनुशंसाः ॥
 अधिक्कारा न तस्य ब्रातु भोती सद उपजात्तर्तो विवेकचारी ।
 वचचि मनसि काय संवृतस्यो बहुगुण तस्य भवत्यरपयवासे ॥
 भवति अनुकूल तस्य मोक्षो लघु प्रतिविध्यति सोऽधिगुक्ति शक्तान् ।
 वनिचरि धिगुक्ति सेवतोऽस्य इमि गुण भोत्यरपयवासि सर्वे ॥

10

पुनराह ।

वनपेण्ड सेवय विविक्त सदा विव्रह्मिवा ग्रामनगरेषु रतिम् ।
 अद्वितीयखड्गसम भोव सदा न चिरेण लप्स्यथ सनाधिवरम् । इति ॥

15

धार्यराष्ट्रपालसूत्रेऽप्याह ।

1) *dukhutehi* MS.

2) Metre: *Pushpitāgrā*.

3) Tib. མྱོད་ '[question for] dispute'; cf. Palī usage.

4) Metre not identified, but differing from the preceding by one short syllable only.

5) marg. *vasato*°.

6) Metre: *Pramitāśhara*.

7) Cf. 54. 16; MS. *Rāstra*°. Tib.: ཡུལ་འཕྲིུང་རྒྱུད་གསུམ་པའི་མཛོད་ = R. °*pari-pṛecchā-sūtra*.

नातिसंनिक्छे । येषु पानीयानि भवन्त्यच्छानि शुचीनि निर्मलान्यत्पायासानि सुखपरिभो-
 गानि या[92a]नि च स्थानानि वृक्षसंपन्नानि भवन्ति पुष्पसंपन्नानि फलसंपन्नानि पत्रसंपन्ना-
 न्यपगतदुष्टश्चापदानि गुह्यसंपन्नानि प्राग्भारसंपन्नानि सुखपरिसर्पकाणि शातान्यद्विती-
 यानि तादृशानि स्थानान्याश्रयेत् । स तेषु स्थानेष्वश्रितो यदनेन पूर्वपठितं भवति तच्चि-
 भो रात्रैस्त्रिर्दिवसस्य⁽¹⁾ स्वाध्यापति नात्युच्चैः स्वरेण नातिनीचेन नोद्धतैरिन्द्रियैः न व- 5
 र्त्तिगतेन चित्तेन प्रसादमुपगोचन् ग्रन्थमुपधारयन्निमित्तान्युद्धृत्स्मिद्धमपक्रामन् । सचेदा-
 रण्यकस्य भिक्षो राज्ञा योपसंक्रामति राजमात्रो वा ऽन्ये वा ब्राह्मणक्षत्रियनैगमज्ञानपदाः ।
 तेन तेपामादरेण स्वागतक्रिया कर्तव्या । एवं चानेन वक्तव्यं । निषोद महाराज यथा प्र-
 क्षप्त आसने । सचेदुपविशति ह्यभ्यामप्युपवेष्टव्यं । सचेन्नोपविशति उभाभ्यामपि नोपवेष्ट-
 व्यं । सचेच्चलोन्दिगो भवति उत्कर्षयितव्यं⁽²⁾ । तस्य ते महाराज लाभाः सुलब्धा यस्य ते 10
 भूप्रदेशे शीलवत्तो गुणवत्तो बहुश्रुताः श्रमणब्राह्मणाः प्रतिवसन्ति । अनुपद्रुताश्चौरगटादि-
 भिः ॥ सचेत् स्थितो भवति विनीतः प्रणत्तेन्द्रियो भव्यश्च भवति धर्मदेशनायाः ततोऽस्य
 विचित्रा धर्मदेशना उपसंस्कृतव्या । सचेद्विचित्रां न प्रियायते । संवेगानुक्कला धर्मदेशना
 उपसंस्कृतव्या । सचेत्संवेगा[नुक्कलां]⁽³⁾ न प्रियायते उदारोदाराणि तद्यागतमाहात्म्यानि उ-
 पदेष्टव्यानि । ब्राह्मणक्षत्रियनैगमज्ञानपदानामप्युपसंक्रामतां यथानुवृत्ताः क्रिया उपसं- 15
 कृतव्या । स एवं बहुश्रुतः सन्प्रतिबलो भवति धार्मश्रवणिकानां चित्तमाराधयितुं । ते च
 सत्वास्तस्यास्तिके प्रीतिं च प्रसादं च प्रामोद्यं च प्रतिलभन्ति इति ॥

1) *tribhīr divasasya* MS.; but Tib. ཅིན་ (read ཅིན་) 'ལན་གསུམ་' (122 a 6).

2) Tib. བསྟན་པར་སྤྱོད་ 'should exhort' (?).

3) Supplied from the Tib. which has མྱོ་བ་དང་མཐུན་པ་, as in the previous clause. For the first word Jäschke gives 'weariness'; but the meaning is probably rather 'in accord with the impression made on him'; cf. Ch. s. v. *saṃvego*.

4) A new form; cf. Ch. s. v. *dharmā-saṃvega*.

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्ये प्रतिवस-
 ता एवमुपपरोक्षितव्यं । किमर्थमकर्मण्ये प्रतिवसामि । न केवलमरणवासेन श्रमणो भ-
 वति । वक्तव्यो ऽप्यत्रादात्ता अविनोता अयुक्ता अनभियुक्ताः प्रतिवसन्ति । तद्यथा । मृ-
 ग[92b]वानरपक्षिसंघचौरचण्डालाः प्रतिवसन्ति । न च ते श्रमणगुणसमन्वागता भवन्ति ।
 5 अपि तु खलु पुनरहं यस्यार्थायारण्ये प्रतिवसामि स मया श्रयः परिपूरयितव्यो यदुत आ-
 मण्यार्थः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्ये विहरता एवमुपपरोक्षित-
 व्यं । किमर्थमकर्मण्यमागतः । तेनैवं मीमांसयितव्यं । भयभीतोऽस्म्यकर्मण्यमागतः ।
 कुतो भयभीतः । संगणिकाभयभीतः । संसर्गभयभीतो रागद्वेषमोहभयभीतो मानमद्वेषपरि-
 दाहभयभीतो लोभेर्ष्यामात्सर्यभयभीतः द्रव्यशब्दगन्धरसस्पर्शव्यवयवभयभीतः । सो ऽहंकार-
 10 ममकारभयभीतः । श्रौद्धत्यविचिकित्साभयभीतः । स्कन्धमारभयभीतः । क्लेशमारभयभी-
 तो । मृत्युमारभयभीतो । देवपुत्रमारभयभीतः । अनित्ये नित्य इति विपर्यासभयभीतो ऽना-
 त्मन्यात्मेति विपर्यासभयभीतो ऽश्रुचौ श्रुचिरिति विपर्यासभयभीतो । दुष्ण्डे सुखमिति
 विपर्यासभयभीतः । चित्तमनोविज्ञानभयभीतो । निवर्णावरणपर्युत्थानभयभीतः । सत्कायद-
 ष्ठिभयभीतः पापमित्रभयभीतो । लाभसत्कारभयभीतो ऽकालमल्लभयभीतो ऽदृष्टे दृष्टमिति
 15 भयभीतो ऽश्रुते श्रुतमिति भयभीतो ऽभते मतमिति भयभीतो ऽविज्ञाते विज्ञातमिति भय-
 भीतो ऽश्रमणे श्रमणमदभयभीतो ऽन्योन्यविद्वेषणभयभीतः । कामधातुद्रव्यधातुद्रव्य-
 धातुभयभीतः । सर्वभगवत्पुण्यपतिभयभीतो निरयतिर्यग्योनिपितृविषयभयभीतः । संज्ञे-
 पेण सर्वेभ्यो ऽकुशलेभ्यो मनसिकारेभ्यो भयभीत एभ्यो क्लृप्तमेवंद्रुपेभ्यो भयभैरवेभ्यो
 भीतोऽरण्यवासमुपगतः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्यवासस्थितेन
 20 भीतेन वा त्रस्तेन वा एवं शिक्षितव्यं । यानि कानिचिद्भयान्युत्पद्यन्ते सर्वाणि तान्यात्म-
 ग्राह्यत उत्पद्यन्ते ॥ पे ॥ सचेत्पुनरकर्मण्ये प्रतिवसन्नात्मग्राहं परित्यज्यं नात्मभिनि-
 वेशं नात्मपरिग्रहं नात्मनिदानं नात्मतृष्णां नात्मसंज्ञां नात्मवादोपादानं नात्म[93a]दृ-

1) See M. Vyntp. § 155 and Ch. s. v. *dhātu*.

छिं नात्माधिष्ठानं नात्मपरिकल्पनां नात्मरत्नां परित्यजेयं । निरर्धको मेऽरण्यवासः स्याद् ।
 अपि तु खलु पुनर्गृह्यते नास्त्यात्मसंज्ञिनो ऽरण्यवासो । नास्ति परसंज्ञिनः ॥ पे ॥ अर-
 ण्यवासो नाम गृह्यते उच्यते सर्वधर्मेष्वसंभववासः सर्वधर्मेष्वसंगवासः ॥ पे ॥ तद्यथा गृह-
 पते ऽरण्ये तृणगुल्मीपधिवनस्पतयः प्रतिवसन्तो न विभ्यति नोत्तस्यन्ति न संत्रस्यन्ति न
 संत्रासमापद्यन्ते । एवमेव गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेन ऽरण्ये विहृता तृणगुल्मीपधि- 5
 वनस्पतिकाष्ठकुञ्जवदात्मप्रतिभासवत्संज्ञा काये उत्पादयितव्या । मायासमता चित्तस्यो-
 त्पादयितव्या । कोऽत्र विभेति । कोऽस्मिन्नुत्तस्यति । तेन भयभीतेन वा त्रस्तेन वा एवं
 योनिशः काय उपपरीक्षितव्यः । नास्त्यत्र काये आत्मा वा सत्त्वो वा जीवो वा पोषो वा पु-
 द्गलो वा मनुजो वा मानवो वा । अभूतपरिकल्प एव यदुक्तं भयं नाम । स मया ऽभूतपरि-
 कल्पो न परिकल्पयितव्यः । तेन यद्यऽरण्ये तृणगुल्मीपधिवनस्पतयः प्रतिवसन्ति अगमा 10
 अपरिग्रहाः । एवमेवामेनापरिग्रहेण ऽरण्यमेव सर्वधर्मा इति ज्ञात्वा उपसम्पद्य विहृ-
 तव्यं । तत्कस्य हेतोः । रणहेतोः ऽरण्यवासो ऽनमो ऽपरिग्रहः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्र-
 व्रजितेन बोधिसत्त्वेन बुद्धानुज्ञातोऽरण्यवास इति ज्ञात्वाऽरण्ये वस्तव्यं । अत्र हि शुक्लाध-
 र्मपरिपूर्तिरिति । उपस्तब्धकुण्डलमूलः पश्चाद्भ्रामनगरनिगमराष्ट्राज्ञधानीध्ववतीर्य धर्म⁽¹⁾
 देशयिष्यामि ॥ पे ॥ सचेत्पुनर्गृह्यते प्रव्रजितो बोधिसत्त्व उद्देशस्वाध्यायार्थं गणमवतर- 15
 ति । तेन तत्र समीख्येण भवितव्यं सप्रतीसेनाचार्योपाध्यायेषु स्वचिरमध्यनवकेषु भिक्षुषु
 प्रदन्तिणभवितव्यमनलसेन स्वयंकारिणा ऽपरोपतापिना न च तेनोपस्थानगुरुकेण भ-
 वितव्यं । एवं चानेनोपपरीक्षितव्यं । तद्योगोऽप्यर्हसम्यक्संबुद्धः सदेवस्य लोकस्य स-

1) Probably there is another lacuna here, not however greatly affecting the sense. (Tib. 124 a 1—6)

2) A prakritic form not hitherto found in literature; see however M. Vyutp § 207 — a section founded in part on this passage or on another closely resembling it.

3) Apparently a stock-phrase in Buddhist books: see Saddh.-p. cited by B. & R. s. v. *nigama*; also Lal.-v. 571. 10.

4) *pra* added in margin (cf. *pradakṣhiṇīya* Vajracch. 34. 11); but the addition is not required, cf. *dakṣhiṇīya* infra

मारकस्य सब्रह्मकस्य सभ्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः पूजितो दक्षिणायः सर्वसत्त्वानां ।
 सोऽपि तावन्न कस्यचित्सकाशाडुपस्थानं स्वीकरोति । किं [93b] पुनरस्माभिरशितितैः
 शितितुकामैः । अपि तु वयमेव सर्वसत्त्वानामुपस्थापिका भविष्यामः । वयमेव परेषामुपस्था-
 नपरिचर्या करिष्यामो न च पुनः कस्यचित्सकाशाडुपस्थानपरिचर्या स्वीकरिष्यामः । त-
 5 त्कस्य हेतोः । उपस्थानगुरुकस्य हि गृह्यते भित्तोर्गुणधर्मानुग्रहो नश्यति । येषां च
 संग्रहं करोति तेषामेवं भवति । उपस्थानहेतोरेषो ऽस्माकं संग्रहं करोति ॥

पुनरत्रवौह । सचेत्पुनर्गृह्यते आरण्यको बोधिसत्त्वो धर्मश्रवणार्थिक आचार्यो-
 पाध्यायदर्शनार्थिको वा ग्लानपरिपृच्छको वा ग्रामात्तिकं शयनासनमागच्छेतेन सायमागम-
 नाय प्रक्रमणाय च चित्तमुत्पादयितव्यं । सचेत्पुनरस्य परप्रतिबद्ध उद्देशः स्वाध्यायो वा
 10 तेन विहारे प्रतिव्रसता ऽरण्यप्रवणचित्तेन भवितव्यं । एष एव तस्यारण्यवासो यत्सर्व-
 वस्तुष्वरण्यसंज्ञा धर्मपर्येषा चातृप्ततेति ॥

आर्यत्रराशिसूत्रे ऽप्युक्तं । यदि पुनरस्य तत्रारण्यायतने विहरतो ऽप्राप्तफलपृथग्ज-
 नस्य व्याडमृगा आगच्छेयुः । तेन तत्र न भयं न त्रास उत्पादयितव्यः । एवं च चित्तमु-
 त्पादयितव्यं । पूर्वमेवाहुमुत्सृष्टकायजीवितो ऽरण्यवासमुपगतो । न मयात्र भेतव्यं । नो-
 15 क्षेप्तव्यं । अपि तु मैत्रोमुत्पादयित्वा दोषं विवर्जयिष्यामि भयमपनयिष्यामि । यद्येव-
 मपि कृत्वा ते व्याडमृगा मां जीविताद्वपरोप्य भुञ्जीरन् । तेन मयैवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
 लाभा मे सुलब्धा यस्य मे ऽसारात्कायात्सारमादत्तं भविष्यति । न पुनरिमे व्याडमृगाः श-
 क्या मयामिषेण तोषयितुं मम मांसं भक्षयित्वा सुखस्पर्शं विहरिष्यन्ति ॥ पे ॥ यदि पुन-
 स्तत्रारण्यायतने विहरतो ऽमनुष्या उपसंक्रमिष्यन्ति सुवर्णा वा डुर्वर्णा वा । तेन न त-
 20 त्रान्नेतव्यं न प्रतिदत्तव्यं । यदि पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता आरण्यकं भित्तुमुपसंक्रम्य

1) °*cicchakāṇḍā* MS.

2) *notra*° MS; cf. Pali forms, J.P.T.S. 1887, p. 116.

3) Last syllable obliterated; for the form see 113.13, 130.18 above, and com-
 pare Whitney § 990 ad fin.

4) Cf. Senart, Mhv. I. 628 and Lal.-v. 357.12.

प्रश्नं परिपृच्छेयुः । तत्र तेनारण्यकेन भिन्नुणा यथाशक्ति यथात्रलं यथाधर्माधिगमाय तासां
 देवतानां [91a] धर्मो देण्यितव्यः । यदि पुनस्तात्रङ्गमोरान् प्रश्नान् परिपृच्छेयुर्यान् स
 ग्रारण्यको भिन्नुर्न शक्नुयाद्विसर्गयितुं । तेन निर्माणेन भूत्वा वाग्भाषितव्या ऽग्नितो न
 परिभवितव्यः । युञ्ज्यामि⁽¹⁾ घटिष्ये बुद्धजासने । भविष्यति स कालः स समयो यदा ऽधि-
 गतान्धर्मान् श्रुत्वा सर्वकथा विसर्गयिष्यामि । अपि तु प्रतिभातु ते । वयं धर्मश्रवणिका 5
 इति ॥ पे ॥ तेन तत्रारण्यपातने प्रतिवसता तृणागुल्मीर्पाधवनस्पतीनां निमित्तं ग्रहो-
 तव्यं । कथमेते भवन्ति । यथैषां भावनामस्वागिकानाममनानामपरिग्रहाणामेवं नि⁽²⁾श्चेष्टानां
 निर्व्यापाराणां भवत्युत्पादो भङ्गश्च । न चैषां कश्चिदुत्पादयिता । न निरोधयिता । एवमे-
 वायं कायस्तृणाकाष्ठकुट्टप्रतिभासोपमो ऽस्त्रामिको ऽमगो ऽपरिग्रहो निश्चेष्टो निर्व्या-
 पारो केतुप्रत्ययपुञ्जया उत्पद्यते । केतुप्रत्ययवैकल्यान्निरुध्यते । न पुनरत्र कश्चिद्धर्मः 10
 परमार्थत उत्पद्यते वा निरुध्यते वेति ॥

पुनश्चोक्तं । तेन तत्रारण्यपातने विह्वरता एवं चित्तमुत्पादयितव्यं । यत्प्यहमरण्य-
 मागत एको ऽद्वितीयो । न मे कश्चित्महायो यो मां मुक्तं दुष्कृतं वा चोदयेत् । अपि तु
 खलु पुनः सत्तानि देवनागयज्ञा बुद्धाश्च भगवतो ये मम चित्तानयं जानन्ति । ते मग साक्षि-
 णाः । सो ऽहमिहारण्यपातने प्रतिवसन्नकुशलाचित्तस्य वज्रं गच्छामि । यदि पुनरहमिहू- 15
 रमागत एको ऽद्वितीयो ऽसंस्तब्धो ऽमगो ऽपरिग्रहः कायवितर्कं वा वितर्कमेवं । व्या-
 पादं विह्विन्सावितर्कं वा वितर्कमेवमन्यं वा ऽकुशलवितर्कं वितर्कमेवं । निर्वर्जणो भवेयं
 संसर्गसंगणिकाभिरेतैः सत्तैः । ते च मे देवनागयज्ञा विसंवादिताः⁽³⁾ बुद्धाश्च भगवतो ऽनभि-
 रादा⁽⁴⁾ भविष्यन्तीति ॥ ॥

इति जिज्ञासमुच्चेये ग्रण्यसंवर्णानो नामैकादशः परिच्छेदः ॥

20

1) Cf. Dh.-pada 281.5 Both form and usage savour rather of Pali than of Sanskrit origin.

2) This word is added in the margin with the previous three epithets; compare Bodhicary.-ṭīkā p. 810 ad fin.

3) In the margin apparently referring to this place the following words occur: *buddhā ca bhagavanto 'nāttamanasā syuḥ | taḥ tathāham karishyāmi yathā me devatā nārādhāyishyanti*. According to the Tib., this sentence or one like it should form the last words of the chapter.

4) The negative syllable has been wrongly deleted in the MS. *सै'स्ये'स'र'* Tib.

XII.

चित्तपरिकर्म द्वादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमरण्ये वसन् समाधानाय युज्यते ॥

उक्तं हि भगवत्यां । स तेषामेव सत्त्वानामर्थाय ध्यानपारमितायां चरन्विक्षिप्तचित्तो
5 भवति । तत्कस्य हेतोः । [94 b] तथा ह्यस्यैवं भवति । लौकिकी ध्यानोपपत्तिरपि तावद्वि-
क्षिप्तचित्तस्य दुर्लभा । कः पुनर्वादो ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिः । तस्मान्मया ऽविक्षिप्तचित्तेन
भवितव्यम् । यावन्नानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धेयमिति ॥

पुनरस्यामुक्तं । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय ध्यान-
पारमितायां चरन् सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्ध्यानं समापद्यते । स चक्षुषा द्रवाणि
10 दृष्ट्वा न निमित्तग्राही भवति नानुव्यञ्जनग्राही । यतो ऽधिकरणमस्य चक्षुरिन्द्रियेणासं-
वत्तस्य विकृतो ऽभिध्यादौर्मनस्ये अन्ये वा पापका अकुशला धर्माश्चित्तमनुप्राप्नुयुः । ते-
षां संवराय प्रतिपद्यते । रत्नति चक्षुरिन्द्रियम् । एवं श्रोत्रेण शब्दान् श्रुत्वा । घ्राणेन ग-
न्धान् घ्रात्वा । जिह्वया रसानास्वाद्य । कोपेन स्पृष्टव्यानि स्पृष्ट्वा । मनसा धर्मान्विज्ञाय न
निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । यतो ऽधिकरणमस्य मन इन्द्रियेणासंवरसंवत्तस्य
15 पापकाश्चित्तमनुप्राप्नुयुः । तेषां संवराय प्रतिपद्यते । रत्नति मन इन्द्रियं । स गच्छन्नपि ति-
ष्ठन्नपि निषक्कोऽपि शयानोऽपि भाषमाणोऽपि समाहितावस्थामसमाहितावस्थां ⁽¹⁾ [न] वि-
जहाति । स भवत्यहस्तलोलः । अपादलोलो ऽमुखलोलो ऽप्रकीर्णवाक् । अव्यतिसेन्द्रि-
यो ऽनुद्धतो ऽनुन्नतो ऽचपलो ऽनलसो ऽसंभ्रातकायो ऽसंभ्रातचित्तः । ज्ञातकायः ज्ञातवाक्
ज्ञातचित्तः । रक्ष्यरक्षि वा कल्पितेर्यापथः संतुष्टः ॥ पे ॥ सुभरः सुपोषः । सूपास्यः
20 कल्याणाचारगोचरः । संगणिकया ऽपि विवेकगोचरः । लाभे ऽलाभे च समो निर्विकारः ।

1) Tib. མཉམས་ལྡན་ (126. b. 5)

अनुन्नतोऽनवनतः । एवं मुखे दुष्खे । स्तुतौ निन्दायां । पशस्ययणसि । जीविते मरणे च
समो निर्विकारोऽनुन्नतोऽनवनतः । एवं शत्रौ मित्रे च । मनापवर्तिनि ⁽¹⁾ । आर्येष्वना-
र्येषु । शब्देषु संकीर्णेष्वसंकीर्णेषु । प्रियाप्रियेषु च हृष्येषु समो निर्विकारः । अनुन्नतोऽनव-
नतः । अनुरोधविरोधापगतः । तत्त्वस्य हेतोः । तथा [95 a] हि स स्वलक्षणप्रून्यानसंभूता-
ननिष्पन्नानभिनिर्वृत्तान् सर्वधर्मान्पश्यतीति विस्तरः ॥

5

तत्र लीने गनसि मुदिता भावनयोत्तेजनं कुर्यात् । उद्धते त्वनित्यतामनसिकारैः
प्रशमः ॥

अथप्रतिपन्नार्थं चार्पराष्ट्रपालोक्तां गाथां स्मरेत् ।

बहु कल्पकोटोभि कदाचि बुद्धो उत्पद्यते लोकहितो महर्षि ।

लब्धोऽधुना स प्रवरः क्षणोऽद्य त्यजति प्रमादं यदि मोक्षुकाम । इति ॥

10

तथा । मयोपमं चित्तवृत्तेतत्त्वप्रोपमं च संस्कृतमवेत्य न चिरादविप्यति विवोगः स-
र्वप्रियैः । न नित्यमिह कश्चित् । उच्यते यथा घटत नित्यं पारंगितासु भूमिषु बलेषु । ना
ज्ञातु स्रंसय वीर्यं यावन्न बुध्यथा प्रवरवोधिम् । इति ॥

आर्यललितविस्तरैऽप्युक्तं ।

ब्रूलितं त्रिभुवं त्रिव्याधिदुर्लभैर्गणाग्निप्रदीप्तमनाद्यमिदम् ।

15

भवनिःशरणे सद मूढ जगद्गमति श्वनरो यथा कुम्भगतः ॥

1) The second and contrary word (*amana-āpa*?) has been lost. Tib ཡིད་ཀྱི་
འོང་བ་ནང་ཡིད་ཀྱི་མེ་འོང་བ་ནང་ (127. a. 2.)

2) Tib. རྒྱལ་པོ་གཙུག་ལྷན་ Cf. p. 120, n. 2.

3) The subjoined extract has been collated with the MS Hodgson № 7 (II) of the R. As. Soc. (London), f. 130. a, with which Camb. Add. 2195 (C.) f. 85. b practically agrees; and with the printed edition of Rājendraśāla Mitra (R.) p. 204 s. Obvious corruptions are not recorded, especially where Rāj. Mitra has printed in defiance of the metre — here the simple anapaestic *Totaka*:-

4) Our MS. (A.) quite unmetrically: *brūlitaṁ tribhuvanam . . duṣṭikhar*.

5) *na ca niḥs*° R, but *bhava*° is supported by the Tib. Lal.-v. (Foucaux, i 155, ii. 109).

- अधुवं त्रिभुवं शरदधनिभं नटरङ्गसमा जगि जन्मच्युतिः ।
 गिरिनद्यसमं लघुशीघ्रजवं ब्रजतापु जगे यथ विद्युन्महे ॥
 भुवि देवपुरे त्रिप्रपायपथे भवतृष्णाप्रविश्ववशां जनता ।
 परिवर्तिषु पञ्चगतिष्वुधा यथ कुम्भकरस्य हि चक्र धमी ॥
 5 प्रियद्वपवरैः सद स्निग्धरुतैः शुभगन्धरसैर्वस्पर्शसुखैः ।
 परिषिक्तमिदं कलिपाश जगत् मृगलुब्धकपाशि यथैव कपि⁽²⁾ ॥
 सभयाः सर्णाः सद वैरकराः ब्रह्मशोकउपद्रव कामगुणाः ।
 असिधारसमा विषपत्तनिभाः जह्मिर्त्यजनैर्यथ मीढघटः ॥
 स्मृतिमोषकरास्तमसीकरणा भयकेतुकरा दुःखमूल सदा ।
 10 भवतृष्णालताय विवृद्धिकराः सभयाः सर्णा सद कामगुणाः ॥
 यथ अग्निखदाः⁽⁵⁾ ज्वलिताः सभयाः तथ काम इमे विदितार्यजनैः ।
 मरुपङ्कसमा अशिग्रूलसमा मधुदिग्ध इव क्षुरधारसमा ॥
 यथ सर्पशिरो यथ मीढघटः तथ काम इमे विदिता विडुषाम् ।
 तथ शूलसमा द्विजपेशिसमा यथ श्वानकरं किशचैर तथो⁽⁶⁾ ।
 15 दकचन्द्रनिभा इमि कामगुणाः प्रतिबिम्ब⁽⁷⁾ इवा गिरिघोष यथा ।
 प्रतिभाससमा नटरङ्गनिभा तथ स्वप्नसमा विदितार्यजनैः ॥

1) Cf. 54, note 4.

2) *yathairā hi baddha kapi* H, with an extra anapaest; °*kapi* A. R.'s reading is neither metre nor sense.

3) Our text (A.) alone agrees with the Tib.; all the Skt. texts of the Lal-v. (cf. Foucaux ii. 170, n. 1.) being corrupt here.

4) *ṣaraṇāḥ* (l) R.; above he reads the same form *maraṇā*.

5) 'Höllenofen', Böhtl. WKF. (quoting Kāraṇḍa-vy.); but Tib. རྩམ་སྒྲུབ་ 'fire-pits' (Jäschke; cf. Foucaux), as if from *Vikhan*. Compare Prākṛt *khaḍḍā*, *khaya* from the same root. The *agilha(m)dha* of Aśoka's fourth edict is probably distinct.

6) *tathā* | *ḍaka* A; *udakac*° R. *udac*° H.

7) So H and A a sec. m., originally °*vil:shya*.

क्षणिकात्र[१५५]सिका इमि कामगणाः तथ मायमरीचिसगा मलिको-
 दकचुद्दुफेनसगा वितथाः परिकल्पसमुत्थित बुद्ध बुधेः ॥
 प्रयगे वयसे वरद्वयधरः प्रिय इष्टमतो इय बालचरो ।
 अरव्याधिदुर्बेर्द्धततेनवपुं विन्नकृत्ति मृगा इय शुष्कनदीम् ॥
 धनधान्यवरो वल्लुद्वयवलो प्रिय इष्टमतो इय बालचरी ।
 परिक्रोणधनं पुन कृच्छ्रगतं विन्नकृत्ति नरा इय शून्यद्वीम् ॥
 यद्य पुष्पद्रुमो सफलो व द्रुमो नरुदानरतः तद्य प्रीतिकरः ।
 धनहीनु नरादिर्दु पाचनको भवते तद्य अप्रियमृधसमः ॥
 प्रभुद्वयवलो वरद्वयधरः प्रियसङ्गमनेन्द्रियप्रीतिकरः ।
 अरव्याधिदुर्बेर्द्धतु क्षोणधनो भवते तद्य अप्रियमृत्युसमः ॥
 अरया अरितः समतोतत्रयो द्रुम विमृक्तो व यथा भवति ।
 अरजोर्णा अगार यथा सगयो अरनिःशरणं लघु ब्रूहि मुने ॥
 अर जोषयते नरनारिगणं यद्य मालुलता धन शालवनम् ॥
 अर वीर्यपराक्रमवेगदरो अर पङ्कनिगम्य यथा पुरुषो ॥
 अर द्वय सुद्वयविद्वपकारी अर तेजदरो बलस्यामदरी ।
 सद सौख्यदरी परिभावकारी अर मृत्युकारी अर शोचदरी ॥
 वल्लुरोगजतैर्धनव्याधिदुर्बेः उपसृष्टु जगज्ज्वलनेव मृगाः ।
 अर व्याधिगतं प्रसमीक्ष्य जगत् दुःखनिःशरणं लघु देशय की ॥

1) *alā* as in Pali and elsewhere (Mhv. II. 71. 2) in *gāthās*.

2) Cf. Dhammapada, 162.

3) *balam*, II.

4) Our Tib. version has མེ་ཡི་རྩི་དགུ་མ་ showing the same corruption (*mi* for *me*) noted by Foucaux in his Tibetan text of the Lal.-v. (ii. 171, note 3).

5) A. is corrupt here reading *vyādhī-sulhā śasamāśhya*; °*dhiḡatam* II. The text before the Tib. translator apparently read °*jitam*.

- जिंशिरेहि यथा किमधातु मरुं तृणगुल्मवनौपधि घोनकरो ।
 तत्र घोनकरो ⁽¹⁾घुं व्याधि जगे परिक्रोयति इन्द्रियद्वयबलम् ॥
 धनधान्यमरुद्विजयात्तकरः परिभावरः ⁽²⁾सद् व्याधि जगे ⁽³⁾।
 प्रतिघातकरः प्रियद्वेषकरः परिदाकृकरो यय सूर्यु नभे ॥
 5 मरणां च्यवनं च्युति कालक्रिया प्रियद्रव्यजनेन वियोगु सदा ।
 ययुनागननं च यमंगननं द्रुमपल्लपल्ला नदिश्रोतु यथा ॥
 मरणां वजिजानेवशोकुरते मरणां कुरते नदि दारु यथा ।
 यमरुपनरो व्रजतेऽद्वितीयः ⁽⁴⁾स्वककर्मफलानुगतो विवशः ॥
 मरणां यसते वडु प्राणिशतान् मकरो व जलाकारि भूतगणान् ।
 10 मरुतो उरगं मृगराज गज ज्वलनो व तृणौपधिभूतगणाम् । इति ॥

रुजाववादकसूत्रेऽप्याह । तद्यथा मकाराज चनसृभ्यो दिग्भ्यश्चत्वारः पर्वता ग्राम-
 च्छेयुर्दुर्गः । [96a] सारवत्तो ऽखण्डा घच्छिन्ना असुपिराः सुसंवृता एकधना नभः[?] स्पृशतः
 पृथिवीं चोद्धावतः सर्वतृणाकाष्ठशाखापर्णापलाशादि सर्वसत्वप्राणिभूतानि निर्मञ्चत-
 स्तेभ्यो न सुकारं ज्वेन वा पलायितुं बलेन वा द्रव्यमस्त्रौपधिभिर्वा निवर्तयितुम् । एवमेव
 15 मकाराज चत्वारोमानि महाभयान्यामच्छति येषां न सुकारं ज्वेन वा पलायितुं बलेन

1) *ayu* for *ayam*. Tib. རུའི; *bahu* . . *jarū* R., *ahu* . . *jaro* H.

2) So also Tib. *paritāpa* R C.

3) *jarū* R.

4) *°tāmav* A. C. *°ta na v°* R.

5) *°tīyaḥ* MSS. and text. Cf. Mhv. II. 134. 7 where several MSS. give the unmetrical Sanskrit form.

6) *°āhari* H. R.

7) A dialogue (cf. 9. 12) between Buddha and Prasenañjit, king of Kośala; Nanjio 988, KF. 263. Cf. M. Vyutp. 65. 105; Minaev quotes part of this extract (*Recherches*, p. 88) in illustration of the phrase *anagātabhayāni* of the Bhabra edict of Aśoka. A portion of the present extract is also cited in the Bodhi-cary.-ṭikā pp. 385 sqq. (ed. Poussin), cited below as 'B'.

द्रव्यमन्त्रौपधैत्रौ निवर्तनं कर्तुम् । कृतमानि चत्वारि । जरा⁽¹⁾ व्याधिर्मरणां विपत्तिश्च ॥ जरा
महाराज आगच्छति यौवनं प्रगथमाना । व्याधिर्महाराज आगच्छत्यारोग्यं प्रमथमानः ।
मरणमागच्छति जीवितं प्रमथमानः । विपत्तिर्महाराजागच्छति सर्वाः संपत्तिः प्रमथमाना ।
तत्त्वस्य हेतोः । तद्यथा महाराज सिंहो मृगराजो रूपसंपन्नो जवसंपन्नः सुजातगखदंष्ट्राक-
रालो मृगगणामनुप्रविश्य मृगं गृहीत्वा यथाकामकरणीये करोति । स च मृगो ऽतिबलं ५
व्याडमुखमासाद्य चिवजो भवति । एवमेव महाराज विद्वस्य मृत्युशक्त्येनापगतमदस्यापरा-
यणस्य मर्मसु ह्यिदमनेषु मुच्यमानेषु सन्धिषु मांसशोणिते परिश्रुष्यमाणो परितप्ततृषितत्रि-
क्षलवदन्य करचरणवित्तेषाभिषुक्तस्याकर्मण्यस्यासगर्थस्य लालासिङ्गणकपूपमूत्रपुरी-
षोपलितस्य ईषल्लीविताव्रजेपस्य कर्मभवात्पुनर्भवमालम्बानस्य यमपुरुषभयभीतस्य का-
लरात्रिव्रजगतस्य चरमाश्वासप्रश्नासेषूपरुध्यमानेषु एकाकिनो ऽद्वितीयस्यासहायस्येनं 10
लोकं ब्रह्मः परलोकमाक्रामतो महापथं व्रजतो महाकात्तारं प्रविशतो महागहनं सम-
वगाहमानस्य महान्धकारं प्रतिपद्यमानस्य महार्णवनेनोर्ज्यमानस्य कर्मवयुनाह्रियमाणा-
स्यानिमित्तोक्तां दिशं गच्छन्तो नान्यत्ताणं नान्यच्छृणुं नान्यत्परायणमृते धर्मात् । धर्मे
हि महाराज तस्मिन्मये त्राणं लयनं जरां परायणं भवति । तद्यथा शीतार्तस्याग्निप्र-
तापः । अग्निमपगतस्यानिर्वापणं । उष्णार्तस्य जैत्यं । अन्नानं प्रतिपन्नस्य जी[96b]तलं 15
ह्ययोपवनं । पिपासितस्य शीतलजलं । बुभुक्षितस्य वा⁽²⁾ प्रणीतमन्नं । व्याधितस्य वैद्योष-
धिपरिचारकाः । भयभीतस्य बलवत्तः महायाः । साधवः प्रतिशरणा भवन्ति । एवमेव म-
हाराज विद्वस्य मृत्युशक्त्येनापगतमदस्यात्राणास्याशरणास्यापरायणस्य नान्यत्ताणं नान्य-
त्परायणमन्यत्र धर्मात् । तस्मात्तर्हि ते महाराजानित्यतानुदर्शिना भवितव्यं क्षयव्ययानु-
दर्शिना भवितव्यं मरणभयभीतेन । धर्मेणैव ते महाराज राख्यं कारयितव्यं नाधर्मेण । 20

1) Cf. *Auguttaran.* II. 121 (§ 119).2) *oḥya°* B.3) Cf. *supra* 70. 15. *ona nitya°* B.4) *cā* MS.

तत्कस्यहेतोः । घस्यापि ते मकारात्मात्मभावस्यैवं मुचिरमपि परिरन्तितस्य मुचिरमपि
 मुचिना प्रणीतेन छादनीयभोजनीयात्वादनोयेन संतर्पितस्य संप्रचारितस्य⁽¹⁾ नृत्तिया-
 सापरिगतस्य कालक्रिया भविष्यति । एवं काशिकौशेयद्रुकूलपत्तोर्णानौमादिभिर्वस्त्रवि-
 शेपैराच्छादितस्य चर्मशयनावस्थितस्य विविधस्वेदान्बुक्लिन्नमलिनवसनानृतस्य काल-
 5 क्रिया भविष्यति । एवमपि ते मकाराज स्नानानुलेपनवासधूपपुष्पसुरभिगन्धस्यात्मभाव-
 स्य न चिरेण दुर्गन्धता भविष्यति । एवं न्यागारमध्यगतस्यापि ते स्त्रोगणपरिवृतस्य
 नानावाद्यगीततूर्यनाद्यैरुपगीयमानस्य सुमनसः क्रीडितो रममाणस्य परिचारयतो मरण-
 यभीतस्यातोव दुष्खदौर्मनस्याभ्यां कालक्रिया भविष्यति । एवमपि ते मकाराज गृह्यूप-
 लेपनोपलिप्तेषु सुस्यापितार्गलेषु सुपिहितवातायनेषु वल्लुगन्धधूपपुष्पनैलवर्तिप्रज्वाल-
 10 तेष्वामक्तपट्टदामकलायेषु मुक्तकुसुमावकीर्णेषु गन्धघटिकानिर्घूपितेषु अन्यस्तपादपोठय-
 टिकास्तरागोणिकास्तराकाचलिन्दिकेप्रावरणस्रातरोद्दिपटिकोभयकृतोपधानेषु वर्ष-
 ङ्केषु शयित्वा² । पुनश्च प्रगालकाकगृध्रमृतकडेवरमांसास्थिकेशरुधिरवशाकुले परमवभि-
 त्से श्मशाने गतचेष्टस्यात्मभावः पृथिव्यामवगः श्रेयते । एवमपि ते मकाराज गजस्कन्धा-
 चपट्टरथानिद्वलस्य शङ्खपट्टेष्वाकृत्यमानेषु हस्त्रेण धार्यमाणेन वालज्यजनेन बीजा[य]-
 15 [97a]मानस्यानेकहस्तस्यश्चरथपदातिभिर्नुयातस्याञ्जलिशतसकृन्नैर्मस्त्रियमाणस्य⁽³⁾ नि-
 र्गमनमनुभूय न चिरान्निश्चेष्टस्य मृतशयनाभिद्वलस्य चतुर्भिः पुरुषैरुत्तिष्ठस्य दक्षिणेन न-
 गरद्वारेण निर्णीतस्य मातापितृभ्रातृभगिनोभार्यापुत्रडुहितृवयस्यदासीदासकर्मकरपौर-
 धेयैः शोकगतहृदयैर्विजितकेशैरुत्तिष्ठतभुजैः सोरस्ताडं परमकरुणं³ । हा पुत्र हा नाथ
 हा तात हा स्वामिन्नित्याक्रन्दमानैः पौरज्ञानयदैः सपरिभावदृश्यमानस्य श्मशानं नीतस्य
 20 पुनः काकगृध्रप्रगालादिभिर्भक्षितस्य तान्यस्त्रीन्यग्निना वा दग्धानि पृथिव्यां वा निखा-

1) Cf. Senart, Mhv. I. 303. 4 and note.

2) Name of a kind of down. Cf. Lal.-r. cited by B. & R. s. r. *kākaśīṇaka*.

3) = *cadaver*. Divy. 39. 11.

नितानि ग्रन्थिर्वा ल्लितानि वातातपवर्षेर्वा चूर्णीकृतानि दिग्विदितु प्रनितानि तत्रैव
पूतभवमायास्यन्ति । एवमनित्याः सर्वमस्तारा एवमधुचा इति विस्तरः ॥

तत्र ज्ञेयः प्राधान्येन रागद्वेषमोहा यस्यैषानेकानस्य तावत्प्रतिपन्नमादौ भावयेत्त-
न्निदानं च वर्जयेत् ॥

तत्रार्यत्वमेवे तावदाह । स रागस्य प्रतिपन्नं भजते । रागोत्पत्तिप्रत्ययांश्च वर्जय- 6
ति । कतमद्य स रागस्य प्रतिपन्नः । कतमे च ते रागोत्पत्तिप्रत्ययाः । यद्गुणभावनारागस्य
प्रतिपन्नः । जनपदकल्याणोरागोत्पत्तिप्रत्ययः । कतमा च सा ऽगुणभावेना । यदुत सत्य-
स्मिन्काये केना रोमाणि नखा दन्ता रत्नो मलं त्वक् मांसास्थि स्नायुः शिरा वृक्षा⁽¹⁾ कृदपं
लोहकः लोहिकः । अन्नापयस्त्रगुण आमाजयः पक्वाजयः । और्ध्वकं⁽²⁾ धकृतपुरीषमश्रु स्वेदः
खेदः सिद्धाणकं⁽³⁾ वसां लसोका गन्धा मेदः पित्तं मेष्मा पूयं गोणितं मस्तकं मस्तकालुङ्गं 10
प्रसावः । एषु च वस्तुषु बोधिमत्त उपपत्तिर्ज्ञानातीयो भवति⁽⁴⁾ । तस्यैवमुपपत्तिमाणा-
र्यैवं भवति । योऽपि तावत्स्वाहालो मूढः अभव्यो⁽⁵⁾ कुशलः सोऽपि तावदेतानि वस्तूनि

1) . . 1) This passage is quoted in the Bodhicaryāvatāra-ṭīkā (p. 295) as if from the main work (*uḥlam* (*ṭīkshāsamuccaye*)). It is, however, a stock-list; cf. M. Vyutp. § 189 and Buddh. Triglote f. 32.

2) Compare the list of 32 *āhāras* in Khuddaka Pāṭha § 3 (J.R.A.S. 1869, p. 311, 326); *ṭīkā* MS. (cf. 114 n. 1 supra); Tib. རྒྱུ་ལྔ་ལྔ་ *Buddh. Triglote* — a reading due apparently to the corruption of Bengali MSS. In the corresponding Pali text *salakam* immediately precedes *hadāyam*.

3) *audarīyakaṃ* (?), M. Vyutp.; *audārī* Trigl. The meaning is doubtless 'bladder' («Wasserbauch»), cf. B. & R. s. v. *udara*. Our Tib. version (132a 3) however has རྒྱུ་ལྔ་ལྔ་ (= *hūga*).

4) *salat* MS.

5) *vaṣā* MS, a form elsewhere found; B² s. v. *vaṣā* (3).

6) So Bodhic. -ṭīkā; °*lshamānājā* MS.

7) Tib. རྒྱུ་ལྔ་ལྔ་ 'an incurable fool (?)'. Compare the French usage of 'impossible' of persons.

ज्ञात्वा रागचित्तं नोत्पादयेत् । प्रागेव सप्रज्ञज्ञातीयः । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽमुभाभावनाव-
कुलो भवतीति ॥

भगवत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो मत्सत्त्वः प्रज्ञापार[97b]मितायां चर-
न्निममेव कायं यथाभूतं प्रजानाति । तद्यथापि नाम सुभूते गोघातको वा गोघातकास्तेवासी
८ वा गां कृत्वा तीक्ष्णेन शस्त्रेण चत्वारि फलकानि कृत्वा प्रत्यवेक्षते स्थितो ऽथवा नियमः ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायं धातुशो यथाभूतं प्रजानाति ।
अस्त्यस्मिन्काये पृथिवीधातुरब्धातुरपि तेजोधातुरपि वायुधातुरपीति । पे ॥

पुनरप्याह⁽²⁾ । तद्यथापि नाम सुभूते कर्षकस्य भूतो⁽³⁾ डी पूर्णा नानाधान्यानां शालीनां
त्रीक्षीणां तिलानां तण्डुलानां मुद्गानां मायाणां यवानां गोघूमानां मशूराणां सर्पपाणां ।
10 तानेतान् चतुष्मान्पुरुषः प्रत्यवेक्षमाणाः । एवंज्ञातीयादयं शालिरयं त्रीक्षीरमी तिला अ-
मी तण्डुला अमी मुद्गा अमी माया यवा अमी गोघूमा अमी मशूरा अमी सर्पपा इति ॥ ए-
वमेव बोधिसत्त्वो मत्सत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायमूर्द्धं पादतलादयः केशम-
स्तकनखरोमत्वक् रोमपर्यन्तं पूर्णं नानाप्रकारस्याप्सुर्चेयथाभूतं प्रत्यवेक्षते । सत्यस्मिन् काये
केशा रोमाणि नखा यावन्मस्तकं मस्तकलुङ्गमन्निगूवं कर्णगूधमिति ॥ पे ॥ पुनरपरं सु-
15 भूते बोधिसत्त्वः स्मशानगतः पश्यति नानाद्वपाणि मृतशरीराणि स्मशाने ऽपविद्धानि शव-
शयने उज्जितानि एकाकृमृतानि वा द्वकृमृतानि वा त्र्यकृमृतानि वा चतुरकृमृतानि वा प-

1) See my note in J.R.A.S. 1898, p. 870, where it is shown that the present extract is closely related to a passage of the (Mahā-) Satipaṭṭhāna-sutta contained in two *nikāyas*. See Majjh.-n. I. p. 57 = Dīgha-n., sutta 22. (ed. Colombo, 1883, with Sinh. *sanna*. and translated in Warren's Buddhism, p. 360).

2) Cf. Mahāsatip. s. p. 25 med. (= Warren 359 fin).

3) Tib. མཆོད་ 'store-room'. Warren (l. c.) translates the corresponding Pali *mūṭolī* 'vessel'. The meaning is probably a (two-mouthed) bag (*malla*) as the Sinhalese *sanna* on the passage explains it. Possibly the Vedic *mūṭa* 'basket' is cognate. The word occurs again at 104. b where the Tib. rendering is the same.

4) See Mahāsatip. sutta, p. 30.6 (= Warren Buddhism, 360).

स्नातृमृतानि वा व्याध्मातकानि विनीलकानि विपूयकानि विपटाकानि ⁽¹⁾ स इमेव कायं
तत्रोपसंस्कृति । अथमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः । एतां धर्मतामव्यतिवृत्त इति ॥ एवं
हि सुभूते बोधिसत्त्वो मरुत्सत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्धा काये कायानुदर्शी विहर-
ति ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि श्मशाने उत्सृष्टानि पश्यति । यद्वात्रमृतानि का-
कैर्वा खाद्यमानानि कुरैर्वा गृधैर्वा श्वभिर्वा प्रगालैर्वा ततोऽन्यैर्वा नानाविधैः प्राणकज्ञातिः ५
खाद्यमानानि [98 a] स इमेव कायं तत्रोपसंस्कृति । अथमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति श्मशाने उत्सृष्टानि
विखादितान्यशुचीनि दुर्गन्धानि । स इमेव कायं तत्रोपसंस्कृतोति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनर-
परं यदा पश्यति मृतशरीराणि शिवपथिकायामस्थिसंकलिकां मांसशोणितप्रक्षितां स्नायु-
विनिबद्धां । स तत्रेमेव कायमिति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति शिव- 10
पथिकायामस्थिसंकलीभूतानि अपगतमांसशोणितस्नायुबन्धनानि । स इमेव कायमि-
ति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीनि दिग्विदिनु क्षितानि । यदु-
तान्येन पादास्थीनि । अन्येन त्रङ्गास्थीनि । अन्येन चोर्वस्थीनि । अन्येन श्रोणिक्काटोक्कं ।

1) These four adjectives clearly form part of a stock-description of a corpse in Buddhist works; see M. Vyutp. § 52. 1—4; *vinīlaka-samjñā* | *vipūyaka-s.* | *vipaṭṭamaka* (v. l. °*padu*°) -s. | *vyādhmātaka-s.* With this the Tib. (132. b. 6) partly agrees: རྩོམ་བར་པོ་པ་འཛིན་ (for རྩོམ་པ་ 'rotten'?) | རྩོམ་ (རྩོམ་བར་) བསྐྱེས་པ་ (exactly = *vinīlaka* 'quite livid') | རྩོམ་བར་རྟགས་པ་ 'putrid'?) | རྩོམ་བར་འབྲུས་པ་. The last exactly equals *vyādhmātaka*, and I therefore emend our MS. which reads '*dhmāta-kāni*'. The Pali has *uddhumātakam*. As to the form or meaning of *vipaṭṭamaka* there seems to be little certainty; 'von Würmern angefressen' B² (Nachtr.) The Pali has no equivalent. Ten classes of corpses in the *Visuddhi-magga* (Warren, Buddhism p. 292; pictures (!) in the Colombo ed. pp. 695 sqq.

2) The Pali is *sivathikā*, occurring at Pārāj. I. 10.18, a passage which otherwise illustrates the present. See also J.R.A S sup cit., p. 873, n. 3.

3) See Senart Mhv. I. 387. The form *samkalibhūta* below, not hitherto found, confirms Senart's derivation and his observation as to the want of genuineness in the equivalent Pali form °*samkhalikā*.

4) Tib. (133. a. 6) རྩོད་པོ་, a form not in lexx., but prob. equiv. to Pali *kaṭa* (*cunnu*s). The Sinh. version of the corresponding Pali however (ed. cit. p. 36.11) renders by (Sinh.) *kaṭi*, which means 'hip' like Sk. *kaṭa*

अन्येन पृष्ठवंशमन्येन पार्श्वकास्थीनि । अन्येन ग्रीवास्थीनि । अन्येन वाक्स्थीनि¹⁾ स
 इमेव कायमुपसंहरतीति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीन्य-
 नेकवार्धिकाणि वातानुपरिशोषितानि शङ्खसन्निभानि । इमेव कायं तत्रोपसंहरतीति
 पूर्ववत् । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभाव एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं सु-
 6 भूते बोधिसत्त्वो गृह्णासन्नः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीन्यने-
 कवार्धिकाणि तिरोभूतानि नीलानि कपोतवर्णानि पूतीनि चूर्णकज्ञातानि पृथिव्यां पांसु-
 नासमसमीभूतानि स इमेव कायं तत्रोपसंहरति अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
 एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त²⁾ इति ॥

एष तावत्समासतो रागस्य समुदाचारप्रतिपन्नः । द्वेषस्य मैत्री प्रतिपन्नः । अग्रियस-
 10 त्वार्दर्शनं च । तेन वा सद् भोजनाद्येकार्थतयाप्रीत्युत्पादनं तत्र परसुखस्याशंसां प्रार्थना तृ-
 ष्णाऽभिनन्दनं मैत्री । कामरागप्रत्युपकारहेतुभ्यामल्लिष्टः स्नेह इत्यर्थः ॥

सा त्रिविधा ऽर्थाक्षयमतिमूत्रे ऽभिहित्वा । सत्तारम्बणा मै[98b]त्रो प्रथमचित्तोत्पादि-
 कानां बोधिसत्त्वानां । धर्मारम्बणा चर्याप्रतिपन्नानां बोधिसत्त्वानां । अनारम्बणा मैत्री अ-
 नुत्पत्तिकधर्मज्ञातिप्रतिलब्धानां बोधिसत्त्वानामिति ॥

15 पुनर्वृद्धारम्बणा बोधिसत्तारम्बणा आचक्रप्रत्येकबुद्धारम्बणा सत्तारम्बणा च । तत्र
 सत्तारम्बणायाः पूर्वं प्रिये सत्वे हितसुखोपसंहारात्त ध्यानमभ्यस्य । तत्समे मैत्रीमुपसं-
 हरेत् । ततः परिचितेषु । तत उदासीनेषु । ततः समीपवासिषु । ततः स्वग्रामवासिषु ।

1) The MS. adds another *anyena*, but no word appears to be missing.

2) = Mahāsatip. sutta, p. 38, Warren p. 362.

3) Tib. (133. b. 6) འཇིགས་པའི་ཆོས་ལ་བཞུགས་པ་ 'partaking in patient adhe-
 rence to the principle of non-rebirth'; compare Jäschke p. 498. b. and Wassi-
 liev, 140 (151). Other passages where the phrase occurs, with varying translations
 by European scholars are given at Dh.-s. p. 63 (CVII).

एवं पर्याप्ते च । एवं पावदेतां दिशमधिमुच्य स्फारितोपसंपद्य विहरति⁽¹⁾ । एवं दशसु दिनु ।
बुद्धान्याम्ब्वनापास्त्वयं प्रयासो नास्ति ॥

सा च वज्रघनपरिणामनाया⁽²⁾मुक्ता । स बोधिसत्वचर्यायां चरन् यावन्ति कानिचिद्दृश्यते
त्रयाणि मनोज्ञानि वा प्रतिकूलानि वा⁽³⁾ । एवं शब्दा गन्धा रसा स्पर्शव्या धर्मा मनोज्ञा
वा प्रतिकूला वा । अनवद्या विप्रुद्धाः कल्याणोदारप्रभास्वरा वा येन सौमनस्यं ज्ञायते । 5
सुखमवक्रामति । प्रसादो ज्ञायते । प्रीतिः संभवति । प्रामोख्यं संतिष्ठते । कुर्यः प्रादुर्भवति ।
दौर्मनस्यं निवर्तते । चित्तकल्यता प्रादुर्भवति । चित्तं कर्मण्यं भवति । आणयो मृदुभवति ।
इन्द्रियाणि प्रह्लादं गच्छन्ति । मततमुखं संवेद्यमान एवं परिणामयति । सर्वबुद्धानामेत-
या परिणामनया भूयस्या मात्रया ते बुद्धा भगवतो ऽचित्तयेन बुद्धविहारमुखेन समन्वाग-
ता भवन्तुत्येन बुद्धसमाधिमुखेन सुसंगृहीता भवन्तुत्तमुखेन भूयस्या मात्रयोपस्तब्धा भ- 10
वन्तु । अग्रमाणेन बुद्धविगोत्तमुखेन समन्वागता भवन्तु । अग्रमेयेणा बुद्धप्रातिहार्यमुखेन सु-
संगृहीता भवन्तु । अचित्तयेन बुद्धासंगविहारमुखेन सुपरिगृहीता भवन्तु । डरासदेन बु-

1) The whole clause forms part of a Buddhistic *locus communis* on *mañtrī*; see M Vjyutp lxix. 5 (where read with Böhrling W.K.F., Nachtr. 7, *sphāritū* 'sich verbreiten über')

2) °ālambo (here only) MS

3) ལྟུང་བ་ 'procedure' (*prayūma*?)

4) K P. 211 (30), a Tibetan title only, with which however our Tib. version substantially agrees. Regarding the conjectured identity of the work cited above p. 225, it should be noted that here the Tib. title ends with ཡོངས་སུ་བསྐྱེད་, the proper equivalent of *pariṇāmanā* (cf. infra 1), not as there with མཐོང་ = *sūtra*.

5) The MS here reads: བཤྲོད་པ་ལ་ཤེས་པ་ । I have deleted the first *evam* (in margin only) and the *peyālam*, which break the sense and have no equivalent in the Tib. (134, a. 3)

6) Dh.-s § 133.

7) Cf. Senart, Mhv. I. 399.

द्वृषभितसुखेनाभिक्षा भवतु । अग्रमेयेण बुद्धबलसुखेनात्यन्तसुखिता भवतु । सर्ववेदि-
 तशास्तेनानुत्पत्तिसुखेनाधिकारसुखा भवतु । असंगविकारसततसमाहितेन तद्यागतसुखेना-
 द्वयसमुदा[99 a]चारेणाविक्रोपितसुखा भवतु ॥ एवं बोधिसत्त्वस्तत्कुशलमूलं तद्यागतेषु प-
 रिणामव्य बोधिसत्त्वेषु परिणामयति । यदिदमपरिपूर्णानामभिप्रायाणां परिपूर्णाय परिण-
 5 मयति । अपरिश्रुद्धानां सर्वज्ञताध्याशयानां परिश्रुद्धये । अपरिनिष्पन्नानां सर्वपारमितानां
 परिनिष्पत्तये । वज्रोपमस्य बोधिचित्तोत्पादस्याधिष्ठानाय । अनिवर्त्यस्य सर्वज्ञतासंनान्द-
 स्याप्रतिप्रसन्नब्धये । बोधिसत्त्वानां⁽²⁾ कुशलमूलानां मार्गणतयै । सर्वज्ञगत्समतास्थितस्य म-
 क्ताप्रणिधानस्य परिपूर्णे । सर्वबोधिसत्त्वविकाराणामधिगमाय । सर्वबोधिसत्त्वेन्द्रियाणां
 तीक्ष्णाभिज्ञतयै । सर्वबोधिसत्त्वकुशलमूलानां सर्वज्ञतास्पर्शनतयै ॥ स एवं तत्कुशलमूलं
 10 बोधिसत्त्वानामर्थाय परिणामव्य बुद्धशासनावचरेषु सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धेषु तत्कुशलमूल-
 मेवं परिणामयति । ये केचित्सत्त्वा एकाच्छ्रुतसंस्कृतमात्रमपि बुद्धशब्दं शृण्वति । धर्मशब्दं
 वा ऽर्धसंघपर्युपासनं वा कुर्वन्ति तेषां तत्कुशलमूलमनुत्तरयै सम्यक्संबोधये परिणामयति
 बुद्धानुस्मृतिपरिपूर्णे परिणामयति । धर्मानुस्मृतिप्रयोगतयै परिणामयति । श्राव्यसंघगौ-
 रवाय परिणामयति । अचिरहितबुद्धदर्शनतयै परिणामयति । चित्तपरिश्रुद्धये परिणाम-
 15 यति । बुद्धधर्मप्रतिवेधाय⁽³⁾ परिणामयति । अग्रमेयगुणप्रतिपत्तये परिणामयति । सर्वाभिज्ञा-
 कुशलपरिश्रुद्धये परिणामयति । धर्मविमतिविनिवर्तनाय परिणामयति । यथा बुद्धशास-
 नावचरेषु परिणामयति । श्रावकप्रत्येकबुद्धेषु च तथा स बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वेषु तत्कुशल-

1) *vrishabhita* (*°tā* MS.) occurs only in Mh v. II. 277.8, in the sense of a «deed of bull-like prowess». Tib. ལྷ་མོའི་དཔུང་པོའི་ལྷ་མོ་ «the joy of becoming the leader of the herd».

2) *sukhānām* MS.; but the Tib. has the unvarying equivalent of *bodhisattva*.

3) 'Abiding in the commands...' a somewhat extended usage of *avacara*; cf. Senart, Mh v. I. 397.

4) Divy. 142.11.

5) 'penetration' Senart, Mh v. I. 443.

मूलं परिणामयति ॥ यदिदे नैर्यिकमार्गविनिवर्तनाय परिणामयति । तिर्यग्योन्यवच्छे-
 दाय परिणामयति । यमलोक्रोपच्छेदसुखाय परिणामयति । निरवशेषसर्वापायगत्युपपत्ति-
 व्यवच्छेदाय परिणामयति ॥ तेषां च सर्वसत्त्वानामनुत्तरबोधिहृन्दविवर्धनतयै परि-
 णा[99b]मयति । अध्याशयसर्वज्ञताचित्तलाभाय परिणामयति । सर्वबुद्धधर्माप्रतिज्ञेपाय प-
 रिणामयति । अत्यन्तसुखसर्वज्ञताभूमिसंवर्तन⁽²⁾ाय परिणामयति । अत्यन्तसर्वसत्त्वविप्रमुद्ध्ये 5
 परिणामयति । सर्वसत्त्वानामनन्तज्ञानाधिगमाय परिणामयति । पे ॥ तस्य यत्किञ्चिच्ची-
 वरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभैषज्यगमनागमनशरीरोपस्थाननिषद्यादिनिषेवणापत-
 नानां प्रवर्तनकर्म ईर्ष्यापक्षाधिष्ठानमीर्ष्यापक्षस्याविकोपनं कायकर्म वाक्कर्म मनस्कर्म सुच-
 रितं षण्णामिन्द्रियाणां संवरः स्वशरीराक्कादनमर्दनज्ञानकर्म अशितपीतखादितं संमि-
 ज्जित⁽³⁾प्रसारितावलोकितविलोकितसुप्तजागरितस्वशरीरगतोपस्थानं सर्वमेतद्वोधिसत्त्वस्य 10
 सर्वज्ञतालम्बनप्रयुक्तस्य न किञ्चिदपरिणामितं सर्वज्ञतायां सर्वसत्त्वहितसुखचित्तस्य ॥
 पे ॥ सर्वज्ञगत्परित्राणमनसो नित्योग्युक्तकुशलमूलस्य मदप्रमादव्यतिवृत्तस्य ॥ पे ॥ सर्व-
 ज्ञोपराञ्चुलस्य सर्वबोधिसत्त्वानुशिक्षणचेतसः सर्वज्ञतामार्गाप्रतिकृतस्य ज्ञानभूमिनिषे-
 वणास्य पण्डितसंवासाभिरतस्य । पे ॥ मधुकर इव कुशलमूलसंभरणास्य सर्वज्ञगद्गुञ्जलि-
 तसत्त्वानस्यानभिनिविष्टसर्वसंस्कारस्य । पे ॥ अत्तशः अस्वपि तदन्येष्वपि तिर्यग्योनिगते 15
 धेकौ⁽⁴⁾दनोन्मिज्जितमेकालोपं वा परित्यजति । सुगतावुपपत्तिषु तत्सर्वं तेषामेव हिताय
 तेषामेव परिमोचनाय परिणामयति । तस्यास्तिर्यग्योनेस्तस्मादुष्णार्पावातस्मादुष्णो-
 पादानात्तस्मादुष्णस्कन्धात्तस्मादुष्णवेदनायाः 6 तस्मादुष्णोपचयात्तस्मादुष्णाभिसंस्का-

1) From this point onwards the MS. reads *parināmayati*.

2) The noun-form is new in this sense: for *samvartate* ('conduce to') in connexion with the *bhūmis* cf. Mhv. I. 77. 3—5.

3) Cf. Trenckner, Majjh.-n. I. p. 538 a and Divy. 478. 6—8; °*minjāta* MS.

4) °*odana* MS.

5) M. Vyutp. § 33.24.

6) °*shlayā* v° marg.

रातस्मादुष्खनिदानात्ततो दुष्खमूलात्तस्मादुष्खापतनात्तेषां सत्त्वानां विनिवर्तनाय परि-
णामयति तदारम्बणेन च सर्वसत्वारम्बणीकरोति मनसिकरोति । तत्र कुशलमूले पूर्वङ्ग-
मीकरोति । यदिदं सर्वज्ञतायां परिणामयति । [100a] बोधिचित्तोत्पादेन प्रतिगृह्णाति ।
तत्र कुशलमूलमुपनयति । संसारकात्ताराद्विनिवर्तयति । अनावरणेन बुद्धमुखेनाभिमुखी-
करोति । संसारसागरादुन्मज्जयति । बुद्धधर्मप्रयुक्तया मैत्र्या स्फूर्तीत्यादि ॥

इमाश्च सुवर्णभासोक्ता मैत्रोक्तरूपागर्भा गाथाः सर्वा आदरतः समन्वाहृत्य भावयित-
व्या अक्षशो वचसापि ॥

- सुवर्णभासोत्तमदुन्दुभेन शाम्यन्तु दुष्खास्त्रिसकललोके ।
अपयदुष्खा यमलोकदुष्खा दारिद्र्यदुष्खाश्च इह त्रिलोके ॥
अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना शाम्यन्तु सर्वव्यसनानि लोके ।
भवन्तु सत्त्वा ह्यभयाक्ता तथैव यथाभयाः शान्तभयाः मुनीन्द्राः ॥
यथैव सर्वार्यगुणोपपन्नाः संसारसर्वज्ञमहासमुद्राः ।
तथैव भोक्तुं गुणसागराः प्रजाः समाधिबोध्यङ्गुणैरूपेताः ॥
अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना भवन्तु ब्रह्मस्वर सर्वसत्त्वाः ।
स्पृशन्तु बुद्धत्ववराग्रबोधिं प्रवर्तयन्तु शुभधर्मचक्रम् ॥

1) Transitive here (intrans. 98.b. supra). Tib. འཕྲུལ་པ་ལྟེན་པུ་. Pali *pharati* has a similar double usage,

2) The following extract is selected from the beginning (pp. 9—11) and end (pp. 18—21) of the same chapter (4) from which a quotation was made above p. 160. Cf. *ibid.* note 5.

3) See p. 9 fin. of the printed edition (P.).

4) °sāl° A.

5) .. 5) These five aksharas are deleted in A.; I have restored them from B. and P., which reads: *samasta satvā hrdayāharā yathā tathā tayā cāntabhayā munīndra.*

6) *bhāntu* P.

7) so A.B.; °meṣvara P.

8) *cakradharmam* A. For ॐ final elongated, cf. *bhontū* above, and *daṣasū* below.

तिष्ठन्तु कल्पानि अचित्तियानि देहेषु धर्मं जगतो कृताय ।
 क्लृप्तं ज्ञेयान् विधमन्तु दुष्टान् समेत्तु रागं तत्र दोषं गोकुम् ॥
 ये सत् तिम्रति अयायभूमौ आदोससंप्रव्यलितास्त्रिगात्राः ।
 ज्ञेयवन्तु ते दुन्दुभिसंप्रवादितं नमोऽस्तु बुद्धाय भणन्तु वाचम् ॥
 १) तिस्रस्तः सत्ता भवन्तु सर्वे ज्ञातो ज्ञतं ज्ञातिसकृन्नकोट्यः ।
 २) अनुस्मरन्तु सततं मुनीन्द्रान् ३) ज्ञेयवन्तु तेषां वचनं ह्युदारं ॥
 ४) अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना लभन्तु बुद्धेर्हि समागमं सदा ।
 विवर्जयन्तु खलु पापकर्म चरन्तु कुशलानि शुभक्रियाणि ॥
 सर्वत्र क्षेत्रेषु च मर्त्यप्राणिनां सर्वे च दुष्टाः ५) प्रणमन्तु लोके ।
 ये सत् विकलेन्द्रिय ग्रङ्गहृणाः ते सर्वे सक्लेन्द्रिय भोक्तु सांप्रतम् ॥
 ६) ये व्याधिता दुर्बललोणागात्रा निस्त्राणभूनाः शयिता दिशम् ७) ।
 ते सर्वे मुच्यन्तु च व्याधितो लघु लभन्तु चारोग्य वलेन्द्रियाणि ॥
 ८) ये राजचौरभट तर्जित वध्यप्राप्ता नानाविधैर्भयजैर्व्यसनोपपन्नाः ९) ।
 ते स[100b]र्वे सत् व्यसनागतदुष्टिता हि मुच्यन्तु तैर्भयजैः परमैः सुधीरैः ॥

1) See p. 18 17 of the edition = f. 11. b. 5 of B (see p. 160, n. 5) = 10 b of the MS, a fragmentary palm-leaf copy, cited at p. 162 n. 2 and hereinafter called D.

2) B. and P. have first persons (*anusmarcyaṃ*, *ṣṛṇvīya*, etc.) throughout this passage.

3) *anena cāham kuṣaleṇa karmaṇā labheya buddheḥ*° B

4) – resolved to ~, here and below, 218, 1. 2.

5) So A. D.; *pāpāḥ* B; *rogāḥ* P.

6) *kuṣalendr*° B.

7) So A. sec. man.; the original reading was *ṣayita daṣa* (?) *dīksu*; *niṣṛāṇa*° *daṣa dīṣu* P.; *nistrānabhuktāḥ ca daṣa dīṣu* D.

8) Metre for this stanza Vasantatilaka.

9) °*samatarj*° P.; *saṭha* D.

10) °*padhānā* D.

- ये ताडिता बन्धनबद्धपीडिता विविधेषु व्यसनेषु च संस्थिताः⁽¹⁾ ।
 अनेका आयाससहस्र आकुला⁽²⁾ विचित्रभयदरूपाशोकप्राप्ताः ॥
 ते सर्वि मुच्यन्ति बन्धनेभ्यः संताडिता मुच्यन्ति⁽³⁾ ताडनेभ्यः ।
 वध्याश्च संयुग्मिषु जीवितेन व्यसनागता निर्भय भोक्तुं सर्वे ॥
 5 ये सत्त्व नुत्तर्षपिपासपीडिता लभन्तु ते भोजनपानचित्रम् ।
 अन्धाश्च पश्यन्तु विचित्ररूपां बधिराश्च⁽⁴⁾ श्रृण्वन्तु मनोजघोपान् ॥
 नग्नाश्च वस्त्राणि लभन्तु चित्रां दर्द्रिमत्वाश्च निधिं लभन्तु ।
 प्रभूतधनधान्यविचित्ररत्नैः सर्वे च सत्त्वाः सुखिनो भवन्तु ॥
 मा कस्यचिद्भावतु दुष्खवेदनाः सौख्यान्विताः⁽⁵⁾ सत्त्व भवन्तु सर्वे ।
 10 अभिरूपप्रासादिकसौम्यरूपा अनेक सुख संचित नित्य भोक्तु ॥
 मनसान्नपानाः⁽⁶⁾ सुसमृद्धपुण्याः सह चित्तमात्रेण भवन्तु तेषां ।
 वीणा मृदङ्गाः पणवाः सुघोषकाः उत्सा सराः पुष्करिणी तडागाः ॥
 सुवर्णपद्मोत्पलपद्मिनीश्च सह चित्तमात्रेण भवन्तु तेषाम् ।
 गन्धं च माल्यं च विलेपनं च वासश्च चरूं कसुमं विचित्रम् ॥
 15 त्रिष्कालवृत्तेभि⁽⁸⁾ प्रवर्षयन्तु गृह्णन्तु ते सत्त्व भवन्तु दृष्टाः⁽⁹⁾ ।
 कुर्वन्तु पूजां दशसू⁽¹⁰⁾ दिशासु अचिन्तिषां सर्वतथागतानाम् ॥

1) *daṣa sthitāni* P.

2) *vyākulā* P.; *āyāsabhayasamākulā* D.

3) For the termination cf. 92.12; *mucyantu ca tāḍanānte* D.

4) *°pān dhīrā* D.

5) *sudarṣanāḥ* P.

6) *manaṣanta pārāḥ* P.

7) The text shows considerable variation and abridgement compared with that of P., 20.11 and 21.1.

8) *śo* D.P.; *°kṣāṇi* A.

9) *tushṭāḥ* P.

10) *°su libri omnes*; but cf. p. 216, note 12, and 217. 8 above

स बोधिसत्त्वानय आचक्राणां धर्मस्य बोधि प्रतिसृष्टि तस्य⁽¹⁾ ।
 नाचां गतिं सत्त्व विवर्जयन् भवन्तु घट्टाक्षणावोतिवृत्ताः⁽²⁾ ॥
 आसादयन्तु जिनराजमुत्तमं लाभन्तु बुद्धेहि समागमं सदा ।
 सर्वा स्त्रियो नित्यं नरा⁽³⁾ भवन्तु शूराश्च वीरा विदुषपिउताश्च ॥
 ते सर्व्य बोधाय चरन्तु नित्यं चरन्तु ते पारमितासु पट्सु ।
 पश्यन्तु बुद्धान्दशसू दिशासु रत्नद्रुमेन्द्रेषु⁽⁴⁾ सुखोपविष्टान् ।
 धैर्यैर्परात्मनसंनिपणान् धर्माश्च शृण्वन्तु प्रकाशयमानान्⁽⁵⁾ । इति ॥
 एषा संक्षेपतो गैत्री ॥ द्वेपसमुदाचारप्रतिपत्तः ॥
 मोक्षानुशयस्य प्रतीत्यसमुत्पाददर्शनं प्रतिपत्तः ॥
 तत्र प्रतीत्यसमुत्पादः शालिस्तम्बसूत्रे⁽⁶⁾ अभिहितः । तत्राध्यात्मिकास्य प्रतीत्यसमु- 10

1) This is the reading of P., with which B. (v l. *pratisamskṛti*) agrees; *bodhi raja nirmala susthitasya* A.; °*nirma su* || *sthit*° D.

2) *ashtāṅgulavṛth*° B. P.; °*aṅgulavṛta*° D.; *ashtāṅkṣaṇa-ryatv*. A. The genuineness of *akṣaṇa* is vouched for by the Tib. འཁོར་པོ་ (137 b. 2).

3) Tib. རྣམ་པར་རྒྱུ་ལ་བོ་རྣམ་པ་ *ḥṣaṇarājam*° A.; *jinarājamūrtim* P. B.

4) °*tyaratā* P.

5) *ratnottama[-]rṣṣhasukh*° B. P.; *dānādītoyaṣṣ suḥodhayatvā* D.

6) So P. (p. 21, *fin*); *te dharma pṛakāṣayantu* D.

7) °*stambha-sūtre* MS. I adopt the form which agrees with the Tib. (137. b. 5) ས་ཁྲུ་ལྷུང་པའི་མཛོད་. Compare KE. 261 'riz verdoyant'. In M. Vyutp. lxx 77, two of Minaev's authorities read °*stambaka*. The Bodhicar.-ṭīkā pp. 257, 309 (cf. 239 15 369. 11) cites portions of this passage calling the work at p 309 *Qālistamba-puṇja*. Nanjio mentions a Qāli-'sambhava'-s.° 280 (tr. before A.D. 420) etc. But 'sambhava' is apparently an error in the Chinese 'authorized' list; for *so-tān-mo* (Nanjio 867) represents *stamba*. In the *Mādhyamikā-vṛtti* Ch XVI, p. 209 (ed. B.T.S.I.) the present passage is cited at length. The more important variants of that text (M.) are cited below.

त्पादस्य [101 a] कृतूपनिबन्धः⁽¹⁾ कतमः⁽²⁾ । यदिदमविद्याप्रत्ययाः संस्कारा यावज्जातिप्रत्ययं
 जरामरणमिति । अविद्या चेन्नाभविष्यन्नैव संस्काराः प्राज्ञास्यत । एवं यावद्यदि ज्ञातिर्ना-
 भविष्यन्न जरामरणं प्राज्ञास्यत । अथ सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृत्तिर्भवति ।
 एवं यावज्जात्यां सत्यां जरामरणस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति । तत्राविद्याया नैवं भवति । अहं
 5 संस्कारानभिनिर्वर्तयामीति । संस्काराणामप्येवं न भवति । वयमविद्यायाभिनिर्वृत्ता
 इति । एवं यावज्जात्या नैवं भवति । अहं जरामरणमभिनिर्वर्तयामीति । जरामरणस्यापि
 नैवं भवति । अहं ज्ञात्या निर्वृत्त इति । अथ च सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृत्तिर्भ-
 वति प्रादुर्भावः । एवं यावज्जात्यां सत्यां जरामरणस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति प्रादुर्भावः ॥ एव-
 माध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य कृतूपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ कथमाध्यात्मिकस्य प्रती-
 10 त्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्य इति । [षष्ठां धातूनां समवायात् । कतमेषां षष्ठां
 धातूनां समवायात्⁽³⁾ ।] यदिदं पृथिव्यसेजोवाट्वाकाशविज्ञानधातूनां⁽⁴⁾ समवायादाध्यात्मिक-
 स्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ तत्राध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पा-
 दस्य पृथिवीधातुः कतम इति । योऽयं कायस्य संश्लेषतः कठिनभावमभिनिर्वर्तयत्यमु-
 च्यते पृथिवीधातुः । यः कायस्यानुपरिच्ये⁽⁵⁾ कृत्यं करोति अयमुच्यते ऽब्धातुः । यः
 15 कायस्याशितपीतभक्तितं परिपाचयति अयमुच्यते तेजोधातुः । यः कायस्याश्वासप्रश्वास-

1) The attachment of cause to cause (in the chain); Tib. འབྲེལ་པ་པོ་.

2) Āntideva, as shown by the readings of both A. and Tib., cites the opening clause with undue brevity. The exordium in M. runs more clearly thus: *evam ādhyātmiko* ('oke edition) *'pi pratītyasamutpādo dvābhyām eva kīraṇābhyām utpadyate | katamābhyām dvābhyām | hetūpanibandhataḥ pratyayopanibandhataḥ ca | tatrāādhyātmikasya pratītyasamutpādasya hetūpanibandhaḥ katamaḥ | yad idam avidyāpratyayāḥ saṃskaraḥ saṃskārapr° vijñānam*, — and so on, going through the chain.

3) This clause omitted in A., is supplied from M. and Tib. (138. a. 2).

4) Dh.-s. § 58; cf. *Pitāputrasamāgama* ap. *Bodhic.-ṭīk.* 327.8 and *infra* ff. 108-9.

5) So also Tib. སྤྲུལ་པའི་རྒྱུ་ལྟར་པོ་; *saṃśleshātmake* *'pi na bhāvam* M.

6) A new form. Tib. (138. a. 5) ལྷུ་སྤྲུལ་པ་ 'body-aggregation'.

कृत्यं करोत्यपमुच्यते वायुधातुः । यः कायस्याक्षःसौर्षिर्गभावमभिनिर्वर्तयत्यपमुच्यते या-
काशधातुः । यो नागहृणमभिनिर्वर्तयति ⁽¹⁾ नेडकलापयोगेन पञ्चविज्ञानकायसंप्रयुक्तं ⁽²⁾ सौम्रवं
च मनोविज्ञानम् अयमुच्यते विज्ञानधातुः ॥ अतस्तु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्न भवति ।
यदाध्यात्मिकः पृथिवीधातुरविकलो भवत्येवमतेजोवाय्वाकाशविज्ञानधातवश्चाविकला
भवति । ततः सर्वेषां समवायात्कायस्योत्पत्तिर्भवति ॥ तत्र पृथिवीधातेर्नैवं भवति । अहं 5
कायस्य कठिनभावमभिनिर्वर्तयामीति । अन्धधातेर्नैवं भवति । अहं कायस्यानुपरिपक्व-
कृत्यं करोमीति । तेजोधातो[101b]र्नैवं भवति । अहं कायस्याग्निप्रयत्नादितं परिपाच-
यामीति । वायुधातेर्नैवं भवति । अहं कायस्याश्मानप्रश्चात्कृत्यं करोमीति । आकाशधा-
तेर्नैवं भवति । अहं कायस्याक्षः सौर्षिर्ग करोमीति । विज्ञानधातेर्नैवं भवति । अहं-
मेभिः प्रत्ययेर्वर्जित इति । अथ च मत्स्वेषु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्भवति । तत्र पृथिवीधा- 10
तुर्नात्मा न सत्वो न ज्ञो न जघ्नुर्न मनुजो न गानधो न स्त्रो न पुमान्न नपुंसकं । न चाहं न मम ।
न चाप्यन्यस्य कस्यचित् । एवमन्धधातुस्तेजोधातुर्वायुधानुराकाशधातुर्विज्ञानधातुर्न सत्वो
न ज्ञो न जघ्नुर्न मनुजो न गानधो न स्त्रो न पुमान्न नपुंसकं न चाहं न मम न चाप्यन्यस्य
कस्यचित् ॥ तत्राविद्या कतमा ⁽³⁾ । यो एषेव यद्सु धातुष्वेकसंज्ञा पिण्डसंज्ञा नित्यसंज्ञा
ध्रुवसंज्ञा शाश्वतसंज्ञा सुखसंज्ञा आत्मसंज्ञा सत्त्वजीवमनुज्ञमानवसंज्ञा । अहंकारममकार- 15

1) Tib. (138 a. 7) རྩུ་ལྷ་ 'reed'. Doubtless the arteries are meant; cf. *ndēdi*.
In M this whole sentence is chaotic.

2) New to literature; but see Mahendra on Hemac. Anekārthas II 253:
*āsavaḥ karmabandhaḥetuḥ kṛyāḥamsūdhā | tena saha vartate yaḥ skandhaḥ śarī-
rabhāvāpanno rūparasūdisamūhaḥ sa sūravaskandhaḥ*.

3) *Pāṣa lectio* repented in M.

4) The following passage is cited in Bodhic -*īkū* p. 258 (cited as 'B').

5) *larma* M

6) *eshām eva śaṇṇām dhātūnām* B. M.

7) *akya*° B.

8) So too the Tib.: རྩུ་ལྷ་, *susamjñā* M. (which I do not understand); om. B

संज्ञा¹⁾ एवमादिविविधमिज्ञानम् इयमुच्यते ऽविद्येति । एवमविद्यायां सत्यां विषयेषु रागद्वे-
 षमोहाः प्रवर्तन्ते । तत्र ये रागद्वेषमोहा विषयेषमो उच्यन्ते संस्कारा इति । वस्तुप्रति-
 विज्ञप्तिर्विज्ञानं । विज्ञानसदृशाद्यन्तारो ऽद्वयिणा उपादानस्कन्धास्तन्नाम [द्वयं]³⁾ चत्वारि⁴⁾
 च मद्भातानि चोपादाय उपादाय द्वयमैकध्यमभिसंतिप्य तन्नामद्वयं⁴⁾ नामद्वयसंनिधि-
 5 तानोन्दिष्याणि षडायतनं । त्रयाणां धर्माणां संनिपातः⁵⁾ स्पर्शः । स्पर्शानुभवना वेदना⁶⁾
 वेदनाध्यवसानं तृष्णा । तृष्णा वैपुल्यमुपादानं । उपादाननिर्जातं पुनर्भवजनकं कर्म⁷⁾
 भवः । तद्धेतुकस्कन्धप्रादुर्भावो जातिः । स्कन्धपरिपाको जरा विनाशो मरणं । त्रियमा-
 णस्य मूढस्य स्वाभिषङ्गस्यात्तदाहः शोकः । लालप्प्यं¹⁰⁾ पारिदेवः । पञ्चविज्ञानकायसंप्रयु-
 क्तमज्ञातानुभवनं दुष्खं¹¹⁾ । नैमित्तिकारसंप्रयुक्तं मानसं दुष्खं दौर्मनस्यम् । ये चान्य एवमाद्य
 10 उपल्लेशास्त उपायासाः ॥ पे ॥¹²⁾

¹³⁾ पुनरपरं तत्वे ऽप्रतिपत्तिः मिथ्या प्रतिपत्तिः अज्ञानमविद्या । एवमविद्यायां सत्यां

1) *°dhaññā* MS; but (m) *aññā* must be restored from B. and the Tib. *नेपेस'न* (139. a. 2).

2) *sahetaras* M.

3) supplied from B. and M. and Tib.

4) . . . 4) This clause is omitted in B. and Tib. After *copādāya* M. reads: *rūpaṃ tac ca nāma | ekanādhyaṃ [sic] abhis°*.

5) The same word is used and also illustrated in Mil.-P. 60.10—24.

6) op. cit. 60.25.

7) *taṭ punarbhava janakakarmabhava hetukah° ska°* M.

8) *jātyabhinirrtānām skandhānām parip.* B.

9) *jīrṇasya skandhasya vin°* M.

10) Noun-form new. I do not understand M.'s reading: *ṣoḥocchamālopanam pariderah*. The Tib. (139. a. 6) seems to have had some form like *lālapyaṇa*. I understand the rendering to mean: 'the uttering of lamentation is the telling to oneself *ལྟོ་སྒྲུབ་པ་* one's state arising from sorrow'. *ṣoḥārthalaṇam* B.

11) Cf. Senart, Mhr. I 373, and B. R. s. r. 3. शान्त.

12) *dushkamanasik°* MS. The Tib. separates the sentences (139. a. 7).

13) 'ein kleiner *kleṣa*' B²; but the Tib. *ཉེ་བའི་ཉེན་པོ་སྒྲུབ་པ་* and the explanation

of *upāyāsa* by Buddhaghosa in Vis.-M. xvii (ap. Warren, Buddhism 191) suggest nearness and intensity as the force of *upa-*.

14) For the omission see B. 259. 3—10 (= M. p. 210).

15) The following passage is also quoted in B. at pp. 309 sqq.

त्रिविधाः संस्काराः अग्निनिर्वर्तते । पुण्योपमा अणुपुण्यपेगा अग्निज्यो⁽¹⁾[102a]पमाश्चेम
 उच्यते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । पुण्योपमानां संस्काराणां पुण्योपममेव विज्ञानं
 भवति । अणुपुण्योपमानां संस्काराणामणुपुण्योपममेव विज्ञानं भवति । अग्निज्योपमानां⁽²⁾
 संस्काराणामग्निज्योपममेव विज्ञानं भवति । इदमुच्यते संस्कारप्रत्ययं विज्ञानमिति ।
 एवं नामद्वयं⁽³⁾ नामद्वयविवक्षा पटिभ्रायतनद्वारेः कृत्यक्रियाः प्रवर्तते । तन्नामद्वयप्रत्ययं ६
 पटायतनमित्युच्यते । पटस्य घ्रायतनेभ्यः पट् स्पर्शकायाः प्रवर्तते ऽयं पटायतनप्रत्ययः
 स्पर्श इत्युच्यते । गज्जातीयः स्पर्शो भवति तज्जातीया वेदना प्रवर्तते । इयं स्पर्शप्रत्यया
 वेदनेत्युच्यते । यस्तां वेदयति विज्ञेयेणास्वादयति । अभिनन्दत्यध्यवस्यत्यधितिष्ठति⁽⁴⁾
 सा वेदनाप्रत्यया तृष्णेत्युच्यते । आस्वादानाभिनन्दनाध्यवसानं⁽⁵⁾ मा मे प्रियद्वपणातद्वयै-
 र्वियोगो भवत्विति । प्रैरित्यागो भूयो भूयश्च प्रार्थना । इदं तृष्णाप्रत्ययमुपादानमित्यु- 10
 च्यते⁽⁷⁾ एवं प्रार्थयमानः पुनर्भवजनकं⁽⁸⁾ कर्म समुत्थापयति कायेन वाचा मनसा । अयमुपादा-
 नप्रत्ययो भव इत्युच्यते । या कर्मनिर्जाता⁽⁹⁾ स्क्न्धानामभिनिर्वृत्तिः सा भवप्रत्यया ज्ञा-
 तिरित्युच्यते । यो ज्ञात्यभिनिर्वृत्तानां स्क्न्धानामुपचयपरिपाकाद्विनाशो भवति । तदिदं

1) For this form (= Pali *ānejjā*) cf. Senart Mhv. I. 399; Lal.-v. cited in B². *anamhyop*° M.; *ānandop*° B With this triple division compare the classes of *karma* cited from Buddhaghosa (Vis.-M. xvii) by Warren, Buddhism, 179—80.

2) . . . 2) Here MS. *ām*°.

3) *tad eva vyāñānapratyayam nāmar*° B. and so M. Here M. (p. 211) adds the following clause which doubtless occurs in the original (Qālistamba-) sūtra, but, as the Tib. (139 b. 6) shows, was not quoted by our author from it: *vedanādayo 'rūpinaṣ cattārah [sic] [,] saṃskārās tatra tatra bhavā nāmayantīti nāma'* | *saha rūpaskandhena ca 'nāmarūpam'* celi *nāmarūpam ucyate*

4) *adhyavasāye tishṭhati* M.

5) *°vasāyasthūna* ' *ātmāpriya*° mā bhavatu B.

6) *nityam aparityāgo bhaved* M.

7) The clause: *yatra vastuni . . . prārthayate sa* here added in M. (211. s, 9) is not reproduced in the Tib.

8) *kāryam utthā*° B.

9) So B.

10) རྟེན་པ་ (140. a. 4) 'increase, development'; *upanayana* M.; *upaparipākāḍ* [sic] B.

ज्ञातिप्रत्ययं ज्ञारामर्यामुच्यते ॥ ये⁽¹⁾ ॥ [एवमयं द्वादशाङ्गः प्रतीत्यसमुत्पादो ऽन्योन्य-
 हेतुको ऽन्योन्यप्रत्ययतो⁽²⁾ । नैवानित्यो न नित्यो⁽³⁾ । न संस्कृतो नामंस्कृतो⁽⁴⁾ न वेद्यिता ।
 न क्षयधर्मो न निरोधधर्मो⁽⁵⁾ । न विरगिधर्मो⁽⁶⁾ । अनादिकारप्रवृत्तो ऽनुद्भिन्नो ऽनुप्रवर्तते नदी-
 त्तोत्तवत् ॥ अथ चेमान्यस्य द्वादशाङ्गस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य चत्वारि अङ्गानि संघातक्रि-
 ५ ययौ हेतुत्वेन प्रवर्तते । कतमानि चत्वारि । यदुत । अविद्या तृष्णा कर्म विज्ञानं च ॥ तत्र
 विज्ञानं बीजस्वभावत्वेन हेतुः⁽⁷⁾ । कर्म क्षेत्रस्वभावत्वेन हेतुः⁽⁸⁾ । अविद्या तृष्णा च क्षेत्रस्वभा-
 वत्वेन हेतुः⁽⁹⁾ । कर्मक्षेत्रा विज्ञानबीजं संजनयति । तत्र कर्म विज्ञानबीजस्य क्षेत्रकार्यं करो-
 ति । तृष्णा विज्ञानबीजं स्नेहयति । अविद्या विज्ञानबीजमवकिरति ।⁽⁶⁾ अतस्तौ येषां
 प्रत्ययानां बीजस्याभिनिवृत्तिर्न भवति⁽⁶⁾ ॥ तत्र कर्मणो नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजस्य
 10 क्षेत्रकार्यं करोमीति । तृष्णाया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजं स्नेहयामीति । अवि-
 द्याया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजमवकिरामीति । विज्ञानबीजस्यापि नैवं भव-
 त्यहमेभिः प्रत्ययैर्जनित इति ।⁽⁷⁾ अपि तु विज्ञानबीजे कर्मक्षेत्रप्रतिष्ठिते तृष्णास्नेहाभिव्य-
 न्दिते ऽविद्यावकीर्णे [102b] तत्र तत्रोत्पत्त्यापतनसन्धौ मातुः कुत्रौ विरोहति । नाम-

1) Here both A. and B. have *peyālam*, omitting the passage in brackets. The omission, however cannot be due to Āntideva, as the Tib. (140. a. 4—6) in this case reproduces the text preserved in M. (211. 12), which I accordingly print, taking of course the former as my chief guide here.

2) *nāsamsk°* not in M.; but the Tib. has འདུས་ཕུས་མ་ཡིན་འདུས་མ་ཕུས་མ་
 ཡིན། adding སྤྱོད་པ་མ་ཡིན་ཕྱེད་ཀྱི་མ་ཡིན།, i. e. 'is not without *hetu* nor
pratyayan.

3) འཇོག་པ་མེ་ཆོས་

4) *kshayasv°* M.

5) . . . 5) Om. B. *avidyā tṛṣṇā jala tṛṣṇā* A.

6) . . . 6) Supplied from Tib. and M.

7) The first part of this clause is somewhat shortened from the text as given in M. (211. 25—26). འཇོག་པ་མ་ཡིན་ཕྱེད་ཀྱི་མ་ཡིན། . . . འཇོག་པ་མ་ཡིན་ཕྱེད་ཀྱི་མ་ཡིན།

8) *prati* [*sandham*] marg. Cf. M.

रूपाङ्कुरस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति । स च नामरूपाङ्कुरो न स्वयंकृतो न परकृतो नोभयकृतो
 नेश्वरादिनिर्मितो न कालपरिणामितो न चैककारणाधीनो नाप्यहेतुममुत्पन्नः । अथ च
 मातापितृसंयोगादनुसमवायादन्येषां च प्रत्ययानां समवायादास्वादानुप्रविद्धं⁽¹⁾ विज्ञानवीजं
 मातुःकुलौ नामरूपाङ्कुरवोक्षमभिनिर्वर्तयति । अस्यामिकेषु धर्मेष्वमेष्वपरिग्रहेष्वप्रत्य-
 यिकेष्वकाशसमेधु⁽²⁾ नायालनणास्त्रभावेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् ॥ तस्यैवा पञ्चभिः 5
 कार्णैश्चतुर्विज्ञानमुत्पद्यते । कतमैः पञ्चभिः ॥ चतुश्च प्रतीत्य रूपं चालोकं चाकार्णं तज्जं
 च मनसिकारं च प्रतीत्योत्पद्यते चतुर्विज्ञानं ॥ तत्र चतुर्विज्ञानस्य चतुराश्रयकृत्यं
 करोति । रूपमारम्बणकृत्यं करोति । आलोको ऽवभासकृत्यं करोति । आकाशमनावर-
 णकृत्यं करोति । तज्जमनसिकारः समन्वाहक⁽³⁾रकृत्यं करोति । असत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतु-
 र्विज्ञानं नोत्पद्यते ॥ यदा चतुराध्यात्मिकमायतनमविकलं भवति । एवं रूपालोकाका- 10
 शतज्जमनसिकाराश्चाविकला भवन्ति । ततः सर्वसमवायाच्चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भव-
 ति ॥ तत्र चतुषो नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्याश्रयकृत्यं करोमीति । रूपस्यापि नैवं
 भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यारम्बणकृत्यं करोमीति । आलोकास्यापि नैवं भवति । अह-
 मवभासकृत्यं करोमीति । आकाशस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यानावरणकृत्यं
 करोमीति । तज्जमनसिकारस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्य समन्वाहक⁽⁴⁾रकृत्यं 15
 करोमीति । चतुर्विज्ञानस्यापि नैवं भवति । अहमेभिः प्रत्ययैर्जनित इति । अथ च पुनः
 सत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भवति प्रादुर्भावः । एवं जेषाणामिन्द्रियाणां यथा-
 योगं कर्तव्यं ॥ तत्र न कश्चिद्धर्मो ऽस्माच्छोकात्परं लोके संक्रामति । अस्ति च कर्मफल-

1) °baddham B.

2) This word, attested by the Tib. མཁའ་འདུག་མཆོད་པ་ has been mutilated by the copyist of the text of B.; cf. Poussin p. 311, n. 1.

3) The text from here down to *karṭavyam*, l. 18 is below omitted by the *peṭṭalam* of B. p. 311.1.

4) *āvaraṇahetutvaṃ* marg ; v. infra.

5) *asamanvāhāra* occurs in *Divyāvad* ; the present noun-form is new, though the verb is common in Buddh. Sk.

प्रतिविज्ञप्तिः ।⁽¹⁾ हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् । यथा[103 a] गिरूपादानवैकल्यात् स्व-
 लति । एवमेव⁽²⁾ कर्मक्षेत्रज्ञानितं विज्ञानबीजं तत्र तत्रोत्पत्त्यायतनप्रतिसन्धौ मातुः कुतौ
 नामद्वपाङ्कुरमभिनिर्वर्तयति । अस्वामिकेषु धर्मेष्वमेष्वपरिग्रहेष्वप्रत्यर्थिकेष्वकाशसमेषु
 मायालक्षणस्वभावेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात्⁽³⁾ ॥ तत्राध्यात्मिकः प्रतीत्यसमुत्पादः पञ्च-
 5 भिः कार्णैर्द्रष्टव्यः ॥ कतमैः पञ्चभिः । न शाश्वततो नोच्छेदतो न संक्रान्तितः । परीतहेतु-
 तो विपुलफलाभिनिर्वृत्तितस्तत्सदृशानुप्रबन्धतश्चेति ॥ कथं न शाश्वततः । यस्मादन्ये
 मारणास्तिकाः स्कन्धा अन्य औपपत्त्यंशिकाः । न तु य एव मारणास्तिकाः स्कन्धास्त एवौ-
 पपत्त्यंशिकाः स्कन्धा⁽⁴⁾ अपि तु मारणास्तिकाश्च स्कन्धा निरुध्यमाना औपपत्त्यंशिकाः
 स्कन्धाश्च⁽⁴⁾ प्रादुर्भवन्ति । अतो न शाश्वततः ॥ कथं नोच्छेदतः । न च निरुद्धेषु स्कन्धेषु
 10 औपपत्त्यंशिकाः स्कन्धाः प्रादुर्भवन्ति नाप्यनिरुद्धेषु । अपि तु मारणास्तिकाश्च स्कन्धा
 निरुध्यन्ते औपपत्त्यंशिकाश्च प्रादुर्भवन्ति । तुलादण्डोन्नामावनामवत् । अतो नोच्छेदतः ॥
 [कथं न संक्रान्तितः]⁽⁶⁾ । विसदृशात्सत्त्वनिकापाद्धि सभागाः स्कन्धा जात्यन्तरे ऽभिनि-
 वर्तन्ते । अतो न संक्रान्तितः ॥ [कथं परीतहेतुतो विपुलफलाभिनिर्वृत्तितः]⁽⁸⁾ परीतं कर्म

1) *asti ca karmaphalam asti ca vijñaptir hetu°* B.

2) So B., supported by Tib. (141. b. 5); *evam ekakarma°* A.

3) Here B. adds: *evam ādhyātmikasya pratītyasamutpādasya pratyayopani-
 bandho draṣṭavyaḥ*, for which the Tib. has no equivalent. In the next sentence
 I have added *ādhyātmikāḥ* from B. confirmed by Tib. འདྲེ་མ་ཀུན་ (141. b. 7).

4) . . . 4) This passage is omitted by B., but rendered in the Tib. (142. a. 2).

5) *pūrvam°* B.

6) Inserted from B. and Tib. (འཕྲུལ་). *Samkrānti* 'transition' [of the *pudgala*
 from one world to another] gave its name to a Buddhist school, according to
 Wassiljev 232 (256).

7) *śābhhā°* A. My correction is founded on the Tib. (142 a. 4) ལྷོ་ལ་མ་མཐོང་པ་
 and on the reading of B.: *°yād visabhāgāḥ*, which must be corrected similarly.
ddhi and *dvi* are very easily confused in Nepalese MSS. The clause in M. runs:
visadṛṣṭāḥ sattvanikāyāḥ sabhāgatāyām satyām jātīm abhinirvartayati ('anti?').

8) . . . 8) Sic Tib. B.

क्रियते । त्रिपुलः फलविपाकोऽनुभूयते । अतः परीक्षितेतुतो त्रिपुलफलाभिनिवृत्तिः ॥
 [कार्यं तत्सादृशानुप्रबन्धतः⁽¹⁾ ।] यथा वेदनोप्यं कर्म क्रियते । तथा वेदनोपो विपाकोऽनुभूयते ।
 अतस्तत्सादृशानुप्रबन्धतश्चेति⁽²⁾ ॥ यः काश्चिद्भूतं शारिपुत्रेण प्रतीत्यसमुत्पादं भगवता
 सम्यक्प्रणीतमेवं यथाभूतं सम्यक्प्रत्यया सततमगितमग्रीयं निर्गोत्रे⁽³⁾ यथावद्विपरीतमज्ञा-
 तमभूतमकृतमसंस्कृतमप्रतिघटनाचरणां शिवमभयमक्षयमव्ययमव्युपशममस्वभावं पश्य- 6
 ति । असत्यमस्तुच्छं कर्मातो ऽमार्तो ऽघतो ऽनित्यतो दुष्कृतः शून्यतो ऽनात्मनश्च
 समनुपश्यति । स न पूर्वात्तं प्रतिमरति । विनष्टमभूतमतीते ऽध्वन्यो स्विन्नमभूतमती-
 तेऽध्वनि । को न्वरुणमभूतमतीतेऽध्वनि ॥ अपर्याप्तं वा पुनर्न प्रतिमरति । किं नु भविष्या-
 म्यनागतेऽध्वन्यो स्विन्नं भविष्याम्यनागतेऽध्वनि । को नु भविष्यामीति । प्रत्युत्पन्नं
 वा पुनर्न प्रतिमरति । किं स्विदिदं कार्यं स्विदिदं । ने सतः के भविष्या[103b]म इति⁽⁷⁾ 10

आर्यश्चभूतकोऽप्युक्तः । तत्राविद्यात्पणोपादानं च लेशवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । संस्कारा
 भवन् कर्मवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । परिशेषं दुष्प्रवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । अपि तु खलु पुन-

1) Sic M. B.

2) Here the quotation ends in B. In M. though the opening phrase of the next chapter (Ch 17, p. 213 s) contains a reminiscence of the following sentence, the quotation is only resumed at the end of the whole work (p. 222 v). The following passage has been collated with a MS of the Madhy.-vṛitti (Cambr. Add. 1483) called M².

3) *ājñam nirjñam* A. with marginal gloss *niātmaṁ*; but the Tib. has merely མི་མེད་པ་ལྟར་མི་མེད་པ་ལྟར་ (142. a. 7) 'without life and bereft of life'; and our reading is confirmed by M (222 s).

4) So M.; the letters are nearly eaten away in our MS, but the Tib. མི་མེད་པ་ makes the reading certain.

5) *°tā 'sārato* M².

6) *quid* A. *hic et infra*.

7) In the Tib. the question is somewhat extended, corresponding to the text of the Qālistamba as quoted in M. and M² (= Cambridge MS of Madhy.-vṛ.) *lva santah* 'lva bharishyāmah | ayam satvah lva āgatah sa itah cyutah [itya-
 cyu° M.]

र्षडुच्यते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । एषा पूर्वास्तिक्यपेक्षा ॥ विज्ञानं यावद्धेदेनेति ।
 एषा प्रत्युत्पन्नापेक्षा । तृष्णा यावद्धव इति । एषा ऽपरास्तिक्यपेक्षा ऽत ऊर्द्धमस्य प्रवृत्ति-
 रिति । पे ॥ तस्यैवं भवति । संयोगात्संस्कृतं प्रवर्तते । विसंयोगात् न प्रवर्तते । सामग्र्याः
 संस्कृतं प्रवर्तते । विसामग्र्या न प्रवर्तते । कृत वयमेवं वक्तुदोषदुष्टं संस्कृतं विदिताऽस्य
 5 संयोगस्यास्याश्च सामग्र्या व्यवच्छेदं करिष्यामो । न चात्यन्तोपशमं सर्वसंस्काराणामधि-
 गमिष्यामः सत्त्वपरिपाचनतायै । इति ॥ इदं संक्षेपान्मोक्षशोधनं ॥

॥ इति शिक्षासमुच्चये चित्तपरिकर्मपरिच्छेदो द्वादशमः ॥ १२ ॥

XIII.

स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदः त्रयोदशः ।

10 एवं कर्मण्यचितः स्मृत्युपस्थानान्यवतरेत् ॥

तत्राश्रुभप्रस्तावेन ⁽³⁾ कायस्मृत्युपस्थानमुक्तम् ॥

तदेव च भेदलेशेन धर्मसंगीतिसूत्रे ऽभिक्रितं ⁽⁴⁾ । पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्त्व एवं काये
 स्मृतिमुपस्थापयति । अयं कायः पादपादाङ्गुलिजङ्घोरुत्रिकोदरनाभिपृष्ठवंशकृदयपार्श्वपा-
 र्श्वकाकुत्स्तकलाचीवाङ्गशरीराङ्गुललाटशिरःकपालमात्रसमूहः ⁽⁵⁾ कर्मभवकारकोपचितो
⁽⁶⁾

1) A new form, but attested by the Tib. རྩོམ་གྱི་འཕྲུལ་ལ་སྒྲུབ་པ་ (142. b. 5).

2) The present chapter follows the regular four-fold division of the subject; cf. Dh.-s. § 44 and to the authorities there quoted (p. 44) add the Pali sutta on the subject (Mahāsatipatthāna-s., Dīghan. № 22; tr. Warren, 353 sq. = Majjh-n. № 10 (i. p. 55 ed. P.T.S.).

3) °bhāpra° MS; Tib. མེ་སྤྱུག་པའི་སྒྲུབ་པ་

4) The two following extracts occur also in Bodhic. ṭikā IX. pp. 324-5.

5) kāyasmṛ B-ṭ. (but see p. 401 note).

6) So MS.; pārṣukā (?) B-ṭ.; cf. Poussin's note 7. The Tib. translates pārṣva-pārṣvakā རྩེབ་ལོག་སྤྱོད་ | རྩོག་པ་ (143 a 4): 'rib and scapula'; but in the Buddh.

नानाज्ञेशसंकल्पविकल्पजतसहस्राणामावसभूतो⁽¹⁾ । वल्लुनि चात्र द्रव्याणि समवह्निता-
नि । यदुत⁽²⁾ । केशरोमनखदन्तास्त्रिचर्मपिणितवपाम्नायुमेदोवशालसोकायकृन्मूत्रपुरोषा-
माशयरुधिरखेटपित्तपूषसिङ्घाणकमस्तकलुङ्गानि । एवम्बहुद्रव्यसमूहः । तत्कोऽत्र का-
यः । तस्य प्रत्यवेक्षमाणस्यैवं भवति । आकाशसमो ऽयं कायः । स आकाशवत् काये स्मृ-
तिमुपस्थापयति । सर्वमेतदाकाशमिति पश्यति । तस्य कायपरिज्ञानहेतोर्न भूयः क्वचि- 5
त्स्मृतिः प्रसरति । न विसरति । न प्रतिसरतीति ॥

पुनरुक्तं । अयं कायो न पूर्वाक्षादागतो । न पराक्षे संक्रातो न पूर्वाक्षापराक्षावस्थितो
ऽन्यत्रासद्वि[104 a]पर्याससंभूतः कारकवेदकार्क्षितो नाद्यतमध्ये प्रतिष्ठितमूलः । अस्वा-
मिकः⁽³⁾ अममः । अपरिग्रहः⁽³⁾ । आगतुर्कैर्व्यवहृरिर्व्यवह्रियते काय इति देह इति भोग
इति आश्रय इति शरीरमिति कुणप इति आयतनमिति । असारको ऽयं कायो मातापि- 10
तृशोपितशुक्रसंभूतो ऽशुचिपूतिदुर्गन्धस्वभावो रागद्वेषमोहभयविषादतस्काराकुलो नित्यं
शतनपतनभेदनविकिराविधन्सनधर्मा । नानाव्याधिशतसहस्रनीत इति ॥

आर्यरत्नचूडे ऽप्याह । अनित्यो वतायं कायो ऽचिरस्थितिको मरणपर्यवसान इति
ज्ञात्वा न कायहेतोर्विषयमयं जीवति । सारं चैवादत्ते । स त्रीणि साराण्यादत्ते । कतमानि

Trigl. f. 33 b *pārṣuḥaḥ* (m) is rendered རྩུལ་མ་ 'rib'. *pārṣuḥaḥ* as a fem. though irreg. in form is supported by the Pali *phāsukā*. But taking into account the similarity of *ṣva* and *ṣu* in MSS., *pārṣuḥaḥ* seems to me a probable reading, though Senart (Mhv. II. 520) appears to object to the byform *pārṣuḥaḥ* which is better attested.

1) *āvāso* B-t.

2) This list differs somewhat from the similar series at 209 s supra. It begins and ends like the Pali list there cited, and like it consists of 32 numbers.

3) . . . 3) cf. 225. 4. supra.

4) *vikarāṇa* MS.; but cf. Tib. ལྷོས་པར་སྒྲུབ་ (143. b. 5), and Divyāv. 180. 23 and 281. 30 where the compound is closely similar.

5) So MS. Read *riṣhamatayā* (cf. Divy. 384. 19)? Tib. མི་སྐྱུ་པའི་འཚོ་མི་སྐྱུ་ 'does not lead a life of inharmoniousness'.

- त्रोणि । कायसारं भोगसारं जीवितसारं च । सो ऽनित्यः काय इति सर्वसत्त्वानां दास्य-
 शिष्यत्वमभ्युपगम्य किङ्करणीयतायै उत्सुको भवति । अनित्यः काय इति सर्वकाय दोष-
 वङ्क⁽¹⁾शाद्यकुहनां न करोति । अनित्यः काय इति जीवितेनाश्वासप्राप्तो जीवितहेतोरपि
 पापं कर्म न करोति । अनित्यः काय इति भोगेषु तृष्णाध्यवसानं न करोति । सर्वस्वप-
 5 रित्यागोऽपि भवतीति ॥ पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्त्वः काये कायानुदर्शनस्मृत्युपस्थानं⁽²⁾ भा-
 वयन् सर्वसत्त्वकायांस्तत्र स्वकाय उपनिवध्नाति । एवं चास्य भवति । सर्वसत्त्वकाया मया
 बुद्धकायप्रतिष्ठानप्रतिष्ठिताः कर्तव्याः । यथा च तथागतकाये नाश्रयस् तथा स्वकायधर्म-
 तां प्रत्यवेक्षते । सो नाश्रयधर्मताकुशलः सर्वसत्त्वकायानपि तल्लक्षणानेव प्रज्ञानाती-
 त्यादि ॥
- 10 वीरदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तम् । यदुतायं कायो ऽनुपूर्वसमुदागतो ऽनुपूर्वविनाशो पर-
 माणुसंचयः शुपिर उन्नामावनामौ नवव्रणमुखरोमकूपस्रावो वल्मीकवदासो विपनिवासः ।
 अज्ञातिशत्रुः । मर्कट्यन्मित्रद्रोहो । कुमित्रवद्विसेवादानात्मकः । पौनपिण्डवत्प्रकृतिदुर्व-
 लः । उदकबुद्बुदवडत्पन्नभग्नविलीनः । मेरोचिवद्विप्रलम्भात्मकः । कदलीवन्निभुज्यमाना-
 सारकः । मायावद्वज्रनात्मकः । राजवदाज्ञावक्रुलः । शत्रुवदवतारप्रेक्षी । चोरवद्विद्यस-
 15 नीयः । वध्यघातकवदननुवीतः । धमित्रवद्विद्वेपी । वधकवत् [101 b] प्रज्ञाजीवितात्त-

1) Senart, Mhv. i. 450.

2) ལུས་ཀྱི་རྩི་སྤྱོད་པ་ anudarçana (with falsa lect. °nā) is added in marg.

3) kāyo MS.

4) Cf. 34. 16 supra.

5) Cf. the *navadvāro mahāvāno* of the verse cited in Mil. 74. 16; *navadvāra* of the body is pre-Buddhistic.

6) The Tib. appears to have read °çatror markata°.

7) . . . 7) These two similes occur together at Dhammap. st. 170; cf. Bud-
 dhaghosa ad loc. (Fausb. p. 336).

8) *mānushye kadālistambhanīḥsāre . . jālabudbudasannīḥe* Yājñ. III. 8.

9) Read probably *amunītaḥ* Tib. རྩི་སྤྱོད་པ་ལ་སྤྱོད་པ་ 'quite void of love'

रायकारः । शून्यग्रामवदात्मविरहितः । कुलालभाण्डवद्देहपर्यन्तः । मूत्रोटीवन्नानाशुचिप-
रिपूर्णाः । मेदकस्वालीवदशुचिस्रावी ॥ पे ॥ त्रणावद्धृनासहिष्णुः । शल्यवत्तुदनात्मकः ।
शीर्णगृहवत्प्रतिसंस्कारधार्यः । शीर्णयानपात्रवत्प्रतिसंस्कारवाह्यः । आमकुम्भत्रयत्वा-
नुपात्यः ॥ पे ॥ नदीतटवृक्षवच्चलाचलः । महानदीस्रोतोवन्मरणासमुद्रपर्यवसानः । आगतु-
कागारवत्सर्वदुष्खनिवासः । अनाग्रगालावदपरिगृहीतः । चार्कपालवदुत्क्रोचसाध्यः ॥ 5
पे ॥ बालदारकवत्मततपरिपात्यः ॥

पुनराह ।

एवंविधं कायमचौत्तराणि । दूपाभिमानो बहु मन्यते यः ।

प्रज्ञायमानः स हि बालबुद्धिः विष्टाघटं याति वदन्विचेताः ॥

पूयप्रकारं वक्ष्येऽस्य नासा । वक्तुं कुगन्धं वक्ष्ये सदा च ।

10

चित्रास्तियाक्ष्णोः क्रिमिवच्च तसोः । कस्तत्र रागो बहुमानता वा ॥

अङ्गारमादाय यत्रा हि बालो । धृष्येदयं यास्यति शुक्तभावम् ।

याति त्रयं नैव तु शुक्तभावं बालस्य बुद्धिर्वितथाभिमाना ॥

एवं हि यः चौत्तमतिर्मनुष्यः चीनं करिष्येऽहमिदं शरीरम् ।

सूक्ष्मतिर्ति तीव्रजताभिपिक्तं याति त्रयं मृत्युवजादचौत्तम्⁽⁶⁾ ॥

15

1) See p 210, note 3.

2) Cf S Paul's $\sigma\kappa\acute{o}\lambda\omicron\psi\ \tau\eta\ \sigma\sigma\acute{\rho}\kappa\iota\ \acute{\iota}\nu\alpha$. $\kappa\omicron\lambda\sigma\phi\acute{\iota}\zeta\eta$ 2 Cor. xii 7.

3) The Kūṣikā on Pān. II 4. 21 cites without explanation the forms *anātha-*
sabhā and *anāthahatī*, which would seem to be analogous.

4) *gātī* MS.; but Tib. (144. b. 5) འཇོ

5) Cf. B² and Apte s. v. *cillāṇa*. चिपका occurs in Marathi in the sense of the 'gum' of the eyes; and the Chinese version of the sūtra (as Mr. Watters tells me) speaks of 'bleared eyes' in this passage.

6) The original sūtra, as Mr. Watters informs me from an examination of the Chinese version, passes at this point into prose, and gives a list of 44 ways of regarding the body.

तथा प्रभङ्गुरः⁽¹⁾ । प्रसवन्बोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यो न च व्रणमुखैर्पावत् । आ-
वासो बोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । अशीतिक्रिमिकुलसकृन्नाणाम् ॥ पे ॥⁽²⁾ परभोजनो
बोधिसत्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । वृक्षप्रगालश्चपिशिताशिनां । यत्त्रोपमो बोधिसत्त्वेन
कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । अस्थिसन्नायुयत्नसंघातविनिबद्धः । अस्वाधीनो बोधिसत्त्वेन कायः
5 प्रत्यवेक्षितव्यः अन्नपानसंभूत⁽³⁾ इति विस्तरः ॥

तत्रैव ज्ञेयं । वेदना स्मृत्युपस्थानं तु यथा तावदार्थरत्नचूडसूत्रे⁽⁴⁾ । इह कुलपुत्र बोधि-
सत्त्वो वेदनामु वेदानुपश्यनास्मृत्युपस्थानं भावयन् वेदितमुखाश्रितेषु सत्त्वेषु मक्काकरूपां
प्रतिलभते । एवं च प्रतिसंश्लिष्यते । तत्सुखं यत्र वेदितं नास्ति स सर्वसत्त्ववेदितप्रकाशाय
वेदनामु वेदनास्मृत्युपस्थानं भावयति । वेदितनिरोधाय च सत्त्वानां संनानं संनहति ।
10 आत्मना च वेदि⁽⁵⁾ [105 a] तनिरोधं नार्पयति । स यां कांचिद्वेदनां वेदयते तां सर्वां मक्काकरू-
पापरिगृहीतां वेदयते । स यदा सुखां वेदनां वेदयते तदा रागचरितेषु सत्त्वेषु मक्काकरूपां
प्रतिलभते आत्मनश्च रागानुशयं प्रतिज्ज्ञाति । यदा दुष्खां वेदनां वेदयते तदा द्वेषचरितेषु
सत्त्वेषु मक्काकरूपां प्रतिलभते आत्मनश्च दोषानुशयं प्रज्ज्ञाति । यदा दुष्खासुखां वेदनां
मोक्षचरितेषु सत्येषु मक्काकरूपां प्रतिलभते । आत्मनश्च मोक्षानुशयं प्रज्ज्ञाति । स सुखायां
15 वेदनायां नानुनोपयते । अनुनपसमुद्भातं चाजयति⁽⁶⁾ । दुष्खायां वेदनायां न प्रतिक्रियते प्रति-

1) This form is cited by B. & R. from [M.-] Vyutp. In Mhv. III. 338. 1 Senart prefers (cf. contra varr. lectt., p. 337 ad fin.) the form *prabhaṅgura* comparing Pali *pabhaṅgura* (also *ṅgura*).

2) This indicates the passing over of fourteen similitudes (nos. 16-28) in the original list.

3) This similitude, which recalls the famous «man ist was man isst» is no. 32 only in the full list.

4) With this extract compare and contrast (in respect of Mahāyāna-teaching) M. Satipp. s. § 17 = Majjh. i. 59.

5) For the *parasmaip.* v. Mhv. II. 314. 16.

6) यन्निर्गच्छति, cf. Wassiljev p. 241 (265) n. 2 'propensity', as in Pali.

7) 'Removal' as in Pali, M. Vyutp. 82. 6.

8) *āpīyayati* MS., a sec. m.

घसमुद्धातं चार्जयति । अदुष्खासुखायां वेदनायां नाविद्यागतो भवति । अविद्यासमुद्धातं चार्जयति । स यां काश्चिद्वेदनां वेत्ति सर्वां तामनित्यवेदितां वेत्ति । सर्वां तां दुष्खवेदितां वेत्ति । अनात्मवेदितां वेत्ति । स सुखायां वेदनायामनित्यवेदितो भवति । दुष्खायां वेदनायां शून्यवेदितो भवति । अदुष्खासुखायां वेदनायां शास्त्रवेदितो भवति । इति हि यत्सुखं तदनित्यं यदुष्खं सुखमेव तत् । यददुष्खासुखं तदनात्मकमित्याद ॥ 5

आर्यानामनित्यसूत्रेऽप्युक्तं । दुष्खया वेदनया स्पष्टः सर्वपापानपोपपन्नेषु सत्त्वेषु मङ्गा-
कराणामुत्पादयति ॥ पे ॥ अपि तु खलु पुनरभिनिवेशो वेदना परिरक्तो वेदनोपादानं
वेदनोपलम्भो वेदना त्रिपर्याप्तो वेदना चिकित्सो वेदनेत्यादि ॥

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं ॥

⁽¹⁾ वेदानुभवः प्रोक्तः । केनासावनुभूयते ।

10

वेदको वेदान्दः पृथग्भूतो न विद्यते ॥

एवं स्मृतिरूपस्येया वेदनायां विचक्षणैः ।

यथा बोधिस्तथा क्षेया ज्ञाता शुद्धा प्रभास्वरा ⁽⁵⁾ ॥

एतत्समाप्तो वेदनास्मृत्युपस्थानम् ॥

चित्तस्मृत्युपस्थानं तु यथार्यारत्नकोटे ⁽⁶⁾ । स एवं चित्तं परिगृह्यते । कतरत्तु चित्तं । 15
रज्यति वा दुष्यति वा मुच्यति वा ⁽⁷⁾ । किमतीतमनागतं ⁽⁸⁾ प्रत्युत्पन्नं वेत्ति । तत्र यदतीतं

1) *aryayati* MS.; see below.

2) This clause is also quoted in *Bodhic. tīkā* (IX.) 336 a.

3) Cf. *Bodhic. - t.*, *ibid.*

4) *vedanā vedyā* Bt.; but our reading is supported by the Tib. (145 b — 146). For *vedanā* (masc. or neutr.) comp. *Mhv.* III. 448. 18 (var. lect.) and the Pali *vedanam*.

5) *svabhāvataḥ* Bt.; but Tib. འོད་གསལ་.

6) This extract is quoted in *Bodhic. tīkā* 338. 3 sqq. with the introductory phrase *Āryaratnakūṭīādiśv abhihitam*, as if to mark a quotation from a sūtra of the Ratnakūṭa-class, possibly the Ratnacūda. See p 235 note 1 below.

7) *gavesh*° Bt.

8) *cittam sarāgam* . . . *sadosam* . . . *samoham*. *M. Satipp.s.* § 18; *Majjh. i.* 59 ad fin.

तत्तलोणं । यदनागतं तदसंप्राप्तं । प्रत्युत्पन्नस्य स्थितिर्नास्ति । चित्तं हि काश्यपं नाध्या-
 त्मं न बद्धिर्धा नोभयमत्तरेणोपलभ्यते । चित्तं हि काश्यपाद्वयमनिर्दर्शनमप्रतिघमविज्ञप्ति-
 (1) कमप्रतिष्ठम[105b]निकेतं । चित्तं हि काश्यप सर्वबुद्धेर्न दृष्टं । न पश्यन्ति न द्रव्यन्ति
 यत्सर्वबुद्धेर्न दृष्टं । न पश्यन्ति न द्रव्यन्ति । कीदृशस्तस्य प्रचारो द्रष्टव्यः । अन्यत्र वित्त-
 5 धपतितया संज्ञया धर्माः प्रवर्तन्ते । चित्तं हि काश्यप मायासदृशमभूतपरिकल्पनया⁽²⁾ वि-
 विधामुपपत्तिं परिगृह्णाति ॥ पे ॥ चित्तं हि काश्यप नदीस्रोतःसदृशमनवस्थितमुत्पन्न-
 मविलीनं । चित्तं हि काश्यप दीपाग्निःसदृशं हेतुप्रत्ययतया प्रवर्तते । चित्तं हि काश्यप
 विद्युत्सदृशं जणभङ्गानवस्थितम् । चित्तं हि काश्यपाकाशसदृशमागतुकैः क्षैणैरुपल्लि-
 श्यते⁽⁵⁾ । पे ॥ चित्तं हि काश्यप पापमित्रसदृशं सर्वदुष्खसंजननतया । पे । चित्तं हि काश्यप
 10 मत्स्यबडिशसदृशं दुष्खे सुखसंज्ञया । तथा नीलमल्लिकासदृशमशुचौ शुचिसंज्ञया । चित्तं
 हि काश्यप⁽⁶⁾ प्रत्यधिकसदृशं विविधकारणाकर्णतया । चित्तं हि ओजोहृत्⁽⁷⁾पक्षसदृशं
 सदा विवर्गवेषणतया । एवं चोरसदृशं सर्वकुशलमूलमुषणतया । चित्तं हि काश्यप
 वृषारामं पतङ्गनेत्रसदृशम् । चित्तं हि काश्यप शब्दारामं संग्रामभेरीसदृशं । चित्तं हि
 काश्यप गन्धारामं वराह् इवाशुचिमध्ये । चित्तं हि काश्यप रसारामं रथावशेषभोक्तृ
 15 चेटीसदृशं । चित्तं हि काश्यप स्पर्शारामं मलिकेव तैलपात्रे । चित्तं⁽⁸⁾ हि काश्यप परिगवे-
 प्यमाणं न लभ्यते । यन्न लभ्यते तन्नोपलभ्यते । यन्नोपलभ्यते तन्नैवातीतं नानागतं न
 प्रत्युत्पन्नं । यन्नैवातीतं नानागतं न प्रत्युत्पन्नं तत् व्यद्यसमतिक्रातं । यद्यद्यसमतिक्रातं
 तन्नैवास्ति न नास्त्येत्यादि ॥

1) . . . 1) M. Vyutp. § 101. 51-53. 76.

2) °panatayā B.

3) ज्यै'ज' (re-)birth, as in Pali.

4) cf. Jñānagṛī ap. Sarvadarś. p. 15 (tr. Cowell p. 20).

5) kleṣopakleṣair upalipyate B.

6) क्यै'ज' (146. b. 4) Pali paccattika 'enemy'.

7) cf. Mhv. I. 253 1-3.

8) See also the somewhat abbreviated quotation in Madhy-vr. 11. 17.

आर्यरत्नचूडसूत्रेऽप्याह । स⁽¹⁾ चित्तं परिगवेषमाणो नाध्यात्मं चित्तं ममनुपश्यति । न व-
 द्दिर्घा चित्तं समनुपश्यति । न स्कन्धेषु चित्तं समनुपश्यति । न धातुषु चित्तं समनुपश्य-
 ति । नायतनेषु चित्तं समनुपश्यति । स चित्तमममनुपश्यंश्चित्तधारां पर्येषते । कुतः चित्त-
 स्योत्पत्तिरिति । तस्यैवं भवति गालम्बने मति चित्तमुत्पद्यते । तत्किमन्यदालम्बनम्⁽²⁾ ।
 अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । यदि तावदन्यदालम्बनमन्यच्चित्तं । तद्वि⁽³⁾ चित्ता भविष्य- 5
 ति । अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । तत्कायं चित्तं चित्तं समनुपश्यति । न हि चित्तं चित्तं
 समनुपश्यति । तस्यैवा न तथैवामिधारया [106a] नैवासिधारा शक्यते हेतुम् । न तेनैवा-
 द्भुत्यमेण तदेवाद्भुत्ययं स्प्रष्टुं शक्यते । नैव चित्तेन तदेव चित्तं शक्यते द्रष्टुम् ॥ पे ॥ पुन-
 रपरं कुलपुत्र यद्व्यक्तप्रवृत्तानवस्थितप्रचारस्य वानरमारुनसदृशस्य । पे⁽⁴⁾ । दूरंगमचा-
 रिणो ऽशरीरस्य लघुपरिवर्तिनो विषयलोलाव्य यदायतनगोचरस्यापरापरमंप्रयुक्तस्य 10
 चित्तस्यावस्थानमिकायता ऽशरणावविशरणां शमयेकायता ऽचित्तेषु श्ममुच्यने चित्तस्य स्मृ-
 तिरिति ॥

1) This passage is quoted in Bodhic. iika p. 261, where the °ratnabhūta° of La V. Poussin's transcript (v. note 3) should probably be corrected to °cūḍā°. Though similar in style, as we see from the foregoing extract, the Ratnakūṭa and Ratnacūḍa are distinct works, and the latter is doubtless the same as the Ratnacūḍapariprechā (cf. Abhidh -koṣa ap. Poussin l. c.), though here called by the Tib. རྩོམ་པ་ not རྩོམ་. It should however be noted that Ratnakūṭa is not only the name of one or more sūtras, but also of the division or class of sūtras to which the Ratnacūḍa belongs (K F. 212—14, 218, Nanjio 23, 23(47)).

2) scac° Bṭ

3) As to the spelling of this difficult word I have decided, since our text is composed of elements varying in their origin, to follow the MS. in each passage. The Tib. equivalent is unvarying, viz. རྩོམ་པ་. The MSS of the Mhv. give little

help; see esp. I. 120. 10 and II. 260 15 with the notes thereon. For the reading compare Tathāgataguhyā-sūtra ap Madhy-vr. pp. 128-9. At p 129. 22 of that text read apparently: *eram cālambanataḥ cittam jvalati 'anālambanataḥ cāmyati*.

4) tadvi° MS.; but cf. Bṭ. and Tib (147. a 6).

5) The Tib. (147. b. 1) preserves two further similes: of a river-current and of an oil-lamp.

6) So MS.; but Tib. རྩོམ་པ་ལ་རྩོམ་པ་, as if from सर्पा. Cf. infra निःसर्प° 236. 7.

आर्यान्तयमतिमूत्रेऽप्युक्तं । विठपनायां मया योगः कर्णीयः⁽¹⁾ । इयं च चित्तधर्मता न विहातव्या । तत्र कतमा चित्तधर्मता । कतमा विठपना । मायोपमं चित्तमियमुच्यते चित्तधर्मता । यत्पुनः सर्वस्वं परित्यज्य सर्वबुद्धक्षेत्रपरिशुद्धये परिणामय[त]तीत्यमुच्यते विठपनेत्यादि ॥

5 धर्मस्मृत्युपस्थानं तु ॥

यथा तावद्वृत्ता⁽²⁾ । धर्मे धर्मानुदर्श⁽³⁾ विद्वन्बोधिसत्त्वो न कश्चिद्धर्मं समनुपश्यति । यतो न बुद्धधर्मा यतो न बोधिः । यतो न मार्गो । यतो न निःसरणं । स सर्वधर्मानिःसरणमिति विदित्वा ऽनावरणं नाम मक्काकरूपासमाधिं समाप⁽⁴⁾यते । स सर्वधर्मेषु सर्वक्लेशेषु च कृत्रिमसंज्ञां प्रतिलभते । निःक्लेशा एते धर्मा । नैते सक्लेशाः । तत्कस्य हेतोः । तथा
10 क्लेते नीतार्थे समवसरति । नास्ति क्लेशानां संघयो । न राशीभावः । न रागभावो न द्वेषभावो न मोक्षभाव । एषामेव क्लेशानामवबोधाद्बोधिः । यत्स्वभावाच्च क्लेशास्तत्स्वभावा बोधिरित्येवं स्मृतिमुपस्थापयतीति ॥

आर्यरत्नचूडे ऽप्युक्तम् । इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य धर्मे धर्मानुपश्यना स्मृत्युपस्थानेन विवृत्त एवं भवति । धर्मा एवोत्पद्यमाना उत्पद्यन्ते । धर्मा एव निरुध्यमाना निरु-
15 द्यन्ते ॥ न पुनरत्र कश्चिदात्मभावे सत्त्वो वा जीवो वा जन्तुर्वा पोषो वा पुरुषो वा पुद्गलो वा मनुजो वा यो ज्ञायते वा जीर्यते वा व्यवर्ते वोत्पद्यते वा । एषा धर्माणां धर्मता । यदि समुदानीयन्ते । समुदागच्छन्ति । अथ न समुदानीयन्ते न समुदागच्छन्ति । यादृशाः समुदानी-

1) *nyam* MS.

2) For *atraya*; i. e. in the same sūtra *देहेर'यस'*. The same passage is quoted in Bodhic. *ṭīkā* (IX.) 339. 8-11.

3) *ānupagṃ* Bṭ.

4) om. Bṭ.

5) *pratīlabhate* Bṭ.

6) This form occurs in the similar enumeration at M. Vyutp. § 207.

यत्ते तादृशाः समुदागाच्छक्ति कुणला वा ऽकुणला वा [106 b] ⁽¹⁾अनिञ्ज्या वा । नास्ति धर्मा-
णां समुदानेता । न चाहेतुकानां धर्माणां काचिदुत्पत्तिरित्यादि ॥

तत्रैवाह । स कियद्गभीरानपि धर्मान्प्रत्यवेक्षमाणस्तं सर्वज्ञताबोधिचित्तानुस्मृतिं
न विव्रह्णाति ॥

आर्यललितविस्तरसूत्रेऽप्युक्तम् ।

5

⁽²⁾संस्कारं अनित्यं घञ्नुवा आनकुम्भोपमभेदनात्मकाः ।

परिकल्पिकाचितोपमाः प्राशुनगरोपमता च कालिका ॥

संस्कारं प्रलोपं धर्मिणे वर्षकालि चलितं विलेपनं ।

नदिकूलं ⁽³⁾इवा सवालुकं प्रत्ययाधोन स्वभावदुर्वलाः ॥

संस्कारं प्रदोषं अर्चिवत् तिप्रउत्पत्तिं निरोधधर्मकाः ।

10

अनवस्थितमारुतोपमाः फेनपिण्डावदसारदुर्वलाः ॥

1) I preserve the ñ of the MS. (cf. *āniñgya*) though in Mhv. *āniñya* and *āniñgya* occur as adj.

2) This extract has been collated with two Cambridge MSS, Add. 2195 (the oldest MS. known, called C) fol 86 b and Add. 2191 (D.) f. 83. c. It has also been compared with Foucaux's text (p. 158) and translation (p. 172), with the printed text (P.) p. 209. 2 and with the extracts in the Bodhic.-tikā (Bt) 341.

3) Metre: Vaitūhya with the first syllable of the second *pāda* regarded as common (*āmākūmbh°*, *sāmāśāmsl°*).

4) So C. P. *kraka* A. Tib. (118. b. 7) with which Foucaux's text agrees) རྩོམ་. Possibly the meaning is 'trick' or 'charm'; 'la fortune empruntée à un autre' Foucaux

5) i. e. *dharm' ime*; cf. p. 47, n. 4.

6) *lepāne* A. After the caesura ---- for the more usual ----. *lālā tāñca lepanām* C.

7) So all the MSS.

8) Compare Bodhic. *ṭikā* 341. 15 sqq. (cf. p. 402).

9) Scan *phēna*. The reading *phalapinḍa* in Mdhy.-vr. 205. 3, 10 cited by Poussin p. 402 is erroneous; cf. M.-Vyutp. p. 43, n. 2. A similar corruption (*phana°*) is found also in C.

- संस्कार निरीक् शून्यकाः कदलीस्कन्धसमा निरीक्षतः⁽¹⁾ ।
 मायोपम चित्तमोहना बालोच्छापनरिक्तमुष्टिवत्⁽²⁾ ॥
 हेतूभि च प्रत्ययेभि वा सर्व संस्कारगतं प्रवर्तते ।
 अन्योन्यप्रतीत्यहेतुतः तदिदं बालजनो न बुध्यते ॥
 5 पथ मुञ्ज प्रतीत्य वल्वजं रज्जु व्यापामबलेन वर्तिता ।
 घटिपल्ल सचक्र वर्तते तेष्वेकैकशु नास्ति वर्तना ॥
 तथ सर्वभवाङ्गवर्तने अन्योन्योपचयेन निःश्रिता ।
 एकैकशु तेषु⁽⁷⁾ वर्तनी पूर्वापरात्ततो नोपलभ्यते ॥
 बीजस्य सतो यथाङ्कुरो न च यो बीजं स चैव अङ्कुरो⁽¹²⁾ ।
 10 न च अन्य ततो न चैव तत्⁽¹³⁾ । एवमनुच्छेद अशाश्वत धर्मता ॥

1) So A. *a sec. manu*, a reading greatly preferable to that of Rāj. Mitra (with wh. C. agrees) or of Poussin, as it corresponds with the Tib. བརྟུག་མཁའ་མཁའ་
 «quand on l'examine».

2) See Poussin p. 341, n. 12. C.'s reading *-uktā* (for *riktā* or *ṛiktā*) explains the origin of *uktā* in P.

3) So rightly (for metre) C.; for lengthened *u* (in finals, however) compare p. 216, n. 8 above.

4) So A; for var. lectt. cf. Bt. C. with P.

5) All the MSS. have °nī (°inī C. Bt.), here and below, as contrasted with °nā above; cf. contra Poussin, p. 342, n. 2.

6) *anyamanyopa* C. P. Poussin's correction to °*ppacaya* is not supported by the Tib., wh. has མཁའ་མཁའ་མཁའ་.

7) So A. C.; cf. Poussin p. 342, n. 1. *teshu* P. D.

8) --- for --- (normally ---; see above); scan *tatō* or read *tata* with C.; °*rāntanta* D. °*rāntam* P.

9) The two following stanzas and also the three (239. 6-10) *caḥṣuḥ ca*^o are marked for omission (but not obliterated) in the MS. (A.), and are accordingly omitted in the transcript. Possibly their exclusion was due to some reader of the Bodh-ṭīkā, where (with many others) they are omitted. Their omission is however not sanctioned by our Tib. version (148. l. 5), which agrees throughout with Foucaux's Tib. text of the Lal.-v. As to an omission in the Tib., see below, p. 240.

10) *sati syāt marg.*

11) *so vijasya A.*

12) *saṃkramas tu na cintyaḥ marg.*

13) All the texts of the Lal.-v. omit *anya*, and are otherwise corrupt. The

संस्कारं यविव्यप्रत्ययाः ते च संस्कारं न सन्ति तत्ततः ।

संस्कारं यविव्यं चैव हि प्रून्य एते प्रकृती⁽¹⁾ निरोद्धकाः ॥

मुद्रात्प्रतिमुद्रं दृश्यते मुद्रसंज्ञासि न चोपलभ्यते ।

न च तत्र न चैव सान्यतो एवं संस्कारमुद्धेद्गन्ताः ॥

चक्षुश्च प्रताप्य द्वेपनः चक्षुं विज्ञानमिच्छेत्प्रापते ।

5

न च चक्षुषि द्वानिम्बिनं द्वयसंज्ञासि न चैव चक्षुषि ॥

नेरात्प्यगुभाश्च धर्मिणे ते पुनरात्मेति प्रभाश्च कल्पिनाः ।

त्रिपरातगमद्विकल्पिनं चक्षुर्विज्ञानं ततोपप्रापते ॥

विज्ञानं निरोधसंग्रहं विज्ञं उत्पाद्व्ययं त्रिपश्यति ।

अकारुणिसि गतगनागतं प्रून्य मायोपमं योगि पश्यति ॥

10

above reading of A. is fully confirmed by the scan c, and by the Tib. text, which have: དེ་ལས་ཀྱི་ལྟ་བུ་དེ་ལས་ཀྱི་ལྟ་བུ་ In the second pāda scan éram (--- for ---)

1) *te*, (*te smy*)^o C. D. P.

2) So C; *cett.* (*contra metrum*)^o H.

3) So A., Bt. (312-4) and Tib.; all the Lal-v. texts are corrupt.

4) The reading of Bt. (*etiam*) *samsāra mecheda gūḍa nāh* is metrical justifiable, but is unsupported by the Tib., which implies *anucch*^o and *a-ṣaṣṭ*^o. If the above reading be accepted, we must read and scan: *ētū(m) samslār' anū(c)ched' āṣṣṭ*^o. The reading of C. D., *samsāṣānu*^o becomes thus the unmetrical correction of a scribe who did not understand the Pali-Prakritic elision

5) *pratirūpatāḥ sadā* A.

6) *caḥshur* MSS.

7) i. e. *nairātmya-agubhāṣ ca* (cf. Tib.) *dharmā ime. dharmi ye* C. D. P.

8) Scan *tē* (--- for ---). For this reading (confirmed by Tib.), C. D. P. have *na punar*^o.

9) *na vijñāna rirodh*^o A.

10) *vijñānotpāda*^o C. A.

11) *alahaṅgam* A.

12) So A., with Tib.; C. D. P. have the corruption *yo vip*^o.

- अरणिं⁽¹⁾ यथ [107 a] चोत्तरारणिं कृस्तव्यायामत्रयेभि संगतिं⁽¹⁾
 इति प्रत्ययतो ऽग्रि जायते जातु कृतुकार्यं⁽²⁾ लघू निरुध्यते ॥
 अथ पण्डितु कश्चि मार्गते कुत यमागतु कुत्र याति वा ।
 विदिशो दिशि सर्व मार्गतो⁽⁴⁾ न गतिर्नाप्यगतिश्च लभ्यते ॥
 5 स्कन्धापतनानि धातवः तृष्णा अविद्या⁽⁵⁾ इति कर्मप्रत्ययाः ।
 सामग्रि तु सत्वसूचना सा च⁽⁶⁾ परमार्थतु नोपलभ्यते⁽⁷⁾
 कण्ठोष्ठ प्रतीत्य तालुकं जिह्व परिचर्ति⁽⁸⁾ र्वर्ति अक्षरा ।
 न च कण्ठगता न तालुकैः अक्षरै⁽⁹⁾ कैक तु नोपलभ्यते ॥
 सामग्रिप्रतीत्यतश्च सा वाचमनबुद्धिवशेन निश्चरी ।
 10 मनवाच अदृश्यद्विपिणी बाह्यतोऽभ्यन्तरि नोपलभ्यते ॥
 उत्पादव्ययं विपश्यतो वाचरुतघोषस्वरस्य पण्डिताः ।
 क्षणिकां⁽¹⁰⁾ वक्षिकां तदीदृशीं⁽¹¹⁾ सर्ववाचः प्रतिश्रुतकोपमाः ॥

1)... 1) Accusatives governed by *paṣyati* in last stanza; unless *pratyayato* is to be understood as equivalent to *pratītya* in the similar passage below (l. 7).

2) *laghu* C. P.; °*ghur* B†, corrected by Poussin to °*ghum*. Cf. 216, n. 8.

3) *yam* for *ayam*; Tib. (both versions) འདྲེ་ཅོ་ Poussin's *yo* = *vāyu* seems far-fetched.

4) So A.; *nāgati nāsya gatiḥ ca* C.P B† The Tib. must have had some reading *nāgatir* (translated as if *na āgatir*) *nāpi gati*°.

5) *avidyā ti* Poussin, for metre; but *trishṇā āvi*° (---) is not more irregular for --- than --- noted above. With *vidy*° compare *ādv*° at 195. 18.

6) Poussin, omits this word for metre; but see last note.

7) At this point ends chapter XIII in our Tib. version; and also the citation from Lal.-v. in B†.

8) *avartti* (omitted in defiance of metre by C. P.) apparently stands for *āvar-tate*. Foucaux: གཏུ་ 'nait'.

9) °*has tu* MSS. P.

10) B² quotes the meaning 'empty' for this. Foucaux's Tib. translator appears to have read *kṣaṇikā-rasikām*.

11) *sarvārthāḥ ca* A.

तथ तस्मिं प्रतीत्य दारु च हस्तव्यायामत्रयेभिः संगतिम् ।
 तुषात्रीणामुघोषकादिभिः शब्दो निश्चरते तदुक्तवः ॥
 यत्र पण्डितु कश्चि मार्गते कुतो ऽप्यगगतु कुत्र याति वा ।
 विदिशो दिश सर्वमार्गतः शब्दमनागमनं न लभ्यते ॥
 तथ हेतुभिः प्रत्ययेभिः च सर्वसंस्कारगतं प्रवर्तते । 5
 योगो पुन भूतदर्शनात् शून्य संस्कार निरीकृ पश्यति ॥
 स्वान्धापतनानि धातवः शून्यग्रध्यात्मिका शून्यव्याख्याः ।
 सत्तात्मविचिन्तनालयाः धर्माकाशस्वभावलक्षणाः ॥
 लोकनामव्याकरणोऽप्युक्तम् ॥
 शून्या ग्रनामका धर्माः नान किं परिपृच्छन्ति । 10
 शून्यता न ह्यचिदेवा न नागा नापि राज्ञसाः ॥
 मनुष्या वाङ्मनुष्या वा सर्वे तु एष विद्यते ।
 नाम्ना हि नामता शून्या नाम्ना नान न विद्यते ॥
 ग्रनामकाः सर्वे धर्माः नाम्ना तु परिदीप्तिताः ॥
 यो हि स्वभावो नाम्नो वै न स दृष्टो न च श्रुतः । 15
 न चोत्पन्नो निरुक्तो वा कस्य नामेकं पृच्छन्ति ॥
 व्यवहारकृतं नाम प्रज्ञप्तिर्नामदर्शिता ।
 रत्नचित्रो ह्ययं नाम्ना रत्नोत्तमपर इति ॥

॥ इति शिन्नासमुच्चये स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदस्त्रयोदशः ॥

1) °nta C. P. °ntri A.

2) cf. note 21 supra.

3) *satvā rīṭikām anālayāḥ* C. D. P; the Tib. (Foucaux, text 160. 13) implies a reading like ours, which must be understood: *sarv' ālmaṭṭvāḥ anālayāḥ*.

4) This quotation is not reproduced in the Tib. version, in which the Chapter ends at the point above noted. The work now cited is apparently not known, unless it be identical with the original of K. F. p. 256, no. 3

XIV.

आत्मगावपरिश्रुतिः परिच्छेदश्चतुर्दशः ॥

उक्तानि स्मृत्युपस्थानानि । एवं योग्यचित्तो⁽¹⁾ दंशतु दिनु जेष[107b]स्य जगतो दुष्ख-
मागरोद्धरणाभिसेवोध्युपायो व्योमिर्यत्तत्रैकाल्यसर्वधर्मवजवर्तित्वमैव तु पुनः सर्वधर्म-
6 शून्यतामवतरेत् । एवं हि पुरुलशून्यता सिद्धा भवति । ततश्च हिनमूलत्वात् क्लेशा न
समुदाचरति ॥

यद्योक्तमार्यतवागतगुह्यमूत्रे⁽²⁾ । तं⁽³⁾ यद्यापि नाम ज्ञातमते वृत्तस्य मूलहिनस्य सर्वशा-
खा पत्रपलाशाः⁽⁴⁾ शून्यन्ति । एवमेव ज्ञातमते सत्कायदृष्ट्युपगमात्सर्वक्लेशा उपशान्य-
तोति ॥

10 शून्यताभावनानुशंसास्त्रपर्यताः ॥

यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे⁽⁵⁾ ।

सो ऽसौ शित न ज्ञातु त्रशतो सुगतानां ।

सोऽसौ श्रूत न ज्ञातु इस्त्रिणां वजमेतो ।

1... 1) The Tib. (149.a.6) seems to imply a reading like *yogyacittatayā cūn-
yatām*, omitting the intervening and rather complicated phrase.

2) °mā.

3) This passage is also quoted in the Bodhic.-tīkā (IX.) 317.21 and Mādhy-
vṛtti 129.7.

4) So A. The word is both neuter (as in Skt.: cf. Bodhic.-t., l. c., note 8)
and masc. in Pali.

5) Metre ———— | ——— || not identified, but corresponding with the first
pāda of Upasthitapracupita. As to the sūtra see Tārānātha, tr. Schiefner,
p. 156.

6) *sīkshāsu* (?) marg. (gloss.).

7) Tib. བྱོལ་ 'reject'. qu. correct *trasyate*?

सो ऽसौ सासनि प्रीति चिन्दते सुगतानां ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानतो सुप्रशात्तं ॥

सोऽसौ नेह चिरेण भेष्य[ति] द्विपदेन्द्रः ।

सोऽसौ वैद्यभिषक्⁽¹⁾ भेष्यते सुखदाता ।

सोऽसौ उद्धरि शल्य सर्वशो दुःखिताना ।

5

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानतो सुप्रशात्तं ॥

सोऽसौ क्षात्तिवलेन उद्धतो नरचन्द्रः ।

सोऽसौ लोष्टकदण्ड ताडितो न च कुप्यो ।

सोऽसौ क्षिप्रति अङ्गमङ्गशो न च क्षुभ्यो⁽²⁾ ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानतो सुप्रशात्तं ॥

10

नासौ दुर्गतिषू पतिष्यतो अनुव्यञ्जन ।

नित्यं लक्षणाधारि भेष्यतो अभिद्वयः ।

पश्यो तस्य अभिज्ञ भाचिता इमि नित्यं ।

पुरतः सो सुगतान स्यास्यतो स च शूर ' इत्यादि ॥

भगवत्योमप्युक्तं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन बुद्धकायं निष्पादयि- 15

1) So the MS. (which has been corrected here) against metre and sandhi. A short syllable such as *ca* has dropped out.

2) MS., as usual, *dushhh*°.

3) *kshubhī* or *kshusī* MS. The Tib., both here in and at the end of the previous line represents some form equivalent to *kshubhyati* — རུལ་པེ་འཇུག་.

4) i.e. *niṭyam anuṇyañjana laṣṭhañadhārī* The Tib. has (149. b. 4) རྟོག་ཅི་མེད་པེ་འཇུག་ རྟོག་ཅི་མེད་པེ་འཇུག་ (= *niṭyam*)°.

5) མཐོན་ 'conspicuous' (149. b. 5.). A derivative from *vyāk* 'vyaktikarane' (Dh p.), a root not hitherto found uncompounded.

6) Compare the closely similar language of the extract from the Mahatī Prajñāpāramitā, f. 120a infra.

तुक्कामेन द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणान्यशीतिं चानुव्यञ्जनानि प्रतिलब्धुकामेन सर्वत्र ज्ञा-
 तौ ज्ञातिस्मृतां बोधिचित्ताविप्रणाशतां बोधिसत्त्वचर्याऽसंप्रमोयतां प्रतिलब्धुकामेन
 सर्वपापमित्रपापसकृपायां विवर्जयितुकामेन सर्वबुद्धबोधिसत्त्वकल्याणमित्राण्यारगयितु-
 कामेन सर्वमारमारकायिकदेवतानिर्जेतुकामेन सर्वावरणीयानि शोधयितुकामेन सर्वध-
 5 र्मानावरणतां प्रतिलब्धुकामेन प्रज्ञापारमितायां शिक्षितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिस-
 त्वेन महासत्त्वेन ये दशसु दिक्षु बुद्धा भगवन्तस्तिष्ठन्ति ते मे वर्णाभावेऽ[108a]न्निति प्रज्ञा-
 पारमितायां शिक्षितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैकचित्तोत्पादेन पूर्व-
 स्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातून्समतिक्रामितुकामेन । पे । एवं सर्वदिक्षु
 प्रज्ञापारमितायां शिक्षितव्यमित्याद्यति विस्तरः ॥

- 10 तत्र यथा निरात्मानश्च सर्वधर्माः । कर्मफलसंवन्धाविरोधश्च निःस्वभावता च यथा-
 दृष्टसर्वधर्माविरोधश्च । तथा पितृपुत्रसमागमे दर्शितम् । षड्धातुरयं महाराज पुरुषः
 षट्स्पर्शायतनः । अष्टादशमनउपविचारः । षड्धातुरयं महाराज पुरुष इति । न खलु पुन-
 रेतद्युक्तं । किं वैतत्प्रतीत्योक्तं⁽³⁾ पडिमे महाराज धातवः । कतमे षट् । तद्यथा पृथिवीधा-
 तुर्ब्रह्मातुस्तेजोधातुर्वीर्याधातुराकाशधातुर्विज्ञानधातुश्च । इमे महाराज षड् धातवः ॥ यावन्
 15 पडिमानि महाराज स्पर्शायतनानि । कतमानि षट् । चक्षुः स्पर्शायतनं द्रव्याणां दर्शनाय ।
 श्रोत्रं स्पर्शायतनं शब्दानां श्रवणाय । घ्राणं स्पर्शायतनं गन्धारामाग्राणाय । जिह्वा स्पर्श-
 यतनं रसानामास्वादानाय । कायस्पर्शायतनं स्पृष्टव्यानां स्पर्शनाय । मनःस्पर्शायतनं धर्मा-
 णां विज्ञानाय । इमानि च महाराज षट् स्पर्शायतनानि ॥ पे ॥ अष्टादशमे महाराज मनउप-
 विचाराः । कतमे ऽष्टादश । इह पुरुषश्चक्षुषा द्रव्याणि दृष्ट्वा सौमनस्यदौर्मनस्योपेक्षास्थानी-
 20 वान्युपविचरति । एवं श्रोत्रादिषु वाच्यं । तेन प्रत्येकमिन्द्रियपट्टेन सौमनस्यादिद्रव्याणां

1) cf. 30. n. 3 supra, also Senart, Mhv. III. 472. The Tib. has འདྲེས་པ་
 ལུ་མ་ 'to give pleasure to'.

2) This passage is cited in Bodhic.-ṭīkā ('B') 326 fin — 323.

3) . . . 3) The readings of B. are defective throughout these clauses.

भेदा⁽¹⁾ष्टादश मनउपविचारा भवन्ति । पे । कतमश्च मकाराज्ञाध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ।
 यत्किञ्चिद्स्मिन्काये ऽध्यात्मं कक्खट्ठं⁽²⁾ खरगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । तद्यथा । केशा
 रोनाणि नखा दन्ता इत्यादि । अयमुच्यते ऽध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ॥ कतमश्च मकाराज्ञ
 वाह्यः पृथिवीधातुः । यत्किञ्चिद् वाह्यं कक्खट्ठं खरगतमुपात्तमयमुच्यते वाह्यः पृथिवी-
 धातुः । तत्र मकाराज्ञाध्यात्मिकः पृथिवीधातुरुत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति निरुध्य- 5
 मानो न क्वचित्संनिचयं गच्छति । भवति मकाराज्ञ स समयो [108b] यत्स्त्री अध्यात्ममहं
 स्त्रीति कल्पयति । साध्यात्ममहं स्त्रीति कल्पयित्वा वद्धिर्धा पुरुषं पुरुष इति कल्प-
 यति । सा वद्धिर्धा पुरुषं पुरुष इति कल्पयित्वा संरक्ता सती वद्धिर्धा पुरुषेण सार्धं
 संयोगमाकाङ्क्षते । पुरुषो ऽप्यध्यात्मं पुरुषो ऽस्मीति कल्पयतीति पूर्ववत् । तयोः संयोगा-
 काङ्क्षया संयोगो भवति । संयोगप्रत्ययात्कालं ज्ञायते । तत्र मकाराज्ञ यश्च संकल्पो⁽³⁾ यश्च 10
 संकल्पयिता । उभयेतन्न संविद्यते । स्त्रियां स्त्री न संविद्यते । पुरुषे पुरुषो न संवि-
 द्यते । इति ह्यसन्नसदूतः संकल्पो ज्ञातः । सो ऽपि संकल्प्यास्वभावेन न संविद्यते । यथा
 संकल्पस्तथा संयोगो ऽपि कालमपि स्वभावेन न संविद्यते । यश्च स्वभावतो न संविद्यते
 तत्कथं कक्खट्ठं ज्ञापयिष्यति । इति हि मकाराज्ञ संकल्पं ज्ञात्वा कक्खट्ठं वेदितव्यं
 [यथा]⁽⁴⁾ कक्खट्ठमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं न क्वचित्संनिचयं गच्छे- 15
 तीति । भवति मकाराज्ञ समयो यद्यं कायः श्मशानपर्यवसानो भवति । तस्य तत्कक्खट्ठं
 संज्ञित्यमानं निरुध्यमानं न पूर्वां दिशं गच्छति । न दक्षिणां । न पश्चिमां । नोत्तरां । नोर्ध्वं ।
 नाधो । न तु विदिशं गच्छति । एवं मकाराज्ञाध्यात्मिकः पृथिवीधातुर्द्रष्टव्यः । भवति मका-

1) supplied from B.

2) *khakkh*^o Poussin, who compares the *kharatvam* of Pañcakrama I. 61 and M. Vyutp. ci. 6. Cf. et Mhv. I. 339.16 (where both *lakkhatatva* and *kharatva* occur), Divy. 518.2 (*khakkh*^o) and Pali *lakkhaḷa* (Dh.-sni § 648) In non-Buddhist Sanskrit the word appears to occur only in Harsha-c. (Thomas, JRAS. '99. p. 494).

3) *yaç ca saṅkalpate* B.

4) omitted in A.

5) . . 5) This clause is omitted in B. and Tib.

रात्रि स समयो यदाकाशीभूते लोकसंनिवेशे ब्राह्मं विमानं संतिष्ठते महारत्नमयं । तन्महा-
 रात्रि कक्खट्वमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । चक्रचाडमहाचक्रवाडः संतिष्ठते दृढाः
 सारा एकयना वज्रनयास्तेषामपि कक्खट्वमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । सुमेरुः
 सर्वतराज्ञानो गुग्गुंघरा निमिंघरा ईशाधरा¹⁾ यावत्कालपर्यन्तः संतिष्ठते । सर्वत्र त्रिसाह-
 5 न्ननक्षत्रादृष्टो लोकधामनुः संतिष्ठते । चतुरङ्गोतिर्योऽन्नमहाम्राण्युद्देशेन²⁾ । मध्ये चाष्टपदिष्टे
 गौतमग्रतमहत्त्वं महापृथिवी संतिष्ठते । तदपि महारात्रि कक्खट्वं समुदागच्छन्³⁾ कुतश्चि-
 दागच्छति । भवति महारात्रि स समयो यदा ऽयं लोकः संवर्तते । तदपि महापृथिवी [109a]
 अग्निना वा दहते ऽद्विर्वा ज्जिग्यते वायुना वा विकार्यते । तस्या अग्निना दह्यमानाया
 नापिरपि न प्रज्ञायते तद्यथा ऽपि नाम मर्षिणी वा तैलस्य वा ऽग्निना दह्यमानस्य न न-
 10 यिर्न ह्यपि प्रज्ञायते एवमेवास्यास्त्रिमाहन्नमहासाहस्राया लोकधातोरग्निना दह्यमा-
 नाया नैव मर्षिर्न ह्यपि प्रज्ञायते । एवमद्विर्लवणाविलयवद्वायुना वैरम्भवाता-
 भिद्वतगुक्तयन्पृथिव्यां न किञ्चिद्वशिष्टं प्रज्ञायत इति पद्यते । तत्र महारात्रि पृथिवी-
 धातोर्मुत्पादे ऽपि प्रून्यः व्यपो ऽपि प्रून्य उत्पन्नो ऽपि पृथिवीधातुः स्वभावप्रून्य । इति
 हि महारात्रि पृथिवीधातुः पृथिवीधातुवेन नोपलभ्यते अन्यत्र व्यवहारात् । सो ऽपि व्य-
 15 वहारो न त्वो न पुत्तयः । एवमेवैवन्महारात्रि यथाभूतं सग्यकप्रज्ञया द्रष्टव्यं । तत्र कत-
 नो ऽव्यात्तः । यदिदमस्मिन् काये ऽव्यात्तं प्रत्यात्मनायः । घग्गतं । घत्वं ज्ञेहः । ज्ञेह-
 गतं ज्ञेहत्वं ऋक्त्रमुगतमुयात्तं ॥ तत्पुनः कतमत् । तद्यथा । अश्रु स्वेदः खेदः सिङ्गणकं

1) The exact form seems doubtful. See M.-Vynup. § 194. 5 and Minaer's crit. note ad loc. with the whole passage. Compare also Mhv. II. 303. 17—19 and Jāt. VI. 125. 12.

2) Mhv. L. 196. 2.; Pali *ulbedha*.

3) ^oan MS.

4) The form *chārikā* (from *kshāra*) occurs in Pali and at Mhv. II. 325. 9 (*ca-
shim chārikām vā*) ubi varr. lectt. *cehāyi vā*, *cehā ikā vā*.

5) Divy. 105. 25. The Pali form is *Verambha* (Jāt. III. 255. 6 or *si teta lect.*)
^oba (ibid. III. 484. 10, 21). Cf. J. P. T. S. 1834. p. 101.

6) Cf. 209. 9—11 *supra*.

वशा लसीका मज्जा मेदः पित्तं श्लेष्मा यूयः जोगितं तीरं प्रस्राव इत्यादिरयमुच्यते आध्या-
 त्मिको ऽब्धातुः । पे ॥ भवति मक्षारान्न स समयो यत्तिप्रयं दृष्ट्वा ऽश्रु प्रवर्तते । दुग्धेन चा-
 भ्याकृतस्य धर्मसंवेगेन वा ऽश्रु प्रवर्तते । वातेन वा ऽन्ति प्रस्यन्दते । यावत्स मक्षारान्ना-
 ब्धातुर्न कुतश्चिदागच्छति । भवति मक्षारान्न स समयो यदाध्यात्मिको ऽब्धातुः परिश्रु-
 ष्यति । स परिश्रुष्यन्निरुध्यमानो न क्वचिद्गच्छति । पे । विवर्तमाने खलु पुनर्लोके सम- 5
 त्ताद्वात्रिंशत्पटला अंधघनाः संतिष्ठते संस्त्राय सर्वावतः । त्रिसाकृन्मक्षारान्नाकृन् लोका-
 धातुं ह्रादयन्ति । यतः पञ्चाक्षरकल्पानोपाधीरो देवो वर्पति । एवं पञ्च गजप्रमेहो देवो
 वर्पति । पञ्चाच्छिन्नधारः । पञ्च स्थूलबिन्दुकाः । तत इयं मक्षापृथिवी यावद्वह्मलोकादुद-
 केन स्फुटा भवति । स मक्षारान्न तावान्नाब्धातुर्निरुध्यमानो न कुतश्चिदागच्छति ।
 भवति मक्षारान्न स समयो यदयं लोकः संवर्तते । संवर्तमाने खलु पुनर्लोके द्वितीयस्य सूर्य- 10
 स्य प्रादुर्भावो भवति । द्वितीयस्य सूर्यस्य लोके प्रादुर्भावोऽद्वितीयः सूर्यासि कुनव्यश्च
 श्रुष्यति । एवं तृतीयस्य गहोत्सा गहानव्यः । चतुर्थस्यानवतप्तं मक्षारः सर्वेणा सर्वमुच्छु-
 ष्यति । चतुर्थस्य सूर्यस्य प्रादुर्भावान्मक्षारसमुद्रस्य योन्ननिकमप्युदकं परितप्तं पर्यादानं ग-
 च्छति । द्विषोन्ननिकमपि त्रिचतुःपञ्चदशविंशति-त्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाग्नयोन्ननिकमपि
 पाञ्चच्चत्वारिंशद्योन्ननसकृत्समुद्रकमवशिष्टं भवति । यावद्वितालमात्रं । यावत्काण्ठमात्रं । 15
 यावद्वोष्पदमात्रमुदकमवशिष्टं भवति । भवति मक्षारान्न स समयो यन्मक्षारसमुद्रे पृथितपृथि-
 तान्यवशिष्टानि भवन्ति । पे ॥ भवति मक्षारान्न स समयो यन्मक्षारसमुद्रे ऽङ्गुलिस्त्रेहमात्रम-
 प्युदकं नावशिष्टं भवति । स मक्षारान्न तावान्नाब्धातुर्निरुध्यमानो न क्वचिद्गच्छति । पे ।
 तस्य खलु पुनर्मक्षारान्नाब्धातोत्पादो ऽपि शून्यः । व्ययोऽपि शून्यः तिष्ठन्नपि सोऽब्धातुः

1) Name of a Nāga in M. Vyutp. § 168.24. The other names seem not to occur.

2) This passage is closely related to Aug -n. VII. lxii. §§ 3—6 (PlIV. p. 100) Plurality of suns was a common notion from Vedic times onwards: cf. Rv. X. 88. 18 et al ap. B. R. s. v. *sūrya* Other parallels from Pali sources may be found in Minaev's article in Zap. IX. 213. 99.

3) The fluid in a finger-joint is probably meant. The Pali has *anigulipabbamuttam . . . udalam*.

स्वभावशून्य इति हि महाराजाब्धातुरब्धातुत्वेनोपलभ्यते अन्यत्र व्यवहारमात्रात् । सो-
 ऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः पूर्ववत् ॥ ० ॥ आध्यात्मिकस्तेजोधातुः कतमः ॥ यत्कि-
 ञ्चिदस्मिन्काये तेजस्तेजोगतमूष्मगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । येनायं काय आत-
 प्यते संतप्यते । येन वास्यासितपीतखादितानि सम्यक्मुखेन परिपाकं गच्छति । यस्य
 5 चोत्सदत्वाज्ज्वरितो ज्वरित इति संख्यां गच्छति ॥ ये ॥ बाह्यस्तेजोधातुः कतमः । यद्वाह्यं
 तेजस्तेजोगतमूष्मगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । यन्मनुष्या अर्णोसकृगतेभ्यो⁽³⁾ गो-
 लसकृगतेभ्यो वा गोमयचूर्णेन वा कार्पासपिचुनावासमन्वेषत्ते यदुत्पन्नं ग्राममपि दहति
 ग्रामप्रदेशमपि दहति यावद्द्वीपं वा कनं तृणानां वा दावं वा काष्ठं वा यावद्दहन्परैती-
 त्यादि । तत्र महाराजाध्यात्मिकस्तेजोधातुस्तप्यते न कुतश्चिदगच्छति निरुध्यमानो
 10 न काचित्संनिचयं गच्छति । इति क्लृप्त्वा भवति भूत्वा च प्रतिविगच्छति स्वभावरहित-
 त्वात् ॥ ० ॥ एवं यत्किञ्चिदस्मिन्काये वायुर्वायुगतं लघुत्वं समुदीरणत्वं । तत्पुनः कतमत् ।
 तत्राद्या ऊर्ध्वगमा वायवो ऽधोगमाः पार्श्वश्रयाः पृष्ठाश्रयाः कुलिगमाः शस्त्रकाः [110 a]
 नुरकाः⁽⁴⁾ सूचकाः पिप्पलका वाताष्टोला⁽⁵⁾ वातगुल्मा आश्वासप्रश्वासा अङ्गानुसारिणो वा-
 यव⁽⁶⁾ इत्यादि । सति वह्निर्धा पूर्वं वायवो दक्षिणाः पश्चिमा उत्तरा वायवः सरजसः अरजसः
 15 परीता महद्गता⁽⁷⁾ वायव इति । भवति महाराज स समयो यन्महोवायुस्कन्धः⁽⁸⁾ समुदागतः ।

1) *śhmāga*° MS., hic et infra.

2) 'Excess' Tib. (153. b. 3) ཤྲུ་ཆེན་: cf. Mhr. II. 319. 21.

3) The original reading is indistinct. The middle syllable has been corrected in the margin to *rdū*. The Tibetan has རྩེ 'grass'. *garmut* and *garmud* occur as plant-names, the former meaning also a kind of grass. *garalam tṛṇapīṭe* occurs in Hemac.

4) Cf. *sūcibhir iva nistodaḥ* Suçr. Nid. I. 10 (on diseases from *vāta*).

5) °*tāsth*° MS. See Suçr. Nid. I. 22. *ashḥīlātād ghanam . . . unnaṭam* 'cā-
tāshḥīlām vijānāyād.

6) *vāpaya* MS.; but རྩེ་པ་པ་ Tib.

7) Divy. 227. 4; cf. Ch. s. v. *mahanto* ad fin.

8) *mahārājatāyusk*° MS.; but the Tib. has simply རྩེ་རྒྱུ་ཆེན་ཆེན་ (154. a. 3).

वृत्ताग्रानपि पातयति । कुड्यानपि पर्वताग्रानपि पातयति । पातयित्वा निरुपादानो विग-
च्छति । यं सत्ताश्चीवर⁽¹⁾कोणीकेन वा विधर्मेन⁽²⁾केन वातानुवृत्तने वा पर्येष्यते । यावदप्यनुव्यते
वाह्यो वायुधातुः । तस्याप्युत्पत्तिः पूर्ववत् ॥०॥ आध्यात्मिक आकाशधातुः कतमः । य-
त्किञ्चिदस्मिन्काये ऽध्यात्मं प्रत्यात्ममुपगतमुपात्तमाकाशगतमिहाभ्यन्तरसंख्याभूतं ।
अस्फुटगस्फरणीयं तद्भान्सज्जोषितेन । तत्पुनः कतमत् । यदस्मिन् काये चतुः सुपिरमि- 5
ति वा यावन्मुखं वा मुखद्वारं वा कण्ठं वा कण्ठनाड्या वा येन चाभ्यवहति यत्र चाव-
तिष्ठते । तेन चास्याजितगीतखादितात्त्वादितमधस्तात्प्रवर्ति⁽³⁾ति । अयमुच्यत आध्यात्मिक
आकाशधातुः । एवं वाह्येऽपि यदस्फुटगस्फरणीयं रूपगतेनापलिंगद्वं सुपिरभावप्रिच्छं ।
अयमुच्यते वाह्यः आकाशधातुः ॥ भवति महाराज स समयो यत्कर्मप्रत्यपादापतनानि
प्रादुर्भवति तान्याकाशधातुं परिचारयति । तत्र संख्या भवत्याध्यात्मिक आकाशधातुरि- 10
ति । स न कुतश्चिदागच्छति । भवति समयो यद्वपुं विभर्ति सर्वमाकाशोभवति । तत्कस्य
हेतोः । यतयो ह्याकाशधातुः स्थितो जलः । तद्यथा महाराजासंस्वातो निर्वाणाधातुः ।
एवमेवाकाशधातुः सर्वत्रानुगतो द्रष्टव्यः । तद्यथापि नाम महाराज पुरुष उत्पले देशे
उदपानं वा कुट्टकं वा कूपं वा पुष्करिणी वा खानयेत् । तत्किं मन्यसे महाराज यत्तत्रा-
काशः कुतस्तदागतमिति । आह । न कुतश्चिदगवन् । भगवानाह । तद्यथापि नाम महा- 15
राज स पुरुषः पुनरेव तदुदपानं वा यावत्पुष्करिणीं वा पूरयेत् । तत्किं मन्यसे महाराज
यत्तदाकाशं घाचिद्वतमिति । आह । न घाचिद्वतं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । न ह्याका-

1) Tib. ལོ་སྒྲ་ལྷུ་ཐ་ས་ 'the lower part of the robe' probably the lower hem or corner cf. Ch. 8. v. *lammo* and *Mahāvagga* viii. 11. 1.

2) *bhastrādi* marg. Tib. བྲུ་ 'bellows'.

3) °*ānar*° MS.

4) The form *gushira* predominates in the MS.

5) cf. *Divyāv.*, Index.

6) Tib. ཇྲིང་ 'pond', a word used again for *pushkarinīm*:

श[110b]धातुर्गमने वा आगमने वा प्रत्युपस्थितः । न स्त्रीभावेन न पुरुषभावेन प्रत्युप-
स्थितः । भगवानाह । इति हि महाराज बाह्याकाशधातुर्चलः । अविकारः । तत्कस्य
हेतोः । शून्यो ह्याकाशधातुराकाशधातुत्वेन । विरहित आकाशधातुराकाशधातुत्वेन । न
पुरुषभावेन न स्त्रीभावेन प्रत्युपस्थितः । एवमेव यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं ॥ ॥
5 तत्र कतमो विज्ञानधातुर्या चतुरिन्द्रियाधिपतेया । रूपारम्बणप्रतिविज्ञप्तिः । ⁽¹⁾ यौवदिति
हि महाराज या काचिद्वर्णसंस्थानप्रतिविज्ञप्तिरुपमुच्यते चतुर्विज्ञानधातुः । पे ⁽²⁾ इति हि
या षडिन्द्रियाधिपतेया षड्विषयारम्बणा विषयविज्ञप्तिरुपमुच्यते विज्ञानधातुः । स खलु
पुनरप्यं महाराज विज्ञानधातुर्नेन्द्रियनिश्चितो न विषयेभ्य आगतो न मध्ये उत्तरस्थायी
स नाध्यात्म बहिर्धा नोभयन्तरेण । स खलु पुनरप्यं महाराज विज्ञानधातुर्वस्तु प्रतिवि-
10 ज्ञप्य निरुद्धः । स उत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानो न कचिद्वच्छति ।
तस्य खलु पुनर्विज्ञानधातोरुत्पादोऽपि शून्यः । व्ययोऽपि शून्यः । उत्पन्नोऽपि विज्ञान-
धातुः स्वभावशून्यः । इति महाराज विज्ञानधातुर्विज्ञानधातुत्वेन शून्यो नोपलभ्यते अन्यत्र
व्यवहारात् । सोऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः । एवमेतच्चथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्ट-
व्यं ॥ तत्र महाराज कतमञ्चतुरायतनं । यञ्चतुर्णां महभूतानां ⁽³⁾ प्रसादः । तद्यथा पृथिवी-
15 धातोरुब्धातोस्तेजोधातोर्वायुधातोर्धावत् । तत्र पृथिवीधातुप्रसादश्चतुरायतनं नाब्धातुप्र-
सादो न तेजोधातुप्रसादो न वायुधातुप्रसादश्चतुरायतनं । तत्कस्य हेतोः । न हि पृथिवी-
धातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । एवं यावन्न वा-
युधातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मस्यायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । तत्कस्य

1) This expression denotes an abridgement of the text of the sūtra quoted as reproduced in the Tib., examples of colour (yellow, red, piebald) and condition (tall, short, thick, thin) being there given.

2) The passage omitted is an analogous one respecting perception by the ear (Tib. 155. a. 4—6).

3) Tib. སྐྱི་འ 'sphere', a usage not in lexx. SK. or Pali. But compare the parallel passage in Dh.-Sñi. § 597: *kataman taṃ rūpaṃ cakkhāyatanaṃ? yaṃ cakkhun catunnam mahābhūtānaṃ upādāya pasādo.*

हेतोः । निश्चेष्टा ह्येते धर्मा निष्ठापारा निर्वाणसमा । इति हि मकाराज एकैकतो धर्मान्म-
 ग्यमाणान् चतुरायतनं नोपलभते⁽¹⁾ अन्यत्र व्यवहारात् । तत्कास्य हेतोः । शून्यो हि पृथिवी-
 धातुप्रसादः पृथिवीधातुप्रसादेन । यावच्छून्यो वायुधातुप्रसादो वायुधातुप्रसादेन । ये च
 धर्माः स्वभावेन शून्याः [111 a] कस्तेषां प्रसादो वा क्षोभो वा । येषां न प्रसादो न क्षोभ
 उपलभ्यते । काथं ते रूपं द्रव्यमिति । इति कृत्यस्ततया चतुरायतनं शून्यं चतुरायतनस्वभा- 5
 वेन तत्पूर्वात्ततो नोपलभ्यते ॥ अपरात्ततोऽपि नोपलभ्यते । अनागमनतां गमनतां चोपादा-
 य स्थानमप्यस्य नोपलभ्यते स्वभावविरहितत्वात् । यच्च स्वभावेन न संविद्यते । न तत्
 स्त्री न पुरुषः । तेन का मन्यना । मन्यना⁽²⁾ च नाम मकाराज मारगोचरः । अमन्यना बुद्ध-
 गोचरः । तत्कास्य हेतोः । मन्यनाऽपगतं⁽³⁾ हि सर्वधर्माः । ये । तत्र मकाराज कतमच्छ्रो-
 त्रायतनं । यच्चतुर्णां मकारभूतानां प्रसादो । यावदिति हि मकाराज सर्वधर्मा विमोक्षाभिमु- 10
 खा धर्मधातुनियता आकाशधातुपर्यवसाना अप्राप्तिका अव्यवहारा अनभिलाष्या अनभि-
 लपनीयाः । यत्र मकाराज इन्द्रियाणि प्रतिक्रियन्ते ते विषया इत्युच्यते । चतुर्दि रूपा प्र-
 तिक्रियन्ते तस्माद्रूपाणि चतुर्विषया इत्युच्यते । एवं श्रोत्रं शब्देष्वित्यादि । तत्र चतू रूपा
 प्रतिक्रियन्ते इति निपातः । प्रतिक्रियना⁽⁴⁾ तेषां निर्दिष्टा । तथा हि चतू रूपा त्रिविधं
 नियततीति । अनुकूलेषु शुभसंज्ञया । प्रतिकूलेषु प्रतिघसंज्ञया । नैवानुकूलेषु न प्रतिकू- 15
 लेषूपेक्षया । एवं मनो धर्मेष्वित्यादि । त इमे विषया मनोगोचरा इत्युच्यते । अत्र हि मन-
 श्चरति । उपविचरति⁽⁵⁾ । तस्मान्मनोगोचरा इत्युच्यते । यदेतन्मकाराज मनोऽप्रतिकूलेषु
 रूपाध्वनुनीतं चरति । तेनास्य राग उत्पद्यते । प्रतिकूलेषु रूपाध्व प्रतिकृतं चरति तेनास्य

1) *bhyate* MS.2) Not in lexx., rendered 'सैमस' 'pride', or self-consciousness. The equi-
 valent Pali *maññanā* is explained in Dh.-Sṃ § 1116.

3) Compare passages like 221. 5—10 supra.

4) This has somewhat the appearance of a word coined for the occasion; per-
 haps like *manyānā* above. For the meaning cf. the use of *paṭiḥan* in Dh.-Sṃ
 §§ 598 sqq.5) Compound new to Skt., but cf. Pali *upavicāra*, Dh.-Sṃ § 8.

द्वेष उत्पद्यते । नैवानुकूलेषु न प्रतिकूलेषु समूढं चरति । तेनास्य मोह उत्पद्यते । एवं
 शब्दादिष्वपि त्रिविधमारम्भणमनुभवति पूर्ववत् ॥ तत्र महाराज मायोपमानीन्द्रिया-
 णि । स्वप्नोपमा विषयाः । तद्यथापि नाम महाराज पुरुषः सुप्तः स्वप्नात्तरे जनपदकल्या-
 णया स्त्रिया सार्धं परिचरेत् । स शयितत्रिवृद्धो जनपदकल्या[111 b]णी स्त्रियमनुस्मरेत् ।
 5 तत्किं मन्यसे महाराज संविद्यते स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी स्त्री । आह । नो ह्रीदं भग-
 वन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे महाराजापि नु स पुरुषः पण्डितज्ञातीयो भवेत् । यः
 स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी स्त्रियमनुस्मरेत् । तथा वा सार्धं क्रोडितमभिविशेत् । आह ।
 नो ह्रीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी न
 संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरनया सार्धं परिचरणा । अन्यत्र यौवदेव स पुरुषो वि-
 10 धातस्य क्लाम्यस्य भागी स्यात् । यस्तामभिविशेत्⁽²⁾ ॥ भगवानाह । एवमेव महाराज
 बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनश्चलुषा द्वयाणि दृष्ट्वा सौमनस्यस्थानोयान्यभिविशेत् । सो-
 ऽभिविशिष्टः सन्ननुनीयते ऽनुनीतः संरुध्यते । संरुक्तो रागजं कर्माभिसंस्करोति⁽⁴⁾ त्रिविधं
 कायेन चतुर्विधं वाचा त्रिविधं मनसा । तच्च कर्माभिसंस्कृतमादित एव क्षीणं निरुद्धं
 विगतं विपरिणतं न पूर्वा दिशं निश्चित्य तिष्ठति । न दक्षिणा न पश्चिमा नोत्तरा नैर्धं
 15 नाधो नानुविदिशं । नेह न तिर्यक् । नोभयमत्तरा । तत्पुनः कालात्तरेण मरणकालमये
 प्रत्युपस्थिते⁽⁵⁾ । जीवितेन्द्रियनिरोधे आयुषः परिक्षपात्तत्सभागस्य कर्मणः क्षीणत्वाच्चरम-

1) This expression, which recurs below (112 a), is rendered गगनं गगनं (156. b. 7). It seems to mean: 'least of all, in another case, would he...'. Some-
 what similar uses of *yāvat* are given Mh.v. Index, s. v.

2) For this whole simile cf. Mh.v. III 37—38, and the Bhadrakalpāvadāna
 (which has taken the text from the Mahāvastu. Cf. S. d'Oldenburg Buddhist
 Legends (Russian) pp. 19—20 and pp. 139—140 where a parallel from the Vi-
 kramodaya is adduced).

3) This passage is also quoted in Bodhic-ṭ. (IX) pp. 308—9. Cf. Poussin's
 note 6, where Madhy-ṣṣ. p. 41 (Ch. vi. imit.) is compared, doubtless an abridge-
 ment of the opening sentences of this extract.

4) . . 4) Poussin compares M. Vyūtp. § 91.

5) *upatishṭhate* Bṭ.

विज्ञानस्य निरुध्यमानस्य मनस आरम्भणीभवति । तद्यथायि नाम शयितविवुद्धस्य ज्ञान-
पदकाल्याणोति [मनस आरम्भणां भवति । इति] हि मदारान्न चरमविज्ञानेनाधिपतिना⁽²⁾
तेन च कर्मणा आरम्भणोनीपत्त्यंशिकद्वयप्रत्ययं प्रथमविज्ञानमुत्पद्यते । यदि वा नरकेषु
यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा आसुरे काये यदि वा मनुष्येषु यदि वा दैवेषु
तस्य च प्रथमविज्ञानस्य औपपत्त्यंशिकस्य समनन्तरनिरुद्धस्यानन्तरसभागा चित्तसंततिः 5
प्रवर्तते । यत्र विपाकस्य प्रतिभवेदेना प्रज्ञापते । तत्र यश्चरमविज्ञानस्य निरोधस्तत्र च्यु-
तिरिति संख्या गच्छति । यः [112n] प्रथमविज्ञानस्य प्रादुर्भावस्तत्रोपपत्तिः । इति हि
मदारान्न न कश्चिदर्थो ऽस्माच्छ्लोकात्परं लोकं गच्छति । च्युत्युपपत्ती च प्रज्ञापते⁽¹⁾ तत्र
मदारान्न चरमविज्ञानमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति ॥ निरुध्यमानं न क्वचिद्वच्छति ।
कर्माप्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं न क्वचिद्वच्छति । प्रथमविज्ञानम- 10
प्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानं च न क्वचिद्वच्छति । तत्कस्य हेतोः । स्व-
भावविरहितत्वात् । चरमविज्ञानं चरमविज्ञानेन शून्यं । कर्म कर्मणा शून्यं । प्रथमविज्ञानं
प्रथमविज्ञानेन शून्यं । च्युतिश्च्युत्या शून्या । उपपत्तिरूपपत्त्या शून्या । कर्मणा चात्रन्ध्यता⁽⁶⁾
प्रज्ञापते विपाकस्य च प्रतिभवेदेना न चात्र कश्चित्कर्ता न भोक्ता ऽन्यत्र नामसंज्ञेतात् ।⁽⁷⁾

1) I supply these words from the Tib. (157. a. 5) which reads: ལ་སྒྲ་བའི
(*tribuddhasya*) རྒྱལ་ཁྱིམ་བཟུང་མོ་ (*janapadakalyāṇi*) རྟེན་འབྲས་པར་ ('likeness to')
ཡིན་པེ (*manasaḥ?*) རྟེན་གསལ་པར་འབྲུང་རྟེན་ རྟེན་གསལ་ is the regular equivalent of *āram-
bana*, as usually. I have left *iti* instead of any word more directly suggesting like-
ness, as I conjecture that the *lacuna* (common to A. and B.) arose through the
recurrence of the syllables — *iti* (*°lālyāṇīti* and *°bhavatīti hi*).

2) M. Vyutp. cxv. 4, cxvi. 2.

3) cf. 226, 7—8 supra. °*lam draya*° MS.

4) °*lhyā bhavati* B t.

5) *prajñāyate* A; cf. B. p. 309, Poussin's n. 6.

6) *abādhyatā* B; but Tib. འབྲས་བྱ་མེད་པར་མེ་འབྲུང་.

7) *prajñāy*° A.

तद्यथापि नाम महाराज पुरुषः सुप्तः स्वप्नाक्षरे शत्रुणा सार्धं संग्रामयेत् । स शयितवि-
 बुद्धः 'तमेवानुस्मरेत्' । तत्किं मन्यसे महाराज संविद्यते स्वप्नाक्षरे शत्रुः । शत्रुणा वा
 सार्धं संग्राम इति । आह । नो ह्रीदं भगवन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे महाराजापि नु स
 पुरुषः पाण्डितज्ञातीयो भवेत् । योग्यतौ स्वप्नाक्षरे शत्रुमभिनिविशेत् । शत्रुणा वा सार्धं
 5 संग्रामे⁽²⁾ । आह । नो ह्रीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यस्ततया हि भगवन् स्वप्ने शत्रुं
 संविद्यते कुतः पुनस्तेन सार्धं संग्रामः । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो विद्यातस्य ज्ञानयस्य च
 भागो स्यात् यस्तमभिनिविशेत् । भगवानाह । एवमेव महाराज बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जन-
 नश्चक्षुषा दृष्ट्वा दैर्घ्यस्यास्थानीयान्यभिनिविशते ऽभिनिविष्टः संप्रतिहृत्यते ।
 प्रतिकृतः संतुष्यति । दुष्टो दोषज्ञं कर्माभिसंस्कारोतीति पूर्ववत् । तद्यथापि नाम महाराज
 10 पुरुषः [112b] सुप्तः स्वप्नाक्षरे पिशाचेन परिपात्यमानो भीतः संमोहमाययते । स शयि-
 तविवृद्धस्तं पिशाचं तं च संमोहमनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे महाराज संविद्यते स्वप्ने पि-
 शाचः संमोहो वा । यावदेवमेव महाराज बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनश्चक्षुषा दृष्ट्वा उ-
 पेक्षास्थानीयान्यभिनिविशते ऽभिनिविष्टः सन् मुह्यति मूढो मोक्षं कर्माभिसंस्कारोतीति
 पूर्ववत् । तद्यथापि नाम महाराज पुरुषः सुप्तः स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणया गापत्या
 15 मधुरं गीतस्वरं मधुरं च तल्लीस्वरं च शृणुयात् । सा तेन गीतवादिनेन परिचारयेत् । स
 शयितविवृद्धस्तदेव गीतवादितामनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे महाराजापि नु स पुरुषः
 पाण्डितज्ञातीयः स्वप्नाक्षरे जनपदकल्याणया गीतवादितामभिनिविशेत् । आह । नो ह्रीदं
 भगवन् । भगवानाह । तत्कस्य हेतोः । अत्यस्ततया हि भगवन् स्वप्नाक्षरे जनपदकल्या-
 णी स्त्री न संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरस्या गीतवादिता । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो

1) རྒྱལ་འདུག་པ་ལྟ་བུ་ 'greatly desire'; cf. 252.19, where the Tib. is the same,
 and infra l. 17.

2) Correct to *samgrāmayet* ut supra; or supply a word like *karyat*. Tib.
 (157. b. 6) རྒྱལ་འདུག་པ་ལྟ་བུ་

विधातस्य ज्ञानस्य च भागी स्यात् । वस्तुदंभिनिविजेत् । भगवानाह । एवमेव महाराज बालो ऽभ्युत्थान् पृथग्जनः श्रोत्रेण शब्दान् श्रुत्वा सौमनस्यस्थानोपायमभिनिवि-
 जते । इति पूर्ववत् । एवं गन्धादिषु त्रिधा त्रिधा वेदितव्यम् ॥ पे ॥ यत्र महाराज मानसं
 निवेशयितव्यं । किमित्यहं सदेवकस्य लोकस्य चतुर्भवेधं । उत्तमा प्रदीप गालोकभूतः ।
 कूलं नोस्तोर्ध्वं । नावकः परिणायकः दैशिकः सार्ववादः । पुरो ब्रवेयं । मुक्तो गोचयेयमा- 5
 शस्त आश्वासयेधं परिनिर्वृतः परिनिर्वाणयेयमिति । पूर्वा हि कोटिर्महाराज न प्रज्ञायते
 ऐश्वर्याधिपत्यानामनुभूय गानाना । इति हि महाराज मायोपमागीन्द्रियाण्य[113a]तृप्ता-
 न्यतर्पणोयानि । स्वप्नोपमा विषया यत्तर्पका यत्तत्सिद्धाः ॥ यत्रानन्तपञ्चक्रवर्तिनः
 कदा स्वर्गात् पतिते तस्मिन्सराजकेः गिरैः परिवृत एवं पद्यते । तद्यथा ऽपि नाम महाराज
 सार्पिर्नण्डो वा नयनोत्तमण्डो वा ततायां बालुकायामुपनिलिप्तोऽवसोदति । न संतिष्ठते । 10
 एवमेव महाराजानन्तपञ्चा यत्रसोदति न संतिष्ठते । यत्र राजा प्रियं करो राजानमनन्तपञ्चं
 तत्रावसोदति । उपसंक्रम्यैतद्वोचत् । किं वयं महाराज लोकस्य व्याकुर्षामः⁽¹⁾ । किं
 राज्ञो ऽनन्तपञ्चः सुभाषितमिति । स ग्राह । वक्तव्यं । महाराजानन्तपञ्चाश्चतुर्द्वीपेषु रा-
 ज्यैश्चर्यं कारयित्वा ऽवन्ध्यमनोरथतामनुभूय सर्वद्रुमाकालफलतां सर्वोपद्रवप्रस्रब्धिर्व्यसर्व-
 सत्वावन्ध्यमनोरथतां गन्धोदकवर्षं क्षिण्यवर्षं सुवर्णवर्षं सर्वोपकरणावर्षं चानुभूय चतुरो 15
 महाद्वीपानध्यावसित्वा शक्रस्यार्धासनमाक्रम्यातीच्छ्या न मुक्तो ऽत्स एव कामैः कालगत
 इति । एवं त्वं महाराज व्याकुर्षा इत्येवमुक्त्वा च राजा ऽनन्तपञ्चाः कालमकार्षेत् । पे ॥ त-

1) *tam* MS.

2) མཇུག་ 'limit'; cf. Senart, Mhv. i. 472.

3) *sic* MS.

4) See note to f. 117 b. below. Tib. རྒྱུ་ཆོད་ (159 a) 'interrupted flow'.

5) *mumukto* or *gyunukto* MS. Tib. (159 b 2) འདོད་པ་ཆེན་པོས་མ་བྟུང་ (?) 'not free from great desire'. The Tib. is also uncertain, as the last word may be བྟུང་

स्मात्तर्हि ते महाराज मरौचिकायामुदकस्वभावो नाभून्न भविष्यति न चैतर्हि विद्यते ।
एवमेव महाराज रूपवेदनासेज्ञा संस्कारविज्ञानां स्वभावो नाभून्न भविष्यति न चैतर्हि वि-
द्यत इत्यादि ॥

पुनरप्युक्तं । एतावच्चैतत् ज्ञेयम् । यदुत संवृतिः परमार्थश्च । तच्च भगवता श्रूयतः
5 सुदृष्टं सुविदितं सुसाक्षात्कृतं । तेन स सर्वज्ञ इत्युच्यते । तत्र संवृतिर्लोकप्रचारतस्तथाग-
तेन दृष्टा । यः पुनः परमार्थः सो ऽनभिलाष्यः । [113b] अनाज्ञेयो ऽविज्ञेयो ऽदेशितो ऽप्र-
काशितो यावदक्रियो यावन्न लाभो नालाभो न सुखं न दुःखं न यशो नायशः । न रूपं ना-
रूपमित्यादि ॥

तत्र जिनेन जगस्य कृतेन
10 संवृतिं देशितं लोकहिताय ।
येन जगत्सुगतस्य सकाशे
संजनयोक्तृ प्रसादमुखार्थे ॥
संवृतिं प्रज्ञमयी नरसिंहः
षड्गतयो भणि सत्वगणानां ।
15 ⁽⁴⁾नरकतिरश्च तथैव ⁽⁵⁾[च] प्रेतान्
अ[ग]सुरकाय नरांश्च मन्त्रंश्च ॥
नीचकुलांस्तथ उच्चकुलांश्च
आद्यकुलांश्च दरिद्रकुलांश्चेत्यादि ॥

1) °nābhūn° MS.

2) This passage is twice cited in Bodhic.-ṭīkā (IX.) pp. 246 and 380.

3) गुह्यं. Cf. Wass. 321 (293): «die Hülle, durch welche hindurch man die eigentlichen Kennzeichen des Gegenstandes wiederfindet». See Nāgārjuna ap. Nāmas.-ṭīkā ap. Minaev, Rech. p. 226 n. 1, and Bodhic. IX. 2 with ṭīkā (Poussin p. 244, 10).

4) ~ for -.) narakagatīḥ ca B (p. 380.14).

5) omitted in A.

पुनश्चोक्तं । कतम एष धर्मो यो भगवता व्याकृतो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । किं
 द्वयमुत वेदना आहो श्रितसंज्ञा उताहो संस्कारा अथ विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधाविति । तेषामेतद्भूत् । न द्वयं यच्च⁽¹⁾ विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ । तत्कस्य हेतोः । अनुत्पादो हि द्वयमनुत्पादो बोधिः । तत्कथमनुत्पादो
 ऽनुत्पादमभिसंबुध्यते । एवं यावद्विज्ञानम् ॥ पे ॥ तदेवमनुपलभ्यमानेषु सर्वधर्मेषु कतमो ६
 ऽत्र बुद्धः । कतमा बोधिः । कतमो बोधिमत्तः । कतमव्याकरणम् । शून्यं हि द्वयं द्वयेणा
 यावद्विज्ञानं ॥ पे ॥ यावदेव व्यवहारमात्रमेतन् । नामधेयमात्रं संकेतमात्रं संवृत्तिमात्रं
 प्रज्ञप्तिमात्रं । नालमत्र पण्डितैर्भिनिवेश उत्पादयितव्य इति ॥

तथात्रैवाहुः । निर्माणरतयो देवा यथा वयं भगवन् । भगवतो भाषितस्यार्थमाज्ञा-
 नीमः । सर्वधर्मा भूतकोटिरनन्तकोटिराचरणकोटिरप्रतिष्ठितकोटिरित्यादि ॥ सर्वधर्मा 10
 भगवन् बोधिः । स्वभावविरहिता बोद्धव्याः । अक्षज आनर्त्तयाण्यपि बोधिः । तत्कस्य
 हेतोः । अप्रकृतिका हि भगवन् बोधिर्प्रकृतिकानि च पञ्चानन्तर्थाणि । तेनोच्यते आन-
 र्तर्थाणि बोधिरिति । तथा विदुष्यते भगवन् मे केचित् परिनिर्वातुकामाः । तत्कस्य
 हेतोः । यदि कश्चित्संसारप्रतिपत्ति^(111a)मो भवेत् । स निर्वाणं पर्यपत इति ॥

पुनरुक्तं । भूतकोटिरिति भगवन् यदुक्तं निर्माणरतिभिर्देवेस्तत्र वयं भूतमपि नोप- 15
 लभामहे । किं पुनरस्य कोटिम् । तत्कस्य हेतोः । यो हि कश्चिद्भगवन् भूतमुपलभते ।
 कोटिमपि स तम्योपलभते द्वये चासौ चरतीति ॥

तथात्रैव सङ्क्षेपतिव्रजणा शास्ता स्तुतः ॥

⁽¹¹⁾सुपिति यथ नरः क्षुधाऽभिभूतः शतरसभोजनभुञ्जिनो च तृप्तः ।

न पि च क्षुध्यं न भोजनं न सत्तः सुपिन यथैव निदृष्ट सर्वधर्माः ॥

1) *yāvāt* denoting omission.

2) Cf. 17 20—18. 7 *supra*.

3) Metre: Pushpitāgṛa.

4) The MS. has the regular but unmetrical *nāpi . . . kshudhā*.

- भाणि नरु पठने मनोश्वाचं प्रियु भवती न च संक्रमोऽस्ति वाचं ।
 न च वचन न चास्य रक्त वाचामुपलभसे न च तत्र संशयोऽस्ति ॥
 श्रुणाति यद्य मनोज्ञ वीणाशब्दं मधुरं न चास्ति स्वभावतः स शब्दः ।
 तद्य इमि विदु स्कन्ध प्रेक्षणाणो न लगति भावु स्वभावतः सुमेधाः ॥ पे ॥
- 5 यद्य नरु इरु शङ्खशब्दं श्रुत्वा विमृशति विद्व कुतो य प्रादुर्भूतः⁽¹⁾ ।
 न च लगति स्वभाव शून्यभावं तद्य त्वय दृष्टं नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥
 यद्य नरु इरु भोजनं प्रणीतं विमृशति श्रद्धाशु⁽²⁾ सिद्धमस्वभावम् ।
 यद्य रसु तद्य ते ऽङ्ग तत्स्वभावास्तद्य त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥
 यद्य नरु इरु इन्द्रयष्टि दृष्ट्वा विमृशति श्रद्धाशु निःस्वभाव शून्यम् ।
- 10 विमृशतु यद्य यष्टि ते ऽङ्ग शून्यास्तद्य त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥
 पुरवरं⁽³⁾ यद्य श्रद्धाशु विभद्य नगरं स्वभावतु नामतो न लब्धम् ।
 यद्य नगरं तद्याङ्ग सर्वशून्यास्तद्य त्वय दृष्टं नरेन्द्र सर्वधर्माः ।
 मुदितं यद्य नरागं मुक्त भेरी कर्ष जनेति स्वभावशून्यशब्दा ।
 स्वरु यष्टि⁽⁴⁾ तद्य ते ऽङ्ग तत्स्वभावं तद्य त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥

1) *oḍurbh* MS., contra metrum.

2) *shṭi* MS.; but see below.

3) *aṅgaṣo bhāgaṣas* marg.

4) *रिन्द्र* = *indrāyudha* 'rainbow'.

5) *gandharva* [-pura] marg. 'mirage'; but Tib. renders simply རྫོང་ཆེན་པོ་གླིང་གི་
 'large town'.

6) The Tib. (161. a. 5) has རྫོང་གི་སྐྱིད་ཀྱི་འདོད་ཀྱི་འདོད་ 'for the joy of men' which suggests a reading *narāṅṅā* (for *narāṅṅāṃ*, *n* mistaken for *g*); or can *narāga* stand for *nararāga*?

7) MS. *svarupathatha* here and *svarupathata* here and *svarupatha tatha* below but Tib. རྫོང་གི་སྐྱིད་ཀྱི་འདོད་ཀྱི་འདོད་ ...

- सत्तेषू कर्तृणा च नाम भणिता देवैर्नास्तिदेव तया ।
 एवं भो जिनपुङ्गवा जिनमतं अज्ञातं यायावत्तः ।
 तेन त्वां द्विपदेतमा नरवराः पूजेन पूजारिक्तम् ॥
 सत्तनैव न दुष्खं शाक्यमुनिना यस्यायनीतं दुखं ।
 5 ज्ञातास्ते मुदिताश्च कृष्टमनसो ऽरतीश्च तैर्नादिताः ॥
 एवं बुद्धनयं अचित्तिनयं यायावतो ज्ञानतो ।
 [तस्मात्⁽⁴⁾ पूजिय त्वां नराण प्रवरं प्रायेम प्राप्तं फलं ॥
 कायः कायविवर्जितेन मुनिना नामादितो मार्गतां ।
 नैवं ते स्मृतिनायका न भणिता नैव प्रमुष्टा स्मृतिः ।
 10 उक्तं चो सुगतेन भावययिमाः कार्यं गता भावनाः ।
 एवं बुद्धनयं विदितं सुगता पूजा कृता तापिनः ॥
 भावेयः शमये त्रिपश्यननये मार्गे दुखा शास्तये ।

1) Cf. Kern, Saddh.-P. p. xxv.

2) *yādhā(?)tatah* MS. But the Tib. version of this line ends རྒྱུ་ལྟ་བུ་. Comparing this with the ending of the version of l. 6 below རྒྱུ་ལྟ་བུ་, I have restored *yādhātatah* ('exactly', Morris in J.P.T.S. 1889, p. 203; — not hitherto found in Skt.). This must be preceded (acc. to the Tib.) by some tense-form of *√jñā*. If *ajñāta* is genuine, it may be taken as an aorist (?) and the preceding nasalized vowel scanned long. Cf. *buddhanayam* below, and several instances in the Bhadracariprañidhāna (f. 131. b infra).

3) i. e. *saṭrānā(m)eva*. So I understand the Tib.: 'no pain is given by Cākya-muni to beings, who indeed takes pain away from them'. MS.: *saṭro naita*, with the following three *akṣaras* obliterated and doubtful.

4) I have supplied this, for the metre, from the Tib. རྒྱུ་ལྟ་བུ་ 'therefore'.

5) *°mām . . gatām* MS. The Tib. renders the phrase: The Sagata has said: 'meditation directed towards the body leads to [further] meditation' (161. b. 5). Cf. Ch. s. v. *saṭipatthāna*. —*pathima* is not quoted.

6) Cf. Mhv. I. 129. 10. *dukhā* apparently for *duḥkhanām*.

शाक्तास्ते भगवन् स्वामिनमला येही जगत् क्लिश्यते ।

शमयश्चाय विपश्यना न च मला सर्वेऽति शून्या मुने ।

घस्मिन्देवगणा न काङ्क्ष वाचना पूजेस्तु तां नायकं । इत्यादि ॥

पुनरुक्तं । शून्यं हि चतुश्चतुःस्वभावेन । यस्य च धर्मस्य स्वभावो न विन्यते सोऽव-
स्तुकाः । योऽवस्तुकाः सोऽपरिनिष्पन्नः योऽपरिनिष्पन्नः स नोत्पद्यते न निरुध्यते । पे ॥ ४
यत्तद्व्यवधत्तु नोपलभ्यते न तच्चतुर्नेन्द्रियं कथं तस्य व्यवहारो ज्ञेयः । तद्यथापि नाम
रिक्तगुटिरलीकः । यावदेव नाममात्रं नो तु खलु परमा[115a]र्थतो रिक्तमुपलभ्यते न
मुष्टिः । एवं चतुश्चेन्द्रियं च रिक्ते मुष्टिसदृशमलीकामसद्वत्तुं तुच्छं नृपानोपधर्मे बालोप-
लापनं मूर्खसंगोक्तनम् यावदेव नाममात्रम् ॥

पुनरुक्तेवाह ।

10

स्वप्नाक्षरे महावृष्टिरालम्बाणा प्रवर्तना ।

दर्शिता ते महावीर गाल्लचोत्पत्तिपण्डिताः ॥

स्वप्ने यथा शिरश्छेदो दृष्टस्ते गाल्लवत्तयः ।

दर्शितः सर्वविज्ञानां सर्वदर्शिनमोऽस्तु ते ॥

अत्रैव च हुमे⁽¹⁾ किन्नरराजेन भगवान्पृष्ठः प्रत्याह । यद्वसि शून्यतां च व्याकरणं 15
चाप्यहं न ज्ञानामि । स्याद्यदि किञ्चिदशून्यं न भवेज्जिनेनास्य व्याकरणम् ॥ किंकारणं ।
तथा हि । स्थितं भवेत्तत्स्वको भावे । कूटस्थनिर्विकारं । न तस्य वृद्धिर्न परिकृषिः । न
क्रिया न च कारणम् । यत्स्वभावशून्यमादर्शमण्डले सुपरिशुद्धे संदृश्यते प्रतिवि-

1) Apparently. 'impurities connected with desire'.

2) Cf. Pugg. Paññ p. 61 § 26.

3) Cf. Bhadrakalpav., Ch XXIX (d'Oldenburg pp. 43—47 and 80, with ref. to Avadānakalpal. [ii. p. 319, ed B. Ind.] Divy., Mhv., and to Schiefner-Ralston, Tibetan Tales pp 44—74). Cf. also Bksh-hgyur, Mdo XII. 6.

म्वम् । तथैव ह्युम जानीदोमान्⁽¹⁾ धर्मान् । अत्रिकारं धर्मधातुमिनां च पूजां हुमा[ङ्गुशो]वि-
चारयसि । अङ्गुशो निरीदय⁽²⁾ पूजां । कतमे ऽत्रिकारिणो ऽङ्गाः ॥

यदपि च निरोक्तत्वं क्रियां च न ज्ञानमे मया प्रोक्तं ।

शकटाङ्गं संनिपातं निरीदु शकटस्य चैव क्रियां ॥

5 कर्म च मे ग्राह्यातं कर्ता न विद्यते देशसु दिनु ।

वातेरितादिव तरोर्यथा हि निवर्तते वङ्किः ॥

न च मातृतो न च तरुद्येतयति कृताग्रनं च यजने ।

न निवर्तते वङ्किस्तथैव कर्मस्य कर्तारः ॥

यदपि वदसे न च संघय पुण्यस्य हि विद्यते । सुचरितस्य समुदागमश्च⁽³⁾ बोधिसत्त्व-
10 स्यापि शृणु क्रमस्त त्वं । यथा भणसि मनुष्याणामायुःपरिमाणं⁽⁴⁾ वर्षयन्ते जीविन्⁽⁵⁾ न चास्ति
वर्षपुञ्जी । अयमपि समुदागमस्तद्वादिता ॥

भगवत्यानप्युक्तं । किं पुनरायुष्मन् सुभूते उत्पन्नो धर्म उत्पद्यते उत्तानुत्पन्नः । सुभू-
तिराह । नाहमायुष्मन् शारिर्युत्र उत्पन्नस्य धर्मस्योत्पत्तिमिच्छामि । 115b]मि न चानुत्पन्न-
स्येति ॥

1) 'jñānīmā' MS.; but Tib. རྒྱུ་མཁུ་ཤིས་

2) I have endeavoured to correct this corrupt passage (originally metrical?) in accordance with the Tib. āganlu nirikṣu was the reading in the second clause. Tib. འགའ་ལུ་འཇིགས་པ་འཇིགས་ (162 b. 1).

3) The metre of these stanzas would seem to be a variety of Āryā. If the text be correct, the final extra syllable at end of the line is in the alternate lines omitted and there are further licenses as to the sandhi and scansion of the vowel e.

4) ma MS. The line is unmetrical, and doubtful; the words between catayati and tathaita are not represented in the Tib.

5) The Tib. renders the remainder of the quotation also as if metrical.

6) The reading of this clause is very doubtful; the Tib. has simply རྒྱུ་མཁུ་ཤིས་ hunc in modum fac ut rite audias. kṛavanta for kṛavato?

धर्मसंर्गात्यागप्लुक्तं⁽¹⁾ । तत्रेति कुलपुत्र शून्यताया एतदधिवचनं । सा च शून्यता नोत्पद्यते न निरुध्यते । आह । यद्येवं धर्माः शून्या उक्ता भगवता तस्मात्सर्वधर्मा नोत्पत्स्यन्ते न निरोत्स्यन्ते । निरारम्भो बोधिसत्त्वः । आह । एवमेव कुलपुत्र तथा यथा-
 भिमंन्वृध्यते सर्वधर्मा नोत्पद्यन्ते न निरुध्यन्ते । आह । यदेतदुक्तं भगवता 'संस्कृता धर्मा
 उत्पद्यन्ते निरुध्यन्ते चेत्यस्य तथागतभाषितस्य को ऽभिप्रायः । आह । उत्पादननिरोधाभि- 5
 निविष्टः कुलपुत्र लोकसंनिवेशः । तत्र तथागतो गृह्णाकारुणिको लोकस्योत्तापिदपरि-
 हारार्थं व्यवहारवशादुक्तवानुत्पद्यन्ते निरुध्यन्ते चेति । न चात्र कस्यचिद्धर्मस्योत्पादो न
 निरोध इति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । तत्र भगवंश्चतूरेषु न रणाति श्रोत्रं⁽²⁾ । शब्देषु । यावन्मनोधर्मेषु न रणाति ।
 त धर्मः । तत्र कथं चतूरेषु न रणाति । मन्मर्गाभावात् । न हि चतूरेषु मन्मद्यते । यावन् 10
 मनोधर्मेण मन्मद्यते । यत्र मन्मद्यते तत्र रणाति । अद्वितीयस्य भगवन् धर्मस्य रणा⁽³⁾ नास्ति ।
 अद्वितीयाश्च भगवन्सर्वधर्माः परस्परं न जानन्ति न विजानन्ति । न कल्पयन्ति न विकल्प-
 यन्ति । न संभवन्ति न विमंभवन्ति । न ह्येते न वर्द्धन्ते । न रज्यन्ति । न विरज्यन्ति । न
 मंमरन्ति न परिनिर्वाहन्ति नैते कस्यचित् । नैषां कश्चित् । नैते भगवन् धर्मा उद्विजन्ते न
 संल्लिप्यन्ते न व्यवदायन्ते । एवमहं भगवन् ज्ञानान्येवमवबुध्यते । यदप्यहं भगवन्नेवं 15
 वदामि । एवमहं ज्ञानान्येवमहं बुध्यामीति । यावत्तनानामेष विकारः । न च भगवन्नायत-
 नानामेवं भवति । अग्नाक्रमेण विकार इति । नो ह्येवं जानाति स न केनचित्सार्द्धं विच-
 दति । यत्र विचदति तच्छ्रवणधर्ममनुसरतीति । तथा धर्मदर्शनं [116a] बुद्धदर्शनं सर्वस-

1) This passage is cited also in Bodhic.-tīkā (IX.) 377.16

2) Dh.-sūi § 1085. *sambhrtā* Bt here, and below *utpādaniscedhābhinnā*^o, both unsupported by Tib. The same applies to *nibbāmo* just before (377 19).

3) *°sya trāsa*^o Bt

4) Punctuation suggested by the Tib (163 a. 3), which is more expanded here (cf. 93. n. 1), and probably implies a somewhat different text.

5) Only allowed as a neuter (in Skt. and Pali) in the derived sense of 'battle'. The marginal corrector would have us read the (probably inadmissible) form *rajanam*

तदर्शनं सर्वसत्त्वहेतुप्रत्ययदर्शनं शून्यतादर्शनं शून्यतादर्शनमदर्शनं । अदर्शनं भगवन्सर्वध-
र्माणां दर्शनं सम्यग्दर्शनमिति ॥

कथमनधिष्ठाना संवृत्तिर्युक्ता । कथं पुनर्युक्ता । यथाऽनति स्थाणौ पुरुषश्चास्ति ।
कस्य पुनः शून्यतावादिनः परमार्थतः स्थाणुः सिद्धो यदाश्रयात्पुरुषश्चास्ति स्याद् । अमू-
५ ला एव च सर्वधर्मास्तत्त्वतो मूलानुपपत्तेः ॥

तथा चोक्तमार्गविमलकोटिनिर्देशे⁽¹⁾ । अभूतपरिकल्पस्य किं मूलं । आह । विपर्य-
स्ता संज्ञा मूलं । आह । विपर्यस्तायाः संज्ञायाः किं मूलं । अप्रतिष्ठानं मूलं । आह । अप्र-
तिष्ठायः किं मूलं । आह । यन्मञ्जुश्रीरप्रतिष्ठानं न तस्य किञ्चिन्मूलमिति ह्यप्रतिष्ठा-
नमूलप्रतिष्ठिताः सर्वधर्मा इति ॥

10 इयं समासतः प्रज्ञापारमिता चित्तशुद्धयिना भावयितव्या । भावयित्वा च क्लेशरिपुर-
णानुजलेन भवितव्यं । न स्वगृहप्रूरेण ॥

यथोक्तमार्गधर्मसंगीतिमूत्रे । न शून्यतावादी लोकाधर्मः संद्विष्यते ऽनिश्चितत्वात् । न
स लाभेन संदृष्याति । अलाभेन न विमना भवति । यशसा न विस्मयते ऽयशसा न संकुच-
ति । निन्दया नावलीयते । प्रशंसया नानुनीयते । सुखेन न रज्यते दुःखेन न विरज्यते ।
15 यो ह्येवं लोकाधर्मं संद्विष्यते स शून्यतां जानीत इति ॥ तथा शून्यतावादिनो न क्वचिद-
नुरागो न विरागः । यस्मिन् रज्येत तच्छून्यमेव जानीते । शून्यमेव पश्यति । नासौ शून्यतां
जानीते यः क्वचिद्धर्मे रज्यते वा विरज्यते वा तत्रा नासौ शून्यतां जानीते यः केनचित्साहै
विग्रहं चिदाद् वा कुर्याच्छून्यमेव जानीते तच्छून्यमेव पश्यतीत्यादि ॥

एतत्संज्ञेपाञ्चितप्रोधनम् ॥

1) See ref. at p. 6, n. 5, and add I-tsing (Charannes 'Mémoire' pp. 170—1), where we find the work along with the Saddharmapundarika, 'psalmodie . . jusqu'à mille fois'.

2) 'shrink' from fear (Jāt.-m. p. 21.4) or shame (B.R. s. v. *samkoca*).

3) cf. 100. n. 8 supra, where the Tib. has the same equivalent.

अथैवमपि परमविशुद्धिर्धर्मदर्शने सति । इत् पञ्चक्रपायसंस्लिष्टस्य कल्याणमित्रा-
वसादितस्य वा संतेयेण तावत्कुत्र [116b] यत्नं कृत्वा जीर्धं चित्तशुद्धिर्भवति । आत्मव-
हुमान-परावसात्त्यागे जनयोर्गूलात्मसत्त्वदृष्टिः । सा चैतद्भ्यामात्सुकरं प्रकीयत इति
परमौर्वगात्मावसा चेवं भावनीया ॥

यदि सत्त्वो यदि स्कन्धाः जगता सर्वथा स्थिता ।

5

एकस्य हि परात्मत्वं विरुद्धं संग्रहेत् कथं ॥

त्रिनालान्वनमप्येतदाचरस्येव देहिनिः ।

घनादिकल्पनाभ्यासात्किमभ्यासस्य दुष्कारम् ॥

एवमन्यानवश्यत्वे तुल्ये कस्मात्सुखोदयम् ।

परमौर्वचगुत्सृज्य स्वसुखायान्यदिष्यते ॥

10

चित्तमग्निर्योक्ताश्च सति गौर्वक्षेतवः ।

न तु मे गौर्वचात्सौख्यमिहापि जनदुर्भगात् ॥

तस्मात्सवात्तरे यद्वह्नून्मत्सरगानिनः ।

आत्मक्षेत्रक्षतो वृत्तिर्भावयेत्तद्विपर्ययम् ॥

आत्मनो बहुमानोऽयं स्तुतिनिन्दादिसेकतः ।

15

वर्धते नारकज्जात्सेकान्नरकवह्निवत् ॥

1) Dh.-s. § 91.

2) cf. Bodhic. VI. 14.

3) *iggyati* MS.; Tib. འོད་ཀྱིས་ (104. b. 4)

4) *na trā 'me* MS

5) new in this metaphorical sense, i. e. excitation, as of fire by oil.

6) °*ṣa se*° MS Tib. རྒྱལ་པོ་འཕྲུལ་པོ་ལྷན་གྱིས་ ।

- (1)
शब्दस्तावदचित्तत्वान्मां स्तौतीति न संभवः ।
परः किल मयि प्रीति इत्ययं मे मतिभ्रमः ॥
तत्तुष्टैव मम प्रीतिः सामान्ये न सदाऽस्तु सा ।
तत्सुखेन न चेत्कार्यं तेन तुष्टेन किं मम ॥
5 (2)
अन्यत्र मयि वा प्रीत्या किं हि मे परकीयया ।
न मे परेण तुष्टेन काये सौख्यमिहाप्यपि ॥
एवं ज्ञात्वा प्रकृतव्या कल्पना निर्विबन्धना ।
अकीर्तिनिन्दा सत्कारा एवं ज्ञेयाश्च निष्फलाः ॥
न धर्मो नायुरारोग्यं न बलं वन्दनादिभिः ।
10 (3)
यद्वहुत्प्राप्त्यमानस्य विकारैरन्यकायिकैः ॥
कृष्टस्याथ विषमस्य लाभालाभौ समोदयौ ।
विवर्ज्य निष्फलं तस्माद्भवेयं शैलमानसः ॥

संस्तवत्यागाच्च शीघ्रं चित्तविमृद्धिर्भवति ' इति ॥

तत्रापि चित्त्यते ।

- 15 निमित्तोद्भूतसंभूता प्रत्यभिज्ञा पुनः पुनः ।
उत्पादयत्यनुनयं ज्ञायते प्रतिधोऽप्यतः ॥
प्रतिधानुनयौ यस्य तस्य पापमवारितम् ।
अभ्याख्यानानि चित्राणि मात्सर्यं चैर्ष्या सक्त ॥

1) This st. occurs at Bodhic. VI. 94. with *varr. lectt. sa mām stautīty a-sambh° and ity etat prītikāraṇam*. But the Tib. rendering of the last passage

སྤྱི་བོ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་ presupposes the reading of our text.

2) = Bodhic. VI. 95 a.

3) This word, of which I find no equiv. in the Tib., confirms the conj. of Cowell & Neil at Divy. 17.11 ('mock').

लाभादिवागता नान इत्याद्यावर्तते बहु ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संस्तवं प्र[117a]कुरेन्मुनिः ॥
 सादृश्यादन्यदप्येतद्वा⁽¹⁾रिस्रोतोवदोदयते ।
 तदेवेदमिति ध्यात्वा तत्वे तिष्ठाम्यतो बलात् ॥
 अथस्तु चेतत्सादृश्यं दुष्टं च ज्ञानमिष्यति ।
 अहं चेतन्न सर्वं च न चिरात् भविष्यति । इति ॥

5

आत्मभाषणरिशुद्धिश्चतुर्दशः परिच्छेदः ॥ ॥

XV.

भोगपुण्यशुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥

जिज्ञासमुच्चपस्यात्मशुद्ध्यनन्तरं भोगशुद्धिः संचयाभावात् । पृथगिहं लेखिता⁽²⁾ ।

10

भोगशुद्धिं च ज्ञानोपात्तसम्यग्ज्ञानोपशोधनात् ॥

पयोक्तृगार्थोपपरिपृच्छायाम् । इह गृह्यते गृही बोधिसत्त्वो धर्मेण भोगान्पर्येषते
 नाधर्मेण । समेन न विषमेण । सम्यग्ज्ञानीवो भवति न विषमज्ञीव इति ॥

आर्यरत्नमेघेऽप्युक्तं । न बोधिसत्त्वो दायकं दानपतिं दृष्ट्वैर्ष्यापथमारचयति । कथं नेर्षा-
 पथमारचयति । न शनैर्मन्दं मन्दं क्रमानुत्तिपति न निक्षिपति युगमात्रप्रेक्षिकाया सविश्व- 15

1) rarā MS.

2) ... 2) These introductory clauses are wanting in Tib.

3) See Lal.-v. 230.17 for *yugamātrapreṣṣin* and compare the passage generally. For *preṣṣikā* see 52 18.

स्तप्रेक्षिकया ऽनानोगप्रेक्षिकया । एवं कायकुहनां⁽¹⁾ न करोति । कथं वाक्कुहनां न करो-
ति । न बोधिसत्त्वो लाभहेतोर्लाभनिदानं मन्दभाषी मृडभाषी न प्रियभाषी भवति । नानु-
वर्तनवचनानि निश्चारयति । ये ॥ कथं न चित्तकुहनां कुरोति । बोधिसत्त्वो दायकेन दान-
पतिना वा लाभेन प्रवार्यमाणो वा चाल्पेच्छतां दर्शयति । चित्ते न स्पृहामुत्पादयति ।
5 अन्तर्दाक् एष कुलपुत्र यद्वाचाल्पेच्छता चित्तेन लाभकामता । एवं हि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः
कुहनलयनलाभायगतो भवति । ये । न बोधिसत्त्वो दानपतिं वा दृष्ट्वा निर्मितं⁽⁵⁾ करोति ।
विधातो मे चीवरेण । विधातो मे पात्रेण । विधातो मे ग्लानभैषधेन । न च तं दायकं
दानपतिं वा किञ्चित्प्रार्थयते । न वाचं निश्चारयति । एवं हि बोधिसत्त्वो निमित्तलाभा-
यगतो भवति । यावन्न बोधिसत्त्वो दायकं दानपतिं दृष्ट्वा एवं वाचं निश्चारयति । अमुके-
10 नामु[117b]केन वा मे दानपतिना ऽमुके वस्तु प्रतिपादितं तस्य च मया ऽमुक उपकारः
कृतः । तेन मे शीलवानयमिति कृत्वा इदं चेदं च दत्तं वल्लभ्यते इति । अल्पेच्छ इति
कृत्वा । मया च तस्य कारुण्यचित्तमुपस्थाप्य परिगृहीतं । ये ॥ तत्र कायत्ततिर्यङ्मत ला-
भहेतोर्लाभनिदानमाद्याचनपरिद्याचनं दौर्शील्यसमुदाचरणं च । चित्तत्रतिर्यङ्मत प्रार्थना ।

1) cf. 130.3, c, here rendered རྒྱུ་ཤིང་འཕྲུལ་ 'hypocrisy' (165. b. 4) Dr. Zachariz calls my attention also to Anarghar° IV. st. 11.

2) 'utters', like Pali *niccāreti*.

3) བསྐྱེད་པ་ལྟ་བུ་ 'tempted' 'pressed to accept' — a sense which also suits Divy. 116. 17.

4) Cf. M. Vyntp. § 127. 57 where the form *lapanā* follows *kulanā*. The Tib. རྒྱ་སྐྱེད་ (not in Jäschke, but cf. Saratch. Das s.v.) doubtless has the meaning of 'babbling' which B² (Nachtr.) assigns to *lapanā*. With the whole compound cf. Rāṣṭrapālāparip. [6. a] cited in Gamb. Cat. p. 206. 27 (= 17. 5, ed. Bibl. Buddhica, where read ལྟ་པ་ for ལྟ་པ་).

5) 'gives a hint' as in Pali.

लाभिनां च ब्रह्मचारिणामस्तिके व्याप्राद्वङ्गलता । एवं हि बोधिसत्त्वो विषमपर्येष्टिला-
भापगतो भवति । पे ॥ इह बोधिसत्त्वो न तुलाकूटेन न मानकूटेन न विस्रंभघातिकया न
धूर्ततया लाभमुपार्जयति । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽधर्मलाभापगतो भवति । पे । ये ते लाभा
स्तीपिकसंसृष्टा वा धार्मिकसंसृष्टा वा सांघिकसंसृष्टा वा ऽदत्ता वा ऽननुज्ञाता वा । तान्
न प्रतीच्छति न स्वीकरोति । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽपरिशुद्धलाभापगतो भवति । याव- 5
ह्यव्या लाभं न ममायते । न धनायते । न संनिधिं करोति । कालानुकालं च श्रमणाब्राह्म-
णेभ्यो ददाति । मातापितृमित्रामात्यज्ञातिसालोहितेभ्यः कालानुकालमात्मना परिभुङ्के
परिभुज्जानश्चारक्तः परिभुङ्के । स्वनध्यवसितो न चालभ्यमाने लाभे खेदचित्तमुत्पादयति ।
न परितप्यति न च दायकदानपतीनामस्तिके ऽप्रसादचित्तमुत्पादयतीत्यादि ॥

तत्रैषा⁽¹⁾प्यस्य बोधिसत्त्वस्य भोगशुद्धिरात्मभावशुद्धिवत्परहिताय भवेत् ॥ 10

यद्योक्तमार्यविमलकीर्तिनिर्देशे । पुनरपरं भद्रे शारिपुत्र ये प्रविशन्तीदं गृहे तेषां
समनत्तरप्रविष्टानां सर्वज्ञेशा न वाधते ऽयं द्वितीय आश्चर्याद्भुतो धर्मः ॥

पुनरत्रैवोक्तं । यद्य ततो भोजनात्सर्वायती सा पर्यत्प्रा भूता । न च तत् भोजनं जी-
यते । यैश्च बोधिसत्त्वैः श्रावकैश्च शक्रब्रह्मलोकपालैस्तदन्यैश्च सत्तैस्तद्भोजनं भुङ्क्ते तेषां ता-

1) གཤོོན་མེས་ཤིང་ (166. n. 4) 'desire to injure', elsewhere in Buddh. Skt., as in Pāli.

2) 'trust'. Kern, Jātak.-m. xxxiii. 5, prints° स्त्र°; अ° B². For *ghātālā* cf *pre-kshulā* 52 18, 267. 15.

3) *anadhyavasāta* 'unattached', Mhv. III. 201.5 in a similar context.

4) This sentence and the three extracts from the *Vimalakīrtinirdeṣa* are omitted in the Tib.

5) Cf use of *saha* 178.3 A marginal note adds: *dhīmatā tathāiva pariṇāmā-dinā ṣoḍhātāt gṛhasya* The house of Vimalak. in Vaiṣālī was long celebrated for its sanctity (Takakusu, I-tsing, p. xxxiii, n. 2; S. Beal, Life of Hiuen-Ts, p. 100).

6) The first of the eight miracles was (as Mr Watters informs me from the Chinese version of the sūtra quoted) the miraculous filling of the house with 'brilliant golden light'.

दृशं सुखं कापे ऽवक्रान्तं यादृशं सर्व[118a]सुखमपिडतायां लोकधातौ बोधिसत्त्वानां सुखं ।
सर्वरोमकूपेभ्यश्च तेषां तादृशो गन्धः प्रवाति । तद्यथापि नाम तस्यामेव सर्वगन्धसुगन्धा-
यां लोकधातौ वृक्षाणां गन्धः ॥

पुनश्चोक्तं⁽¹⁾ । यैश्च भदत्तानन्द भित्तुभिरनवक्रान्तनियामैरेतद्भोजनं भुक्तं तेषामेवावक्रा-
5 त्तनियामानां परिणंस्यति । ये । यैरनुत्पादितबोधिचित्तैः सत्तैः परिभुक्तं तेषामुत्पादितबो-
धिचित्तानां परिणंस्यति । यैरुत्पादितबोधिचित्तैर्भुक्तं तेषां नाप्रतिलब्धक्षान्तिकानां प-
रिणंस्यतीति विस्तरः ॥

शून्यताकरूणा गर्भचेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥

उक्तं ह्यार्यगगनगञ्जसूत्रे । यडुतारुंकारविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । ममकारविश्रुद्धं
10 तद्दानं ददाति । हेतुविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । दृष्टिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । निमित्तविश्रुद्धं
तद्दानं ददाति । नानात्रविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । विपाकप्रतिकाङ्क्षणाविश्रुद्धं तद्दानं ददा-
ति । यथा गगनं समविश्रुद्धं तद्दानं ददाति ॥ ये । यथा गगनमपर्यन्तमेवमपर्यन्तकृतेन चि-
त्तेन तद्दानं ददाति । यथा गगनं विस्तीर्णमनावरणमेवं बोधिपरिणामितं तद्दानं ददाति ।
यथा गगनमद्वयं एवं सर्वत्रपानिश्रितं तद्दानं ददाति । यथा गगनमवेदयितुं¹ एवं सर्ववे-
15 दितप्रतिप्रसन्नं दानं ददाति । एवमसंज्ञं असंस्कृतमविज्ञमितलक्षणमेवमप्रतिज्ञानं तद्दानं
ददाति । यथा गगनं सर्वबुद्धतेजस्फरणमेवं सर्वसत्त्वमैत्रीस्फरणं तद्दानं ददाति । ये ।
यथा गगनं सदाप्रकाशमेवं चित्तप्रकृतिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । यथा गगनं सर्वसत्त्वावकाशं
एवं सर्वसत्त्वोपजीव्यं तद्दानं ददाति । यावद्यथा निर्मितो निर्मिताय ददाति निर्विकल्पो
ऽनामोऽगः । चित्तमनोविज्ञानविगतः सर्वधर्मनिःप्रतिकाङ्क्षी । एवं द्वयविगमतया मायालक्ष-

1) This (as Mr. Watters informs me) is taken from a later chapter of the *nirdeṣa* and forms part of *Yimalakīrti*'s answer to *Ānanda*'s question as to how long was required for the fragrant food to digest.

2) At this point the Tib. version is resumed (166. b. 3). *ṣūny*. has apparently the meaning suggested p. 272, n. 4 below.

3) The Tib. seems to have read *vijñānavigamatayā* (167 a. 3).

णस्त्वभात्रविश्रुद्धं बोधिसत्त्वस्तदानं ददाति । यस्येदृशो दानपरित्यागः प्रज्ञाज्ञानेन च सर्व-
सर्व[118b]ज्ञेयपरित्यागः । उपायज्ञानेन च सत्तापरित्यागः । एवं त्यागचित्तः कुलपुत्र
बोधिमत्त्वो गगनसमदानो भवति ॥

आर्यान्तपमतिमूत्रेऽप्युक्तं । नास्ति सत्त्वोत्पीडनादानम् । यावन्नास्ति यथोक्ते ऊनदानं ।
यावन्नास्ति सर्वसत्त्वेषु दक्षिणीयावमन्यनादानं । पे । नास्ति निक्कन्दानं यावन्नास्ति या- 5
चनकेयूपतसदानं नास्त्युच्चमधनोद्धापनदानं नास्ति पराश्रुखदानं नास्त्यपविद्धदानं ना-
स्त्यस्वरुस्तदानं । पे । नास्त्यकल्पिकदानं । नास्त्यकालदानं नास्ति विषयशस्त्रदानं ना-
स्ति सत्त्वविद्धेठनादानमिति ॥

यत्तु^१ग्रपरिपृच्छायामुक्तं । दानपारमितामालोऽयं यस्य येनार्थस्तस्य तत्प्रदानका-
लः । अपि तु तदाहं करिष्यामि । मय्येभ्य एव मय्यपानं दास्यामि । तांस्तान् स्मृतिसंप्र- 10
ब्रान्धे नमादापयिष्यामीति ॥

मय्यपानादपि नैराश्रयकृते बोधिसत्त्वे प्रतिघो गरीयान् । सत्त्वसंप्रवृत्तनिश्चातो ।
ऽन्यप्रसादनोपायात्तन्त्रे मय्यं देयमित्यभिप्रायः । जस्त्रादिष्वपि यन्नुवधगुरुलाघवविचा-
रादानमापद्येत । नैवापत्तिरित्यत एव गम्यते । सूत्रेषु तु सामान्येन प्रतिषेधः । इत्युक्ता
दानविशुद्धिर्द्वि ॥

15

शौलत्रिमुद्धिरार्यगगनगजसूत्रे एवाभिहिता । अविरुद्धित्वबोधितता चित्तविशुद्धौ
अपगतश्रावकप्रत्येकबुद्धचित्तता प्रामाणिकविशुद्धौ इत्यादि ॥

1) The Tib. here renders this བསྐྱོད་པ་ 'scolding' (but see pp. 45 n. 3, 185. 1);
ullāpana བྱོད་ 'wheedling, coaxing'. The transition of meaning from 'raising the
voice' (cf. *samullap* in Skt, and for Pāli, Morris in JPTS 87, pp. 141—2) to the
above sense is hinted at by Dhammapāla on Therī-g. st. 357: *ullapanā ti aho*
sukham aho sulham ti uddham uddham lapāpaneti (ed. PTS p. 249) The whole
compound is illustrated by Saṃghād III. i. 1. (= Vinayap. III. p. 128. 1) *itthiyo . .*
dhuttulā . . ullapanti pi vjjhagganti pi (Pāli *jaggh, jhagg* = चघ्).

2) °*śya* MS.

पुनरपराशीलविशुद्धिः । शुद्धं गगनं शुद्धं तच्छीलं । विमलं गगनं विमलं तच्छीलम् ।
 शातं गगनं शातं तच्छीलं । अनुन्नतं गगनमनुन्नतं तच्छीलं । अनुनीतं गगनमनुनीतं त-
 च्छीलम् । यावदक्षेयभेद्यं गगनमक्षेयभेद्यं तच्छीलमित्यादि ॥ अतिप्रकृतं गगनं सर्वसत्त्वा-
 प्रतिषचित्तस्य तात्तिपरिशुद्धिः । समप्रयोगं गगनं सर्वसत्त्वसमचित्तस्य तात्तिपरिशुद्धिरि-
 5 त्यादि ॥ तद्यथापि स्यान्महाशालवनं । तस्मि[119a]न् कश्चिदेवागत्य शालं किञ्चात् ।
 तत्र तेषामवशिष्टानां नैवं भवति । एष किञ्चो वयमच्छिन्ना इति । न तेषामनुनयो न प्रति-
 यः । न कल्पो न विकल्पो न परिकल्पः ॥ यैवं तात्तिरियं बोधिसत्त्वस्य परमा गगनस-
 मा तात्तिर । [इति]⁽¹⁾ ॥

आर्यरत्नचूडसूत्रे विस्तरमुक्त्वा आह । इदमुच्यते वीर्यं । तस्य कायपरिशुद्धिः⁽²⁾ । यत्का-
 10 यस्य⁽³⁾ प्रतिभासप्रतिबिम्बज्ञानं वाचोऽनभिलाप्यज्ञानं । चित्तस्यात्यन्तोपशमज्ञानं । तथा
 मैत्रीसंनानुसन्दो मत्काकरूपाधिष्ठानप्रतिष्ठितः । सर्वाकारवरोपेतं शून्यताकाराभिनि-
 र्कृतं ध्यानं ध्यायति । तत्र कतमा सर्वाकारवरोपेता शून्यता⁽⁴⁾ । या न दानविकला । याव-
 न्नोपायविकला । न मत्तमैत्रीमुदितोपेताविकला । न सत्यज्ञानावतारविकला । न बो-
 धिचित्तसत्त्वापेताविकला । नाशयाध्याशयप्रयोगविकला । न दानप्रियवद्यतार्थक्रिया समा-
 15 नार्थताविकला । न स्मृतिसंप्रज्ञान्यविकला । न स्मृत्युपस्थानसम्यक्प्रकरणद्विपादेन्द्रिय-
 बलबोध्यङ्गाष्टाङ्गमगविकला⁽⁵⁾ न शमधविषयनाविकला⁽⁶⁾ । पे । उपशान्ता च स्वभावेन ।

1) supplied from the Tib. (168. a. 3) in which the end of the quotation is duly marked. The Skt. MS. runs on °*kshāntir ārya*° without break of *sandhi*.

2) The Tib. apparently read this clause: *kā pariṣuddhīr iti*.

3) Cf. 204. 15, 16. *pratibh.* 'illusion' B. & R. on authority of M. Vyutp.; Tib. མེས་པོར་ 'mirage'.

4) For *śūnyatā* in connexion with *dhyāna* cf. Dh.-sgr. § 344 (and C. F. Davids ad loc.), also ibid. 121; together with *nirvāṇa* explained by Buddhaghosa (Atthasā. § 472) as freedom from *rāga-dosa-moha*.

5) . . . 5) Dh.-sgr. §§ 44—50; M. Vyutp. §§ 38—44.

6) Dh.-sgr. § 117 note (p. 64) and Pugg.-p. p. 61 § 26.

अनुपज्ञाता च कर्मक्षेत्रेषु । उपेक्षिका च सर्वधर्माणां । अवेक्षिका च बुद्धधर्माणां । ⁽¹⁾ जह्वा च
स्वलक्षणोऽन । विक्राता चाधिष्ठानकार्यतया । अव्यापृता च स्वरसेन । सदा व्यापृता च
बुद्धकार्येषु । शीतीभूता चोपशमेन । सदेज्ज्वलिता च सत्त्वपरिपाके । इयमुच्यते सर्वाकारव-
रोपेता भ्रूयता ॥ यावदियं कुलपुत्र ध्यानपारमिता चर्यापरिश्रुद्धिरिति ॥

एतेन प्रज्ञापरिश्रुद्धिर्वेदितव्या । एवं सर्वपुण्येष्विति ॥

5

तथार्याविमलकीर्तिनिर्देशेऽप्युक्तं । सद्धर्मचक्रप्रवर्तनमहापरिनिर्वाणसंदर्शनगोचरश्च
बोधिसत्त्वचर्यास्त्यजनगोचरश्चायमपि बोधिसत्त्वस्य गोचरः । इति ॥

भोगपुण्यश्रुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥ १५ ॥

XVI.

भद्रचर्याविधिः षोडशः परिच्छेदः ॥

10

इदानीं त्रयाणामपि वृद्धिर्वा[119b]द्या ॥

किमर्थः ।

यक्षीतारः सुबद्धवः स्वल्पं चेदमनेन किं ।

न चातितृप्तिजनकं वर्धनीयमिदं ततः ॥

अ[ति]तृप्तिं बुद्धत्वं । तत्र श्रावकसाधारणेन श्रुद्धिमात्रेण सत्त्वानां जन्यत इत्यर्थः । 15

आत्मभावस्य का वृद्धिर्बलानालस्य वर्धनं ॥

1) Only found in M.-Vyutp. § 20.31 and there at end of cpd.

2) 'blessing' Tib.; cf. Divy. Ind. s. v. *adhiṣṭhātī*.

3) I have added these letters because the Tib. has alike in both clauses *मेदं*
हुँमेस'स' (168. b. 6).

तत्रार्थरत्नमेधे वलमुक्तं । न स सत्तः सत्तनिकाये संविद्यते यो बोधिसत्तस्य वत्तेन
वलं मर्दयेदित्यादि ॥

तस्य कथं वर्धनम् । यदुक्तं नार्थतया गतगुह्यमूत्रे ⁽¹⁾ आर्यवज्रयाणो रु विज दर्शन विस्मिता ज्ञात प्रभु दृष्टेन भगवता । द्यभिमर्काराज यमैः समन्वागतो बोधिसत्त एवंद्रयां वलवत्तां
४ प्रतिजमते । कतनैर्दशभिः । इह महाराज बोधिसत्तः कार्यं ज्ञावितं च परित्यजति ।
न च पुनः सद्धर्मं परित्यजति । सर्वसत्त्वानां चावनमतिं न च पुनर्मानं वृक्ष्यति । डर्वलानां
च सत्त्वानां जनते । न प्रतिघ्नं करोति । जिघात्सत्त्वानां च सत्त्वानामभयं वर्धनं ददाति ।
भीतानां च सत्त्वानामभयं ददाति । ग्लानानां च सत्त्वानां भूतचिकित्सयै उत्सुको भवति ।
दरिद्रांश्च सत्त्वान् भोगैः संतर्पयति । तवागतचैत्ये च सुयोगिष्ठलेयनं करोति । आन-
10 न्दवचनं सत्त्वानां आवयति ⁽²⁾ । दरिद्रदुष्खितानां च सत्त्वानां भोगसंविनागं करोति । आ-
सक्तात्तानां च सत्त्वानां भारं वहति । द्धर्ममर्काराज द्यभिमरिति ॥

1) On this work Mr. Watters kindly gives the following information supplementary to p. 7 n. 5 above: «The Chinese book, Nanj. 23(5) and 1043, is essentially the Tathāgataguhyasūtra of the Ākṣhāsamuccaya and the Tathāgatacintyaguhyānirdeśa of your note [p. 7, n. 5]. The latter is the title of the work in N. 1043, except that, instead of *nirdeśa*, there is *prajñāpāramitā*. The Chinese treatise is totally different in matter and character from the Nepalese [Sanskrit] work described by Rāj. Mītra [Sk. Buddh. Lit. Nepal, p. 231]. It is not, in either form, in 18 chapters.» The very harsh construction of the opening phrase seems from the Tib. (169. a. 1) to be genuine. The following account by Mr. Watters from Ch. 6, 7 of the Chinese version makes the situation clear. «Ajātaśatru is with Buddha on the Grāhakaṭṭha mountain at Rājagṛha. Vajrapāṇi Bodhisatva is there also. The King expresses curiosity as to the weight of Vajrapāṇi's mace. The mace is put on the ground, and the King, Indra, and Maṇḍi-
lāyana in succession try in vain to lift it. Ajātaśatru expresses surprise to Buddha at Vajrapāṇi's lifting the mace with ease, and asks how such infinite strength or power as that of Vajrapāṇi could be obtained. Buddha replies that there are 10 great means (*āharaṇa*).»

2) Buddh.-Sk. (cf. Pali) for *jighatṣamāṇa*.

3) ईस्य 'plaster'.

4) The quotation ends at this point in the Tib. (169 a. 6).

अनालस्यवर्धनं कतमत् । यद्वीर्यवर्धनं । यद्योक्तं सागरमतिमूत्रे । आरब्धवीर्येण सा-
गरमते बोधिसत्वेन भवितव्यं सदा दृढपराक्रमेण । तीव्रच्छन्देन बोधिसत्वेन भवितव्यम-
नितिसंधुरेण । आरब्धवीर्याणां हि सागरमते बोधिसत्त्वानां न दुर्लभा भवत्यनुत्तरा स-
म्यक्संबोधिः । तत्कस्य हेतोः । यत्र सागरमते वीर्यं तत्र बोधिः । कुसीदानां पुनः सुदूर-
विद्वरे बोधिः । नास्ति कुसीदस्य दानं यावन्नास्ति प्रज्ञा [120 a] नास्ति कुसीदस्य 5
परार्थ इति ॥

चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽप्याह ।

उत्पलं वारिमध्ये वा सोऽनुपूर्वेण वर्धत ' इत्यादि ॥

इयं संतेपादात्मभाववृद्धिः ॥

शून्यता करुणागर्भादानाद्भोगस्य वर्धनं ॥

10

यद्योक्तं वज्रच्छेदिकायां ⁽³⁾

यो बोधिसत्त्वो ऽप्रतिष्ठितो दानं ददाति । तस्य पुण्यस्कन्धस्य न सुकरं प्रमाणमुद्र-
हीतुमिति ॥

महत्त्यामपि प्रज्ञापारमितायामुक्तं ⁽⁴⁾ पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्वेन महत्सत्वेनाल्प-
मपि दानं दत्ता सर्वसत्त्वेषु सर्वाकारज्ञतायामुपायकौशल्यपरिणामनतायामप्रमेयमसंख्येयं 15
कर्तुं कामेन प्रज्ञापारमितायां शिञ्जितव्यम् । तथा सर्वसत्त्वानां मनोरथान्परिपूरयितुं कामेन ।
यावज्जातद्वर्जतउद्यानराख्यादिभिरूपकरणैः प्रज्ञापारमितायां शिञ्जितव्यमिति ॥

1) Tib. (169. a. 6) ལུས་པོ་མེད་པོ་ལྟོས་པོ་ལྟོས་པོ་ *paripṛcchā-sūtra*, cf. KF 253 (XII.1).

2) Cf. *dhuradhāra* Mhv. I. 90. 13.

3) § 4, p. 21. 11 of the edition.

4) As to this extract compare 243 n. c.

त्कर्मलौकिककार्यप्रयुक्तनिष्प्रयोजनपरिस्यन्दसमन्वाहारेण प्रत्युत्पन्नप्रयोजनगदासाम-
 धर्त्य विचित्तपन् । पूर्वज्ञाभूतपरिकल्पसमुत्थितवितथसंकल्पसंदर्शितम्[120b]नसिकार-
 समन्वाहारेण सर्वबोधिसत्त्वचर्यासम्यक्संक्रान्त्याभिर्मस्कारवलं समुत्थापयन् । अतीतात्मभा-
 वार्थप्रयोगारम्भविषयतासमन्वाहारेण सर्वसत्त्वार्म्भशेषिकतया ऽध्यागयवलं दृढीकु-
 र्वाणः । अतोतत्कार्यसमुदाचारनिरास्वादतासमन्वाहारेण । सर्वबुद्धधर्मप्रतिलिभिप्रयो- 5
 गमकृश्यासप्रतिलिभिन्द्ध्यवेगान्विवर्धयमानोऽतीताधविपर्यासप्रयुक्तगिष्ठ्याशयप्रयोगसम-
 न्वाहारेण । प्रत्युत्पन्नाधसम्यग्दर्शनाविपर्याससंप्रयुक्तेन बोधिसत्त्वप्रणिधानसमादानेन
 संततिं परिजोधयन् । पूर्वज्ञगतायोगवीर्यारम्भकार्यापरिनिष्पन्नसमादानसमन्वाहारेण ।
 प्रत्युत्पन्नबुद्धधर्मसमुदागमप्रत्युपस्थानेन गदावीर्यारम्भविक्रमेण कायचित्तसंप्रयत्नं संज्ञ-
 यमानः । पूर्वज्ञकोटोपलगत्यत्रागनिनिष्ठात्मपरनिरुपकारणाव्यनिरुपज्ञोव्यसमुच्छ्रयपरि- 10
 ग्रहसमन्वाहारेण । सर्वबुद्धधर्मोत्थायकासर्वज्ञगडुपज्ञोव्यसर्वकल्याणमित्रागणसमर्था-
 त्गभावपरिग्रहणतया त्रिपुलप्रोतिप्रानोद्यवेगान्विवर्धयमानः प्रत्युत्पन्नज्ञानाभिनिर्वृत्त-
 त्राव्याधिगमरणशोकाकारभूतं संयोगवियोगनिधानभूतं समुच्छ्रयं । अपरासत्कल्पकोटोगत-
 बोधिसत्त्वचर्याचरणप्रयुक्तस्य सत्त्वपरिपाचनबुद्धधर्मपरिग्रहप्रयुक्तस्य तत्रागतसंदर्शनसर्व-

1) *lāyaparyeṣṭisamudd°* II.2) . . 2) *pratīlambha . . . pratīlambhenendri°* II.3) *°thyāmāyeyogaprayoga* II.1) *°dhānena saṃtatiṃ* II.5) *°gatāvirya°* II.6) *°pranma-amaniāhāreṇa* II.

7) 'exaltation', new to Skt.; Tib. *གཞེང་ས་མཐོ་བ་*, with which Buddhaghosa's explanation of the Pali *sampaggūha* agrees: *ul.khīpanaṭṭhena cittaṃ sampaggaṇ-hāṭhīti sampaggūho* (*Atthasā.* p. 372).

8) *°ham janayam [sic]* II.9) *nirupaṇaḥhyānirupajī* II.10) *°grahaprayuḥlasya samanvā°* H.11) *°mītrārāgaṇa om.* II.

बुद्धक्षेत्रानुचरणसर्वधर्मभाणकोपस्थानसर्वतथागतशासनसमन्वाहरणप्रयुक्तस्य सर्वधर्मपर्ये-
ष्टिसंज्ञायभूतस्य सर्वकल्याणमित्रदर्शनसर्वबुद्धधर्मसमुदानयनप्रयुक्तस्य बोधिसत्वप्रणिधि-
ज्ञानशरीरस्य हेतुप्रत्ययभूतमवलोक्याचित्यकुशलमूलेन्द्रियवेगान्विवर्धयमान इति ॥

आर्यालपमतिनिर्देशे मङ्गायानसूत्रे ऽप्युक्तं । एको बोधिसत्वो ऽद्वितीयो ऽसंज्ञायो ऽनु-
5 तरायां सम्यक्संबोधौ [121 a] संनाहं संनहति । स वीर्यबलपरिगृहीतेनाध्याशयेनापराव-
काशास्वयंकारो । स्वबलबलोद्गतः । स एवं दृढसेनाहः संनहो । यत्किञ्चित्सर्वसत्त्वानां
परिप्रापयितव्यं भविष्यति तदहं परिप्रापयिष्यामि । यत्सर्वार्थाः सर्वनवयानसंप्रस्थिता
बोधिसत्त्वा न परिप्रापयिष्यन्ति तदहं परिप्रापयिष्यामि । न मम दानं संज्ञायकं । अहं पु-
नर्दानस्य संज्ञायः । न मम शीलज्ञानविधीर्ध्यानप्रज्ञाः संज्ञायिकाः । अहं पुनः शीलज्ञान-
10 वीर्यध्यानप्रज्ञानां संज्ञायो । नाहं पारमिताभिरूपस्थातव्यो मया पुनः पारमिता उपस्थात-
व्याः । एवं संप्रवृत्तुषु सर्वकुशलमूलेषु चलेयम् । यावदेकाकिना मया ऽद्वितीयेनासंज्ञायेन
वज्रमये महीमण्डले स्थितेन सबलं सवाहनं मारं धर्षयित्वा एक[चित्त]ज्ञानसमायुक्तया
प्रज्ञया ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिर्भिसंबोद्धव्येति ॥

आर्यवज्रध्वजसूत्रे ऽप्याह । तद्यथापि नाम सूर्यो देवपुत्र उदयमानो न तिष्ठति । ज्ञा-

1) *vārya*° MS.; but Tib. འཇུག་འགུམ་. The MS. has been corrected here.

2) °*kācābhīyayan*° MS., which again shows marks of alteration. Tib.: སྤོང་པ་འཇུག་
ཐུས་སྒྲུབ་སྤོང་པ་འཇུག་ཏུ་སྤོང་རྒྱུ་ 'he acts of himself so as not to give an
opportunity by [? to] another'. *asvayamkṛt* does occur, but possibly some *aksharas*
are missing.

3) Supplied from Tib. (171 a. 6) སེམས་ཐུས་སྒྲུབ་ཅིག་གཅིག་དང་ལྷན་ སྤོང་. See the pa-
rallel passages at M h v. I. 229. 10 (with Senart ad loc.) and Lal.-v. 447. 16.

4) *vajradhara*° MS. but Tib. as above 22 n. 2. Compare also Çāntideva's
own words in Bodhic. VII. 46.: *Vajradhvaṃjasya vidhinā ... mānam ... bhāvayet*;
on wh. the Comm. observes: *Vajradhvaṃjasūtra-pratipādita-vidhinā*°.

त्यन्धदोषेण । न तिष्ठति गन्धर्वनगरदोषेण । न तिष्ठति चतुर्द्वीपलोकधातुभूमिरादो-
 षेण । न तिष्ठति राक्षसुरेन्द्रदोषेण । न तिष्ठति धूममण्डलदोषेण । न तिष्ठति जम्बूद्वी-
 पक्षेत्रदोषेण । न तिष्ठति नानाक्षायादोषेण । न तिष्ठति विषमपर्वतदोषेण । एवमेव वो-
 धिसत्त्वो मक्षासत्त्वः स्मृतिसंप्रगन्धविपुलगम्भीरचेता अदीनसत्त्वो गुणार्च्यज्ञानचर्यावसानं⁽²⁾
 यावन्न विवर्तते सत्त्वद्वौहि⁽¹⁾दोषैः । न विप्रचमति कुणलमूलपरिणामैः । सत्त्वदृष्टिकालु- 5
 प्यदोषेन विवर्तते । सत्त्वोभचेतोभिर्न हरोभवति । सत्त्वचिन्मष्टमंतया बोधिसत्त्वाहं न वि-
 ष्कम्भवति । सर्वगमत्परित्राणप्रणिधानस्य सत्त्वकलिकलुषैर्न संसेनां करोति यावद्दालन-

1) °*hucur*° MS.; but Tib. correctly ལྷ་མ་ཡིན་ (171 b. 1)

2) °*nāṇ* MS

3) Tib. རྒྱ་མཚོ་བཤེད་པའི་ཕྱི་ལོ་ཅན་ 'possessing the disposition to injure'. I leave

what appears to be the reading of the MS, though one might read རྒྱ་མཚོ་ཡིན་ and correct to རྒྱ་མཚོ་ཡིན་. At this point we find again the same word added in the margin that was noted above p. 149, n. 4. This is to be read in both places as *lhaṭuṇka-* (not *lhaṭṭaṇka-*) and here, in the abstract form, *lhaṭuṇkatā*. This would seem to be a gloss on *drauḥīlya*; but the Tib. here adds a whole parallel clause: རྒྱ་མཚོ་ཡིན་པའི་ཕྱི་ལོ་ཅན་, which would imply an additional clause *na vivartate satevalhaṭuṇkatā(?) -doshaih*. The meaning 'violent, wild' is not easy, however, to reconcile with the passage above cited, unless it be through a transition of meaning as in the Eng. 'grasping', 1) rapacious, 2) avaricious; cf. Morris JPTS 1887, p. 161. In the text of 149. 13, I should now read *lutulunṇakāh*, comparing Divy. 8. 3, 302. 3, and regarding *lhaṭuṇka* as a Prākritic form possibly allied to *latu*. As to initial *lh* for *l* in Skt. cf. Jacobi, *Ausgew. Erz.* p. xxviii § 21.2, Pischel *Gr. Pr.* § 206. If this be correct, the present abstract is the equiv. of Pali *kaṭu-kañeukatā*: Pugg. p. 19 Dh-sūi § 1124 (cf. Buddhagh. ad loc. and of C. F. Davids, tr. p. 300), where it follows *kaḍariyam* 'grasping character'. In the Gaṇḍavyūha (MS. R.A.S. Hodgs 2 f. 259 a 4) *bodhicittam* is said to be *ājāneyācva-bhūtam* (cf. supra 26. n. 3, 119. n. 1) *sarva-lhaṭuṇkatāyā vigatatayā*. Here *lhaṭuṇkatā* = 'wildness, (equine) vice'. The Jain-Pkt. is *lhalumka* (cf. Pischel, op. cit. § 226). The exact meaning of this, a combination of violence and grudgingness, is well shown by the parable of the restive bullocks in Uttarādhy. § 27 (tr. S. B. E. xlv. 149, 150 n. 4).

4) 'to be parted from' as in Pali.

5) 'relaxation', fem. form new. *gr*° MS.

- (1) न समवधानेन । न निर्विद्यते परमत्वदीयेन । तत्कस्य हेतोः । अनावरणा[121b]मण्डलमे-
 तदुच्यते । यदुत सर्वज्ञाद्विभुद्विविनयाय । ये ॥ यत्र तेषां सर्वसत्त्वानां दुष्प्लस्कन्धो वि-
 विधे चावरणीये कर्म समुत्थितं येन ते आवरणीयेन कर्मणा लुहन्त यद्यस्ति । यमं न श्र-
 एवस्ति । संघं न जानाति । तदहं तेषां त्रिविधमावरणीयं कर्मोपचितं दुष्प्लस्कन्धेन स्व-
 ५ केन शरीरेणोपादामि तामु तामु नरकोपयतिष्वयायभूमिषु संवासेषु च । ते च सर्वमत्वा-
 स्ततश्चक्षतां । अहं च दुष्खोपादानमुपादामि व्यवस्थाम्युत्सहे । न निवर्तेन यत्ता-
 यामि नोत्तस्यामि न संत्रस्यामि न विभेमि न प्रत्युदावर्ते न त्रिपोदामि । तत्कस्य हेतोः ।
 अवश्यं निर्वृत्तयितव्यो मया सर्वसत्त्वानां भारे । नैष मम कामकारः । सर्वसत्त्वोत्तारणप्र-
 षिधानं मम । मया सर्वसत्त्वाः परिमोचयितव्या । मया सर्वज्ञात्समुत्तारयितव्यं । ज्ञातिका-
 10 त्ताराज्जराकात्ताराद्याधिकात्ताराह्युत्युपपत्तिकात्तारात्सर्वापत्तिकात्तारात्सर्वापयकात्ता-
 रात्सर्वसंसारकात्तारात्सर्वदृष्टिगहनकात्तारात्कुशलधर्मप्रणाशकात्ताराद्ज्ञानसमुत्थितका-
 त्तारात्तदेते मया सर्वसत्त्वाः सर्वकात्तारेभ्यः परिमोचयितव्याः । तृष्णाजालसक्ता अविद्या-
 निवर्णावृता भवतृष्णासंप्रयुक्ताः प्रणाशयवसाना दुष्प्लवङ्गप्रज्जिताचारकर्मनित्रिणा ।
 अवबुधाः प्रतिज्ञाविरुद्धाः संशयभूताः सदा विमतयो ऽन्तेमदर्शिनः । अनिशरणकुशला भवा-
 15 ण्ये आवर्तमण्डलैकचरणाः । ये ॥ सर्वसत्त्वानामनुत्तरानराध्यप्रतिष्ठानार्थमहं चरामि ।
 नाहं केवलमात्मपरिमोचनाभियुक्तः । सर्वसत्त्वा ह्येते मया सर्वसत्ताचित्तज्ञेन संसारदुर्गा-
 दुद्धतव्या । महाप्रयासादन्युत्तेजव्याः । सर्वोद्वेगेभ्यः परिमोचयितव्याः । नमार्त्तोनसः
 प्रतारयितव्या आत्मना मया सर्वसत्त्वडु[122a]प्लस्कन्धो ऽध्यवसितः । यावदुत्सहेहं
 सर्वापायेषु सर्वलोकधातुर्यापन्नेषु सर्वदुष्प्लवङ्गसमनुभवितुम् । न च मया सर्वमत्वाः कुशल-

1) ॐ 'association with; cf. 154. 7.

2) *mutsa*° MS.

3) compound new.

4) *jāla* MS.; but Tib. རྩེ (172 a. 5).

मूलैर्वक्षितव्याः । व्यवस्थान्यद्दमेवैकस्मिन्नपाये ऽपरात्तकोटोगतान्कल्पान्संभवस्यितुं ।
यथा चेकापाये तथा सर्वापायनिर्वक्षेपसर्वलोकधातुपर्यापन्नेषु सर्वसत्त्वपरिमोचननिदानं ।
तत्कास्य हेतोः । वरं खलु पुनरद्दमेवो दुष्प्रवृत्तः स्यां न चेमे सर्वसत्त्वाः अपायभूमिप्रपत्ति-
ताः । मया तत्रात्मा बन्धको दातव्यः । सर्वज्ञगच्छ निःकृतव्यं नरकतिर्यग्योनियमलोक-
कात्तारादहं च सर्वसत्त्वानामर्थाय सर्वदुष्प्रवृत्तेनास्कन्धमनेन स्वकेन शरीरेणानुभवेयम् । 6
सर्वसत्त्वनिदानमहं च सर्वसत्त्वानां प्रातिभाव्यमुत्सहे सत्यवादी प्रत्ययितो ऽविसंवादकः ।
न च मया सर्वसत्त्वाः परित्यक्ताः । तत्कास्य हेतोः । सर्वसत्त्वार्न्वणो मम सर्वज्ञताचितो-
त्पाद् उत्पन्नो यदुत सर्वज्ञगत्परिमोचनाय । न चाहं⁽¹⁾ रतिक्रामतयाऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ
संप्रस्थितो नापि पञ्चकामगुणारत्यनुभवेनापि नापि कामविषयनिषेवणाय । न चाद्दमन्यो-
न्यकामधातुपर्यापन्नरतिव्यूहसमुदानयनाय चरानि बोधिसत्त्वचर्या । तत्कास्य हेतोः । अर- 10
तयो ह्येषा सर्वलोकरतयः । मारविषय एष यदुत कामविषयनिषेवणं । दुर्वृद्धिसेवितो
ह्येष मार्गः । सर्वबुद्धविपरिणतो ह्यपमुपदेशः यदुत कामनिषेवणं । अतश्चैष सर्वदुष्प्रवृत्त-
न्यस्योत्पाद् एव निषेवणं । अत एव च नरकतिर्यग्योनियमलोकानामु[122b]त्पाद् ।
कालकृष्णउद्वेगविषादलोभाश्च सत्त्वानामत एव प्रादुर्भवन्ति । एते च सत्त्वाः कामान्निषेवमा-
णाः बुद्धानां भगवतां सकाशाद्दूरीभवन्ति । स्वर्गोपपत्तेरप्येते कामा अतर्गायाय संबर्तन्ते । 16
किं पुनरनुत्तरस्य ज्ञानराजस्य सर्वसत्त्वयोगतेमस्य । सोऽद्दमेवमप्रमाणदोषान्कामानां प-
श्यन् परोत्तिनादोप्तास्तस्माद्दमेतन्निदानमचरणायां प्रतिपत्स्ये ॥ पे ॥ तथा तथैव मया
कुशलमूलं परिणामयितव्यं यथा यथैव सर्वसत्त्वा अत्यन्तसुखमवेदितसुखं यावत्सर्वज्ञतासुखं
प्रतिलभेरन् । मया सारथिना मया परिणायकेन मयोत्काधारिणा मया नेमगतिदर्शकेन

1) Doubtless a condemnatory allusion to the t̃ātrik forms of Buddhism; cf. Poussin *Bouddhisme* p. 134.

2) *nīśhaṇaṇi* (here only) MS.

3) Not known to classical Skt., but occurring as a synonym of *kalaha* in Divy. 164. 25 (*bhāṇḍo*) and in lexx., e. g. *Deçināmaṃālā* 101 (*bhaṇḍaṇa*). For Prakrit usage see Jacobi, *Ausg. Erz.* 13. 23.

4) The Tib. probably had a reading *paridīptān ādīptān*.

मया क्षणगतिप्रतिलब्धेन मयोपायज्ञेन मया ऽर्धविडुषा मया संसारसागरे सर्वज्ञज्ञानयान-
पात्रमकृद्देशस्थितेन मया परिणामनकुशलेन मया पारदर्शकेन ॥ पे ॥ न खलु पुनरस्मि-
न्चातुर्मुखादीपके लोकधातौ यावत्तः सत्तास्तावत्त एव सूर्या उदागच्छति चातुर्द्वीपकलो-
कधात्वभासनाय । अथ च पुनरेक एवैषां सूर्य उदागच्छति चातुर्द्वीपात्रभासनाय । न च
5 तेषां सत्त्वानां चतु[123a]र्द्वीपोपपन्नानां स्वकस्वकैः शरीरैरवभासः प्राडुर्भवति । येन ते
दिवससंख्यां ज्ञानीयुः । स्वकार्यं वा परिप्रापयेयुः । सस्यानि वा परिपाचयेयुः । अक्षर⁽¹⁾क्ष्वा
उद्याननगरेषु रतिक्रीडापरिभोगमनुभवेयुः । दिशो वा पश्येयुः । गमनागमनं वा ग्रामनगर-
निगमराष्ट्रराजधानीषु कुर्युः । व्यवहारकार्येषु प्रयुज्येरन् । पे । अथ च पुनः सूर्यस्य
देवपुत्रस्योदय⁽²⁾त एकस्य सूर्यमण्डलस्याद्वितीयस्य चातुर्द्वीपके लोकधातौ सर्वसत्त्वानामव-
10 भासः प्राडुर्भवति । एवमेव बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कुशलमूलान्युपार्ययमानस्य कुशल-
मूलं परिणामयमानस्यैव चित्तमुत्पद्यते । नैतेषां सत्त्वानां तत्कुशलमूलं विद्यते येन ते आ-
त्मानं परित्रायेरन् । कः पुनर्वादः परम् । अहं पुनः सर्वसत्त्वानां कृतशः कुशलमूलानि समु-
दानयामि कुशलमूलं परिणामयामि । यदुत सर्वसत्त्वमोचनाय । सर्वसत्त्वानामवभासनाय
सर्वसत्त्वानां ज्ञापनाय सर्वसत्त्वानामवतारणाय सर्वसत्त्वानां परित्यक्त्याय सर्वसत्त्वानां परि-
15 निष्पादनाय⁽³⁾ सर्वसत्त्वानां प्रसादनाय सर्वसत्त्वा[123b]नां प्रह्लादनाय सर्वसत्त्वानां संशयच्छे-
दनाय आदित्यमण्डलकल्पैरस्माभिर्भवितव्यं । न परः प्रतिकाङ्क्षितव्यः । न परस्यावका-
शमुत्पाद्य⁽⁴⁾ सत्त्वेषु सैनाह उत्सृष्टव्यः । न च सर्वसत्त्वानामसिकात्सर्वसत्त्वत्राणव्यवशायो

1) The MS. seems to read *aharahor*.

2) Sic MS. The Pali *ento* implies a partic. *ayant*.

3) The final letters are not clear, nor does this form occur; but the Tib.
ཕོན་སྤུ་སྤྱུ་ལ་ (174 a. 2) and the usage of *parinishpad* in Buddh.-Skt. leave no
doubt of its genuineness.

4) The text has been corrected here. The MS. is also fractured. The actual
reading is *na parasyā* ---- *tpādya*^o. Two *aksharas* have been deleted and two
more broken away. In the margin is written *saṅgāt*. The above text is founded
on this and on the Tib. གཤམ་ལ་སྤྱུ་ལ་ཕྱི་དོན་

निवर्तयितव्यः । न परिणामनायाः सर्वदुष्प्रवृत्त्या विनिवर्तितव्यं । न परीतानि कुशलमूलानि परित्यक्तव्यानि । न परीतया परिणामनया तुष्टिर्मत्तव्या इत्यादि ॥

आर्यान्तपमत्तिसूत्रेऽप्याह । स न कल्पगण[न]या बोधिं पर्येषते । इयतः कल्पान् संनत्स्यामि⁽¹⁾ । इयतः कल्पान् संनत्स्यामीति⁽²⁾ । अपि तु खल्वचित्तमेव संनाहं संनक्षति । पावती पूर्वाकोटिः संसारस्य [य]ग्येतावेदेकं रात्रिदिवं भवेत् । एवं ह्यपि रात्रिदिवैः पञ्चद- 5 शद्वैसिकेन पक्षेणा त्रिंशद्वैसिकेन मासेन द्वादशमासिकेन संवत्सरेण अनया वर्षग[ण]नया पावद्वर्षशतसहस्रेणैकं बोधित्तमुत्पादयेयमेकं च तद्यथागतमर्हसं सम्यक्संनुद्धं पश्येयं । अनेन प्रवेशेनानया गणनया गङ्गानदीवालुकासमैश्चित्तोत्पादैस्तद्यागतदर्शनेश्च एकैक- स्या[124a]पि सत्तस्य चित्तचरितं ज्ञानीयां । अनेनैव प्रवेशेनानया गणनया सर्वसत्त्वानां तावद्विशित्तोत्पादैस्तद्यागतदर्शने[1]स्त्वचित्तचरितानि प्रजनीयामित्यनवलीनः । संना- 10 ह्येवं बोधिसत्त्वस्यान्तयः संनाहः । एवं दानादिषु बोधिप्राप्तिकमक्षापुरुषलक्षणेषु च नयैः⁽⁴⁾ ॥

आर्यरत्नगोष्ठेऽप्युक्तं ॥ न बोधिसत्त्वः सत्त्वखटुङ्कतां⁽⁵⁾ सत्त्वडुर्दाततां ज्ञात्वा । अलमेभिः सत्त्वेरेवं खटुङ्कैरेवं डुर्दात्तेरिति । ततो निदानं परिखिन्नः परापृष्ठीभूतः⁽⁶⁾ । परिशुद्धायां लोकधातौ प्रणिधानं करोति । यत्रेदृशानां सत्त्वानां नामापि न शृणुयात् । न च सत्त्वार्थवै- 15 मुख्यस्य बोधिसत्त्वपरिशुद्धायां लोकधातावुपपत्तिर्भवति । तत्र प्राप्तो बोधिसत्त्व एवं चि-

1) The MS., which has been corrected, reads apparently *harttyā*. The Tib. *ཡས་པ་* suggests possibly *hrti* rather than *hati*.

2) . . . 2) The Tib. does not reproduce the repetition. In the second clause it would be easy to read *kalpān na*.

3) *°hā* MS.

4) *nayam* MS. Tib. *སྤྲུལ་རྒྱུ་* [174 b. 2].

5) See p. 279, n. 3.

6) *ཐུགས་སྦྱོར་ལས་འཁྱུར་* 'turning one's back', as Divy.-Index interprets the form.

7) *vimukhya*° MS.

तमुत्पादयति । तस्मात्सत्त्वधातोर्ये सत्त्वाः स्युः प्रत्यवरा ध⁽¹⁾जडएडमूकजातीयाः । अपरिनि-
 र्वाणधर्मकाः कृत्स्ना सत्त्वधातौ न चिकित्सिताः⁽²⁾ सर्वबुद्धैः सर्वबोधिसत्त्वैश्च प्रत्याख्याताः ।
 तेषां मदीये बुद्धक्षेत्रे संनिपातः स्यात् । तान् सर्वान्बोधिमण्डे निषीद्धानुत्तरां सम्यक्स-
 बोधिमभिसंबोधयेयं ॥ एवं हि बोधिसत्त्वस्य चित्तप[124 b]तश्चित्तोत्पादे चित्तोत्पादे सर्व-
 5 मारभवनीनि प्रकम्पते । सर्वबुद्धाश्चास्य वर्णावादिनो भवन्तीति ॥

एवं तावत्पुण्यवृद्धिकामेन [आ]शयो दृढीकर्तव्यः । आशयदृढीकरणार्थमधुनोच्यते ।

किं पुनरनेन दृढीकृतेनेति विमर्षनिरासाय धर्मसंगीतिसूत्रे गदितं । आशये सम्यग्
 भगवन् बुद्धधर्माणां मूलं । यस्य पुनराशयो नास्ति सर्वे बुद्धधर्मास्तस्य द्वारे ॥ आशयसंप-
 न्नस्य पुनर्भगवन् यदि बुद्धा न भवन्ति गगनतलाद्धर्मशब्दो निश्चरति कुञ्जवृक्षेभ्यश्च⁽⁶⁾ आश-
 10 [य]शुद्धस्य बोधिसत्त्वस्य स्वमनोज्ञत्वादेव सर्वाववादानुशासन्यो निश्चरति । तस्मात्तर्हि
 भगवन् बोधिसत्त्वेनाशयसंपन्नेन भवितव्यं ॥ तद्यथा भगवन् यस्य पादौ तस्य गमनं एवं
 भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धधर्माः । तद्यथा भगवन् यस्योत्तमाङ्गं तस्य जीवितं एवमेव
 भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धबोधिः । तद्यथा भगवन् यस्य जीवितं तस्य लाभः । एवमेव
 भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धत्वलाभः । तद्यथा भगवन् सतीत्वेनाग्निर्ज्वलति⁽⁷⁾ असतीत्वेन न

1) There is an erasure here. The equivalent Tib. appears to be (though the print is not clear) སྐྱུང་འགྱུས་ཆུང་ 'small in valour'.

2) Cf. Thomas (in J.R.A.S. '99. 491) on Harṣa-c. 14. 10.

3) MS. originally *ni cakitāh*, corrected to *na cikicchitāh*. Tib. འདྲིམས་བསྐྱེགས་པ་ (174 b. 5).

4) Cf. Mhv. II. 163. 18.

5) Tib. བསྐྱེད་པ་ also used as rendering of *saṃkalpa* which like *āçaya* is used for 'determination, resolve'.

6) I follow here, as in several passages above, the punctuation of the Tib. (175 a. 2). The MS. reads and punctuates: *niçcarati | kuḍm° ca āçaçuddhasya*.

7) Both MS. and Tib. are obscure. The former reads *satītvānenāgnir°*, the latter omits *āgni* and *jvalati* in both clauses.

ज्वलति । एवमेव भगवन्नाशये सति बोधिसत्त्वस्य सर्वबुद्धधर्मा ज्वलन्ति । असत्याशये न ज्व[125a]लन्ति । तद्यथा भगवन्सत्त्वधर्मेषु वर्षे वर्षत्यसत्सु न वर्षति । एवमेव भगवन्नाशये सति बुद्धधर्माः प्रवर्तन्ते । तद्यथा भगवन् यस्य वृक्षस्य मूलं विपन्नं तस्य पुष्प-फलानि न भूयः प्ररोहन्ति । एवमेव भगवन्स्याशयो विपन्नस्तस्य सर्वे कुशला धर्मा न भूयः संभवन्ति । तस्मात्तर्हि भगवन्बोधिसत्त्वेन बुद्धबोध्यर्थिकेन स्वाशयः सूद्धान्ते⁽¹⁾ स्वारन्तितः 5 सुशोधितः स्वधिष्ठितः कर्तव्य इति ॥

कोऽप्यगाशयो नाम । आर्याज्ञपनसूत्रे ऽभिहितः । स खलु पुनराशयो ऽकृत्रिमः अकृतकत्वात् । अकृतको निःसाध्यत्वात् । निःसाध्यः सुविदितत्वात् । सुविदितो निर्मायत्वात् । निर्मायः⁽²⁾ शुद्धत्वात् । शुद्धः ऋणकत्वात् । ऋणकः अकुटिलात्वात् । अकुटिलः स्पष्टत्वात् । स्पष्टो अविपनत्वात् । अविपनः सारत्वात् । सारो अभेद्यत्वात् । अभेद्यो दृढत्वात् । दृढो 10 ऽचलितत्वात् । अचलित अनिश्चितत्वादित्यादि । अपमेव चाधिकाधिकगुणाधिगमप्रवृत्तो ऽध्याशय इत्युच्यते ॥

यथात्रैवोक्तं । उत्तरणाध्यागयो विज्ञेयगमनतया इत्यादि ॥

अपि चाध्याशय उच्यते । सौम्यता भूतेषु⁽³⁾ । मैत्रता सत्तेषु । क्लितचित्ता आ[125b]र्षेषु । कारुण्यमनर्षेषु । गौरवं गुरुषु । ज्ञाणता अज्ञाणेषु । शरणाता अशरणेषु । द्वीपता ऽद्वी- 15 पेयु⁽⁴⁾ । परायणता अपरायणेषु । सकृयता असकृयेषु । ऋणता कुटिलेषु । स्पष्टता खटुङ्केषु⁽⁵⁾ ।

1) རྟོ་ཏུ་སྤྱད་པ་ 'well affected, quite captivated'.

2) ལྷུ་མེད་པ་ 'guileless'.

3) This combination is not clearly legible. The equiv. Tib. appears to be དེས་པ་

4) Cf. Karanda-vyūha 45. 18, a similar context.

5) Cf. 279, n. 3. Tib. (176 a. 1) དུ་སྤྱོད་རྒྱལ་པ་ལ་གསལ་པ་ལོ་ meaning perhaps clearness, purity of character amongst the vicious.

अशठता शठेषु । अमाया आगच्छनचरितेषु । कृतज्ञता अकृतज्ञेषु । कृतवेदिता द्रोहिषु ।
 उपकारिता अनुपकारिषु । सत्यता अभूतगतेषु । निर्मानता अब्धेषु । अनिन्दिता सु-
 +अनिन्दना⁽⁵⁾ कृतेषु । अनारोचनता परस्वलितेषु । अरत्नपाता विप्रतिपन्नेषु । अदोषदर्शन-
 ता सर्वोपायकौशल्यचर्यासु । शुश्रूषणाता सर्वदत्तिणीयेषु । प्रदत्तिणा⁽⁶⁾प्रोदिताऽनुशासनी-
 5 ष्वित्यदि ॥

तदेवं व्यवसायाश्रयौ दृढीकृत्य कारूपयं पुरस्कृत्य यते शुभवृद्धये ॥

यथोक्तमार्थधर्मसंगीतिमूत्रे । अथ खल्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवत्-
 मेतदवोचत् । न भगवन्बोधिसत्त्वेनातिबहुषु धर्मेषु शिन्नितव्यं । एको धर्मो भगवन् बोधि-
 सत्त्वेन स्वाराधितः सुप्रतिविद्धः कर्तव्यः । तस्य सर्वबुद्धधर्माः कर्तृलगता भवन्ति । कतम
 10 एकधर्मो । यदुत महाकरुणा । महाकरुणया भग[126a]वन्बोधिसत्त्वानां सर्वबुद्धधर्माः
 कर्तृलगता भवन्ति । तद्यथा भगवन् येन राज्ञश्चक्रवर्तिनश्चक्ररत्नं गच्छति । तेन सर्वो
 बलकायो गच्छति । एवमेव भगवन् येन बोधिसत्त्वस्य महाकरुणा गच्छति । तेन सर्वे
 बुद्धधर्मा गच्छन्ति । तद्यथा भगवन्नादित्ये उदिते सत्त्वाः कर्मक्रियासु प्रचुरा भवन्ति । एव-
 मेव भगवन् महाकरुणा यत्रोदिता भवति तत्रान्यबोधिकरा धर्माः क्रियासु प्रचुरा भव-

1) The Tib. renders simply: 'guileless amongst the wily' ལྷོ་རུ་རྒྱལ་པོ་ལ།
 But the MS. reads *vigatāgahac*° with a mark of deletion over the syllable *ga*
 only. As to *gahana* see 172 n. 4. An over-reaching character seems to be meant.

2) The Tib. equiv. རྩོལ་ connects this with *vedanā*, thus reminding one of
 the Shaksperian «more in sorrow than in anger».

3) ལོག་པ་འཛུགས་པ་ 'such as have walked in error'.

4) སྤྱེན་ཅན་ Tib. (167. a. 2). The reading is not clear. B² observes of *√grabh*:
 'simplex nicht belegt'. *stabdh*° transcr., perhaps rightly.

5) MS. corrected and the form °*danā* added in the margin at this point.

6) མཐུན་པར་འཇོག་པ་ apparently 'disposition to take in good part, to receive
 with respect': cf. M. Vyntp. § 126. 16.

ति । तद्यथा भगवन् सर्वेषामिन्द्रियाणां मनसाऽधिष्ठितानां स्वस्वविषये ग्रहणाप्राचुर्यं भवति । एवमेव भगवन् महाकरुणाधिष्ठितानामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां स्वस्मिन् स्वस्मिन् करणीये प्राचुर्यं भवति । तद्यथा भगवन् जीवितेन्द्रिये सत्यन्येषामिन्द्रियाणां प्रवृत्तिर्भवति । एवमेव भगवन्महाकरुणायां सत्यामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां प्रवृत्तिर्भवतीति ॥

5

आर्वातयमतिसूत्रेऽप्याह ॥ तद्यथापि नाम भदत्त सारद्वतीपुत्र पुरुषस्य जीवितेन्द्रियस्याश्वासाः प्रश्वासाः पूर्वगमाः । एवमेव भदत्त सारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महापानसमुदागतस्य महाकरुणा पूर्वगमाः ॥ पे ॥ स्याद्यथापि नाम श्रेष्ठि[126b]नो वा गृह्यतेर्वा एकपुत्रके गुणवति मज्जागतं प्रेम । एवमेव महाकरुणाप्रतिलब्धस्य बोधिसत्त्वस्य सर्वसत्त्वेषु मज्जागतं प्रेमेति ॥

10

कथमेषा भावयितव्या । स्वकामनेकविधं पूर्वानुभूतमनुभूयमानं वा दुष्खं भयं च स्वान्यत्यत्तनानिष्टं भावयित्वा । प्रियादिषु नै⁽¹⁾त्रो मैत्रोवता भावयितव्या प्रत्युत्पन्नदुष्खव्याधिषु महादुष्खसागरानवधिदोर्घसंसारव्यसनानुनीतेषु⁽¹⁾ वा ॥

यथोक्तनार्यदणभूमकसूत्रे⁽¹⁾ । तस्यैवं भवत्याश्रयं यावदज्ञानसंमूढा वृत्तेमे बालपृथग्जनाः । येषामसंख्येया घातमभावा निरुद्धा निरुध्यन्ते निरोत्स्यन्ते च । एवं च क्षीयमाणा काये न 15 निर्वेदमुत्पादयन्ति । भूयस्या मात्रया दुष्खपक्षे विवर्धयन्ति । संसारश्रोतसश्च महाभयात्र

1) Cf. usage of Latin *medulla*.

2) *vat* (*maitrīvat bhārayitavyā*) *Larunā* marg.

3) *°vyāh* MS.

4) *priyūdishu ananayam gateshu mohāt* marg.

5) The text corresponds with Ch. V f. 56 b of the *Daṣabhūmiṣvara*, Paris MS. cited from a transcript lent to me by Prof. de la Vallée-Poussin. Principal variants cited as 'P'. I have also collated it with my photograph (I. b 4. l. 2) of the ancient MS. 'K' described at f 128 b note, below.

6) om. P.

7) *skandham* P.; but Tib. འཇུག་

निर्वर्तते । स्कन्धालयं च नोत्सृजति । धातूरगेभ्यश्च न निर्विद्यते । नन्दोर्गान्धाश्च
 नावबुध्यते । षडायतनशून्यधामं च न व्यवलोकयति । अहंकारममकाराभिनिवेशानुशयं
 च न प्रजकृतिः⁽³⁾ । मानदृष्टिशल्यं च नोद्धरति । रागद्वेषमोक्षजालं च न प्रशमयति । अवि-
 द्यामोक्षान्धकारं च न विधमयति । तूष्णार्णो⁽⁴⁾ [127 a] वं च नोच्छोषयति । दशबलसार्धवाहं
 5 च न पर्येषते । माराशयगहनानुगतं⁽⁵⁾ संसारसागरे विविधाकुशलवितर्कधाक्ताकुले परि-
 प्लवते⁽⁷⁾ । अप्रतिशरणाः तथा संवेगमापद्यते बहूनि दुष्खानि प्रत्यनुभवतः । यदिदं ज्ञातिज्ञ-
 राव्याधिमर्षाशोकपरिदेवदुष्खदैर्मनस्योपायासां⁽⁷⁾ । कृताकृमेषां सत्त्वानां दुष्खार्ताना-
 मनाथानामत्राणानामशरणानामलयनानामपरायणानामन्धानामविद्याएउकोषपटलपर्यवन-
 दानां तमोऽभिभूतानामर्धयिकोऽद्वितीयो भूत्वा तथाद्वयपुण्यज्ञानसंभारोपचयं विभर्मि । यथा-
 10 द्वयेण पुण्यज्ञानसंभारोपचयेन संभूतेन इमे सर्वसत्त्वा अभ्यतविश्रुद्धिमनुप्राप्नुयुरिति ॥

तथात्रैवाह⁽⁹⁾ । संसाराद्वीकात्तारमार्गप्रपन्ना वृत्तेमे सत्त्वा निरयतिर्धर्मोनिषमलोकप्र-

1) The MS. (A.) read originally *valūragebhyaṣ ca* and this has been corrected to the reading of the text, which is confirmed by K., and by P. not only in the parallel passage of prose, but also in the verses at the end of the chapter. Here (f. 62b) the line *skandhālayā ura[ga]dhātu kudrṣṭiṣalyaṃ* occurs. The Tib. (177. a. 3) has: 'phantoms (སྒྲུབ) of elements'. *Uraga* is not quoted in this sense;

but snakes have sometimes (e. g. Jāt. № 154) the power of metamorphosis.

2) Cf. Divy. 37. 25; M. Vyutp. 244. 121 and Ch. s. v. *nandī. rūgāntaṣcāraṭam na cāvab°*. K.; *rūgataṣcārahaṣ ca* P.; but Tib. with our text.

3) *hānti* P.

4) For the metaphor compare 231. 2.

5) *jālam* A; *jvalanam* P.; Tib. མེ་ལྷུ་'འབྲས་(?)ཞི་བར་མེ་ལྷུ་ (177 a. 4).

6) The Tib. construes this compound with the previous clause, and takes *gaḥana* in the sense of 'gloom' གེས་ས

7) . . 7) omitted in Tib. °*ṣarāna na ca sam°* P. Below P. omits *atrāṇ°* and *andh°* and inserts *advipānām* before *aparāṇy°*.

8) Cf. 6. 12.

9) The readings in this extract correspond generally not with the text of the *Daṣabhiṃśvara* (Ch. 2) as given in MS. C, which is much abbreviated (fol. 29 b. 7); but with those of the old fragment (K.). See note to 128. b.

10) Here K. inserts *ayogakḥemiṇenāstāmiprāptā* (°*mitven°*?) *mahaprapātāpra-*
patitā.

पाताभिमुखाः कुदष्टिविषमज्ञालानुप्राप्ताः⁽¹⁾ मोक्षमार्गचितवप्रपाताः । अ-
न्धीभूताः परिणायकविकलाः ॥ पे ॥ संसारश्रोतानुवादिनः तृणानदीप्रपन्नाः । महा-
वेगप्रस्ताः । अवलोकनाऽसमर्थाः⁽²⁾ कामव्यापादविचित्रित्साविहिंसावि[127b]तर्कप्रपा-
तानुचरिताः । स्वकायदृष्टद्वारात्तसमृद्धाः । काममोक्षानुवर्तानुप्रविष्टाः नन्दीरागम-
ध्यमंमक्ताः । अस्मिन्मनस्यलोच्छन्नाः ।⁽³⁾ प्रप्रायणाः । आयतनग्रामानुच्छलिताः । कुशल- 5
संगारकविरहिताः । ते ऽस्माभिर्लोककुशलमूलवलेनोद्धृत्य निरूपद्रवे अरुति शिवसर्वज्ञ-
तारवर्द्धने प्रतिष्ठापयितव्या । रुद्धा वतेने सत्वा वक्रुडुष्वदीर्घमनस्योपायासवक्रुल-
ग्रनुपप्रतिघाप्रियाप्रियविनिवन्धने सजोकारिदेवानुचरिते तृणानिगडवन्धने मायाजा-
द्याविन्वागहनसंज्ञे त्रैधातुकारके । ते अस्माभिः सर्वत्रैधातुकाविवेके अभवपुरे चर्वडु-
ष्वोपगने अनावरणनिर्वाणे प्रतिष्ठापयितव्या इत्यादि ॥

10

एवमेभिः परस्परदृढीकृत्यैर्व्यवसायागयकारुण्यैः पुण्यवृद्धिगारेत् । तत्र तावद्

भद्राचार्याविधिः कार्या वन्दनादिः⁽¹⁰⁾ सदादरात् ॥

1) °nuparyaranaddhū K.

2) °atolanasam° K. C

3) नी is added in margin; perhaps for nānā Tib. (177 b. 4) བཤོམ་པོ་ prabhānā-
nuc° K, °bhānuc° C.

4) satk° K. C. Cf. Ch. s. v. salkāya°; M.-Vyutp § 208. Tib. འཇིག་རྒྱུ་མཁས་
འ(ཉི)ལྟ་བུ་

5) So K. C; layagahaganānupr° A. འདྲོ་བ་ཐེག་པོ་སྤྱོད་ཀྱིས་ལྷན་པ་ Tib.; cor-
rect Jā. p 9 col., 1 accordingly.

6) 'asmi'-mānenamolsa-sthulam ucchannam yeshām A (marg.) asminmā A
(text) °asminmānasthalotsannāh K. Tib. བྱེད་པ་འཕྲུལ་བ་. 'disappearing, wandering
in the desert . . of egoism'.

7) paribhūtāh K.

8) shadāyatanagrāmabhayātirocca° K.

9) Corrected to sandhūra a sec. man. སྤྱོད་པ་མཁས་པ་འབྲས་པ་ 'one skilled in foster-
ing'.

10) The margin gives the reading °ādibhāh. If this 'be correct we cannot of
course take this clause as a versus memorialis.

आर्योऽग्रदत्तपरिपृच्छायां हि त्रिरात्रे त्रिर्दिवसस्य च शुचिः शुचिवस्त्रप्रावृतस्य च त्रि-
 स्कन्धकप्रवर्तनमुक्तं ॥ तत्र त्रयः स्कन्धाः पापदेशनापुण्यानुमोदनाबुद्धाध्येषणा[128a]ब्ध्याः
 पुण्यराशिवात् । तत्र वन्दना पापदेशनायामन्तर्भवति । बुद्धान्नमस्कृत्योपालिपरिपृच्छायां
 देशनेति कृत्वा 'वाचनमध्येषणायां एकार्थत्वात् । पूजा तु विभवाभावादनित्येति नोक्ता ।

5 मानसी वाचसी च सूत्रात्तरप्रसिद्धत्वात्नोक्ताः । त्रयाणां तु वचनात्प्राधान्यं गम्यते । तत्र
 वन्दना । सर्वबुद्धान्नमस्यामीति ॥

(3) आर्यान्तयमतिमूत्रे त्वात्मपरपापदेशना पुण्यसेभारे पठ्यते ॥

गाथाचतुष्टयेन च यथागीतैश्च स्तोत्रैः । आर्यभद्रचर्यादिगार्थाभिर्वा पूजना च ॥

आर्यरत्नमेधे यथोक्तं । इह बोधिसत्त्वो यानीमानि भवन्ति पुष्पज्ञातानि वा फलज्ञातानि
 10 वा अममान्यपरिग्रहाणि । तानि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्त्वभ्यो नि-
 र्यातयति ॥ पे ॥ सयथोमे धूपवृत्ता वा गन्धवृत्ता वा रत्नवृत्ता वा कल्पवृत्ता वा अममा
 अपरिग्रहास्तानपि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्त्वभ्यो निर्यातयतीति ॥

आर्यत्रिसमयराज्ञेऽपि स्थलज्ञा रत्नपर्वताः । जलज्ञा रत्नपर्वता स्थलजलज्ञानि रत्ना-
 नि दशदिगवस्थितानि । अममान्यपरिग्रहाणि देयानीत्युक्तं ॥ अनया च दिशा सर्वभैषज्या-

1) The Tib. (178 a. 2) understands this expression as the reading (སྒྲུབ་པ་) of the Triskandhaka. See M. Vyutp. § 65. 59, K. F. 274, Bt ad V. 98, 99.

2) This adjectival form appears not to occur elsewhere and the *sūtra* referred to is accordingly not extant.

3) . . 3) This clause is not rendered in the Tib. See below 291. 8.

4) See below 297. 2.

5) This is added *a sec. manu.* The omission in fact is not Āntideva's, but the scribe's, as we find in the Tib. དཔེ་མཉམས་ཀྱི་ (kuṣalamūlam) བཤེད་པའ་སྒྲུབ་
 རེད་པའ་དག་པར་ཤོགས་པའི་ཕུང་ཆུབ་ཏུ་ཡོང་བུ་བཞུགས་

6) Quoted also in Bodhic-ṭ ad II. 25 (ed. Bibl. Indica, pp. 57.12—58.5). The quotation includes the extract from the Ratnamegha, showing that Prajñākaramati stole Āntideva's extracts, instead of reading the *sūtras* for himself.

नि सर्वरसापनानि सर्वसलिलानि घ[128b]नवद्यानि अमपण्डलानि ⁽¹⁾ । सर्वकाञ्चनमण्ड-
लानि । धिवृत्तेषु वा लोकधातुषु ये परमरसस्पर्शसंपन्ना भूपर्पटकाः ⁽²⁾ । अमृतलता । अकृष्टो-
क्ता वा ⁽³⁾ शालयः । सर्वोत्तरकुरुक्षेत्रेषु ⁽⁴⁾ । परिशुद्धेषु च लोकधातुषु ये रमणीयतराः परि-
भोगाः ॥

यथा चार्यरत्नमेघ एवाह । स गार्ग्यानानि सूत्रास्तेपूदारादोदाराणि तद्यागतपूज्ञोपस्थानानि 5
शृणोति । तान्द्याजयतस्तीक्ष्णोऽध्याजयेन बुद्धबोधिमत्तेभ्यः परिणामयतीति ।

तथा । स विविधानि पूज्ञोपस्थानानि अनुविचिन्तयतीति ॥

देशना पूर्वोक्ताय । आर्याजयमतिमूत्रे वात्मपरपापदेशना पुण्यसंभारे पठ्यते । अनुमो-
दना भद्रचर्यागायया । चन्द्रप्रदीपानुमोदनापरिवर्तेन वा । अध्येषणा भद्रचर्ययैव । परिणा-
मना तु सकलसमाप्तार्तभद्रचर्ययैव । वज्रघनपरिणामिनां वा पश्येत् ॥ 10

अथवा दशभूगोक्तानि ⁽⁷⁾ महाप्रणिधानानि । यथाह । यदुताजेषनिःशेषानवशेषसर्वबु-
द्धपूज्ञोपस्थापनाय । सर्वाकारवरोपेतमुदाराधिगुक्तिविशुद्धे धर्मधातुविपुलमाकाशधातुप-
र्यवसानमपराशकोटीनिष्ठं सर्वकल्पसंख्याबुद्धोत्पादसंख्या[प्रति]प्रसन्नं । महापूज्ञोपस्था-

1) I preserve the form given in the MS. B† has the falsa lect *āmaṇḍalāni*:
but Tib. ལྷོ་འཇམ་ལྷོ་ལྷོ་.

2) Cf. Mhv. I 340.12 sqq., and Senart *ad loc.* Our MSS. seem to read *paryāṭa-*
lāh. Tib. སྤྲེལ་ཆུ་ 'earth-fat' (178 b. 4). The 'bada-lātā' (sic) of Sp. Hardy (p. 67.20)
who is cited by Senart, is possibly a corruption of *amata-latā*.

3) Om. B†.

4) *ca*, before *pariṣṭ* in B†

5) Cf. Bodhic III. 1—5. *deṣanā* *p*^o refers to 169.8; cf. et. Bodhic. Ch. II.

6) Supra 218.3—216.3. See also 'Additional Notes'.

7) The readings in the following extract have been collated with the corre-
sponding passage in the text of the sūtra, a considerable portion of which was
discovered by me in the Mahārāja's library at Kathmandu. The fragment ('K')
dates from about the VIth cent. A plate showing part of this passage from that
MS. has been prepared for the present work. The passage also occurs in the Da-
ṣabhūmīçvara, Ch. I. For the points of difficulty in the extract I have collated
a Cambridge MS. ('C') of that sūtra (Add. 867, ff. 18 b. sqq.) neglecting modern
barbarisms, the MS. being copied by an ignorant scribe from a good original.

म्भचित्तोत्पादाभिनिर्हराय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक-
ल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसब्धं चित्तोत्पादाभिनिर्हराय । चतुर्थं महाप्रणिधानमभिनिर्हर-
ति ॥ यदुत निर्वचणेषसर्वसत्त्वधातुवृत्त्यप्यसंज्ञासंज्ञि नैव संज्ञि नासंख्यपञ्चरायुजसं-
स्वेदज्ञौपपादुकत्रैधातुकपर्यापन्नपङ्क्तिमवसृतसर्वोपपत्तिपर्यापन्ननामद्वयसंगृहीताशेषस-
र्वसत्त्वधातुपरिपाचनाय⁽¹⁾ । सर्वबुद्धधर्मावतारणाय । सर्वगतिसंख्याव्यवच्छेदनाय । सर्व- 5
ज्ञानानुप्रतिष्ठापनाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्प-
संख्यासत्त्वधातुसंख्याप्रतिप्रसब्धं । सर्वसत्त्वधातुपरिपाचनाय । पञ्चमं महाप्रणिधानमभिनि-
र्हरति ॥ यदुत निर्वचणेषसर्वलोकधातुविपुलसंज्ञिसमवृत्ताप्रमाणसूक्ष्मौदारिकव्यत्य-⁽⁸⁾
स्तावनूद्धसमतलप्रवेगसमवसरणानुगतेन्द्रजालविभागदशदिग्गणेष्वैमात्र्यप्रवेशविभागज्ञा-
नानुगमप्रत्यक्षतायै । धर्मधातु[130a]विपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक- 10
ल्पसंख्यालोकधातुसंख्याप्रतिप्रसब्धं लोकधातुवैमात्र्यावतारणाय । षष्ठं महाप्रणिधानम-
भिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वक्षेत्रैकक्षेत्रे⁽⁶⁾ एकक्षेत्रे सर्वक्षेत्रैकसमवसरणपरिशोधनं । अप्रमाणबुद्ध-
क्षेत्रे⁽⁷⁾ प्रभाव्यकालांकारप्रतिमपिडितं । सर्वक्षेत्राण्यनयनपरिशुद्धिपथोपेतं । अप्रमाणज्ञानाक-
रसत्त्वपरिपूर्णमुदारबुद्धविषयसमवसरणं । यथाशयसर्वसत्त्वसंदर्शनसंतोषणाय । धर्मधातुवि-

1) So KC; and Tib. ཡར་སྤྱོད་ལྷན་པོ་ལྷན་པོ་; *caranāya* A.

2) *bhām* 'satvapariṣ' K. *sarvasatvap* C Tib supports our reading

3) 'confused'; °*bhyasta* A. C. *dārikam bhāvatūrthasama* (I).

4) °*tamindra* A.

5) With this form, not quoted from other texts, compare *vaimātratā* in Mhv. ('diversité') and Pali *vemattatā vimātratāvibh* C at first; *vaimatrya* below.

6) om. K. C, contra Tib. In the margin of A. occurs the following gloss: *elo bhāva ityādīvat sarvaśhetrāṇām ekaśhetrasvabhāvanatīkrameṇāvapaṇāt prativēdhāt godhanam | evam anyathā.*

7) In the margin of A. the form *sphānita* (for *sphārita*?) is added between *śhetra* and *pr*.

8) °*ādha* A. C.

9) °*udārasarva* A.

10) Tib. ལྷན་པོ་

एतच्च भावयन् सर्वत्र परिणामयामितीति योज्यं ॥

आर्थावलोकितेश्चरविमोक्षे च यदुक्तं तदप्येवं योज्यं । एतत्कुशलमूलं सर्वसत्त्वप्रपातभ-
यविगमाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वान् सांता⁽¹⁾निकभयप्रशमनाय । सर्वसत्त्वसंमोक्षभयविनिव-
र्तनाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वबन्धनभयसमुच्छेदाय । सर्वसत्त्वज्ञोचितोपरिधोपक्रमभयव्या-
5 वर्तनाय । सर्वसत्त्वोपकरणवैकल्यभयापनयनाय । सर्वसत्त्वज्ञोविकाभयव्युपशमनाय । सर्व-
सत्त्वान्नो⁽²⁾भयसमतिक्रमणाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वसांसारिकभयोपशमनाय । सर्वसत्त्वप-
र्य⁽³⁾क्कारभयविगमाय । सर्वसत्त्वमरणा[131 b]भयव्यतिक्रमाय । सर्वसत्त्वदुर्गतिभयविनिवर्त-
नाय । सर्वसत्त्वतमोऽन्धकारविषमगत्यप्रत्युद्वर्तनावभासकरणाय परिणामयामि । सर्वस-
त्त्वानां विसभागसमवधानभयाभ्यन्तविगमाय । सर्वसत्त्वप्रियविप्रयोगभयनिरोधाय । सर्वस-
10 त्वाप्रियसंवासभयापनयनाय । सर्वसत्त्वकायपरिपीडाभयविसंयोगाय । सर्वसत्त्वचित्तपरिपीड-
नभयनिर्मोक्षणाय । सर्वसत्त्वदुष्खदौर्मनस्योपायासप्तमतिक्रमणाय परिणामयामितीति ॥

1) Meaning uncertain. Cf. *samtāna* 23. n. 4 (and 'Additional Notes') also 126. 9.
Tib.: ལུག་ལས་ལུང་པའི་འཇིགས་ (181. b. 3).

2) The fear of being without a *ḥloka* to use as a *pranidhi* or as a charm (?).
The Tib. translates literally.

3) སྐྱོལ་ཆེ་པ་ 'timidity'. Noun-form new in this sense; *ḥarada* 'timid' in lexx.
'only. Pāli *sārajjam*. M. Poussin informs me that the present phrase really occurs
in *Madhy. vṛ.*, Ch. I. (misprinted in Calcutta text, p. 11. 25).

4) The meaning of the text as it stands would be: 'I aspire to causing illumi-
nation [tending to] not turning back from the rugged path [caused by] the blind-
ness of all creatures'. The Tib. had apparently a somewhat different text, as it
has: སེམས་ཅན་སྤྱོད་སྤྱོད་ཅན་ཡང་པའི་འཇིགས་པ་སྤྱོད་སྤྱོད་ཅན་སྤྱོད་སྤྱོད་ཅན་པ་ལ་སྤྱོད་ etc. A
gloss has: *avidyākṛta-kugatīm prati vyāvartanam mārgāt*. Cf. *paccudāvattatī* and
Ch. s. v.

5) 'Fear as to association with (supr. 154. 7) different persons'; *visabhāga*
'keinen Antheil habend' B², Nachtr.; Tib. རྒྱུ་མེ་མེ་སྤྱོད་པ་ (181. b. fin) and Ch. s. v.
On forms of *bhaya*, cf. supra 198. 7-11 and *Āngutt. Bhaya-vagga* (II. §§ 119
—122).

संक्षेपतः पुनरियमनुत्तरा परिणामना येषमार्यभद्रचर्यागाधायी⁽¹⁾ ।

मञ्जुशिरी यद्य ज्ञानति शूरः सो च समन्तत भद्र तथैव ।

तेषु⁽²⁾ अक्षं अनुश्रितयमाणो नामयमी कुशलं इमु सर्वं ॥ [५५]

सर्वत्रियध्वं⁽³⁾ गतेभि जिनेभिर्या परिणामन वर्णितं⁽⁴⁾ अग्रा ।

ताय अक्षं कुशलं इमु सर्वं नामयमी वरभद्रचरीये । इति ॥

5

॥ इति जिज्ञासमुच्चये भद्रचर्याविधिः षोडशमः परिच्छेदः समाप्तः ॥

XVII.

वन्दनानुशंताः सप्तदशः परिच्छेदः ॥

उक्तो वन्दनादिविधिः । तेन पुण्यवृद्धिर्भवतीति कुतो गम्यते ॥

आर्यावलोकनसूत्रात्⁽⁶⁾ । एवं हि तत्रोक्तं ।

10

1) The present extract forms stanzas 55—56 of the Bhadracarī-pra-nidhāna-rāja, as the work is usually styled in MSS. The text has been collated with two Cambridge MSS (C) Add. 1680 1 fol. 5. b. 5 (C₁) [sæc. xi] and Add. 1471, f. 9. a. 4 (C₂) Metre. Dodhaka. Anusvāra gives length by position in these gāthās, in contrast to the elision of Vedic and of Latin prosody.

2) *tesha* A.

3) *tripatha* contra metrum A. The phrase *sarvatrayādhwā*^o occurs several times in the Bhadrac.

4) *ṇina* C₁; *ṇmtu agrāh* C₂.

5) *ve* C₂.

6) See 89. n. 3 (*avalokanā*^o). The present extract corresponds with the passage II. 363, sqq. of Senart's text. His hypothesis (II. xxvi. n. 3) that the sūtra is an interpolation in the Mahāvastu is rendered probable by Āntideva's citations from it as a separate work, and by the independence of the Tib. version. The present extract is made from a different and more Sanskritic recension of the sūtra. It is of course not easy to say whether the omissions, which occur also in the Tib., are due to Āntideva, or to the recension. Only the variants most important for our text are noted below, the corresponding passages in the Mhv. being denoted by 'M'.

वर्जयत्यक्षान्यष्टौ य इमे देशिता मया ।

क्षणं चारागयत्येकं बुद्धोत्पादं सुशोभनं ॥ [132a]

वर्णवान् द्वयसंपन्नो लक्षणैः समलंकृतः ।

स्थाम्ना बलेन चोपेतो नासौ कौसीद्यमच्छति ॥

5 आद्यो महाधनश्चासौ अघृण्यः पुण्यवानपि ।

आराग्य लोकप्रद्योतं सत्करोति पुनः पुनः ॥

श्रेष्ठोक्तुलेषु स्फीतेषु स आद्येषूपपद्यते ।

भवेदानपतिः श्रूरो मुक्तत्यागो क्षमत्सरी ॥

राजा भवेद्धार्मिको ऽसौ चतुर्द्वीपेश्वरः प्रभुः ।

10 प्रशासयेन्महं कृत्स्नां समुद्रगिरिकुण्डलाम् ॥

महर्द्धिकश्चक्रवर्ती सत्परत्नसमन्वितः ।

राज्ये प्रतिष्ठितो बुद्धान् सत्करोति पुनः पुनः ॥

8 श्रुत्युतश्चास्माद्रतः स्वर्गं प्रसन्नो जिनशासने ।

शक्रो भवति देवेन्द्रः ईश्वरो मेरुमूर्धनि ॥

15 न शक्यं भाषता वर्णं क्षेपयितुं कल्पकोटिभिः ।

य स्तूर्पं लोकनाथस्य नरः कुर्यात्प्रदक्षिणाम् ॥

1) *varjati akṣhaṇam* M.

2) *ārāgeti kṣhaṇam* M.

3) Formerly referred to *ṛās*; but see Pischel Gr. Pr. § 480, and compare Manu II. 93 *dosham ṛcchātī*.

4) *buddhān marg*.

5) At this point an extra stanza in M.

6) Here three stanzas in M.

7) *praçvās* A; but Tib. བཤེད, agreeing with M.

8) So the MS.

9) Two stanzas omitted.

10) 'He cannot bring to an end, exhaust, the praise of Buddha by telling it'. Scan as if *kṣhapetum*. The scansion of Mh v. II. 364. 8 is more difficult.

न ज्ञातु सो ऽन्धः खड्गो वा कल्पानामपि कोटिभिः ।

उत्पाद्य बोधिचित्तं यः ज्ञास्तु स्तूपं हि वन्दते ⁽¹⁾ ॥

दृढवीर्यो दृढस्वामी वीरश्च दृढविक्रमः ।

कीशत्वं गच्छति क्षिप्रं कृत्वा स्तूपप्रदक्षिणम् ॥

यो बुद्धकोटिनियुतगतसदृशान् कल्पान् कोटी च तुलिय सत्करया ।

5

पद्मेक्ष्ण कल्पे चरगक घोरकाले वन्देय स्तूपं बहुतर तस्य पुण्यम् ॥ [132 b]

अथो हि बुद्धो अतुलिय दक्षिणीयो अथां चरित्वा चरियविशेष प्राप्तः ।

तस्येक्ष्ण पूजा करिय नररिपस्य विपाक श्रेष्ठो भवति अतुल्यद्वयः ॥

इतश्च्युत्वा मनुष्येभ्यस्त्रापस्त्रिंशेषु गच्छति ।

विमानं लभते तत्र विचित्रं रतनामयम् ॥

10

कूटगारं स्वयं दत्वा अप्सरोगणसेवितः ।

गालां स्तूपे संप्रदाय त्रायस्त्रिंशेषु ज्ञायते ॥

अष्टाङ्गलसंपूर्णा सुवर्णासिकताऽस्त्रिताम् ⁽²⁾ ।

वैडूर्यस्फटिकैश्चैव दिव्यां पुष्करिणीं लभेत् ॥

भुक्त्वा च तां रतिं दिव्यां आयुः संपूर्य पण्डितः ।

15

च्युत्वा च देवलोकात्स मनुष्यो भवति भोगवान् ⁽³⁾ ॥

1) Two stanzas omitted.

2) I have found no exact parallel for this line in the Mhv. Its metre could be brought to the Trishtubh-pattern by correcting to *kalpāna* and *sathareya*. The metrical scheme of the next three lines is as follows: — — — — — — — — — — See below. The recension of this sūtra preserved in Mhv. II in the passage (326. 14 sqq.) noted by Senart ad loc. as metrically irregular presents many isolated pādas of this pattern; cf. esp. l c. 329 ad fin. and 330; at the same time it shows that the metre is a development of Trishtubh.

3) ? cf. Mhv. II. 379. 16—19.

4) 'tul° . . . 'grām MS.

5) Mhv. II. 365. 3 sqq.

6) Cf. the readings of Senart's MSS. B and C, p. 365. 7 note. The *avagraha* probably represents the *upasarga ā-*.

7) Scan, or read with M., *bhoti*

- पाणीतिलेषू मुरुचिर् मुक्तहारः प्राडुर्भवती विविध अनन्तकल्प्याः ।
 सिंहेलताः मुरुचिर्वर्णामूत्रा वेठित्व स्तूपं भगवत् चोवरेभिः ॥
 दत्वा पताकां भगवत् चेतिकेषू हृद् गनिता तथ सिय बुद्धलोके ।
 स पूजनीयो भवति नृकाज्जनस्य [चिस्तु श्रेष्ठो जिनचारिकपि ॥]
 5 सुवर्णवर्णो भवति सि आत्मभावो लाभो स भोतो मुरुचिर्चोव[133b]राणां ।
 कर्मासिकानां सुसंस्कृत् कम्बलानां डुकूलकानां तथ वरकौशकानां ॥
 धर्जं ददित्वा क्लृप्तं सत्रसारे घनं प्रभूतं प्रतिलिप्तिं न चिरेण ।
 प्रभूतकोपो भवति अनन्तप्रसो परिचार्त्तं तस्य भवत्यदोनेचितः ।
 न चित्तप्रलं जनयति सो परस्य प्रसादचितः सद् अग्रमन्तः ।
 10 न तस्य अग्निः क्रमति विषमज्ञास्त्रं उद्दिनणीयो भवति नृकाज्जनस्य ॥

1) Some of the expressions in this stanza occur at Mhv. II. 317. 3—8.

2) Cf. Senart on Mhv. II. 311. 13. *Ibid.* 317. 8 the same metrical difficulty occurs as here, and S. corrects to *simhīl°* — *cun pis-aller, qui ne me satisfait guère*.

3) *teṭhi* MS. A similar corruption of *ṛteṭh*, the Pali equivalent of *ṛteṣṭh* (Pkt. *teṭh*) occurs in MSS. of the Mhv.

4) See Mhv. II. 375. 9—13.

5) *syām*; cf. 115, n. 1.

6) Our text really has a lacuna here, though not indicated in the MS. This is shown by the corresponding pāda of the Tib., which reads འཇམ་མཉུན་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ (183. b 5). This of course is not the precise equivalent of the Mhv.-text, which I have inserted to complete the general sense. It presupposes *bodhicarya*, not *jinac°*.

7) Mhv. 375. 17—21. The Tib. does not render the stanza.

8) Cf. Pischel, Gr. Pk. § 423.

9) So MS., altered to *kaṇṇaṭṭh°*. Cf. M., loc. cit. (varr. lectt.)

10) Mhv. II. 377. 6—8.

11) *tebhi* MS. a sec. m.

12) *ṇāra* M.

13) *janayati* so (Tib. རྟོག་པོ་) *parashu* ... *saḍā apr°* M. (378. 5). A (contra metrum) *janeyat parasya* .. *Saḍā 'pr°*.

ग्रंथो उपादाय च विभवायु पावत् ताम्बूनदं तेन भवति बुद्धनेत्रं ।
 श्रवणं लेपेतुं ग्रापुश्चिय एवद्वया न बुद्धस्तूपे धरयत एक दीपम् ॥
 न तस्य कायो भवति यवर्णिताङ्गो दृढासु भोती परिघभुजो अक्कणी ।
 गालोकप्राप्तो विचरति सर्वलोके ददित् दीपं भगवत चेतिकेषु ॥
 यदि बुद्धनेत्रा निगुतशत[1] सदृसा भवेयु पूर्णा शिखरगतसर्पपेभिः ।
 श्रवणं गणेतुं तुल्यितुं भाषितुं वा न तत्रागतेषू धरयितुं एकदीपम् ॥
 ग्रंथोद्धरित्वा सुरुचिरदर्शनोयं यो देति कृत्रं भगवत चेतिकेषु ।
 तस्येह भोत्यसदृश आत्मभावो द्वात्रिंशतीभिः कवचित लक्षणेभिः ॥
 पेभिर्निनस्य प्रतपत आत्मभावो ह्यपं त्रिभिष्टे यवरेव काञ्चनस्य ।
 ताम्बूनदो वा सुरुचिरदर्श[134a]नीया अभिकीर्णा कुसुमित लक्षणेभिः ॥
 अभिज्ञप्राप्तो भवति गद्यागशाब्ज्यः चरति श्रेष्ठावरचारिकायां ।
 न भोगद्वानिर्भवति कदाचिदस्य देवान भोति गुरुकृत पूजितश्च ॥

5

10

1) M. 378 21 sqq. *jāmbunadēna bhavati viṣuddhaśhetraṃ* A; *jāmbunadasya imam buddhaśhetraṃ* (metre?) M. I have tried to restore sense and metre from the Tib. which has: འདྲི་ལྷན་ . . . སངས་རྒྱལ་ཐུག་པའི་འཛམ་གླིང་གསེར་གྱིས་གང་། (183 b. 7).

2) i. e. *na śalyam lshayaṇitum*; cf. 298.15 (*lshapa°*) and infra l. 6. *āyu* is not represented in Tib. or in M. If *āyu* is genuine, we must scan - - - - - for - - - - -

3) Perhaps «of firm health», though the Tib. which here has རྩུགས་མཚན་ ལྷན་ seems to represent a different reading. *parighabh°* (confirmed by the Tib.) is of course the origin of the 'phalikam bhaja' which puzzled M. Senart. For *achambhī* (not rendered in Tib.) cf. Mhv. II. 269.20. To Childers s. v., *chambhī-tattam*, add a ref. to Dh.-sni § 965.

4) *°lkhāg°* MS.

5) Cf. Mhv. II. 381. 23 sqq.

6) See Ch. s. v. and Mhv. Index

7) This pūda is metrically confused and deficient. A word like *śama* (Tib. ཐེ་ཤ 184. a. 4) has been lost.

विमानश्रेष्ठे लभति मनोज्ञगन्धं दिव्यं विशिष्टं⁽¹⁾ मुरुचिरचन्दनस्य ।
 न ज्ञातु तृष्णां जनयति सो कदाचित् संशोध्य स्तूपं भगवतः निर्वृतस्य ॥
 प्रलोपकाले जिनवरशासनस्मिन् न ज्ञातु भोती उपगतं जम्बुद्वीपे ।
 स्वर्गे स भोति प्रतिष्ठितं तस्मिन् काले गन्धानुलेपं ददिय जिनस्य स्तूपे ॥
 दुर्गन्धिकामानशुचिन्नुगुप्सनोपान् वर्तेति नित्यं प्रतिष्ठितं शीलस्कन्धे । 5
 चरी स नित्यं⁽²⁾मिमु चरं ब्रह्मचर्यं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 इत्युतो ऽसौ मरुपतिः स्वर्गलोके अर्थं सकृन्ना तुल्यपति नो चिरेण ।
 करोति चार्थं मुचिपुलदेवतानां गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 विजिष्टयावयो भवति मनोज्ञघोषः प्रियो मनापो वहुजनमत्कृतश्च । [135a]
 सुखं च तस्य भवति सदा प्रसन्नं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥ 10
 ध्यायभूमिं चित्ररुतयशेषा ग्रासन्नयो भवति तत्रागतानां ।
 प्रसादलब्धः सद् सुखि प्रेम्णायो गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥

1) M. 388. 1. *gāṇanesmin* MS; cf. p. 300 n. 2.

2) The line is understood by the Tib. to mean that he is not re-born in J. then.

3) . . 3) *prattishṭ*, as in Rāṣṭrap. 53. 4.

4) To correct the faulty metre is not easy. If we read *nityam caranto* (cf. M. 388. 7), we lose *sa*, which in the Tib. is expressly contrasted (རྟེན་པོ་) with *amu* (འདི་).

5) *arthaḥ* MS The Tib. seems to understand the phrase: «he counts his wealth by (as) thousands» (མཉེན་རྫུ་མ་ལ་) 184 b. 6).

6) M. 388. 21.

7) Sic MS, contra metrum.

8) Cf. M. 388. 17—20.

सो ⁽¹⁾अन्तर्णं वै विज्ञाति सर्वं अष्ट तणाश्यास्य विशिष्टं भोति ।

बुद्धं ⁽²⁾पूजामतुलिय सो करोति क्षोरित् जालं भगवत चेतिकेषु ॥

श्रूश्च ⁽³⁾भोति दृढमतिरप्रमत्तो न कामभोगे अभिरतिं जनेति ।

नैष्कर्म्यप्राप्तौ च ⁽⁴⁾अदीनचित्तः क्षोरित् जालं भगवत चेतिकेषु ॥

5 न बोधचित्तं प्रमुष्यति तस्य ज्ञातुं अखण्डशीलो ऽस्ति सुसंवृतश्च ।

धर्मं विरागं लभते विप्रुद्धं ⁽⁶⁾उपनीय जालं भगवत चेतिकेषु ॥

दुर्वाचतां विज्ञाति सर्वकालं प्रज्ञाअभावं च ज्ञात्यशेषम् ।

विशालप्रज्ञो विक्रति ⁽⁷⁾चारिकायां उपनीय जालं भगवत चेतिकेषु ॥

लाभो च भोति शुचिभोजनानां वस्त्रान् विशिष्टान् लभते सुवर्णान् ।

10 स्पर्शाभ्युपेतान् रुचिदर्शनीयानुपनीय जालं जिनचेतिकेभ्यः ॥

अभ्युत्तिपित्वा ⁽⁹⁾जिनचेतिकेभ्यः निर्मात्यशुक्लं प्रमुदितवेगजातः ।

व्रजेत कामान् दुःखद्वैषोरान् आरागयेद्दशबलसार्धवाकान् ॥

1) so 'ksh° . . . bhoti MS. With the stanza cf. M. 392. 5—8; as to *choritra* cf. Senart ad 391. 22, and Hindi छेडना.

2) °ānu apparently MS.

3) M. 392. 1—4. For metre cf. 305.10 supra; yet *bhoti* in similar metrical position l. 9. below.

4) Cf. Senart Mhv. I. 448. In spite of Davids & Oldenberg (Vin. Texts I. 104. n. 1), who seem to misunderstand Itivutt. § 72, *nekkhamma* seems to be connected with *√kram* not *√kām*.

5) M. 392. 9 sqq.

6) MS. *apanīya*, here and below, perhaps by confusion with *apaneti* below. I read *upan°* (cf. Mhv. 391. 3 where Senart's MS. C actually reads *apanaye*) in order to alter as little as possible, though the refrain in the Tib. འཕགས་ལ་ཐུས་པ་ is unchanged, suggesting *choritra* ut supra.

7) °hareta cārikām MS. contra metrum; but Tib. མུན་ལ་གནས་

8) MS. *apanīya* as before.

9) Tib. (185. a. 5) reads: དྲ་པའི་ (gradhā) ཐུགས་པ་ཐུན་པའི་ལྷན་མཆོད་རྟེན་ལ་

The form *abhyutksh°* occurs in the Mhv.-redaction of the present (Avalokanā-) sūtra, at II. 329. 2. °ikshapi° MS.

प्रासादिको भोति विशुद्धकायः उद्धीक्षणी[135 b]यो वज्रननपूजनीयः ।

न तस्य राज्ञापि प्रदुष्टचित्तः यो ग्रीर्णपुष्पानपनेय चेत्ये ॥

कुमार्गं सर्वं पिथितं अयायभूमिः स शीलस्कन्धे स्थित बोधिसत्वः ।

अथतार्पित्वा जिनचेतिकेभ्यः पुष्पं च प्रागन्यनरैः प्रदत्तं ॥

शोकांश्च दोषान्विग्रहात्यमत्तो रोगान्शेषान्विग्रहात्यनेकान् ।

5

ग्राह्यासप्राप्तश्च अनसक्तत्पान् यो ग्रीर्णपुष्पानपनेति चेत्ये ॥

बुद्धश्च भोत्यसदृशदक्षिणीयो यतुल्यप्राप्तो नर्मरूपज्ञनीयः ।

अलंकृतो भवति विशुद्धकायः यो ग्रीर्णपुष्पानपनेति चेत्ये ॥

दद्याच्च यः सुकृचिरदिव्यं पुष्पं मान्दारवानप्यथ पाटलं वा ।

निर्गत्यैके यो ऽपनेति चेत्ये विपाकं श्रेष्ठो ऽस्य भवेदतुल्यः ॥

10

यैः प्राञ्जलिः प्रणमति नायस्तूपं हृद्ं ज्ञानित्वा च सवुद्धलोके ।

सो भोति लोके गुरुकृतु सत्कृतश्च प्रासादिको भवति सुदर्शनीयः ॥

तस्येह राज्यं निपतति सर्वलोको देवासुरा नागमनुष्यकाश्च ।

सर्वाः सत्त्वः कुसुमित लोकधातुः प्रशस्ति राज्ञो वश ईश्वरांश्च ॥

ये तस्य राज्ये स्थित भोति सत्त्वाः स्थापये सर्वानकालुषबुद्धज्ञाने ।

15

अयायभूम्यस्त्यक्ता भवन्ति करोति चैषां परमसुश्रेष्ठमर्घम् ॥

1) If genuine, for *prathita* (cf. Mhv. III. 122. 5), and thus: 'made clear [with a view to avoidance]'; Tib. རྒྱུང་མེད་ 'avoid'. The parallel passage in M. (393. 6) has *prathitā*, which does not yield very good sense

2) This pāda would seem to indicate the origin of the unmetrical *nirmālyāṇi* at M. 393. 19.

3) Cf. M. 394. 11 sqq.

4) *°hr nam°* MS.; but cf. 308. 6 below.

5) There seems to be no counterpart to this verse in the Mhv. In the third pāda --- replaced by --- is of course quite exceptional.

- ⁽¹⁾ परिचारो[136a] ऽस्य भवति मनोजघोषः पुण्यैरूपेतः स्मृतिमतिपूजनीयः ।
 आश्वासप्राप्तो विचरति जीवलोके सदाभिप्रायं जनयति श्रेष्ठप्रीतिं ॥
 परिचार भोत्यस्य स्वराङ्ग शुद्धः ज्ञापेत सत्त्वैर्मधुरप्रशान्तवाक्यो ।
 न तस्य कश्चिज्जनयति चेष्टरत्नं विलोकनीयो भवति महान्नस्य ।
- 6 दानप्रगोदं प्रियतार्थचर्यो ⁽²⁾संगानार्थतां जनयति महान्नस्य ।
 आक्रुष्टः सन्नाजनपेत रोषं यः प्राञ्जलिः प्रणमति बुद्धस्तूपं ॥
 देवेन्द्र भोत्युपगतस्वर्गलोके मनुष्यको भवति नरस्य राजा ।
 न पारि⁽³⁾क्षाणिर्भवति कदाचिदस्य यो ⁽⁵⁾अञ्जलीभिर्नमतीह स्तूपं ॥
 नासावपाये प्रपतेत ज्ञातु क्षीनांश्च वर्जेत स काम लोके ।
- 10 आद्यो धनी भोति प्रभूतकोपो यो ⁽⁵⁾अञ्जलीभिर्नमति बुद्धस्तूपम् ॥
⁽⁷⁾सूत्रात्तर्प्य न कदाचिदस्य नास्थानकोपं कुरुते नृलोके ।
 सत्वाश्च तृप्ता मुदितास्य भोति यः संप्रमुञ्ची गुणवति एकवाचं ⁽⁸⁾

1) Cf. M. 394.21 sqq. In the fourth pāda the Tib. implies the reading *yathābhi-prāyaṃ* found in M.

2) I leave the unmetrical reading of the MS. M. has: *saṃānārthatā ca bahujanasya* (395.9; cf. 119.4) which is equally difficult for metre. *bahujanasya* is probably correct, as the Tib. (185. b. 7) has རོད་མ་ཕུན་པ་དག་གྱེ་བོ་མང་ལ་ཕྱེད།

3) M. (395. 17) has the clearer reading *manushyabhūto pi ca bhoti rājā*.

4) *pāriḥ*° MS. The form, which I adopt from the Mhv. text, seems sufficiently authenticated (see the Index to that work).

5) . . 5) As both these refrains are unmetrical, one might repeat from the preceding refrain *prāṇamati*, since the Tib. has the same equivalent for all three. *vandati* in the refrain of M. 395. 15, 19 of course gives correct metre.

6) i. e. *hīnān kāmān*. The Tib. implies a reading such as *nityaṃ* (adv.) *kāma* (186. a. 2).

7) If I rightly understand the Tib. which is indistinct here, the reference is to the use of *dhāraṇī-sūtras* or charms, though Āntideva himself as we have seen above does not discountenance these. Cf. also Bodhic. V. 90 (de la V.-P.).

8) At this point the citation from the Avalokanā ends in the Tib.

यः पुण्यमुष्टिं गृहीत्वोदग्रचितः प्रसादतो ऽवकिरति लोकनाथे ।

स पुण्यवान्भवति मनुष्यलोके राक्षे च स्थित्वा जिन सत्करोति ॥

श्लोका न दोषाः खिलमल नास्य भोक्ति श्रुत्यतामश्च सुसंस्थिताङ्गः ।

यालोकनीयश्च महाजनस्य ब्रजेत कामान भयकरवैरघोरान् । इति ॥

आर्यमहाकाव्याणां⁽¹⁾पुण्यमुष्टिं । तिष्ठतु तावदानन्द यो मां संमुखं सत्कुर्यात् । 5
तिष्ठतु मे शरीरस्य पूजा सर्पपलमात्रे⁽²⁾पु धातुपु । तिष्ठतु मामुद्दिश्य कृतेषु स्तूपेषु
सत्कारः । ये केचिदानन्द बुद्धमालम्ब्यान्तश्च एकपुण्यमप्याकाशे नेप्स्यन्ति । तस्य पुण्य-
स्त्वन्धस्य यो त्रिपाकः सचेद्यावाननादिः संसारो यस्य पूर्वा कोटिर्न प्रज्ञायते । तावतः
कल्पान्संस्मरतां तेषां प्रकृतं ब्रह्मत्वं चक्रवर्तिनं । न शक्यस्तत्पर्यन्तोऽधिगन्तुम् । तिष्ठतु
बुद्धालम्बताञ्जल आकाशेऽप्येकपुण्यनितेयः । सचेदन्तः स्वप्नात्तरगता अपि सत्त्वा बुद्ध- 10
मालम्ब्याकाशे एकपुण्यमपि नेप्स्यन्ति तदप्यर्हं कुण्डलमूलं निर्वाणपर्यवसानं वदा-
मीति ॥

उक्तं चार्यवृत्तसागरनागराज्ञैरिष्टायां । अष्टाभिर्भुजगाधिपते धर्मैः समन्वागता
बोधिसत्त्वाः सततसमितं बुद्धसमवधानं प्रतिलभन्ते । कतमैरष्टाभिः । बुद्धविम्बदर्शनसत्त्व-
समादापनतया । तत्रागतस्योपस्थानकर्णातया । तत्रागतस्याभीक्षां वर्णाभाषणातया । तथा- 15
गतप्रतिमाकर्णातया । तत्रागतदर्शनसर्वसत्त्वसमादापनतया । यत्र च बुद्धेते तत्रागतश्च
प्राप्नुवन्ति तत्र प्रणिधानमुत्पादयन्ति । न चावलोकितसंततयो भवन्ति । उदारसंततिकाश्च
बुद्धज्ञानमभिलषन्ति इति ॥

[137 a] किं पुनः पुण्यवृत्त्यर्थिनो बुद्धसमवधानेन प्रयोजनभूतं । यस्य गुणपर्यन्तमसर्वज्ञो
नाधिगच्छेत् ॥

20

1) For the metre we must probably replace the 'gāthā'-form *grāhṣyā* (*ūdāgrā*).

2) The Tib. here (186 a 3) adds the equivalent of this word (K. F. 239) which was wanting in the title above (91 14 = Tib. 63 a).

3) This is doubtless the work described at K. F. 253 № 2; Nos 3 and 4, being, as I find from the Kanjur itself, much smaller works.

पथार्यगण्डव्यूहे संवर्णितं ।

सुडुर्लभो बुद्धशब्दः कल्पकोटिशतैरपि ।

किं पुनर्दर्शनं सर्वकाङ्क्षच्छेदनमुत्तमम् ॥

सुदृष्टो लोकप्रद्योतः सर्वधर्मगतिं गतः ।

5 पुण्यतीर्थं त्रैलोक्यस्य सर्वसत्त्वविशोधनम् ॥

महत्पुण्यमयं क्षेत्रं मुदितं ज्ञानमण्डलं ।

भासयत्यभितं लोकं पुण्यस्कन्धविवर्द्धनम् ॥

हेरनां दुष्खजालस्य ज्ञानस्कन्धविशोधनः ।

न दुर्गतिभयं तेषां वैरिहारागितो जिनः ॥

10 विपुलं ज्ञापते चित्तं पश्यतां द्विपदोत्तमं ।

प्रज्ञाबलमसंख्येयं ज्ञापते च प्रभास्वरं ॥

पुनरत्रैवाह ।

अर्थाय सर्वसत्त्वानामुत्पद्यते तथागताः ।

महाकारुणिका वीरा धर्मचक्रप्रवर्तकाः ॥

15 प्रतिकर्तुं कथं शक्यं बुद्धानां सर्वदेहिभिः ।

सत्त्वोर्ध्वभिपुक्तानां कल्पकोटिशतैरपि ॥

कल्पकोटि^[1]वरं पङ्क्तुं त्र्यपाये भृशदारुणे ।

न त्वेवादर्शनं शास्तुः सर्वसर्गनिवर्तिनः ॥

यावत्त⁽¹⁾ः सर्वलोकस्मिन्नपायगतयः पृथक् ।

20 वरं तत्र चिरं वासो बुद्धानामश्रुतिर्न च ॥

किं कारणमपायेषु निवासश्चिरमिष्यते ।

यत्कारणं जिनेन्द्रस्य दर्शनं ज्ञानवर्धनम् ॥

1) Probably an error for *avatyaḥ*; as there seems to be no analogy for *gati* as masc.

क्षिप्यन्ते सर्वदुष्खाणि दृष्ट्वा लोकेश्वरं जिनं ।

संभवत्यवतारश्च ज्ञाने संबुद्धगोचरे ॥

तपयत्यावृत्तीः सर्वा दृष्ट्वा बुद्धं नरोत्तमम् ।

वर्धयत्यमितं पुण्यं येन बोधिर्वाप्यत । इति ॥

[137b] तदेवमस्ति पुण्यवृद्धौ बुद्धसमवधानेन प्रयोगज्ञानं । अपि च प्रतिगामात्रदर्शनमपि ५
तावदपरिमितफलं तन्नामत्तनां । किं पुनः स्वहृषेण ॥

उक्तं ह्यार्यभद्राचलाधानावतारमुद्रासूत्रे । यः काश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रः कुलदुहिता
वा सर्वलोकधातुरत्रोपमानां प्रत्येकबुद्धानां दिने दिने शतरसगाहार् दद्यात् दिव्यानि च
वस्त्राणि । एवं ददन्नज्ञानदीवालुकोपमान् कल्पान्दद्यात् । यश्चान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रः
कुलदुहिता वा चित्रकर्मलिखितं वा पुस्तककर्मकृतं वा बुद्धं पश्येद् । अथ ततो ऽसंख्ये- 10
यतरं पुण्यं प्रसवति । कः पुनर्चादो यो ऽञ्जलिप्रयत्नं वा कुर्यात् पुण्यं वा दद्यात् धूपं वा
गन्धं वा दीपं वा दद्याद् । अथमेव ततो ऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

आर्यत्रोधिस्तपित्वे ऽपि पुण्यवृद्ध्युपाय उक्तः । यस्तथागतचैत्यं शोधयति स चतस्रो
ऽग्राः प्रणिधानविशुद्धीरनुप्राप्नोति । कतमाशतस्रः । अथां द्व्यप्रणिधानविशुद्धिं । अथां
दृढसमादानप्रणिधानविशुद्धिं । अथां तथागतदर्शनप्रणिधानविशुद्धिं । अथां लक्षणासं- 15
त्प्रणिधानविशुद्धिमिति ॥

पुनरत्रैवाध्यातं । तथागतचैत्येषु पुण्यावरो[138a]पणं गन्धानुलेपनं कृत्वा ऽष्टात्रवि-
कलता अनुप्राप्नोति । कतमा शष्टौ । न द्व्यविकलो भवति । न भोगविकलः । न परिवा-

1) = *āraṇa* (90. n. 2), a new usage. Tib རྩེལ་པ་

2) On seeing Buddha compare the authorities quoted by Minaev Recherches
p 218, n. 2.

3) The quotations from this sūtra supra 86, 87 are closely parallel.

4) Not rendered in the Tib. Illuminated MSS. are doubtless referred to.

5) Cf. 190 n 2 and add ref. to 'Life of Ilinen Tsiang', tr. Beal, p. 101 s.

6) The phrase occurs at Lal.-v, 362. 9 and 559. s.

रविकलः । न शलविकलः । न समाधिविकलः । न श्रुतविकलो न प्रज्ञाविकलो न
प्रणिधानविकल इति ॥

उक्तं चार्यरत्नराशिसूत्रे । ये त्रिभवे⁽¹⁾पर्यापन्नाः सत्वास्ते सर्वे प्रत्येकं तथागतस्तूपान्
कारयेयुरेवंद्वैपानुच्चैस्त्वेन⁽²⁾ । तद्यथा सुमेरुः पर्वतराजः । तांश्च गङ्गानदीवालिकासमान्
5 कल्पान् प्रत्येकं सर्वसत्कारैः सत्कुर्युः । यश्च बोधिसत्त्वो ऽविरहितसर्वज्ञताचित्तेनैकपुष्प-
मप्यारोपयेत् । अयं तस्मात्पूर्वकात्पुण्यस्कन्धाद्वृद्धतरं पुण्यं प्रसवेत् ॥

अत्रैवोक्तं । ये खलु पुनस्त्रिसादृशमहासादृशे लोकाध्यातौ सत्वास्ते सर्वे महायानसं-
प्रस्थिता भवेयुः । सर्वे च चक्रवर्तिराज्यसमन्वागता भवेयुरेकैकश्च राजा चक्रवर्ती महा-
समुद्रप्रमाणदोषस्थान्तो कृत्वा । सुमेरुमात्रां वर्तमानादीप्य प्रत्येकमेवंद्वयां दोषयुजां तथा-
10 गतचैत्येषु प्रवर्तयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वस्तैलप्रतिष्ठां वर्तमानां कृत्वा
ऽदोष्य तथागतचैत्ये धारयेत् । अस्यास्तैलप्रतिष्ठाया वर्तरेतत्पूर्वकं प्रदोषदानं शततमा-
मपि कलां नोपैति । यावदुपनिषदमपि न जमत इति । पेयालं ॥ ये च खलु पुनस्ते राजा-
नश्चक्रवर्तिनो वृद्धप्रमुखं भिन्नुसं^[138b]घं सर्वसुखोपधानैः सत्कुर्युः यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहा-
वासो बोधिसत्त्वः पिण्डपात्रं चरित्वा यात्रपर्यापन्नं येषां संविभज्य परिभुञ्जीत । इदं ततो
15 वृद्धतरं च महार्घतरं च । यच्च ते राजानश्चक्रवर्तिनः सुमेरुमात्रं चीवरराशिं वृद्धप्रमुखाय
भिन्नुसंघाय दद्युः । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वश्चीवरं^{[1]-[4]} वाक्छेदा महायानसंप्र-
स्थिताय वृद्धप्रमुख्याय भिन्नुसंघाय वा तथागतचैत्ये वा दद्याद् । इदं भिन्नोच्चीवरदानमेत-
त्पूर्वकचीवरराशिमभिभवति । यच्च ते राजानः प्रत्येकं सर्वं जम्बूद्वीपं पुष्पसंस्तृतं कृत्वा
तथागतचैत्ये निर्यातयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वः अक्षय्य एकपुष्पमपि
20 तथागतचैत्ये आरोपयेत् । अस्य दानस्यैतत् पूर्वकं दानं शततमामपि कलां नोपैति । याव-
दुपनिषदमपि नोपैतीति ॥

1) Cf. 102. 8 supra.

2) ०प्लेने MS.

3) yaṇ ca MS.

4) cīvarabāhirdhā (or ०rdā) MS. Prof. Poussin refers me to Bodhic.
V. 85., which (si vera lect.) suggests a reading ०rabāhīr tā.

आर्यानुपूर्वसमुद्रतपरिवर्ते ऽपि देजितं । चतुर इमान् भद्रानुशंसान् पश्यन् बोधिसत्व-
स्तथागतपूजायामुत्सुको भवति । कतमांश्चतुरः । अथ मे दक्षिणीयः⁽¹⁾ पूजितो भविष्यति
[139a] गां च दृष्ट्वा ऽन्ये ऽपि तथा क्षिप्स्यन्ति । तथागतं च पूजयित्वा बोधिसत्तं दृढं भवि-
ष्यति । द्वात्रिंशतां च महापुरुषलक्षणानां संमुखदर्शनेन कुशलमूलमुपचितं भविष्यति ।
इमाश्चत्वारः [इति]⁽²⁾ ॥

5

इदं च निरुत्तरं तथागतपूजोपस्थानं । यथोदाहृतमार्यसागरमतिपरिपृच्छासूत्रे । त्री-
णीमानि सागरमते तथागतस्य निरुत्तराणि पूजोपस्थानानि । कतमानि त्रीणि । यच्च बो-
धिचित्तमुत्पादयति । यच्च सद्धर्मं परिगृह्णाति । यच्च सत्त्वेषु महाकरुणाचित्तमुत्पादयती-
ति ॥

निर्दिष्टगव्यार्यरत्नमेवे । द्जग्भिः कुलपुत्र धर्मः समन्वागता बोधिसत्वा अननुलिप्ता 10
गर्भमलेन ज्ञायन्ते । कतमैर्द्जग्भिः । येदुत ' तथागतप्रतिमाकरणातया ' जीर्णचित्यसंस्कर-
णातया ' तथागतचैत्येषु गन्धविलेपनानुप्रदानेन ' तथागतप्रतिमासु गन्धोदकस्नानानुप्रदा-
नेन ' तथागतचैत्येषु संमार्जनोपलेपनानुप्रदानेन ' मातापितृणां कायपरिचर्याचरणेन आ-
चार्योपाध्यायानां कायपरिचर्याचरणेन । सन्नद्धाचारिणां कायपरिचर्याचरणेन । तच्च निरामि-
पेण चित्तेन न सामियेण । तच्च कुशलमेवं परिणामयति । [139b] अनेन कुशलमूलेन सर्व- 15
सत्वा निरूपलिप्ता गर्भमलेन ज्ञायन्तामिति । तच्च तीव्रेणाशयेन चित्तयति । एभिः कुलपुत्र
द्जग्भिर्धर्मरिति ॥

अनुमोदनानुशंसास्वार्यप्रज्ञापारमितायामुक्ताः । यः प्रथमयानसंप्रस्थितानां बोधिसत्वा-
नां महासत्त्वानां तांश्चित्तोत्पादाननुमोदते । चरतामपि बोधिसत्त्वचर्या तांश्चित्तोत्पादाननु-
मोदते । अविनिवर्तनीयामपि अविनिवर्तनीयधर्मतामनुमोदते बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां । 20

1) The Tib. (189 a. 1) renders this phrase: 'the best of receptacle(s) for gifts',
presumably a Buddha.

2) Added from Tib.

3) Not the Aṣṭasahasrikā recension, though chapters V and VI of that
work may be compared for style and for subject-matter, respectively.

कियत्तं स भगवन् कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा ब्रुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति ॥ एवमुक्ते
 भगवान् शक्रं देवानामिन्द्रमेतद्वोचत् । पे⁽¹⁾ स्यात्खलु पुनः कौशिकि⁽²⁾ त्रिसाहस्रमहासाह-
 सस्य लोकधातोः पलाय्येण तुल्यमानस्य प्रमाणमुद्धरीतुं । न त्वेव कौशिक बोधिसत्वस्य
 महासत्वस्य तेषामनुमोदनासङ्गतानां चित्तोत्पादानां पुण्यप्रमाणं ग्रहीतुं ॥ एवमुक्ते शक्रो
 5 देवानामिन्द्रो भगवत्तमेतद्वोचत् । माराधिष्ठितास्ते भगवन् सत्वा वेदितव्या । ये बोधिस-
 त्वानां महासत्त्वानां प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय यावदनुत्तरां सम्यक्सं^(140a)बोधिमभिसंबुद्धान-
 नामेवमप्रमेयमनुमोदनासङ्गतं पुण्यमिति न श्रूयन्ति न जानन्ति । तामनुमोदनां न समन्वा-
 हरन्ति । मारपक्षिकास्ते भगवन् सत्वा भविष्यन्ति ॥ भगवानाह । पे⁽³⁾ यैः कौशिक कुल-
 पुत्रैः कुलडुहितृभिश्चैवे चित्तोत्पादा अनुमोदिता बोधिसत्त्वयानिकैर्वा प्रत्येकबुद्धानिकै-
 10 र्वा आवकयानिकैर्वा । ते क्षिप्रं तथागतानर्हन्तः सम्यक्संबुद्धानारागयिष्यन्ति ॥ भगवा-
 नाह⁽⁴⁾ । एवं तैरनुमोदनासङ्गतैश्चित्तोत्पादकुशलमूलैर्यत्र यत्रोपपत्स्यते तत्र तत्र सत्कृता-
 श्च भविष्यन्ति गुरुकृताश्च मानिताश्च पूजिताश्च अर्चिताश्च अपचायिताश्च भविष्यन्ति । न च
 ते ऽमनस्रापानि वृषाणि ह्रदयन्ति । न च ते ऽमनस्रापान् शब्दान् श्रोष्यन्ति । एवं न गन्धान्
 रसान् स्पृष्टव्यान् स्पर्शयन्ति न च तेषामपायेषूपपत्तिः प्रतिकाङ्क्षितव्या स्वर्गोपपत्तिस्तेषां
 15 प्रतिकाङ्क्षितव्या । तत्कस्य हेतोः । तथा हि तैः सत्त्वैः सर्वसत्त्वसुखावह[न]ानि असंख्ये-
 यानां सत्त्वानां कुशलमूलान्यनुमोदितानि यावदनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्ध्याप्रमेयासं-
 ख्येयान्सत्त्वान्परिनिर्वापयिष्यन्तीति ॥

पुनरत्रैवाह⁽⁵⁾ । ये सुभूते गङ्गान[140b]दीवालिकोपमेषु त्रिसाहस्रमहासाहस्रेषु लोक-
 धातुषु सर्वसत्त्वास्ते सर्वेऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रतितिष्ठेयुरनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रति-

1) om. Tib. (189. b. 4).

2) As a name of Indra cf. Rv. I. 10.11; and for Buddh. lit.; Av.-śat., Tale 16.

3) om. Tib.

4) These words also are omitted in the Tib. (190. a. 2).

5) Compare Aśṭas. pp. 160—1.

छाय गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पानुपलम्भि⁽¹⁾संज्ञिनश्चत्वारि ध्यानानि समापयेरन् । पश्च⁽²⁾
 बोधिसत्त्वो मरुसत्त्वो ऽनया प्रज्ञापारमितया उपायकौशल्येन च परिगृहीता ऽतीतानाग-
 तप्रत्युत्पन्नानां बुद्धानां भगवतां शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं । आ-
 वकाणां प्रत्येकबुद्धानामपि शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं सर्वमेकतो
 ऽभिसंलिप्य पिण्डयित्वा तुलयित्वा निर्वज्जेपमनुमोदेताययाऽनुमोदनया ज्येष्ठया श्रेष्ठया ८
 वरया प्रवरया प्रणीतया उत्तरया निरुत्तरया उत्तरोत्तरया असमया ऽसमसमया ऽप्रतिस-
 मया ऽनुमोदनवानुमोद्यानमोदनासद्गतं पुण्यक्रियावस्त्वनुत्तरायै सम्यक्संबोधये परिणाम-
 यति । अस्य सुभूते ऽनुमोदनासद्गतस्य पुण्यक्रियावस्तुनो ऽसौ पूर्वक औपलम्भिकानां
 बोधिसत्त्वानां चतुर्ध्यानमयः पुण्याभिसंस्कारः गततमीमपि कलां नोपैति यावदुपनिप-
 द[141a]⁽⁴⁾मपि न क्षमते इति ॥

10

अथमेव नयः परिणामनायानुक्तः⁽¹⁾ । अथवाऽयपरिणामनया परिणामितत्वात्सर्वपुण्या-
 नामस्य बुद्धत्वाय सत्कृतप्रणिधिबुद्धत्वमेव स्यात् । अतः का परा पुण्यवृद्धिः । तज्जणेपस-
 त्तमोक्षकृतपुण्यज्ञानोपेतं निर्विकल्पं च⁽⁵⁾ ॥

अध्येषणायास्त्वनुज्ञां आर्योऽयपरिपृच्छायानुक्ता धर्मग्राह्यतानुपादायाप्रमेयासंख्येयेषु
 बुद्धस्तेत्रेधायुः परिरक्षणायेति ॥

15

आर्यशिक्षासमुच्चये वन्दनाद्यनुज्ञसा सप्तदशपरिच्छेदः समाप्तः ॥

1) The Tib. renders this by རྒྱལ་ལོ་, usually the equivalent of *ālambana*; but cf. *Ashtas.* 160. 11. 16 etc.

2) The remainder of the extract agrees fairly closely with the text of *Ashtas.* 160. 17—161. 8.

3) 'sāraupal° MS. with *pūrvaka* in margin. so 'pi *paurvaka aup°* *Asht.* *ayupalambhika* is not in lexx. Tib. རྒྱལ་ལོ་ལ་རྒྱལ་

4) Cf 187 n. 1. For the full phrase (here abridged by *yārad*) see *Asht.* 161. 8

5) . . 5) omitted in the Tib.

XVIII.

रत्नत्रयानुस्मृतिर्नामाष्टादशः परिच्छेदः ॥

उक्ता भद्रचर्याधिधना पुण्यवृद्धिः । यस्याश्चायमपरो हेतुः । योऽयं अद्वादीनां सदा
ज्भ्यासः ॥

- 5 यत्रोक्तमार्गतयागतगुह्यमूत्रे । चत्वार इमे मद्धारान् धर्मा मद्धारान्संप्रस्थितानां विशेष-
गामितयै संवर्तते ऽपरिहृणाया च । कतमे चत्वारः । अद्वा मद्धारान् विशेषगामितयै सं-
वर्ततेऽपरिहृणाया । तत्र कतमा अद्वा । यया अद्वाया धार्मानुपसंक्रामति । अकर्णाय च
न करोति ॥ गौरवं मद्धारान् विशेषगामितयै संवर्तते । येन गौरवेण सुभाषितं प्रणीति
शुश्रूषते ऽचिरहितश्चोत्रश्च धर्मं प्रणीति ॥ निर्मानता मद्धारान् विशेषगामितयै संवर्तते ।
10 यया निर्मानतया धार्माणामभिनमति प्रणमति नमस्यति ॥ वीर्यं मद्धारान् विशेषगामितयै
संवर्तते ऽपरिहृणाया । येन वीर्येण कायलघुतां [111b] चित्तलघुतां च प्रतिलभते सर्व-
कार्याणि चोत्तारयति ॥ इमे मद्धारान् चत्वार इति ॥

- एषां अद्वादीनां सदाभ्यासः कार्यः । अत्रवान्येषां अद्वादीनां ॥ यथाह आर्यात्तयमति-
सूत्रे पञ्चेमानोन्दिषाणि । कतमानि पञ्च । अद्वेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं
15 पञ्चेन्द्रियमिति ॥ तत्र कतमा अद्वा । यथा अद्वायाशतुरो धर्मानभिप्रदधाति । कतमांश-
तुरः । संसारवचरं लौकिकीं सम्यग्दृष्टिं अदधाति । स कर्मविपाकप्रतिशरणो भवति ।
यद्यत्कर्म करिष्यामि तस्य तस्य कर्मणः फलविपाकं प्रत्यनुभविष्यामीति । स जीवि-
तहेतोरपि पापं कर्म न करोति । बोधिसत्त्वचारिकामभिप्रदधाति । तच्चर्याप्रतिपन्नश्चान्यत्र

1) Cf. 139 n. 7 and Ch. XVI (title).

2) Cf. Dh.-saṅgr. § 47. In the Pali authorities, e. g. Dh.-spī §§ 12—16, Mil-P. pp. 33 sqq., the exposition differs from the present one.

यानि स्पृष्टानि नोत्पादयति । परमार्थनीतार्थं गम्भीरप्रतीत्यसमुत्पादनैरात्मन्यनिःसत्त्वनिर्जी-
वनिःपुद्गलव्यवहारशून्यतानिमित्ताप्रणिहितलक्षणान् सर्वधर्मान् श्रुत्वा अदधाति । सर्व-
दृष्टिकृतानि च नानुशेते सर्वबुद्धधर्मान् बलवैशारद्यप्रभृतींश्च अदधाति । अद्वाय च वि-
गतकथंकाग्रस्तान् बुद्धधर्मान्समुदानयति । इदमुच्यते अद्वेन्द्रियम् ॥ तत्र कतमद् वीर्ये-
न्द्रियं । यान् धर्मान् अद्वेन्द्रियेण अदधाति तान्धर्मान् वीर्येन्द्रियेण समुदानयतीदमुच्यते 5
वीर्येन्द्रियं ॥ तत्र कतमत् स्मृतीन्द्रियं । यान्धर्मान्वीर्येन्द्रियेण समुदानयति तान्धर्मान्
[112a] स्मृतीन्द्रियेण न विप्रणाशयति । इदमुच्यते स्मृतीन्द्रियम् ॥ तत्र कतमत्समाधी-
न्द्रियं । यान्धर्मान् स्मृतीन्द्रियेण न विप्रणाशयति तान् समाधीन्द्रियेणैकाग्रीकरोतीदमु-
च्यते समाधीन्द्रियं ॥ तत्र कतमत्प्रज्ञेन्द्रियम् । यान्धर्मान्समाधीन्द्रियेणैकाग्रीकरोति
तान् प्रज्ञेन्द्रियेण प्रत्यवेक्षते प्रतिविध्यति । यदेतेषु धर्मेषु प्रत्यात्मज्ञानमपरप्रत्ययज्ञान- 10
मिदमुच्यते प्रज्ञेन्द्रियं ॥ एवमिमानि पञ्चेन्द्रियाणि संहितान्यनुप्रवृद्धानि सर्वबुद्धधर्मान्प-
रिपूरयन्ति । व्याकरणाभूमिं चाप्यपन्ति [इति]⁽¹⁾ ॥

अद्वेदीनां बलानां सदाभ्यासः कार्यः । यथोक्तमार्यरत्नचूडसूत्रे । तत्र कतमत्कुलपुत्र
बोधिसत्त्वस्य बलचर्यापरिशुद्धिः । यदेभिरेवेन्द्रियैरुपस्तब्धो ऽनवमर्ग्यो भवति सर्वमार्यैः ।
असंक्षार्यो भवति आवाकप्रत्येकबुद्धानाभ्यां । अविनिवर्त्यो भवति महायानात् । दुर्धर्षो 15
भवति सर्वज्ञेशः । दृढो भवति पूर्वप्रतिज्ञासु । तृप्तो भवति चित्तेन । बलवान् भवति का-
येन । गुप्तो भवतीन्द्रियैः । दुःपराजयो भवति तीर्थिकरैः । इत्यादि ॥

एवं तावच्छ्रद्धादीनां सदा भ्यासः पुण्यबृद्धये ॥

का मैत्री ॥ यथाह चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

1) རེས་གསུངས་པ་པའི་ནོར་. The quotation accordingly ends here.

2) Cf. Mh.v. II. 367.18 'not to be captivated by . .', Tib. མི་འཕྲོག་པར་འགྱུར་

3) *yenāgupto* MS ; but Tib. (192 b. 1) དཔང་པོ་རྒྱལ་སྤྱོད་པར་འགྱུར་

यावत्ति पूजा वक्रविध अग्रमेया या क्षेत्रकोटो [142 b] ⁽¹⁾नयुतविम्बरेषु ।

तां पूजकृत्वा पुरुषवरेषु नित्यं संख्याकलापो न भवति मैत्रचित्त ' इति ॥

का बुद्धायनुस्मृतिः ॥

तत्र राष्ट्रपालसूत्रे संवर्णिता ।

5 वन्दामि ते कनकवर्णानिभा वरलक्षणा विमलचन्द्रमुखा ।

वन्दामि [ते] ⁽⁴⁾असमज्ञानपरा ⁽⁵⁾सदृशो न ते ऽस्ति त्रिभवे विरजा ॥

मृदु ⁽⁶⁾चातु स्निग्ध शुभ केश नखा गिरिराजतुल्य तव चोष्णारिह ।

नोष्णोपमोक्षितु तवास्ति समो विधानते श्रुति ⁽⁷⁾तवोर्ण मुने ॥

कुन्देन्दुशङ्खकिनशुभनिभा नीलोत्पलाभशुभनेत्रवरा ।

10 कृपयेत्तसे जगदिदं हि यया वन्दामि ते विमलनेत्र जिन ॥

जिह्वा प्रभूत तनु ताम्रनिभा वदनं च क्वाद्यसि येन स्वकं ।

धर्म वदन्विनयसे च जगत् वन्दामि ते मधुरस्निग्धगिरा ॥

दशनाः शुभाः सुदृढ वज्रनिभाः त्रिंशद्दशाप्यविरलाः संहिताः ।

कुर्वन्स्मितं विनयसे च जगत् वन्दामि ते मधुरसत्यकथा ॥

15 द्वेणा चाप्रतिसमो ऽसि जिनः प्रभया च भासयसि क्षेत्रशतान् ।

ब्रह्मेन्द्रपालजगतो भगवन् जिह्वाभवत्ति तव ते प्रभया ॥

1) Cf. Kern, Saddh. tr. p. 3 n. 6.

2) རྒྱུང་མཉམ་ཆ་མེད་པོ་ལྟ་བུ་ 'is not commensurate with any number' (?).

3) See the edition (R.) of the text by M. Finot in the Bibliotheca Buddhica where it is called R⁰. paripṛcchā; see pp. 50.9 sqq. The principal variants are noted below. Metre: Pramitākṣharā with - for ལ་ usually at the beginning.

4) om. A.

5) dharā R.

6) cāruaṣubhakeṣa A; keṣa jīnā R.

7) °vi vare 'pi tave° contra metrum R.

8) so Tib: མཉམ་ཆ་མེད་པོ་ལྟ་བུ་ hitakaram asama A.

9) snigdha madhura A, unmetrically as above; giram R

एणोय जङ्घ भगवन्नसमा गङ्गारात्रवर्द्धिमृगारात्रगतो⁽¹⁾
 इत्तन्नजस्यपि युगं भगवन् संकम्पयन्धर्णिशैलतटान् ॥
 [143a] कापश्च लक्षणचितो भगवन् सूक्ष्म क्वी कनकवर्णानिभा ।
 नेनजगद् व्रजति तृप्तिमिदं रूपं तवाप्रतिमद्वयधर ॥
 तं पूर्वकल्पशतचीर्णतपाः तं सर्वत्यागदमदानरतः ।
 तं सर्वसत्त्वकृपमेत्रमनाः वन्दामि ते परमकारुणिकम् ॥
 तं दानशीलनिरतः सततं तं क्षान्तिवीर्यनिरतः सुदृढः ।
 तं ध्यानप्रज्ञप्रभतेजधरो वन्दामि ते असमज्ञानधर⁽¹⁾ ॥
 तं वादिसूर कुगणप्रमथी तं सिंहुवन्नदसि पर्षदि च ।
 तं वैद्यरात्र त्रिमलालाकरो वन्दामि ते परमप्रीतिकार⁽⁶⁾ ॥
 वाक्तापमानसविश्रुद्ध मुने त्रिभवेधलितज्ञलपन्नमिव ।
 तं ब्रह्मघोषकलविङ्कितरुतो वन्दामि ते त्रैभवपारगतम् ॥
 मायोपमं जगदिदं भवता नटरङ्गस्वप्नसदृशं विदितं ।
 नात्मा न सत्त्व न च जीवगतो धर्मा मरीचिदकचन्द्रसमाः ॥
 शून्याश्च ज्ञात अनुत्पादनयं अविज्ञानदेवं जगदुद्धमति ।
 तेषामुपायनयपुक्तिशतैः अवतारयस्यतिकृपालुतया ॥

5

10

15

1) °*lech* R.2) *śalashya* A., sec m. and R. Tib. རྒྱལ་ཤེས་ 'soft'.3) A (against metre) *na prekshya yāti tava jagat tṛptim. idam rūpam* is supported by the Tib. གཤམ་པའི་ལྗང་པའི་རྒྱལ་པོ་4) *ram* A.5) so R. *parshadimam* A.6) °*rāḥ* A.7) *jaga* A. Tib. with R.8) so R and Tib. *nāmnā* A.9) so R. with Tib A unmetrically: *anutpādaṣṭāntaṣṭūnyanayam avijñānam eva.*10) °*syapi* R.

- रागादिभिश्च बद्धरागशतैः संधामितं सततं⁽¹⁾ वीक्ष्य जगत् ।
 वैद्योपमो विचरसे ऽप्रतिमो परिमोचयन्⁽²⁾ सुगतं सत्त्वशतान् ॥
 ज्ञातीजरामरणशोक[143b]कृतं प्रियविप्रयोगपरिदेवशतैः ।
 सततातुरं जगदवेक्ष्य मुने परिमोचयन्विचरसे कृपया ॥
 5 रथचक्रवद्धमति सर्वजगत् तिर्यक्तुं प्रेतनिरये सुगतौ ।
 मूढा अदेशिक अनाथगताः तस्य प्रदर्शयसि मार्गवरं⁽⁴⁾ ॥
 ये ते बभूवुः पुरिमाश्च जिनाः धर्मेच्चरा जगति चार्थकराः ।
 अयमेव तैः प्रकथितार्यपथो यद्देश्यस्यपि विभो ऽप्रतिमः ॥
 स्निग्धं⁽⁵⁾ क्लृप्तकेश मनोज्ञं वरं ब्रह्माधिकं परमप्रीतिकरं ।
 10 गन्धर्वकिन्नरवराप्सरसाम् अभिभूय तां गिरमुदाहरसे ॥
 सत्यार्जवात्तयमुपायनयैः परिशोधितां गिरमनन्तगुणां ।
 श्रुत्वा हि यां नियुतसत्त्वशताः यानत्रयेण ज्ञनयन्ति शमम् ॥⁽⁷⁾
 तव पूजया सुखमनेकविधम् दिव्यं लभन्ति मनुजेषु तथा ।
 आढ्यो मद्वाधन मद्वाविभवो भवते जगद्धितकरो नृपतिः ॥
 15 बलचक्रवर्त्यपि च द्वीपपतिः जगदावृणोति दशभिः कुशलैः ।
 रत्नानि सप्त लभते सुप्रभा त्वयि संप्रसादजनको ऽप्रतिमः ॥

1) *samtāpitam* . . °*tam* *ekshya* (sic) R.

2) *caya* R.

3) om. A.

4) R. *mārgam*.

5) རྩེད་མེད་ཀྱི་ཡུལ་ 'in a soft place' Tib.; *hy ākarshaya* R.

6) This reading is founded on the Tib. (193. b. 5) བདེན་རྒྱུ་རྩེད་མེད་ཀྱི་ཡུལ་

ལུ་ཡུལ་ R. has *satyārjavākshayam upāya*°. *satyāryavākhyam anāpāya*° A.

7) so also Tib.; *jina yānti* R.

8) *dīpayati* A.

ब्रह्मापि शक्तं यपि लोकपतिः भवते च संतुषितं देवपतिः ।
 परनिर्मितो ऽपि च स यामपतिः तत्पूजया भवति चापि जिनः ॥
 एवं क्षमोघं तव पूजा कृता संदर्शनं [144 a] श्रवणमप्यसमं ।
 भवते जगद्विविधदुःखं स्पर्शते⁽¹⁾ यदं च परमं विरजं ॥
 मार्गज्ञं मार्गकुशला भगवन् कुपयात्रिवारयसि लोकमिमं ।
 तेने शिवे विरजि श्रार्यपथे प्रतिष्ठापयसि जगद्भगवन् ॥
 पुण्यार्थिकस्य तव पुण्यनिधे सततात्तया भवति पुण्यक्रिया ।
 बद्धकल्पाकोटिषु न याति त्वं यावद्धि न स्पृशति बोधिं⁽⁵⁾ वरां ॥
 परिमुक्तक्षेत्रं लभते रुचिरं परनिर्मिताभं सदं प्रीतिकरं ।
 शुद्धाश्च कायवचसा मनसा सत्त्वा भवत्यपि च क्षेत्रवरे ॥
 इत्येवमादिगुणैर्नैकाविधान् लभते जिनार्चनकृतान्मनुजः ।
 स्वर्गापवर्गं मनुजेषु सुखं लभते च पुण्यनिधिं सर्वजगे ॥
 कीर्तियशश्च प्रसृतं विपुलं तव सर्वदिक्षु बद्धक्षेत्रशतान् ।
 संकीर्तयन्ति सुगताः सततं तव वर्णमालां परिषत्सु⁽⁷⁾ जिनाः ॥
 विगतज्वरा जगति मोक्षकाराः प्रियदर्शना असमकारुणिकाः ।
 शास्तेन्द्रिया शमरता भगवन् वन्दामि ते नरवरप्रवर ॥

5

10

15

1) *parin*° . . *suyāma* R With our reading compare Mhv. I. 33. 3; and line 9 *infra*.

2) *param padavaram hy ajaram* R

3) ~~~~ for ~~~~. R. reads °*yasy api*, which implies a scansion *pratishtha*°.

4) so A with Tib.; *punyādhi*° . . °*nidhe* R.

5) °*carām* R.; but Tib. རྒྱལ་པོ་

6) Tib. རྒྱལ་པོ་; *prabhṛtim* A.

7) *parshatsu* (contra metrum) A. R.

न्यपि धर्म[145a]ज्ञानि धर्मनिष्पन्नानि । तस्मान्मया बोध्यर्थिकेन धर्मगुरुकेण भवित-
 व्यं । धर्मगौरवेण धर्मप्रतिशरणेन धर्मपरायणेन धर्मसारेणा धर्मान्व...धर्मप्रतिपन्नेन । इती-
 यमुच्यते बोधिसत्त्वस्य धर्मानुस्मृतिः ॥ पुनरपरं बोधिसत्त्वस्यैवं भवति । समो हि धर्मः समः
 सत्तेषु प्रवर्तते । धर्मो क्लीनमध्यविशिष्टानपेक्ष्यः प्रवर्तते । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यं । न धर्मो सुखप्रेक्षिकाया प्रवर्तते । अपक्षपतितो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृश- 5
 चित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः कालमपेक्ष्य⁽²⁾ प्रवर्तते । आकाशिको हि धर्मः । ऐक्षिपक्षिकः ।
 प्रत्यात्मवेदनीयः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्म उदारे प्रवर्तते क्लीनेषु न
 प्रवर्तते । अनुज्ञागावनामो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः श्रुद्धेषु
 प्रवर्तते क्षतेषु न प्रवर्तते । उत्कर्षापकर्षापगतो हि धर्मस्तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवि-
 तव्यं । न धर्म आर्येषु प्रवर्तते पृथग्जनेषु न प्रवर्तते । क्षेत्रदृष्टिविगतो हि धर्मः । तथा मया 10
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मो दिवा प्रवर्तते रात्रौ न प्रवर्तते । रात्र्यां वा प्रवर्तते
 दिवा न प्रवर्तते । सदाऽधि[145b]ष्ठितो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् ।
 न धर्मो विनयवेलागतिक्रामति । न धर्मस्य क्वचिद्विलम्बः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यम् । न धर्मस्योनत्वं न पूर्णात्मप्रमेयासंख्येयो हि धर्म आकाशवन्न क्षीयते न वर्धते ।
 तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः सत्तै रक्ष्यते । धर्मः सत्त्वान् रक्षति । तथा मया 15
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः शरणं पर्यपते । धर्मः सर्वलोकस्य शरणं । तथा मया
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मस्य क्वचित्प्रतिघातो । ऽप्रतिकृतलक्षणो हि धर्मः ।

1) The MS. appears to read *dharmānvadhamāpra*^o Tib ཆམ་དང་ཇེས་སུ་
 རྒྱུན་པའི་ཆེས་བསྐྱུབ་པ།. Possibly therefore the reading was *dharmānulomadhar-*
mapr^o.

2) Sic MS One would expect *āpēkshya* or *ālam apēkshya*.

3) . . 3) This is a traditional description of *dharma*. See Añg. n. vol. I p. 222;
 II. 57. The words also form part of M. Vyutp. § 63 where the *dharma* is de-
 scribed. The context here shows that Böhlingk's 'rechtzeitig' cannot be cor-
 rect; rather (with the Tib.) 'without stated time'. (Wörterb. K. F., Nachtr. s v.
ākālika).

तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मो ऽनुशयं वहति । निरनुशयो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः संसारभयभीतो न निर्वाणानुनीतः । सदा निर्विकल्पो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । एवं बोधिसत्त्वो धर्मवद्भवे स्मृतिमुपस्थापयति । तदुच्यते धर्मानुस्मृतिरिति ॥

५ अत्रैवाह । संघो हि धर्मवादी धर्मचरणो धर्मचित्तको धर्मक्षेत्रं धर्मधरो धर्मप्रतिशरणो धर्मपूजको धर्मकृत्यकारी धर्मगोचरो धर्मचारित्रसंपन्नः । स्वभावऋजुकः स्वभावशु[146a]द्धः सानुक्रोशो धर्मानुकारुणिकः सदा विवेकगोचरः । सदा धर्मपरायणः सदा शुक्ताकारीत्यादि ॥ तत्र बोधिसत्त्वस्य संघमनुस्मृतः एवं भवति । य एते संघस्य भूता गुणा एते मया ऽत्मनः सर्वसत्त्वानां च निष्पादयितव्या इति ॥

10 यथार्यविमलकीर्तिनिर्देशो बोधिसत्त्वगुणा उक्तास्तथा संघानुस्मृतिर्भाव्या ।

सर्वसत्त्वानां ये रूपा रूतघोषाश्च ईरिताः ।

एकक्षणो न दर्शेति बोधिसत्त्वा विशारदाः ॥

ते जीर्णव्याधिता भोति मृतमात्मान दर्शयि ।

सत्त्वानां परिपाकाय मायाधर्म विक्रीडिताः ॥

15 कल्पोद्दाहं च दर्शेति उद्धृत्वा वसुंधराम् ।

नित्यसंज्ञिन सत्त्वानामनित्यमिति दर्शयि ॥

सत्त्वैः शतसकृत्त्रेभिरेकराष्ट्रे निमल्लिताः ।

सर्वेषां गृह् भुञ्जन्ति सर्वानामिति बोधये ॥

ये केचिन्मल्लविद्या वा शिल्पस्थाना बह्वविधाः ।

20 सर्वत्र पारमिप्राप्ताः सर्वसत्त्वसुखावहाः ॥

1) Since writing p. 269, n. 6 sqq. I have been able to consult the English translation of the whole sūtra published with the Chinese version in the magazine 'Hansei Zasshei' vol. xiii. (Tokyo, 1898). The present extract occurs at the end of Ch. VIII.; stanzas 18—41 (tr. pp. 378, sqq.).

2) For *nāmayanti* (°enti), like *paripācati* below.

यावत्तो लोक पापण्डाः सर्वत्र प्रव्रजन्ति ते ।

नानादृष्टिगतं प्राप्तास्ते सत्त्वान्परिपाचति ॥

चन्द्रा वा भोति सूर्या वा प्रकाशप्रतिश्रुताः ।

भवन्ति ग्रामस्तेनैव पृथिवी गारुतस्तथा ॥

रोग प्रसरकल्पोषु भेषजं भोति उत्तमाः ।

5

येन ते सत्त्व गुच्यन्ते सुखी भोति य[116b]नामयाः ॥

दुर्भिक्षात्तरकल्पोषु भवन्ती पानभोजनम् ।

⁽¹⁾नुधापिपासागन्नीय धर्मं देशेति प्राणिनाम् ॥

शस्त्र प्रसरकल्पोषु मैत्रीध्यायी भवन्ति ते ।

अध्यापदे⁽¹⁾ नियोजेति सत्त्वकोटिशतान्प्रहृन् ॥

10

मह्यसंयानमध्ये च समपत्ता भवन्ति ते ।

सन्धिसानयि रोचेति बोधिसत्त्वा मह्यवलाः ॥

ते चापि निर्याः केचिदुद्धतेत्रेवचित्तिषु ।

संचित्य तत्र गच्छन्ति सत्त्वानां क्षितिकारणात् ॥

यावत्तया गतपः काशित्तिर्यग्योनौ प्रकाशिताः ।

15

सर्वत्र धर्मं देशेति तेन उच्यन्ति नायकाः ॥

कामभोगां⁽²⁾ दर्शेति ध्यानं च ध्यायिनां तथा ।

विद्यस्त गारं कुर्वन्ति अचतारं न देति ते ॥

अग्निमध्ये यथा पद्ममभूतं तं विनिर्दिशेत् ।

एवं कानाश्च ध्यानं च अभूतं ते विदर्शयि ॥

20

1) Sic MS. contra metrum. Should we read *lshutpāś*? Cf Bodhic. III. 8.

2) གཤོག་ཤེས་པ་མེད་པ་ Tib. *adhyāyādan* corrected to *vyāpā* MS.

3) Supplied *metri gratia*. Tib. ཉུང་.

- संचित्य गणिकां भोति पुंसामाकर्षणाय ते ।
 रागाङ्कु संलोभ्य बुद्धज्ञाने स्थापयन्ति⁽¹⁾ ते ॥
 ग्रामिकाश्च सदा भोति सार्यवाक्काः पुरोहिताः ।
 अग्रामात्याथ चामात्यः सत्त्वानां हितकारणात् ॥
 5 दुरिद्राणां च सत्त्वानां निधाना भोति अन्नयाः ।
 तेषां दानानि दत्वा च बोधिचित्तं जनेति ते ॥
 मानस्तब्धेषु सत्त्वेषु मदान्ना⁽²⁾ भवन्ति ते ।
 सर्वमानसमुद्घातं बोधिं प्रार्थेति उत्त[147a]माम् ॥
 भयार्दितानां सत्त्वानां संतिष्ठन्ते अग्रतः सदा ।
 10 अभयं तेषु दत्वा च परिपाचेति बोधये ॥
 पञ्चाभिज्ञाश्च ते भूत्वा ऋषयो ब्रह्मचारिणः ।
 शीले सत्त्वान्नियोजेति क्षान्तिमौर्त्यसंयमे⁽³⁾ ॥
 उपस्थानगुह्यन् सत्त्वान् पश्यन्तीह विशारदाः ।
 चेदा भवन्ति दाता वा शिष्यत्वमुपयाति च ॥
 15 येन येनैव चाङ्गेन सत्त्वो धर्मरत्नो⁽⁵⁾ भवेत् ।
 दर्शेति हि क्रियाः सर्वा महोपायसुशिक्षिताः ॥

1) Metre could be restored by reading °āṅkuṣena ... thāpentī°. 'Sometimes the Bodhisattva appears as a Cyprian amongst libertines, attracts them to himself, and then slowly but surely leads them to see the pure wisdom of the Lord'. — Tokyo-translation.

2) The meaning of this word in Buddh. Skt. is 'athlete' as Böhtl. shows. The Tib. appears to understand the expression as meaning 'possessed of the [32] lakṣaṇas' (and thus fit to strip for athletics?). 'Invisible athlete'. Tokyo-tr.

3) Cf. supra, p. 322, n. 1.

4) Cf. Lal.-v. 29. 9 and Divy. 39.12, 40.6, corrected by B² s. v. sauratya.

5) °tvā... tā MS.

पेषामनन्ता जिज्ञा हि घनतश्चापि गोचरः ।

घनतज्ञानसंपन्ना घनतप्राणिमोचकाः ॥

न तेषां कल्पकोटोभिः कल्पकोटिजितैरपि ।

बुद्धैरपि वदन्तिस्तु गुणान्तः सुवचो भवेद् इति ॥

गद्यार्थलोक्त्याधारण्यं बोधिसत्त्वगुणा उक्तास्तथा भावयितव्याः ।

5

रिणि प्रमुञ्चि गाल्यवियूहा गाल्यव्रतंसक गाल्य चितानाः ।

गाल्यविचित्रविकीर्णसमत्ताः ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रिणि प्रमुञ्चि चूर्णवियूहा चूर्णव्रतंसक चूर्णचितानाः ।

चूर्णविचित्रविकीर्ण समत्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रिणि प्रमुञ्चि पद्मवियूहा पद्मव्रतंसक पद्मचिताना ।

10

पद्मविचित्रविकीर्णसमत्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रिणि प्रमुञ्चि क्षारवियूहा क्षारव्रतंसक क्षारचिताना । [147b]

क्षारविचित्रविकीर्णसमत्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रिणि प्रमुञ्चि धनाग्रवियूहा ते धन पाण्डुरलोहितपीताः ।

नीलमनेक पताक विचित्रा ॥

15

धन समलंकारिते जिननेत्राः ते गणित्रालविचित्रवियूहा ।

पट्ट पताक प्रालिम्बित दाना किङ्किणित्राल जिनस्वरघोषान् ॥

क्व धरेति तथागतमूर्ध्ने ते यत्र एकजिनस्य करोति ।

पाणितलात्तु घचिस्तिषपूजां एवमनेपतसर्वजिनानां ॥

एष समाधि विश्रुत् ऋषीणां ते जगत्संग्रहज्ञानविकुर्वा ।

20

अयसगाध्यभिनिर्हृणाणाः सर्वक्रिया उपचार मुखेभिः ॥

1) Metre: Dodhaka with occasional resolution of the first dactyl.

2) झुन्झ 'hanging'.

3) Cf. 148. b. and Lal.-v. ap. Senart, Mhv. I. 426. 1

- सत्त्वं विनेति उपायसकृदैः केचि तद्यागतपूजमुखेन ।
दानं अचिन्ति अत्यागमुखेन सर्वधृतंगुणशीलमुखेन ॥
अन्नयक्षाति अन्नोभ्यमुखेन केचि व्रतं तपवीर्यमुखेन ।
ध्यानं प्रशान्तिं विहारमुखेन स्वर्धविनिश्चयप्रज्ञमुखेन ॥
5 सर्व उपाय सकृत्मुखेन ब्रह्मविहार अभिज्ञमुखेन ।
संग्रहवस्तु हितैषिमुखेन पुण्यसमुच्चय ज्ञानमुखेन ॥
सत्यप्रतीत्य विमोक्षमुखेन केचि वलेन्द्रियमार्गमुखेन ।
आवकयानविमुक्तिमुखेन प्रत्यययानविमुक्तिमुखेन ॥
उत्तमयानविकृर्बुमु[148a]खेन केचिदनित्यतडुब्धमुखेन ।
10 केचि निरात्मनिर्ज्ञात्रमुखेन अश्रुभक्त संज्ञिविरागमुखेन ॥
ज्ञाननिरोधसमाधिमुखेन यातुक चर्यमुखा जगतीये ।
यातुक धर्ममुखाः प्रतिपत्तः ते तु समस्तविमोक्षमुखेन ॥
सत्त्वं विनेति यथाशय लोके ये तु समस्तविमोक्षमुखेन ।
सत्त्वं विनेति यथाशय लोके तेप निमित्तं न शक्यं ग्रहीतुं ॥
15 केनचिदेष समाधिविकुर्वाः तेनतिव्यूक्तं अग्रसमाधीः ।
सर्वज्ञगत्परिपाचनुलोमा सर्वरती मुखप्रीतिप्रकर्षाः ॥
चित्तिव दर्शयि सर्वं विनेति यत्र दुर्भिन्नं सुदुर्लभं सर्वं ।
ये परिष्कारं सुखावहं लोके तत्र च सर्वभिप्रायक्रियाभिः ॥
दातुं ददन्ति करोन्ति जगार्थं ते वरभोजनपानरसाग्रैः ।
20 वस्त्रनिबन्धनरत्नविचित्रैः राज्यधनात्मप्रियैः परित्यगैः ॥

1) Pali *yattaka*.

2) *°ntā* MS. Tib. རྟམ་ཏུ་གསལ་ཏེ 'entering the order' (?).

दानधिमुक्तिं जगद्दिनयति ते वरलक्षणाचित्रितगात्रा ।

उत्तम आभरणा वर्धोराः मात्स्यविभूषितगन्धनुलिप्ता ॥

द्वय विदर्शय सत्त विनेति दर्शनं प्रीतिप्रकर्षरतानां ।

ते वरद्वयमुद्वपसुनेधाः उत्तमद्वयं निर्दर्शयमानाः ॥

द्वयधिमुक्तिं जगद्दिनयति ते मधुरैः कलविङ्कलतेभी ।

5

कोकिलारुसकुणालारवेणा दुन्दुभिकिन्नरत्रहास्तेन देशयि सर्वधिमुक्तिषु धर्मम् ॥

ये चतुरेव अणोति सद्मन्ना येभि जिना जगतो ऽर्थं करोति ।

तेभिर्न धर्मप्रभेदमुखेभिः सत्त विनेति यथाशय लोके ॥

ते मुखदुष्प्रसङ्गाय करोति अर्थघनार्थसङ्गायक भो[148b]ती ।

सर्वक्रियामु सङ्गाय भवित्वा सत्त विनेति सङ्गायमुखेन ॥

10

दुष्प्रसङ्गवद्वयमत्कान्दोषान् ते तु सद्मन्ति सङ्गायनिदानास् ।

तेभि सङ्गाय सद्मन्ति योडां सर्वज्ञगस्य क्षिप्ताय सुखाय ॥

यत्र न निष्क्रम[णां] न च धर्मो ज्ञायति रण्यगतो न च मोक्षः ।

तत्र तु राज्यसमृद्धिसङ्गाय निष्क्रमशासनना अनिकेताः ॥

1) Transliterated not translated in the Tib. According to Foucaux on the similar passage in the Lal.-v. (Ch. 5, tr., ed. 1. p. 53 n 5) a Himalayan bird.

2) MS. *te dri(?)ta* altered to *tebhta*; perhaps for *te 'bhitah*. Tib.: ཆེ་ཤི་བྱེ་ཐག་
སྒྲིལ་ཤི་རྒྱལ་གྱིས་.

3) So the MS. a sec. man. The original reading was *anān*. Tib. སྒྲིལ་ཤི་རྒྱལ་
so that one would construe: 'having aid as their object'.

4) Tib. here has ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ 'history', which must apparently be based on a different reading; just below *nishkrāma* is rendered ལྷོ་ལྷོ་ 'renouncing'.

5) For *ananya* Tib. རྟོག་.

- ते गृहबन्धनतृष्णानिकेतात्सर्वज्ञगत्परिमोचनहेतोः ।
 सर्वत कामरती अनिकेता निष्क्रममोक्ष प्रभावयमानाः ॥
 ते दश चर्य प्रभावयमाना आचरि धर्म महापुरुषाणां ।
 सर्वमशेषत चर्य ऋषीणां भावयमान करोति जगार्थम् ॥
 5 यत्र⁽¹⁾मितायुष सत्त्व भवती सौख्यसमर्पितमन्दकिलेशाः ।
 तत्र जरा⁽²⁾दित व्याधिनपृष्टा⁽²⁾ दर्शयि मृत्युवशं अवशात्मा ॥
 रागप्रदीपितु दोषप्रदीप्तं मोहमहाग्निप्रदीपितु लोकम् ।
 प्रखलितं जरा⁽²⁾व्याधितमृत्यु लोक निदर्शयि सत्त्व विनेति ॥
 देश⁽³⁾बलैश्चतुर्वैशारद्यैरष्टदशैरपि धर्मविशेषैः ।
 10 बुद्धमहात्म तु सूचयमानाः बुद्धगुणेभि करोति जगार्थम् ॥
 ते च⁽⁴⁾ अदेश ऋद्धनुशास्ती रूपधिष्ठानबलेन समत्तात् ।
 दर्शयमानं तथागत ऋद्धी ऋद्धिविकृतिं सत्त्व विनेति ॥
 ते विविधेहि उपायनयेहि लोक[149a]विचारि करोति जगार्थं ।
 लोकि अलिप्त जले यथ पथं प्रीतिप्रसादकरा विचरन्ति ॥
 15 काव्यकराः कविराज भवती ते नटनर्तक कल्लकमेखाः ।
 उत्कुटशोभिकहारकनृत्या मायकराः पृथु रूपनिदर्शनी ॥

1) *yatr' amit°* དཔྱ་མཐུ་མེད་.

2) Sic MS. Tib. simply བླ་པ་ཅན་ 'having a disease'.

3) The reading is substantially confirmed by the Tib. (199 b. 7); but the metre is not easily explained.

4) The metre again halts. The Tib. has དེ་དཔྱ་ཀུན་པའོད་ 'they all declaring'...

5) Cf. 48. 12 supra and note. The Tib. here རྩོམ་མེས་པས་ confirms Kern's rendering 'musicians'.

6) The first three *aksharas* are not clear. Tib. ཡུལ་གསུམ་.

ग्रामिक नायक सारथि भोक्ता सार्थिक श्रेष्ठिक गृहपति भोक्ता ।

रात्र अमात्य पुरोहित⁽¹⁾द्वृता वैद्यविशारदशास्त्रविधिज्ञाः ॥

ते⁽²⁾ ऋत्वीषु मन्त्राद्रुम भोक्ता औषध अन्नपरत्ननिधानाः ।

चित्तमणि⁽²⁾ द्रुम कामद्वाद्य देशिक उत्पन्नमार्गगतानां ॥

आर्जय सत्तु तु लोक विदित्वा कर्मविधीषु अज्ञानक सत्वाः ।

5

ते कृषिकर्मप्रयोगवणिज्या शिल्पविचित्र प्रभावयि लोके ॥

ये अचिह्नेष्ट अहिंसप्रयोगः सर्वमुखावहृविज्ञप्रशस्ताः ।

विद्यवत्तौषधि शास्त्रविचित्राः सर्व प्रभावित तेभि ऋषीभिः ॥

ये ऋषिणां चरणाः परमाद्या यत्रधिमुक्त सदेवकु लोकः ।

ये व्रतदुष्कर ये तपश्चेष्टाः सर्वि प्रभाविन तेभि विद्वद्भिः⁽⁴⁾ ॥

10

ते⁽⁵⁾ चरकाः परिब्राजक तीर्थ्याः तापसगोतममोचरणाणाम् ।

नम्र अचेतुगुरुश्रमणानां तीर्थिक आ⁽⁸⁾चिप्रा⁽⁸⁾दि भवन्ति ॥

1) Royal chaplains are mentioned with *jhallamallāḥ* in Manu XII. 45–46. With *vāja ... dātāḥ* cf. 48. 1

2 ... 2) *te 'ṛa ... cintūmani* contra metrum MS

3) *acireṇa* marg, and so Tib. འཇིགས་པ་

4) Mhv. II. 46. 5

5) This important passage is partly traditional. It should be compared generally with Dīgha-n., sutta vii and Rh. Davids's remarks thereon (tr. ['Dialogues'] p. 220 sq) in which he cites the list of heretics in Aṅg-n [III. p. 276; cf. JRAS '98 p. 197]. The juxtaposition of heretics with low caste-men occurs also in Saddh.-P, Ch. xiii int (= Kern, tr. p. 268), where the list begins as here and Lal.-v. 2 20 with Carakas and Pariivr. The verse-passage appended occurs above pp. 47–49. The Buddhists themselves were put into similar company by the Ājivakas (Sum.-vil. I. p. 162, tr. Hōrnle, Uvāsaga-dasūo, App II. p. 21) For further references to Jain literature see Additional Notes. The following five stanzas were published with a tentative translation in J R.A.S. 1901 pp. 122–27.

6) Cf. Aṅg-n. l. c The school of Gautama are also referred to in a list of heretics at Mhv. III 412. 7; where they occur as in the Anguttara-list, soon after the Traidayādikas. He is distinguished there from Bhagavān Gautama (Buddha) by the epithet *ānandika-guru-puṭhaka*.

7) Goṣālīputra Maskarin, the Ājivaka-leader.

8) These *aksharas* are not fully legible; but see *ācaryā* hi below (to be scanned of course *ācaryā*). The reading here appears to have been *ācaryāṇi*, but the Tib. here renders མཁན་པོ་ལྔ་པ་ (tirthikāṇām) ལྔ་པ་རྣམས་ལས་པར་སྟོན། (200 b. 1).

- ते तु अज्ञोविक्र⁽¹⁾ धर्मचराणां उत्तरिकाणां⁽²⁾ अनुत्तरिकाणां ।
 दीर्घजटान कुमारत्रतानां तेष्वपि⁽³⁾ आचर्या हि भवन्ति ॥
 सूर्यनुवर्तकपञ्चतयानां कुङ्कुर्गोत्रतिका मृगचर्या⁽⁴⁾ ।
 चौरिक तोर्ध्य दश त्रितयानां तेष्वपि⁽⁵⁾ आचर्या हि भवन्ति ॥
 5 देवतज्ञानप्रवेशरतानां तीर्थपदर्शनदेशचराणां । [149b]
 मूलफलाम्बुचरा अपि भूत्वा धर्म अचि⁽⁶⁾न्तिय ते परमाद्याः ॥
 उत्कुटस्थापिन एकचराणां कण्टकभस्मत्पृष्णशयनानां⁽⁷⁾ ।
 ये मुपलेशय⁽⁸⁾ युक्तिविहारी तेष्वपि⁽⁹⁾ आचर्या हि भवन्ति ॥
 यावत्⁽¹⁰⁾ वाहिरकाः पृथुतीर्थ्या आशय तेष्वधिमुक्ति समीक्ष्य ।
 10 तीक्ष्णदुरासदुग्रतपेभ्यो तीर्थिक दुष्प्रवृत्त्याण्यविनेति ॥

1) Davids op. cit. p. 71 n. 1 collects the chief passages referring to this sect. *Ājīv°* for *ajīv°* is possibly a term of contempt. See Additional Notes.

2) उत्तरिका न अनुत्तरिकाणां MS.; but the Tib. takes the line as if consisting of two genitives, not *uttarikā na*. Lay and monastic adherents may be intended.

3) Perhaps equivalent to the *Jaṭilakā* in the *Āṅg-n*. *Jaṭilas* in Tib. (Feer, 'Fragments' AMG. V. 128—31) and in Pali. On this line see Add. Notes.

4) Manu VI. 23; Viṣṇu § 95.2 Characteristic of the *Ājivakas*, *Jātaka* I. p. 493.

5) These *vratas* are explained in *Majjh-n*, sutta 57. The latter is also thus defined in *Mbh.* V. xcix. 14: *yatra tatrācāyo nityaṃ yena kenacid ācītaḥ | yena kenacid ācchannaḥ sa govrata ihocyate ||*

6) Cf. *Mbh.* V. cxxi sub fin. The use of *ajina* by ascetics is also well known.

7) Tib. རྩོམ་ not in Lexx.

8) As to *dharma ac°* see Additional Notes.

9...9) Both these words represent *Ājivaka* practices; *Jāt.* l. c. With the first Dr. Leumann compares *Aupap.* § 30, V. 2 (*ukkuḍḍuy' āsanie*).

10) Cf. *Bhagavati-sūtra*, tr. Hörnle, *Uvās*, App. p. 8. 18 (*darbha*).

11) Or possibly *muktī*; a marginal gloss apparently on this word gives '*nimitam*' 'contrivance'(?). Tib.: 'dwelling possessed of a bed (མཉེན་ཅན་) of pestle-wood'.

12) 'outsiders' i. e. non-Buddhists; cf. Senart *Mhv.* I. 587.

दृष्टिसमाकुलं लाने विदित्वा सत्रकुदृष्टिसमाश्रित तोष्ट्याः ।¹

सूक्तपदेगिरुपायन गेभी सत्यप्रकाशन तेषु करोति ॥

केषुचि⁽¹⁾ द्वागिडगल्लपदेभी देशयि सत्य सुगुप्तपदेभिः ।

केषु उन्न²च्यक्तपदेभिः केषुचिदेव रक्तस्यपदेभिः ॥

केषुचि यत्तरेदपदेभिः श्रद्धाविनिश्चयव⁽³⁾पदेभिः ।

5

वादिप्रमर्दनज्ञानपदेभिः जात्रप्रधर्मकमोक्षपदेभिः ॥

केषुचि मानुषमल्लपदेभिः सर्वप्रवेशनिरुक्तिपदेषु ।

केषुचि देवनिरुक्तिपदेभिः नागनिरुक्ति यत्तपदेभिः ॥

रा⁴नसायगन्धर्वपदेभिः भूतकुम्भापठमक्षोरगकेभिः ।

किंनरघ⁵सरगरुडपदेभिः सत्यप्रकाशनमोक्षपदेभिः ॥

10

ते यद्यसत्य निरुक्तिविधिज्ञा एवमज्ञेयत ये जिनधर्मा ।

धर्मागचित्तिय वाक्यप्रवेक्षा देश[150a]यि एष समाधिविकुर्वा ॥

ते त्रगसोष्यत यद्यसगाधी सर्वत्रगे अभिनिर्हरमाना ।

रश्मिगचित्तियमुत्सृजमाना रश्मि प्रमुञ्चिय सत्त विनेति ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय दर्शयमाना यावत्त सत्त विज्ञानित रश्मि ।

15

तेषु सुदर्शन भोति अगोषम् क्लृप्तु अनुत्तरि ज्ञानवरस्य ॥

दर्शयि बुद्ध विदर्शयि धर्मं संघ निदर्शयि मार्गं न⁽⁶⁾राणाम् ।

दर्शयि चेतिक ते जिनविम्बा तेन सुदर्शनरश्मि निवृत्ता ॥⁽⁷⁾

1) *ca* MS; but see below. On charms from the Dravidian country, cf. Taran. tr. p. 222, where the Tib. equiv. (see note 3) is the same as here, *Drāmiḍa* being a by-form of *Drāviḍa*.

2) 'vajra-secrets' Tib. One may perhaps compare the *Vajrajāpakrama* (Pañcak. § II) and V.-Poussin *Bouddhisme* p. 152 sqq.

3) This is unmetrical. The Tib. seems to suggest a reading *rāḷshasa* ~ *piṣṭa-capad*.

4) So MS; but qu. *kūshmāṇḍa*?

5) *acetyam* (?) MS.

6) Not rendered in Tib. and not quite clear in the MS.

7) So MS.; but Tib. *སྤྱུ་པ་པར་འབྱུང་* 'becomes complete'.

- रश्मि प्रमुञ्चि⁽¹⁾ प्रभंकर⁽¹⁾ नामा या प्रभ जिह्म करोति मञ्जणां ।
 सर्वरत्नं च तमं च कृनिता सो प्रभ भासति लोकहितानां ॥
 ताय प्रभासय चोदित सत्वास्ते जिनपूजप्रदीप धरेत्ती ।
 ते जिनपूजप्रदीप धरित्वा लोकप्रदीपकरा जिन भोत्ति ॥
 5 तैलप्रदीप घृतस्य प्रदीपा दारु तृणा नडवेणु प्रदीपान् ।
 गन्धरसायनरत्नप्रदीपान् दत्त जिनेषु प्रभंकर लब्धाः ॥
 रश्मि प्रमुञ्चि प्रतारणि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 - * - * नावप्रतारणिनद्यपथेषु ।
 द्विपित संस्कृत वर्णित शास्त्री तेन प्रतारणि रश्मि निवृत्ता ॥
 10 रश्मि पिपासविनोदनि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 कामगुणेषु तृषां प्रज्ञद्वित्वा धर्मविमुक्तिरसार्थिक भोत्ति ॥
 [कामगुणेषु तृषां प्रज्ञद्वित्वा] धर्मविमुक्तिरसार्थिक भूत्वा ।
 बुद्ध भवन्त्यमृतं लवर्षी तृष्णापिपासविनोदन लोके ॥
 पुष्करिणी नदिकूपतडागा उत्सय कारित बोधिनिदानाः ।
 15 काम विवर्णित वर्णित[150b]ध्याना तृष्णाविनोदनि तेन निवृत्ता ॥
 प्रोतिकरी यद् रश्मि प्रमुञ्चो ताय प्रभासय चोदित सत्वाः⁽⁵⁾ ।
 प्रीतिफुटा⁽⁶⁾ वरबोधिनिदानं चित्त जनेति भविष्य स्वर्गभू ॥

1) *pramuñciya* MS., but see below.

2) There is a lacuna here. The MS. originally continued with the line *kāma-guṇeshu*^o. The passage *nāvapra*^o . . . *satvāḥ* has been supplied in the margin in a later hand. But it is clear from the Tib. (201. b. 1, 2) that some 7 pādas are still wanting. The original omission was of course due to the eye of the copyist passing from one refrain (*codita satvāḥ*) to another.

3) 'Things having the *samskāras* are disprized, the repose [of *nirvāṇa*] is extolled'.

4) Added from the Tib. to complete the line.

5) *satvān* MS., here only.

6) དགའ་བས་མུས་ཤིང་ 'expanding [like a snake's hood]'?

लक्षणमपिउत पद्मनिषया यत्कृतविग्रह⁽¹⁾ कारुणिकानां ।

भाषित बुद्धगुणाः सद कालं प्रोतिकरी प्रभ तेन निवृत्ता ॥

रश्मि प्रमुञ्चि रत्तिकर⁽²⁾ नामा ताय प्रभासय बोधित सत्वा ।

बुद्धरतीरत धर्मरतीरत संघरतीरत ते सद भोत्ति ॥

त्रितयरीरत ते सद भूत्वा बुद्धसमागमधर्मगणार्थे ।

5

लब्धनुपत्तिकक्षान्ति लभन्ति चोदित स्मारित ये वज्र सत्वा ॥

बुद्धअनुस्मृतिधर्मगणार्थे बोधि य चित्तगुणान्विवरित्वा ।

तेन⁽¹⁾ रत्तिकर रश्मि निवृत्ता ॥

पुण्यसमुच्चय⁽³⁾ रश्मि प्रमुञ्ची ताय प्रभासय चोदित सत्वा ।

दानु ददन्ति विचित्रमनेकं प्रार्थयमानु अनुत्तरु बोधिं ॥

10

आशय पूरितु याचनकानां यज्ञ निर्गड⁽⁶⁾ तैर्यज्ञमनैः ।

सर्वभिप्रायत दानु ददित्वा पुण्यसमुच्चय रश्मि निवृत्ता ॥

ज्ञानवती यद् रश्मि प्रमुञ्ची ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।

एक तु धर्म मुखात्⁽⁷⁾ अनेका धर्ममुखानवबुद्धि क्षणेन ॥

1) ལྷ་ལ་བུ་གུ་ལ་ 'bodily shape'.

2) *nāṇā* MS.

3) So MS, the Tib. read *codita* as before.

4) This stanza or the previous one is metrically defective; but by the analogy of the previous verses, the present pāda must end a stanza.

5) *pañcas*° MS; but see below. Tib. བསྐྱེད་ལྷ་མ་ས་ (202. a. 2).

6) 'Unhindered' cf. *sārgada*.

7) *°ntu anelān* MS. (*lān* a sec.) The Tib. appears to understand the passage 'Dharma [being] one is manifold by its approaches (ལྷ་མ་ས་ལ་སྐྱེད་པ་); *avabuddhi* app. for

avabudhyate 'understands' བློ་རྒྱ་ལྡན་

- धर्मप्रभेद⁽¹⁾ग्राहित सत्त्वान् अर्थविनिश्चय ज्ञान विभक्तौ । [151 a]
 धर्मपदार्थविभाषणं कृत्वा ज्ञानवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥
 प्रज्ञप्रदोपय ओमरि रश्मिं तां प्रभामय चोदित सत्त्वाः ।
 शून्यं निःसत्त्वं अज्ञातविषयज्ञानं ओतारि धर्म अभावस्वभावान् ।
 5 मायमरोचिसमा⁽²⁾ दृक्चन्द्रस्वप्नमान् प्रतिविम्बममान् वा ।
 धर्म अस्वामिक शून्य निरोक्तान् भाषति प्रज्ञप्रदीप निवृत्ता ॥
 धर्मचिकुर्वणि रश्मिं प्रमुञ्चो तां प्रभामय चोदित सत्त्वा ।
 धारिणि अत्रयकोपु लभित्वा सर्वतन्नागतकोपु लभेत्ति ॥
 धर्मधराणु परियल्ल कृत्वा धार्मिकरत्न करित्व स्रयीणां ।
 10 धर्म अनुग्रह कृत्वा जगस्य धर्मचिकुर्वणि रश्मिं निवृत्ता ॥
 त्यागवती यद् रश्मिं विमुञ्चो तां य मत्सर चोदित सत्त्वा ।
 ज्ञात्वा अनित्य अशाश्वतभोगान् त्यागवतीरत ते सद् भोत्ति ॥
 मत्सरदुर्दम सत्त्वं अदात्ता ज्ञात्वा धनं सुयिनाधस्वभावं ।
 वृद्धिं त्याग प्रसन्नमनेन त्यागवतीप्रभ तेन निवृत्ता ॥
 15 निप्यरिदाह य ओमरि रश्मिः तां दुःशीलिय चोदित सत्त्वा ।
 शीलविशुद्धिं प्रतिष्ठित भूत्वा चित्तं जनेति भवेय स्वयम्भूः ॥

1) MS. broken; a compound of *-grāhita* used actively with the meaning 'captivate, seduce'. Tib. རྒྱུ་ལྷོ་འཁྱུར་ (202. a. 5).

2) For **nīh-satra* སྤྱི་སྤྱི་ལྷོ་འཁྱུར་ 'without self or substance'. The next words must be read *ajāt' aripanna* (nnā?).

3) i. e. *udakac* ལྷོ་ལྷོ་

4) MS., here only, *°bhāya samco*.

5) Apparently for *kosheshu*. Tib. རྒྱུ་ལྷོ་ལྷོ་ as if for *koshēbhyas*. The next occurrence is, however, construed as an accusative.

6) *ka* MS.; but Tib. ལྷོ་ལྷོ་ = *ye*.

कर्मपथे कुशले परिशुद्धे शील समादयि यद्वक्तव्यम् ।
 बोधयि चित्त समादयनेन रश्मि निवृत्त स निष्परिदाहः ॥ [151 b]
ज्ञातिवियूक्त य ओसरि रश्मि ताप य अन्तम चोदित सत्वाः ।
 क्रोधविल्लं⁽¹⁾ अधिमान जडित्वा ज्ञातिरतीरत ते सद भोक्ति ॥
 दुःकृत ज्ञाति अपायमतीनां चित्त अतोभित बोधिनिदानं ।
 वर्णित ज्ञातिगुणाः सदकालं तेन निवृत्त स ज्ञातिवियूक्ता ॥
 रश्मि उत्तमवती यद् मुञ्ची ताप कुणीदय चोदित सत्वाः ।
 युक्त प्रयुक्त त्रिपू रत्नेषु पूज करोति अखिन्नप्रयोगाः ॥
⁽²⁾युक्त प्रयुक्त त्रिपू रत्नेषु पूज करित्व⁽¹⁾ अखिन्नप्रयोगाः ।
 ते⁽¹⁾ चतु मारयथा अतिक्राताः क्षिप्र स्पृशन्ति अनुत्तर बोधिं ॥
 वीर्य समादयि यद्वक्तव्यम् पूज करित्व त्रिपू रत्नेषु ।
 धर्म धरित्व जयंगत काले तेन उत्तमवती प्रभ लब्धा ॥
ज्ञातिकरी यद् रश्मि प्रमुञ्ची ताप विधातय चोदित सत्वाः ।
 तेषु न रागु न द्वेष न मोहाः बोधित भोक्ति समाहित चित्ताः ॥
 पाप कुमित्र क्लिष्ट चरीये संगणिकाविनिवर्तन कृत्वा ।
 वर्णित ध्यान प्रज्ञात अरण्ये ज्ञातिकरी प्रभ तेन निवृत्ता ॥
प्रज्ञवियूक्त य ओसरि रश्मी ताप दुःप्रज्ञ⁽⁵⁾ संचोदित सत्वाः ।
 सत्यप्रतीत्य विमोक्षनयेऽस्मिन्निद्रिय ज्ञानगतिं गत भोक्ति ॥

5

10

15

1) ལྷ་ཡ i. e. *akhila*.. For the scansion, cf. 260. n. 2.

2) Supplied from the Tib (202. b. 7).

3) ལྷ་ལྷ་ལྷ་, as contrasted with ལྷ་ལྷ་ལྷ་, the equivalent of *karonti* in the last line.

4) *our* MS. contra metrum.

5) The *anusvāra* is written in the MS., but must be, like the *visarga* just before, disregarded in the scansion.

इन्द्रियज्ञानगतिं गत भूत्वा * * * * ।

^{(2)c}सूयप्रदीपसमाधि लभित्वा प्रज्ञप्रभास[152a]करा जिन भोति ॥

राज्यधनात्मप्रियैः परित्यगैः धर्म य मार्गित बोधिनिदानं ।

तं च सत्कृत्य ⁽⁸⁾प्रकाशिय धर्म रश्मि निवृत्त स प्रज्ञवियूहाः ॥

5 बुद्धवती यद् रश्मि प्रमुञ्ची ताव प्रभाय संचोदित सत्ताः ।

बुद्ध सकृन् अनेक अचित्त्यान् पण्डितेषु पद्मवनेषु निषण्णान् ॥

बुद्धमहात्मत बुद्धविमोक्षा भासित बुद्धविकुर्व अनन्ता ।

बुद्धबलाविप्रभावन कृत्वा बुद्धवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥ ॥

ते ⁽⁶⁾भयंदद् रश्मि प्रमुञ्ची ताव अयार्दित सत्त सस्पृष्टाः ।

10 भूतप्रकावधताडनबन्धे मुच्यिषु सर्वपसर्गभयेभ्यः ॥

ये अभयेन निमलित सत्ताः प्राणिबधात्तु निवारित भोति ।

त्रायित पट्करणागत भोतास्तेन भयंदद् रश्मि निवृत्ता ॥

सर्वसुखावह ओसरि रश्मो ताव गिलानय आतुर स्पृष्टाः ।

सर्वत व्याधिदुखात्प्रतिमुक्ता ध्यानसमाधिसुखानि लभन्ति ॥

15 रोगविनोदनि मूल फलोषध रत्न रसायन गन्धनुलेपान् ।

काणित क्षीर मधू घृत तेलान् भोजन पान ददित्वय लब्धा ॥

1) This pāda is not represented in the Tib.; and neither authority gives a hint as to the missing pāda. 2) M. Vyutp. § 21. 47.

3) sāth^o seems an extraordinary short syllable; but in view of the Tib. ལུས་པར་སྤྱོད་པ་ correction is unjustifiable.

4) See note above and sa[m]sprishā below.

5) If we retain the reading of the MS., we must take āvi as = āviśkrivā; but the Tib. (203 a 7) རྩོམས་དང་ཐུ་འཕྲུལ་ makes a correction to balarddhi (dhi and v are often confused in this MS.) all but certain.

6) Sic MS.; ten' [tena samayena] abhayamāda?

7) གཤམ་ Tib. 'hiding'; as from ava-dhā.

बुद्धनिर्दग्गि रणिम प्रमुञ्चो ताय संचोदित आयु कयात्ते ।

बुद्ध मनुस्मरि पण्डित्यु बुद्धम् ते च्युत गच्छि सबुद्धक्षेत्रं ॥⁽²⁾

काल करोति च स्मारित बुद्धा दर्जितप्रीतकरा [152b] जिनविम्बान् ।

बुद्धगताः शरणं मरणान्ते भासिप बुद्धनिर्दग्नि लब्धा ॥

धर्मप्रभावनि रश्मि प्रमुञ्चती ताय प्रभाय संचोदित सत्वा ।

धर्म पठन्ति शृण्वन्ति लिखन्ति धर्मरती रत ते सद् भोक्ति ॥

धर्मदुर्भिक्षाय द्योतितु धर्मो धर्मगवेषिण पूरित आशा ।

इन्द्र जनित्र प्रयुज्यत्र धर्मे भाषित धर्मप्रभावनि लब्धा ॥

घोषवती गद् रश्मि प्रमुञ्चि बुद्धसुता परिचोदनतायां ।

पात्क शब्दप्रचारु त्रिलोके सर्व तद्यागतघोष श्रृण्वन्ति ॥

उच्च स्वरेणा स्तवति मर्ह्यन् तूर्णमकृतरघाटप्रदानैः ।

सर्वज्ञो जिनघोषरुतार्थं निश्चरि घोषवती प्रभलब्धा ॥

ते ऽमृतं दद रश्मि प्रमुञ्च्य तां प्रभास्य चोदित सत्वाः ।

सर्वं प्रणाद् चिरं प्रजहत्वा सर्वगुणैः प्रतिपद्यति योगं ॥

दुष्प्रत्ययानेका उपद्रवपूर्णो भाषित संस्कृत नित्यमतेम ।

जातिनिरोधसुखं सद ज्ञेयं भाषयता अमृतंदद लब्ध्वा ॥

रश्मि विण्णेषवती यद् मुञ्चती तां प्रभास्य चोदित सत्वाः ।

जीलविशेष समाधिविशेषं प्रज्ञविशेषं प्रपूजोक्तिं जिनानां ॥

1) Here the MS. reads *sanico*^o. Above (338.v) where a short syllable is equally required the reading is *sa-sṛṣṭāḥ*.

2) This letter is uncertain.

3) ayam arthas tair darçitah pūrvam marg.

4) i. c. *bhāshātāḥ* བརྗེད་པས

5) The Tib. དབ་ཏུ་བསྟུགས། 6) Cf. 338 n. 6 supra.

7) *sada 'kṣemaṃ saṃskṛta* marg.: i. e. 'things compounded are described as ever unstable'.

- शूलित अग्र समाधित ⁽¹⁾ अग्रो प्रज्ञत अग्र मक्षामुनिराज्ञा । [153 a]
 य स्तुत वर्णित वोधिनिदानं तेन विशेषवती प्रभ लब्धा ॥
रत्नविपूक य ओसरि रश्मिं ताय प्रभासय चोदित सत्ताः ।
 अन्तर रत्ननिधान लभित्वा पूजयि रत्नवरेभि मर्ह्यन् ॥
 5 रत्नविसर्ग जिने जिनस्तूपे संग्रहि कृत्स्नजर्न रत्नेभिः ।
 रत्नप्रदान करित्व जिनानां रश्मि निवृत्त य रत्नविपूकाः ⁽²⁾ ॥
गन्धप्रभास य ओसरि रश्मीं ताय प्रभासय चोदित सत्ताः ।
 प्राप्त्वा अमानुष गन्ध मनोज्ञान् बुद्धगुणे नियुतानि भवन्ति ॥
 गन्धनुलेपनुमानुषद्विचैर्यत्कृत पूज नराधिपतीनां ।
 10 गन्धमयान् जिनविग्रहस्तूपान् कृत्वा निवृत्त सुगन्धप्रभासः ॥
 मुञ्चति रश्मिं विचित्रविपूकान् इन्द्रपताकध्वजाग्र विचित्रान् ।
 तूर्पनिनादितगन्धप्रधूपित शोभिसुरोत्तमपुष्पविकीर्णं ॥
 तूर्पप्रत्युद्गमि पूजजिनानां पुष्पविलेपनधूपनचूर्णैः ।
 कृत्स्नध्वजाग्रपताकवितानैस्तेन विचित्रविपूक निवृत्ताः ॥
 15 रश्मि प्रसादकरी यद् मुञ्ची पाणितलोपम संस्थिक्छि भूमिः ।
 शोधयती ⁽³⁾ ऋषिं आश्रमस्तूपान् तेन प्रसादकरी प्रभ लब्धा ॥
 मुञ्चति मेघवती यद् रश्मिं संस्थिक्छि गन्ध प्रवर्षति मेघं ।
 स्तूप वराङ्गणगन्धजलेनासिञ्चिय [153 b] मेघवती प्रभ लब्धा ॥
भूषणव्यूह प्रमुञ्चतु रश्मीन्नाग्र अचेल सुभूषण भोक्ता ।
 20 वस्त्रनिवन्धनहारविचित्रे दत्त त्रिभूषण रश्मि निवृत्ता ॥

1) *agrā* MS.

2) *nirvā* . . . *raśmivā* MS.

3) *gandhājalenā śnapayitvā* says the marginal glossator, referring to a practice still in vogue among Buddhist pilgrims (Cunningham, *Mahābodhi*, p. 30).

रश्मि रसाग्रवती पद मुञ्चति भुजित भोज्य रसाग्र लभती ।

भोजन पान विचित्र रसाग्रान् दत्त रसाग्रवती प्रभ लब्धा ॥

अर्धनिर्दण्डि मुञ्चति रश्मीन् रत्ननिधान लभति दरिद्राः ।

यत्तपरत्ननिधिं त्रिभि रत्नैर्दानत अर्धनिर्दण्डि लब्धा ॥

चतुर्विधोदधि मुञ्चति रश्मीन् अन्ध तदा दशि द्वय विचित्रम् ।

5

दीपप्रदान जिने जिनस्तूपे चतुर्विधोदधि रश्मि निवृत्ता ॥

श्रोत्रविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् श्रोत्रविहीन श्रुणा पृथुशब्दान् ।

वाद्यप्रदानजिने जिनस्तूपे श्रोत्रविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

घ्राणविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् घ्राणि अप्रापितपूर्व सुगन्धान् ।

गन्धप्रदान जिने जिनस्तूपे घ्राणविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

10

त्रिद्विविधोदधि मुञ्चति रश्मीन् स्निग्धमनोज्ञरुते स्तुति बुद्धान् ।

वाच उरुक्त विवर्जित रुता मृदणा उदीरित रश्मि निवृत्ता ॥

कायविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् इन्द्रियहीन सुन्द्रिय भोक्ति ।

कायप्रणाम जिने जिनस्तूपे कुर्वत कायविशोधनि लब्धा ॥

चित्त[151a]विशोधनि मुञ्चति रश्मीन् उन्मत्तु⁽²⁾ सर्व सचित्त भवन्ति ।

15

चित्त समाधिवशानुग कृत्वा चित्तविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

द्वयविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् पण्डित्य चित्तिय द्वयनरेन्द्रान् ।

द्वयविशोधनि चित्रसमतात् स्तूप अलंकरता प्रतिलब्धा ॥

शब्दविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् शब्द अशब्दत शून्य विज्ञानी ।

प्रत्यय ज्ञात प्रतिश्रुततुल्यं शब्दप्रकाशन रश्मि निवृत्ता ॥

20

गन्धविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सर्व दुर्गन्ध सुगन्ध भवन्ती ।

गन्धवराग्र जनैर्जिनस्तूपान् स्थापनबोधिरुम प्रभ एषा ॥

1) stauti contra metr. MS. 2) unmatta or unmatu MS.

3) durgr° MS. ? read durgr., metathesis metri gratia.

- ते रसशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सद्विष निर्विष भोति रसाग्राः ।
 बुद्ध सञ्चावकमातृपितृणां सर्वरसाग्रप्रदान प्रभैषां ॥
 स्पर्शविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् कर्कषट्⁽¹⁾ स्पर्श मृद् सुख भोत्ती ।
 शक्तित्रिभूलसितोमरवर्षा माल्य मृद् पङ्कमोत्पल भोत्ती ॥
- 5 डुष्य अनेक मृद् सुखस्पर्शा संस्तरि मार्गिं व्रजन्ति जिनानां । [151 b]
 पुष्पविलेपनचीवरसूहमा माल्यवितान प्रदान प्रभेयम् ॥
 धर्मविशो[ध]नि मुञ्चति रश्मीन् सर्वत रोमत चित्तिय धर्मान् ।
 निश्चरतः⁽²⁾ श्रुणि लोकहितानां तोषयि सर्वधिमुक्तिजिनानाम् ॥
 प्रत्यय जात अज्ञात स्वभावा धर्मशरीर अज्ञातशरीराः ।
- 10 धर्मत नित्यस्थिता गगनस्था सूचत⁽³⁾ धर्मविशोधनि लब्ध्या ॥
 रश्मि सुखाप्रमुखा इति कृत्वा एकतु रोममुखातु ऋषीणां ।
 निश्चरि गङ्गरजोपम रश्मी सर्वपृथग्विधकर्मप्रयोगाः ॥
 ते यद्य एकत रोममुखातो ओसरि गङ्गरजोपम रश्मो ।
 एवमशेषत सर्वतु रोमा देश समाधिविकुर्व ऋषीणां ॥
- 15 येन गुणेन य रश्मि निवृत्ता तस्मि गुणेषु सकृद्यक पूर्वे ।
 तेषु तमेव प्रमुञ्चति रश्मिं ज्ञानविकुर्वण एष ऋषीणां ॥
 तेष य पुण्य सकृद्यक पूर्वे यैरनुमोदित याचित येभिः ।
 येभि च दृष्ट प्रभोपचितं वा ते इम रश्मि प्रज्ञानति तेषां ॥
 ये च प्रभोपचिताः कृतपुण्याः पूजित येभि पुनः पुन बुद्धाः ।
- 20 अर्थिक कृन्दिक बुद्धगुणोभिः चोदन तेष करोतिर्य रश्मिः⁽⁴⁾ ॥

1) MS. here *khakikh*^o; see 245, n. 2.

2) °*ṣūl*-asi. A half-danḍa in the MS. intended as a hyphen has been altered into *ā*.

3) The equiv. of this appears to be ལུས་པ་ 'originating'.

4) *sūcayanti dharmatām marg.* 5) *nihsaranti marg.*

6) For °*ty aya(m)*. Tib. as if °*nt' ime raṣmayah*.

मूर्ध्न्य यथा ज्ञातयन्ध न पश्यी नो च स नास्ति उदेति स लोके ।
 चतुसमेत उदागमु ज्ञात्वा सर्वं प्रपुङ्ग्य⁽¹⁾ [155a] स्वक स्वक धर्मे ॥
 एवत रश्मि महापुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।
 मिथ्यकृता अधिमुक्तिविकृताः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥
 आभरणानि निपान विमानाः रत्न रसायन गन्धनुलेपाः ।
 ते पि तु अस्ति महात्मन्नस्य ते च मुदुर्लभ कृच्छ्रगतानां ॥
 एवत रश्मि महापुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।
 मिथ्यकृता अधिमुक्तिविकृताः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥
 यस्मिन् रश्मिप्रभेदे श्रुणुत्वा भेष्यति अद्विमुक्ति प्रसादः ।
 तेन न काङ्क्ष न संशय कार्यो नाङ्ग न भेष्य महागुणकेतुः ॥
 ते परिवारविपूजितकुर्वा अयसमाध्यभिनिर्हरमाणाः ।
 सर्वदशदिशि⁽²⁾ यप्रतिमानाः दर्शयि बुद्धसुताः परिवारं ॥
 ते त्रिसंस्तप्रमाणविचित्रं पद्ममधिष्ठिति रश्मिविपूजाः ।
 कायपर्यङ्क परिस्पृष्टपद्मं दर्शयि एष समाधिविकुर्वा ॥
 ते दशक्षेत्रज्ञोपम अन्ये पद्ममधिष्ठिति संपरिवारं ।
 सर्वं परिवृत बुद्धसुतेभी ये च समाध्यसमाधिविकारी ॥
 ये परिपाचित तेन ऋषोणां सत्त्वं निष्पादित बुद्धगुणेषु ।
 ते परिवारि अतः महत्पद्मं सर्वं उदि⁽³⁾क्षिपु प्राञ्जलिभूताः ॥

5

10

15

1) Correction in MS. perhaps meant for *ogyūñjī*

2) MS. *eshata* here and *evata* in the similar passage below. Tib. དེ་བཞིན་ in both places, whence I have supposed the form to be connected with *evam*, though Ap. Pkt *evadu* represents *iyat* (Hem VIII. iv. 409). 3) cf. 259 n. 5.

4) *trisaḥasrapramāṇapadme paryāṅkam darśayanti buddhā raddhyā* marg.

5) *mahāpadmaṃ* MS. *udī°* = *uddīkshu* 'celestial regions' ལྷ་ཁྱིེད་ (206 a. 6).

No break after this verse occurs in the MS, but the Tib. here adds a long passage, resuming the text as we have it at 207. b. 3.

- ते च समाहित बालशरीरे व्युत्थि⁽¹⁾ति यौवनवेगस्थितेभ्यः ॥
 यौवनवेगस्थितेषु समाहित व्युत्थि⁽²⁾ति जीर्णक वृद्ध शरीराः ।
 जीर्णकवृद्धशरीरे समाहित व्युत्थि⁽³⁾ति अर्द्ध उपासिककायात् ॥
 अर्द्ध उपासिककायसमाहित व्युत्थि⁽⁴⁾ति भिन्नुपासिकायशरीरा ।
 5 भिन्नुपासिकाय शरीरे समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾ति भिन्नुवज्रश्रुतकायाः ॥
 भिन्नुवज्रश्रुतकाय समाहित व्युत्थि⁽⁶⁾ति शैल अशैलशरीराः ।
 शैल अशैलशरीरे समाहित व्युत्थि⁽⁷⁾ति प्रत्ययवृद्धशरीरा ॥
 प्रत्यय वृद्ध शरीरे समाहित व्युत्थि⁽⁸⁾ति बुद्धवराग्रशरीरा ।
 बुद्धवराग्रशरीरे समाहित व्युत्थि⁽⁹⁾ति देवतका[य]शरीरा ॥
 10 देवतकायशरीरे समाहित व्युत्थि⁽¹⁰⁾ति नागमर्द्धककायाः ।
 नागमर्द्धककायसमाहित व्युत्थि⁽¹¹⁾ति यत्नमर्द्धककायाः ॥
 यत्नमर्द्धककायसमाहित व्युत्थि⁽¹²⁾ति सर्वतभूतशरीराः ।
 सर्वतभूतशरीरे समाहित व्युत्थि⁽¹³⁾ति एकतुरोममुखातः ॥
 एकतुरोममुखस्मि समाहित व्युत्थि⁽¹⁴⁾ति सर्वत रोममुखेषु ।
 15 सर्वेषु रोममुखेषु समाहित व्युत्थि⁽¹⁵⁾ति एकतु बालपथातः ॥
 एकतु बालपथस्मि समाहित व्युत्थि⁽¹⁶⁾ति सर्वत बालपथेभ्यः ।
 सर्वेषु बालपथेषु समाहित व्युत्थि⁽¹⁷⁾ति ते परमाणुरजातः ॥
 एकरजस्मि समाहित भूत्वा व्युत्थि⁽¹⁸⁾ति सर्वरज्जेभ्य अशेषम् ।
 सर्वरज्जेषु समाहित भूत्वा व्युत्थि⁽¹⁹⁾ति सागरवज्रतलातः ॥

1) Marginal note (partly broken off): *Buddhāḥ te bālye samādhiṃ samāpan-
nāḥ yauvane.*

2) *samādheḥ sakācād uttiṣṭhanti* marg. -

3) *pratyekā* marg.

4) *ekaromṇi tñāḥ santāḥ spharanti tu*, marg.

5) *ekī tu* (here only) MS.

6) Cf. 295. 5 supra

7) °*shuḥ* MS.

सागरवज्रतलस्मि समाहित [156a] व्युत्थिहि ते मणिवृक्षफलेभ्यः ।

वृक्षफलेषु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि रश्मिमुखेभिः⁽¹⁾ जिनानां ॥

रश्मिमुखेषु जिनान् समाहित व्युत्थिहि सागरतोयनदीभ्यः ।

सागरतोयनदीषु समाहित व्युत्थिहि तेनपद्यातु महात्मा ॥

तेनपद्यस्मि समाहित भूत्वा व्युत्थिहि वायुपद्मानुस्मृतीमान् ।

5

वायुपथे तु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि भूमितलानु महात्मा ॥

भूमितले तु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि सर्वतु देवविमानात् ।

सर्वि तु देववल्ग्वान् समाहित व्युत्थिहि ते गगनानुस्मृतीमान् ॥

एति⁽²⁾ मनाधि चिमेन अचिन्त्यास्तेषु अचिन्त्यगुणोपचितानाम् ।

कल्प अचिन्त्य प्रभाषियमाणाः सर्वजिनेभिः न शक्य ज्ञेयानुम् ॥

10

सर्वजिनेभिः च भाषित एते कर्मविपाकु जगस्य अचिन्त्यो ।

नागविकुर्वित बुद्धविकुर्वा ध्यायिन ध्यान अचिन्त्य विकुर्वा ॥

ते च वशे स्थित घट्ट चिमोनाः⁽³⁾ श्रावक एक भव्रीवद्ध भोक्ता ।

भूत् वद्धः पुन एक भविता ध्यायति प्रज्वलते गगनस्मिन्⁽⁵⁾ ॥

ते हि महाकारुणाय विहीना बोधि अनर्थिकु लोक उपेक्षी ।

15

दर्शयि कायविकुर्व अचिन्त्या कस्य न दर्शयि लोक हितैषी ॥

चन्द्र स सूर्य नभे विचरत्तौ दर्शयि सर्वदिशि प्रतिभासं ।

⁽⁶⁾ उत्समरोद्धूतपतडा[156b]मे भाजनरत्नसमुद्रनदीषु ॥

1) Compare the rays from the face and head of Amitabha in Buddhist art.

2) Tib. implies *sarcatu* . *vimāna* u *tsupra*.

3) *ele* (⁰*te*) *marg*.

4) Dh.-saūgr. § 59.

5) *nesmin* MS.

6) *kutra kutrety āha* *marg*.

सर्वसुरेन्द्रसुराश्च विज्ञानो⁽¹⁾ जक्रम - पुरतो गत स्वायुम् ।

एष गृहीत⁽¹⁾ वज्रधराणां संधमु गच्छिषु सर्वसुरेन्द्राः ॥

नेत्र सहस्र भगङ्कर दर्शने ध्वालयप्रमुञ्चन वज्र गृहीतं ।

वर्मित काय डरासद् तेन जक्रगुदीक्ष्य पला⁽²⁾त्विमुरेन्द्राः ॥

सो ह्नि इत्तरपुण्यत्रलेना जक्र विकुर्वति देवनापार्थी ।

5

सर्वज्ञस्य यशेषत त्राणां यत्तपपुण्य कुतो न विकुर्वते⁽¹⁾ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

वायुत संभुत मेघप्रवर्षो वायुत मेघ पुनः प्रसमेत्ती ।

वायुत सस्य त्रिरोहति लोके वायु सुखावह सर्वज्ञस्य ॥

सो हि अजितित पारंगितासु बुद्धगुणेषु अजितित वायुः ।

10

दर्शयि लोकविपाक अचिन्त्या कस्य न दर्शयि ते वरलब्धा ॥

इति जिज्ञासुचग्रे रत्नत्रयानुस्मृतिनामाष्टादशः परिच्छेदः समाप्तः ॥

1 ... 1) Syllables obliterated. *ya krama* + *pur*^o MS. Tib.: བརྒྱུ་ཁྱིལ་ (*Qakra*)
རྒྱུ་རྒྱུ་ཁྱིལ་ཁྱིལ་ཁྱིལ་ (as if for *svaāyatana*?) མེས། དེ་ནི་རྩོ་ཐེ་འཁོར་བས་
བརྒྱུ་རྩོ་ཐེས་ (supply 'ti after *gyi hyela*?)

2) *palātu* = *palā(yi)lāh*.

3) ཡེ་ཤེས་ 'ordinary, moderate' a meaning which fits with the context in the two other passages (Divy., Mhv.) where *itvaṇa* occurs.

4) The Tib. here reproduces a considerable passage (210. a. 2 — 211. a. 3), continuing chiefly the same topic (Qakra and the Asuras).

XIX.

नवदशः परिच्छेदः

अन्योऽपि पुण्यवृद्धये क्तुः कार्यः । यो ऽयं सर्वावस्थासु सत्त्वार्थः ॥

यथा कथितं चार्थरत्नमेघे⁽¹⁾ स तथागतचैत्ये वा तथागतविग्रहे वा पुष्पं वा धूपं वा गन्धं
 5 वा ददत्सर्वसत्त्वानां दैःशील्यदैर्गन्ध्यमलापनयनाय तथागतशीलप्रतिलम्भाय च परिणाम-
 यति । स सम्मार्जनोपलेपनं कु[157b]र्वन् सर्वसत्त्वानामप्रासादिकेर्यापयविगमाय । प्रासादिके-
 र्यापयसंपदे च परिणामयति । स पुष्पच्छत्रमारोपयन् सर्वसत्त्वानां सर्वक्लेशपरिदाहविगमाय
 परिणामयति । स चिह्नार् प्रविशन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वान् निर्वाणपुं⁽²⁾ प्रवेशयेयं । स
 निष्क्रमन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वान्संसारचार्कान्निष्क्रामयेयं । स लभनद्वारमुद्घाटय-
 10 न्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां लोकोत्तरेण ज्ञानेन निर्वाणसुगतिद्वारमुद्घाटयेयं । स
 पिथेदेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां सर्वापायद्वाराणि पिदध्या । स निषीदन्नेवं चित्तमु-
 त्पादयति । सर्वसत्त्वान्बोधिमण्डे निषादयेयं । स दक्षिणेन पार्श्वेन शट्यां कल्पयन्नेवं चित्तमु-
 त्पादयति । सर्वसत्त्वानेव परिनिर्वापयेयं । स ततो व्युत्तिष्ठन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्व-
 सत्त्वान् व्युत्थापयेयं सर्वक्लेशपर्युत्थानेभ्यः । स शरीरगत्या गच्छन्नेवं चित्तमुत्पादयति । स-
 15 र्वसत्त्वा मृदापुरुषगत्या गच्छन् । स तत्रोपविष्ट एवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वा निःश-
 ल्यक्रिया⁽⁴⁾ यडुत रागद्वेषमोहेभ्यः । स शौचं कुर्वन्नेवं चित्तमु[158a]त्पादयति । सर्वसत्त्वानां
 क्लेशमलात्प्रक्षालयेयं । स कृस्तौ प्रक्षालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां सर्वक्लेश-

1) Cf. Minaev, Recherches p. 108. With the foregoing line cf. 350. n. 1.

2) Cf. 3. 1 supra.

3) For *pidadhāt*; cf. *pidhivā* (Mhv.) and *pihita* (ibid. & Lal.-v.).

4) Sic MS. °*tvānām* °*kriyā bhavatu*?

वासनामपनयेयं । स पादौ प्रत्नालपन्नेवं चित्तमुत्पादयति सर्वसत्त्वानामनेकप्रकाराणि
 क्लेशर[त्रा]स्यपनयेयं । मुखं प्रत्नालपन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां सर्वधर्ममुखानि
 परिशोधयेयं । स दत्तकाष्ठं भक्षयन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां नानाविधान् क्लेशम-
 लानपनयेयं । सर्वं कायावस्थां सर्वसत्त्वहितसुखाय परिणामयति । तथागतचैतयं वन्दमान
 एवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वा वन्दनीया भवन्तु सदेवकस्य लोकस्येति ॥ 5

अथवा यथार्थप्रज्ञापारमितायां । पुनरपरं शारिपुत्र व्याडकात्तारमध्यगतेन बोधिस-
 त्वेन मरुसत्त्वेन नोत्तसितव्यं न संत्रसितव्यम् न संत्रासमापत्तव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः ।
 तथा हि तेन सर्वं परित्यक्तं सर्वसत्त्वानामर्थाय । तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यम् । सचेन्मां
 व्याडा भक्षयेयुस्तेभ्य एव तद्दानं दत्तं भवतु । मम च दानपारमितापरिपूर्तिर्भविष्यति ।
 अभ्यासना च भविष्यति । तथा च करिष्यामि यथा मे अनुत्तरां सम्यक्संबो [158b] धिमभि- 10
 सम्बुद्धस्य सतस्तत्र बुद्धक्षेत्रे तिर्गयोनिगताः सत्त्वाः सर्वे⁽²⁾ सर्वं न भविष्यन्ति न प्रज्ञा-
 स्यन्ते ॥ चोर्कात्तारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन मरुसत्त्वेन नोत्तसितव्यं न संत्रसि-
 तव्यं न संत्रासमापत्तव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । सर्वस्वपरित्यागकुशला हि ते बोधिसत्त्वा
 मरुसत्त्वा उत्सृष्टकायेनापि च बोधिसत्त्वेन भवितव्यं परित्यक्तपरिष्कारोपकरणेन च ।
 तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ते चेन्मे सत्त्वाः परिष्कारोपकरणानि कृन्ति तेभ्य एवैतद्दानं 15
 दत्तं भवतु । सचेन्मां केचिज्जीविताद्यपरोपयेयुः तत्र मया न द्वेषो न क्रोध उत्पादयितव्यः ।
 तेषामपि मया न कायेन न वचसा न मनसा उपराद्धव्यं । एवं च मे तस्मिन्समये दानपार-
 मिता च शीलपारमिता च क्षान्तिपारमिता च परिपूर्तिं गमिष्यति । अनुत्तरा च मे सम्य-
 कसंबोधिर्भ्यासना भविष्यति । तथा च करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे अनुत्तरां स-
 म्यक्संबोधिर्मभिर्बुद्धस्य सतस्तत्र बुद्धक्षेत्रे । एते चान्ये च दोषाः सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं न 20
 भविष्यन्ति न प्रज्ञास्यन्ते ॥ पानीयकात्तारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वे [159a] न मरुस-

1) *prakhyaṭ*° here MS.; below *prakhāṭ*°.

2) 'wholly'; v. Indices to Divy. and Mhv. '

- त्वेन नोन्नतितव्यं न संत्रसितव्यं न संत्रासमापत्तव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । असंत्रस्तधर्माणो
 हि बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भवन्ति । एवं चानेन चित्तमुत्पादयितव्यं । सर्वसत्त्वानां मया सर्वतृ-
 ष्णाच्छेदाय शान्तितव्यं । न बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन संत्रासमापत्तव्यं । सचेदहं तृष्णाया
 कालं करिष्यामि । अपि तु खलु पुनः सत्त्वानामपत्तिके महाकरुणाचित्तमुत्पादयिष्यामि ।
 5 अहो यताल्लपपुण्या अमी सत्त्वा यदेतेषां लोके एवंद्वपाणि पानीयकात्ताराणि प्रज्ञायन्ते ।
 तथा पुनरहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सत-
 स्तत्र बुद्धक्षेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं पानीयकात्ताराणि न प्रज्ञास्यन्ते । तथा च सर्वस-
 त्वान् पुण्यैः संयोजयिष्यामि यथाष्टाङ्गोपेतपानीयलाभिनी भविष्यति । तथा दृढं वीर्यमार्-
 प्स्ये सर्वसत्त्वानां कृतशो यथा वीर्यपारमिता तस्मिन्समये परिपूरिं गमिष्यति ॥ पुनरपरं
 10 शारिपुत्र बुभुक्षाकात्तारमध्यगतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन नोन्नतितव्यं न संत्रसितव्यं
 न संत्रासमापत्तव्यं । एवं चानेन संनाहः संनद्धव्यः । तथा दृढं वीर्यमार्पस्ये तथा च स्वं
 बु[159b]द्धक्षेत्रं परिशोधयिष्यामि यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सतस्तत्र
 बुद्धक्षेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं एवंद्वपाणि बुभुक्षाकात्ताराणि न भविष्यन्ति न प्रज्ञा-
 स्यन्ते । सुखिता एव ते सत्त्वा भविष्यन्ति सुखसमङ्गिनः । सर्वसुखसमर्पितास्तथा च करि-
 15 ष्यामि यथा तेषां सत्त्वानां यो य एवाभिप्रायो भविष्यति यद्यदेवाकाङ्क्षिष्यति मनसा तत्त-
 देव प्राडुर्भविष्यति । तद्यथापि नाम देवानां त्रापस्त्रिंशानां मनसा सर्वं प्राडुर्भवति मन-
 सा सर्वमुत्पद्यते । तथा दृढं वीर्यमार्पस्ये यथा तेषां सत्त्वानां धार्मिका अभिप्रायाः परि-
 पूरिं गमिष्यन्ति । श्रवैकाल्यं च ज्ञोचितपरिष्कारैः सर्वसत्त्वानां भविष्यति सर्वेषां सर्वतः
 सर्वदेति ॥

- 20 एवमयं
सर्वावस्थासु सत्त्वार्थः पुण्यवृद्धिहेतुः । विस्तरतस्त्वार्यगोचरपरिमुद्धिसूत्रे
 द्रष्टव्यः ॥

किं च ।

धर्मदानं निरामिषं [1] पुण्यवृद्धिनिमित्तं भवति ॥

1...1) The underlined words form together the first line of Kārikā 26 (see the Introduction). For the second line see below [f. 162 a].

यथोक्तगार्वाध्याशयसंचोदनसूत्रे । विंशतिरिमे मैत्रेयानुजंसा निरामिषदाने । यो लाभ-
सत्कारप्रतिष्ठाङ्गं धर्मदानं ददाति । कतमे विंशतिः । यदुत । स्मृतिमांश भवति
गतिमांश भवति बुद्धिमांश भवति गतिमांश भवति धृतिमांश भवति प्रज्ञावांश भवति ।
[160a] लोकोत्तरं च प्रज्ञानुविध्यति । अल्परागो भवति । अल्पद्वेषो ऽल्पमोहः । मा-
रशास्यावतारं न लगते । बुद्धिर्गवद्भिः समन्नाह्रियते । अमनुष्याश्चैनं रक्षन्ति । देवाश्चा- 6
ख्येनः काये प्रतिपत्ति । अग्नित्राशास्यावतारं न लगते । मित्राणि चास्यभेष्यानि भव-
न्ति । अदेवचनश्च भवति । वेणार्न्नांश्च प्रतिलभते । सौमनस्यवज्रलश्च भवति विद्वत्प्र-
शस्तश्च । अनुस्मरणीयं चास्य तद्धर्मदानं भवति । इमे मैत्रेय विंशतिरनुजंसा इति ॥

आर्यप्रज्ञापारमितायां तात् । सचेत्त्वमानन्द आवकयानिकानां पुद्गलानां आवकभूमौ
धर्मं देशयेः । तस्यां च धर्मदेशनायां ये त्रिसाक्षमहासाक्षे लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ऽर्हत्वं 10
साक्षात्पुस्तद्व्यापि त्वया मे आवकोणा आवककृत्यं न कृतं स्यात् । सचेत्पुनः त्वमानन्द
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वैकगणि प्रज्ञापारमिताप्रतिसंपुक्तं पदं देशयेः प्रकाशयेरेवमहं
त्वया आवकोणाराधितः स्यां । तया च पूर्विकया धर्मदेशनया ये त्रिसाक्षमहासाक्षे
लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ऽर्हत्वं प्राप्तुयुक्तेषां चार्हतां यद्दानमयं पुण्यक्रियावस्तु शील-
ग[160b]यं पुण्यक्रियावस्तु भावनामयं पुण्यक्रियावस्तु । तत्किं मन्यसे आनन्दापि तु स 15
वज्र पुण्यस्कन्धः । आह । वज्र भगवन् वज्र सुगत । भगवानाह । अतः स आनन्द आ-
वकयानिकपुद्गलो वज्रतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां प्रज्ञापार-
मिताप्रतिसंपुक्तं धर्मं देशयति । अतो ऽप्यानन्द वज्रतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिस-
त्त्वो महासत्त्वो ऽपरस्य बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञापारमिताप्रतिसंपुक्तं धर्मं देशयति । अक्षय एक-

1) हे'शु'ङ्ग'न'स'द'स'प'य' (213. b 3) i. e. 'fully penetrates'.

2) 'is regarded, remembered'; cf. Mh v. Ind.

3) Sic MS. Tib. (213. b. 5). ལེག་གཟུང་པ་འཛིན་པ་ཡིན་ which may imply *vaigā-
radaṣ ca* or *°dyāṇe ca*.

4) त्रिम (?) MS.

दिवसमपि । तिष्ठत्वानन्द एकदिवसः । अतः प्राग्भक्तमपि । तिष्ठत्वानन्द प्राग्भक्तं ।
 अतः एकनालिकामपि । यावदतः एकक्षणसंनिपातमपि । पेयालं ॥ इदमानन्द तस्य बो-
 धिसत्वस्य महासत्वस्य धर्मदानं सर्वभ्रातृकपानिकानामपि सर्वप्रत्येकबुद्ध्यनिकानां च
 पुद्गलानां कुशलमूलमभिभवति । एवं कुशलमूलसमन्वागतो बोधिसत्वो महासत्वः । एवं
 5 कुशलमूलं समन्वाहृतस्थानमानन्दानवकाशो यत्स बोधिसत्वो महासत्वो चिर्वर्ततानुत्त-
 रापाः सम्पदसंबोधेः । नैतत्स्थानं विद्यत इति ॥

कथं धर्मदानं दातव्यं । यद्यार्थसद्धर्मपुण्डरीके ऽभिक्षिते⁽⁹⁾ ।

कालेन चो चित्तयमा[161a]नु पण्डितः प्रविश्य लयनं तथ धट्टयित्वा ।

विपश्य⁽⁴⁾ धर्मं इमि सर्व योनिशो उत्थाय देशेत अलीनचित्तः ॥

10 सुखस्थितो भोति सदा विचक्षणो सुखं निषयास्तथ धर्मं भासते ।

उदारप्रज्ञस करित्व आसनं चोति मनोज्ञे पृथिवीप्रदेशे ॥

चौते च सो चीवर प्रावरित्वा⁽⁶⁾ सुरक्तरङ्गं च प्रसन्नरङ्गैः ।

आसेवकं⁽⁷⁾ कृष्ण तथा ददित्वा महाप्रमाणं च निवासयित्वा ॥

1) ལྷོ་ཨོ་ (214. a. 6) 'forenoon' i. e. the time before the meal (*pūrvāhṇabho-
jana*), a usage new to Sanskrit. For the use of *antaṣaḥ* (= *jusqu'à*); cf. Divy. Ind.

2) From Ch. XIII. Kern tr. pp. 267—270. stanzas 24, 26—29. 32—35. The following MSS. have also been collated: at Cambridge Add. 1684 fol. 91 a 2 sqq. (C); 1683, f. 88. a. 2-(D); 2197 f. 79. a. 1 (E). All these MSS. are dated equiv. to XIth cent. A. D. In London I used the MS. called above (47. n. 5) W.

3) Scan *lenam*. I do not understand the metre of Kern's correction *pravi-
layanam*. The MSS. and the Tib. ཁྱེད་ཀྱི་འཕེལ་ཁྱེད་ (entering his house) support
our text. The Tib. rendering of *ghaṭṭi*^o seems to me also preferable: 'closing the
door' (cf. Divy. 29 7, 12).

4) *vipaṣyī* Kern. I follow the MSS. & take it with the Tib. as a verbal form.

5) So AD (with Tib. ལྷོ་ཨོ་) for *bhāsayate*; EW have the easier *bhāshate*.

6) A. here inserts the pada *mahāpramāṇam* ca^o repeating it below.

7) New to Skt., though *sevaka* 'sack' occurs in Lexx.; rendered in Tib. (214.b.5)
རྩལ་ལྷོ་ཨོ་ 'a dust-cloak'.

8) རྩལ་ལྷོ་ཨོ་ 'a full cassock'.

सपादपो⁽¹⁾ठस्मि निषद्य घ्रासने विचित्र⁽²⁾दुष्येहि सुसंस्तुतस्मिन् ।
 सुधौतपादश्च उपाहृत्वा स्निग्धेन शोषेण मुखेन चापि ॥
 धर्मासने तत्र निषोदियानः एकाग्र सत्वे⁽⁴⁾षु समं विपश्यन् ।
 उपसंहरे⁽⁵⁾च्चित्रकथां वदन् भिन्न⁽⁶⁾ग्रो भिन्ना⁽⁷⁾णिकास्तथैव ॥
 किलासिताश्चापि विवर्जयति न चापि उत्पादयि खेदसंज्ञां ।
 मरुतिं च सर्वा विवर्जते⁽⁹⁾ पण्डितः मैत्रोवलं पर्यदि⁽¹⁰⁾ भावयेच्च ॥
 भाषेच्च रात्रिं दिवमग्रधर्मान् दृष्टान्तकोटोनिधुनैः स पण्डितः ।
 संकुर्यात्तां च तथैव तोषयेत् न चापि किञ्चित्तत्र ज्ञातुं प्रार्थयेत् ॥
 खान्धं च भोज्यं च तथा ऽन्नपानं वस्त्राणि शय्यासनचोत्राणि ।
 गितानभैषज्यं न चित्तयेत्सः न चित्तयेत्⁽¹¹⁾ [161 b] त्वपर्यदि किञ्चिदन्यत् ॥

5

10

1) *pāthastha* C.2) *āsānopari vastram* marg. Cf. 76. 12.3) So DE with Tib; °*strte'smin* A; °*skite'smin* CW.4) So A. The equiv. passage in the Tib is unfortunately illegible. I preserve the reading, however as it may be at least an ancient variant, seeing that D had *samāsameshu* which has been altered to *samāgateshu*, the reading of the other MSS.5) *thām bahūṃgeca* A, *thām* D.6 . . 6) Kern renders as these as if accusatives after a verb of addressing D has °*shūna co* (= °*shūnām ca u*) *bhikṣuṇikāni ca* (C. °*nī yana c°*, E °*nī-yāni*) a reading which suggests that tales of recluses are meant

7) The Tib. here adds the stanza numbered 30 in Kern.

8) Kern's 'is indefatigable' is founded on C's reading *lālāmta na ca viv°*. The reading of the text is that of A, °*taṃ pi u°* D, *taṃ cāpi* EW; compare Kamma- v. p. 4. The Tib. version may rest on a reading *vilāsinaḥ cāpi uvar-jayitā*.9) So CDEW with Tib, *visaheta* A.

10) CDE are corrupt and unmetrical.

11) *bhāreya* D, *bhāre ca* W., and Tib རྩོམ་12) So W with Tib., °*ci ta jātu pr°* C, °*ci tu sa anta* D; *cin na tu jānu* E, °*ci tanujām sa* A.13) °*varam vā* C. D.14) °*yeta* C D15) °*jñāpayāye pariśūya* liñcit C. D.

अन्यत्र चित्तेय सदा विचक्षणः भवेय बुद्धो ऽहमिमे च सत्वा ।

एतच्च⁽¹⁾ मे सर्वसुखोपधानं यं धर्मं⁽²⁾ आवेमि कृताय लोके ॥

अत्रैवाह⁽³⁾ ॥ न च कस्यचिदन्तश्चो धर्मप्रेम्णा ऽप्यधिकतरमनुग्रहे करोति ॥

आर्यचन्द्रप्रदीपसूत्रे ऽप्याह ।

5 अध्येषयेपर्यदि त्वां ते धर्मदानस्य कारणात् ।

प्रथमं वाच भाषेया नाहं वैतुल्यशिक्षितः⁽⁴⁾ ॥

एवं त्वं वाच भाषेया युष्मे वा विज्ञपयिष्यताः ।

कथं महात्मनां शक्यं पुरतो भाषितुं मया ॥

सहस्रेषां न जल्पेत तुल्यपित्वा तु भाजनं ।

10 यदि⁽⁵⁾ भाजनं विज्ञानीयाः अनधीष्टो ऽपि देशयेः⁽⁶⁾ ॥

यदि दुःशीलान् पश्येसि परिषायां बहून् स्थितान् ।

⁽⁸⁾ सलेखं मा प्रभाषे त्वं वर्णं दानस्य कीर्तयेः ॥

भवेपर्यदि चाल्पेच्छाः श्रुताः शीले प्रतिष्ठिताः ।

नैत्रं चित्तं जनिता त्वं कुर्याः सलेखिकीं कथाम् ॥

1) *evam mayā* E (°mama CW); *etan mama* D.

2) *yam sarvadh° srāmi* (sic) C; *saddh° srāvemi* DW. and Kern.

3) Kern tr. 272. 1. 2; W 118 a 3; °*kasyad anta°* A.

4) Cf. the Vetulyaka sect (Index to Kathav.-atth. JPTS. 89 p. 222). The Tib. རབ་ཐུས་དག་གིས་བསྐྱབས་ (215. a. 5) 'taught by those greatly increased(?)' (215. a. 5) seems to suggest the reading *vaiṇulya*.

5) Scanned as a monosyllable (cf. Apabhr. Pkt *jē*) in this line, and above l. . . .

6) Hitherto quoted from Pāṇ. only.

7) *parshāyām* MS.

8) 'strenge Enthaltſamkeit' B^a from M. Vyntp. without exact ref.; and so Tib. རྩ་སྤྱད་སྦྱོར་ 'reduction of necessities of life'. Render: 'Preach not thou abstinence'.

परोत्ता यदि पापेच्छाः शीलवन्तो ऽत्र विस्तराः ।

लब्धपत्तस्तदा भूत्वा वर्षो शीलस्य कीर्तयेः । इति ॥

उक्तं चार्यसागरमत्तिसूत्रे । तद्यथा ⁽¹⁾ समे । समवति । शमितशत्रु । अङ्कुरे । मङ्कुरे ।
मारुजिते । कराटे ⁽²⁾ । केयूरे । ओधयति । ओद्धोकयति । विशठनिर्मले । मलापनये । ओ-
खरे । खरोग्रसे । [162 a] ग्रसने । हेमुखी । पराश्रुखी । ग्रामुखी । शमितानि सर्वप्रवृत्त- 5
नानि । निगृहीताः सर्वपरप्रवादिनः । विमुक्ता मारपाणाः । स्वापिता वृद्धमुद्राः समुद्धाति-
ताः सर्वमाराः । अचलितपदपरिश्रुद्धा विगच्छन्ति सर्वमारकर्मणि ॥ इमानि सागरमते
नक्षत्रपदानि धर्मभाषणेन मुप्रवृत्तानि कृत्वा धर्मासनकेन मुप्रवृत्तानि कृत्वा धर्मासननिषण्णेन
सर्वा पर्यदं बोध्याकाराभिनिर्हृतया मैत्र्या स्फूर्त्वा । आत्मनि वैद्यसंज्ञामुत्पाद्य धर्मे भैष-
ज्यसंज्ञां धर्मश्रवणिकेष्टानुरसंज्ञां तथागते सत्पुरुषसंज्ञां धर्मनेत्र्यां चिरस्थितिकसंज्ञामुत्पा- 10
द्येनानि नक्षत्रपदान्यानुलोक्त्य धर्मसंज्ञया करणीया । तस्य समन्ताद्यो जनशते न मारो न
मारकायिका वा देवता उपसंक्रमयिष्यन्ति विघ्नैः ⁽³⁾ करणे । ये ऽप्येनमुपसंक्रमिष्यन्ति ते
ऽप्यस्य न शक्यन्त्यक्षरायं कर्तुमिति ॥

अत्रैवाह । धर्मभाषणेन चौक्षेण शुचिसमुदाचारेण सुस्त्रातेन शुचिनिवासितेन भवित-
व्यमिति ॥

15

एवं धर्मदानं ॥

1) *çame çamar*° Tib. I quote the chief variants from the Tib., which as usual in *mantras* transliterates, instead of translating.

2) *karote* Tib.

3) *omvati ukohāy*° Tib.

4) *samutāni* MS.

5) *bahu* MS

6) A new form; 'occupant of pulpit.

7) Cf. Mhv. III. 416. 1, where Senart gives no rendering 'Das Abgeneigt-machen' B²; but Tib. འཇོལ་འཇོལ་པ་ 'vexation, insult'. Morris JPTS '89. 208 renders *vicaḥkhu* in Samy. vol. I. pp. 112—3 'perplexed'.

⁽¹⁾ बोधिचित्तं च पुण्यस्य वृद्धिहेतुः समासतः ॥

यथोक्तमार्परत्नकरणउक्तसूत्रे ।

तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीर्नानागन्धवृक्षाश्च चतुर्धातुसंगृहीता विवर्धते । एवमेव मञ्जु-
श्रीर्नानासंगारोपचितं बोधिसत्वस्य कुशलमूलं । बोधिचित्तसंगृहीतं सर्वज्ञतापरिणामितं
5 विवर्धत । इति ॥

एयादिका आदिका[162b]मिकाणां सहसा बोधिसत्वशिक्षा स्मरणार्थमुपदर्शिता ।
विस्तरतस्तु बुद्धविषय एव ॥ यत्र चास्या यथोक्तायाः शिक्षायाः ।

⁽²⁾ सिद्धिः सम्यक्प्रवृत्तानामप्रमादविषयिजनानां ।

स्मृत्याद्य संप्रजन्येन योनिर्जायतनेन च ॥

10 तत्रानुत्पन्नानां पापकानामकुशलानां धर्माणामनुत्पादयैव कृद्ं जनयति व्यापच्छक्ति
वीर्यमारुते चित्तं प्रगृह्णाति सम्यक्प्रणिद्धातीत्यनेन रत्ना ॥

उत्पन्नानां च प्रवृत्तयः कृद्ं जनयतीत्यनेन शुद्धिः । अनुत्पन्नानां कुशलानां धर्माणा-
मुत्पादय कृद्ं जनयति । पात्रदुत्पन्नानां च स्थितये भूयोभावाय कृद्ं जनयतीत्यादि । अनेन
वृद्धिः । एतानि च नित्यमप्रमादाधिष्ठितानि कार्याणि सर्वकुशलमूलानां तन्मूलत्वात् ॥

15 यथोक्तमार्परत्नप्रदीपसूत्रे ।

यावत्त धर्माः कुशलाः प्रकीर्तिताः शीलश्रुतं त्यागु तथैव ज्ञातिः ।

सर्वेषु मूलं ह्ययमप्रमादो निधानलम्भः सुगतेन देशितः । इति ॥

को ज्यमप्रमादो नाम । इष्टविधातातिष्ठामशङ्कापूर्वकं प्रतिकारतात्पर्यं । तद्यथा ती-
व्रक्रोपप्रसादस्य राज्ञो भेषज्यतैलपरिपूर्णाभाजनं गृहीत्वा पिच्छिल[163a]संक्रमेण भृत्यस्य

20 गच्छतः⁽³⁾ ॥

1) Kārikā 26 b. For 26 a see above 350. 21.

2) This is the 27th and last of the Kārikās forming the framework of the book. See the Introduction.

3) The simile is clumsily expressed, but the illustration is apparently drawn from the king's feelings on drinking a whole bowl of castor oil through servant's *pramāda* in stepping on something slippery, or, as the Tib. says, by a slip of the table: སྐྱེལ་སྒྲོལ་པ་ལྟ་བུ་ལྟ་བུ་. The Tib. probably read *o'pāprasāda*°. V.-P. compares Bcp. ad VII. 70 (*tailapātradhārāḥ*).

उक्तं ह्यार्थतथागतगुह्यसूत्रे । तत्र कतमो ऽप्रमादो । यदिन्द्रियसंवरः । स चक्षुषा श्रूपा-
 णि दृष्ट्वा न निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । एवं पावन्मनसा धर्मान्विज्ञाय न
 निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । सर्वधर्मेष्वास्वादं चादीनवं च निःशरणं च यथा-
 भूतं प्रजानाति । अयमुच्यते ऽप्रमादः ॥ पुनरपरमप्रमादो यत्स्वचित्तस्य दमनं परचित्त-
 स्यारक्षा⁽¹⁾ क्षोशते⁽²⁾परिकर्मणा धर्मरतेरनुवर्तनं यावदयमुच्यते ऽप्रमादः । यस्य गुह्यकाधि- 5
 पते अद्वा चाप्रमादश्च तस्यानुलोमिकेन वीर्येण कार्यं । येन तानप्रमादकारणान् अद्वाकार-
 णांश्च धर्मान्समुदानयति । यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च तेन स्मृतिसंप्र-
 ज्ञान्ये योगः करणीयः । येन स्मृतिसंप्रज्ञान्येन सर्वान्वोधिपत्तान् धर्मान् विप्रणाशयति ।
 यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च स्मृतिमंप्रज्ञान्यं च तेन योनिशः प्रयोगे योगः
 करणीयः । योनिशः प्रयुक्तो हि गुह्यकाधिपते बोधिसत्त्वो यदस्ति तदस्तीति प्रजाना- 10
 ति । यत्रास्ति तत्रास्तीति प्रजानाति । यावदस्ति संवृत्त्या⁽³⁾ चक्षुरित्यादि ॥

तथात्रैवाह ।

सदा ऽप्रमादो ह्यमृतस्य मूलं सत्त्वार्थयु[163b]क्तस्य च बोधिचित्तं ।

यद्योनिशश्चैव विवेकचित्तमपरिग्रहः सर्वसुखस्य मूलमिति ॥

आह च ।

15

परात्मसमतभ्यासाद्बोधिचित्तं दृढीभवेत् ।

आपेक्षिकं परात्मत्वं पारावारं यथाभूषा ॥

1) i. e. °cittasya āśakṣhā शेमश'हे'सु'सु'द'स

2) 'not ministering to the love of . .' Tib. paraphrases merely by शे'म'स 'avoidance'.

3) Cf. 257. 7 and Bodhic. X. 2 with comm. ad loc.

4) Cf. Mhv. I. 297. 12 et al.

5) Tib. (217. a. 2) རྟོག་ (technical sense not registered by Jaschke). A preliminary of the first *dhyāna*, common to all Buddhist teaching. See Mhv. I. 228. 4 (and Senart ad loc) and Dīgha-n I p. 73 fin, where Rh. Davids renders 'detachment' or 'separation' (tr. p. 84 and note 2).

- तत्कूलं⁽¹⁾ न स्वतः पारं किमपेक्ष्यास्वपारता ।
 आत्मत्वं न स्वतः सिद्धं किमपेक्ष्य परो भवेत् ॥
 तद्दुष्टेन⁽²⁾ न मे बाधेत्यतो यदि न रक्षसि ।
 नागामिकापडुष्यते बाधा तत्केन रक्षसि ॥
 5 अहमेव तदा ऽपीति मिष्येयं परिकल्पना ।
 अन्य एव मृतो यस्मादन्यस्तत्र प्रजायते ॥
 अन्यश्चेज्जायते तत्र किं पुण्येन प्रयोजनं ।
 पूनः किं वृद्धकायस्य सुखाय धनसंचयैः ॥
 मृते गर्भगते तावदन्यो बालः प्रजायते ।
 10 मृते बाल्ये कुमारत्वं तन्नाशापागतो युवा ॥
 तन्नाशाच्चागतो वृद्धः । एकः कायः कथं मतः ।
 एवं प्रतिल्लणं चान्यः कायः केशनखादिवत् ॥
 अथ बाल्यापरित्यागाद्बालो याति कुमारतां ।
 कायस्वभावो वक्तव्यो यो ऽवस्थारहितः स्थितः ।
 15 कायश्चेत्प्रतिमाकारः पेसी⁽⁴⁾भिस्मसु नास्ति सः ॥
 सूक्ष्मभावेन चेतत्र स्थौल्यं त्यक्त्वा व्यवस्थितः ।
 अग्निर्देह्यः स्वतः प्राप्तः । काय इत्युच्यते न सः ॥
 तत्र चित्तैव मे नास्ति दृश्यक्रापस्तु नाशवान् ।
 अवस्थाभिश्च संबन्धः संवृत्त्या चैव दृश्यते ॥

1) °kuṣālam MS.; but Tib. རྒྱལ་ལཱ་རྒྱལ་

2) These stanzas occur with variants at Bodhic. VIII. 97—8 (V.-P.).

3) lūna punar jāta marg.

4) usually peṣṭī; a stage of embryonic development. The marg. has: ādan kala-lāt peṣṭī [cf. W assiljev, Buddh. 260 (236)] ante dāhād bhasma. Cf. Bep. ad IX. 85.

5) kalpitabhedenāvara samvṛtyā marg.

आग[164 a]माच्च तदस्ति त्वं युक्त्यागमनिवारितम् ।

न गुणाव्यतिरेकेण प्रधानं विद्यते यतः ॥

न च त्रीणि प्रधानानि तथा सत्ता गुणा अपि ।

प्रत्येकं व्यात्मकास्ते ऽपि शेषं नैकविधं जगत् ॥

अचेतनं च वस्त्रादि तत्सुखाद्यात्मकं कथम् ।

5

सुखादेर्न पटोत्पत्तिः पटोदेस्तु सुखादयः ।

पटोदीनामहेतुत्वाद्भावस्तत्सुखं कुतः ॥

तस्मादागमयुक्तिभ्यामनित्यं सर्वसंस्कृतं ।

तद्धेतुफलसंबन्धः प्रत्यक्षत्वात् साध्यते ॥

स्वसंताने च दृष्टोऽसी नित्येषु च कथं यथा ।

10

परमाणुस्तु नैकोऽस्ति दिग्भेदोऽनुपपत्तितः ॥

दीपतैलं क्षयं याति क्षीयमानं न लक्ष्यते ।

एवं भावा न लक्ष्यन्ते क्षीयमानाः प्रतिक्षणं ॥

संतानः समुदायश्च पङ्क्तिसेनादिवन्मृषा ।

तत्राभ्यासादङ्कारः परस्मिन्किं न जायते ॥

15

1) Cf Bodhic.† (IX) 247. 16

2) *buddha* marg

3) *satvāt* ibid.

4) *ātmā* ibid.

5) *ekavāt* ibid.

6) *sāmānyarastiriktā* | *satvātdayah* ib.

7) *triguṇimayaṃ jagad* ib.

8) *pradhānaṃ* ib.

9) *satvarajastamasām sulhadulikhopeshālāshānatvāt* marg.

10) Cf Bodhic IX. 130.

11) *taḍutpatir iti cet* marg.

12) Cf. Bodhic IX. 10 and comm.: *yadī na paramāṃ thataḥ satvo 'sti, katham ā samsāram satvasaṃtānaḥ pravartate?*

13) Ibid. IX 87.

14) *samtānabhāva* marg. The gloss preceding this refers to the next line (*para-rasmin kim? yadī 'stīti nāyuktam kintu tvasmin na yuktam cet.*

- तस्मादेवं जगत् श्रेयं यथायतनसंचयः ।
 अप्राप्तमेव तदुद्भवं प्रतिकार्यं परात्मनोः ॥
 अयुक्तमपि चेदेतत्स्वात्मन्यस्तीतिरत्र न ।
 यदयुक्तं निवर्त्य तत् स्वगन्धदा यथाबलं ॥
 6 कृपया बद्धं दुष्णं चेत्कस्मादुत्पाद्यते बलात् ।
 जगदुद्भवं निवृप्येदं कृपादुष्णं कथं बद्धं ॥
 एवं भावितसंतानाः परदुष्णमनप्रियाः ।
 अवीचीनवगाहृते हंसाः पद्मवनं यदा ॥
 सत्त्वेषु मुच्यमानेषु ये ते प्रामोद्यसागराः ।
 10 तैरेव ननु पर्याप्तं मोक्षेणाप्यरसेन किम् ॥
 एवं परार्थं कृत्वापि न मदो न च विस्मयः ।
 न त्रिपाकफलाकाङ्क्षा परार्थकालतृष्णाया ॥
 दण्डिकसत्त्वसंपत्तिरात्मो[161b]या[5]स्य न संशयः ।
 नास्त्येव्यावकाशो ऽपि परसौख्ये स्वसंज्ञया ॥

1) 'a collection of spheres of sense'. མཉམ་ཆེན་ཆོག་སྒྲིལ་. *pratyeṣṭam anatmā* comm.

2) = Bodh. VIII. 101 Marginal note, apparently referring to this line: *ced ante param*.

3) རྒྱུ་ 'character'. Here used in similar sense (fixed bent of mind) to the meaning noted at 23. n. 4 (cf. Add. notes). These stanzas recur (with variants) at Bodh. VIII. 107-9, where the comm. has: *evam parātmasamatayā | bhāv° anābhogapravṛttacittasaṃtatayāh*.

4) *āḥayenaita duḥkḥapriyāh* marg. The comm. (communicated by Prof. Poussin) continues: *paraḥduḥkḥena samam tulyam priyam sukhahetur yeshām te tathā*. Thus to the Bodhisat even a descent to Avīci (cf. Kūraṇḍav. Ch. II.) is indifferent.

5) དེ་ཉིད་ཀྱིས་བོལ་ཆེན་འཛིན་པ་ (218. a. 3). 'Is there not satisfaction from this alone?' So that *tair eva* is taken as equiv. to *teshām mokshād eva. paryūptam* is confirmed by Bcp.

6) *daḥadikshu yā satvānām samṛddhīḥ sū 'sya*. Both text and gloss are somewhat obscure, but the meaning, as the Tib. shows, is: 'the happiness of all the world [must be considered as] one's own. Of this there is no doubt'.

7) So the MS. against metre and sandhi. Should we read with hiatus, °sti *irshy°*?

परेषामात्मनो वापि सामान्या पापदेशना ।
 पुण्यानुमोदना चैत्रं बुद्धाध्येषणायाचनं ॥
 परिणामनमप्येवं निर्विशेषं प्रवर्तते ।
 पुण्यं प्रवर्तते तस्मादनन्तं सत्त्वधातुष्वत्⁽¹⁾ ॥
 अयं स मार्गप्रवरः सेमान्तमुद्योत्सवः ।
 बोधिसत्त्वमहोत्सवः कलिलप्रीतिवर्धनः ॥
 पाल्यमानश्च सततं वज्रपाण्यातिषोडशिकैः ।
 मार्गमुत्सृज्य संव्रज्य नैर्बुद्धकिंकरैः ॥
 संबुद्धराजतनया बोधिचित्तरथस्थिताः ।
 वरुन्ते तेन मार्गेणा स्तूपमानाः सुरादिभिः ॥
 तस्मादात्मत्वमारोप्य सत्त्वेष्वभ्यासयोगतः ।
 परात्मदुष्खजान्तर्यामात्मादीन्सर्वद्योत्सृजेत् ॥
 तृण्णा परिग्रहो यस्य तस्य दुष्खं न शान्यति ।
 परिणामविनाशित्वात्स दुष्खजनको यतः ॥
 लोके दुष्खाग्रितस्ते च का रतिः सुमुखे भवेत् ।
 समन्ताद्दृश्यमानस्य नखादक्लिं गपि किं मुखम् ॥
 आत्मनृणाम् च सर्वेषां दुष्खाणां मूलमुत्तमं ।
 तस्मान्निकृन्मि तामेव सत्त्वैभ्यः स्वार्थमुत्सृजेत्⁽³⁾ ॥

5

10

15

1) These are *aparimāṇa*, Vajracch § 3.

2) *āṭṭiy*° not in Lexx. འག་ལྟོ་ཞེ་སྒྲིལ་མཆོག་རྒྱལ་མཆོག་ ‘choice charms [of] Vajrapāṇi.

3) The Tib. renders this བདག་གི་རྩ་བ་ལྟོ་ཞེ་སྒྲིལ་ ‘having abandoned (my) own possessions’; but the meaning may be: ‘even as I abandon it (viz, the thirst for ‘soul’) for myself, on my own account’.

- तद्मद्गती ज्ञातेष्वा⁽¹⁾ जेतव्या सर्वयत्नतः ।
 आत्मतत्त्वस्मृतिं कृत्वा प्रतीत्योत्पादचित्तया ॥
 यद्भयान्नोत्सृजाम्येतत्तदेवाददतो भयं ।
 प्रतिक्षणं हि यात्येव कायश्चित्तं च मे यतः ॥
 5 यदि⁽²⁾ नि[165a]त्याप्यनित्येन निर्मला मलबाहिना ।
 बोधिः कायेन लभ्येत ननु लब्धा मयैव सा ॥
 एवमात्मानमुत्सृज्य सर्वसत्त्वार्थमाचरेत् ।
 भैषज्यप्रतिमाकल्पो लोकघर्मेष्वचित्तकः ॥
 सर्वसत्त्वार्थमल्लिते स्वप्रज्ञां विनियोजयेत् ।
 10 युक्त्या संरुह्य तु द्रव्यं सत्त्वेषु वोपयोजयेत् ॥
 स्वकाये परकाये वा यदुष्व मेकं दुष्वकृत् ।
 सत्त्वानां भोगविघ्नत्वात् क्लेशाः शोद्ध्याः प्रयत्नतः ।
 लोकोपज्ञोऽव्यात्सत्तीर्थाद्भुजङ्गकुणपा इव ॥
 15 पुण्यक्षेत्रमिदं शुद्धं संपत्सस्यमकृपाफलं ।
 सुखदुर्भिक्षसंतप्तं जगत्संतर्पयिष्यति ॥
 लाभसत्कारकायादि त्यक्तं ननु जने मया ।
 कोपः कस्यार्थमद्यापि मृषा वा तन्मयोदितम् ॥
 स्वार्थक्षेत्रेषु यदि द्वेषः कृपा कुत्र भविष्यति ।
 निर्दयस्यापि कः कोपः परार्थो यदि नश्यति ॥

1) jñātā 'icchā tṛṣṇā.

2) The Tib. appears to have read *sarvasatvatah*.

3) *yadi nātma mayā bodhir lābhaḥ katham marg*.

4) *svasantiānāt marg*. 'from one's own character' which is thus compared to a holy place.

5) *kim artham svasantiānapāḍhanam ity āha*.

घाक्रोणादित्मीः सत्यमितुकस्तूरिकादयः ।
 स्वाम्यसनेन दुर्न्यस्ता नोपभोग्या भवन्ति ते ॥
 चित्तपति प्रतीकारं न च स्वामिहितेच्छया ।
 नापि संक्षोद्यत्येनं भोगार्थं नोपयाति च ॥
 घनुस्मृत्योपस्मृत्येतानकृष्टोप्ता त्रिनात्मज्ञाः ।
 नानाविषयधातूनां सार्वेन्द्रियमहागदान् ॥
 विज्ञप्य स्मारयित्वैतान् क्रुद्धानप्युपकारिणः [165b] ।
 स्वभावात्यक्तमाधुर्याः सुखयत्येव दुष्प्रितान् ॥
 धातवः पञ्च भूवारितेर्गोर्गनिलखसंज्ञिताः ।
 यावत्सत्त्वाः स्थितास्तावत्सर्वेषामर्थकारिणः ॥
 सर्वदुश्चरितेनैषां मत्पर्याद्विगियर्तनं ।
 ह्यमेतान् करोम्येष धातून् षडपि निर्व्ययान् ॥
 यावदाकाशनिष्ठस्य निष्ठा लोकस्य संभवेत् ।
 तावत्स्वास्यामि लोकार्थं कुर्वन् ज्ञानपुरःसरः ॥
 घात्माचार्योऽनुश्रियप्यादि सदात्मानं सुश्रियवत् ।
 यस्पृष्टा चात्मनात्मानं बलेनार्कितक्रियः ॥

5

10

15

1) *lastūri ādīdānena parārtham ākroṣādi kṣhamante nirdayāh marg.*

2) MS. apparently: *srāṇyās° durnnyaste*; but Tib. བདུག་པོ་སྤྲུལ་པའི་མེས་པོ་ལྷན་པ་
 'unintelligently offered by their owner'.

3) *°yānti* MS.; but the Tib. appears to take the verb as parallel to *saṃcod°*.
 The marg. prefixes to this clause the word *yena* ('because')

4) Like *akṣhīṭāpacya* and *akṣrohin* sown on virgin soil' hence, 'exuberant, en-
 thusiastic'. The Tib. མ་སྤྲུལ་པའི་མེས་པོ་ལྷན་པ་ (219. a. 3) can hardly be right. Something
 like མ་སྤྲུལ་པའི་མེས་པོ་ལྷན་པ་ would seem to be required.

क एव मम दुष्खेन दुष्खी स्यान्मे भयाङ्गयो ।

तदोषानुशयज्ञो वा यथात्मगुरु⁽¹⁾रात्मनः ॥

अवि⁽²⁾राग्यपलायी च करुणाविषयोऽपि वा ।

नित्यसंनिहितश्चापि शिष्य आत्मसमः कुतः ॥

5 लोशोन्मत्तोऽथ मोक्षान्धः प्रपातवज्जले पथि ।

स्वलन् पदे पदे शोच्यः पर आत्मा च सर्वदा ॥

स्खलितान्वेषणं तस्मात्समानव्यसनज्जनात् ।

न युक्तं पुज्यते तत्र गुणान् दृष्ट्वा ऽद्भुतं मद्भुत् ॥

नैकेन शक्यमादातुं मया दोषमहोदधिः ।

10 कृत्यमन्यैर्ममैवात्र कोऽन्यदोषेषु मेक्षणः⁽³⁾ ॥

परचोदन् दक्षिणामनघीष्टोपकारिणां ।

वाक्यं मूर्धा प्रतीच्छामि सर्वशिष्यो भवाम्यहं ॥

संग्रामो हि ममैकस्य वज्रभिः क्षेशशत्रुभिः ।

तत्रैकेन रणासक्तमन्ये निव्र[166a]त्ति मां सुखम्⁽⁵⁾ ॥

15 तत्र यः पृष्ठतो नीतिं आवयेदन्यतो ऽपि वा ।

प्रद्विष्टो वा प्रसन्नो वा समे प्राणप्रदः सुहृत् ॥

1) *ātmā guru y* . . (two *akṣharas* lost) *premanāyātā*[f] marg.

2) *avirāgi* རྒྱ་ལ་ལ་ལ་ལ་ 'indefatigable'.

3) ལ་ལ་ 'hunt out', 'convict' (?).

4) *ākṣhaṇa* (adj. masc.) does not occur elsewhere uncompounded; but *doṣhēk-shaṇa* is quoted from *Sāhityad.* *mā* for *na* can hardly be correct. The Tib. apparently read: *ko 'nyo doṣheshu moksanaḥ*; an easy correction but not yielding very appropriate sense. The next stanza occurs with variants at Bodh. V. 74.

5) The Tib. ལ་ལ་ལ་ལ་ལ་ལ་ (219. b. 4) seems to imply a reading *maṣulham*: 'destroy my happiness'. With *saṃgrāma* Poussin compares Bodh. VI. 19.

(1) अलिसंकातनीलेन चौरभारणभारिणा ।
 विचित्रसुर्भिस्फीतपुष्प[शे]खरका[रि]रिणा ॥
 युगपत्सर्वदिग्बुद्धनेत्रसागरचारिणा ।
 वलिना प्रतिकार्येण सर्वमारपहारिणा ॥
 नरकप्रेतसंतापप्रशमोन्मुक्तवारिणा ।
 संसारगदनालस्थभव्यसत्त्वार्थसारिणा ॥
 जगन्नेत्रोच्छ्रोत्रोत्पादिवलालङ्कारधारिणा ।
 विडुषा बालवपुषा लोकविस्मयकारिणा ॥
 मञ्जुश्रो संज्ञकं यत्तत्पिण्डीभूतं जगद्धितं ।
 सर्वेणीवात्मभावेन नमस्तस्मै पुनः पुनः ॥
 अनेकदुष्खसंतप्तप्रह्लादनमकाङ्क्षदं ।
 त्रैलोक्यतृणापातालप्रपूर्णमकाम्बुदम् ॥
 जगदिष्टफलस्फोतद्गदिच्छात्पपादपं ।
 प्रार्थितप्राप्तिसिद्धेष्टजगन्नेत्रोत्पलार्चितं ॥
 विस्मयोद्गतरोमाच्चैर्वोधिसत्त्वशतीः स्तुतम् ।
 मञ्जुश्रियं नमस्यामि प्रणामैरुत्तरोत्तरैः ॥
 निःशेषदुष्खवैद्याय सुखसत्त्वप्रदायिने ।
 सर्वाकारोपजीव्याय मञ्जुघोषाय ते नमः ॥ ॥

5

10

15

1) This and the following seven stanzas of *namaslāra* are omitted in the Tib. Dark blue is one of the recognized colours of Mañjuśrī.

2) For *netrotsava*; cf. B & R s v. *utsava*.

3) རྟོན་འཕྲུལ་ 'feast', like the Brahmanical *sattva*. Poussin compares Bodh I. 32.

⁽¹⁾ इति त्रिनतनयानां सर्ववाग्भ्यद्भुतानां चरितमुयनिबध्योयार्जितं यच्छुभं मे ।

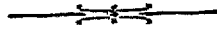
भवतु सुखमनन्तं देहिनां तेन यावत् सुगतमृगमनः [166 b] तव्योमतीनाधिपत्ये ॥

गुण्यवृद्धिः समाप्ता ॥ १९ ॥

समाप्तश्रापं वोधिसत्तविनयो ऽनेकनूत्रात्तोद्धतः श्रितासनुश्रय इति ⁽²⁾ ॥

1) Metre: Mālinī.

2) The Tib. adds (before the final word equir. to *sanāpta*) རྒྱལ་རྒྱལ་ཞི་བའི་
ཐུ་སྐྱོད་པོ་ 'made by the Teacher (teacher) (consider)'.
9

Index I.

Titles of works quoted

(Indications of subject are added for the longer and more important quotations).

Akshayamati-sūtra 11. 8; 21. 27; 33. 13; 34 17; 117. 13; 119. 3 (on quietude of mind), 158. 7. 167. 1; 183. 4 (on the state called *muditā*); 190. 4 (80 forms of *çruta*); 212. 12; 233. 6; 236. 1, 6 (on *citta*- and *dharma-smṛtyupasthāna*), 271 4; 278. 4 (A° nirdeṣe mahāyāna-sūtra: — on vigorous self-reliance in resolve), 285. 7 (similar topic); 287. 6; 291, 8; 316. 13 (on *çradhendriya* and four other *indriyas*).

Aṅgulimūlika [sūtra] 133. n. 6.

Adhyāṣayasamcodana-sūtra 15. 13; 97. 19 (on *samādāna*), 104 9, 17—116. 5 (avoidance of five *ārāmas*), 351. 1 (on the *nirāmiṣha dāna*)

Anantamukhanirbhūra-dhūraṇī 18. 15.

Anupūrvasamudgata-parivarta 313. 1.

Apararājāvavūḍaka-sūtra 9. 12 (value of *bodhicitta* by itself).

Avalokanā-sūtra 89. 15; 297. 10—309. 11 (on the merit of adorning *stūpas* etc.).

Avalokiteçvaravimokṣa 296. 2 (declaration of *parināmanā*).

Ākāṣagarbha-sūtra 10. 14; 11. 1; 59. 10—66 8 (*locus classicus* on sin and confession).

Āryasatyaka-parivarta (cf. KF. 210, № 13) 165. 17.

Ugraparipreçhā or Ugradattap° 11.2. 18.18 (on self-abnegation); 37 7; 78, 7, 14 (duty to a wife); 120. 3 (on *smṛti*), 136 1 (on clothing), 144. 1, 5; 145. 10; 146. 5; 147. 20; (Ugrad°) 180. 1, 14 (the preparation of the *citta*, indifference to *loka-dharmās*); 192. 12; 193. 3; 196. 7; 198. 1 (life in the forest), 200 7; 267 12 (Tib. here implies Ugragṛhapati-par°) 271. 9 (on *dāna-çuddhī*), 315. 14

Udayana-vatsarāja-paripreçhā 80. 13 (description of fleshly passion).

Upāyaka uṣālya-sūtra¹⁾ 66. 9; 165. 5; 167. 3—20 (on sins through evil influence); 168. 4.

Upāli-paripṛcchā 164. 8 (on confession); 168. 15 (formulas for confession); 173. 9 (superiority of Mahāyāna-system as to release from sin); 290. 3.

Karmāvaranaviṣuddhi-sūtra 90. 6 (on hindrances to holiness); 172. 10.

Kāmāpavādaka-sūtra 76. 16.

Kāṣṭhapa-parivarta 52. n. 1.

Kṣhitigarbha-sūtra 13. 7; 67. 19 (on sin and penance); 88. 1; 100. 5; 176. 4 (on abstention from *prāṇātipāta* and *adattadāna*).

Gaganagañja-sūtra 33. 11; 44. 21 (on *anartha-vivarjana*); 50. 1 and 51. 14 (on Māra); 117. 7 (on mental *cūṇyatā*); 126. 15; 270. 9 (on purity in giving); 271. 18 (on purity in conduct).

Gaṇḍavyūha 2. 3 (on *kṣāṇa-sampad*) 5. 20 (on *bodhicitta*); 8. 16 (on *bodhi-praṇidhicitta*) 34. 18 (on the true friend); 36. 4 and note; 95. n. 2; 101. 13; 122. 10 (on *citta*); 149. 7; 154. 1; 180. 15; 276. n. 2 (*locus classicus* on increase in holiness); 310. 1, 12 (on *Buddha-darṣana*).

Gocarapariṣuddhi-sūtra 350. 21.

Caturdharmaka-sūtra (Feer, *Fragments du Kandjour* p. 196; Nanjio 266—67) 41. 7; 160. 4 (*ibid.* p. 19): where the title of the work *here* quoted is *Caturdharmaka-nirdeṣa*; cf. Nanjio).

Candrapradīpa-sūtra (called in Sanskrit Mss. *Samādhirāja*; both names in Tib: *Tārān.* p. 156, K.F. 249) 16. 19; 18. 11; 53. 19; 100. 13; 116. 14; 121. 2, 6—9; 134. n. 3; 137. 11; 157. 9—13; 166. 6; 177. 4; 179. 15; 183. 1; 189. 4; 193. 4—195. 16; 242. 11 (on *cūṇyatā*); (*°dīpānumodana-parivarta*); 291. 9; 354. 4 (on *dharma-dāna*); 356. 15.

Candrottārā-dārikā-paripṛcchā 78. 19 (on passion).

Cundā-dhāraṇī 173. 4.

[Jambhala stotra 155. n. 3].

Jñānavatī-parivarta [of Candra-pradīpa, q. v.] 134. 7.

Jñānavaipulya-sūtra 192. 6 (what *śāstras* are to be avoided).

Tathāgatakosha-sūtra (*-°garbha-s*) 171. 13 (on the great sins). [cf. *Subhā-shita-S°* fol. 99; see *Additional Notes*].

Tathāgataguhya-sūtra 7. 20 (on *bodhicittotpāda*); 126. 5 (on kindly speech); 158. 16 (on purity of person); 242. 7; 274. 3 (ten ways of showing vigour); 316. 5 (the four great virtues); 357. 1 (expositions of the subject of Kār. 27)

Tathāgatabimba-parivarta 173. 8 (merit of offering an image).

1) According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio № 52 (tr. AD. 265—316) and 926, and differs entirely from Nanjio 1257 (a *śāstra* not a *sūtra*), though otherwise similar in name.

Trisamayarāja 188. n. (charms cf. 139.11), 172.13; 290.13.
Triskandhaka 290.1, cf. 171 n. 3.

Daṇḍharmasūtra 5.7, (°dharmaka-s°) 8.8 (on *bodhicittotpāda*, its 4 occasions; its 2 kinds), 116.16.

Daṣabdhūmika(°maka)-sūtra 10.15; 11.10, 126.9, 227.11; 287.14 (on compassion towards all); 291.11 (on the *mahā-praṇidhānas*). See also: 'Pramuditāyān' 11.3.

Divyāvadāna (tales from). see Saṅgharakṣita, Sūkūlikā.

Dharmasamgīti-sūtra 12.8 117.1 (action only for others), 119.11 (on *smṛti* and *saṃādhi*), 122.4 (on *citta*), 124.5; 125.1; 127.1 (on care in speech), 113.9, 145.16, 146.6 (on disinterested giving); 153.7, 179.11; 228.12 and 229.7 (on *layasmṛtyupasthāna*); 233.9, 263.1, 0 (on *śūnyatā*), 264.12 284.7 (on good resolution), 286.7, 322.5, 14 and 324.5 (on mindfulness of the 'three gems').

Nārāyaṇapariṣeṣhā 21.1 (on self-denial); 147.1 (motive for virtue); 189.7.
Niyatāniyatāvataramudrā-sūtra 7.1 (parable as to *bodhicitta*), 87.14.
Nirvāṇa [? —sūtra?] 133, note 5.

Pitakas: see Bodhisatva-p°, Vidyādhara-p°.

Pitī-(Pitā-)putrasamāgama 181. n. 4, 244.11—256.3

Pushpakūṭadharanī 173.13 and 256.4—257.8 (on the *dharma*s and on *laṃpha*); 257.9—261.11 (several extracts, as to *śūnyatā*)

Prajñāparamitā (1) 'mahā' 275.15.

(2) Aṣṭasahasrikā 37.13, 314.18

(3) Other recensions: 49.5 (on Māra); 120.11 (on *prajñā* and *saṃprajanya*) 313.18 (on *anumodanānuṣaṃsā*), 319.6 (care for universal salvation), 351.9 (on showing forth the *dharma*). See also Bhagavatī.

Pramuditā 11.3 (cf. *supra* Daṣabdhūmaka).

Pravrajyāntarāya-sūtra 69.6

Praçāntavinīçayaprātihārya-sūtra 16.2 (on instruction), 83.20 and 84.8 (on help to the faithful); 86.13 (on honour to bodhisats), 146.16

Prātimokṣa 125.9.

Bṛhat-sūgaranāgarāja-pariṣeṣhā 309.13 (eight means to gain Buddha-samavadhāna)

Bodhicaryāvatāra 1. n. 4; 125.11—12 ('shun scandal'); 127.10—13; 155.10, 155.14—157.8 [cf. 59, note 2; 118, notes 1, 3, 7; 125, notes 1, 3; 155, note 3].

Bodhisatvapiṭaka 190.13; 311.13, 17 (honour to *cātyas*).

Bodhisatva-prātimokṣa 11.11; 17.16; 18.17; 20.12 (on self-denial); 34.13; 36.15; 55.6; 125.5; 144.9 (on liberality); 188.17.

Brahmapariṣeṣhā 125.8.

- Bhagavatī 188.5 (n. 1) (on resolutions for patience); 202.4, 8; 210.3 (on meditation on the 'impurities'); 243.15; 262.12.
- Bhadrakalpika-sūtra 8.20 (on *bodhicittotpāda*).
- Bhadracariprañidhānarāja, here called } 290.8; 291.8; 297.1.
Bhadracaryagūthā
- Bhikshuprakīrṇaka 154.17.
- Bhaishajyaguru vaidūryaprabha-sūtra 13.12; 174.1—175.6 (on the virtue of sacred names and of fasting).
- Mañjuçrī-buddhakshetraguṇavyūhālaṃkāra-sūtra 13.16 (on *bodhicittotpāda*); 14.13 (on taking vows); 53.14; 175.17.
- Mañjuçrīvikrīḍita-sūtra 149.5.
- Mahākaraṇa-[puṇḍarīka]-sūtra 94.14 (parable of fisherman); 309.5.
- Mahāmegha 184.5; [cf. 133.4].
- Mahāvastu: see Avalokanā-sūtra.
- Māricī (a charm) 142.5 (cf. Feer AMG. V. 430—432).
- Mālāsimhanūda see Ārimalā.
- Maitreyavimoksha 9.8 (on value of *bodhicitta*, *vināpi caryayā*); 177.14 (purification from sin through *bodhicitta*).
- Ratnakaraṇḍaka-sūtra 6.11; 356.2.
- Ratnakūṭa 52.12; 53.17; 54.11; 55.3; 146.4; 148.8. 196.11; 235.1 (on *citta-smṛti*).
- Ratnacūḍa-sūtra 117.12 (sūtra described as fully discussing *gūṇyatā*); 120.7; 229.13 (on *kāya-smṛtyupasthāna*); 232.6 (on *vedanā-smṛty*°); 235.1 (on *citta-smṛty*°); 236.13 and 237.3 (on *dharma-smṛty*°); 272.0 (on *caryā-pariṣuddhi*); 317.13.
- Ratnamegha 7.13 (on *adhimatṛādhimukti*); 17.6; 36.5; 51.8, 21; 52.4 (on avoidance of bad friends); 54.2 (avoidance of despair); 116.6; 121.12 (on *citta*); 124.13 (Kārikā 12); 127.16; 135.1, 12 (on food and medicine); 137.1, 6; 148.5; 149.11—151.2 (against greed and pride); 157.16; 168.1; 179.16; 196.16 and note 6 (duties of forest-recluse); 209.5 (on *aṇubhas*); 267.14 (on *bhogaviṣuddhi*); 274.1; 283.13 (benevolence even to the thankless); 290.9; 291.5; 313.10; 348.4 (votive offerings to be made for the salvation of all).
- Ratnarāṣi-sūtra 55.7; 128.3 and 129.14 (on almsgiving); 137.17; 200.12 (on forest-seclusion); 312.3, 7 (honour to caityas).
- Ratnolkadhāraṇī 2.15 (on faith); 153.11 (*cittotpāda* in 10 ways) 327.5—347.11 (on the virtues of bodhisats). (According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio 785).
- Rājāvādaka-sūtra. (see also Apara-rājāvādaka-s°) 206.11 (on objects of fear to the recluse).
- Rāshṭrapāla-sūtra (-°paripreccā) } 54.16; 153.1; 195.17—166.6; 203.8 (R°
Rāshṭrapāloka-gāthā } gāthā); 318.4 (on Buddhānusmṛti).
- Laṅkāvatāra-sūtra 131.13 and note 5; 132.1—134.6 (on food); 135.5.
- Lalitavistara 5.12; 203.14—206.10; 237.5 (on *dharma-smṛti* and *gūṇyatā*).
- Lokaṇāthavyākaraṇa 241.10 (on *gūṇyatā*).
- Lokottaraparivarta 151.13 (on Mārakarmāṇi; on pride).

Vajracchedikā 171. 9, 275. 11

Vajradhvaṇa-pariṇāmanā also called } 22. 5 and 27. 4—33. 10 (on self-denial);
Vajradhvaṇasūtra } 213. 3 (on benevolence) 278. 14 (on
earnest effort), 291. 10.

Vacanopāsikāvimokṣa (in Gandavyūha) 36. 5.

Vidyūdharapiṭaka 142. 12 (charm).

Vinayavinīcaya: see Upālipariṣecchā.

Vimalakīrtinirdeṣa 6. 10; 145. 11; 153. 20, 264. 6 (and note 1), 269. 11, 13 and
270. 4 (on *bhoga-viguddhā*); 273. 6; 324. 10 (and note 1).

Vinadattapariṣecchā 34. 16; 230. 10

Ālīstambasūtra 219. 10—227. 10 (on causation).

(ātra) Ākṣhāsamuccaye 16. 1.

Āraṅgamasūtra 8. 10, 91. 8 (on *anutpādita citta-vyākaraṇa*)

Āradhābalādhānāvātūramudrā-sūtra 86. 1; 87. 4; 153. 16; 311. 6 (merit of
seeing Buddha even in pictures).

Ārāvākavīnaya 135. 9, 168. 12.

Ārīmūlāsīmhanūdasūtra 42. 12 (cf. Add. Not. ad loc.).

Saṅgharakṣhitāvadāna [Divyāvadāna; but see 57. n. 2 and Addit. Not.
ad loc.] 57. 11.)

Saddharmapūṇḍarīka 47. 13 (on avoidance of frivolity); 92. 8; 352. 7 (how to
make a *dharma*adāna)

Saddharmasmṛtyupasthāna 12. 5, 69. 13—76. 5 (on the future punishment of
the ten sins) 125. 4.

Saptamaithunasamṣyukta-sūtra 76. 7 (avoidance of *kāma*), (cf. Aṅg.-n. VII.
xlvii)

Samūdhirāja: see Candrapradīpa

Sarvadharmavaipulyasamgraha-sūtra 95. 11 (sin of opposing religion),
96. 17.

Sarvadharmāpravṛttinirdeṣa 6. 16, 90. 10 (on hindrances to spiritual growth),
99. 3, 10 (on solemn resolve)

Sarvavajradharmamantra 140. 13

'Sarvāstivādinām' 148. 13 cf. Add. N. (conversation on *luṣalamūlānī*).

Sāgaranāgarāja-p^o: see Brhat-sū^o.

Sāgaramatī[pariṣecchā]-sūtra 12. 12 (on the solemnity of the samvara);
41. 14 and 43. 5 (on study, through preachers), 50. 3 (on Māra); 126. 1; 127. 6,
145. 8, 151. 3, 7; 184. 9 (patience, three-fold); 275. 1 (on energy); 313. 6; 355. 3.

Simhapariṣecchā 5. 13, 14; 53. 5.

Suvarṇaprabhāsottama-sūtra 160. 12 (confession of sin); 216. 6 (on *mantrā*
and *karuṇā*)

Sūkarikāvadāna [in Divyāvadāna] 177. 10.

Hastikakṣhya [sūtra] 133. 4 (see Additional Notes ad loc.).

Index II.

Sanskrit Words.

(Nomina propria are distinguished by capital letters).

- akalpana (?) 'imperturbable' 32. 7.
akuṣalāḥ karmapathāḥ (ten) 69. 13; 172. 4.
akṛṣṭopta 'exuberant' 363. 5.
akṣhaṇa (eight) 2. 4; 114. 14; 147. 14 (cf. Suhrillekha 64. JPTS. '86, p. 19).
akṣharacaryā 'study by letter (not spirit)' 96. 4.
Akshobhya 14. 14 *sq.* (a tathāgata).
agnikhada 204. 11.
agniṣikhācara n. of hell-birds 69. 14.
agniskandha 'naked flame' 77. 4.
(buddha-) aṅkura (met.) 159. 21.
(nir-)aṅgaṇa 121. 2 (note 2).
Acela-guru 331. 12.
accha 'clear' 197. 1.
acchaṭāsamhāta 214. 11 (note 4).
acchati (= ṛcchati) with acc. 298. 4 (note 3).
acchambhī 303 (note 3).
acchidracittatā 117. 9.
Ajīvika-guru 332. 1.
ajīvikā-bhaya 'fear of not sustaining life' (so Tib.) 296. 5.
aṇḍakosha 6. 12; 288. 8.
atitrpti 273. 14, 15.
atīcchā 'excessive desire' 255. 16.
atyaya 'transgression' 162. 16; cf. Add. Notes ad loc.
atyarthābhīyoga 'déployer de l'énergie' (Feer AMG. V. 198) 160. 8 (cf. Add. Notes).
adhikaraṇa 'topic for debate' (cf. Ashṭ. Prajñ. 52. 5) 195. 10.
adhipateya (? ādhip^o) 28. 14.

- adhi-vas 'bear with' 177. 6 (note 2).
 adhish(hāna 'blessing' 273. 2.
 (an-)adhiṣṭha '(not) requested as a teacher' 354. 10 (cf. Additional Notes on 13. 13)
 adhyavasāta (niyama): *vide* svananadhy a°.
 adhy-ñ-paṭ 'violate, ravish' Add. Note on 171. 10.
 adhyālabhāna 'reaching' 122. 1
 adhyāśaya definition of 285. 14.
 (try-)ādhyāna 25. 2; 64. 10 et al.
 Anantaprabhā n. of a Tathāgata 9. 3
 Anantaśaśa, a king 257. 6.
 anapatrāpya 105. 8 (cf. apatrā°)
 anartha-(vi)varjāna Ch. V (title) and esp. 116. 1—5.
 { anavamardya 32. 11.
 { anavamardyaṭi 183. 3
 anavarāgre without past or future, endless.
 anātha śāla-vat (simile) 'like a poor-house' 231. 5
 anālīna 'not depending' 100. 17 (note 8)
 anavaraṇyāna 29. 20
 anāvatānata 211. 5
 anīṣṭa 'independent' 126. 11.
 anugraha 'support' (?) 336. 10.
 (in-)anutāpyanā 191. 2
 anutpattikadharmakṣanti 212. 14.
 anupariṣṭhita 'repeatedly dried' 212. 3.
 anumodanānuṣaṃsaḥ 313. 18 foll.
 anuvicāraṇa 'research' 291. 5
 anuvidhyati 'penetrates' 351. 4
 anuvyāñjana 183. 7 (note 1), 184. 14; 202. 10 sq.
 anuṣaṃsa (cf. bhadrānuṣ°) 121. 2, 351. 1—8 (*vinṣatir anuṣ° nirāmishadūne*).
 antaścah 'jusqu'à' (cf. Divy. index) 17. 18, 352. 1.
 anyatra with instr. 88. 12.
 apakṣāla 146. 6 (note 1)
 apatrāpya 'modesty' 12. 1; 136. 1, 192. 1; (cf. *trapā* explained in Bep. ad V. 32)
 aparigraha 357. 14
 aparināmanatā 'inflexibility' 35. 6.
 aparitarshanā 'non-covetousness' 183. 5 (see Additional Notes)
 aparitrasyanā see paritrasyanā.
 apaiḥhāna 'the state of lacking nothing' 316. 6.
 (tir-)apāya 54. 18; 204. 3.
 apta 'wateriness' 246. 16.
 apratihatābuddhitā 183. 9.
 apramāda 356. 16; 357. 1 (definition)
 (smṛty-)apramoshatā 30. 1; 191. 12.
 abhavya 'incurable fool' 209. 12 (note 7).
 abhidhyā 'covetousness' 74. 5; 172. 2.
 abhinirvṛtta 'developed' 203. 5.

- abhinirharamāṇa and °hr̥ta (used of attainment of *dhyāna* or *samādhi*) 338. 18; 343. 11; 272. 11.
- abhinirhāra 184. 14.
- abhi-ni-viṣ (par.) 'be attached to' (?) 252. 10; 254. note 1; (ātm.) 'enter on' 254. 8, 13.
- abhimukhī-kṛ 'to manifest' 216. 4.
- abhi-lap 24. 10.
- abhiṣṭadadhāti 'believes in' 316. 18 (cf. *Vajracch.* § 21).
- abhūtagata 'fallen in to error' 286. 2.
- abhyavakāṣika (bodhisatva: see Childers s. v. *dhūtanga*) 137. 1.
- abhyudgata 'gone forth from' 35. 1.
- Amitābha, Tathāgata, and his heaven 175. 6.
- amṛta (= nirvāṇa) 357. 18 (note).
- ayoniṣomanaskāra 'want of reflection' 157. 14.
- aruṣṭacitta (*sic lege*: v. Add. Notes) 'with unangered mind' 23. 15.
- (nir-)argaḍa 'unhindered' 335. 11.
- arcciya (?) glossed 'acireṇa' 331. 5 (note 3).
- Arcishmat, a Tathāgata 9. 3.
- alāta-vat (simile) 121. 10.
- avakrānta 'engaged in', 'entered on' 270. 4.
- avacara 214. 10 (note 3).
- avadha 'concealment' (?) 338. 10 (note 7).
- avabhūsa ('a broad hint') defined 131. 3 (note 2).
- avamanyanā (*sic legendum*) 'contempt' 9. 7, 92. 6.
- avamardanatā 'disposition to break a command' 126. 15.
- avalīyate 'desponds' (cf. *ālīna*; and *anavalīyanatā*, *Samādhirāja* 5. 20) 264. 14.
- avaskandanā 'assault' Add. Note to 172. 1.
- avastuka 261. 5.
- avasphaṇḍana 'reviling' 172. 1.
- avasyandanavacana 126. 1 (see Add. Note ad loc.).
- avikalatāḥ (ashta-) '(eight) states of freedom from distraction' 311. 17.
- avirāgī 'indefatigable' 364. 3.
- (an-)avekshā (= P. upekkhā) 'non-regarding' 187. 6.
- avaimukhya 'not being put out of countenance' (see *vaimukhya*) 179. 15.
- avyutthita (?) 25. 12.
- avyupaccheda 'uninterruptedness' 295. 9.
- aḥloka: see *ḥloka*.
- asamprajanya 'not conscious' 108. 8.
- asampramosha 35. 2.
- asampravedhanatā 35. 7 (note 11).
- asecanakadarṣana 'lovely so that no beholder cloy' (cf. *Divy. Index*) 322. 12.
- ākāra (80 kinds) 190. 5—191. 3.
- Ākāṣagarbha 67. 14.
- āgahana-carita 'of overreaching' (?) ways 286. 1.
- āgrhita-cittatā 'niggardliness' 28. 7.
- āgharate 82. 6.
- ācārya-ḥāstrisampjñā 154. 12.
- (an-)ācchindanatā 'non-disregard' 126. 15.

Indra 314. 5.

indriya (five, *ṣṛaddhendr* etc. explained in detail) 316. 14—318.

ivā for ivā (cf. *vā* Senart Mhv. I. 371) 204. 15.

iryapathāḥ 51. 8; 53. 18.

uccaghanā 'scoffing' 45. 7; 185. 1; 271. 6 (cf. Pāli *ujjhaḡga[h]ikā*, *ujjaggh*—J.P.T.S. '85. p. 31).

uccaistva (only once elsewhere) 'height' 312. 4.

ucchava = utsava 365. 7.

ut-karsh 'exhort' (?) 197. 10.

utkuṭastihāyinaḥ (ascetics) 332. 7.

uttarikā (anutt^o) 332. 1.

uttarimanushyadharmāḥ (uttaram^o M. Vyutp. 257. 4) 62. 4 (cf. Pāṭim. § 4).

(an-)uttrāsa 176. 5 (cf. 200. 14 and note 2).

utthala (?) 'plain' 249. 13.

utpāda (anutp^o) kauṣalya 190. 14.

utpīlanā (fem. form new) 'harm' 271. 4.

utprāśyamaṇa 'mocked' 266. 10.

utplava 'exaltation' of mind (*B*² in literal sense only) 183. 6, 8.

utsada 'desire' 56. 6.

utsadatva 'excess' 248. 5. } (cf. Senart Mhv. I. 372).

utsishṭa (falsa lect. for utś^o) 125. 4 and n. 2 also 139. 14 but *utśṣṭa* at 187. 4; 211. 4, 7.

(an-)utsrjyanatā 183. 9.

udgrhīta 'captivated' 'taken with a thing' 285. 5.

uddāna 6. 6.

uddāha 'burning up' 177. 14 (Pāli *uddhoyhana* J.P.T.S. '87. 116).

uddhura 157. 19.

(an-)uddhuratā '(not) striving against' 192. 4. } Tib. *hgal-ba*.

uddhuratva (*sic lege*) 19. 12.

Udraka (and Devadatta) 105. 17 (cf. Add. Not.).

udraçyāpayitrā — oçyamāna 'jeer' (?) 57. 6, 8 (cf. Addit. Not. ad loc.).

udvedha 'height' 246. 5.

(an-)unnaḍa '(not) proud' 120. 4 and note 2 (cf. Pāli *unnaḍa* J.P.T.S. '87. 121).

unnam: see *v*/nam.

(an-)unnahanatā 119. 5.

unnāma 105. 5; 108. 12 (cf. Pāli forms J.P.T.S. '87. 120).

unmiñjita 'offered' (?) 215. 16.

upakleṣa 'great pain' 222. 10.

upanidhyāyati 187. 14.

upanibandha 220. 1. °badhnāti 230. 6 (cf. Pāli J.P.T.S. '87. 128).

upaniçraya (= P. upanissaya) 32. 4 and note 2.

upanishad (proverbial use) 187. 1; 315. 9.

upapatti (re-)birth 234. 6.

upapariksh 'consider' (Divy. and Pāli) 198. 2.

upapāduka 175. 8 note 2.

upalambhasamjñin 315. 1.

- (ashṭāṅgasamanvāgata) upavāsa 175. 3.
 upavicarati 251. 17.
 upasthāyaka 200. 3 (cf. B. & R.).
 upasthāyakatva 'servitude' 23. 7.
 upāyakuṣala 164. 17 sq. (esp. 165. 2).
 { (-an)-upāyāsa (not) 'anguish of mind' 176. 5 and note 2.
 { upāyāsa 179. 10, 222 10; 296. 11.
 upārpayamāna (cpd. causal new) 'effect' 282. 10.
 uraga 'phantom' (?) 288. 1.
 ullūpana 271. 6.
- ṛjukena 169. 1 and note 2.
 ṛddhi 175. 7.
- ekacitta-kṣhāna^o 278. 12.
 ekāgratū 119. 5.
 ekāgrīkaroti 317. 8
 ekiyamata 66. 15.
 eḍamūka 'deaf and dumb' 284. 1. (cf. Thomas J R A.S. '99 p. 491).
 ettaka (= iya) 171. 15.
 evata 343. 3 and note 2.
 eshyaishikatū 183. 15 and note 8.
- aikadhyam 170. 14; 222. 4.
- autsukya 'zeal' 184 15.
 audar[i?]yakam 'bladder' 209 9 and note 3.
 auddhatya 106. 15; 118. 9, 198. 10 (cf. Bcp. ad V. 137).
 aurbilya 'peace of body' ('being out of a hole') 183. 6, 190. 10 (B Sk.); cf. Senart,
 Mh. I. n. 577; also Pali *ubbilla* e. g. Majjh. III. 159 (M.H.B).
 aupadhikam (kriyāvastu) 138. 7 and note 2 cf. Minaev Rech p. 171 sq.
 aupapattyaṃṣika 253. 3.
 aupalambhika 'conscientious, possessing consciousness of a religious act' 315. 8;
 compare Aśṭas.-P. 161. 3.
 aurabhrika 48. 10.
- kakkhata } 'hardness' 245 4, note 2; 342. 3; cf. Dh.-sni 145. 4 and Har-
 kakkhataṭatva } shac. 281. 1 for a derived meaning 'old'.
 kaṭuka (sic lego) 'pond' 249. 14.
 kaḍvara = *cadaver* 208. 12.
 kaṇṭhanūdyapakarshaka n. of a class of hell-birds 70. 1.
 (vīgata-)kathamkatha 'with doubt cleared' 317. 3 (*kathamkathā* Saddh.-P.,
 Divy. ap. B³).
 kapālāntacāra n. of a class of hell-birds 69. 16.
 kapi (simile) 110. 11; 204. 6.
 kabhalli 'skull' κερκελῆ 80. 11 and Add. Not. ad loc
 karnadhāra (simile of steersman) 102. 8.
 (cīvara-) karnika 'bottom-ear' of a robe 249. 2.

- karmāpathāḥ akuṣalāḥ 69.13; 172.4; kuṣalāḥ 175.11.
 karmavāyu 207.12 (cf. 170.15).
 karmārāma 112.12 *sq.*
 karshū 'fire, flame' 71.9; 193.7.
 kalaviṅka (simile) 6.13; cf. 329.5.
 (saṃkhyā-)kalāpa 313.2 (and note 2).
 kaçambaka 'rubbish' 67.23.
 (pañca-)kashāya 'depravities' 265.1.
 kākḥordaçāstra 192.8 and note 3.
 kācalindika, 'a kind of down', 205.11 note 2.
 kāmamgama 32.15.
 (māra)kāyika 123.4.
 kārā 'praise' 150.2 and note 1.
 kārshāpaṇacchedika n. of a torture 182.5 note 2.
 Kāçyapa 136.10; 138.2 *sqq.*
 kāḥiti = karishyati 101.6.
 kiṃkuṣalābhiyukta (?) 59.7.
 kiçavaira 'corpse' 204.14.
 Kukkuravratāḥ 332.3 and note 5.
 kuṭi 'censure' 100.3, note 1.
 kuṭiakuṇçaka (read kuṭuk°, 279. n. 3) 149.13 and note 4.
 kuṇāla 'Himalayan pheasant' 329.6.
 kupina 'net' 77.4.
 Kumāravratāḥ 332.2.
 kumbhi 75.8.
 kusamskṛtātāḥ 193.15.
 { kuhanā 'deceit' 131.3, 6; 230.3 (cf. Itir. 112.13 and Vis.-M. ap. JPTS. '93. 80).
 { kuhā id 196.6.
 kuhaka (adj.) 13.2.
 kṛtavedita 'sorrow at [their] deeds' 286.1.
 kṛtaçah (cf. Aṣṭ. Pr.) 37.18; (= kṛtena, with gen.) 350.2.
 kṛṣṇapurusha parājaya 173.6.
 kelika 'charm' (?) 237.7.
 keçonḍuka n. of a class of hell-birds 70.5.
 (tri-)koṭi 132.14; 135.2 (n. 2), 6.
 koṭṭarājan 159.11 and note 2.
 kaukṛiya 135.15; (nishk°) 138.1; 171.4 (n. 2), 6; (atik°) 178.14.
 kaupina 'loin-cloth' (?) 136.1.
 Kauçika (Indra) 314.2 note 2.
 krāyaka 'buyer' 38.8 (cf. Aṣṭ. Pr.).
 (ekacitta-)kṣhapa see ekacitta.
 kṣhapaḥhaṅga 234.8 (cf. Poussin, *Madhy. vr.* p. 4 n. 4).
 kṣhapasampad 114.15.
 kṣhata 323.2.
 kṣhamana 165 note 3.
 kṣhānti (trividha) 179.11.
 Kṣhāra-nadī n. of a sea 75.13.

cikitsita 'thinking' (?) 284. 2.

cikka 'gum' (of eyes) 231. 11.

cittakalyatā 'pleasure to the mind' (cf. also Pāli *kālacitto*) 213. 7.

cittanagara (met.) 122. 15—123. 11.

citrikāra 'respect' 151. 17 and note 3.

√cip
cippatika } 182, note 1.

caitya (metaphorical use, like S. Paul's 'temple of the Holy Ghost') 56. 11; 136. 2.

{ coḍa 'raiment' 113. 8 and note 3.

{ coḍaka *id.* 20. 17.

chambitatta (cf. Vin.-P; III. p. 69. 14) 303, note 3.

chardana 'ejaculation' (usage in B. Sk. as in Pāli; cf. Divy. where however root = *tyaj*) 173. 5. cf. note 3.

chāyikā (chārikā?) 'ash' 246. 10, 11 (chāilla = 'lamp' in Pkt: but medial *r* is never changed to *y*).

janapadakalyāṇī 'belle of the district' (cf. Dīgha-N. xiii § 19) 252. 3.

jambhakavidyā-ṣāstra 'demonology (?)' (to be avoided) 192. 2.

jalamaṇḍakāḥ 93. 12.

Jayamati (a Buddhistic Korah) 6. 16.

jaha (adj.) 273. 1 and note 1 (cf. Itiv. 103. 6).

jāgarikāyoga 191. 6.

jātu (Mhv.) 69. 5.

jāpana 'maintenance' cf. *yāpana* 137. 2.

jighatsita 'hungry' 274. 7.

jihvāmishabhujāḥ 69. 17.

Jīvaka, a vaidyarāja 159. 3 *sqq.*

jīvaṣūlika (torture) 182. 6.

jhallaka 48. 12.

√jhash 'destroy' 59. 12; 60. 12; 89. 3.

dākinī 'she-devil' 133. 2.

ḍomba a low caste (Ḍoms) 133. 1.

taṭṭu (taṭṭa?) 'basin' (cf. Pāli *taṭṭaka*, Morris in JPTS '84 p. 80) 58. 1.

tannimna ('pravāṇa) 106. 13.

√tas 25. n. 3; 36. n. 1 and Add. Notes.

tātuka (correl. of yātuka) 346. 16.

tāthāgata (adj.) (cf. Bodhic. V. 46) 157. 18, 20.

tāyin 31. 3; 260. 11; 300. 5 and note.

tiraḥkuḍya 76. 12.

tishṭhatu 'let alone' (something comparatively unimportant) 309. 3. 352. 1; cf.

Ch. s. v. *tīṭṭhati*; and Majjh. I. 490, 491 (M.H.B.).

tūlapicupa 'cotton-wool' (simile) 180. 14 and note.

tebhita (= tebhya) 329. 8.

tailapācika (n. of a dish?) 182. 1 and note.

trāyāstrimṣāḥ (devāḥ) [for °ā cf. Mhv. and Pāli] 350. 16.

trikoṭī see koti.

tribhava 102. 8, 312. 3, 319. 11.

triskandhaka 171. 5 (note); and compare Index I

traiyadhvika (*sic lege*) 139. 4 (compare Add. Notes)

tvacaḥ (śhaṭ) 70. 4.

dakṣhiṇīya (B. Sk) 'venerable' 56. 15; 151. 9, 271. 5; 286. 4.

dandanīti-ṣāstra 192. 7.

dandāpayati 63. 13, 67. 10.

dantakūṣṭha 'toothsticks' (not to be chewed in public) 125. 5.

dantotpātaka n. of hell-birds 69 *fin.*

daṣṣaddiḥ 316. 1.

daṣṣavarga 169. 1 (note 1)

dāntājaneya 'well-bred bull' 190. 9.

dāsa (simile; cf. *lōladāsa* 35. 7) 143. 8.

Dhīghaṣṭhāḥ (a sect) 332. 2.

durnyāsa 141. 2 and note.

durvyācatā 'abusiveness' 306. 7.

duhṣṛaddhūniya 'hard to believe' 174. 18;

dushkhana (dukhada, r. l.) 'harm-doing (Tib. *gnod-byas*)' 156. n. 2.

Duṣṣpradhārṣha a Tathāgata 9. 5

dushya 'curtains', 'seat-drapery' 76. 12, 353. 1.

Draḍadatta and Udraka 105. 17.

devāgnivat (simile) 121. 16.

Dṛḍhāvīkrama, a Tathāgata 9. 4.

daṣṣvarikabhūta (smṛti) 120. 9.

daṣṣthulya 116. 17 (note 5).

Dramiḍa (°ita?) 36. 14; 95. 6.

(matta-)dvīpa (simile) 118. 12.

dvīpatā 'state of being a refuge' 285. 15.

Dhanyottara (?) Add. Note to 168. 4.

dhanva 'dull' 7. 9; dhanvīkr 7. 11. Perhaps to be read dhandh°; see Add. Notes.

dharmanā 236. 16.

dharmaḍāna 352. 7; 354. 5.

dharmaḍadāḥ (adj.) 222. 15, interpr. by Tib. (195. a), if the reading was the same: *chos-l yn-lgo-skal-la spyod-pa* 'enjoying their share of the dharma'.

dharmaḍhānaka (cf. Saddh.-P. ch. XVIII) Ch. III *passim*; 97. 3, 4; 151. 15; 284. 2; 335. 14.

dharmaḍmukhāḥ (masc.?) 'approaches to *dharma*' (?) 335. 14.

dharmaḍmegha (figuratively) 103. 1.

dharmaḍsannāha; see sannāha.

dharmaḍsambhūra-yoga, defined, 191. 4 sqq.

dharmaḍsanaka 'occupant of pulpit' 355. 8.

Dharmaḍgata 39. 11; 40. 1.

dhātū (fem.) 138. 11 note 3

dhātu (six) 220. 10 sqq.; 244. 11 sq.

dhāraṇī 18 16; 336.8.

dhārmaçravaṇika 'relating to hearing the law' 197. 16; 201. 5.

dhārmi kathā 131. 1.

{ dhūtaguṇāḥ (cf. Samādhi-r. 5. 14) 137, note 1; 191. 10.

{ dhūtaguṇa- 328. 2.

{ dhūtaṅgāḥ 135, note 6; 137, note 1.

dhūmagāra (?) 80. 11.

dhvaja (metaph. use) 134. c.

Nakshatra-rāja, a Tathāgata 9. 1.

(citta-)nagara (simile) 122. 15—123. 9.

nagarāvalambaka 9. 4.

nagna-acela 331. 12; 340. 19.

naṭaraṅgavacana 126. 3.

naḍa 'artery' 221. 2.

naḍacippitika (?ta) 182. 2.

nandīrāga 288. 1.

√nam with ut- 'exalt' and ava- 'cast down' 180. 3

nayuta 318. 1 and note 1.

navavraṇa (of the body) 230. 11, note 5.

nidānam (adv. use) 100. 12.

—nidānāḥ 'having as their object' 329. 11.

nidrārāma 111. 5.

nidhyapti 33. 15; 131. 8; 152. 2. (cf. Samādhi-r. ch. IV. 1. 8).

nimittam karoti 'give a hint' 268. c.

(tan-)nimna 54. 1; 106. 13; 191. 8 (note 5).

niraṅgaṇa 121. 2.

nirāmishacitta 'non-fleshly-minded' (cf. Kārikā 26) 148. 4 cf. Samādhir. 17. 6—9.

nirāsvādātā 'insipidity' 277. 5.

niruddhu (?) 134. 11 and note 5.

nirgamana 'decease' (?) 208. 15.

nirmāna 127. 13 (paronomasia with °māṇa); 201. 3; 316. 9.

nirmāya 'guileless' 285. 8.

nirvikalpa 'free from hesitation' (Tib. *mi-rtog*) 324. 2.

nirviṣeṣha with instr. 'indistinguishable from' 201. 17.

nirvṛta 29. 6; 45. 1.

niṣcari 339. 12.

niṣcārayati 'utters' 268. 3, 9.

niṣcittatā 122. 7 (note 2).

niṣchadma 'without cloak (of guile)' 155. 10 Bodhic. VI 119.

niḥçaraṇa ('sortie, fuite' Senart, Mhv. I. 433) 203. 16; 205. 12 (cf. (a-) niṣṣṛitaṭra 285. 11 and Itiv. § 43).

nishadyā 'sitting' (cf. Mhv. Index) n^ocitta 'a mind for (desire of) sitting' 17. 18 (and Add. Notes).

nishkaṇa 158. 15 (note 5).

nishparidāha 121. 9.

- nisayanda (cf. syanda) 129. 11; 130. 2; 151. 4; 181. 10
 ni(h)antva 336. 4.
 nihsapatna 'unrivalled' 294. 3.
 nivarana 'besetting sin' 191. 7.
 (dharma-)netrī 88. 14; 292. 1.
 naigama-janapadāh 'town and country folk' (Buddhistic usage) 297. 15
 naishikramya 'renunciation' 306. 4 (note 4).

 1 paps 62. 3; 63. 6; 98. 7; 158. 3
 pamsana (noun) 'hurting' 10 note 4 (for °pamsana [adj] in the met sense of
 'dishonouring' see B & R. s v.; Pkt °phamsana, Hem. Decšn. II. 42.)
 Ypac 'make clear' } 213 13 and note.
 pacya 'conspicuous' }
 pañcatrimṣat Buddhāh 169 note 3.
 pañcapāṣaka (bandhana) 165 3
 Ypac: see adhyā-paṣ.
 patiyasi, (pratiyase), pattiyaṇti, 'believe' 174. 7, 15.
 —pathima 'leading to' 260. 10 and note.
 parātma-samatā, °tva 357. 16, 17; cf. Bodhic VIII. 90
 parāprsthībhiḥ 'turning one's back' 283 14.
 parikarabandha 'girding up the loins of the mind' 276 3.
 (a-)parikarman 357. 3
 parikaradhana 'planning' 172 note 2, 190. 18.
 parikalpam upādāya 166. 11
 parināmanā 213 note 4.
 parināyaka 281. 10.
 pari-tap 'despond' 228. 10.
 pari-tas. see below (a)paritras°, and Add. Notes.
 paritulanā, °natā 191. 1, 6
 (a-)paritrasyaṇā (cf. Dīgha-N. I. p. 40 *ad finem* and Rh. Davids tr p. 53)
 25 7; 36. 1 note 1 and Add. Notes.
 paridāha 121 note 4; 198. 9; 206. 4.
 paridīpita 121. 6
 parinishpatti 'perfection' 181. 14.
 parinishpanna 277. 8.
 parinishpādāna 'completion' 282. 15.
 paripūri 'fulness' (cf. Senart Mhv. I. 373 *ad finem*). 117 note 2; 119 note 6.
 350. 18 *et al.*
 paripracṣayati 'consider' 88. 6; 152 10.
 parivrajaka 331. 11.
 parishū = Pāli parisū (? *parshada* Suvarnap. 4 śin) 113. 3.
 (sukha-)parisarpyakam (sthāna) 'a place easy to walk about in' 197 3
 parihāra: see saparih°.
 paritta 'limited, circumscribed' (su°-) 113. 15; 281. 17; 'few' 355. 1.
 paryādāna 'making an end' (esp. of kamma; see Divy. Index) 177. 15.
 paryutthāna 178 note 3 (occurs several times in Upāliparip.).
 (a-)paryutthānatā 191. 7.

- paryupāsita 35. 2.
 palāṣa (masc.) 242. 8.
 paliguddha } 50. 15 (palibodha ?); 100. 4; 105. 12; 109. 1; 186. 10; 249. 8.
 paligodha }
 paṣurathagatiko Bodhisatvaḥ 7. 1 sq.
 paṇḍimāyāṃ pañcāṣṭyām 88. 14 (note); 104. 10; 116. 2 *et al.*
 pañcagatike saṃsāre 91. 9; 176. 6.
 pārājika 66. 18.
 pārāvāra 357. 17.
 pārihāṇi [cf. aparihāṇa] 308. 8 and note.
 pārṣvapārṣvaka 228. 13 and note.
 piṇḍārtha 'concentrated meaning' 127. 8, cf. *piṇḍāyitā* M. Vyutp. § 245. 271.
 pithat = piḍadhat 348. 11 and note.
 pippalakā (vāyavaḥ) 248. 13.
 pukkasa a low caste 193. 1.
 puṇyakriyāvastu 198. 8 and note.
 purime = pūrvam 177. 7;
 purimeṇa 193. 9.
 pūrvābhilāpitā 'disposition to speak first, chattiness' 183. 15.
 pūrvāvadāne 10. 12 (cf. 13. 16).
 prṣṭhavaṃṣacara (hell-birds) 70. 2.
 pesī (°ṣī) 'embryo' 358. 15 and note.
 paṇḍilika 150. 18 (cf. *paṇḍapātika*, Bodhic. X. 46, B. Trigl. 22. 8 and § 45. 4
 of the anonymous vocabulary published by Minaev in his *Buddhism* I. ii
 p. 128).
 posha 199. 8.
 praguṇṇa (pragunya?) 184, note 1.
 pragharati 'ooze' 249. 7.
 prapīdhānas, list of 291. 11 sqq.
 Pratāpana, a hell 85. 1.
 pratigha 'anger' 149. 5, 6 (quasi-etymological explanation); 271. 12; 272. 6.
 pratichhādanatā 41. 19 (note).
 pratipaksha 160. 5—6; 172. 13; 173. 8.
 pratibhāna 15. 13;
 pratibhāsa 272. 10.
 prativigacchati 248. 10.
 prativijñapti 'recognition' 250. 5, 8.
 { pratividhyati 317. 10.
 { prativedha 214, note 5.
 prativinodana 120. 15 and note;
 { pratisaṃlayana (Divy.) 'privacy' 114. 9; 120. 16
 { pratisaṃlīna 67. 12.
 pratisaṃvidā (cf. Samādhi-r. ch. XXIV.) 109. 6.
 pratisaṃvedanā 'experiencing' 253. 6, 14.
 pratiṣaraṇāḥ (masc.) 'refuse' 207. 17 (cf. 191. 1).
 pratihanyanā 251. 14 and note.
 pratvaya-yāna 328. 8.

- pratyarthika 'enemy' 234. 11.
 pratyavalokana 'paying attention to' 148. 11 and note
 pratyāpatti 'restitution' (after repentance) 160. 8, 177. 9.
 { (a-)pratyudāvartanam (non-) retreat 296. 8.
 { pratyudavarte 'turn back' 280. 7.
 pratyekanaraka 57. 1; 136. 10
 prathamacittotpādika Bodhis 212 13.
 { pradakshina 112. 14
 { pradakshina-grāhita 'disposition to take well' 286 4
 prapañcārāma 105. 3; 111. 13 sqq.
 prabhāṅgura 232. note 1.
 pramuditā n. of a *bodhisatva-bhūmi* and of a division of a treatise on the *bhū-*
mi 10. 17; 11. 3.
 pramoshā cf. *supra* *apramoshata*, *asampra*^o.
 pralambapādān 'with one foot hanging down' 125. 12 (*mahārājakūṭa*-posture.
 Foucher *Iconographie* p. 67 note 3)
 pralugna 56 8.
 pravaṇatā 191. 8.
 pravāryamaṇa 'pressed to accept' 263 4
 prasāda 'seat, locus' (cf. *Atthasal* pp 72, 306 sq) 250. 14.
 prasrabdhi 'cession' 255 14
 prahāna 135. 3
 prahruta 'crooked' 42. 3
 prag eva 'much more' 11. 3
 pragbhakta 'forenoon' 352 1
 pragraharata 191. 8 and note
 prātilārya 'marvel, magic' 213. 11, *Digha* n. xi, *passim*
 pradeśika (vidhi) 125 8 (*Ṣyana*) 183. 10.
 prantaṣayyaśanika 55. 8 (cf. 101 15)
 pravish-kṛ 191. 8.
 prasaṅgikam 168. 14
 praśadikātva 'kindliness' 157. 5
 Priyapākara (Bodhisatva) 168. 4. (a king) 255 11.
 Priyadarśana a Bodhisat 121. 5.
 prekshika (?) } 52 18, 267. 15 and note.
 prekshikā }
 premaniyā 126. 11 and note.
 phāsum 129. 8 (and Introduction § 4)
^ophuṇa 'expanding like a snake's hood' 334. 17.
 (daśa-)bala 25 4; 161. 2, 161 3
 bahukṛtya 128 10.
 Bahuṣarika n. of a naraka 57. 1.
 būla n. of a flower 81. 8.
 bāhīrakālī 'outsiders' 332 8.
 bāhuṣrutya 12. 16; 114. 2

- bimbara n. of a high number 157. 11.
 bilaṅga-thūlikā (Pāli) Additional Note to 80. 11.
 bisa (*sic legendum*) 'lotus-root' 137. 15 (and 'Additional Notes' ad loc.).
 bukkā 'heart' 25. 11, 17.
 buddhamāhātmya 145. 12.
 buddhāḥ: see pañcatrimṣat 169 note 3.
 bodhikarādharmāḥ 286. 14; 287. 4.
 bodhimaṇḍanishadana 158. 8.
 bodhisatvayānika 104. 10; 116. 1.
 bodhisatvapitaka 190. 12.
 bodhisatva-vinaya 190. 4.
 bodhyaṅga 144. 10.

 bhadraghata 155. 8 and note 3.
 bhadracarividhi ('caryāv°) 139. 13 (note 7), 291. 10; 316. 3 (= Kārikā 25).
 Compare title of Ch. XVI.
 bhadraṇuṣamsāḥ (four kinds) 313. 1.
 bhaya various kinds of, 198. 7—18; 296. 3 sqq.
 bhayin 'timorous' 364. 1.
 (tri-)bhava 102. 8; 312. 8.
 bhājana 354. 9, 10.
 bhikshadā 98. 8.
 bhūtaṃ (adv.?) 46. 6.
 bhūtakoti 257. 15.
 bhesyanti = bhavishyanti 45. 12 (cf. 46. 10); see also Introduction § 4.
 bhaishajya (satata -bh°; glāna-pratyaya-bh°) 135. 8.

 Makkoṭaka, n. of mountain 71. 2.
 mañcāroha 139. 15.
 mativikrama 122. 4.
 mana-utplāvākari (like Wordsworth's 'My heart') leaps up when I behold...
 126. 12; cf Bcp. ad I. 7 (p. 13. 11).
 mantrāḥ 'spells' (ayukta-m°) 113. 12 (paligodha-m°) 109. 1; (vivāda-m°) 108. 7.
 manyanā 'self-consciousness' 251 n. 2.
 { maru 307. 7; 334. 1.
 { maru-pati 'lord of the Maruts' [and devas generally] (cf. Pāli) 305. 7.
 marmaguhyakā (hell-birds) 70. 2.
 marmasthāna 'vital points (of doctrine)' 17. 10, 11 (= Kārikā 3).
 mastakalūṅga (= mastul°) 'brains' 69. 16 note 5.
 mahadgata 'great' 248. 15.
 Mahāpaduma, n. of a hell 75. 10.
 mahāpranidhānāni (list of) 291. 11.
 mahāpramāṇa 'full cassock' 352. 13.
 mahāyānika 'follower of the Mahāyāna' 13. 8.
 Mahāvvyutpatti passages used from, 67 note 2; 117 note 3; 119 note 3.
 mahāṣāla 175 note 5.
 mātrajña 'moderate' (Pāli *mattaññu*) 143. 20 (= Kārikā 14).

- mātī ābhōjin 'eating in moderation' 129. 18 and note.
 Māyā-devī 122. 14
 Mara 189. 8.
 Mārakamūni (daça) 49. 5—51. 20; 151. 18 sqq; 182. 16.
 Mārakūyika 123. 5; 184. 10.
 Mārādūta 184. 11.
 Mārabbhavanāni 284. 5.
 Mārāṅkuṣa-viddha 151. 12.
 mārṅganatā 214. 7.
 mālāvihara 'votive flowerbooth' 300. 8.
 middha 'sloth' 111. 9, 13, 128. 1; 197. 6 *et al.* [cf. Additional Notes].
 mukhapūram 'mouthful' 125. 11.
 muditā (defined by extract) 183. 4—184. 4.
 mudīākārāḥ (not to be eaten) 139. 15.
 mudrāvāre niyuktāḥ 58. 6.
 mushitaçruti 108. 8 and note.
 mushṭika a low caste 48. 2.
 mūtodī (li) 210. 8 note 3; 231. 1.
 mulāpatti (five kinds of sin) 59. 11—60. 12, 15 sq; 167. 19.
 mrgacaryā 332. 3.
 mṛśāmoshadharma 261. 8; cf. Madhy-vṛ. 10. 20.
 medakasthālī 'vessel of grog' (malt, acc. to Tib.) simile, 231. 2
 mraksha 198. 8 ('persistence in wrong-doing' B² from B. Sk.; 'hypocrisy' Ch.).
 mrakshana ('massage?') 132. 6.

 yatha-r-iva 304. 10 *et al.*
 Yaças, a Tathāgata 9. 2.
 yātuka = Pāli yattaka 328. 11; 339. 10.
 yāthāvataḥ 260. n. 2.
 (pratyaya-) yāna 328. 8.
 yāpanā 127. 19 (cf. *jāpanā*).
 yāma-laṅkika 130. 17.
 yāvat (1) = peyyālam 93. 1; 171. 10. *et al.* (often denoting an omission made by a redactor).
 (2) 'least of all' 252. 9 (note) sqq.
 yuktyāgama 359. 1.
 yuga mūtraprekshin 'looking only a yoke's length before him' 128. 6 (note), 267. 15.
 yuñjishyāmi, ghaṭishye 201. 4 (note).
 yogakshema 147. 4.

 rajoharana 'broom' 35. 8 (cf. Jacobi, Jain-sūtras I. [SBE. vol. XXII p. 57])
 ranya = aranya 329. 13 (cf. *daḥa* for *udaka*) p. 57, note 2)
 ratha (metaphor) 361. 9.
 raçmi mystic rays, list of 333. 14—342. 18.
 rāksha(m) = rakshā 309. 2.
 -rūgayāti (ā-, vi) 30. 6, 7.

- { —rājan at end of cpd. 178. 7; 246. 4.
 { rājāna- (as cpd. base; cf. Mhv. Index) 45. 2 (note).
 Rāhu 346. 11.
 ruksha 'rough' 131. 4.
 Rutāvatī, a sāgara-devī, inventress (?) of music 346. 3.
- lapana 'babbling' 268. 6 (cf. Bcp. ad V. 75, and Vis.-m. ap. JPTS. '91-3, p. 80).
 layana Add. N. to 29. 14; 178. 2 (contrasted with *grha*).
 laṇṇa 132. 5.
 lābhasatkāra 104. 17; 105 *passim* and 148. 16 (Kūrikā 16).
 lālapyana 'lamentation' 222. 8 (note).
 linatā 'despondency' (new meaning, cf. *liyate* 185. 3); 179. 14; 183. 5
 lūha 128. 16 (note); 129. 9; 130. 5; 131. 4.
 leya 'snare' 77. 4.
 lokadāsa 35 7 (cf. dāsa 143. 8).
 lokadharmā (asbha) 180. 2 (note).
 lokapradyota 'Light of the World' 298. 6; 310. 4.
 lokāyata-mantra 148. 10; -cāstrāṇi 192. 7.
- vaṇṇa (caturārya^o) 105. 8 (note).
 vaṅka ('forme prācrite du sanscrit vakra dans le sens moral' (Senart, Mhv. I. 450) 230. 3.
 vanīpaka (^oīyaka) (Divy.) 26. 5 *et al.*
 varga (daṇḍa-, pañca-) 169. 1.
 vā = iva (cf. Mhv. Index) 275. 6.
 vādavidyācāstra 192. 8.
 vānta 'removed' 173. 9 (note).
 vālapatha = 'hair's breadth' 295. 5; 344. 16.
 vālikā = vālukā 'sand' 312. 4; 314. 18.
 vikalpa, see nirvik^o.
 vikuṭṭhanū 'censure' 100. 3 (note).
 vikurva (^ovaṇa and ^ovita) 'miraculous power' 327. 20 (note); 330. 12, 342. 16.
 vighāta 'loss of', 'separation from' (with disjunctive instrumental?) 268. 7.
 vicakṣuḥ-karṇa 'vexation' 355. 12.
 (a) vicikitsaka 'not doubting' 36. 7.
 vicchidra (Pāli, *vicchidaka*) 77. 12.
 vijahya (from *Yhā*) 106. 11.
 (a-)vijñaptika 234. 2.
 viṭhapanā 180. 4 (note); 236. 1-4 (definition).
 vidūṣhaṇā 'self-reproach' (cf. Feer, cited in Add. Notes) 160. 5-14.
 vidyuccakrāṇi (simile) 105. 11.
 Vidyutpradīpa, a Tathāgata 9. 2
 vidhamanaka 'bellows' 249. 2.
 vidhamanatva, ^otā 31. 10 and note; 192. 1.
 vinīlaka 211. 1 (note).
 vipaṭmaka 211. 1.
 viparyāsa (four) 198. 11, 12; cf. Poussin, Muséon. N. Sér. I. 236.

- vipaṣṣyanā (cf. Lal.-v. 146. 7) 'keensightedness' 108. 16.
 vipūyaka 211. 1.
 vipratīṣṭra 'repentance' 160. 7.
 (atī^o) vipratīṣṭrin 'remorseful' (Lal.-v. and Divy.) 178. 14.
 Vimalatejas 189. 9 sqq.
 vi-rūgaya 80. 7.
 vilohita = lohita 'blood' 81. 14.
 vivarnita 'blamed, condemned' (also Lal.-v. apud B²) 281. 12.
 viveka 'detachment' 357. 14 and note.
 (a-)viṣarāṇa 235. 11.
 (pranidhūna-) viṣuddhi (four kinds) 311. 14.
 viṣeshagāmitā 'being in the way to distinction' 316. 5, 8.
 viṣhkambhanatā 'disposition to check or hinder' 191. 7.
 viṣhkambhayati 'unguids' 279. 6-7.
 viṣthihate (viṣiṣhate; cf. *vyutthi* 344) 18. 6 (note); cf. M. Vyutp. page 87, note 9.
 viśamvāḍaka 13. 10.
 viśabhāga 'different' 296. 6 (note).
 viśrambhaghātikā 'destructiveness of trust' 269. 2.
 viṣāra 213. 12 (note).
 vihetanā (= viheṭṭha Lal.-v.) 'harm' 271. 8 *et al*, also Ashṭ.-P. 417. 2.
 vīrya (sāmtatya-), definition, 51. 6.
 vīśhabhita 214. 1 and note.
 vaitulya (v. l. vaipulya; see Additional Notes) 354. 6.
 vaidhurya (?) 136. 6 (note).
 (a-)vaimukhyam (cf. Samādhi-r. 5. 21) '(not) being put out of countenance' 179. 15.
 vaiśāprīya (or, *ṣvṛtya* Senart, Mhv I. n. 594 maintains the form *vrtya*, comparing the Pāli *vaiyāvacca*) 'service' 50. 15, 55. 6, 114. 3, 5, 7 (note 1).
 vairamanacakra (cf. Mhv I. 128. 7, Suvarṇa-p. 3 fin) 176. 8.
 Vairambha (n. of a proverbially strong wind) 246. 11 (note).
 vaiśeṣhikatā (abstr. form new) 'faculty of distinction' 277. 4.
 vyavadāna 172. 11 (n. 5).
 vyādhmātaka 211. 1.
 vyāpāda 'desire to injure' (B. Skt) 269. 1.
 vyāprta (partic.) 143. 8 (cf. *vyūpratā*, Harsha-c. 179. 8).
 vyupaparīkṣa (new cpd.) 122. 1.
 v'vraj (Ātm.) = varj 309. 4.
 śamatha-vipaṣṣyanā 272. 16 (note).
 (a-)śarāṇa (?) 235. 11.
 śalya (metaph.) = *σκόλοψ* 231. 2, 288. 8, 322. 6.
 śastrakāḥ (vāyavah) 248. 12.
 Śāntamati 159. 13, 15.
 śāradya 'timidity' 296. 7 (note).
 śāstrasamjñā 98. 7; 154. 12.

- sandayita (*si reia lectio*) intens. of *dayita* 'beloved' 300. 10.
sanikāya 176. 9.
santati 'disposition' 194. 5; 253. 5.
saṁtāna (1) 'series of moments of consciousness' (?) 359 14
(2) 'character' [arising from (1)] 23 16; 126 9; 360. 7 (cf. *sāntānika*
296 3 and Additional Notes).
saṁdṛkṣhaṇa 126 3; 186 4
saṁnāha 'spiritual armour' 99. note 7; 128 1 *sqg.* def of *dharma-saṁnāha* 185 6
and note; 188. 1; 232. 9, 278. 5 [cf. 130. 16 *maitrīyāhārasaṁnādhā* and
272. 11 *maitrī-saṁnāhasaṁnādhā*].
saṁniṣṭhaya 'accumulation' (?) 160 10
saṁparihāra 'watchful' 178. 13 (occurs with *sāmuralāṣā* in *Upāliparipīṭchā*).
saṁtapadāni 167 note 1.
saṁpratīsa 'respectful' (Divy.) 199. 16.
saṁbhāga 176 9 (note).
samanantara, use of 269. 13 (note 5).
Samanantasatya-(pari-)trāṇaujaḥṣṛī n. of a *devatā* 149, note 3.
samanvāṅgibhūta 166 8.
{ *samanvāhā* (passive) 'regarded' 𑀲𑀺𑀭𑀺𑀭𑀺 (cf. Senart, *Mhv.* I. 564) 35 1, 351. 5.
{ *samanvāhāra* 225. 9 (note)
samavadhāna 'association with' 151. 7; 296. 9 (note), (eight means to get *Buddha-*
saṁ) 309. 14.
saṁādāna 98. 1 *sqg.*
saṁādāpanatā (abstr. form new) 309 15, 16.
saṁādāyī (cf. *saṁādāyana* 337. 2) 'making a vow' 337. 11 [cf. Cowell, *Divy.* —
Index s. v. *saṁādāya* or *solemu resolve*].
saṁādḥiskandha 117. 15.
saṁuccarati 'address' 186 6 (note).
saṁucchraya 'body' (B. Skt.) 277. 10, 13.
saṁudācarāṇa 'practice' esp. of evil (= °*cūra* committal) 268. 13.
{ *saṁudāyana* 'collecting' 278. 2.
{ *saṁudānetū* 237. 2.
saṁudāranatva 248. 11.
saṁudghāta 'removal' 232. 15.
saṁpragraha 277. 9 (note).
saṁprajānyam } 121. 1; 271. 10; 279. 4; 108 8 (note); 123. 14 (definition).
(a) saṁprajānya }
saṁpravūrīta 208. 2 and note.
saṁmiñjita 'stretch out' 120. 14 (note).
saṁyakprahāṇa (catuḥ) 105. 14 (note)
sayathā 113. 5 (note).
sarvatraḥmīnī (bhūmi) 32. 15.
Sarvadharmānirvāḍacchatramandalanirghoṣha, rūja 154. 2.
sarvavaḥradharmāntra 140. 13.
sarvākaraavaropetū cūnyatū (definition) 272. 11.
saḥkyaṁ (adv.) 110. 19 (note).
saha usage of, 65 note 1; with partic. like *ἔμω* (cf. *samanantara* 178. 3 (note)).

- Ilāṭakaprabhasa, n. of a form of mercury (*rasajātani*, *rasadhātu*) 177. 16.
 hākkāṇa 'exclamation' (of wonder) 36. 11.
 hetupratyaya-samyukta 172. 5.
 hrīnapatī āpya 136. 1; 192. 1 (cf. the falsa lectio in Samādhi-r. 5. 13; and Pāli
 hirotappa Ch. s. v., Majjh - n. I pp. 271—74, Aug. - n. IV. p. 99, Itiv.
 p. 366, also Sūhīlekha § 32 (J.P.T.S. '86 p. 12).
 γ/ħru 42. 5 (note)
-

Additional Notes and Corrections.

(Typographical errors in separate list.)

1. 3. Tib. གང་ཐོས་ནས་ཡུང་... རྟེན་གྱིས་སྤྱོད་; and similarly the Chinese translation, as I learn from Prof. Leumann and Mr. U. Wogihara, so that the reading may have been something like: **श्रुत्वा च ये त्यजन्ति°**.
2. 8-7 and note 1. Quoted also in Bcp. ad I. 4, ed. de la Vallée Poussin in *Bibl. Indica*, p. 10. 3 with some variants. As to the topic (*kṣaṇasampad*) Poussin compares Suhṛllekha 64. J.P.T.S. '86. 19 and Aṅg. - n. VIII § xxix.
2. 9. With *samāgamam* de la Vallée-Poussin compares Bodhic. I. 4.
2. 10, 11. Kārikā 1. See the Introduction. The stanza is repeated by Āntideva at Bodhic. VIII. 96. The whole passage 2. 10-16 is quoted in Bcp. ad III. 21 (= 87. 1-5 of the edition).
2. 13, 14. Kārikā 2. Prof. de la Vallée Poussin compares Sumaṅg.-V. 231. 15 *saddhāmūlikā sammāditṭhī*.
2. 15 and note 3. Mr. Wogihara informs me that this *dhāraṇī* (from which a very long extract is given at pp. 327 sqq.) is identical with the work described by Nanjio 785. The latter authority makes it a chapter of a large work of the Avatamsaka-group.
2. 18 and note 5. My friend Leumann points out to me what I should have noticed myself, had I been able to use the Tib. version better at the time that we must divide: *māṭṛ-jaṇetṛī* (*janayitrī*).
མ་བླ་ར་བསྐྱེད་པ་སྟེ་ 'giving birth to (i. e. reproducing) what is past, like a mother'.
3. 8. The Tib. has མགས་པའི་སྟོལ་པ་ implying a reading *saṅgamukh°*.

3. 14. Read of course *अतृप्त गु°*. Dr. Leumann suggests that we should correct the *guṇanti* of the MS. to *guṇenti*: 'studying without satiety'; and so too the Tib. (5b 2): ཉན་ངོས་སེལ་བཞེད།. I find in Jain Prakrit *guṇāviya* similarly used (Jacobi, *Ausgew. Erz.* 7. 17).
4. 18, 19 and note Read in note °*syi aci°*. According to the Tib. (6a 2), however, we must understand both lines *paṇṇiy' acintiya* (པཎ་ཉིལ་ཡིན་པཎ་ཉིལ་), so too the Chinese, as Dr. Leumann informs me.
5. 9 Read *तस्माच्छ्रुत्वा°*.
5. 17. The Chinese, acc. to Dr. Leumann, had a reading °*ya ʼk°* as it renders equivalent to 'every *akṣaṇa*' (*akṣaṇam akṣaṇam*).
5. 29—6. 4. *buddhicitam . . mayyāya* quoted in Bcp. ad I 14 (p 23. 2) with the introductory words: *Bodhisatva . . uktavūn Sudhanāya . .*
7. 2, 11. Read perhaps *dhandha* (°*dhī°*) རྩམ་ and རྩམ་ are hardly distinguishable in old Nep MSS. Cf. Sk *dhāndhya* and Pāli *dandha*, *dadhva°* MS of Pañcākṛ. (ed. Poussin, p. 57).
7. 12 and note 1 This is illustrated by Yogasūtra I. 22; *mṛdu-madhyātīmātātṛtātato 'pi vīṣṣaḥ*. The glossator refers to a twelve-fold classification occurring in the *Abhisamayālaṅkāra*, probably one of the several commentaries on the *Prajñāp*, so-called.
8. 8—15 My friend de la Vallée has recognized this quotation in the Tib. of a missing passage of the Bcp (ad III. 23).
8. 12. Regarding the lacuna in l. 12 the above-cited Tib. version renders, the missing word འཕྲོན་པེད་ *anūthān*; but the Tib. version of our text has འཕྲོན་པེད་ which looks more like *atrānān*.
8. 16 +qq. A paragraph ought to have followed the end of the quotation. With the following phrase compare *Bodhic. I. 16*. Accordingly in the Bcp. on this passage (ed. p. 21) *Prajñākaśamati* reproduces not merely one, but *both* the two following quotations
8. 17 Read probably *सर्वलोके* with Bcp. and Tib. (8b 4) རྩམ་སེལ་ཅན་གྱི་ཁམས་ན་.
9. 8—12, 14—10. 7. This pair of quotations also is laid under contribution by the author of the Bcp ad I 17 (pp 25, 26), with the following chief variants: 9. 8 *bhinnaṃ api*; 13 *sarveṇa sarvaṃ sarvathā dāna°*; 10. 5, 6 *kuṣalamūlavipākena*.
10. 13 (note 4). The stem — *pāṃsana* found at the end of adj.-compounds in the sense of 'defiling, destroying' may very well, it seems to me, belong to this root, though B. & R. refer it to a denom. *pāṃsaya-* from *pāṃsu*.

10. 15, 16. The quotation is the passage immediately following that at 11. 2, 4 verified below. It forms an explanation of *aṣṭoka-bhaya*, in the light of which 296 n. 2 must be corrected.

10. 17. See Daṣabdhūmīṣvara Ch. I, fol. 10. a. 3 of Camb. Add. 1618. Read *yogeneti*.

11. 3-4. *ātma* . . . *sneha* ibid. 10. b. 7, 8.

11. 7-9. *tatrāpyo* . . . *°bhavitavyam* quoted in Bcp. ad V. 52 (p. 118. 3) with variant न चातः.

11. 9. Read *स्योपेक्षे*°.

11. 15.— De la Vallée reports that this passage is quoted in Bcp. ad III. 23, extant in Tib. only.

12. 12 sqq. This quotation also was reproduced in the same missing portion. See the Tib. version of the comm. on Bodhic. IV. 4. to be printed in the Appendix to Prof. Poussin's forthcoming edition. The expression *सूत्रं* (*sūtra*) occurs in this version also (cf. note 4).

12. 13. Both Tib. versions seem to suggest a reading such as *रात्रमकामात्य* but it seems to me possible that the translators may have missed such a nice point of Sanskrit as the force of *-mātra* here.

12. 14. Both Tib. versions imply a reading *sa tam* for *satyam*.

12. 16. *yāvat* here, as often, indicates an omission made by a relatively recent redactor of the text, i. e. subsequent to the Tib. version, and probably to Prajñākara's comm. on Bodhic. The former has a string of five, not merely three, datives.

13. 12-15. Quoted in Bcp. ad III. 23 (Tib. only extant).

13. 15. The Tib. of our text has (12. a. 4) *གསོལ་བ་གདབ་མྱོ* as the equivalent of the word following *Kalyāṇamitram. gḍabs* (also in St. Pet. Tanjur) is apparently a form of *hḍabs*, as we find from the Tib. of the Bcp. which has, as Prof. Poussin informs me *གསོལ་བ་བདབ་ལ*. This suggested to me *adhishya* (cf. *anadhīṣṭa* infra 354. 10), and on re-examining the MS. I find traces of the conjunct *ཡུ*.

13 (note 5). Mr. Wogihara informs me that the quotation is not verifiable in Nanjio 23 (46).

14. 8 (note 1). *nihil mutandum*. See Introduction p. XXI and Hopkins, Great Ep. p. 253 ibi cit.

15. 1-12. The whole of this passage has been appropriated by the Bep. ad IV. 48 (p. 93-4) without any clearer indication of its origin than may be guessed from the fact that the passage at 16 1, 2 (where the name *Ākṣhāsamuccaya* occurs) is introduced immediately after.
15. 4. Before करोति our MS has a mark of omission. The missing word is न, which occurs in the Bep. text (93.13) and is confirmed by our Tib.
ཀླུ་མཁའ་ལྷོ་མཁའ་ (13 a. 4).
- 15 7. *ci chāpr*° Bep.
15. 9 The lacuna is filled by the Bep thus: देननात्तर्भावात्.
- 15 11 Bep.: रुते । न निवर्तते । उपेतते वा । सापत्तिकी. This reading may accordingly be adopted, as on re-examining the MS, which has been rewritten as well as much broken here, I find the syllables *nivartta*-with part of *te* and *na* added below perhaps in the orig hand.
- 15 13-21 Quoted in Bep. ad IX. 43: see Poussin 'Bouddhisme' p 283 med. where the variants are noted From this we learn that the lacuna in l. 14 is to be thus filled पितं । वेदितव्यं कतनेश्चतुर्भिः.
- 15 14 The reading ग्रयोय° . . नानार्थ° of the Bep. is supported by the Tib.
(13. b 4) རྟོ་ལོ་ལོ་ལོ་.
- 15 19 The striking dictum *yat kīṃcit . . . subhūṣhitam sarvaṃ tad Buddha-bhāṣitam*, cited by Minacv ('Recherches', p. 85) from this passage is paralleled from Aṅg.-n. IV p. 161.5-12 (reference given by Prof. de la Vallée Poussin).
- 16 1, 2 See note to 15 1-12 above. *Vyutpādam* is supported by the Bep.
- 16 19. Mr. Wogihara called my attention to the fact that the Candrapradīpa-sūtra (often quoted in this work) is identical with the Samādhirāja. Both names are used in the Tibetan authorities (Tāran. p. 156; KF. 249) The present extract is from Ch. 35¹) and occurs at f. 163 b. 1 of the R.A.S. MS. (Hodgson 4).
17. 5-18. The whole of this passage (*uktāni . . . °śīdāmīti*), text and quotations, has been appropriated in the Bep (ad IV. 48 = ed. Poussin pp. 91-93)
17. 10-11 *marmā° . . . bhavet*. This verse forms Kārikā 3b. As to Kārikā 3a see the Introduction. It is implied in the expression *esa bodhisatvasaṃvaya-saṃgrahaḥ* below, l. 14.
17. 11, 12. *yāni hi . . . °uktāni* Clause wanting in Tib. and in Bep

1) In the recension of 40 Chapters (London and Cambridge MSS.).

17. 13, 14. The couplet forms Kār. 4 and the Bcp. adds *ity uktam* accordingly.

17. 17. Read ཐུམས་ཅན་[ཡ]ཀྱི་ with Bcp. and Tib.

17. 18. I was wrong in changing the reading of the MS., *niṣadyā* being amply attested from Gr. and Lexx. and also by Mhv. II. 398. 20, 403. 1. In these last passages as well as in M. Vyutp. 261. 31 the meaning is clearly 'sitting, seat' which the Tib. འདྲེན་ assigns to it here; but the meaning 'small bed', assigned by the Trikāṇḍeṣha (a lexicon specially rich in Buddhistic words) apud B. R., is possible here.

17. 19 and note 3. The Tib. title of the work quoted is $\text{འདྲེན་པ་ཡོད་མཁའ་མཁའ་མཁའ་}$

a name which I have not succeeded in identifying in Kanjur or Tanjur. According to Mr. Wogihara the quotation comes from the original of the work described by Nanjio as № 1084. This, says Nanjio, was «translated . . A. D. 289» and «agrees with Tibetan»; but I cannot verify the Tibetan in question. It will be observed that Nanjio's own Sanskrit literal translation of the Chinese name agrees fairly well with the Tib., whereas the Chinese traditional Sanskrit name is of quite different import.

18. 17. Quoted in Bcp. ad III. 21 (p. 85. 12).

19. 13. Read *anuddhuratād gatvā*. Though indistinct in the MS, this is guaranteed by the Tib. (16. b. 4): $\text{མ་མཐོང་པ་དང་འགྲེན་པ་འབྲུར་}$, corresponding to འགྲེན་པ་ (120. a. 1) = *anuddhuratva* (192. 4).

20. 4. Read *haranna*, the copyist of the transcript or its original (MS. A wanting here; see 18. n. 4) having misread མ་ as ན་ .

20. 17. *bhaktacodākap*^o. See 113. s and note.

20. 18–22. Compare Bcp. ad III. 21 (p. 85); apparently a similar passage from the same sūtra, containing a repetition of the phraseology here quoted.

21. 1, 2, 5–12. Quoted in Bcp. ad I. 33 and III. 21 (pp. 37, 85). Beside minor variants note the insertion of *rājya* before *rāṣṭra* in l. 12.

22. 1, 2 མ and མ are often undistinguishable in our MS., but the Tib. མ (18. b. 5, 6) shows that *mulha* must be replaced.

22. 5–27. 3. } The excessive length of these extracts (forming together the longest
27. 1–33. 10. } prose quotation in the book) has induced me, contrary to my usual practice, to subdivide them into paragraphs, for convenience in reading. Mr. Wogihara has verified this passage in the Chinese version of the Vajradhv. and reports that the present extract really falls into three selections: 1) 22. 5–29. 9 from Paripāmanā VI; 2) 29. 10–31. 3 from Parip. I; 3) 31. 3–33. 10 from Parip. VI (join *shashṭhī-p*^o in 32. 9).

23. 12 After the equivalent of *asāṃl sarvatrālokyāt* the Tib. (20 a 1) has:

སྒྲིབ་པོར་རྟོག་པ་, so that apparently the missing *alsaras* are [*sāraṃ pra*]
*tya*vel s°.

23. 13, 14. *jihvām* sqq. Tib (20. a. 2) རྩེ་སྒྲུབ་སྐྱེ་མཁན་གྱི་ཆོག་འཇམ་ཞིང་དགའ་བར་
འགྲུལ་བ་ With རྩེ་སྒྲུབ་ compare 178 note 1; so that the Tib. must have

read some form of *saṃāna-* (or possibly *samanantaram*, cf. 269. 12) and have understood it in the sense of *saha* there noted: 'as soon as he is asked he sits down... and addresses the suppliant with amiable speech and with benevolence...'

On reexamining the MS. (broken here) I find that the true reading is unquestionably གཤམ་.

23. 13 and note 3. '*arishṭa*'. Tib རྩེ་སྒྲུབ་ 'unangered'. It will be therefore safest to read *arushṭa* with the gloss *akushṭa*.

For *mahātma*° the equiv. is རྩེ་སྒྲུབ་འདྲེན་ཆོན་པོའི་རྒྱུ་མཁོ་བ་
'with mind exalted in the lineage of the high-souled'. Replace མཁུའུམ་[བ]-
མས་ (འཕྲིན་)

23. 16. On *saṃtāna*, the Tib. equiv. of which is merely སྒྱུ་ 'disposition', see some further refl. in the Add. Notes prefixed to Part I. and Index I. s. v.

25. 7. See below on 36. 1.

29. 13-18. Quoted in Bcp. ad III 9 (p. 79); where the extract is introduced with the phrase: *idaṃ ca parināmanam ārya-Vajradhvaṃśasūtra* [supra 22 5] *vistareṇa pratipāditam | tatiēdam uktam* 'sa tūm'°.

29. 14. For ལཡན་ read ལཡན་ with Bcp. and with the Tib. གཞན་སྐྱེ་. ལ and ལྷ are practically undistinguishable in our MS.

29. 21-30. 2. Quoted in the Bcp. *ibidem*.

33. 13-34. 2. Quoted in Bcp ad III. 10 (p. 81).

33. 15. The readings of Bcp. *°dhyaptir... āmukhīlārana* are preferable to those of our MS. which is not clear here.

34. 1. བཤམ་པོར་ Bcp. which is supported by our Tib. བྱུགས་དང་འབྲུལ་ and Tib. tr. of Bcp.

Chapter II.

34. 11–13. *paribhogāya...pālayet*. These lines, which should have been printed as verse, form Kārikās 5, 6a. For 6b see below line 17 and 41. 9, 10. See also the Introduction, and Bcp. ad V. 1. From 158. 13 and the intervening text, it results that by °*ādī* is meant the two other kinds of *rakṣhā*: viz. *bhogarakṣhā* and *pun्यarakṣhā*.
34. 10–36. 4. Quoted in Bcp. ad V. 103 (p. 157; with some omissions).
35. 2. *pariyupāsita* 'honoured' Tib. བསྐྱེད་པུན་པ་ 'approached with respect'.
35. 5 and note 6. The Tib. of our book and of Bcp. seem to have read °*rāpr*° (°*ra*+*apr*°).
35. 6. °*āparitasanatayā* Bcp.
35. 9. °*ṛāṣṭra* Bcp.; but though *aṣṭra*- might give rather better sense, both Tibetan versions support the reading *ṣṭra*°.
36. 1. Bcp. °*tasana*° at supra. For the form *tas* see M.-Vyutp. 245. 408–9, a context which suggests that our MS., and also the Tib. version, may be right.
36. 2. *anuṣāsanī* here prob. as Tib. རྒྱུ་བསྐྱེད་པ་ = 'good advice'.
37. 8. Cf. Vajracch. §§ 11, 12, 32.
37. 13 sqq. This quotation is referred to in Bcp. ad V. 102 (p. 157. 1).
41. 7, 8. The present extract is translated by L. Feer in his 'Fragments ... du Kandjour' A.M.G. tom. V p. 196 (compare p. 160. 4 infra). It is also quoted in Bcp. ad V. 102; compare last note.
41. 9–10. The rest of Kārikā 6 (see Introduction) is embedded in these lines.
42. 12 and note 3. Mr. Wogihara calls my attention to Nanjio 23 (48), 59 (tr. A.D. 420–479).

Chapter III.

44. 19. *tatrātmabh*°...°*varjanam* = Kārikā 7a; for 7b see 116. 1
- 45, note 1. The scansion here suggested would make an almost unexampled *ṣloka*. It is merely a hypermetron of the kind discussed below, Add. Note to 160. n. 5. See also p. XXII.
- 46, note 3. Epic parallels in Hopkins, 'Great Epic' p. 249.
50. 15. *palibodhe*. Probably the MS.-reading must stand. Compare now 100. 4 (and note) and 105. 12. The word seems not to be rendered in the Tib. (36. b. 7).

51. 18, 19. Quoted in Bep. ad V. 87 (p. 145), merely introduced with the words:
yad ullam.

52, note 1. Compare also Tāran. p. 130, n. 1.

53. 10—51. 1. This quotation is taken from Samādhirāja Ch. IV, 10th stanza from end; fol. 18b. 4. in Hodgson MS. (See Add. note to 16.19 above). From the context one finds that the passage is a metrical one of the *trishṭubh-jugaṭī* plan, through from its considerable irregularity it might easily pass for prose when standing alone. Line 1 (to ॐ) is *jugaṭī*; the remainder are *trishṭubh* with the *choriambus* (---) resolved to ----.

The syllables *tann* — have to be scanned short as at 106. 13¹).

It is to be hoped that the Calcutta editors can themselves construe their reproduction of these lines (edition p. 16. 2 s). Our readings are supported by the Hodgson MS

51 2—10 Quoted in Bep. ad VII. 17, 19.

51 11—13. " " " " V. 90 with v. 1. (line 13) °*yānapakāṇā*

54. 16—55. For the *Raṣṭrapālāpariṣecchā*, always called °*sūtra* in our text, see now the edition ('R') in the *Bibliotheca Buddhica*. by M. L. Finot. The present quotation occurs at p. 20. 5—8.

51. 17. Read *buddhe dh°* with R. and Tib.

51. 18. °*trir-ap°* R.

55. 2. °*gati-hu°* R, against the metre, which however is very irregular throughout the passage.

57. 6, 8. *udāṣya..* ॐ and ॐ being very similar in the MS. and ॐ and ॐ being constantly confused, these forms may belong to *ud-*, in a sense not hitherto met with

57. 11 sqq. Mr. Wogihara informs me that a Chinese version of this *editio originator* is extant in a version made by I-tsing but not mentioned by either Nanjio or Takakusu) of the *Vinaya-pravrajyāvastu* of the Mūla-sarvāstivādin. The Chinese work forming Nanjio's n° 781 agrees in little more than the name.

I regret that I have been unable to consult the Tibetan version of the *Saṅghaśakṣita*, as the India Office copy of Kanjur Dulva vol. I cannot now be found.

58. 7. Read ॐ and compare R. Morris in Trans. IXth Congress Or. (London, 1892) I. 482.

1) Where *tannimna* again occurs; see note there, which shows that the correction *nishīha* is unnecessary.

Chapter IV.

- 59, sqq. A portion of this passage is quoted in Bcp. ad. V. 104 (text-passage cited in note 2). The *mūlāpattis* are also discussed in the *Sūtrasamuccaya* of Nāgārjuna (Tanj. Mdo 30. f. 196).
59. 12. For the rare *jhāshayati* Bcp. has *camayati*.
- » » The Tib. བཅུ་ལྟོ་སྤྱོད་ rather suggests the reading पराजितः (cf. infra 60. 12).
59. 13. Read° འཕྲུལ་ལྟོ་ with Bcp. and Tib. (ལེ་).
60. 18. *akṛtaṣamā* is the reading of the MS., but the Tib., བློ་མ་ཕྱི་མ་སྤྱོད་ (43. a. 4) shows that we must correct it to *akṛtaṣamā*, as at 62. 14 below.
61. 6—64. 13. The remaining seven *mūlāp*° (nos 2—8) are given in the Bcp., loc. cit. in a *much shortened* form; but cf. id ad V. 90 (p. 147. 14).
61. 6, 7. In the corresponding passage of the Bcp. these two *yānas* are collectively described as *hīnayāna* (cf. M.-V yutp. X. 32).
61. 10—14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 157. 14) with v. l. (l. 12) *śuddhir bhaviṣhyati*.
66. 9. For the bibliography of this sūtra see p. 165 n. 4 and note in Index I. p. 368.
66. 15 sqq. These verses are to be understood as original, the previous quotation ending 'iti'. Bcp. ad V. 104 (p. 162) introduces them with the epithet *śāstrakāropadarçitāḥ*.
69. 13—76. 6. A single quotation acc. to the Chinese tr. (U. W.).
76. 7—15. Sūtra not verifiable in Tanjur; but cf. *Ang.-n.* vol. IV. p. 55.
80. 11. *kabhalli*-, apparently not rendered in the Tib., stands for *kapāla* like the other Prakrit forms detailed by Pischel, Gr. P. § 208. In Mil.-P. 197 the first torture mentioned after the ear- and nose-cutting (which we have here) is the *bīlaṅgathālīka* explained by Buddhaghosa (Morris's *Ang.-n.* ed. 1. p. 113) as a hot iron ball put into the head after removing the skull (*sīsakapāla*).
83. note 2. But the line may be a *jagati* mixed, as often with the *trishṭubh*.
85. 13, 14. Quoted in Bcp. ad I. 34 (p. 39).
86. 6—11. This extract has been borrowed by the Bcp. in the same passage (p. 40). The chief variant is *°nirjātā* for *niry°* at l. 9.
87. 14—18. Quoted in Bcp. ad I. 35 (p. 41).
88. 14. Read *netrīm* (with the MS) and cancel the note in the Corrigenda to Pt I. See now Dr. Hardy Netti-p., *Introd.* note 1.
95. 11—14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 147).

Chapter V.

105. 1—3. Compare Añg.-n. III, p. 449 (VI. cxvii).
 105. 12. This Udraka is perhaps identical with Udraka Rāmaputia mentioned as a heresiarch in M.-Vyutp. § 178. 4.
 106. 11. If we read *ījahaṃ* (*ījahaya* occurs in Pkt.) in the second or both occurrences the clause would fall into the metre.
 115. 2. Delete second clause of the note, as the anusvāra-syllable may be scanned long (see Introduction, p. XX).
 116. 12. See Kar. 7b. Read *sarīam* with Bep. ad V. 54.
 The words *lenat*^o *tarjanat* should have been printed as a line of verse. For they form Karika 7b.
 116. 14. From the beginning of Ch. 38 of the Samudhi-rāja, Camb. Add. 916, f. 191. b. 5

Chapter VI.

118. 7, 119. 1—3. See the Introduction for Karikā 8, of which the component parts are contained in these lines.
 119. 2. Read probably *śamanāh*^o for metre, also *tāpna* [*ātāpna*] in next line.
 119. 9, 10. *Samahito*^o = Karikā 9a. The saying occurs at Saṃy.-n. III. p. 13 and is quoted in Ml.-P. 39. 3 as *bhasitam Bhagavatā*. The Bep. ad IX. 1. (= Poussin, Bouddhisme, 237. 15) reads *jānāti*^o but in face of the Pāli *pañnāti*^o and *prajñānāti* below (120. 11—13). I prefer to leave an 'inferior hypermeter' such as Hopkins (Gl. Ep. 268), after Jacobi, allows in extreme cases. Here a *prose*-saying is *forced* into verse, as there proper names.
 119. 14—15. *tasmān...ti* quoted (without indication of source in Bep. ad V. 54).
 120. 3—6. Both quotations with the same introductory phrase (*grhiṇam*^o) 'bodily conveyed' to the same passage of the Bep.
 120. 5 and n. (2). Poussin compares M. Vyutp. § 127. 9—11 *lhaṭṭu[m]ka | ud-dhata | unnaṭa*
 120. 5. Bep. reads °स्मृतिना । ससंप्र°.
 121. 2—3. This quotation forms the last words of Samūdhī-rāja Ch. 27 (in the recension of 40 chapters) and in Hodgson-MS. (H.; see above Add. note to 16. 19) occurs at f. 113a. From the more correct reading of H. the trish-ṭubh-jagatī metre may be recognised:
kṣhipraṃ samūdhim labhate niraṅgaṇam
viṇuddhaṭṭasy' imi ānuṇṇasāḥ |

With *kshipram sam° labhate* one may compare the expression occurring in the same book (near the beginning of chapter 8 = p. 25. 10 of the edition) *kshipram imam samādhim pratilabhate*.

121. 7—9. From the following chapter (28) of the same book. The lines occur in H. at 114b. 6 with the variants *varjeti ca* (l. 8) and *guptau* (l. 9).

121. 10—11. *etā° . karma*. Quoted without indication of source Bcp. ad V. 58.

121. 12—122. 3. Quoted in Bcp. ad V. 8 (p. 99).

121. 15. *cittena cīyate karma* recurs (as M. de la Vallée notes) *Laṅkāv.* 52. 10.

121. 16. Read *taraṅgavat* ('like a wave'), though both MSS. (A. and Bcp.) have *tur°*; but both Tib. versions have རྩུབ་པ་, and together with the context of the passage just cited from *Laṅkāvatāra* (evidently related closely to the present extract) seem to make the emendation certain. See especially *Laṅk.* 53. 2, 3 *ālayam hy udadher yaikhā | taraṅgavṛttisādḥarmyam°*.

ibid. Read *davāgnivat*. Both MSS. have this reading: my reading *dev°* was due to an error in the Minaev-transcript.

122. 4—8. Quoted in Bcp. ad V. 18.

122. 6. Add from Bcp., after *svadhishṭhitam, supariṣṭitam*, this word being represented by our Tib. (77a 3) རྩུབ་པ་ལྟ་བུ་ 'well tamed'.

122. 10—18. Quoted in Bcp. ad V. 17 with variants *परिस्यन्द°* [but *व्य°* by Pān. 8. 3 72] and *āvaraṇīyadh°*. The latter is not supported by our Tib.

123. 13, 14. *gamāc. . . .°vartanāt* = *Kārikā* 9b.

124. 3, 4 (and note 2). *Kārikā* 10. The correction proposed is of course not necessary, indeed it is improbable from the metrical point of view (Hopkins, *Gt. Epic* p. 456); but the Tib. seemed to take *acapala* and *mandam* as syntactically parallel.

124. 10, 11. *Kārikā* 11; quoted in Bcp. ad V. 80 with variant *channam . . . rahnim*.

125. 13, 14. *Ratnameghe°* = *Kārikā* 12, first identified by my friend la Vallée Poussin with comparison of Bcp. ad V. 93 (p. 149).

126. 5—8. Quoted in Bcp. ad V. 54.

127. 9. *ayam piṇḍārtho°* cited, as if a well-known saying, in Bcp. ad V. 55.

127. 14. Compare *Kārikā* 13.

132—134. In this extract from the *Laṅkāvatāra*, the following passages are omitted in the Chinese version of *Çikshā* (collated by Mr. Wogihara): 132. 10—17; 133. 4—134. 6. Of these 133. 10—13 are wanting in all three Chinese versions of the original *sūtra*.

133. 4. The *Hastikakshya* is also quoted in the *Subhāshita*-s. f. 96.

134. 7 sqq. and note 3. I owe to Mr Wogihara the identification of this extract. The *parivarta* in question is the 34th of the *Samādhirāja*. The stanza occurs in II. at 158. c, 2. My conjecture *yadi* is there confirmed.
134. 11, 12. *bhavishyan tilimite smin sasamādhī* II., a reading which though badly corrupted suggests a more satisfactory line: *cikitsite' smin sa samādhī labdah*. After making the above suggestion, I found it practically confirmed by a Cambridge MS. of the *Sam - r.* (Add. 916) which has (151. b 7): चि-
किसते (sic) स समाधिल°.
135. 9. Probably no one book is referred to, but the *Vinaya* of the *Hinayāna* generally.
- 136 note 1. The Chinese Version, however, follows our Sanskrit text (U. W.)
137. 9, 10 *ātma...prajāyate* = Kār. 136 b. For the whole *Kārikā* see Introduction and infra 143. 1, 3.
137. 11—16. Quoted also in Bep. ad. V. 85 (p. 141) The stanza occurs in the *Candrapradīpa* (*Samādhirāja*) Ch. IX, and forms the 8th from the end of the chapter.
In line 15 read विसा 'lotus-roots', with Bep and II (see Add note to 121. 2) The variants of the Calcutta text (p. 32) are not worth citing.
- 138 note 4. Add a ref. to Nanjio 1063 (Wogihara).
139. 4. Read *traiyadhūlīkām* with the Tib. (cf. note 1). The conjuncts *bāh* and *dhv* are not distinguishable in the MS.
- 142 5 and note (1). The whole *dhāraṇī* is translated by L. Feer in his 'Fragments' (A. M. G. tom. V pp. 430—2)
143. 1, 3. The two lines form *Kārikā* 13.

Chapter VII.

143. 10. Insert a half-danda after तत्र, as the remainder of the clause forms *Kārikā* 14.
- 144 6—8, 9—17. *tathā...bhavati, yas tu...cāribhī*. These two quotations are successively appropriated in Bep. ad V. 87. The remainder of the paragraph is also divided between Bep. ad. V. 85 and 87 (pp. 142—4).
145. 4, 5. Read तत्र (typographical error) and below एकसत्त्वसंघ°.
145. 11—16. The extract is taken from Ch. VII. of the *sūtra*. See pp 337—8 of the translation cited at 324 note (1). The Chinese shows, however, no very close agreement, it would seem.
146. 21, 22. *svārtha°...bhavet* = *Kārikā* 15a. For 15b see Introduction and the note on 147. 18.
- 146 note 6. The Chinese translation, however, shows (as Mr. Wogihara reports) no lacuna.

147. 18. }
148. 2, 3. } Kārikā 16 b *paṇcāt tāpaṃ na kurvīta na ca kṛtvā prakāṣayet* }
148. 6, 7. Kārikā 16.
148. 8, 9. *caturbhir. . . dharmaiḥ*. Mr. Wogihāra reports that Chinese tr. of Qi. and of the orig. book gives the following sense: 'the not yet produced good is destroyed and the already produced does not grow'.
148. 13 sqq. Quoted in Bcp. ad. VI. 1 (p. 168), where the source is described thus: *ārya-Sarcāstirādīnā tu paṭhyate*. Note the variant (14, 15) °lā | *adhoc caturaṣī*°, with which both Tib. versions agree.
149. 5, 6. Also quoted in Bcp., *ibid.*
149. 13 and note 4. On re-examination I find that the MS. has *kuṭukuṇicakāḥ*. The *aksharas* कृ and कु are very much alike in our MS. See p. 279 n. 3.
151. 15, 18. A double daṇḍa should follow मारकर्म in both places; these being the first two of the ten *māra-karmāṇi*.
153. 2-6. Rāshṭrap. 35. 19 sq., where M. Finot reads *mānava ṇam*°; but our text corresponds with the Tib. རྒྱལ་པོ་ལྔ་པ་ (95. b 1).
- 155 note 3. Dr. S. d'Oldenburg points out that a Jambhalastotra of Candragomin is quoted in Nāmas.-likā.
157. 10-13. Samādhir. Ch. XXXII sub fin. = H. fol. 147. a 3.
157. 10. *pūjā. . . °meyā* H. and the two Cambridge MSS (Cc.).
157. 11. *kshetra hoṭi yuta ca bimbareshuḥ* H., Cc.
157. 12. °jān dhatvā purushavareshu nityaṃ H. °ji kṛtvā purushavareshu ni° Cc.
157. 13. °cittaiḥ Cc.
- 157 note 1. It is perhaps simplest to regard the lines as a resolution of the kind of hypermetric *trishṭubh* noted by Prof. Hopkins 'Great Epic' p. 299. 10-15; so that here
- — — — —
is resolved into — — — — —

Chapter VIII.

158. 13. *trayāṇām*, i. e. the preservation of *ātmabhāva*, *bhoga* and *punya*. See Add. Note to 34. 11, the Introduction p. II, and the Summary with its marginal divisions.
158. 14, 15. = Kārikā 17.
159. 20, 21. = " 18.
160. 2, 3. = " 19.

160. 4—11. Apart from the conventional description of 'dramatis personae' (so to say) always found at the beginning of Mahāyāna-sūtras (*evam mayā grutam ... Bhagatān ... iharati sma ...*, and the conclusion *bhagavato bhāṣitam abhyanandan*), this extract contains the whole sūtra. See Fear's translation from the Tibetan in his 'Fragments' (A. M. G. V. pp. 197—8), where the work is called *C' nirdeśa* not *sūtra*. The Bep. (ad V. 98; cf. ad II. 53) has appropriated the extract, including even Āntideva's introductory words *tatra .deṣitam*.
160. 7. Read *adhyācarati* | *tatraiva*.
160. 8. *°ābhīyogaḥ* | *tatra pr°* Bep.
- 160 note 6. The reference to p. 92 n. 4 is not strictly *à propos*, as there *trishṭubhs* are discussed. But a similar license occurs in Epic *ślokas*, as is abundantly proved by Prof Hopkins, 'Great Epic' p. 253. See also Introduction p. XXII.
161. 1 sqq. Prof. de la Vallée calls my attention to the resemblance of Bodhic. II. 31 sqq. to the present passage, which Āntideva must clearly have had in mind when he wrote Bodhic. II. 31b.
162. 16. For *atyayam pratigrah* the same friend refers me to Bodhic. II. 66 and Dighan I. p. 85, § 100.
161. 8 and note (3). I have now identified the Tib. work cited as the translation of the present book; see Add Notes to 173. v.
161. 9 sqq. Quoted in Bep. ad V. 98.
163. 17. The Āryasatyaka-pariv. is apparently the same as Kanjur, Phalchen 13 (KF. 210), which is a 'parivarta' (པའི་བཅའ་) of the Avatamsaka (Phalchen).
166. 6—4. = Samādhi-r. MS. 'H'. f. 160b 2 sqq. (important variants only noted).
166. 12. *°dhisatracārikām.... daridrānnābhū sau°* H.
167. 3. Compare Bep. ad V. 84, with the addition of the reference "*Jyotishka-māṇavakādhikāre*".
168. 4 and note 1. The name is perhaps Dhanyottarā དམ་ཏུ་ཐར་ is given by Saratch. Dās as a Skt. equiv. of རྩམ་ཏུ་ཐར་.
168. 12. For the simile compare 105. 16; 326. 1
- 169—171. Portions (169. 4—7; 170. 19—171. a) quoted in Bep. ad V. 98 (pp. 153—4)
171. 13 Mr Wogihara, who has identified the present extract in the Chinese Tripitaka (new Jap. ed. vol. II f. 7 b) informs me that the book is identical with the Tathāgatagarbha-sūtra of the Tibetan (KF. 269) and Chinese collections (Nanjio 384, ti. before A. D. 420).
- The present passage is also found in another anthology discovered by me in Nepal in 1899, the Subhūṣita-saṃgraha, (shortly to be published) where it occurs at ff. 99—100 of my MS. In that work the original sūtra is entitled Tathāgataguhyakosha-sūtra. The main variants and corrections from this source are subjoined.

171. 16. After *arhanṭi ca* add. (from S.-s) *tām cādhyāpadyet* which is guaranteed by the Tib. རེ་ལྟ་འོག་པར་ (so rightly St. Pet. Tanjur 113a 4; I O. རེ་ལྟ་པར་) རྒྱུད་པ་. The compound is new, but the sense 'violate' which the Tib. assigns is easily deducible from *ṛpaṭ*.
172. 1 and note (1). *aryāṇām ataskandānā*. S.-s. This word was no doubt the reading before the Tib. translator: see note 1.
172. 2. *ānantaryopākramaṇam* S.-s.: cf. Tib. in note 2.
172. 3. °*abhiṇipah*° .. *atyantagahanadr̥ṣhītā* id.
172. 8. *adhimuṇicate* id.
177. 4-9. = Samādhirāja Ch. XVIII. fol. 86b 3 in H. In Calc. ed. (°C) Ch. XV p. 69. 14.
177. 6. °*kroṣāt*...*nāyaka*. C.; *ṣm*...°*ka* H.
177. 7. *ṣapeyam* C °*yeyam* H.
177. 8. °*to* 'pi tā C. H.
177. 11, 12. Quoted in Ādikarmapr. (p. 187 of Poussin's 'Bouddhisme') this stanza and the next two lines are also quoted in Bcp. ad V. 98 (p. 155). The readings of the stanza in both these books agree with our text, not with the Divy.
178. 9-16. This quotation occurs in the second chapter of the Upāli-p°. This chapter occupies in the Tib. (Kanj. Kon-ts. V.) 13 leaves (ff. 231b-244a). A portion of it (= ff. 231-237b) forms Part II of a short Sanskrit work entitled Bodhisatraprātimokṣa (different however from the work of that name quoted in the present text) of which a unique MS. on palmleaf (circa saec. XII) was presented to me in 1899 by H. E. Deb Shamsher Jang Bahādur, then Mahārāja of Nepal. The present extract occurs at ff. 72a-b of that MS.
178. 12, 13. *exam--ukṭaḥ*. This phrase constitutes an abridgment (judicious, in the eyes of the modern reader) made by a redactor of our text subsequent to Çāntideva. For the *full text* (which goes through all the *yūvas*) appears in the Tib. (110b-111a 1). See Introduction p. XXIX.

Chapter IX.

179. 5-9. For Kārikā 20 (*kṣameṭa...aṣubhādākam*) as embedded in these lines, see the Introduction and compare Bcp. ad VI. 1 (p. 167).
179. 11-17. This series of quotations is incorporated in the Bcp. (ad VI. 9).
- 180, note 3. The Tib. shows that this line must be added to our text.

193. 15. *yathaiva* C.
 193. 16. *°mukhaḥ* C.
 194. 1-10. = Ch. IX (fin.) p. 31. 17-26 of the same work, corresponding to f. 36 a-b in Hodgson MS. at R. A. S.).
 194. 2. *ke cti* H. P.
 194. 5. *°bhāvadharmaṭām* H.; P. with us.
 194. 6. *na cāsti* H.
 194. 7 and note 2. *°eno* confirmed by P.; and by H. (*dharmi teno*). The Vedic instrumental (occurring in verse) in *°enā* may be also compared.
 194. 9. *samehi* H.
 194. 12-15. = *ibid.* Ch. XIX.; f. 90. a. 5 in H.
 194, note 4. My doubts were unnecessary. Anusvāra often 'makes position'. See now the Introduction, p. XX.
 194. 15. *te gagane pavane va* (= *iva*) C. *te gagane parvane ce prajānti* H.
 195. 4. *cti* for *tchi* H.
 195. 6-13. = *ibid.* Ch. XXVIII. f. 119. a. 3 in H.
 195. 11. On the genitive in *-asyo* (confirmed by H) see the Introduction p. XV.
 195. 12, 13. *bharati ca an° ... rana rasa vidhi ...* H. In view of these variants, possibly no new metrical variety need be supposed.
 195. 15, 16. *ibid.* Ch. XXIX; ff. 124. b, 125 in H.
 195, note 7 and 196. 1-8. See now the edition ('R') p. 13.4-9. The whole verse-passage (13.4-15) is reproduced (see note 5) in the Tib., but not in the Chinese.
 196. 3. *strīsamstatu* R.
 " 4. *khaḍgavimalāḥ* R.
 " 5. *harshitaman°* R.
 199, note 1. The Chinese tr. follows our text (U. W.).

Chapter XII.

202. 3. Cf. 179. 7, 8 and Kārikā 20 (p. XLV).
 203. 2, 10. = Rāshṭrapālāparip° 18. 15, 16; with variant *tyoja pr°*.
 204. 14, 15. A's reading may stand, as *ḍaka* for *udaka* occurs elsewhere.
 213. 3-216. 5 and 213, n. 4. The names V°-pariṇāmanā and V°-sūtra represent one and the same work. The present extract has been verified by myself from the Kanjur (Phalchen 30. f. 215) and by Mr. Wogihara from the Chinese. It occurs at the beginning of section III (on the third *pariṇāmanā*).

219. 10. From an examination of the Tib version of the *Ālistamba* instituted by M. de la Vallée and myself it results that the whole sūtra with the exception of an unimportant sentence or two can be pieced together from extant quotations. M. de la Vallée accordingly proposes to print the whole sūtra. It may be of interest to mention here that from the present passage arose the first literary identification of the Stein-fragments, communicated by me to Mr. Barnett and by him to Dr. Stein. I first noticed that the passage in Stein's *Prehm Report* (1901) pl. XVI. fig. 2 belonged to the *Ālistamba*. The extract (torn on left side) corresponds, as I now see, to f. 139. a. 1—5 of our Tib. version (= 221.14—222.7 of the text). The words རྩོམ་པའི་ཆེན་པོ་ quoted in 222, note 1 will be seen (with variant རྩོམ་ in the middle of 1, 2 of the plate. It is also interesting to note that the fragment agrees with our text in 222.2 (*amī ucyante samśkṛṭo*) in excluding the equiv. of *auḍyāpratyayāḥ* found in B. and even in our Tib. version.
- 222, note 10. My friend Poussin communicates to me his reading of the passage of M. viz., *ṣoḷothamālāpana*.
- ibid. n. 13. In *Daṣabdhūmi VI* (a reference which I owe to the same friend) we find *upāyāsāḥ* described as *duḥkhadaurmanasyabāhulatā-sambhūtāḥ*.
- 223, n. 3. The Tib (to be printed: see above) corresponding to the Sanskrit passage quoted from M. would give a Sanskrit text somewhat as follows: *vyñāna-sahajāḥ catūro rūpināḥ skandhā | rūpaṃ ca yad bhavati tad upānāpratyayatvān nāmarūpaṃ iti*.
- ibid. n. 7. It is neither reproduced in the Tib. of the *Āikshā* nor in that of the *Ālistamba*.
- 224 1—5, note 1. Mr. U. Wogihara reports that this passage is omitted in the Chinese version of the *Āikshā*, briefly paraphrased in one version of the sūtra (Nanjio 281), but fully reproduced in two others (N. 280, 867) The passage discussed in n. 6 is wanting in all four Ch. versions.
225. c. Poussin compares *Majjh.-n. I. 259*, fin.
227. 11 sqq. The extract occurs in the *Daṣabdhūmiçvara Ch. VI* (fol. 59 a in the Paris MS, as la Vallée Poussin informs me) I have also verified the passage in my photographs of the ancient MS. (XII. b. 3) mentioned at p. 291, note 7. The leaf containing the passage is unfortunately badly mutilated. There is no variant of importance. About a line of text has been passed over by our author before the words *api tu* in line 12.
- 235, note 5. The Chinese version however of *Çi.* follows our text; it does not agree with the Tib. (U. W.).
- 238—241. The Ch. version abridges the extract, omitting 238.3—4; 238.9—239.2, 239.5—10; 240.7—241.18.
239. 10. Read probably གྲྀ་མྲྀ་ཀྲྀ་, *anusvāra* being scanned (as often; see Introduction, p. XX) long.

Chapter XIV.

242. 3-5 and note 1. The Chinese version omits the whole sentence, *evam...avatart* (U. W.).
242. 11 sqq. = Samādhi-r. Ch. XXXI. Fol. 130. b. 2 in H(odgson MS. at R A.S.); fol. 126. a in C(ambridge Add. 916).
- » 12. *jātu uṣarī* II.? for *usari* (ulsar). *josavī* C.
- » 13. *indriyāṇa vasam āti* (sic) C.
243. 4. *bhisham* H. C. *kureshyatī* II.
- » 7. *omaticandraḥ* C.
- » 9. *°kshubhye* C. *kshuyo* H.
- » 11. *°gamishyatī puna jātu* H. *gamishyatā pu°* C.
- » 12. *°rūpaṃ* C.
- » 13. *°pañco* H. C.
244. 11 sqq. This *locus classicus* is referred to at the beginning of Ch. V. of the Madhy. vṛtti.
245. 15 and n. 5. The clause must be a late interpolation, as it is wanting (so Mr. Wogihara reports) not only in the three Chinese versions of the *sūtra*, but even in the Ch. version of the *Ḍikshā* itself.
- 250, note 1. Similar abridgement in Chinese tr. of *Ḍi.* and in the later tr. of orig. *sūtra*; but the earlier tr. agrees with Tib.
- 250, note 2. Similar omission in Chinese *Ḍi.* (U. W.).
- 259, note 1. The Chinese tr. of *our* book, however, follows our text (U. W.).
259. 10 sqq. - The whole of this extract is omitted in the Chinese tr. (U. W.).
262. 10 and n. 6. རྟོག་པ་ probably represent (as V. P. suggests) तं क्रमं.
262. 9-11 and n. 5. In verse also in Chinese tr. (U. W.).

Chapter XV.

- 267, note 2. } Also wanting in the Chinese (U. W.).
- 269, » 4. }
269. 13 sqq. From Ch. X. of the *sūtra* (p. 456 of the Tokyo translation cited at 324, note 1).
- 270, note 1. The next chapter (Ch. XI) (*ibid.* p. 491 fin.).
270. 8 and note 2. Join *°karuṇā-garbha°* and compare Poussin, *Bouddhisme* p. 116. 4 and passages there quoted.

Chapter XVI.

273. 13, 14. = Kārikā 22.
 » 10. = » 23a (for 23b see 275. 10)
 275. 10. Join *ṣṇyātā-la°*. Compare 270. 8 and Add. Note ad loc.
 276. 1, 5. Kār. 24.
 » 10. Compare the reference to the Gandav. cited Add. N. to 5. 20. The Chinese version of the Āi. (not of the orig. sūtra) confirms our text (U. W.).
 278 c and note 2. Poussin compares Bodhic. VII 49—51. «The Bodhisat must not give to others an opportunity of wrong-doing».
 278. 14 sq From Pariṇāmanū I.
 283, note 2 Chinese with Tib.
 284 a. Read *ludya* in text and note. Poussin compares Bep. ad IX. 86 (= p. 276. 7 of his «Bouddhisme») and he also quotes the Ālokavārttika in JRAS. 1902, p. 374.
 289. 12 = Kārikā 25a. Read *bhadrācāryā*.
 » note 4 Dele (?), the Tib. reading being confirmed by Poussin in Muséon N. Sér. I. 234, note 1.
 290. 7 and note 3. The clause does, however, appear in the Chinese tr. (U. W.).
 291. a. Candrapradīpānum°, i. e. Samādhirāja, Chapter XXV.
 291. 10 As another example of the sanctity of the Vajradhvajap° compare my Camb. Cat. p. 152 where a devotional extract from the work has been written at the end of so sacred a work as the Aṣṭas. Prajñāp.
 296 5—7 and note 2. In Daṣabdhūmīcvara Ch. I (just before the passage quoted at 11. 3 supra) *ājñīkabhaya*, *aḥlokaḥ*° and *maranabh*° are mentioned, together (Camb. Add. MS. 1618 10. b. 6). Hence it follows that *aḥloka* must be the antithesis of *ḥloka* in the sense of 'renown'. Compare *parānuvāda-bhāya* in Aug.-n. II. p. 122 and Add. N. to 10. 15 above.

Chapter XVII.

300. 7. }
 302. 1, pada 2. } Also wanting in the Chinese Āi. (U. W.)
 302. 5. The Chinese agrees with our text, not with the Tib. (U. W.).
 305, note 4. Read *mtyam*, with anusvāra and scan the anusvāra long, ut saepe.
 309. 1—4 (see 308, n. 8). The Chinese agrees with our text.

Chapter XVIII.

316. 3, 4. See Kārikā 25 in the Introduction.
317. 13. Compare Dh.-saṅgr. § 48 (§ 47 was quoted at 316. n. 2).
317. 18, 19. Compare Kār. 25b.
- 318, note 3. Compare the usage of the Lal.-v.; Jacobi, ZDMG. 38. 610.
326. 1. For the simile compare 168. 12.
331. 11 sqq. and note 5. As a result of the tentative publication here mentioned my attention was called by Prof. Leumann to several parallels from the Jain canon esp.: (1) Anuyogadvāra, text and comm. ap. Weber, Ind. Studien XVII. 26 (English tr. in Ind. Ant. XXI. 304).
(2) Aupapātika §§ 30, 73.
- 331, note 6. 'Goyama' (Gotama) occurs also in the Jain list, and the scholiast identifies him with the founder of the Hindu darṣana: cf. Weber's note 3 (98) ad loc. cit.
- 332, 1. 1 and note 1. On Ājīvika, which at first looks like a mere metrical licence, Mr. Wogihāra favours me with a note to prove that it is a contemptuous modification coined by the Buddhists: «A pupil of Hien-*Tsang* who composed a commentary on the *Vijñānamātra-śāstra* of Dharmapala, writes on that work that the founder of the sect ought really to be called 'rightly-living' (*ājīvaka*) but that the Buddhists call him 'the unrightly living' (*ājīvaka*), because he lives unrightly».
- The chief objection to the credibility of this anecdote is that no form of *ājīva* has as yet been found in the alleged sense.
- 332, 1. 1 and note 2. As to *uttarīkā*° and *anuttar*°. I learn through Dr. Leumann and Mr. Wogihara that one of the Chinese versions of the *Ratnolkādharaṇī* (called by the Chinese translators *Mahāvaiṣṭya-dharaṇī-ratnolkā*) refers these words to the acceptance or not of the *gūnyatā*-doctrine: 'those who suppose a real existence or (on the contrary) an absolute non-existence'.
- 332, 1. 2, note 3. As to *dirghajātā*, compare also Beal, *Life of Hien T'sang*, p. 161 fin. On the *Kumāracratas*, Mr. Wogihara refers to a work of *Nāgārjuna*, in which many 'impure practices' are mentioned, amongst them the service of *Kumāra*. *Nāgārjuna* elsewhere describes the attributes of *Kumāra* (*Skanda*).
- 332, 1. 6, note 8. The reading *dharmā-cintiya* here is confirmed by the Tib. འཇམ་འཁོར་ལྡན་ and by the Chinese translation of the sūtra quoted, from which Dr. Leumann and Mr. Wogihara render the pāda: 'und der solche Lebensweisen für hochschmeckende unausdenkbare Obliegenheiten [*dharmā*] haltende'.
- On the other hand the list cited from the *Mahāvastu* has *dharmā-cintika* and that from the Jain *Anuyogadvāra* *dharmācintaga*. The latter

pression is thus explained in the commentary: *Yājñavalkya prabhṛti-ṛshi-
aṇīta-dharmasamhitā cintayanti dharmacintakāh*. The reading before
the Chinese translator of the *Çikshā*, was probably similar. Moreover
below at 333.12 where a similar phrase recurs, the Tib. (201. a. 2) renders
ཆོས་ཀྱི་བསམ་བློས་ (not ལས་, as above)

Chapter XIX.

See *Kārikā* 26a Compare p. 350, n. 1.

With *dalshinena pā°*, compare Bcp. ad V. 96 (V P.).

This passage comes from Ch. XXIV of the *Samādhirāja*; fol. 109b
H(odgson MS of R A S)

note 4. *repulyas°* II, confirming my suggestion in note 1

bhājana vyānīyādhi° H.

sām° H.

°ranto bahu bhate H.

The stanza forms the last couplet but one of the *Anumodana-
rivarta* (specially recommended above 291. 9); i. e. Ch. XXV fol 111b
the London MS. of the *Samādhirāja*

Compare *Digha-n* I. p. 70 § 61 and other Pali passages cited by
vids in his translation, ad loc.; also *Vis-m.* in JPTS 1891—3, p. 79.

Our MS reads *°kampanā*; but *°kalpanā* is supported both by the
dhic. and our Tib.

°pādyate Bodhic

Index I.

s v. *Pitrputras°*. Add. ref. to 256.4—262.11.

Typographical Errors.

1. 1.	Dele	<i>daṇḍa</i> after नरकादि.
1. 4.	Read:	अप्राप्तपूर्व°.
1 7.	»	शृणुत.
3. 5.	»	बुद्धगतीये (one word).
3. 10.	Divide:	हेतु गु°.
3. 14, 15.	Read:	अतस्त गु°.
3. 16.	»	अविव°.
3. 17.	»	संघ°.
5. 8.	»	तस्माच्छ्रद्धा°.
5 12.	Divide:	°yām, Ānanda, yōgaḥ.
6, note 7.	Read.	referring.
7. 11.	»	अये (same error in 4, note 3 supra).
7. 14.	»	°क्रीडितो.
9. 7.	»	नावमन्यना.
11. 6.	»	बोधिसत्त्वेन.
17. 6.	»	बोधिसत्त्वशिक्षासंव° (<i>anusvāra</i> misplaced).
17. 20.	»	°रां सम्य°.
17. 21.	»	°बुध्यन्ते.
23. 14.	»	वाचा
31. 2.	Join:	षष्ठीपरि°.
34. 12.	Read:	सत्त्वानाम° (without break).
35. 1.	Divide:	°हता नातिक्र°.
37. 15; 38. 1.	Read:	सरापण.

- 35, note 12. Read: (26. a. 2).
39. 8. » °वालि॒को-
44. 20. » °वि॒वर्त्त॒नं.
- 45, note 5. » *bhavishyanti* instead of °*tii*.
- » » » » not clear) I » » uot clear). I
46. 19. » भवि॒ष्या॒मि॒.
54. 17. » यस्य धि॒° (*yasy' a°*).....बु॒द्धे ध॒°.
61. 13. » °क्त॒मि॒य॒म॒°.
68. 16. » °ङु॒गु॒प्ति॒°.
95. 12. » °व॒र्ण॒ः.
100. 17. » अ॒ना॒ली॒नः॒.
- » » » °त॒त्का॒र॒°.
126. 5. » °गु॒ह्य॒°.
129. 7. » परि॒भु॒ञ्ज॒ता.
145. 4. 5. » तत्र ते॒ना॒° and below ए॒क॒स॒त्त॒म॒°.
146. 21. » उ॒क्ता॒ समा॒स॒तो, and add half daṇḍa after तत्र (which introduces *Kārikā*).
148. 5. Join: °र॒त्ना॒का॒मो.
148. 7. Sic transcript; but correct sandhi to °तः प्र॒स॒°.
148. 15. Read: पा॒व॒त्यो.
151. 15, 18. » A double daṇḍa should follow मा॒र॒क॒र्म in both passages. See Add. Notes.
160. 7. » °ध्या॒च॒र॒ति । तत्रै॒व च॒.
169. 2. » द॒श॒ये॒त्.
181. 12. » सु॒खा॒क्र॒° (as in line 10).
- 182, n. 1, l. 5. » genuineness.
- 184, note 2. » here for there.
- 187, note 2. » § 69.
- 191, note 2. » two more.
- 206, note 7. » *anāgata*°.

213. 2. Read: °रुम्बणा°.
- 222, note 10. » understand.
224. 12. » कर्मनेत्र°.
226. 12. » संक्रासितः.
- 239, note 4. » metrically.
249. 14. » कटुक.
- 268, " 1. » cf. 181. 3. 6.
273. 16. Join: °lasya-cardh°.
275. 10. » tñ-larunā.
276. 4. So the transcript: read °āṣāyau.
277. 8. Read: °पञ्चत्रिपसमादा°.
281. 9. *ludya* is of course the reading, though probably the conjunct in the text stands for ḍm. Correct also note 6.
287. 4. Read: घर्माणां ८३
- 288, n. 1, 1. 5. Dele point in Tibetan: ལྟུང་། (monosyll)
289. 2. Read: भद्रचर्मा.
289. 9. » सर्वदु-
314. 15. » °वस्तुनि (without [न]).
- 351, note 3. » probably ལོག་ ('word') and, of course, བར་.
- 357, " " » Bodhic. IX. 2.
369. Add to entry Pitṛputras° reference to 256. 4~262. 11.
383. In entry pari-tap correct reference to 128. 10.
386. Add to entry bhaya reference to 206. 15 sqq.
387. " " " ranṇa " " 201. 15 (for dal.a).
- Introduction p. XXIX. 27. Read: necessarily.